Т 2629

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ

VII

КОНСТАНТИН ВЕЛИЧКОВ

ЧИТАЛЬ
БИБЛИОТЕКА

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ИНСТИТУТ ЗА ЛИТЕРАТУРА

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ

II 2629 мтр

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ

ТОМ СЕДМИ

КОНСТАНТИН ВЕЛИЧКОВ

СЪСТАВИТЕЛСТВО И КОМЕНТАР ВЕЛИЧКО ВЪЛЧЕВ

БАН
Институт за
литература
БИБЛИОТЕКА

София . 1979

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ЛИТЕРАТУРНЫЙ АРХИВ . ТОМ СЕДЬМОЙ

КОНСТАНТИН ВЕЛИЧКОВ

Составительство и коментар *Величко Вълчев*

П 2629
Б 1344/80

ПРОВЕРКА
2009 - 2010

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
БИБЛИОТЕКА
СОФИЯ

© Институт за литература, Величко Вълчев Великов
1979
c/o Jusautor, Sofia

82 Б

АРХИВНОТО НАСЛЕДСТВО НА КОНСТАНТИН ВЕЛИЧКОВ

Културната и обществено-политическата дейност на Константин Величков е твърде богата и разнообразна. Писател, художник и обществен трибун, той гори постоянно при изпълнение на всяка задача, която му поставят депутатският му мандат или министерският пост, изпълнява всеотдайно и безкористно своя дълг на поет и гражданин. Ако бяха запазени многобройните писма, ръкописи и коректури на неговите произведения, те щяха да служат за вярна илюстрация на тази напрегната високопатриотична дейност. Както Иван Вазов, и Константин Величков е небрежен към всичко, което днес наричаме архивен документ. И както запазването на Вазовия архив дължим на близките на поета или на именити културни дейци, тъй и за спасеното от забвение архивно наследство на Величков заслуга имат негови роднини и съратници.

Преждевременната трагична смърт на поета предизвиква неведнъж повици за зачитане на неговата памет. По-малко са били призивите за издирване, привеждане в ред и запазване на негови ръкописни материали. През 30-те години К. Н. Христович, тогава уредник на Градския музей в Пазарджик, подканя съгражданите на поета да предадат за съхранение запазени спомени, снимки, ръкописи и писма. На първо време се отзовава само Никола П. Коларов, политически съмишленик на Величков, и предава на музея една пощенска карта (писмо) и една снимка с посвещение. По-нататък събирането на архивното наследство на К. Величков се върши, както и за всички други наши културни и обществено-политически дейци, непланомерно и несистемно. По-късно Е. Машева и К. Машев-Христович предават на Пазарджишкия музей пет Величкови писма. Днес в къща-музей „Константин Величков" се пазят и други документи: първата му повест „Жертви и отмъщение", писана в Париж през 1881 г., две писма от „Писма от Рим" (фрагменти), речта му, произнесена по повод на 25-годишнината от Априлското въстание, част от превода на „Макбет" от Шекспир, ръкописи на някои стихотворения, писма и др.

Сравнително най-много и най-ценни са материалите, запазени в Българския исторически архив при Народна библиотека „Кирил и Методий". Тук се намира почти целият дневник на Величков, част от мемориалната му проза „В темница", ръкописът на неизвестен очерк за Павел Бобеков (фрагмент), ръкописи на стихотворения, бележник със скици и рисунки на български културни дейци от времето на Възраждането. Материалите са предложени от дъщерята на поета — София Величкова, и от други лица. Ценни са и документите, които се съхраняват в Централния държавен исторически архив: тефтерче с ръкописите на „Цариградски сонети", пър-

вото писмо от „Писма от Рим“, ръкописи на оригинални и преводни работи, писма на Величков до покойния журналист Велчо Т. Велчев, Г. Юруков и др. В научния архив на БАН са съхранени няколко писма от К. Величков, ръкописът на превода на „Ад“ от Данте, писма на Величков от Ив. Д. Шишманов и К. Иречек и др. Писма от и до Величков се намират и във фондовете на различни културни и обществени дейци, и в трите споменати столични архивохранилища.

Може би с незаслуженото пренебрежително отношение към личността и делото на Величков трябва да си обясним и по-слабия интерес към обнародването на негови ръкописи и писма. На по-голямо внимание се е радвал неговият дневник. Отделни глави се появяват в нашия всекидневен и периодичен печат.[1] В по-ново време откъси от дневника бяха поместени от Ив. Сестримски в двутомното издание на Величковите съчинения, което той подготви със Ст. Попвасилев.[2]

Най-рано е публикувано писмото, което К. Величков отправя през лятото на 1886 г. до М. И. Маджаров и политическите си съмишленици в Източна Румелия. Понеже то съдържа данни за участието на поета в събитията, довели до сваляне на първия български княз, софийските вестници му дават гласност само няколко месеца след завръщането на Величков в България, за да го „компрометират“ в навечерието на парламентарните избори пред К. Стоилов, като докажат, че „днешний министр на обществените сгради и съобщенията е бил замесен в предателското сваляне на покойний Батемберга от престола. . .“[3].

Като съобщава за слабия интерес, който съгражданите на поета са проявили към неговия апел, К. Н. Христович обнародва и писмото, което Величков изпраща на 22 юли 1902 г. от Белград до своя приятел Н. Коларов.[4] Сравнително рано публикува писма на Величков и М. И. Маджаров, писани между 1890 и 1894 г. във връзка със сътрудничеството на поета в сп. „Българска сбирка“.[5] Д. Минев печата писмо на Величков до Петър Енчев от 29 септ. 1881 г.,[6] П. Миятев — две негови писма до К. Иречек, едното като директор (министър) на народната просвета в Източна Румелия от 18 юли 1885 г., а другото като министър на народната просвета от 12. II. 1895 г.,[7] както и писмата на чешкия учен до нашия писател от 13 март 1895 г. и от 27 юли 1897 г.[8] На мен се удаде да открия и обнародвам Величковите писма до Вазов, писани от Италия. Ив. Д. Шишманов, М. Арнаудов и други наши литературоведи са ги смятали за изгубени от народния поет и са изказвали съжаление за тях. Това са наистина най-хубавите и най-интересните писма на Величков. В тях той засяга широк кръг от въпроси из областта на литературата, изкуството,

[1] Знание, 1914, кн. 5, с. 428—437; кн. 6—7, с. 585—589; Слънце, 1921, кн. 3, с. 206—211; Седмична зора, бр. 16 от април 1925, с. 2; бр. 20 от май 1925, с. 2; Епоха, бр. 836 от 22 май 1925; бр. 851—855; бр. 857—860; бр. 863—868; бр. 871—874; бр. 876—877; Литературен глас, бр. 294 от 1935.

[2] К. Величков. Избр. произведения. Т. II. С., 1966, с. 403—454.

[3] Пловдив, бр. 87 от 22 септ. 1894, с. 3.

[4] Лъча, бр. 584 от 27 ноем. 1937.

[5] Родина, 1941, кн. 3, с. 13—23.

[6] Изв. Бълг. ист. дружество, кн. XXI, 1945, с. 139.

[7] Из архива на Константин Иречек. Преписка с българи. Подбр. и подг. за печат П. Миятев. С., 1953, с. 263—265; с. 309—310.

[8] Из архива на Константин Иречек. Т. II. С., 1959, с. 300.

политическия и обществения живот.[9] Р. Николова обнародва осем писма на Величков до негови близки от периода 1906—1907 г.,[10] а Е. Велинова — 18 писма до него от М. Маджаров, С. Бобчев, С. Костов, Д. Ризов, Н. Генадиев, А. Шопов и Д. Цанков.[11] Писмата на Величков до К. Кръстев, с които ни запозна Ст. Попвасилев, говорят за сътрудничеството на поета в сп. „Мисъл".[12] Тая публикация бе допълнена с още няколко писма до същия адресат, подготвени за печат от Н. Матеева.[13] Три от сравнително най-ранните писма на Величков до Ив. Говедаров (от 14. X. 1874 г., 22. I. 1875 г. и 10. VII. 1876 г.), отнасящи се до парични сметки за „Невенка и Светослав", печата С. Великов.[14]

В Научния архив на БАН се пазят и други необнародвани епистоларни материали от и до К. Величков:

1. Писмо до Богдан Величков от Флоренция, 6 дек. 1887 г. Свързано е със здравословното състояние на неговия брат. АИЛ, инв. № 5921, 4 с., ориг. ръкопис, мастило. 2. До Б. Величков, от Кастелламаре, 12 юни 1889 г. Съобщава на брат си, че Генадиев е заминал за Белгия и сега той е съвсем сам; моли го да му изпрати пари, да тръгне за Цариград— АИЛ, № 5910, 4 с., ориг. ръкопис, мастило. 3. До Б. Величков, от Цариград — Халки, 4 март 1894 г. Безпокои се, че брат му не отговаря редовно на писмата му. — АИЛ, № 5872, 4 с., ориг. ръкопис, мастило. 4. До Б. Величков, от София, 20 юли 1886 г. Съветва го да си почине през лятото и след това да започне университетското си образование. — АИЛ, № 5926, ориг. ръкопис, мастило. 5. До Б. Величков, от Пловдив, послепис към писмо, в който му съобщава, че се е споразумял с администрацията на сп. „Наука" (Пловдив) да получи три лири от настоятеля на списанието в Габрово (Векилов), понеже нямало никаква възможност да се пращат пари в Княжеството. Откъсът е от периода на издаването на сп. „Наука" в Пловдив (1881—1885). — АИЛ — неинв. 6. До Евдокия Б. Величкова, от 28 март 1897 г. Получил телеграма от брат си и разбрал, че е тръгнал от Нерви за България по необходимост. — АИЛ, неинв., 4 с., ориг. ръкопис, мастило. 7. До Е. Величкова, от 23 дек. 1897 г. Съобщава, че изпраща на детето й Васил дрехи; иска от следващата година да го даде в пансион в София. — АИЛ, неинв. 8. До Ив. Д. Шишманов (визитка). Препоръчва най-горещо П. Симов за агент на сп. „Български преглед" (без дата). — ф. № 11, оп. 3, арх. ед. 255, л. 12. 9. До Ив. Д. Шишманов (визитка): новогодишна честитка, без дата. Constantin Vélitschkoff. Ministre du Commerce et de l'Agriculture. — Ф. № 11, оп. 3, арх. ед. 225; 10. До Ив. Д. Шишманов. Новогодишна честитка на визитна картичка с надпис: C. Vélitschkoff, Agent diplomatique de Bulgarie. Печатът от Белград носи дата: 3. I. 04. — Ф. № 11, оп. 3, арх. ед. 255, л. 13; 11. Чернова на писмо от Ив. Д. Шишманов, първоначално започнато с обръщение: „*Господин Велчев*". Това име е зачеркнато и е написано: „*Многоув. г. Величков*". То е протест против статиите, които били публикувани във в. „Ден" за частния живот на Шишманов и свидетелствува

[9] Изв. Инст. за литература, кн. VIII, 1959, с. 287—327.
[10] Изв. държ. архиви, кн. 8, 1964, с. 125—130.
[11] Пак там, кн. 9, 1966, с. 79—112.
[12] Изв. Инст. за литература, кн. XI, 1961, с. 185—191.
[13] Лит. мисъл, 1970, кн. 2, с. 120—130.
[14] Изв. държ. архиви, кн. 18, 1969, с. 153—155.

за обтегнатите отношения между Шишманов и Величков. — Ф. № 11, оп. 3, арх. ед. 256, л. 3.

Богата е била преписката на К. Величков и с Ив. Говедаров. Засега не е известно дали оригиналите на Величковите писма са запазени, но отчасти добиваме сведения за тях от преписи (откъси от писмата), които е направил Говедаров. Те са преписани на тетрадка от нечертана хартия, която съдържа 28 непагинирани страници и се пазят в БИА — НБКМ, в архива на С. С. Бобчев.

Писмата са писани по години, както следва: През 1887 г. — 5 писма, писани от Флоренция и Фиезоли (11 апр., 8 юни, 14 юли, 11 август., 15 окт.); през 1888 г. — 11 писма от Флоренция (1 и 16 февр., 1 и 5 март, 5 май, 11 и 19 юли, 18 авг., 12 септ., 15 окт. и 22 дек.); през 1889 г. — 7 писма от Кастелламаре и Цариград (11 и 27 февр., 17 апр., 11 и 29 май, 29 ноем. и 18 дек.); през 1890 г. — 4 писма от Цариград и Солун (8 февр. и 28 апр., 12 юли и 27 дек.); през 1891 г. — 2 писма от Солун и Цариград (6 март и 17 дек.); през 1892 г. — 3 писма от Цариград (11 февр., 23 май и 16 септ.); през 1893 г. — 5 писма от Цариград и о. Халки (10 март, 23 юли, 15 май, 7 окт. и 23 дек.); през 1894 г. — 1 писмо от Цариград с дата 24 май. В началото на тетрадката Ив. Говедаров пояснява: „Следующите извлечения са направени из писмата на К. Величкова до Иван Г. Говедаров. Политическите и обществени въпроси, които засягат тия писма, са изоставени". След последния откъс Говедаров преписал сонета „Животът, друже мой, е вещ ужасна". Над сонета се чете посвещението: *На И. Г. Г.*, което сам Говедаров е зачеркнал. Това е сонет XLVII от сбирката „Цариградски сонети" (1899, с. 53). Все пак преписът и зачеркнатото посвещение служат за указание, че споменатият сонет е посветен на Ив. Говедаров.[15]

Пак в БИА — НБКМ, към писмото на д-р В. И. Гръмников до Говедаров с дата: Т. Пазарджик, 2 септ. 1874 г., К. Величков се обръща към Говедаров:

„Приятелю Говедаров,

Пратил ви съм писмо преди два месеца нещо, но като нямам никакъв отговор, затова съм принуден само да ви поздравя. Дано да не чакам още много време отговор. Как сте с Невенките?

Познатий ви приятел,

К. Величков.

Т. Пазарджик, 1874, септ. 2-й.

П. П. Поздравете г-на Карапетрова и сички приятели.

Същий."[16]

В една от срещите ни през 1955 г. с Георги Д. Юруков (1886—1960), племенник на поета, който след смъртта на сестра си София Д. Юрукова

[15] БИА — НБКМ, II Д 5033.
[16] Пак там, II Д 2073.

(1881—1918) продължи работата ѝ в основаното от нея издателство „Мозайка от знаменити съвременни романи“, научих, че Г. Юруков е събрал и грижливо запазил около 180 писма на Величков до Д. Юруков, В. Т. Велчев, Б. Величков и др. Той драговолно ги предостави да ги подготвя за печат, а по-късно го убедих да ги предложи за откупуване от Института за литература при БАН.[17]

Писмата на К. Величков до негови близки и приятели, получени от Г. Юруков, бяха първите материали, които ми дадоха идеята за настоящата книга. По същото време започнах да преписвам и дневника. Към тези материали в последните години прибавих и други, които се намират в споменатите по-горе архивохранилища.

*

Първият дял от книгата започва със стихотворно новогодишно пожелание, чийто адресат не е посочен. Предавайки визитката на Величков, на която е написан текстът, Симеон Радев е съобщил, че тя е пратена на д-р Георги Вълкович, дядо на неговата жена. Това обаче е трудно допустимо, тъй като по-възрастният с двадесет години от поета д-р Вълкович, по онова време директор на обществените сгради, земеделието и търговията в Източна Румелия, се е числял към групата на консервативните политически дейци в Пловдив, и едва ли Величков би могъл да го чувствува тъй близък и да му отправя ласкави и сърдечни пожелания. Визитката се намира между други материали на Ив. Д. Шишманов и по-вероятно е да се допусне, че поетичното посвещение е отправено към Шишманов. По време на нейното написване обаче Шишманов учи в Педагогическото училище във Виена, а досега нямаше сигурни сведения, от които да се вижда, че по това време са били установени контакти между Величков и Шишманов.

Останалите стихотворения, при все че не са от най-издържаните му поетични творби, не са и без значение за изминатия от писателя път на борби и страдания, на размисли за идейната и творческата същност на собственото му дело и съдба. Докато датировката на „Ти искаше, Виена, със мъглата“ е установена с приблизителна точност, за датата на „Ехти морето“ ще се задоволим само с предположения. За него може еднакво да се допусне, че е написано при вида на морето, което поетът е наблюдавал на италианския бряг или на брега на Черно море в Турция.

Ръкописът „Как се запознахме и сприятелихме с Бобекова“ има фрагментарен характер. Той говори, че след като е запознал читателите с известния наш общественик в очерка си „Пет имена“,[18] Величков се връща още веднъж към неговия образ. Самостоятелната творба за Бобеков обаче е останала недовършена.

Още във Флоренция, когато се кани да посети „вечния град“, Величков проучва редица съчинения за Рим, обогатява своите знания при посещението си на различни негови културни паметници. Впечатленията

[17] По-късно склоних Г. Юруков да напише и спомените са за Величков. Заедно с писмата те бяха инвентирани в ръкописната сбирка на Института за литература, а сега са предадени на Научния архив на БАН.

[18] Летописи, 1900, кн. 12, с. 231—233. Очеркът е посветен на Бенковски, Волов, Каблешков, Бобеков и Петлешков.

му са тъй много и тъй силни, че той започва да систематизира бележките си още в Кастелламаре, дето пристига през април и чака близките му да му изпратят средства, за да замине за Цариград. В писмото си до Д. Юруков от 18/30 май 1889 г. съобщава, че работел вече над „Писма от Рим“ и дори ги бил преполовил.

Като знаем, че поетическата дарба на К. Величков е изявена най-добре в сбирката му „Цариградски сонети“ (1899), ще оценим важността на съхраняваното в ЦДИА тефтерче, в което се намират оригиналите на тази сбирка. Тяхното проучване поставя няколко въпроса. Нужно е преди всичко да се отбележи, че нямаме достатъчно основания да смятаме тези ръкописи за *първите* редакции на сонетите. Немалко ръкописи на белетристични и лирични творби на Величков показват, че колкото и неговата импровизаторска дарба да е била голяма, той грижливо е обработвал — и при малкото време, с което е разполагал — литературните си произведения. Сонетите в тефтерчето не носят белезите на първоначални наброски и обработки, при все че съдържат и доста поправки, отбелязани в нашия коментар. Трябва да приемем, че на о. Халки, дето са създавани повечето от сонетите, Величков е написвал отделните си творби на листа или на тетрадка и след първоначалната им обработка ги е преписвал в тефтерчето, за да продължи — на о. Халки или в България — работата над стиха, ритмичната стъпка, стила, езика и поетичните образи. В това ни убеждава ръкописът на сонет XLVIII („Минаха дните топли. . . На небето“), написан на картонче от цигарена кутия, както и първоначалните редакции на стихотворението „В необозримий шир“, написани на бланки от хотел „Ривиера палас“. Както се вижда от коментара, тази допълнителна работа не е тъй голяма, някои от сонетите са печатани или без промени, или с незначителни поправки.

Книгата „Цариградски сонети“ съдържа всичко 87 творби, обединени в циклите: Цариградски сонети (49), Италиански сонети (21), Сонети от Петрарка (14) и Сонети от Хередия (3). В тефтерчето са запазени в оригинал 54 от тези сонети, от които Цариградски сонети — 34, Италиански сонети — 7, Сонети от Петрарка — 11, Сонети от Хередия — 2. Затова следващият въпрос, който възниква във връзка с този ръкопис, е дали останалите сонети са били също написани в тефтерчето и после откъснати или то съдържа именно тези сонети, които са били създадени на о. Халки. Понеже няма следи от откъснати по-голям брой листа, ще бъде правдоподобно да приемем второто предположение. Би могло наистина да се допусне, че на о. Халки са били създадени и други сонети, които, като току-що споменатия сонет XLVIII, не са били преписани по различни авторски съображения в тефтерчето.[19]

Сонетите в тефтерчето, както и в издадената стихосбирка не носят никакви заглавия освен в единични случаи. (В „Цариградски сонети“ заглавия имат само сонетите от втория и четвъртия цикъл.) Те са писани и в друг ред — така както навярно са възниквали в съзнанието на поета техните теми, свързани с близките спомени от досега му с различните

[19] Тук би следвало да се има пред вид, че през емигрантството си К. Величков е написал и други сонети, които не включва в „Цариградски сонети“. Такъв е например сонетът „За Македония“, поместен в „Тъги и радости“ (с. 78). Под него стои дата: Цариград, 1893.

култури, с пъстрите впечатления и размисли, които са му предлагали животът и миналото на Цариград.

В тефтерчето намираме и два сонета, които са останали необнародвани: „Желание ми иди всеки ден“ и „От бога само, в гордото смиренье“, които се печатат сега в първия отдел на тази книга.

Всички сонети в тефтерчето са зачеркнати от автора им със знака X навярно след преписването им на чисто за изпращане за печат. Не са задраскани само споменатите тук два сонета. Не са много ясни причините, поради които поетът е изоставил двата сонета. Очевидно не формата, не степента на поетическата обработка е играла някаква роля, а съдържанието на сонетите.

Не по-малко е интересен ръкописът на „В темница“. Кога възниква идеята за тая творба? В статията си „Няколко думи за д-р Кръстева“ авторът съобщава, че когато бил на о. Халки и започнал да превежда „Ад“, написал почти всички Цариградски сонети. „Тука оползотворих бележките си от едномесечното си пребиваване в Рим, тука почнах да пиша „В темница“.“ Тук между другото той „драскал“ и стихотворенията, които покъсно Данов издал в стихосбирката „Детска гусла“.[20]

Величков живее на о. Халки през зимата на 1889—1890 г., посещава острова и по-късно. Мекият климат благоприятствувал за подобряване на здравословното му състояние. Освен това писателят имал по-голямо спокойствие за литературни и живописни занимания.

Първите глави от „В темница“ са печатани в „Българска сбирка“.[21] Ангажиран в обществено-политическа и културна дейност, Величков е мечтал несъмнено да завърши мемоарната си проза „В темница“. Тази задача осъществил през лятото на 1896 г., като заминал в качеството си на министър на народната просвета в немския курорт Райхенхале. Вестниците съобщават, че поетът е щял да прекара зад граница своя „един месечен отпуск“, но в същност той остава повече време.[22] Тъкмо в този град работи над ръкописа, който сега се печата. На първата страница са отбелязани мястото и датата: Райхенхале, 17 юлий 1896. Цялата повест излиза в „Летописи“ през 1900 г.[23] През същата година книгата има и самостоятелно издание. „В темница. Спомени от 1876 година“. На заглавната ѝ страница стои: 1899 година, а на обложката — 1900. Досещаме се, че печатането на книгата в „Летописи“ и в отделното ѝ издание е вървяло навярно успоредно. С това се обяснява отсъствието на текстови промени в двете издания, ако не се имат пред вид няколко само поправки на коректурни грешки, допуснати в „Летописи“.

Запазеният в БИА текст обаче съответствува на печатания в издадената отделна книга, който има 188 страници, от с. 95 до с. 151, или приблизително на около една трета от целия ѝ обем. Като знаем продуктивността на писателя, можем да допуснем, че в Райхенхале той е завършил

[20] Ден, бр. 1305 от 19 авг. 1907, с. 2.

[21] Българска сбирка, 1894, кн. 3, с. 231—235; кн. 4, с. 299—308; кн. 5, с. 381—389; кн. 6, с. 469—477; кн. 7, с. 540—545.

[22] Прогрес, бр. 79 от 10 юли 1896, с. 603; бр. 90 от 17 авг., с. 690; бр. 91 от 21 авг., с. 698.

[23] Запазената част от ръкописа съответствува на текста на произведението, печатано в Летописи, 1900, кн. 14, с. 278—279; кн. 15, с. 297—299; кн. 16, с. 317—319; кн. 17—18, с. 346—348; кн. 19, с. 377—378; кн. 20, с. 395—397; кн. 21, с. 417—420.

навярно целия ръкописен текст на повестта, но останалите страници са били изгубени.

Тук са съществени два въпроса: как авторът гледа на „В темница“ като художествена творба и характерът на текстовите промени.

По първия въпрос интерес представлява сведението на Величков в писмото му до М. Маджаров от 4 февр. 1894 (№ 108). След като е пратил ръкописа за „Бълг. сбирка“, той пише между другото: „Сега работя малко набързо, та не е за дивене, ако и работата не е дип за пред хората.“ През този период Величков се занимава не само с няколко свои литературни творби, но и рисува различни портрети и етюди. Тъкмо отклонението на вниманието му го кара да не е напълно доволен от „В темница“.

Ръкописът от Райхенхале е претърпял по-късно сериозни промени. В самостоятелното издание има немалко пасажи, в които не се забелязват почти никакви текстови разлики. Срещат се обаче и места, дето печатаният текст съдържа освен новонаписани абзаци цели фрази и изрази, преработени по начин, който е твърде труден за коментиране и би заел голямо място в бележките. Затова в подготвения за печат ръкопис не са отбелязани всички промени, направени в книгата.

Ръкописът на „В темница“, който се печата сега, е написан на една обикновена тетрадка с мека подвързия. Почеркът е нервен, неравен, мастилото е силно избледняло.

*

Ръкописното наследство на К. Величков разкрива лабораторната работа на писателя над неговите литературни творби. Разпространеното мнение, че той създава леко, не е лишено от основания. Вариантите на стихотворението „В необозримий шир“, както и на други негови творби говорят, че авторът на „Цариградски сонети“ е работил дълго и търпеливо над лирични, белетристични и други свои произведения.

Що се отнася до похватите, с които Величков си служи при създаването и коригирането, могат да бъдат отбелязани следните по-важни от тях:

1. Често в първата си редакция по-малките лирични, белетристични или публицистични жанрове са написани на отделни листа, на корички от цигарена кутия, на бланки от някой хотел и т. н., след което авторът им ги преписва в тетрадки, бележници или в дневника си, за да продължи и там да работи над стила и композицията им.

2. Зачерква стиха, реда (или редове) и написва новия текст над зачеркнатия.

3. Поставя в скоби думи над тези, които не смята много сполучливи, за да ги замени при по-нататъшната работа върху текста.

4. Обикновено при първоначалния вариант на лирични и други произведения не поставя заглавия. Заглавията се появяват в по-новите редакции.

5. В някои случаи Величков написва първите стихове на лиричните си творби с мастило, а по-късно нанася поправки с молив. Срещат се и обратните случаи, макар и по-рядко.

6. По-малки добавки в текста Величков прави непосредствено между редовете на белетристични работи, а по-големи — на полето на листа с някакъв знак за пропущане — кръст или други подобни.

*

От материалите, свързани с обществено-политическата и културната дейност на К. Величков, най-важно значение имат уставният документ „Решенията на Събранието на представителите от Пловдивската и Сливенската губернии“ и „Дневникът“.

Авторството на Величков за първия документ, който по издателски съображения не публикуваме тук, се установява по редица белези на почерка, стила и правописа на поета. В Пловдив по онова време бива създаден таен комитет от революционни дейци, участвували в Старозагорското и в Априлското въстание. По-късно комитетът се именува *Централен комитет на Южна България*. Той има задача да организира народната съпротива срещу решенията на Берлинския конгрес. След сключването на Берлинския договор патриотите от Южна България развиват трескава дейност за подготовка на въоръжена борба срещу неговите клаузи. При очерталите се две становища сред дейците на Източна Румелия по някои важни въпроси К. Величков е на страната на радикалното, представлявано от П. Р. Славейков, Д. Цанков и Т. Икономов, срещу „умереното“, начело с владиците, Г. Д. Начович, И. Е. Гешов и Д. Греков.[24] Той взема дейно участие и при организирането на т. нар. гимнастически дружества, създадени с цел да подготвят във военно отношение българския народ за предстоящата борба. К. Величков и А. Людсканов като членове на Централния комитет организират сливенската и ямболската демонстрация, насочена срещу Берлинския договор.[25] Тъкмо поради активното му участие в тази борба Централният комитет ще му е възложил да състави проекта на такъв важен документ. Съвещанието, на което са били обсъдени и приети тези Решения, е било свикано, за да се даде по-широк размах на борбата за защита на една национална кауза.

Дневникът на Константин Величков обачени предоставя най-големи възможности да вникнем в нравствения мир на писателя, да почувствуваме интимния човек, държавника, художника, бащата, да разберем по-правилно и неговата житейска драма. Започнат през 1897 г., когато Величков е член в кабинета на К. Стоилов, и воден с големи прекъсвания почти до последните дни от живота му, той е изпъстрен с най-различни картини от нашата по-нова политическа и културна история. К. Величков е добър белетрист, нежен поет, литературен критик, живописец, страстен политик и неведнъж въпросите, свързани с тези страни от обществения и духовния ни живот, пронизват страниците на дневника. Ако и в началото Величков говори, че искал по-рано да започне дневника и да го озаглави „Дневник на един български министър“, ние се съмняваме дали той би могъл да се ограничи само или предимно в областта на политическия ни живот. Защото през целия му житейски път трудно може да се намери период, през който той да се е занимавал *само* с политика, *само* с литера-

[24] Вж. по този въпрос Горан Тодоров. Временното руско управление в България през 1877—1879 г. С., 1958, с. 323.

[25] Пак там, с. 369.

турна или преводаческа дейност, *само* с въпросите на образованието и т. н.

Получило се е обаче така, че Величков-министърът присъствува най-малко в дневника. Не са наистина безинтересни страниците, в които са разказани отделни епизоди от дейността му като министър: недоразумението му с руския дипломатически агент през 1897 г., които йните кроежи за преустройство на кабинета през лятото на същата година, отношението на Величков към заетите от К. Стоилов позиции по редица въпроси, отношението му към другите членове на кабинета, към негови политически приятели от Народната партия и т. н. Липсват обаче такива периоди от неговата дейност, които, отразени в дневника, биха оставили интересни сведения за демократичните му позиции. Нищо не намираме например за борбата му при създаването на Рисувалното училище, превърнато по-късно в Художествена академия, за бурните борби в Народното събрание през 1898 г. във връзка с т. нар. Източни железници. А тъкмо тези борби карат Величков да напусне министерския си пост и кабинета на Стоилов, да излезе и от Народната партия. Не са засегнати и ред други още моменти от обществено-политическата му дейност.

След като не е могъл да осъществи първоначалното си намерение, Величков прави дневника си *книга* за изповеди на своите непосредствени чувства и преживявания. В доста страници тия чувства и преживявания имат ретроспективен характер и в тях дневникът се превръща в особен род възпоменателна творба. Величков се е досетил правилно, че трябва да нарече своите записки „Дневник на един бивш министър", макар че, когато го започва, той е все още министър.

Сравнително по-редовно е воден дневникът в Мантон. Свободен от по-отговорни и напрегнати обществени задължения, поетът е могъл да съсредоточи вниманието си върху въпроси, свързани с горестната му съдба, с размисли за литературата и изкуството в България.

Колко различен е К. Величков в тези страници на дневника от първите години на своята обществено-политическа и културна дейност. Чувствителен към всяка неправда, към високомерни парвенюта и търгаши, към нечестни кариеристи и политикани ние го знаем още от заседанията на Областното събрание в Пловдив, дето неслучайно го наричат „l'enfant terrible" (ужасното дете). Сега той е станал по-лесно раздразнителен, мнителен понякога и към близки приятели (например към Ив. Вазов, Ив. Д. Шишманов и др.). Като имаме пред вид страданията, които претърпява в турските затвори след погрома на Априлското въстание, ожесточените борби в Източна Румелия, тежките години на самоволното му изгнаничество, както и коварната болест, която винаги му напомня за неговата обреченост, лесно ще си обясним тази мнителност и раздразнителност.

Несигурните материални средства в Мантон, огорчението от преждевременното му пенсиониране като дипломатически агент, суровите литературни нрави, както и неизлечимата му болест дават преднина на чувствата на бащата към своето единствено дете. И тия чувства му подсказват теми и сюжети, отразени всички в дневника, което му придава характер на „стихотворна сбирка", както сам поетът се изразява. Той тъкми да издаде стихосбирка, озаглавена „Тъги и радости", намира названия и на отделни цикли („Крайморски строфи"), без да може да осъществи поетическите си планове.

Наистина, ако съпоставим културно-обществената дейност на Величков от началото на 80-те години със страниците на дневника, писани през зимата на 1906/1907 г. в Мантон, ще намерим грамадна разлика.

Но при все това, щом вникнем в интимния свят на поета, в нравствения му мир и гражданското му съзнание, ние оставаме удивени от волята му за работа, от стремежа му да е в крак с времето, да чувствува пулса на живота, както и от желанието му — и при това физическо и душевно състояние — да бъде полезен на родната литература. Все през този период той следи живо и развитието на френската и италианската литература. И страниците на дневника покрай многобройните му стихотворения за Софийка, сантиментални понякога и невинаги издържани, съдържат сведения за интереса на поета не само към творчеството на Ламартин, Юго и Молиер, на Тасо, Данте и Голдони, но и към писатели и поети, които работят в края на миналия и началото на настоящия век. Току-що са били отпечатани в отделни издания или в литературни списания произведенията на Фредерик Мистрал, Габриел Нигон, Анри Маре, на Джузепе Джакоза, Джовани Верга, Ада Негри и други писатели и поети и Величков си ги набавя, за да обогати с тях знанията си върху френската и италианската литература и да запознае българските читатели с тях. Въпреки крехкото си здраве той предлага в последните години от живота си два интересни тома „Бисери из чуждите литератури". Той грижливо събира тия „бисери", като отделни работи (например „Цигарката" от Жул Клареси) праща за обнародване на страниците на в. „Ден".

Дневникът на Величков е и своеобразна равносметка на изминатия от поета и гражданина житейски път. Отшумели са годините на опиянение от възрожденския идеализъм, минало е времето на подем, на литературни и политически успехи, но споменът за тях е все още ярък и жив. Несъмнено поетът често се е заблуждавал като министър и общественик, като деец на литературата и изкуството. Не е имал пълно доверие на К. Стоилов и все пак е провеждал неговата антисоциална програма. Ненавиждал е Батенберг, мразел е и Фердинанд, но като министър е поддържал неговата антинародна политика. Той напуща демонстративно кабинета на Стоилов, „сдава" си оръжието, като влиза в коалиция със С. Данев, за да се разочарова по-късно и от него.

В Мантон Величков получава подарения му от княгиня Клементина златен пръстен, а по-късно и 1000 лева от Фердинанд. В трудното положение, в което се е намирал по онова време, той не е могъл да не оцени оказаното му внимание. Завърнал се обаче в своята родина, той се погнусява от душната атмосфера, която е гнетяла българската общественост от началото на 1907 г., когато след освиркването на Фердинанд от студентите университетът е бил затворен, професорите — уволнени, студентите — разгонени или взети в казармата. Действителността, за която е имал представа от всекидневния печат и от приятелски писма, е застанала сега пред него с цялата си грозота. Поетът бива още по-силно възмутен от общата корупция, от моралната и политическата поквара, от байганьовските похвати на правителството. И той пише в дневника с дата 28 май: „Впрочем това са явления от едно органическо зло, което отдавна съществува и което сега по-рязко се очертава. А за злото ще имам неведнъж случай навярно да оставам бележки в дневника си. Това е собствено и важно."

Случва се обаче така, че Величков не е могъл по-дълго да пише за „органическото зло“ в България. Но няколкото месеца, през които живее, му дават възможност да изяви рязко своя протест пред управляващата клика. Когато прогресивните сили на българския народ свикват на 15 юли многолюден митинг в „Славянска беседа“ по университетския въпрос, Величков отправя към Фердинанд категорично искане за слагане край на недостойното отношение към българската културна общественост.[26] Два месеца по-късно при представяне на „Доходно място“ от Островски в Народния театър, предизвикан от полицейски и административни чиновници, той хвърля жестоки упреци срещу виновниците за тежкото положение на българския народ.

Не може човек да чете без дълбоко вълнение тия страници от дневника, в които поетът, разстроен сериозно от съдбоносната случка, пояснява причината на своя протест. Ясният поглед върху положението в страната и логиката на неговите мисли са отговор на всички писачи, които и сега искат да уязвят Величков, да го представят за душевно болен, поведението му за „ненормално“. Подземайки тия инсинуации и хули, сътрудник на в. „Ден“ (навярно В. Т. Велчев) пише основателно: „Нормалното в България не е да стане на публично място един Величков, един Вазов и един Михайловски и да каже високо на крадците крадци; нормалното в тая търпелива страна е крадците да крадат безпрепятствено, да се държат на почит, да се унищожават законите, за да им се осигури безнаказаност, а интелигенцията, писателите, поетите не само да търпят позора им, но да получават от тях смирено подаяние. . .“[27]

В края на дневника Величков е отразил и една светла радост — последната, която е изпитал в живота си. Чрез италианската легация в София получава благодарствено писмо по повод на изпратените от него година преди това два екземпляра от превода му на „Ад“. Трогнат от новината, че трудът му е бил одобрен от компетентни литератори, той бърза да изкаже своята благодарност. В дневника са поместени част от писмото на управляващия легацията и отговорът на Величков. Дневникът завършва със страница, върху която е залепена част от шпалта на статията в „Ден“, дето са публикувани писмото до Величков и неговият отговор. За болния поет е било наистина едно нравствено удовлетворение, че българските читатели ще научат за една безпристрастна и компетентна оценка за неговия превод на една класическа творба.

Дневникът е написан на пет тетрадки с различен формат, сравнително добре запазени, с изключение на петата, в която текстът на отделни места е станал нечетлив поради облепване на скъсани листа. От датировките се вижда, че той е воден нередовно и това се обяснява както с творческата природа на писателя, тъй и с прекомерната му обществена заетост. Започнат след дълги колебания, дневникът се прекъсва още в първата тетрадка, и то за един голям период: от 22. IX. 1897 г. до 15. I. 1901 г. Първата тетрадка свършва с текст, писан на 5. III. 1901 г., а втората започва от 24. VI. 1904 г. и свършва на 3. VII. 1905 г. Трябва да прие-

[26] Речта на Величков е получила силен отклик сред българския народ. Тя е публикувана във в. Ден, бр. 1262 от 17 юли 1907, както и в други вестници. Оригиналният ръкопис се пази в Народната библиотека „Кирил и Методий“ (ф. 153, а. е. 2, л. 1—5).

[27] Ден, бр. 1334 от 28 септ. 1907, с. 1.

мем, че Величков не е водил дневника си в периода на назначаването му за дипломатически агент в Белград и през целия период на тази му служба, или ако го е поддържал, тетрадките са изгубени. Такъв луфт се получава и между датите 3. VII. 1905 г. — края на II тетрадка и 24. XII. 1906 г., когато в Мантон започва третата тетрадка. Тук в същност се касае за изгубена тетрадка, защото във всекидневния печат намираме обнародвани места от дневника от този именно период. В „Седмична зора" например са поместени интересни страници, писани в София през 1906 (месецът и денят не са посочени).[28] В последните три тетрадки, писани в Мантон, има празни страници, но датировките показват, че не липсва текст.

Споменатото вече тефтерче, което съдържа по-голямата част от „Цариградски сонети", ни разкрива обществено-политическата дейност на К. Величков от друг ъгъл на зрение. От другата страна на тефтерчето на неговите свободни листа Величков е вписвал най-различни поръчения, обещани ходатайства и пр. Тези страници показват интимното всекидневие на един български министър, задължен, както всеки друг общественик, да се съобразява с действителността и с политическите нрави. Повечето бележки са от времето, когато Величков е отстъпил поста министър на народната просвета на Ив. Вазов, а сам поел министерството, към чиито задачи не са го влечели никакви трайни интереси. И ние го виждаме да се занимава с административни въпроси на земеделските каси, на Държавната печатница и Статистическото бюро, да уволнява, назначава, повишава касиери, контрольори, броячи, книговодители, да анкетира провинени служители или да урежда междуселищни спорове и т. н. Тези ангажименти го поставят в досег с други министри и видни общественици — Ив. Гешов, Ив. Вазов, М. И. Маджаров, Ив. Д. Шишманов, Г. Сгурев, Т. Тодоров и пр. Отзивчив по природа, Величков се е стремял несъмнено да услужи на всеки, който се е обръщал към него с някаква молба. И все пак тази негова „дейност" го е гнетяла. В такива минути поетът-министър записва между различни ходатайства и поръчения стиховете:

Склонил глава под тежкий удар на съдбата,
роптанъето заглъхва в моите гърди.
За пориви високи не ламти душата,
замират в гръд желанья и мечти.

Или пък отбелязва заглавия на интересни книги като тази на Doumic например („Études sur la littérature française) и пр.

*

Твърде важни за творческата биография на писателя и за житейския му път са сведенията, които съдържат неговите писма. Интимният тон на всяка лична кореспонденция, ако не е преднамерен, дава възможност

[28] Вж. Седмична зора, бр. 16 от април 1925, с. 2. Погрешно обаче страниците от дневника, печатани в бр. 20 на същия вестник, са отнесени към 1906 г. Те са писани наистина в Мантон на отбелязаните дати (29, 31 януари, 1 февруари), но не през 1906, а през 1907 г. Има печатани откъси от дневника и във в. Епоха (с дата: Мантон, 27. XII. 1906 г.).

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

да се разберат по-добре ред политически, обществени и естетически възгледи на един творец. От писмата на Величков научаваме интересни сведения не само за начина, по който той е работил върху литературните си произведения, но и за неговия светоглед, за идейните му лутания, за промените, които настъпват в неговите възгледи през различни периоди от живота му.

Писмата на Величков от първите години на обществено-политическата му дейност показват образа на поета по-чист, незасегнат още от пръските, които нанасят участието в държавното управление и в партийните свади. Смел и безкомпромисен, Величков е готов да се бори срещу всички, които пречат страната да се развива по демократичен път.

Редица трезви и правилни мисли намираме в писмата му до А. Людсканов, Б. Величков и др. Те са толкова по-ценни, като знаем, че Величков, както и всички емигранти, е бил неведнъж изправян пред различни затруднения в желанието си да си създаде определена представа за положението в България и ясна линия за действие. Причините са както от вътрешен обществено-политически характер, тъй и резултат от международното съотношение на силите, от които в една или друга степен е зависело разрешението на политическата криза в България. И през всичкото това време Величков се е стремял да прозре през оная „мъгла", в която са се намирали емигрантите, правилния път за обществена дейност.

За Величков е напълно ясно, че властта, която Фердинанд и помощниците му са установили в България, се крепи насила и няма поддръжка сред населението. Но той съзнава също тъй, че тая власт е все още силна и с тоя факт политическите дейци зад граница е трябвало да се съобразяват, за да не се повторят грешките от миналото.

Тия схващания имат за основа и обстановката в Италия от 80-те години. Привидно Величков живее във Флоренция по-спокоен живот, отдаден изцяло на живопис. Авторът на „Писма от Рим" обаче постоянно е горял от негодувание против австрофилската политика, която провеждали Депретис, Криспи и ред други управници. Величков се е възмущавал както от стремежа на италианския империализъм да покори етиопския народ, тъй и от факта, че в България се правят овации на италианския крал, а италианските държавници оказват доверие на Фердинанд и Стамболов, предлагат им драговолно своята подкрепа и съдействие.[29]

В редица писма е изявен и буржоазният радикализъм на Величков, наблюдаваме непоследователност по принципни обществени въпроси, склонност към компромиси и отстъпки спрямо притеснителите на българския народ. Тия черти изпъкват по-ясно, ако съпоставим конкретни мнения и оценки на поета с възгледи на близкия му приятел В. Т. Велчев. При вестта за сгромолясване на Стамболовия режим Величков дори смята да изпрати поздравителна телеграма до Фердинанд. Той се отказва наистина от намерението си, но по-късно не скрива своите чувства към Кобурга, както презрително го е наричал неведнъж. В Белград в качеството си на дипломатически агент, отговаряйки на В. Т. Велчев по повод на случай, при който животът на Фердинанд е бил в опасност, Величков пише: „Как си могъл да помислиш, че не съм поздравил княза. Ти знаеш,

[29] Свобода, бр. 34 от 4 март 1887, с. 3; Пак там, бр. 95 от 24 окт. с. 4.

че аз искрено го уважавам и му съм предан. Тръпна при мисълта за нещастието, което би ни сполетяло, ако не би избягнал опасността" (писмо от 24. IV. 1902 г.). По-късно, смутен от резкия тон против правителството и лично против Фердинанд, който редактираният от В. Т. Велчев в. „Ден" е държал, той определено изказва несъгласието си с тая позиция: „От ден на ден вие загазвате все повече в едно направление, което аз не мога да одобря. Утешавам се с надеждата, че сам князът ще вземе во време мерки да спре това вратоломно вървене към катастрофална неизвестност." И той пак „тръпне" при мисълта за бъдещето (писмо от 22 декември 1903). В момент, когато в. „Ден" и цялата прогресивна общественост водят решителна борба против безпрецедентното отношение към университета и колоните на опозиционната преса се пълнят със съобщения за митинги, за побоища над прогресивни дейци, Величков моли своя приятел да помести статията му по случай смъртта на княгиня Клементина. Свързвайки своето изгнаничество с режима на Стамболов, Величков като че ли забравя монархическите задачи, които Фердинанд упорито прокарва в България. Тук очевидно се проявява политическата недалновидност на нашия поет. Неговият светоглед му пречи да види истинските фактори, които обуславят икономическото и културното развитие в нашето общество. Своите лични страдания и нещастия той отдава не на жестоките класови закони, на алчността и парвенющината, на безскрупулната байганьовщина, а на своята *съдба,* на своята *орисница,* която го дебне и преследва, готова всякога да го злепостави, измъчи, задуши. . . Тоя идеалистически възглед, който не е далече от фидеизма, е изразен и в много негови стихотворения, намерили широко място и в дневника („О не, не са човеците виновни" и др.).

Прави впечатление обаче, че такива възгледи се срещат най-често, когато поетът говори за личната си несрета или когато е обзет от сантиментални чувства към малката си дъщеря. Докосне ли се до важни обществени, нравствени или педагогически въпроси, наблюдаваме пак ясната и прогресивна мисъл на Величков. Основателно той спори с Анри Маре, който твърди, че образованието не принася на човечеството ония плодове, които то е очаквало от него. И правилно отбелязва Величков в дневника си, че проблемата за политическата и нравствената поквара е „много по-обширна и сложна" (Дневник, с. 160—161).

Много от писмата на Величков са свързани със сътрудничеството на поети и писатели в „Летописи". В това списание намират съчувствен прием не само утвърдени автори като Ив. Вазов, Ст. Михайловски, К. Христов, М. Георгиев, но и по-млади литературни сили — А. Страшимиров, Елин Пелин, Р. Стоянов, Д. Бояджиев и ред други още.

Бе отбелязано вече, че Величков заплаща скъпо за своята наивна вяра във фалшиви кумири и знамена. След случката в Народния театър той получава съчувствие от много честномислещи хора в България, но и дълбоко огорчение. Поетът е разпродал своята покъщнина, отправил е апел към приятели и познати да си набавят от непласираните екземпляри на „Ад", за да може да се лекува в далечна Франция, и напуща своята родина с думите: „Живее се в поробена страна. Не се живее в опозорена страна, особено кога си се борил и си носил вериги за нея."

Авторството на различните материали, включени в тази книга, е вън от всяко съмнение. Не е доказано то, поне засега, за „Писмо на С. Гор-

ски до Н. Огарьов и до другите руски емигранти". Вероятността то да е писано от К. Величков е голяма. Съмнението идва от сведението на първа страница, че авторът на писмото е роден в Търново. В края на писмото четем: „Моят адрес е: Г-н Константин Величков, ученик в Лицея Галата-Сарай (за г-н Симеон Горски)." Ако Т. Каблешков беше родом от Търново, бихме решили, че тъкмо той е написал това интересно писмо. Но Каблешков не само не произхожда от този град, но през 1873 г., когато е писано писмото, е напуснал вече Султанския лицей. Величков би могъл да си послужи с псевдоним с оглед на евентуално разкриване на писмото. По онова време в Цариград учат няколко младежи от Търново. Съученици на Величков са: от Лицея — П. Сребров; от Медицинското училище — Никола С. Ахтаров и Ст. Н. Хаджистоянов, и тримата спомоществователи на преведената от Величков и Г. Николов „Люкреция Борджия" от Юго. В същия списък от Търново са посочени и редица други лица.[30] За никого от тях обаче не бихме могли да кажем със сигурност, че са писали споменатото писмо, докато за авторството на Величков могат да се изтъкнат няколко правдоподобни предположения. Не би трябвало да се смята, че Величков само е участвувал в съчиняването на писмото. Последното не е писано от името на група млади хора, които са се стремели да се сближат с руските емигранти в Женева, а от *един* само човек. Най-много податки в подкрепа на авторството на Величков се съдържат в стила и езика на писмото. Начинът на построяване на фразата, лиричната приповдигнатост на мисълта, поетичната образност — всичко това ни напомня за преживяванията и копнежите на младия пламенен патриот, такъв, какъвто ни се разкрива Величков от онова време в литературната си дейност и в патриотичните си изблици, отразени в разказа „Един цитат от Андре Шение" и в писмото си до своя настойник в Лицея — д-р С. Чомаков.[31]

Редицата неизвестни или познати на малцина документи в тази книга допринасят несъмнено за по-широкото запознаване с живота, културната и обществено-политическата дейност на Константин Величков, а тъй също и с психографията на литературното му творчество. Богата с нови и неизвестни данни е и неговата кореспонденция. Много от писмата му съдържат сведения за връзките на писателя с наши и чуждестранни културни дейци. Особено ценна е преписката му с В. Т. Велчев. Тя между другото разкрива авторството на Величков за ред литературни материали в сп. „Летописи" и в. „Ден".

---

[30] Вж. Люкреция Борджия. Драма в три действия от Виктор Хюго. . . . Цариград, 1872, с. 110—120.

[31] В това писмо, писано само няколко месеца след писмото до Н. Огарьов, четем между другото: „Не ми е възможно да Ви разкажа тука как са намираме в училището. Само ще Ви кажа: и добре, и зле сме. Друго нещо не може да излезе от съединението на два елемента, на две разни цивилизаций, както са френската и турската. Там дето и един простак са бърка в работити на образований человек, сякой разбира, че оттам не може да излезе нещо съвършено. Извинете сравнението. . ." — Сб. БАН, кн. XII, 1919, с. 107.

*

В ръкописите и писмата на К. Величков може да се наблюдава развитието на българския литературен език от 80-те години на миналия век до началото на нашето столетие. В първите години от дейността на поета се забелязва силно влияние на граматични форми, с които са си служили нашите възрожденски писатели. За пълния член Величков редовно си служи с окончанието — ий (старий, техний), предпочита форми на отглаголни съществителни със суфикса *-ние* (ходение, название), служи си при много глаголи за 1 л. ед. ч. и 3 л. мн. ч. с твърдо окончание (хода, молат), при които случаи пише ѧ или *а*.

Наред с това срещаме и немалко чужди думи, главно от френски и руски език, без Величков да се съобразява всякога със законите на нашия литературен език: статья, Россия, миссия, оппозиция, террор, корректура и пр.

Колебанията между стари граматични форми или чужди езикови заемки и книжовния език започват почти в първите години от литературната дейност на Величков. В това отношение още първата му белетристична творба е интересна с оглед на своя език и синтаксис. Прави впечатление, че през този период нейният автор си служи с някои литературни думи, срещу които по-късно срещаме изкуствено изковани. Той пише например: бъда, бъдеш, бъдем и пр., които по-късно заменя с бида, бидеш, бидем и пр. В 1881 г. Величков пише *напраздно*, а в произведения, писани след едно-две десетилетия — *напрасно*.

Влиянието на някои наши писатели върху Величков (Л. Каравелов и др.) се е отразило и в областта на граматиката и синтаксиса. Величков също си служи за бъдеще време с частиците *ще да:* „Едно прегръщане *ще да* искупи всичко.“ В това отношение френският език упражнява много по-силно и трайно влияние. „Затова и той не знае *освен* нея за поверенница на чувствата си“. Още докато е в Париж обаче и работи върху „Жертви и отмъщение“, той се стреми да избягва някои чуждици. На с. 38 от ръкописа например е зачеркнал думата *аргументите* и вместо нея е написал *доводите* (с. 38).

Обикновено в окончанията за мин. несв. време на редица глаголи Величков пише *е* вм. *я:* гърмеха, стърчеха, трептеха, вървеха, стоеха, спеха и пр. вм. гърмяха, стърчаха, трептяха, вървяха, стояха, спяха и пр. В различни форми и наклонения на глагола разтрепервам пише разтрепера вм. разтрепери („. . . я накара да се растрепера“). Величков пише лъча вм. лъч и пр.

При много случаи се наблюдава непоследователност в правописа на думи. Поетът си служи за бъдеще време и с частицата *ще,* и с *ща*. „Не ща се предам“ (с. 13). И само след един ред на същата страница: „И него аз *ще* зная да го защищавам.“ Същото важи и за писането на окончанието на действителни причастия, при които в едни случаи виждаме *е,* а в други — *я*: „Има ли злодей, толкова затвърдял в престъплението, толкова засвирепел против жертвата си. . .“ (с. 14).

Няма последователност и при писането на ятовия знак, който Величков означава по четири начина: я, ѣ, ъъ и ѣѣ. Понякога пише ѣ в края на глаголни и падежни окончания (ръцѣ и др.).

Особено прави впечатление непоследователността при писане окончанията на някои глаголи в 1 л. ед. ч. и 3 л. мн. ч. При едни случаи Величков си служи с твърдите окончания *а* и ѫ, при други с меки — *я* или ѭ (йотовано ѫ). Ще приведа само няколко примера:

С твърдо окончание — *а*: загуба (с. 19[а]), задремат (с. 10[а]); вида (с. 16[а], 18); остава (с. 29[а]); разберат (с. 22).

С я; пазят (с. 7); търся (с. 35[а]), заровят (с. 48).

С йотована носовка: спася, направя (с. 8[а]), търся (с. 10[а]); спя, мисля, правят, затварят (с. 19[а]), известят (с. 26), благодаря (с. 14), напомня (с. 17[а]), отмъстя (с. 33).

Срещат се при това случаи, когато окончанието на един и същ глагол веднъж е писано с твърда, друг път с мека гласна. „С божа воля ще го намер*а*. . .“ (с. 8[а]) и само след два-три реда: „Където и да бъде, ще зная да го намер*я*“, като при втория случай окончанието е написано с йотована носовка.

Тия колебания срещаме и в ръкописа на „В темница“, писан в началото на 90-те години. Там намираме и старите форми на членуване, и глаголни форми с твърд изговор, и по-нови литературни форми. На с. 67 от тоя ръкопис четем: *турския* фанатизъм, а на с. 68 — *турский* фанатизъм. На с. 97 — ходен*е*то ми в Ясъкурия. Когато подготвя самостойното издание на книгата, той отдава предпочитание именно на последните. Ще посоча няколко примера. В ръкописа: на изследвание (с. 84), в книгата: на изследване (с. 136); в ръкописа: Още от първ*ий* ден (с. 93), в книгата: още от първия ден (с. 141); в ръкописа: Пазарджишк*ий* комитет (с. 94), в книгата: Пазарджишкият комитет (с. 142); в ръкописа: Мене сам*ий* (с. 100), в книгата: Мене самия (с. 147); в ръкописа: От стъпван*иет*о ни. . . до тръгван*ет*о ни (с. 101), в книгата: От стъпването ни. . . до тръгването ни (с. 147), и т. н.

При прехода от суфикса — *ние* към *не* Величков си служи и със смекчаване на съгласната с ер малък: *появяванье, даванье* и др. Тоя начин на писане е застъпен повече в поетичното творчество на Величков ,дето също виждаме споменатото колебание.

Като обикната форма се среща и дателната при личните местоимения: пиша *тебе,* говори *мене* и пр. Много често писателят си служи с предлога *на* вм. *за:* Мисля *на 9 август,* и пр. Навярно под влияние на диалекта употребява глаголните форми за минало свършено и минало несвършено време с *е: тъкмех,* не *може,* вм. не можа, *закъснех,* вм. закъснях, не бих *можел,* вм. не бих можал.

Под влияние на френски език в текста на ръкописи и писма са отразени някои синтактически особености (една важна етапа вм. един важен етап).

Във „В темница“ неведнъж съществителното *заптие* е предадено в мъжки, вм. в среден род: заптия, заптии, някой заптия и пр.

Езикът на писателя съдържа и ред диалектни думи: белегчета, букагии (белезници), прикаламисала (настанила), и др. Срещаме редовно: темнота, темно, темница вм. тъмнота, тъмно, тъмница; нели вм. нали; офицерин вм. офицер и пр.

Подобни колебания могат да се посочат и в кореспонденцията на писателя. В писмата до А. Людсканов, едни от най-старите, които са запазени, срещаме глагол в 1 л. ед. ч. с меко окончание — *мисля* (я-то е на-

писано с йотована носовка), както и глаголи от същия вид с твърдо окончание. В едно и също писмо (от 21 дек. 1879) се среща „. . . Какво да сторя“ (тук *я* е написано с йотована носовка) и само след един ред глагола *работя*, окончанието на който е написано с *я*.

При подготовката за печат на различните документи съм се стремил да запазя колкото може повече от особеностите на Величковия език и стил, редица диалектни думи, характерни за говора в Пазарджик и Пазарджишко, синтактични съчетания и пр. Запазени са например следните думи и форми: заслужва вместо заслужава, игра вм. играе, озъртях вм. озъртах, би вм. беше, нема вм. няма, да страдаеш вм. да страдаш, колкоти вм. клокоти, минваше вм. минаваше, избавваше, набавваше, примрежаваше вм. избавяше, набавяше, примрежваше; отчаяваме, обагряваха, призивали вм. отчайваме, обагряха, призовавали; темно, потемнява вм. тъмно, потъмнява.

Не са запазвани обаче особености, които са предимно от правописен характер: улегкчавам, очудвам, докъто, приятелът, миралайт, накрайт са предадени съответно: олегчавам, учудвам, докато, приятелят, миралаят накраят. Величков пише: джорбаджия, челеплик, чуна, които тук са предадени: чорбаджия, джелеплик, джуна. Не е спазена и слятата отрицателна форма на глаголите за бъдеще време: *неще, немога* е станало: не ще, не мога. Величков пише още: нозьете, мъгновение, огневе, предадени съответно: нозете, мигновение, огньове. Окончанието на женски имена в звателен падеж е предадено чрез *ьо* (бабо Неделю е станало: бабо Недельо).

Запазил съм и всички чужди думи, като съм се съобразил с днешния правопис: мисия вм. миссия, както е у Величков, опозиция вм. оппозиция, терор вм. террор, програма вм. программа, коректура вм. корректура, офицерин вм. оффицерин, песимистически вм. пессимистически, процес вм. процесс, концепция вм. консепция, кариера вм. карриера, зала вм. сала (стая), акуратно вм. аккуратно, напразно вм. напрасно, статия вм. статья и др.

Други думи, дошли в лексиката от френски, руски, турски и гръцки (последните са по-малко), са предадени, както се срещат в различните документи: подвиги, ожидание, мест, мщение, дерзост, замечателен, перчатка, визов, крепост (здраве), якор, обязаност, взгляд, ризик и др.

В ръкописите и писмата почти редовно срещаме *нъ* вм. *но*. Тоя начин на употреба на съюза, характерен и за други наши писатели от миналото, не е спазен при подготовка на материалите — навсякъде *нъ* е предадено с *но*. Формите от спомагателния глагол съм: *бида, бидем, бидеш* и др., доста характерни за Величковите ръкописи и писма, са предадени навсякъде с бъда, бъдем, бъдеш и пр. Ако запазването на формите на съществителни и прилагателни като темница, темнота, темен и пр. е оправдано, като диалектни, характерни за говора на Пазарджик и Пазарджишко, то формите бида, бидем, бидеш са повече изкуствени, поради което са заменени с посочените съответни форми.

В ръкописното наследство и в литературното творчество на писателя от последните години ясно се забелязва стремеж към употреба на правилни литературни форми въпреки следите на различни колебания и непоследователност, които бяха споменати. Величков употребява по-често глаголи като нося, мисля, ходя, правя и др. с меки окончания, предпочита пълния или непълния член при прилагателни и съществителни, написа-

ни с *ят* или *я*, служи си с *но* вм. с *нъ* и т. н. Той се стреми също да замени чуждици с български литературни и диалектни форми.

Ръкописите и писмата на К. Величков са писани през различни периоди и при различни душевни състояния. Когато е бил по-спокоен, неговата фраза, красива и пищна, е правилно нюансирана с препинателни знаци. Неведнъж обаче в бързането си поетът не е слагал точка, запетая, удивителен и въпросителен знак. В такива случаи и почеркът му е крайно нечетлив, отделни думи и изрази могат да се разчетат (а понякога и да се „разгадаят") след продължителни наблюдения над текста. Често Величков започва ново изречение с малка буква, не отделя изреченията в сложното изречение. Като изключение могат да се срещнат кавички при цитиране на книги, разкази или стихотворения, на вестници или списания.

В различните документи не са предадени явните технически ръкописни грешки: повтаряне на една и съща дума, неправилна замяна на един съюз с друг и пр. Явните пропуски на отделни думи са дадени в прави скоби.

В коментара към ръкописите на произведения, които са били печатани, са посочени както текстовите разлики, тъй и промените, направени от Величков в самите ръкописи.

Величко Вълчев

ЛИТЕРАТУРНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ

НЕОБНАРОДВАНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ

Je souhaite que l'année qui commence,
Ami, apparaissant a ton coeur,
Sous les traits radieux de l'espérance,
Te comble à tout jamais de bonheur
De voir le ciel généreux
Bénir et exaucer tous tes voeux!
Quant à moi — si quelque désir
M'est permis — je ne veux, qu'une chose
Avec l'année, qui vient d'être close:
Etre conservé dans ton souvenir.[1]

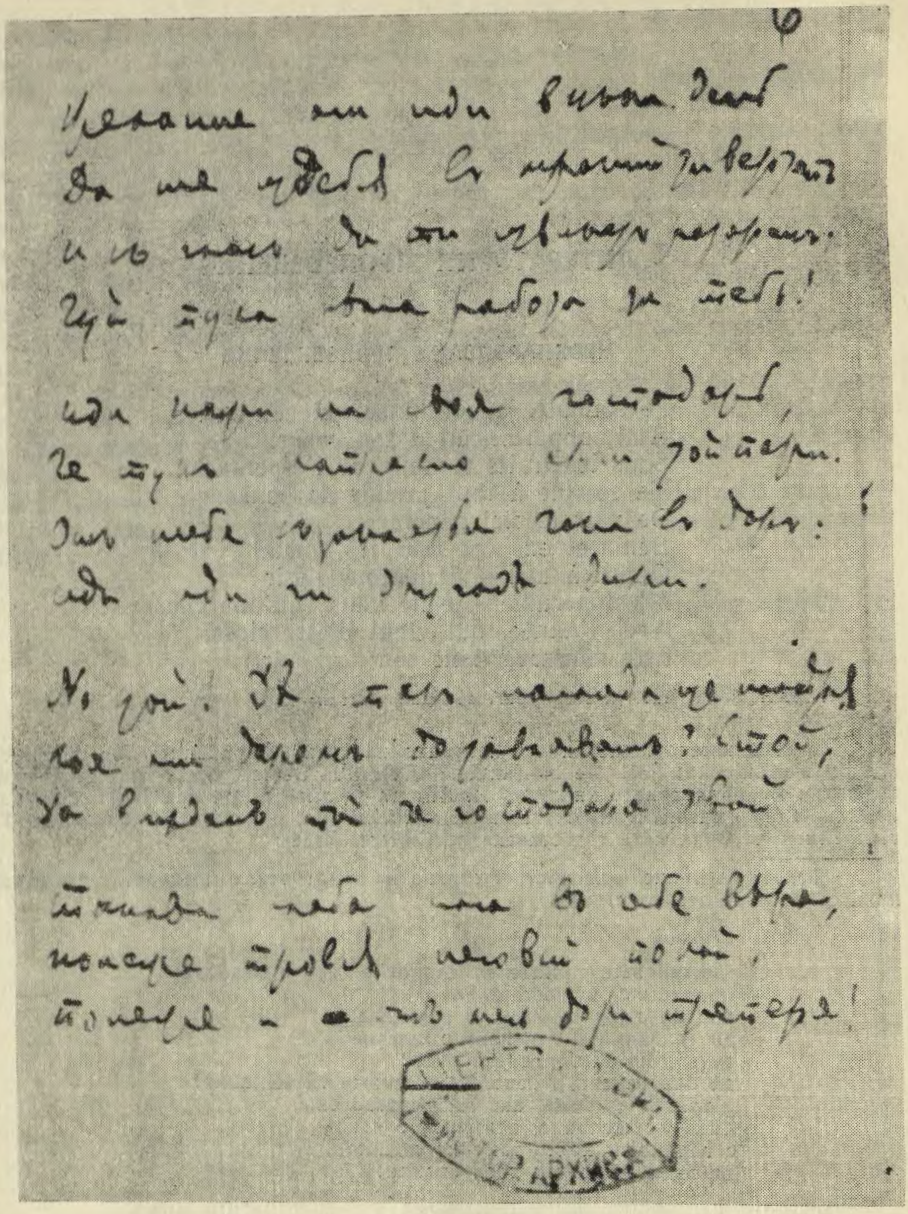
НАБАН, ф. 70, инв. № 2703, ориг. ръкопис, мастило.

Новогодишното пожелание е написано на визитка с надпис: Constantin Vélitschkoff и носи дата: Paris, le 1er Janvier, 1881, Rue Odessa, Nr. 2, près la gare Mont-Parnasse. В инвентарната книга на Института за литература при БАН, дето първоначално е била инвентирана картичката, е отбелязано, че неин адресат е бил д-р Георги Вълкович. Визитката е доставена от Симеон Радев.

[1] Текстът е написан на чистата страна на визитката, а последните два стиха са пренесени на лицевата страна.

Превод

Пожелавам, приятелю, годината, която започва,
явяваща се в твоето сърце
под блестящите лъчи на надеждата,
да те изпълни завинаги с щастие —
да видиш благородното небе
да благослови и изпълни всичките ти желания.
Колкото до мене, ако ми е позволено
някакво желание, искам само едно—
с годината, която току-що отмина,
да бъда запазен в твоя спомен.

Ръкопис на сонета „Желание ми иди всеки ден“

Желание ми иди всеки ден

Желание ми иди всеки ден
да те издеба в мрачний ти вертеп
и с глас да ти извикам[1] разярен:
„Чуй, тука няма работа за теб!"

Иди кажи на своя господар,
че тук напрасно харчи той пари.
От тебе съзаклятье чака в дар:
иди, иди го другаде дири!

Но стой! Де таз наслада ще намера,
коя ми даром доставляваш? Стой,
да виждам тъй, че господаря твой

такава слаба има в себе вера,
понеже трова неговий покой,
понеже и от мен дори треперя![2]

ЦДИА, ф. 350, оп. 1, а. е. 11, л. 6.

[1] В оригинала написано: извикат.
[2] В ръкописа няма почти никакви поправки.

От бога само, в гордото смиренье

От бога само, в гордото смиренье,
с кое приел бе своята съдба,
чакал е горкий милость, съжаленье,
и бог не чу бащинската молба!

И с няма болка поглеждал е — мене
да види — до последния си час —
и в чуждата земя — в уединенье
сиротно — неутешно плача аз!

И на гърдите климва ми главата
като под тяжестта на някой грях,
кога в плача си смисля за земята,

къде почива неговия прах —
и горест люта свива ми душата,
и цял треперям от неволен страх. . .[1]

ЦДИА, ф. 350, оп. 1, а. е. 11, л. 20а.

[1] В ръкописа няма никакви поправки.

Не, теб природата не е родила

Не, теб природата не е родила
за подвиги и бляскави дела;
ако у себе си не сещаш сила,
без страх от жертви, мъки и тегла, —
до края да вървиш по тежкий път,
в кой чест и дълг на подвиг те зоват. . .

[София, 1905][1]

[1] Поетичният фрагмент е написан на последната страница от втората тетрадка на дневника, който К. Величков води в София от 24 юни 1904 г. до 3 юли 1905 г. Според тези данни са посочени мястото и датата на откъса. На това основание, разбира се, той може да бъде отнесен и към 1904 г.

Ти искаше, Виена, със мъглата

Ти искаше, Виена, със мъглата,
и облаците, със които се покри,
да затъмниш на светлината,
що тук ме води, сяйните зари.

Покриха тъжни облаци небето,
ти начумери се, обвита с мрак:
по-бляскаво светна ми на сърцето
на моята звезда преблагий зрак.

[Виена, 15—17 април 1907][1]

Ф. 350, оп. 1. а. е. 13, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Величков съобщава, че написал това стихотворение във Виена, дето се отбил, на път за България от Мантон, да види дъщеря си. Непосредствено след този текст следва една строфа от същото стихотворение, преведено на френски език от Величков:

Tu as voulu, Vienne, avec le brouillard
et les nuages dont tu t'est couvert,
obscurcir de la lumière
qui me conduit ici, les rayons éclatants.

Написано е на лист с бланка: Riviera Palace. Menton.

Втора редакция на стихотворението, също необнародвана, се намира в дневника на писателя.

Ехти морето[1]

Ихти морето
бурно, пенливо.
Тъй мен в гърдите
сърцето шуми —
море, де буря
безспирна вилней.[2]

На брегът морский
идат децата
нежни, засмени,
гледат[3] вълните
като се бият
една във друга,
слушат обайни [?]
ревът им страшни
и[4] скоро-скоро
тий заминуват.
Кат деца мили
мисли засмени
мен посещават
нявга сърцето.
Но ревът чуят
на вълните, що[5]
тамо[6] бушуват.
и като искри
тий мъгновено
бързо изчезват, —
бурята само
остава в мен.

БИА — НБКМ, ф. 153, а. е. 6, л. 31. Ориг. ръкопис, молив.

Написано е на един лист от бележник на К. Величков. Почеркът твърде нечетлив.

[1] В ръкописа липсва заглавие на стихотворението.

[2] Следва зачеркнато: Идат, с която дума е трябвало да започне следващият стих.

[3] Над думата е написано: и слушат; впоследствие и тези думи са зачеркнати.

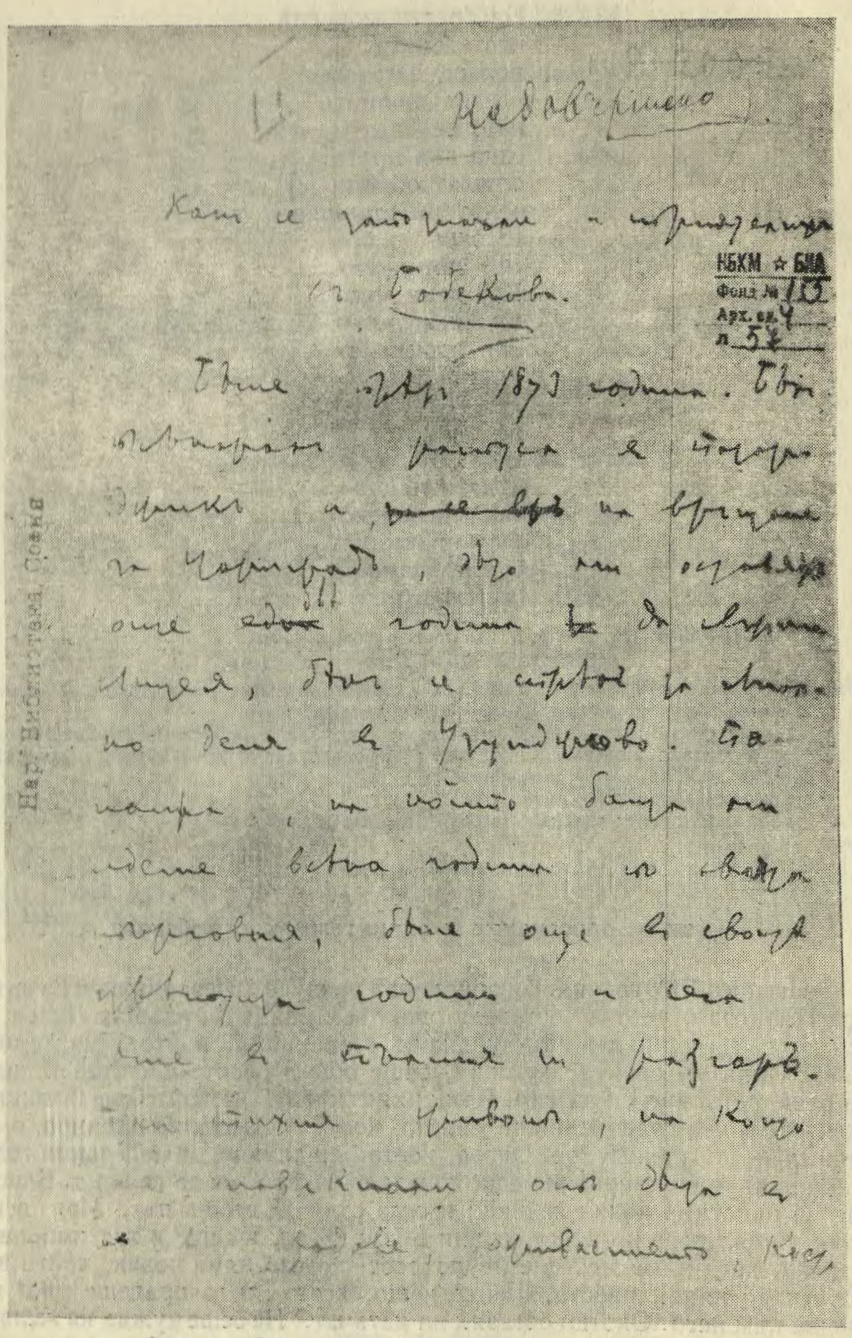
[4] Следва зачеркнато: заминуват.

[5] Написано над зачеркнато: там.

[6] Написано над зачеркната нечетлива дума.

Как се запознахме и сприятелихме с Бобекова

Беше през 1873 година. Бях прекарал разпуса в Пазарджик и на връщане за Цариград, дето ми оставаха още две[1] години да свърша Лицея, бях се спрял за няколко дена в Узунджово. Панаира, на който баща ми идеше всяка година по своята търговия, беше още в своите цветущи години и сега беше в пълния си разгар. При тихия живот, на който сме навикнали от деца в своите градове, оживлението, което владееше на панаира, имаше в себе си нещо пленително. Онова, което бях слушал от най-ранни години за панаира, беше направило едно въжделение за мене да го видя. Баща ми беше ме наистина водил веднаж; и сега отивах[2] втори път. При всичко че бях живял вече няколко години в Цариград, и сега[3] в тоя импровизиран град, дето няма местище неупотребено, дето няма човек, който да се не суети по някоя работа, имаше нещо, което ми го правеше мил[4] и ме влечеше към него. Охотно оставях да изтичат.[5] Не беше чужда на желанието ми да стоя тука радостта, която ми даваше съдбата, че баща ми ще може да види облага от тежкия и дългомесечен труд, който беше необходим,

Началната страница на ръкописа „Как се запознахме и сприятелихме с Бобекова“

за да приготви стока за панаира. Не беше ли свързано щастието на всички ни с работите, които очакваше да свърши на панаира? Всички надежди негови се съсредоточваха тука. Да продаде, за да посрещне задълженията, които е приел и да купи, за да може да работи през зимата. Какви сладки вълнения изпитвах, когато видех мющерии на дюгеня и пазарлъка направен! А и как се свиваше от скръб и огорчение сърцето ми, когато виждах мющериите, че ни отминават, а особено когато след дълги уговаряния, виждах да се разтуря пазарлъка! Ликувах, бях готов да заплача от умиление, когато виждах баща си, след станал пазарлък, че влага в кесията си пари от купена стока. Чини ми се, че сияеше от радост, и аз знаех, че тая радост[6] произлиза от сладка мисъл за нас, и искаше ми се да го прегърна и да му благодаря.

Не мога и сега никога да мисля, без да избият сълзи от умиление на очите ми, какъв подвиг е бил длъжен да върши през цял живот, подвиг, който се е повтарял всеки ден, в който е трябвало да влага всички сили, цялата си енергия, за да може да ни изхрани! С какво друго бихме могли да се отплатим на бащите си, ако при мисъл за трудовете, които са полагали за нас, и при мъките, на които са се излагали, не усетим цялото си битие сътресено от умиление и не[7] изкочат на очите от глъбините на сърцето сълзи от благодарност!

О, тоя свят от честни хора, у които никога през ума не е минавала мисъл за измама, които са могли на всяка минута да дадат отчет пред бога за всяка пара, с която са разполагали, защото всяка пара е била спечелена с труд и мъка, с печене лете в тъмните и вонещи ханища, дето са обработвали суровите кожи, с мръзнене зиме на отворените дюкяни, дето са шили от сутрин до вечер, изложени на вятър, на сняг, на виелици!

* * *

Един ден, след като се бях скитал из разни чаршии на панаира, намерих на дюкяна един млад момък възвисок, спретнато облечен с граждански дрехи, с когото баща ми говореше твърде интимно. Баща ми се зарадва като ме видя и засмяно ми каза:

— Излиза ти добър другар за Цариград. Г. Павел Бобеков се научил, че си тука и дошъл да пита кога ще тръгваш.

Това име беше ми познато, но лицето виждах първи път. Гостенина на баща ми ми подаде ръка, една усмивка се показа на лицето му, но тя не премахна от него някаква студенина, произхождаща от вътрешна надменност. Отзивите, които бях слушал за него, бяха изобщо твърде благоприятни. При все това нещо[8] ми се показа у него, което ми попречи да се доближа изведнаж до него. Той ми се видя извънредно висококомe[рен].[9]

БИА — НБКМ, ф. 153, а. е. 4, л. 57—64.

[1] Следва зач.: една.
[2] Следва зач.: Цариград.
[3] Следва зач.: нещо имаше.
[4] Следва зач.: което.
[5] Думата е нечетлива; следва зач.: може би.
[6] Следва зач.: за мен.
[7] Следва зач.: подигнат.
[8] Следва зач.: остана у мене.
[9] С тая фраза ръкописът се прекъсва.

НЕИЗВЕСТНИ РЕДАКЦИИ НА ПЕЧАТАНИ ХУДОЖЕСТВЕНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ

Цариградски сонети

Между ръкописните и печатаните текстове са установени следните разлики.*

Ръкопис	*Печатан текст*
VIII. Петрарка (Итал. сонети)	
лист 2а, 1 стих, II строфа:	с. 73
Как сладко свойте мъки си шмишлява	Как сладко свойте мъки той смишлява
X. О клети пилци! Цял лесът	
л. 3а, 1 с., I строфа	с. 16
О горки пилци! Цял лесът	О клети пилци! Цял лесът
4 с., I строфа	
че[желанието] бързат да се върнат	светàта жалба да се върнат
XX. И рекал бях аз: зимата измина	
л. 4, 2 с., I строфа	с. 26
настъпват пак за мен тъжовни дни	за мен настъпват пак тъжовни дни
1 с., II строфа	
О пролет, що си мъх зелен обвила?	О пролет, що си с мъх зелен обвила
1 с., III строфа	
О пролет! Светлей без край в небесата	О пролет! Светлей горе в небесата
3 с., IV строфа	
О пролет, лей надежда във душата![1]	О пролет, мир, надежда лей в душата
XXX. Дете, дете, на слънцето в зарите	
л. 5, I строфа	с. 36
Дете, дете, на слънцето в зарите излагай[2] свойта чудна красота; пленявай, въсторгвай на очите: неземен образ на една мечта.[3]	Дете, дете на слънцето в зарите светлей със чудната си красота; сама заря, ти минваш пред очите кат милий образ на една мечта.
2 с., II строфа	
в гърдите жадни за наслада лей	с зефира пролетни в гърдите лей
3 с., III строфа	
вред тържествувай с красотата	ликувай с чудний дар на красотата

* Сонетите в тефтерчето на К. Величков не са номерирани. За прегледност тук са използувани номерацията и пагинацията на сонетите от „Цариградски сонети".

III строфа

Невинността ти врагове не знай,
дано и нивга не узнае ти душата,
сърце човешко кат ридай.

Невинността ти врагове не знай;
дано и нивга не ти чуй душата
до теб сърце човешко да ридай.

VII. С омая чудна грей нощта. Звезди

л. 7, I строфа

Омайна е нощта. Звезди
една по друга сипат се в небето?[4]
Омайна е нощта. Мечти
и мен изгряват трепетни в сърцето.

с. 13

С омая чудна грей нощта. Звезди
една по друга сипат се в небето.
С омая чудна грей нощта. Мечти
и мен изгряват трепетни в сърцето.

4 с., II строфа

защо душата?[5]

Защо в горчила трови се душата?

I с., III строфа

Животът кораб е, кой плува

Животът кораб мрачен е, кой плува

IV строфа

защо[6] нощта обсипва се с звезди?
Защо в бедите, всред кои минува
живота ни, примесват се мечти?

Защо нощта обсипва се с звезди?
Защо в бедите, всред кои минува
животът ни, примесват се мечти?[7]

XXIV. Днес светъл е байрам. На муезина

л. 7а, 1 с., I строфа

Настъпи рамазан. На муезина

с. 30

Днес светъл е байрам. На муезина

3 с., I строфа

Към скромната джамия със стотина

Към старата джамия със стотина

II строфа

Пред тях дервишин стар един застана
и грозен, с глас гръмлив, извика тям:
„Махнете се оттук кои през рамазана
свят пост потъпкали сте без срам!"

Внезапно стар дервиш пред тях застана,
и грозен, с глас гръмлив, извика тям:
— Махнете се, кои през рамазана
закон и пост потъпкахте без срам!

I с., III строфа

Из сред тълпата, обзета от тревога[8]

Изсред тълпата, няма от тревога

XLIV. Далеч, зад дивния Стамбул, гаснеят

л. 8, 3 с., I строфа

Пред мен в вечерна мъгла бледнеят

с. 50

Пред мен в вечерната мъгла бледнеят

II строфа

Във залива малкий рибарска ладья
полека спуща своите платна —
гасней живота в нощната прохлада, —
ни глъч, ни глас — всеобща тишина.

В завоя на брега рибарска ладья
полека спуща своите платна;
замря животът в нощната прохлада:
ни шум, ни глас, всеобща тишина.

Четвъртата строфа е останала незавършена:

Тоз шум на дълбоките вълни
кат стон печален, се слива
на всички световни тъги.

Тоз шум безспирен на дълбоките вълни
като безкрайний горкий стон се слива
на всички земни болки и тъги.

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

XXXIII. О нека ме преследова съдбата

л. 9, 2 с., I строфа — с. 39

бедите ми нек растът всеки ден — бедите нека растът всеки ден,

3 и 4 с., II строфа

че в родний край, правда, свобода свята — че правда в родний край, свобода свята
пак ще огреят с топли си зари. — пак ще огреят с топли си зари.
(ще растрєшат)

1 с., III строфа

Кой знае де ще си свърша дните — кой знае къде ще си свърша дните;

1 с., IV строфа

ще бъде мой другар до последний час — не ще угасне до последний час;

XIII. Живея всред рибари тук и люба

л. 10, I строфа — с. 19

Живея всред рибари тук и люба — Живея всред рибари тук и люба
невинната им простота; — беззлобната им сладка простота;
плени ме тяхната природа груба, — плени ме тяхната природа груба,
де тихо тлей сърдечност, доброта. — де грей сърдечност, честност, доброта.

Първоначално Величков започнал втората строфа със следните стихове, които отпосле е зачеркнал заедно с цялата първа строфа.

Трудът е техний подвиг и наслада
е тям с[ъс] стихийте грозната борба —

2 с., III строфа

в минути на ужасно съкрушенье, — в минути на печално съкрушенье,

XXXVII. Мечтаех аз: на моцен кораб плувах

л. 11, 4 с., I строфа — с. 43

че мене е подвластен целий свет. — подвластен беше мене целий свет.

1, 2 с., III строфа

В сърцето ми затупа радост свята: — Сърцето ми затупа радост свята:
бе родния бряг[9] — вести се родний бряг край сенчест лес,

1 с., IV строфа

но долетя към мен жестока вест: — но прозвуча към мен жестока вест:

XVII. Как всичко хубаво е окол мен!

л. 11а, 1 с., II строфа — с. 23

въздухът пъл с аромат, с[ъс] песни — въздуха пълнят нежни меризми

3 с., IV строфа

към тебе святотатствено роптанье? — престъпно, святотатствено роптанье?

XXXVIII. Когато, всред разходки ми уединени

л. 12а, 4 с., I строфа — с. 44

чий издихающ глас смесил се й в морский шум — чий издихающ глас замрял е в морский шум,

л. 12а, 1—3 с., II строфа — с. 44

Обезглавени кѐсари, бледни царици
в келии мрачни с сълзи жаждущи смъртта,
князе, велможи изуродвани, патрици

Избити кѐсари, измъчени царици,
в келии мрачни с сълзи жаждущи смъртта,
велможи грозно изуродвани, патрици

2—3 с., IV строфа

Но горе слънцето светлее в свойта слава
долу морето само чуй се как шуми.

Но слънцето светлее горе в свойта слава
далек морето само чуй се кат шуми.

XVI. Казаха ми: творец си сам

л. 13, 2 с., III строфа — с. 22

Бе есен и в гората

Бе есен мрачна и в гората

XV. Сънувах сън блажен. Съм в родний край

л. 13а, 3 с., I строфа — с. 21

небето в чудна синева сияй

небето с чудна синева сияй

2—3 с., II строфа

внезапно скриват своите игри
и, срамежливо като ме прегръщат

грей бедний дом облян в зари;
и, срамежливо като се заслъщат,

XXXV. Пред моите очи обширний Цариград[10]

л. 14а, 1 с., I строфа — с. 41

Пред моите очи грамадний Цариград растила

Пред моите очи обширний Цариград растила

3 с., I строфа

и тъй влече ме с неодържима сила

и тъй пленява ме с неудържима сила

2 с., III строфа

о мои храбри, мои войнствени деди,

о мои храбри, мои тайнствени деди,

XXXVI. Низ улиците тесни, пълни с сенки

л. 15, 4 с., I строфа — с. 42

какъв си? питаме го. — Аз съм муаджир.

— Купете, моля, аз съм муаджир.

2—3 с., II строфа

от възторг впивам опиянений взор
в дивната цариградска панорама,

от радост впивам очарован взор
в разкошната и дивна панорама,

1 с., III строфа

Всред тая радост, всред туй опияненье,

Всред тоя възторг, всред туй опияненье,

1—2 с., IV строфа

всред необятний тоя светъл шир,
де всичко кани към сласт и забвенье,

всред бляскавий, необозримий шир,
де лута се духът без насищенье,

VI. Сълзи (Итал. сонети)

л. 15а, 4 с., I строфа — с. 69—70

и сълзи любовни пролях.

и сълзи сладки от любов пролях.

II строфа е претърпяла преработка в самото тефтерче; 3 и 4 стих гласят:

и рана люта сетих на гърдите и сълзи от завист пролях.	и рана сетих люта на гърдите и сълзи там от завист аз пролях.
3 с., III строфа	
че плаче горко с лик тъжовен, бледен	че плаче жално с лик тъжовен, бледен
3 с., IV строфа	
и сълзи горестни пролях.	и сълзи горки там от скръб пролях.

XVIII. Летете, птици, в волния въздух

л. 16, 2, 4 с., II строфа	с. 24
на лучистата синева летите . . . . се спущате от връх от висините?	на синевата бляскава летите, ... се спущате от връх от висотите?
2 с., III строфа	
и в най-високите[11] полети?	и в ваште най-високите полети?

XXVI. Топорът дебне черквицата малка

л. 16[a],	с. 32

Няма промени

XXV. Фенер! Магическото име

л. 17, III строфа	с. 31
Чини ми се, на поклоненье далеч от нейде съм стигнал — душа ми тресе вълненье	Не съм ли днес на поклоненье далеч от някъде стигнал? Душа ми сеща наслажденье
2 с., IV строфа	
и възклицавал с възхищенье,	и поздравлявал с възхищенье

XXXIX. В часът вечерни спирам се с надежда

л. 17[a], 4 с., II строфа	с. 45
за новий път, кой чака ги напред.	за дългий път, кой чака ги напред.
2—3 с. IV строфа	
вълните мерно надалек шумът, и ладьята заспала тихо се люлее.	вълните глухо надалек шумът, и ладията тихо се люлее.

XI. В Колосея (Итал. сонети)

л. 18, 2—3 с., II строфа	с. 79—80
пълчищата на варварите, и без брой аз виждам Алпите високи кат минуват	пълчища варварски, и гледам ги, безброй, през Алпите високи, снежни кат минуват
2 с., IV строфа	
оръдия за мщение възпламенели	оръдия за мщение разсвирепяли

XLI. Обичам те, обичам те, родино мила

л. 18[a], 2 с., I строфа	с. 47
за мечтите, кои в сърцето[12] съм таил,	за всички мечти, от кои съм се пленил,

II строфа — с. 47

Обичам те, обичам те, родино мила,
за хубостите, с които бог те е дарил,
за непоносимите, вековните патила,
които са[13] твоя лик унил.

Обичам те, обичам те, родино мила,
за хубостите дивни, кои щедрий бог
обсипал е въз теб, за страшните патила,
кои пет века бяха твой удел жесток.

2 с., IV строфа

с порива, който устремява ми душата

с горещий порив, който носи ми душата

XIV. След победата (Итал. сонети)

л. 19а, 1 с., III строфа — с. 85—86

Внезапно всичко млъкна. Из тълпата

Внезапно всичко млъква. Из тълпата

3 с., IV строфа

той хлипаше със сълзи в един кът.

той хлипаше печално в един кът.

XL. Надежда сладка аз таех в душата

л. 20, 3 с., III строфа — с. 46

че той паднал е, томим от мъченье

животът скъп угасна в напреженье

IV строфа

да надделей в борбата със скръбта,
да притай въздишка и горчила,
мен само бодрост да внуши и сила!

да спази гордо своята тъга,
да притаява скръб и огорченье,
мен да крепи в неравната борба. . .

XIX. О, остави да плачаази: срам е

л. 21, 3 с., III строфа — с. 25

чуй де те тя зове, и в душата

чуй де зове те боят, и в душата

XIV. Мил навик е за мене да го срящам

л. 22, 1 с., I строфа — с. 20

Неволно сявга тичах да го срящам

Мил навик е за мене да го срящам

VIII. Ни звезди светли на небето ясно (Сонет от Петрарка)

л. 22а, 2 с., II строфа — с. 115

Ни за блага желани новини

ни чакани със радост новини,

XII. Душо блаженна, коя като ангел мила (Сонет от Петрарка)

л. 23, 1—3 с., I строфа — с. 119

как радвам се, че с своя вид наслада[14]
. . . . .
и виждам те все пак красива, млада,

как радвам се, че с своя нежен вид наслада
. . . . . .
и виждам те все пак така красива, млада,

1, 2 с., III строфа

но тамо, де отивах зарад теб да пея,
сега за теб отивам сълзи там да лея;

но тамо, де отивах песни теб да пея,
сега за теб отивам сълзи аз да лея;

3 с., IV строфа

познавам те по вид, по ход, по глас.

познавам те по глед, по вид, по ход, по глас.

XXXIV. Вълните спът, залени в светлина

л. 23а, I строфа — с. 40

Вълните спът, залени в светлина[15]
под юлските нажежени лъчи —
на ладия расперени платна
не видът се, ни птица да фърчи.

Вълните спът, залени с светлина,
под юлските нажежени лъчи,
не видът се разперени платна
на ладия, ни птица да хвърчи.

III строфа

Не трепка лист, не чуй се шум ни глас —
и чини ми се всичко в тоя час
и времето, и слънцето — стои.[16]

Вред тишина, не чуй се шум ни глас:
над морната природа вцепенена
смъртта прелита, сякаш, в тоя час;

IV строфа

И в мен замират воля, мисъл, страст,
кат'че в нервана някаква блажена
участвувам със цялата вселена.

И в мен замират мисъл, воля, страст
като в нирвана някаква блажена
да се пренасям в цялата вселена.

IV. Благословен да е денят, часът (Сонет от Петрарка)

л. 24 — с. 108

Няма промени

V. В разплетени златни коси лъчите (Сонет от Петрарка)

л. 24а — с. 109

Няма промени

XIX. Вечерна сцена (Итал. сонети)

л. 25, 3 с., III строфа — с. 95—96

Кат'нявга може би туй предвещава

Люби ме! може би туй предвещава

2 с., IV строфа

Люби ме! Не ли смъртта не те смущава.[17]

но за какво смъртта ще ни смущава,

XLVI. Стоя над стръмний бряг и гледам. Над морето[18]

л. 25а — л. 2; 3 с., I строфа — с. 52

Изгрява слънцето. По-остра от стрела

Изгрява слънцето. Стрела подир стрела,

II строфа

Изчезва. Очарован погледът лети
над морский шир. Във чистия лазур
небесн
на Стамбул многолюдния, видът чудесен[19]
далек кат'бисерно видение блести.

Ден чуден е. Омаян погледът лети
над ширът морски. В чистия лазур небесен
на свойте хълмове Стамбул, градът
чудесен,
далек кат бисерно видение блести.

2, 3 с., IV строфа

във праха, кой го обвива, луч от небесата
не ще пр[оникне] нивга да го распилей...

мрак непрогледни, в тебе луч от небесата
не ще проникне нивга да те разпилей!

XII. Сърцето ми сломиха не вразите

л. 26, 1 с., III строфа — с. 18

Не зная страх. В сърце ми има сила,

Ще бъда твърд. В сърце ми има сила,

XLV. Пред всякой зеющ гроб, когато пред очите

л. 26а—27, 1, 4 с., I строфа — с. 51

Пред всякой нов гроб, когато и пред очите
. . . .
и хлипат с сълзи под гнетът на жалостта.

Пред всякой зеющ гроб, когато пред очите
. . . .
и с сълзи хлипат под гнетът на жалостта.

4 с., II строфа

под нежни труфила позорният вертеп;

с раззинали уста позорният вертеп;

2, 3 с., III строфа

на тез,[20] с кои свързала го е любовта;
но през сълзите си прониквам аз в тъгата.

на живите, но по-горчива тегоба
налита ми духът кат смисля за тъгата,

XIII. Славей ли плаче, в лесът ли зелени (Сонет от Петрарка)

л. 27а, 1 с., I строфа — с. 120

Птица ли плаче, в лесът ли зелени

Славей ли плаче, в лесът ли зелени

Първия стих на трета строфа първоначално е бил:

Защо, о друже, късаш си гърдите?

3 с., III строфа

Защо в сълзи все плуват ти очите?

Защо все в сълзи плуват ти очите?

3 с., IV строфа

в смъртта, открих ги в вечна светлина.

открих ги тука в вечна светлина.

VI. Печалния ми жребий и тъгите (Сонет от Петрарка)

л. 28, 2 с., III строфа — с.110

да кажа какви мъки снасям аз

да кажа какви мъки тегля аз,

2 с., IV строфа. Първоначално стихът е гласял:

не ще възнагради уста ти мила.

XXI. Час чародеен. Песен затрептява

л. 29, 3 с., I строфа — с. 27

Сама саминка ладья малка плава.

Кат лебед птица, ладья малка плава,

3 с., IV строфа

Дорде не рухне всичко дневний зрак.

дорде не пръсне всичко дневний зрак! . . .

XXIX. Не съм твой син, Византио, но сябга

л. 29а, 3—4 с., II строфа — с. 35

но отзив в теб не будат. Кипариси
чернеят се над грозен пущиняк.[21]

но дворци не красът го. Кипариси
днес там стърчът над грозен пущиняк.

XXVIII. Бесней ли буря и ревът вълните

л. 30, I строфа — с. 34

Ревът, клокочат, блъскат се вълните,
посред разсвирепелите стихий,
самичак кораб със мачти разбити
напрасно търси път да си пробий.

Бесней ли буря и ревът вълните,
посред разсвирепелите стихий,
аз виждам кораб със мачти разбити,
кой всуе търси път да си пробий.

1, 3 с., II строфа	с. 34
Ту дигат го нагоре вълни бясни,	И гледам, ту го дигат вълни бясни,
. . . .	. . .
сърцето стене, и беди ужасни	и счувам вопли, и беди ужасни
2 с., III строфа	
всред буря люта с кървави вражди	всред буря зла, с беснеющи вражди

XIV. Дигна ме мисълта ми де е таз (Сонет от Петрарка)

л. 30а, 1 с., I строфа	с. 121
Дигна ме мисълта ми дет'е таз	Дигна ме мисълта ми де е таз
4 с., II строфа	
и преди време свърших своя ден.	и пред да мръкне свърших своя ден.

VII. Тя любеше утеха да ми дава (Сонет от Петрарка)

л. 31	с. 111

Има незначителни поправки само в 3 стих на II строфа.

XLIV. Кога внезапно в нощний час

л. 31а, 2 с., II строфа	с. 55
представят ми се на умът	вестяват ми се пред умът

XXXII. Не, не, и ти не будиш завист в мене!

л. 32, 2 с., I строфа	с. 38
и теб увлича глупа суета,	и теб вълнува глупа суета,
1 с., II строфа	
не чуеш отзив никой ти в гърдите,	не чуеш никой отзив ти в гърдите,
3 с., III строфа	
забравен там, на връха на скалата,	там прикован на върха на скалата,

XVIII. Тиверий (Итал. сонети)

л. 32а—33, 4 с., I строфа	с. 93—94
застанал прав на върха на една скала.	застанал мълчаливо до една скала.
3 с., III строфа	
с наслада никога не мами ли ти взора	пред теб, Везувий, било твойта грива С наслада никога не мамат ли ти взора

XXVII. Емблема радостна на борба свята

л. 33а, 1 с., I строфа	с. 33
Емблема бляскава на борба свята,	Емблема радостна на борба свята,
3 с., II строфа	
и твърд и смял кат волята делото	и крепък, смел кат волята делото

1, 2 с., IV строфа — с. 33

и със надежди нови към борбата
възпламенявай всякога гърдите.

и, с вяра жива в бляскава съдба,
разгаряй жажда пламенна в гърдите

XI. Изминаха цветущите години (Сонет от Петрарка)

л. 34, 2, 4 с., I строфа — с. 118

и сещах огънят на любовта
. . . .
но спуска[22] веч на старостта;

и сещах огъня на любовта,
. . .
настигнах урвата на старостта;

2 с., III строфа

любов и целомудрие без страх

любов и целомъдрие без страх

XXXI. Съзрѣ ли ладий морни покрай брега спрели

л. 34а—35, 4 с., II строфа — с. 37

Но. . . призрак ти си жалък [?] не от наший век

Но като призрак ти изчезваш в дневний пек.

III. Кога изменник Цезарю предал (Сонет от Петрарка)

л. 35а — с. 107

Няма промени

XII. На Капитолий (Итал. сонети)

л. 36 — с. 81—82

Няма промени

III. Смъртта на орела (Сонет от Хередия)

л. 36а—37, 4 с., I строфа — с. 129—130

със топлина да сгрее мрачния си взор.

да сгрее блясъка на мрачния си взор.

4 с., II строфа

но молния внезапно крилете му сломи.

но молния крилье му в миг един сломи.

3 с., III строфа

посред тънтежа нескончаем на гърмът.

посред ехтежа нескончаем на гърмът.

II. Антоний и Клеопатра (Сонет от Хередия)

л. 37а—38, 4 с., II строфа — с. 127—128

кое прегръщаше във своите ръце.

което с страст прегръща в своите ръце.

3 с., III строфа

простря[23]тя усните си страстни с поглед ням,

протегна тя уста си страстни с поглед ням,

2 с., IV строфа

в очите й широки, пълни с златна[24] плам,

в очите й широки, пълни с златен плам,

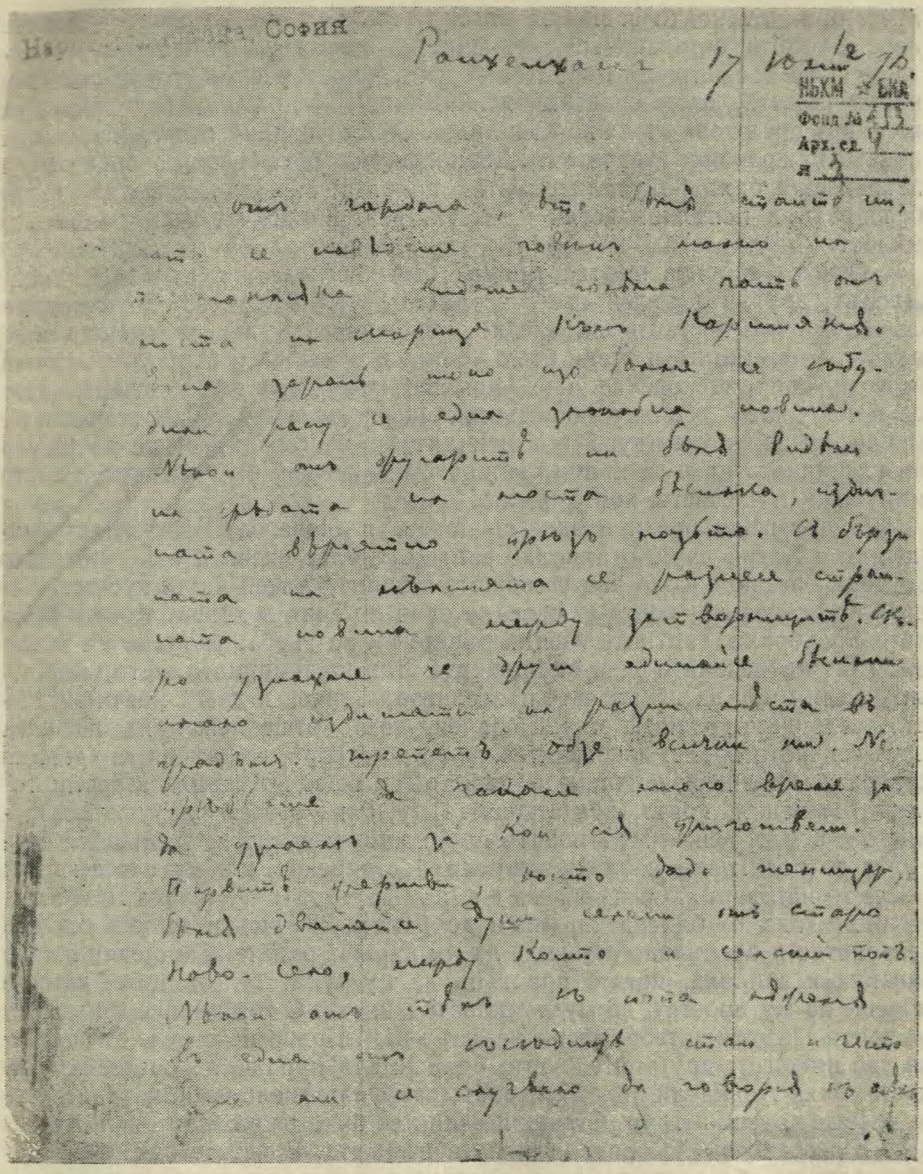
Ф. 350, оп. 1, а. е. 11, л. 1—37. Оригинален ръкопис, мастило и молив.

[1] Величков е оградил в скоби втория вариант на стиха:
(мир, надежда лей в душата!).
[2] Думата е подчертана и отстрани е поставен въпросителен знак от К. Величков.
[3] Първоначалната редакция на стиха е била:
Светлей във дневний блясък, грей в [следва нечетлива дума].
[4] Въпросителният знак и тук е поставен от К. Величков.
[5] Само тези две думи са написани от стиха.
[6] Първоначално е било: защото.
[7] Последните два стиха са написани отпосле с виолетово мастило; отстрани Величков е поставил въпросителен знак.
[8] Сонетът е написан с молив, почеркът твърде нечетлив.
[9] Стихът е останал незавършен.
[10] При архивната обработка на документа втората половина на сонета — 3 и 4 строфи, написани на следващия лист от тефтерчето, е означена като лист 3.
[11] Стихът е незавършен.
[12] Първоначално е било: душата.
[13] Стихът е незавършен.
[14] Следващият втори стих от II строфа първоначално е бил:
даруваш на печалните ми дни.
[15] Първият стих на I строфа първоначално е бил:
Вълните ширни спът от морята(?).
[16] Първоначално първите два стиха са гласели:
И неподвижно като че стои
самото време и слънцето в тоз час.
[17] Следващият 3 стих от IV строфа преди е бил:
щом свързани са наште съдбини.
[18] При архивната обработка на тефтерчето втората половина на сонета, написана на следващия лист, е означена като л. 2.
[19] Под този стих Величков написал друг, ограден в скоби:
(на свойте хълмове градът чудесен).
[20] *Тез* написано над зач.: живите.
[21] Под този стих Величков написал в скоби:
(печален осеняват пущиняк).
[22] Следва нечетлива дума.
[23] Първоначално написано: подаде.
[24] Първоначално е било: светла.

[В темница]

Райхенхалл, 17 юлий 1896.

От чардака, дето бяха стаите ни, като се наведеше човек малко на пармаклъка, видеше голяма част от моста на Марица към Каршияка. Една заран, току-що бяхме се събудили, разчу се една злокобна новина. Някои от другарите ни бяха видели на средата на моста бесилка, издигната вероятно през нощта. С бързината на мълнията се разнесе страшната новина между затворниците. Скоро узнахме, че други единайсе бесилки имало издигнати на разни места в градът. Трепет обзе всички ни. Не трябваше да чакаме много време, за да узнаем за кои са приготвени. Първите жертви, които даде темницата, бяха дванайсе души селени от Старо Ново-село, между които и селският поп. Някои от тях с попа лежеха в една от съседните стаи, и често беше ми се случвало да говора с тях. Бяха ги осъдили вечерта, но, чудно нещо, те не бяха разбрали, че са[1] произнесли против тях смъртна присъда. След като им бяха чели присъдата, бяха ги върнали пак на същите им места. Но и да се знаеше, че са ги осъ-

Началната страница на ръкопис „В темница“

дили на смърт, не можеше да се мисли, че тъй скоро на другий ден ще се приведе в изпълнение присъдата, за която, по обикновений ред, се изискваше потвърждение от султана. Това бързо изпълнение на присъдата още повече смути душите ни. Ние бехме изоставени напълно на произвола на установеното в Пловдив съдилище. То беше първата и последня

инстанция, от която зависеше съдбата ни. Осъдени от него — никаква надежда не ни оставаше за[2] смекчение на присъдата. И начинът, по който се беше постъпило с първите осъдени, не оставяше място за съмнение върху участта, която очакваше всички ония, на които ще бъде писано да излезнат пред това страшно съдилище. Още от първий път то [по]иска да покаже как разбира задачата си. Дванайсе души бяха се явили пред него и дванайсетте бяха получили смъртна присъда. Между тях имаше старци белобради и непълновръстни момчета. Към никого не беше се оказало милост.

Още от заранта мъртва тишина беше легнала над цялата темница. Дворът, друг път пълен със затворници, беше пуст сега. Затворниците седеха всички в стаите си, бледни, мълчаливи. Духът на смъртта беше влязъл в темницата и всеки беше усетил в духът си и сърцето си страшното му съприкосновение. Той нямаше вече да се махне от нас, щеше да придружава всичките ни стъпки, щеше да съпътствува всичките ни мисли, щеше да участвува във всичките ни разговори, щеше да бди на възглавницата ни и да пълни сънищата ни, негови[3] бяха часовете, които минуваха, и часовете, които идеха.

Малко нещо преди пладне се показа в двора един граждански чиновник с Хасан чауш и няколко заптии. С глас висок и измерен, който звучеше още по-високо във всеобщата тишина, Хасан чауш прочете имената на осъдените, които се озоваха един по един в двора. Когато всичките се събраха, заптиите извиха ръцете им на гърба, ударихa им белезници и ги отведоха в една от предните стаи на темницата, дето беше повикан един поп да им прочете последните молитви и да ги пречисти. Попът, седемдесетгодишен старец, болен, който беше лежал на постелка през всичкото време, додето беше стоял в затвора, едва успя да слезе по стълбата и падна изнемощял на двора. Той беше претърпял вероятно големи изтезания, които, при старостта му, бяха съвсем разрушили здравието му. Цял ден и цяла нощ го слушахме нещастний да пъшка.[4] Заптиите го подигнаха насила, заключиха отдире ръцете му с белезници, после го натовариха на гърба на един от другарите му и така го изкараха вън. Така го бяха закарали и до бесилката. Почти всички осъдени безропотно и безмълвно оставиха да им вържат ръцете. Само един грозно завайка и заплака, когато пристъпи да му турат белезниците, като се молеше да му простат, да му помилват[5] живота. С тия викове и плачове, от които закънтя затвора, беше излязъл вън. Подир не повече от половина час някои от другарите, които бяха имали куража да погледнат към моста, бяха го видели пълен със свят, натрупан около бесилката, на която висеше човешки труп. Страшни сцени се бяха разиграли около бесилките и особено около оная, издигната на моста. Властите бяха оставили труповете на обесените до късно вечерта на поруганието на една озверяла тълпа. Мъже, жени и деца, турци и гърци, ишли да се гаврят с нещастните обесени, плюли въз тях, теглили ги за краката, замеряли по тях с камъне и нечистотии, и жандармите, поставени да пазят бесилките, гледали равнодушни на тия диви сцени.

Останахме в чудо, когато подир два часа и нещо видехме заптиите да връщат в затвора оня от осъдените, който беше молил със сълзи и викове за милост. Бяха ли му простили? Беше ли успял да трогне властите със своите плачове?[6] Недоумението ни не трая много време. За да спаси

живота си, той беше казал, че има да направи важни разкрития. Било че не им се бяха видели важни тия разкрития, било че се бяха задоволили само да земат повод от тях, за да подведат под обвинение и други лица, властите не измениха своето решение. Нещастният успя само да продължи с още двайсе и четире часа своята агония. Обесиха го на утрешния ден заедно с пет души селени от Ждребишко и с поп Никола от Брациго́во. Поп Никола, старец на повече от шейсе години, беше също пребит от изтезания. Закараха и него на бесилката на гърба на един от другите осъдени. Беше ми познат. Той беше участвувал в Брациговския комитет и бях имал случай да говоря с него по приготовленията за въстанието. Беше се намерил на едно заседание на Брациговский комитет, в което бях присъствувал и аз, и в изследванията си беше разкрил това обстоятелство, за което и ме бяха викали на очна справка с него. Комисията, която го изследваше,[7] занята главно със задачата да установи участието, което беше заел, като подстрекател, в убийството на няколко турци от Ждребишко, не даде, види се, особено значение на показанията му против мене, и повидимому поне се показа удовлетворена от обясненията, които криво-ляво можах да дам, че срещите ми с него не са имали никакъв престъпен характер. Чини ми се, че сам той беше по-после оттеглил или смекчил своите показания против мене. Във всеки случай не повториха да ме викат втори път на обяснения по тях. Тоя инцидент не беше попречил да го посещавам понякога в стаята му, и бях готов да заплача, когато видях да го водат на смърт като мърша.

Не минуваше вече ден да не заведат по няколко души на бесилка. Изследванията бяха вървели бавно, и бързаше се сега да се навакса загубеното време. Правилото оставаше неизменно. Смъртна пресъда очакваше всички, които се явеха пред съдилището. Когато заптиите повик[в]аха някого, стараехме се да узнаем дали са го завели да го изследват или да го съдат, и, щом беше второто, знаехме, че е настъпил[8] краят му. И когато видехме да влиза в затвора заптие с кинжал в ръката, мислехме, че ще чуем гласът на самата съдба, която иди да обади, че е дошъл за някого от нас редът да се прости с живота. И сега направо бих искал да си дам отчет за ония потресаващи чувства, които изпитвахме всички, когато виждахме да се връщат между нас осъдените, неми и посърнали. Измъчените им от вълнения души чакаха може би от нас утеха и състрадание, а ние не можехме да им кажем нищо. Скръбта ни оцепеняваше, и не зная дали в тая скръб не се размесваше някакъв страх непонятен, подъл, от тия хора, на които смъртта беше ударила своя печат, които идеха между нас като привидения от друг свят. И най-силните не можеха да противостоят на великата си горест. Устата немееха, но глухи въздишки се късртеха от гърдите, но едри сълзи се търкаляха от очите и разказваха в мълчанието, което ги заобикаляше, тежките мъчения, които изтезаваха горките им души. Повечето бяха млади и оставяха млади жени и дребни деца, на които не са се нарадвали. Утре жената ще научи, че е останала вдовица и в пустата къща ще прегръща сираци.

Смъртните пресъди се изпълняваха въобще на следующий ден. Понякога обаче властите оставаха да преминат и два и три деня. Защо правеха това, не можеше да се знае, но това забавване озаряваше с надежда нещастните осъдени. Едно нищо, най-невероятний слух, който успееше да се промъкне в темницата, една блага [дума], казана от някой заптия,

беше достатъчно, за да даде повод и основание към най-измамливи предположения. Всички помагаха да подкрепят душите на нещастниците в тия предположения. Може би заповед е дошла от Цариград да се прекратят бесенията, може би Европа се е намесила. И при всичко, че тия надежди се не сбъдваха, доволно беше да се повтори същий случай, за да земат изново връх. Те бяха едно благодеяние за осъдените, те бяха единственото облекчение, което можаха да намерат в безнадежното си положение. Някои достигаха да забравят, на вид поне, страшната си участ. Такъв би случаят с Васил Соколски. Познавах го от 1874 [г], когато бях се завърнал, след свършването на науките си, да учителствувам в родний си град. Той беше дошъл от преди две години в Пазарджик като аптекар на доктор Гръмников. Млад, здрав, едър, с постоянна усмивка на устните, беше наивен като дете и готов на всяка минута да пламне от ентусиазм. Това добро сърце таеше само една умраза, но тя беше непримирима и безпределна. Тая умраза беше насочена против турците. За оттуха пишеше стихове, в които често ритмуваха „народ агарянски“ с „тигър африкански“. Той ликуваше[9] като да е спечелил цяло царство, когато успееше да прикачи на тираните някой по-силен епитет. Бях един от ония, на които особено обичаше да чете произведенията си. Една жалба имаше, че не можеше да ги напечата. Той вярваше, че ще произведат над ония, които ги четат, такова също действие, каквото произвеждаха над него разните революционни статии, брошури, стихотворения, които му се улучеше да чете. Увличаше се, възторгваше се от четенето като да виждаше, че е настъпил краят на Турция, и думите, като не достигаха да изкаже оня изблик от чувства, които накипяваха в душата му, изпуснеше една силна въздишка и удреше юмрука си в масата. След смъртта на доктор Гръмников през 1875 [г.], той напусна Пазарджик и замина за Перущица, дето се установи като аптекар и доктор и дето се и ожени скоро. В това село, което винаги е било огнище на буен патриотизъм, Соколски трябва да се е почувствувал напълно в своя елемент. Той се беше хвърлил с цялата си душа в революционното движение и беше участвувал[10] като делегат на Перущица в Оборище. Той се беше намерил в Панагюрище, когато беше избухнало въстанието и беше останал в четата на Бенковски. Турците го бяха уловили заедно с няколко другари в гората, дето бяха успели да се крият няколко време, след като се бяха отделили от Бенковски. Бях вече в Пловдив, когато го доведоха. Бос, гологлав, с покъсани панталони, той беше облечен с въстаническа дреха, украсена на вратника, на ръкавите и на гърдите със зелени ширити. Очите ни се наляха със сълзи, когато се срещнахме. Веселия му и безгрижен нрав не го напусна и в темницата. Осъден, тъгата за живота зе своята дан, но не сломи духът му, и, когато първий ден мина, той се скоро тъй успокои, като да забрави почти горката участ, която го чакаше. Той играеше на карти, когато го повикаха да претърпи последното си наказание. Малцина души са отивали на смърт, придружени с по-голяма и по-всеобща жалост. Той беше отишъл мъжествено към смъртта. Бесилката, прикрепена на стряхата на един дюкян в Узун-чаршия, не далеко от шадравана, беше се счупила под тяжестта на тялото. Сокол[ски] беше чакал, без да даде никакъв знак на слабост, да я заковат изново. Традициите в Турско изискват, щото когато бесилката се скъса, да се прости живота на осъдений.[11] Не зная дали тая традиция не беше вече отдавна напусната, но и да беше

в сила, тя не би спасила живота на никого при решението на турците да действуват тоя път без милост и снизхождение и, чрез неумолими примери, да всеят страх и терор в сърцата.[12]

Също така се забави изпълнението на смъртната пресъда за Тодор Душанцалията от Копривщица, млад момък на трийсе или трийсе и две години. Той беше живял в Египет, дето си беше съставил някакво състояние и беше се завърнал в навечерието на въстанието в Копривщица да се жени. Увлечен в революционното движение, той беше успял само да се годи, когато избухна въстанието. Обвиняваха го, че е зел участие в избиването на копривщенските цигани, за което го и осъдиха на смърт. Още в същий ден, когато му бяха чели пресъдата, приятели, които беше натоварил да действуват в негова полза, бяха му обадили, че съдиите обещали да я изменят, ако им даде 400 или 500 лири турски. Сестра му и годеницата му, които се намираха тогава в Пловдив, уведомени, бяха тръгнали веднага за Копривщица да донесат, щото намерат там. Пресъдата не се изпълни на другий ден. Пълна надежда се възкръси в сърцето на клетия момък. Другарите му, които знаеха за обещанието на съдиите, правеха всичко, искрено или от притворство, да го подкрепат в убеждението, че ще успее да откупи живота си. Уви! Не беше време ни на алчността на турските съдии да се разчита.[13] Обесиха го на вторий ден. Сестра му и годеницата му,[14] които били едва слезли от колата в Копривщица, за да земат парите и веднага тръгнали обратно на път, стигнали в Пловдив тъкмо когато го карали на бесилката.

Един ден докараха при нас от един от ханищата, превърнати временно в затвори, един едър, гиздав, висок селенин, Теофил от Калугерово, с едно младо момче, което не беше навярно достигнало още до пълна възраст и което, изправено до него, изглеждаше още по-малко на години — почти дете. Затвориха ги заедно в един от полюсите. Така правеха с всички осъдени, които бяха лежали в други затвори, и само тях туряха на уединено място до изпълнението на пресъдата. В затвора се разчу, че новодоведените са баща и син и не остана никой, който да ги не ожали. Никога може би не бяхме изпитвали по-потресающе впечатление. Мисълта за тоя баща, осъден да води на смърт собствения си син, да присъствува безпомощно и безнадеждно на агонията му, внесе трепет в душите ни. Дълго време по-сетне узнах, че осъдените не са били баща и син, а чича и внук.[15] Детето е не преставало да плаче, и нещастний Теофил не е имал как другояче да го утешава, освен да му казва: „Не бой се, синко, лесно се умира. . .“

На другия ден ги заведоха в Пазарджик, дето ги бяха обесили един до други на ъгъла на една къща срещу черквата Света Богородица. Това обстоятелство има за мене съдбоносен характер. То даде на мислите ми едно настроение, което не се махна до прекращението на смъртните наказания.

При впечатленията, под които се намирах постоянно, откогато бяха почнали да бесат, и като мислех на обвиненията, които тежяха вече върху мене и които по-нататъшните изследвания не можеха освен да усилят, беше си вече пробила път в душата ми идеята, че и мене чака смърт. Не бях в едно съвсем безнадеждно положение, но и не можех да се мамя върху неговата сериозност и върху изводът, който можеше да има. Аз щях да бъде несъмнено включен в числото на най-виновните. Страхът ми идеше

нуряваше всичката своя логика да ме убеди, че напразно се мъча да скрия една истина, за която те притежаваха неопровержими доказателства. Пред моите категорически отрицания той пристъпи най-сетне към доказателствата. Тия доказателства се съдържаха в едно писмо, писано от Каблешков преди повече от година, от Пирот, дето беше ходил на панаир по своята търговия с дървен материял, с която се занимаваше още тогава, и в което писмо с чисто приятелско и съвсем невинно съдържание ми съобщаваше, че ми е купил един подарък. Тоя подарък беше една обикновена пръстена мастилница, покрита с черен глеч, и на която всичкото достойнство състоеше в това, че беше народно произведение.

— Какъв подарък, пише Каблешков в това писмо, че ви е донесъл?

И Пападопуло, и другарите му, които мислеха, че са ме хванали в капана, останаха с раззинати уста, когато чуха, че страшния подарък е една проста мастилница.

— И лъжата има мярка, господине, — прекъсна ме[31] ядосаний Пападопуло. — Не се пише, господине, писмо, за една мастилница. А къде е тая мастилница?

— У дома.

— Там е, знаем, и знаем каква е била мастилницата. Мастилница, да, ама не да пише, а крушуми да хвърля. Каблешков не е бил човек мастилници да купува за приятелите си. Ние знаем защо е ходил тогава в Пирот и какви подаръци е донесъл на приятелите си.[32]

— Бе, милий човече, — обаждаха се важно един по други другите членове на комисията, — защо си седнал с такива детински приказки да ни залъгваш? Револвер мастилница става ли? Мастилниц ли не бяха останали в Пазарджик, та стана нужда Каблешков да ти праща от Пирот? Ами ако утре дойде Каблешков и каже, че е било револвер?

— Каблешков не може да каже онова, което не е било.

— Ще каже, господине, ще каже и много други работи, — подземаше сърдито Пападопуло, комуто беше видимо досадно да мисли, че може да го е измамила проницателността му.

Действително Каблешков се очакваше в Пловдив. Властите от тука бяха го изискали, като възлагаха особени надежди на разкритията, които мислеха, че ще направи. Хванат в Балкана няколко деня след избягването си от Копривщица, той е бил отведен в Търново, дето го бяха държали почти два месеца.[33] Когато го довели в Търново, той е приличал на скелет,[34] но в тоя скелет, в който едва животът се е крепил, духът е бил запазил всичката си мощ. Нещастията бяха разбили тялото. Душата беше почерпила в тях нови сили и енергия, и тя беше поразила с удивление всички, които бяха имали случай да го видат тогава. Другарите му в затвора са се чувствували ободрени от доблестта, която са виждали в него. Той е държал мъжествено поведение пред съдът.[35] Той е говорил пред него не като обвинен, а като обвинител. Въстанието, казал, беше един протест против лошото управление, против неправдите, на които е изложена страната. Народът прибягна към него, защото видя едничкото средство да обърне вниманието на държавата и на Европа към своите бедствия. Правителството го потъпка, но идеята, на която то беше плод, остава да живее в сърцата. Тя няма да загине, ще роди нови борци, които ще подемат по-смело започнатата борба.

Било на подбив, било защото е искал да представи, че революционното движение е имало всеобщ характер, Каблешков е бил казал в Търново, че в комитетите са участвували всички пловдивски първенци. Той е можел да даде тия показания толкова повече, че е бил убеден, че лишени от всяко фактическо основание, те не са могли да имат никакво последствие за лицата, до които се касаяли. В числото на тия лица беше и собствений му чича. Турците обаче, като вярваха онова, което желаеха, гледаха съвсем сериозно на тия показания и бяха убедени, че с довеждането на Каблешков в Пловдив, ще бъдат напълно потвърдени и доказани. С тая надежда властите правеха всичко да го предразположат, да го приготвят за ролята, която му предназначаваха.[36] Каблешков, който е знаял това, ако не е негодувал, не е можел да се не смее на умът на властите. Смъртта му им доказа скоро колко са били лекомислени да очакват, че преди да предадат тялото му на бесилката ще успеят да го унизат в гордостта му.

Още в Пловдив се научих за неговата смърт, но бяха ни казали, че в Ловеч се е убил. Водили са го почти свободен. Бил е на кон и го е придружавал един офицерин. В Габрово го оставили да пренощува в кауша на заптиите. Той се възползувал от един момент, когато всичките заптии били излезли, откачил един револвер от стената и се застрелил. Когато заптиите при чуването на гърмежа, се затекли в кауша, намерили го мъртав.[37]

Геройската смърт довърши достойно един хубав живот. Той беше дал на отечеството всичко, що можеше: умът си, всичката сила и енергия на душата си. Даде му и живота си. Думите са безсилни да изкажат оная похвала, която той заслужава. Той принадлежеше към родът на ония[38] мъже, които правят великите събития. С качествата, които обладаваше, при по-благоприятни условия, той би могъл да стане душата на една от ония борби, които прославляват завинаги историята на един народ. Той е най-светлата личност, която ни даде въстанието от 1876 [година]. Други занимават в него по-широко място. Никой не беше прегърнал революционното дело с готовност към самопожертвование по-дълбока и по-всецяла и с по-пълно съзнание за изхода му. Той не е имал никаква илюзия ни върху участта на движението, ни върху собствената си. Ясно беше видел катастрофата още от първий ден. Съдбата искаше жертви. С тях само можеше да бъде изкупена свободата. Неговата рол в движението беше била да приготви духовете за тия жертви. В ужасите и страхотиите, с които предвиждаше, че ще се свърши, той виждаше целта и оправданието на въстанието. За себе си той не очакваше друго освен да намери смъртта си в него. Съдна се и едното и другото. Съотечествениците му измениха, и измяната им го е сътресла от горест, но не защото тя е обричала на несполука въстанието и него на неминуема смърт — той е знаял едното и е искал другото, — а защото е видял в нея да се проявява с всичката дива сила на един непобедим инстинкт, отвращението на роба да мре, за да измени участта си. Той беше видял, че въстанието ще се свърши с един удар, без съпротивление даже може би, ако турците, които идеха, завареха в Копривщица всичкия оня свят, който се беше събрал там, и той беше дал идеята да се образуват от способните за оръжие и въоръжените чети, които да заминат за Балкана. Това беше едничкото средство да се продължи въстанието и да не се свърши без борба и без слава. Най-голя-

мата вина на начинателите и предводителите на въстанието беше, че не прегърнаха от самото начало тая идея. Може би те не биха се оказали в сила да я приведат в изпълнение. Селените, които палеха своите села и отиваха в Панагюрище и Копривщица, мислеха повечето, че отиват там на безопасно място. Партията, която от самото начало беше посрещнала враждебно въстанието, се възползува от тоя случай, за да възбунтува общественото мнение против Каблешкова и другите членове на комитета. Тя ги представи като обществени злосторници, които искат да предадат на плен и сеч града, а сами, под предлог, че ще водат чети в Балкана, се готват да избягат, за да спасят живота си. Подлите проповеди бързо извършиха своето мрачно дело.[39] Бедствията, които готвеха за другите трябваше да паднат на техните глави. Какви тъжни размишления трябва да е правил, когато от аптеката, дето е бил затворен, е гледал на тая сган, която е ликувала с неговото нещастие. Той беше мислил, че е възпламенил в нея духът на геройските подвиги, а сега тя се готвеше да го предава на турците и да изпроси с главата му милост, че е послушала проповедите му. Въодушевлението, което три месеца беше духал в тия гърди, страхът го беше угасил в един момент. Кой знае дали горестта, която беше изпитал през тия страшни часове, не беше го мъчила през бягството повече от лишенията и физическите изтезания и дали не за да положи край на мъките, които му е тя причинявала, е молил другарите си да го убият?

Каблешков е изложил своите идеи в един документ, който сам по себе заслужавал би да обезсмърти името му. За жалост той е почти неизвестен на българската публика.[40] Уловен от властите заедно с всичките му книжа след въстанието, оригиналът мў трябва да се намира в архивите на турското правителство. Той е напечатан в една книга, издадена от правителството подир въстанието, под заглавието[41] „Документи от българското въстание". Оттам го беше зел вероятно гръцкий вестник „Неологос", дето го и четох подир освобождението си от затвора. В тая книга са напечатани навярно и други документи, принадлежащи на Каблешкова. Понеже в историята на тия документи ми се падна да играя една малка рол, без никаква заслуга от моя страна, а просто по благоволение на приятелството, което ме свързваше с Каблешкова, ще я разкажа. Тя осветлява един важен епизод от живота му и не може освен да привлече повече симпатия въз името му и паметта му.

След като напуснал търговията, Каблешков се беше оттеглил да живее в Пазарджик. Парите, които беше успял да спечели, даваха му възможност, при общата евтения,[42] да води един почти охолен живот за онова време. Къщата му стана скоро свърталище на всичката интелигенция. Той привлече около себе си всичко, що мислеше и ламтеше за духовна храна. Учителите стоеха на първо място. Съставлявахме така един малък свят, свързан по мисли и чувства, и над който Каблешков упражняваше истинско очарование със силата на духът си и красноречието си. Той обичаше до страст прениятa и събранията ни минуваха повечето пъти в дълги и нескончаеми разисквания по въпроси, подигнати от него. Въодушевлението, с което защищаваше своите идеи, съобщаваше на тия прения извънредна живост и интерес. Въпросите, които предизвикваха тия живи прения, носеха изобщо отвлечен характер, но отговаряха на идеялното направление на духове, което отличаваше епохата. Ето два[43] въпроса, които помня досега: „Има ли случаи, когато лъжата може да бъде поз-

волена и оправдана?“ „Ако бих разполагал с няколко милиона, как бих могъл да ги употреба с най-голяма полза за народа: като отвора основни училища или като основа университет?“ От тоя род бяха всичките други.

Малко време преди старозагорската случка Каблешков напусна Пазарджик и отиде да живее в Копривщица. Бяха се изминали няколко месеца, когато една вечер, като се завърнах у дома, намерих го там, че приказва с майка ми и баща ми. Той беше токо пристигнал[44] от път и без да се бави на хана, дето беше оставил коня си и вещите си, беше дошъл дома. Помня, че носеше лустрени чизми.

Щом се прибрахме след ядене в стаята си, изправи се пред миндеря, дето бях седнал, и тържествено ми каза:

„Ида нарочно, за да ти съобща една важна, много важна работа. Никога няма да се сетиш за какво се касае. Ти само ще знаеш това, за което ще ти говора. Ти си размишлявал по какъв начин може да се освободи България. Как мислиш, че може да стане това с най-малко жертви?“

Постарах се да отговора, както мога, на тоя и неочакван, и странен въпрос.

Той продължи:

„Няма да угадиш. Има едно средство да се освободи България не само с най-малко жертви, но почти без жертви. То изисква да се намери един човек, който да се реши да пожертвува себе си. Тоя човек ще бъда аз. Ти знаеш, че отдавна съм прежалил живота си. Не очаквам от него нищо и за нищо не ми е мил. Искам със смъртта си да принеса полза на отечеството си. Само за това съм мислил, откогато съм се прибрал в Копривщица и дошъл съм да ти съобща решението, което съм зел. Ще отида в Цариград и ще убия султана. Това ще предизвика клане на християните и европейците. Силите ще бъдат принудени да се намесат и да решат веднаж завинаги Източний въпрос, като състават от разните народности, които населяват империята, отделни самостоятелни господарства. Думите ми те очудват. Предугаждам възраженията, които можеш да направиш. Тия възражения съм ги правил сам на себе си. Всичко съм обмислил, всичко съм зел пред вид. Нищо не може да ме разколебае в успешний изход на моя план. Изслушай ме докрай и тогава ми кажи своето мнение.“

И той ми изложи подробно целий си план.

До заминуването си за Цариград щеше да стои в Копривщица да се учи да стреля. Това му е било и досега най-важното занятие. Той беше убеден, че ще се усъвършенствува така в изкуството на стрелбата, щото от пръв крушум да измери в целта и да нанесе смъртоносен удар. Проекта си трябваше да изпълни в някой петък, когато султанът отива или се връща от джамия, и за тая цел щеше да се установи на жилище в Цариград, в една от улиците, през които султанът минува, когато отива да се моли. С изпълването на проекта щеше да се застрели и понеже щеше да се каже в къщата, дето ще живее европеец — френец или русин, — измамата не щеше да може да се открие, освен след като извърши своето действие. На това той разчиташе, за да устреми фанатизма на мщението на турците главно против чужденците и против самите посланици. Турците, озлобени и сега против чужденците, щяха да видат в убийството на султана един акт насочен против държавата и религията им и който може да се измие само в кръвта на ония, от които е излязъл убиецът. Фанатизмът,[45] раздухан от хиляди ходжи, щеше да ги събере от всичките краища на Цари-

град и да ги хвърли като една фурия върху християнските квартали. Кой щеше да спре тая бясна разсвирепяла стохилядна тълпа? Не можеше да се има съмнение върху последствията, които трябваше да повлечат тия зверства. Едно изкупление само можеше да удовлетвори общественото мнение в Европа — уничтожението на турското владичество в Европа. И най-големите приятели на Турция[46] ще се видат принудени да отстъпат пред напора на всеобщото негодувание. Съвестта на народите ще сломи разчетите на дипломацията. Веднъж установени върху главний[47] въпрос, силите ще бъдат длъжни да признаят за наследници на империята народите, които я съставляват, защото върху никакво друго решение те не биха могли да се съгласят. Същите причини, които ги карат да поддържат днес Турция, ще ги накарат да я остават нам при невъзможността да се споразумеят да я разделят помежду си. И няма да бъде моментът за да се впуснат в раздори, когато[48] ще бъдат призовани да измият едно пятно и да извършат една правда.

Как студено и слабо ми се вижда сега всичко това, като го излагам със свои думи! Но и да бих могъл да предам собствените негови думи, как бих успял да влея в тях онова въодушевление, оная убедителност, с която бяха придружени?

„Кажи ми сега, какво мислиш? — попита ме когато свърши.

— Във всичко, което чух, отговорих му, виждам едно нещо сюблимно — решението ти да се пожертвуваш за свободата на отечеството, но ще ли произлязат от него ония последствия, които очакваш, върху това, чини ми се, че може да се спори. Всичко това зависи от толкова случайности, които стоят извън твоята воля, от които много сега не могат и да се предвидат и от които е достатъчно една да се не сбъдне, за да се разруши всичко. И най-първото — самото убийство. Въпреки най-големите мерки, които може да земе, една несполука е възможна винаги в тоя вид работи.[49] Но да приемем, че това ще стане, може ли непременно да се вярва, че ще последва клане? Смъртта на султана е в състояние да възбуди до крайност турския фанатизъм, но властите знаят какви гибелни последствия би имало за империята едно клане в Цариград на християните и европейците и не[50] ще ли земат нужните мерки, за да го спрат? Кой може да гарантира, че европейската дипломация не ще и в тоя случай да остане глуха пред гласът на чувствата и не ще действува само по диктовката на своите интереси?[51]

На всяко мое възражение Каблешков противопоставяше нови доводи, които подкрепяше с доказателства, черпени от историята на Турция от началото на векът. Навред той виждаше турский фанатизъм, подобен на един звяр неукротен, напоен с неумолима ненавист против всичко, което не е турско, озлобен от бунтовний дух, който чувствуваше да вее около него, готов на всяка минута да избухне, и навред властите безсилни да го удържат, безсилни, защото и те го носеха в гърдите си, защото всеки турчин се ражда с него, откърмява се в него и подчинява нему всичките си други чувства. Що трябва повече от[52] кръвта на един султан, убит от един гяурин, за да го възпламени от бяс и жажда за мест и зверства? До сега гяурин не е посегнал на живота на един султан. А султанът е държавата, султанът е мохамеданството. Духът на изтреблението ще зареве в душата на всеки турчин пред тая нечута смелост, която удря право в главата. На европейската дипломация е мила Турция, но не може да не

й бъде мила и честта на Европа.[53] Не се защищава едно чудовище, оваляно в кръв, което е разбунтувало съвестта на целий свят със своите зверства.

— Не, нищо няма да ме разубеди в успехът на моя план, — свърши той. — Ако може да се вижда несъстоятелен, то е само защото е много колосален. Там аз виждам гаранцията за неговия успех. Взвесих всичко що може да се каже за и против и непоколебимо е решението ми.[54] Предавам ти тайната си, за да я запазиш и да я разкриеш когато помислиш, че е дошло времето за това. Ще я изложа заедно със своите идеи в един дневник, който ще ти предам, когато замина за Цариград. Запазването и обнародването на тоя дневник, когато то ще бъде уместно, са най-голямата услуга, която чакам от приятелството ти."[55]

Осъмнахме да говорим все по тоя въпрос. На другия ден той тръгна. Не се видехме вече. Той не изпълни намерението, защото след размишление се беше отказал от него, или му побърка ненавременното избухване на въстанието. Това не ще да може да се разкрие напълно освен когато се намерат писмата му. Наклонен съм да мисля, че преждевременното избухване на въстанието му е попречило да приведе в изпълнение своята мисъл. Обнародвано[то] писмо не поменува нищо за нея, но то не е било само̀. То е било само едно от писмата, под вид на които е бил написан дневника, който беше обещал да ми изпрати. То беше надписано, до колкото мога сега да помня:

„Драгий ми приятелю В."

Така навярно са били надписани и другите. От самите изпити можах отпосле да заключа, че в тях е говорил за своя план. Турците обаче не се догадиха, че писмата са били отправени до мене. А може би не обърнаха особено внимание на това като мислеха, че имат вече дохватки доволно сериозни против мене. Пиротската мастилница ме спаси.[56] Писмата на Каблешков имат ценно историческо значение и заслужва да се намерят в оригинал или в превод и да се обнародват. Аз ще се считам честит, ако мога в края на тая книга да поднеса на читателите си в превод писмото, напечатано в „Неологос".

Движение голямо в темницата. Заптиетата тичат на една и на друга страна, разреждат затворниците там, дето са много, разковават железата от ония, които са подложени на мъки, заповядват да се чистат стаите.[57] Тайната на това небивало движение скоро ни стана известна. След два или три часа дойдоха да посетат затвора няколко[58] европейци, членове от комисиите, които бяха изпратени да изследват зверствата. Бяха придружени от двама чиновници и по тях вървяха всичките заптии от затвора. На всички ни като че камък се дигна от гърдите, когато ги видяхме. Тая врата, която се отваряше само за известия на страх и на гибел, пропусна пръв път луч от виделина. Не се увличахме от несбиточни надежди. Едно чувство по-възвишено разтупваше сърцата и посрещаше с радост и благословии гостите. То беше онова същото чувство, с които ги посрещаше цял народ, като виждаше, че бедствията му са трогнали света. Мисълта, че тия бедствия са срещнали съчувствие в Европа, че тя иска да ги знае, че ще дигне може би мощния си глас да ни защити, изпълваше с бодрост унилите[59] ни духове. Не, нямаше да идат без полза теглата ни. Не, не бехме само месо да висим на бесилките и да гнием по темниците.

Когато гостите се качиха на чердака, всичките ми другари поискаха, като дойда[т] при нас, да им говора. Как се роди тая идея незная, но всички я прегърнаха и настоятелно изискваха да изпълна желанието им. Още не пристигнали чужденците до вратата, всички бяха вече там и аз се видях изблъскан напред.

„Говори, говори!“ викаха всички с един глас зад мен.

И аз изпълних желанието им. Не мога днес да помна какво съм говорил, но дадох пълна воля на чувствата, които бяха накипели в гърдите на всички ни. Постарах се, до колкото обстоятелството можеше да допусне, да представа в най-черни краски картината на общата неволя: тържествующий произвол, личното мщение, оставено безнаказано да беснее, безразборното затваряне на виновни и на невинни, изтезанията за изтръгване на приготвени от рано изповеди, убийствата в затворите. Насърчен от вниманието, с което ме слушаха гостите, колкото повече говорех, толкова повече усещах да расте куража ми и въодушевлението им.[60] Обвиненията си против властите подкрепях с всичките факти, които знаех. Просекът, който лежеше в нашата стая и за когото имах случай вече да помена, беше се изправил до мене. Посочих на него като на живо доказателство какви невероятни размери е зело преследването. Иска се не да се търсат и да се накажат виновните. Гони се едно истинско изтребление. Няма ни милост, ни правда. Не можем да чакаме ни едното, ни другото, освен от Европа, и ако тя не земе участие в нашите бедствия, цял един народ беззащитно остава осъден на гибел.

Когато гостете заминаха, видях всичките си другари трогнати до сълзи. Искаха ми да им преведа всичко, що съм казал и не знаеха как да ми изкажат своята благодарност. Всичко друго в тая минута бяхме забравили, всички ликувахме, че ни се е дало случай да изкажем щото сме имали на душата. Чувствувахме, че сме изпълнили един свят дълг и ако в тая минута ни кажеха, че ще ни бесат за стореното, ние бихме тръгнали с радост за бесилките.

Само след като спадна първото въодушевление, захванах да мисля, че няма тая дързост да ми се прости. Ако даже случайно турците, които придружаваха гостете, да не знаеха френски, тия последните не са могли да им не кажат какво съм говорил, и, колкото и в смекчена форма да им са предали думите ми, те не можеха да се не земат за престъпни.

Надвечер изпречи се на вратата ни Хасан чауш, навъсен, и ядосано ми каза:

— Ставай. Вземи си вещите и върви с мене!

Наказанието не би тъй страшно, както можех да си мисля. Заведоха ме в циганский затвор. В една стая широка четире метра и нещо, дълга около шест метра, осветена от два тесни прозореца препречени с железа откъм двора на темницата и разположени на горнята част на стената, лежаха до четире[се] души, ако не и повече. Това бяха повечето стари пресъпници, които излежаваха тука своето наказание. Някои бяха осъдени за убийства и носеха тежки железа на краката си. При тях бяха прибавени сега някои нови затворници — селени. Как се поместваше всичкия тоя свят в тая тясна стая! Едва се намери място, дето да сложа бедното си легло. Потресе ми се като влязох и глътнах тая воня, която пълнеше затвора подобна на нещо плътно, някаква застояла тежка, парлива влага, която би могла да се пипа. След оная стая, дето бях лежал досега, мислех,

че съм слязъл в самия пъкъл, дето са ме пренесли, за да се одуша. Всичко вонеше: хората, които бяха напластени тука заедно с мене, въздухът, който се дишаше, водата, която се пиеше. Атмосферата като че не се меняваше, като че никога не проникваше в нея светла струя от въздух. Прозорците, постоянно отворени, като че пропущаха само топлината отвън, за да става вътрешната задуха още по-нетърпима. Всичките физиономии, бледни, изпити, потемнели, носеха отпечатък от тая смрад тежка, отвратителна, в която живееха. Те се бяха свикнали с нея[61] като тия влечуги, които живеят в темни, недостъпни за дневната светлина пещери и полека-лека променяват физиономията и се обръщат на страшилища. Какво човекът не можеше да издържи! На какво не можеше да навикне! На какво не можеше да го подвие нуждата! Волята и енергията се изтъркват, умаломощяват, чувствата претъпяват, душата, сякаш че прогнива. Що имаше в тия человечески същества, което да беше устояло на това страшно действие на затвора? Много от тях трябва да са били със силен характер. Не става всеки убиец и обирач.[62] Мъчно беше да се открият чертите, в които се изражава вънкашно оная сила, която ги е въвлекла в пътя на злодеянията. И утре, когато излезеха от затвора, за нищо нямаше да ги бива, ни даже зло да правят. Това е несъмнено най-страшното наказание, през което могат да минат осъдени, и то се постига не вследствие на някаква система, а просто така.[63]

И най-страшното за мене беше, че бях длъжен и дене и ноще да стоя тука. Хасан чауш, като ме въведе в новото си жилище, беше казал със своя обикновен лаконизъм: „Оттука няма да пададеш навън главата си!“ Първите два деня строго изпълних заповедта. Не се мръднах от мястото си. Правех това не само защото ми беше заповядано, но и защото мислех, че е добре да не дразня гневът. Боех се все да не би да ме постигне и някоя по-лоша участ. Неволно мислех на участта на нещастний дядо Рангел и не бях без страх. Сега се чуда даже как всичко това се размина така лесно. Може би това се е изискало от самите европейци. А кои бяха те, това и не можах да узная. Религиозний страх, който европейците са внушавали винаги на турците, би могъл да обясни, които и да са били, защо останах ненаказан, в случай, че са поискали това.

На третий ден аз се осмелих да мина в една отсрещна стая, дето живееха затворници по-леко наказани или ползующи се с някакво благоволение. Прозорците гледаха в двора на Конака и едно от развлеченията на затворниците беше да се покачват там и да гледат в двора. Движението в двора беше въобще голямо. На всяка минута минуваха жандарми, които водеха затворници на иследване, или ги връщаха в затвора. Навред до вхо[до]вете на присъствените места, край стените, се виждаха групи жени, насядали мълчаливо с деца под палящите лъчи на слънцето. Тъй идеха може би всички, кой знае от кога, без да знаят защо, с надеждата дано с някоя дума, казана някъде, помогнат на своите. Бедните жени! Бедните жени![64] Сърцето изниваше от скръб като ги видеше. И отвръщах се неволно и тръгнех да следвам с погледа си някой сакатджия, който минуваше с коня си. Как го облажавах за свободата, с която се наслаждаваше.[65]

Едва на петия ден, след разни опити, се реших да излеза на двора. До входа на коридора, който водеше в затвора ми, стоеше Орчо. Обрад-

ван, че ме видя, зе да ме насърчава: „Не бой се, излез. Турски гняв не знаеш ли колко трае?“

Тоя Орчо беше една замечателна личност. Къс, въздебел, с валчесто лице, с малки сиви мустаки, със синкави очи, с един поглед, който ви изглеждаше изниско и все като на подсмив, беше една радост за другарите със своя весел нрав и духовити шеги. От всички, които бяха попаднали в затвора, нему най-малко впечатление беше направило това примеждие,[66] през което беше минал вече няколко пъти. Един път е бил избягал от затвор. Преди година бяха се убили в Пазарджик двама турци, известни за своите золумлуци, и между подозрените лица беше хванат и той, но изследването не беше могло да намери достатъчно доказателство за неговата виновност и бяха го пуснали. Още от първите дни, когато го бяха довели тука, беше зел да плете бели шапки, каквито обикновено носат арестантите, и първата, която беше оплел, я беше нахлузил на главата си. Само едно гледаше, — да избегне въжето, и затова разчиташе на енкяръ̀т. Той беше зел живо участие във въстанието. Беше водил четата, която беше разбила Стрелча и беше участвувал в оная, която с Бобекова начело беше ходила в Копривщица и беше освободила там Каблешкова и другарите му. Като предводител на четата, която беше разбила Стрелча, той се обвиняваше за убийството на турци. Той не отказваше, че е ходил в Стрелча, но беше скроил, че е ходил като готвач[67] на четата, и ако е виновен в нещо, то е само за кръвта на овцете, които е бил принуден да убива, за да храни въстаниците. И той държеше яката за своята измислица. Не го смущаваха никакви свидетелства и обвинения на съучастниците му. Всичко това беше ифтира.[68] Въстанниците го бяха извлекли насила от къщата му, с ножът на гърлото бяха го накарали да тръгне с тях и той ги беше последвал, за да спаси живота. Той беше измислил друга една хитрост, за да се избави от мъченията, на които го излагаше системата на защитата му. След всяко изследване бяха го пращали в затвора със заповед да го подложат на мъки. Един път в затвора той очакваше с пълно смиреномъдрие заптиите да дойдат и да изпълнят заповедта, оставаше ги да направат всичките си приготовления, изслушваше мълчаливо, и, щом пристъпяха към дело, завикваше като обзет от най-голямо малодушие: „Оставете, не мъчете ме, ще кажа“. Заптиите, убедени в искреността на думите му, оставаха го на мира, И това се повтаряше такаслед всяко изследване, и все с еднакъв успех. Той беше еднакво находчив да лъже и заптиите, и изследователя.[69] И той препоръч[в]аше на всички своята непогрешима система: „Инкяр! С турците друго спасение няма. Да те пребият, пак инкяр. От бой се не умира, от въжето никой се не връща. Дванайсе са ги наредили, ако от едната се избавиш, други единайсе те чакат. И край сто да те прекарат, държиш ли здраво инкяр, нищо няма да ти стане.“

Инкярът има корена си в самата турска легислация. За пресъждане на смърт турските съдилища се водат по разпорежданията на шераата, който изисква, за да може да се произнесе смъртна пресъда, признанието на виновний. То е нужно дори при улавянето на виновний в заварено престъпление. Това начало в шераата почива на високи хуманитарни и правдолюбиви съображения, но то е дало повод към най-зверски злоупотребления. Съдиите се считат оправдани да заповядат подлагането на обвинените на най-ужасни изтезания, за да изтръгнат от тях изискваното

от закона признание.[70] Мъките се считат и досега законно средство да се добие това признание. Шераата дава право при това на най-близките роднини на жертвата, в случай на убийството, да се възпротивят на смъртното наказание на убиеца, и в такъв случай смъртната пресъда.[71] Но и това разпореждание на шераата е останало вече само написано на книга. Не зная дали съдиите би се сетили за това разпореждание на шераата, даже ако то би било в сила. Впрочем било е много лесно да [се] изпълни [?] за форма. При това обесените се осъждаха не само като убийци, а като въстанници против държавата.

Додето бях в циганский затвор, претърпях последнето изследване, на което бях подлаган в Пловдив. То беше и последнето ми изследване. Но то[72] се касаеше до една случка, от разкритието на която най-много се боях. Касаеше се за отиванието ми в Ясъ-кория, село в Родопите, дето ми се падна случай да играя самостоятелно ролята на апостол. Бях отишъл в Брацигово да вида зет си, Данаил Юруков, който се беше скоро годил за сестра ми, и да се запозная отблизо с деятелността на тамошний комитет, съставен от самий Бенковски, и с който имахме деятелни сношения. Брацигово представляваше за нас особен интерес, като най-близкий до Пазарджик сборен пункт. Още от първий ден когато беше почнало да се приготовлява въстанието, в плановете, които бяха възникнали от само себе си, на Брацигово се предопредели да играе ролята на един вид укрепен стан, зад окопите на който защитени от въстаниците ще бъдат отведени на сигурно убежище жените им и децата им. В планът за въстанието, изработен от по-сетне, Брацигово се намери, че притежава всичките необходими условия, за да се преобърне в укрепен и непристъпен стан. Понеже Пазарджик, като несгоден за защита, трябваше да бъде предаден на огън, въстанниците, които щеше да даде, трябваше да отидат едни в Брацигово, други в Панагюрище, и населението трябваше да ги последва. О време на лудешка и сюблимна вяра!

Пазарджишкий комитет се интересуваше твърде много, вследствие на това, да знае, че деятелно се водат приготовления в Брацигово. От мене се искаше да раздухам още повече въодушевлението. Намерих духовете в пълно възбуждение. Лееха се крушуми, правеха се фишеци, приготовляваше се *шария,* чистеха се старите пушки, купуваха се нови, младежите отиваха извън селото да се обучават на стрелба, по къщята, по дюгените, по кафенетата не се говореше за друго освен за наступающата борба. Намерих се в един арсенал в пълна деятелност в навечерието на една война. Всичко меришеше на барут.

Комитетът в едно от заседанията, които държа в мое присътствие реши да отидем аз, Юруков и Щерю Бъчваров, един от първите търговци и производители на гюлово масло в селото, в Ясъ-курия, за да се състави и там комитет. Ясъ-куричани, всеки ден в Брацигово, знаеха вече общата тайна, но не беше отишъл никой да ги организира. Брациговци искаха непременно да се заручат [?] за тяхното участие в защитата на селото си. Юнаци, добри стрелци, Ясъ-куричани щяха, със своите сто пушки, да бъдат едни от най-надеждните му защитници. И те оправдаха надеждата, която се възлагаше на тях.

Мисията ни не би ни трудна, ни дълга. Стигнахме вечерта и върнахме се[73] на другий ден. Няколко часа бяха стигнали, за да раздухаме огъня в сърцата. Чувството, на което отивахме да бием, чакаше само една

искра, за да пламне. Ни прения, ни колебания. България се готви да въстане. Кой ще приеме да остане чужд на общото дяло? Тия прости сърца слушаха с упоение, че е дошъл часът да се отплати на турците за вековните обиди, и тупаха от радост, че и те ще дадат своя дял от жертви за освобождението на Отечеството.

Чаках отдавна да ме викат по тая работа, и, като минуваше време, чудех се на какво да отдам тая забава, дали че нищо не се е открило, или защото не е било още дошло ред за Ясъ-курия да мине под изследване. Знаех, че има селени затворени в един хан, и като виждах как нищо почти не беше останало тайно за властите, боех се, че няма да останат неуведомени за ходенето ми в Ясъ-курия. Страхът ми се оправда.[74]

Повикан един на изследване, едва що бях отишъл до една врата единствената, дето още не бях влизал, видях двама жандарми че водат на същото място Щерю Бъчваров. Разбрах.

Той се приближи до мене и пришепна ми тихо:

— За Ясъ-курия ни викат. Едно ще държиме, че аз и Данаил сме ходили за дъски, а ти си ни придружил само за разходка.

Стаята беше пълна. Можеше да има до четиресе души Ясъ-куричани наредени на длъж от двете страни на стаята, в дъното на която стоеше изследователят с двама писари. Изправиха ни до вратата. До изследователя, превит на две, с ръцете опрян на земята, стоеше селский поп Ангел. Гологлав, с разрошавена коса, която му покриваше лицето, той произвождаше потресающе впечатление. Когато турците влезли в Брацигово, спогнат от няколко башибозуци, които искали да го хванат, той се качил на една стряха, а когато поискал да се прехвърли на друга,[75] паднал и си счупил кръста. Тъй осакатен, той е подлаган на нови изтезания, и откаран заедно с другите уловени, той е бил принуден да[76] се влачи на ръцете си, изложен при всяко спиране да бъде съсечен от немилостивите си водачи.

Всички други правеха просто отрадно впечатление, едри, високи, с широки гърди, които се побираха с мъка в дрехите. Редко можеше да види човек по-хубави хора. А балканската природа, която беше откърмила тъй изгледни [?], беше вложила в тия хубави тела истинно юнашки сърца.

— „Познаваш ли тия хора? — попита изследователя, като се обърна към попа.

Поп Ангел дигна главата си, и като разправи малко с едната си ръка космите, отговори утвърдително.

— Те ли бяха, които дохождаха в селото ви?

— Те.

И като се обърна към нас, изследователят ни покани да разкажем защо сме ходили в Ясъ-курия. Щерю Бъчваров не се озадачи ни една секунда и с една увереност и спокойствие, които смаяха мене самий, развя своята тема, че е ходил да пазари дървен материял. Аз потвърдих думите му.

— Друго нищо не правихте ли в селото? Така ли е поп Ангеле? Я кажи, за какво са дохождали.[77]

И поп Ангел, с един глас, в който видимо се издаваше смущението и борбата, в която се намираше сам със себе си, като се спираше често, за да подеме силите си и да си припомни, разправи всичко. Той не пропусна

ни една почти подробност, която му беше позната от онова, що бехме вършили от стъпването ни в селото до тръгването ни. Как ми се стисна душата особено когато дойде ред за вечерното събрание, в което се беше съставил комитета и присъствующите бяха дали клетва!

Додето той говореше и от двете страни ни се правеха от присъствующите знаменателно знакове с очите. Разбрахме, че другите не бяха казали нищо и можехме да разчитаме на тяхната твърдост и постоянство. Само един от тях потвърди думите на поп Ангела, той беше водача, с когото бехме пътували. Това улесни задачата ни. Бъчваров, окуражен от уверението, че всички други селени държат здраво, постоянствоваше с още по-голяма сила да утвърждава, че той и Юруков за нищо друго не са ходили в Ясъ-курия освен да направат на износни цени поръчки от дървен материял за търговията си и че нито на съне е могъл да мисли за такива работи, каквито му се сега преписват от поп Ангела. Той се кълнеше, че всичко това е лъжа и клевета и призоваваше в свидетели за своята невинност всички присъствующи. Още помна с какво притворно прямодушие молеше поп Ангела да не криви душата си и да не съчинява такива непростителни лъжи, за които един ден ще отговаря пред бога. И най-изкусния актьор би му завидел, ако го видеше с какво съвършенство играеше своята рол на невинно оклеветен.

Поп Ангел не дигаше очи да погледне ни нас, ни селените. Един бог можеше да знае какви болки той теглеше, че не е можал да остане твърд като другите си съселени. Клетия! Физически убит, той не беше имал нравствената сила да устои на мъченията.

Когато изследването се приключи, аз излязох подир всички други. Изследователят ме последва и, като се спря на прагът, обърна се към мене на френски:

— Не припомняте ли си да сте ме виждали някъде? Аз ви познавам. Били сме съученици в Цариград. Как стана, та попадна и ти в тая работа?

— Никой не може да избегне от своята съдба. Трябва да се подчиняваме на участта си.

— Жално ми е, че ви виждам в това положение.

— Благодаря ви за добрите чувства. Какво наказание мислите, че ме чака? Смърт?

— За смърт не се бой. Наверно[78] ще бъдете наказан със 7 години заточение.

Вече не ме потърсиха по това дело. Никога не можах да разбера защо, дали просто от нехайство, или защото политическата страна на делото се остави временно и всичкото внимание се обърна към издирването на виновните в убийствата, с които се беше придружило прогласяването на въстанието в Ясъ-курия, или от съчувствие към мене моя училищен другар беше поискал да се възползува от властта си, за да укрие моята виновност в тая работа. По каквито и причини да се изостави по-нататъшното изследване на Ясъ-курийското дело, това обстоятелство спаси зетя ми, който беше затворен в Едирне. Бях убеден, че ще го изискат в Пловдив и всеки ден очаквах със страх да се науча, че са го довели. Не само не го доведоха, но и в Едирне не са го нито запитали по това дело.[79] Между Ясъ-куричаните, които бяха на изследването, намираха се хаджи Дячо с трите си синове. И бащата и синовете бяха левент хора. Хаджи Дячо беше старец на повече от шейсе и пет години, но тъй беше

здрав и бодър, щото изглеждаше при синовете си не като техен баща, а като брат. Синовете му се обвиняваха главно за убийството на турците, които са били заклани в селото в денят на въстанието,.

На утрешния ден от изследването видях двамата от тях вързани, в коридора на затвора, със железа, като същи зверове, о две дебели халки, заковани в стената. Бяха доведени тука, за да бъдат подвергнати на изтезания. Оставих ги тука. Несъмнено са ги мъ[чили].[80]

БИА — НБКМ, ф. 153, а. е. 4, л. 3—56, ориг. ръкопис, мастило, 104 изписани страници.

[1] Следва зачеркнато: били осъдени на смърт.
[2] Следва зачеркнато: изменение.
[3] Следва зачеркнато: щеше да бъде всеки час.
[4] Това изречение не е включено в книгата „В темница. Спомени от 1867 г.". С., 1899.
[5] Зач.: пожалат.
[6] Следва зачеркнат текст: „Останахме в недоумение до другий ден, защото го бяха затворили на саме. Всичко се разясни на следующий ден." В книгата той е преработен така: „Останахме в чудо, когато, подир два или три часа, видехме да връщат в затвора оня от осъдените, който беше молил със сълзи и викове за милост" (с. 98).
[7] Зач.: Беше обърнала главно своето внимание.
[8] Зач.: последния му час.
[9] Първоначално е било: блаженствуваше.
[10] Зач.:'в защита на селото против башибозуците и турската войска. Подир разсипването на селото беше избягал.
[11] Зач.: Милост и снисхождение нямаше обаче за ония, които въставаха против държавата. Те бяха си дали за правило, чрез неумолими примери, да всяват страх в населението. . .
[12] Зач.: българското население.
[13] Зач.: полага надежда.
[14] Първоначално е било: Клетите жени.
[15] Тук Величков е поставил знак за пропущане; следващият текст до „. . . лесно се умира" е написан на полето на страницата.
[16] Първоначално е било: доверие.
[17] Първоначално изречението е започвало: Истина че.
[18] Преди е било: за погинали.
[19] Следващото изречение е започвало: Турците останаха криви.
[20] Първоначално е било: да бъдат причислени между по.
[21] В книгата тоя текст е преработен така: Колкото и да се бунтуваше младостта ми, колкото и животът да ми се рисуваше мил, колкото и да се стараех да надвивам на страховете си, бях длъжен, ща неща, да свикна с мисълта, че и моята участ може да бъде бесилката (с. 109).
[22] Зач.: за мене.
[23] Преди е било: с нея.
[24] В ръкописа написано погрешно: чувствуваше.
[25] Зач.: които изпитвах, те улитаха, изгубваха се (следват зачеркнати нечетливи думи).
[26] Зач.: всеки ден.
[27] Зач.: Всеки ден и над себе си и над другарите си имах случай да вида какв.
[28] Преди е било: разкрива.
[29] Текстът, който следва, до „. . . престъпници, и", е прибавен отпосле на полето на страницата.
[30] Зач.: за най-важни.
[31] Преди е било: възрази.
[32] Следващият текст, до „. . . да ти праща от Пирот?", не е поместен в книгата. Изречението, което следва непосредствено след него, е преработено така: „Каблешков е жив, и какво ще отговаряте, ако дойде утре и каже истината в очите ви?" (с. 114).
[33] Следва зачеркнат текст, който първоначално е гласял: „Когато са го довели в Търново той е приличал на скелет, но в тоя скелет, изнурен от физически и нрав-

ствени страдания, надежди на свся пламенен патриотизм, той е молил през своето бягство няколко пъти своите другари да го убият.“ След това първите три реда в ръкописа са задраскани и между тях Величков е започнал фразата така: „Когато изнурен от физически и нравствени страдания, съсипан от постоянна треска, измъчен още повече от горест за разбитите.“ По-късно и тия редове са зачеркнати. Целият пасаж, вкл. до „. . . по-смело започнатата борба“, е преработен и разширен в книгата (с. 114—116).

[34] Текстът, който следва, е отнесен по-нататък в книгата.

[35] Зач.: От обвиняем той.

[36] Фразата, която следва, е написана между редовете на зачеркнат текст: „Позорът и после смъртта. Как трябва да е страдал, как трябва да се е чувствувал оскърбен в своята гордост, когато е мислил на кроежите, които са пъплили [?] на негов счет в тези низки и презрени души. Как трябва да се е изнурявал, тресъл от негодувание, когато в притворната им мекост и предупредителност е чел помишлението да го унизят!“

[37] Целият следващ пасаж, вкл. до „. . . другарите си да го убият“, в книгата е преработен.

[38] Зач.: избрани.

[39] Зач.: Каблешков и другарите му бяха осъдени от народний гняв. Който изрече.

[40] В ръкописа написано погрешно: публиката.

[41] Зач.: ако се не лъ.

[42] Първоначално е било: при евтенията на живота.

[43] Зач.: от тия.

[44] Първоначало е било: дошъл.

[45] Зач.: им, винаги нащрек, като един звяр, неукротим, щеше да избухне неудържим. Цялото турско население.

[46] Зач.: щяха да се.

[47] Първоначално е било: принципиалний.

[48] Зач.: им предложили. Целият тоя пасаж, вкл. до: „. . . да извършат една правда“, е поместен в книгата с незначителна преработка (с. 124—125).

[49] В книгата тоя текст гласи: Въпреки най-големите мерки, които могат да се земат, една несполука е възможна винаги в тоя род работи (с. 125).

[50] Зач.: биха ли.

[51] Следващият текст е преработен основно и разширен в книгата. След фразата, която свършва с: „. . . всичките си други чувства“, в книгата имаме: „Турците са получили страшни уроци от историята, но тия уроци не са ги поправили, нито ще ги поправят, защото те немогат да изменят природата им.“ След израза в ръкописа: „Що трябва повече от“ следва зачеркнато: тялото на султан, заляно в.

[52] Зач.: от тялото на султан, залян в.

[53] Зач.: И тя ще биде длъжна да пожертвува симпатиите си към.

[54] Зач.: Аз нямаше да вида.

[55] Следващият пасаж също е променен в книгата. След израза: „Не се видехме вече“ там четем: „Когато се научих, че се е застрелил, сетих се неволно за разговора ни в Пазарджик и за плана му, който ми беше съобщил тогава, и останах поразен, като мислех, че, ако и при съвсем други обстоятелства, той беше умрял от такава смърт, каквато си беше сам избрал, като че ли тя беше писана в съдбата му и той я беше предугадил, без да знае кога и как ще дойде“ (с. 127—128).

[56] Зач.: От изпитите на Пападо. . . Текстът, който следва, вкл. до: „. . . напечатаното в „Неологос“, не е поместен в книгата.

[57] Следващият текст е преработен и разширен в книгата (с. 129—130).

[58] Зач.: души.

[59] Написано върху зачеркнато: печалните ни.

[60] След тези думи в книгата е вмъкнат текстът: „Не исках да мисля, че ме слушат и турски чиновници, не исках да мисля ни дори за Хасан чауш, който се подаваше страшен зад гостите“ (с. 131).

[61] Зач.: тъй както.

[62] Зач.: полека-лека се. В книгата пасажът е преработен.

[63] Същото се отнася и за следващия текст. Той започва така: „Най-лошото беше, че бях длъжен и дене и ноще да стоя тука. Призракът на Хасан чауш, когото си представлявах надъхан с неукротим гняв против мене, не се махваше от мислите ми“ (с. 136).

[64] След тоя израз в книгата следва текст: „Сърцето ми се свиваше като ги гледах. Свили се, одърпани, унили; някои с кърмачета на гърдите, не шават, не хортуват, стоят като приковани от тъжната скръб, която носят в душите си. Кой знае от къде са дошли, колко деня път са зели, за да дойдат тука да навестят своите нещастни мъже, бащи, синове? Някои са скътали по някой беден грош и са дошли да им го донесат, без да мислят, че те сами не ще имат що да ядат, когато се върнат у дома си. Не ги вълнува ни труд, ни мъки, ни лишения, готови да понесат всичко, само да услужат на своите. Някои стоеха тука по цели дни, с надежда, че ще могат някъде, на някое силно място, да кажат една дума за затворените роднини и да им помогнат. Къде не отиваха, къде не тропаха, кому не бяха готови да се молят? Една сладка дума, казана на някое заптие, което се омилостивяваше да ги чуе, им се видеше, че може да издействува спасение за неволниците“ (с. 137).

[65] Зач.: Той беше равнодушен към всичките тия мъки, край които минуваше.

[66] Зач.: беше минал.

[67] Думата е написана след зачеркнато: ахчия.

[68] Зач.: Той не беше.

[69] Следва зачеркнат текст: „А защо излъга последний път?“ . . . — „Душата е това, ефендим, как да не излъже, за да я избави човек? Разкаях се, тоя път ще к. . .“

[70] Следващият текст, вкл. до: „. . . като въстаници против държавата“, не е включен в книгата.

[71] Фразата в ръкописа е незавършена.

[72] В ръкописа написано погрешно: до.

[73] Зач.: в една нощ.

[74] В книгата текстът е преработен, добавен е следният текст: „. . . не беше останало укрито от властите, неможех да очаквам, че ще се запази в тайна ходението ми в Ясъ-Курия. Появлението тука на дядо Дячовия син и няколко думи, които смутно ми беше казал, огорчен сам от истината, която знаеше, дадоха ми да разбера, че страхът, който ме вълнуваше така отдавна, няма да закъснее да се сбъдне“ (с. 143—144).

[75] Зач.: В това вр[еме].

[76] Зач.: върви на.

[77] Текстът, който следва, е преработен в книгата. Последното изречение („Как ми се стисна душата. . .“) не е включено.

[78] Думата е написана над зачеркнато: най-много.

[79] Следващият текст, вкл. до: „. . . в деня на въстанието“, в книгата е поместен доста по-напред, преди още Величков да е говорил за работата си в Ясъ-курия, за разпита на поп Ангел от следователя (с. 140).

[80] Краят на ръкописа липсва.

На едно дете[1]

Дете мило, не плачи,
не тъжи се от светът,
буря люта нек трещи,
бури тебе не вредът.

Ти фиданка си в' лесът,
що от бури зли се вий,
но която не ломът
разбеснелите стихий.[2]

Ще израснеш скоро ти,
и бездушната съдба,
коя нищо не щади,
ще да стъпи с'теб в борба.[3]

С'хубост, с'сила ще блести[4]
твойто девствено лице,
смелост горда ще тупти[5]
в юношеско ти сърце.[6]

И ти, младенецо мил,
ще помислиш, че светът
целия би поразил,
ако ти препречи път.

Но пази се ти тогаз,
сам от себе се плаши:
злобата ще търси час
подло да те съкруши.

Ще се найдеш един ден
в'мил разцвет на буйна мощ,[7]
като пътник заблуден
и пропаднал в'тъмна нощ.

Смел враг няма против теб[8]
да излезе в явен бой,
но от ъгъл някой слеп,[9]
подло ще те сдуши той.

Щастье, добрини, блага,
ще мечтаеш за светът,
а горчила и тъги
теб отплата ще дадът.[10]

Ще усетиш ти тогаз
черни дни за първи път,
сълзи ядни всеки час
от очи ти ще текът.[11]

Но ще тръпнеш ти от тях,
ще си криеш ти плачът,
за играчка и за смях
да не станеш на светът.[12]

Цариград, декември 1892.

БИА — НБКМ, ф. 153, а. е. 4, л. 70. Ориг. ръкопис, мастило. Стихотворението е написано на обикновен лист от тетрадка.

[1] В „Тъги и радости" (оттук нататък ТР) стихотворението носи заглавие: „Не плачи" (с. 34—35).

[2] В ТР тази строфа е променена така:

Ти фиданка си в гъст лес,
що от бурите се вий,
но щадят я в своя бес
развилнелите стихий.

[3] В ТР стихът е: ще изстъпи с теб в борба.

[4] В ТР: блещи.

[5] В ТР: блещи.
[6] В ТР: В младо доблестно сърце.
[7] В ТР: мъжка мощ.
[8] В ТР: Няма смел враг против теб.
[9] В ТР: Но от някой ъгъл слеп.
[10] В ТР тази строфа гласи:

Общо щастье и блага
ще мечтаеш с пламен жар,
а горчила и тъга
теб ще бъдат мрачен дар.

[11] В ТР строфата е променена така:

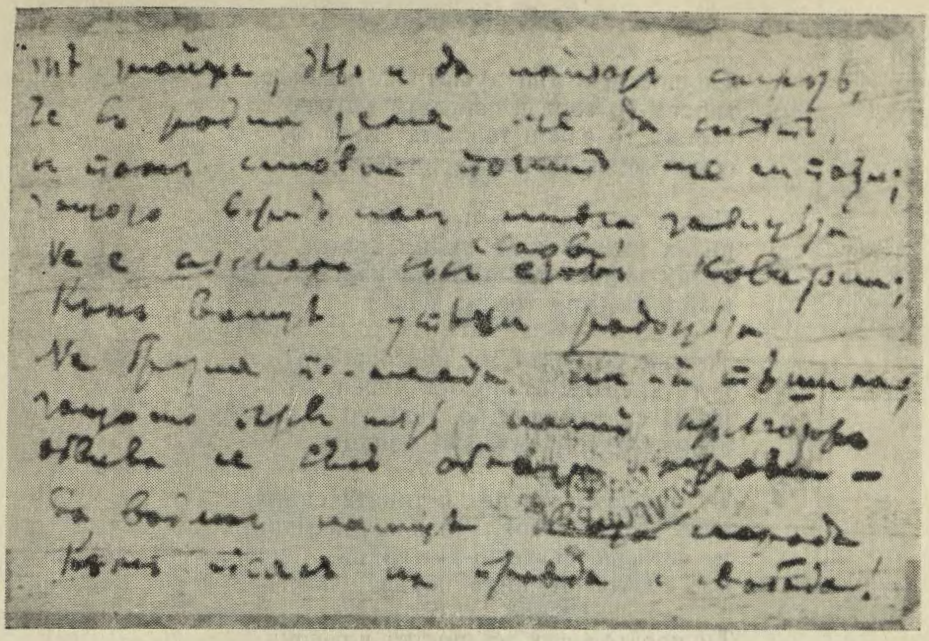
Ще усетиш ти тогаз
първ път скърби и беди.
сълзи ядни всеки час
ще се дигат от гърди. . .

[12] В ТР последната строфа има следния вид:

Но ще тръпнеш ти от тях,
страх ще мъчи тебе клет,
за играчка и за смях
да не станеш на цял свят.

На нашите съседи отвъд Дунава[1]

Не, няма между нас да зареве
демонът кървавият на войната!
История на цели векове
днес с вяра жешка пълни ни душата,
че няма братска кръв да оскверни
на Дунав братски тихите вълни.
Защото между вашите Карпати
и наший Емус наште две земи
със своите поля и ниви злати,
де вечно благодатний труд шуми,
градина са (една),[2] които орошава —
близнаци два, които той споява —
защото с [в]ази мъки и тегла,
и радости едни сме ний [де]лили;
кога съдба ни й натискала зла,
ний свойте сълзи зайдно сме месили;
защото наште храбрите деди
под кръста свързани — и не са питали
кога в пълчища гъсти са вървяли
един до друг във същите борби —
къде ще паднат техните кости;
защото там у вас и тук у нази
те знайха, дето и да найдат смърт,
че в родна земя ще да спят,
и там синовна почит ще ги пази;
защото всред нас нивга завистта

Откъс от ръкописа на стихотворението „На нашите съседи отвъд Дунава".

не е съскала със (слова) език[3] коварни;
към вашите успехи радостта
на братия по-млади ни й тешила;
защото първи път наший кръгозор
обвива се със облаци мрачни —
да водим нашите двата народа
към идеял на правда и свобода.[4]

ЦДИА, ф. 350, оп. 1, а. е. 9, л. 2—3, ориг. ръкопис, мастило.

Стихотворението е написано на две корички от цигарена кутия „Тютюноработилница „Орел". Д. Ставридис & С-е. Придворни доставчици, Пловдив". Почеркът е нервен, нечетлив, мастилото избеляло.

[1] В ръкописа стихотворението е без заглавие. С това заглавие то е печатано в Летописи, 1900, кн. 20, с. 389 и — с незначителни поправки — в ТР (с. 103—105).

[2] и [3] Думите са оградени в скоби от К. Величков.

[4] В ръкописа стихотворението не е датирано. В Летописи под него стои дата: 10 август 1900. В списанието освен отделните промени то е значително разширено. Към първоначалния вариант, който има 33 стиха, Величков е добавил още 25 стиха, включени след 31-ия стих, и така става от 58 стиха.

Това стихотворение е писано по повод на румънско-българския конфликт, възникнал през лятото на 1900 г. след убийството на румънския публицист Михайлеану в Букурещ (вж. подробности за конфликта в бел. 47 към дневника на К. Величков).

В светлина[1]

Търсих го в дън душата си аз бога,
търсих го горе в светлата звезда,
търсих го ази в тежката[2] тревога,
с коя ме мъчи нашта нищета.

Питах за него с вопъл небесата,
питах на морските вълни шумът,
питах мериза сладкий на цветята
и бурята, коя трещи в лесът.

Томеше се духът ми във борбата[3]
и ту трептях от радост упоен,[4]
ту на съмненията по вълната
отпущах се — озлобен, изнурен.

Ту виждах с трепет истината сяйна
като звезда изгряла в нощний мрак,
ту чезнеше съгледаната тайна
и в свойта[5] темнина потъвах пак.

Ту превъзнасях мъдростта човешка,
ту я проклинах — безнадежден фар,
кой води ни в скали, де с горест тежка
душата плаче дивния си дар.[6]

Дете! Не бе ли цялата вселена,
която се сътресе в тоя час,
когато, от душата ти нетленна
пръв път изхвръкна сладкия ти глас?

Аз пътник бях, кой в темна нощ блуждае,
аз кораб бях, изгубил своя път,
светилник бях аз, кой[7] се колебае
и който всички ветрове гасът.

Но ти яви се и бразда светлина
пред мене[8] очерта се в моя път,
и аз сетих, в порив от вяра жива,
хармонията дивна на светът.

Благословено ти бъди.[9] Чрез тебе
душа ми светлина я озари,
дигна се в ширното безкрайно небе
и бог творец пред нея се разкри.

Дете! Пред тебе слагам сълзи благодарни,
видях го в чудото, що сътвори,

видях го в твоя поглед лучезарни,
видях го в радостта, що ми дари.

Звездите светли могат да угаснат,
и бурний океан да замълчи:
в гласът ти ще го слушам аз захласнат
и ще го виждам в твоите очи!

Той е, понеже ти си; светлина е,
понеже ти само си светлина;
с мощта си те създаде; добрина е,
понеже ти си луч от добрина.

От де във тебе слязла е душата?
Защо е твоя поглед толкоз благ?
Не са ли с свойте звезди небесата,
които вливат в него своя зрак?[10]

И всякой път, когато впиваш в мене
очите си невинни, пълни с плам,[11]
аз искам, с теб в ръцете, на колене,
хвала и слава богу да въздам.[12]

Ръкописът на стихотворението се намира в две книгохранилнища. Поради известно сходство между почерците на Ив. Вазов и К. Величков първата половина от стихотворението (първите шест строфи) е причислена към фонда на Вазов в Софийската народна библиотека (БИА — НБКМ, ф. 250, а. е. 3, л. 3, ориг. ръкопис, мастило). Останалата част (осем строфи, написани на некариран лист с мастило) се пази в музея на К. Величков в Пазарджик. Цялото стихотворение е публикувано първоначално в сп. Летописи (1901, кн. 1, с. 1). Поместено е и в ТР (с. 9—10), като и в двете публикации се забелязват промени.

[1] В десния горен ъгъл К. Величков е написал с мастило: За „Летописи". Медиевал.
[2] В ТР стои: тежка.
[3] В ТР: всред борбата.
[4] В Летописи: опоен.
[5] В ТР: в горка темнина.
[6] В ТР: душата плаче своя дивен дар.
[7] Първоначално написано: който.
[8] Следва зачеркнато: огрея.
[9] В ТР вместо този израз четем: расти посред благословий.
[10] В Летописи и в ТР тази строфа липсва. Вместо нея имаме:

Таз добрина лей в мен неземна радост;
тя, всред тъгата, крепи ми духът,
тя даде твойта крехка, сяйна младост
да грей, като светило, в моя път.

[11] В ТР тези два стиха гласят:

И всякога, когато впиеш в мене
невинния си поглед, пълен с плам,

[12] Последната строфа е написана на лявото поле на листа, под нея — подписът на Величков.

В необозримий шир[1]

I редакция

В необозримий шир пред мен морето,
със искри пламнали далеч светлей,[2]
в прозрачна синева небето[3]
го гледа с радост и се смей.[4]

Душата тръпне без да ще от радост,
лети с криле ефирни и мечтай
всред тоя празник [?], който с блян от младост[5]
от щастие и роскош вред сияй.[6]

Но посред тез предели чародейни —
де плувнали във светлина от аромат,
над кои се сипат[7]
проливни чудеса от благодат.

Душата ми в очароване плава,[8]
защото в тоя роскош и светлик —
пред мене като ангел се вестява —
плувнал в зари, о чедо, твоя лик,

И сладко радва и пленява —[9]
аз с трепет виждам да блести,[10]
отблеск от дивната безмерна слава[11]
на онзи, кой над теб отгоре бди.[12]

Всред тоя поток от лица засмени,
ликуващи коне [?][13] в безпределен храм,
всред тия погледи пъл[ни] с умиление
във висший блясък сливат страстен плам;[14]

БИА — НБКМ, ф. 153, а. е. 4, л. 71, ориг. ръкопис, молив.

Стихотворението е написано на бланка с надпис: Riviera Palace. Почеркът — крайно нечетлив.

Третата редакция на стихотворението вж. в дневника, с. 166, както и бел. 208 на с. 203.

[1] В ръкописа стихотворението не носи заглавие.

[2] Последната дума написана над зачеркнато: сияй.

[3] Първоначално е било написано: ликува с радост до небето.

[4] Първоначално е било: духът се дига до светло и мечтай.

Този стих е зачеркнат и над него е написана втората му редакция: със радост гледа и светлей.

[5] Последната дума не е много ясна, върху нея има текст от последната строфа на стихотворението, която Величков е написал в десния ъгъл на листа.

[6] Първоначално стихът е гласял: И роскош се разстила около мен.

[7] Стихът е останал незавършен.

[8] Първоначално стихът започва с думите: Ликува ми душата. . .

[9] Най-напред стихът е започвал с думите: И гледам го. . .

Величков е зачеркнал тези думи и написал: „И всичко що ме. . .“, задрасква и тези думи и написва над тях: И в сладка няга. . .

[10] Първоначално стихът е гласял: И сочи ми безкрайни висоти.
[11] Първата редакция на стиха е била:
Че отблеск е на най [следва нечетлива дума] слава.
[12] Тази строфа Величков обработва и в десния ъгъл на листа:
И взора твоя взор се дига горе
слушам всичко в тия красоти
за славата безмерна ми говори
на онзи, кой над тебе зорко бди.
Вторият стих на строфата първоначално е гласял: и казва ми, че всички красоти.
[13] Думата е написана над зач. дума.
[14] Препинателният знак показва, че Величков е имал намерение да продължи стихотворението си, но после се отказал.
След допълнителна обработка Величков включва стихотворението в своя дневник (вж. тук с. 166 и бел. 208, с. 203).

В необозримий шир

II редакция

В необозримий шир пред мен морето,
плувнало във зари, далек светлей.
Прозрачно, в нежна синева небето,[1]
отгоре гледа[2] и се сладко смей.

Природата потъва цяла в радост[3]
кат дева с[4] накит брачен на гърди,[5]
коя[6] посред омая обща, с[7]
и[8] щасть[е], хубост и възторг блести.[9]

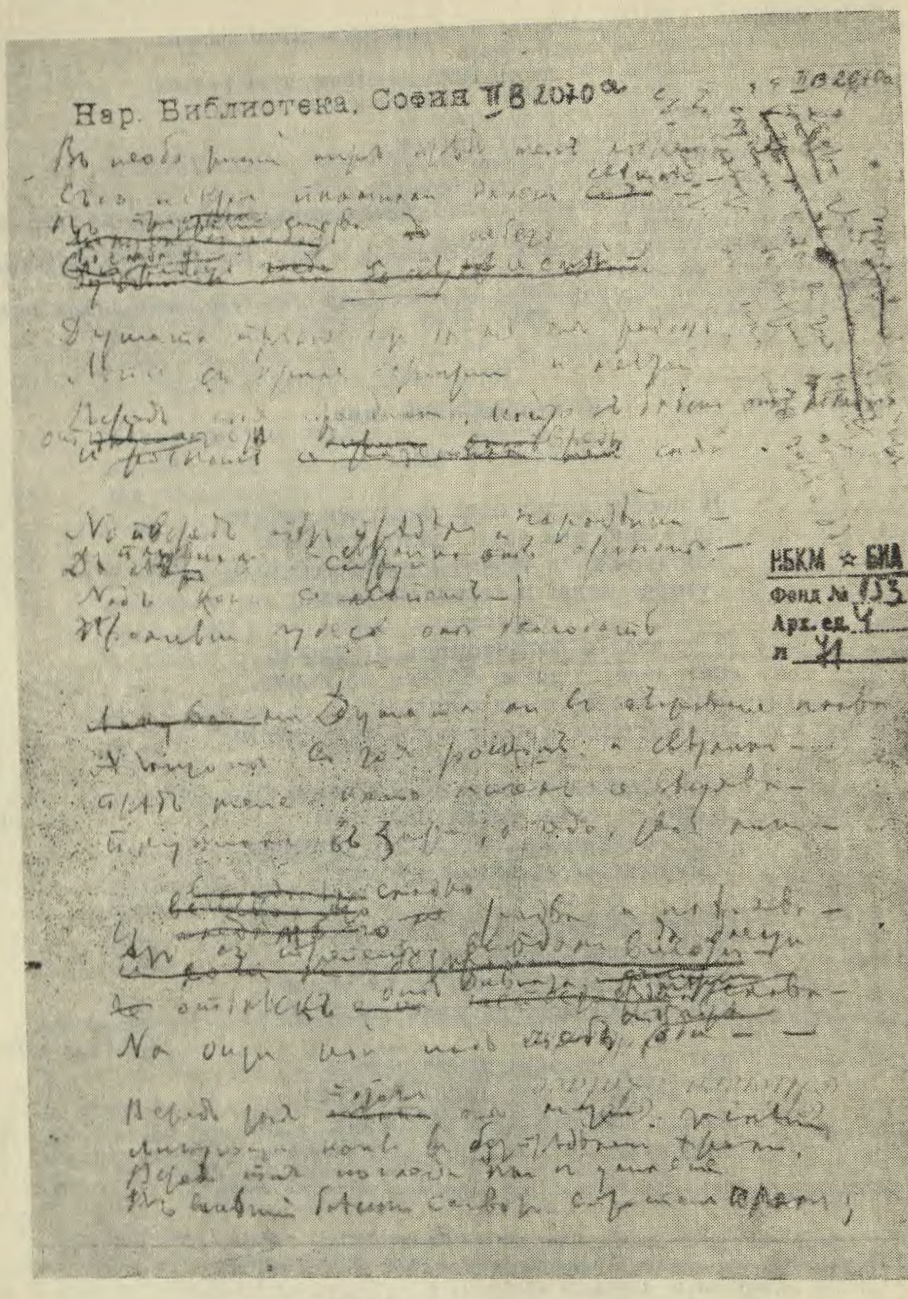
Но[10] посред тия чудеса чаровни
в кои се сипе нежна благодат,
де,[11] сладки кат дихания[12] любовни
проливат се вълни от аромат.

Душа до висша сласт допира
и[13] тръпне озарена от светлик,
защото нийде поглед се не спира
без, ангел мой, да види твоя лик.

И[14] дига се окрилена[15] нагоре
и[16] всичко в тия сяйни красоти
за славата безмерна ѝ говори
на онзи, кой[17] оттам над тебе бди. . .[18]

ЦДИА. ф 350, оп. 1, а. е. 12, л. 1, ориг. ръкопис, мастило и молив.

Този втори вариант също е написан на бланка Riviera Palace. Menton.
[1] Първоначално е било: В прозрачна, в нежна синева морето.
[2] Следва зачеркнато: с радост гледа и се.
[3] Първоначално написаният с мастило стих е гласял:
Сърцето тръпне без да ще от радост.
[4] Зач.: накит.
[5] Първоначално стихът е гласял: В гърдите жажда буди да мечтай.
[6] Зач.: на светлий.

Ръкопис на стихотворението „В необозримий шир“

[7] Зач.: дивна. Най-напред целият стих е гласял: Всред дивния тоя празник, кой с вечна младост.
[8] Зач.: с.
[9] Най-напред Величков написал: От хубост и щастие сияй.
[10] Над стиха Величков написал думите: *тоя мир от* — които са останали така незачеркнати.
[11] Зач.: кат'.
[12] Зач.: от мечти.
[13] Зач.: цяла.
[14] Зач.: дух.
[15] Зач.: дига се.
[16] Зачеркната нечетлива дума.
[17] Зач.: навред.
[18] Последната строфа носи следи от лепило. Почеркът — нечетлив. На другата страна на листа са написани с молив стиховете:

В необозримий шир пред мен морето
със искри пламнали далек светлей —
в прозрачна синева небето

Пред теб разкрилен дух
и всичко в тоя бляск от красота,
за славата без [мерна] му говори
на онзи, кой от[горе] над тебе бди.

Стиховете са нечетливи, зацапани при това с лепило.

ДНЕВНИК

I ЧАСТ

1 юли 1897.

Тоя дневник, замислен преди три години, трябваше да бъде озаглавен: Дневник на един български министър. Благодарение на моята неизлечима леност, която ме караше да го отлагам от днес за утре, аз захващам да го пиша в едно време, когато имам причини да вярвам, че ще прилегне да го нарека: Дневник на един бивш министър. Как скърба, че досега съм оставил неизпълнена своята мисъл! Как би ми се искало, чрез бележки, отражающи непосредствено всекидневните ми впечатления, да можех сега да проследа нагледно всичко, що съм преживял, през тия три години! Да се решех да се върна надире, бих написал една проста история, вярна може би, но студена, лишена от живия топлик на чувствата, с които са се съпровождали за мене събитията. Не е важно да зная как съда сега за хората и нещата, а как стълкновението с тях е въздействувало върху мене в минутата, когато е ставало. Това е така невъзможно, както е невъзможно да се възпроизведе след време, на приумица, подвижната игра на светлината върху морските вълни.

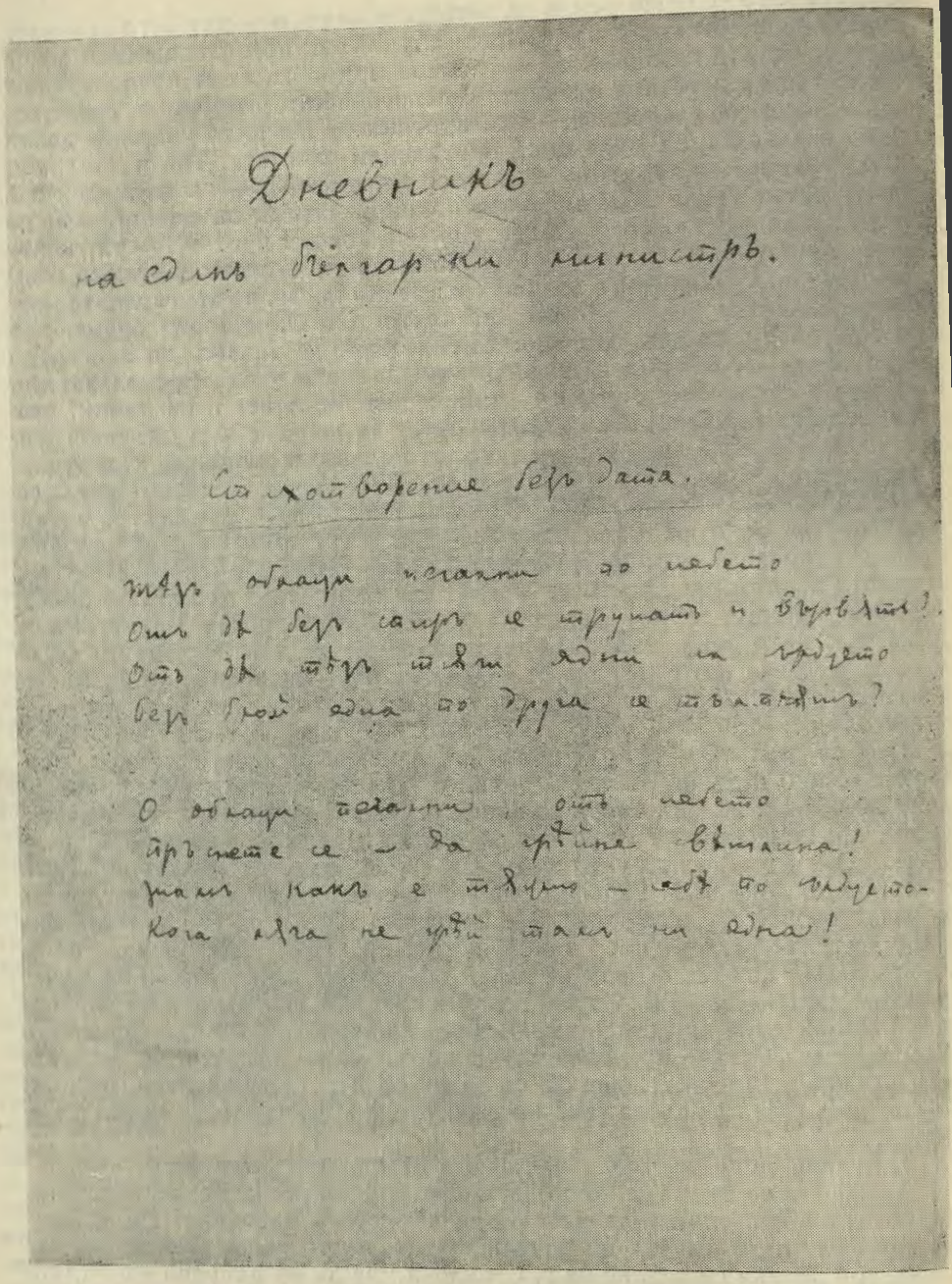
Кой е могъл да мисли, че ще почна дневника си с оплаквание против русите? Питам се с униние, даром ли ще пропаднат толкова уроци? И тъжното е, че това става не по зла умисъл, а по неразбранщина, за каквато сме способни само ние славяните. Не се минува една година, откакто са възстановени приятелските сношения между България и Русия, и ни изпращат да представлява руските интереси в княжеството и да действува за укрепване на връзките, които съединяват двете страни, един глупец. Така става, когато в назначенията и на най-важните постове личното благоволение зима връх над държавните интереси. Бахметьев[1] е агентин в София, защото граф Муравьев[2] е искал да възнагради един свой някогашен другар по служба от Париж. Не зная дали Бахметьева го е бивало и за секретар, какъвто е бил четиринайсе години в атинската легация, но доволно е човек да го види веднаж, за да разбере, че няма и най-малките качества за задачата, която му са възложили. Граф Муравьев не е могъл да не знае, че е нищий духом, но навярно е помислил, че при щастливите отношения, които съществуват между България и Русия, работата на един агентин в София е тъй лека, че и един Бахметьев ще съумее да се справи с нея.

Съдбата като че беше рекла да изтощи изведнаж върху него всичките си благоволения, беше му приготвила случай още при стъпването му в София да се отличи на новия си пост и той прибърза да се възползува от него, като тури в действие всичките си способности и всичките средства, с които можеше да разполага, за да прогони от Висшето училище двама руски преподаватели. Други бяха приготвили работата. Той я довърши.

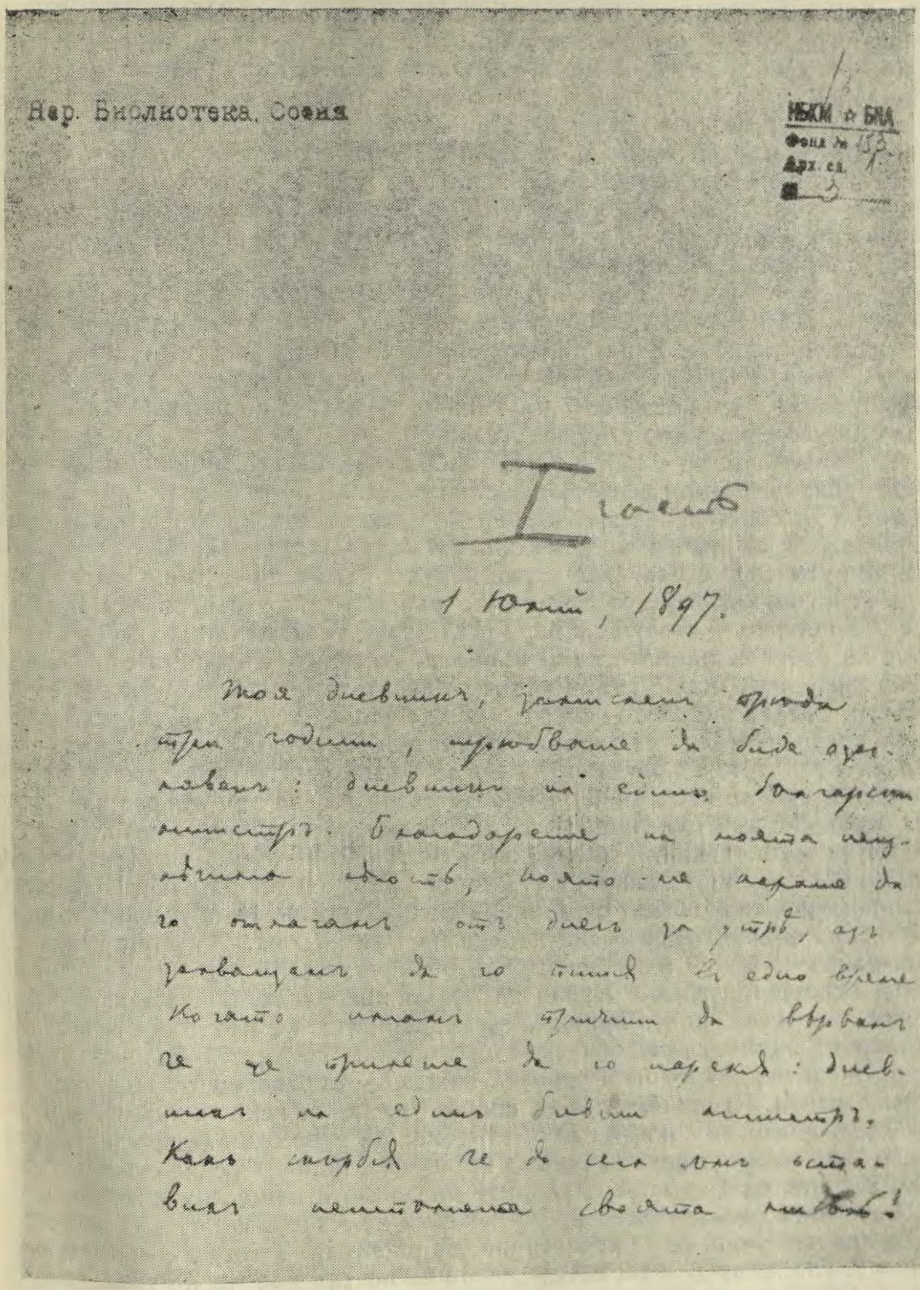
След митинга на студентите[3], станал на третий ден на Великден и в който студентът Иван Стойнов било по партизански внушения, или по детинско волнодумство беше се изстъпил да говори против Русия, която изкарваше виновна за бедствията на Македония, руското агентство беше се разтревожило. Оплаквали се бяха на разни места, че българската младеж продължавала да се възпитава, както и в Стамболово време, във враждебен на Русия дух. Като не смееха обаче да указват на български преподаватели, те обърнаха внимание на двамата руски преподаватели, Бахметьев и Милюков, първий — някогашен нихилист и изгнаник, вторий — изгонен от Московский университет за участие в студентски бунтове, и двамата разположени да внушават недоверие и вражда към руските учреждения и руското правителство. В руското агентство служеше един млад момък, на име Майлер, от европейско произхождение, интригантин по натура и по кариеристически разчети, който се беше завзел с особена ревност да разпространява оплакванията на руското агентство за лошото възпитание, което се давало на младежта в нашите училища. Той беше говорил между други на г. Лафчиева[4] против Бахметьева и Милюкова, като беше намекнал по отношение на тоя последний, че не може да се гледа като на едно съвсем случайно съвпадение на факта, че вълнения във Висшето училище се появяват тутакси след неговото пристигане, че репутацията, която е получил, не може да се не отрази гибелно върху студентите и че друг професор, изискан направо от руското правителство, ако и да не би се ползувал с такава известност, би принесъл много по-голяма полза. Ако и да знаех всичко това, вярвах, че недоволството, предизвикано от студентския митинг, ще бъде временно и ще се разнесе. Затова и не бях счел за нужно да се срещна с никого от агентството, при всичко че г. Гешов[5] беше ме съветвал да вида Боткина[6], който му беше говорил за Милюкова. Не направих това и по съображения на лично достойнство, тъй като никой не беше говорил мене направо нищо и не разбирах как ще отивам да давам обяснения, които никой не е счел за нужно да иска от мене. Случайно само срещнах г. Боткина на улицата и му отворих дума за студентския митинг, като му обясних, доколкото това можеше да стане при една случайна среща на улицата, че работата е маловажна и не заслужава да се вадат от нея тревожни заключения. Той ме увери, че сам гледа така на работата и в тая смисъл е писал в Петербург.

След това аз се успокоих напълно и не очаквах вече нищо.

В това тъкмо време се появи на сцената щастливеца Бахметьев. С това дело той почна дипломатическата си кариера в България. На вечерята, която му даде князът по случай предаването на пълномощните му писма, той поиска свиждане на г. Стоилова,[7] за да му направи едно съобщение. Поведението на тоя човек спрямо мене в двореца беше странно и беше ми направило впечатление. Той явно избягваше да се срещне с мене, изчезваше, щом ме видеше някъде, и не размени дума с мене, когато, на-

Дневникъ
на единъ българинъ министръ.
Стихотворение безъ дата.
Защо облаци носятся по небето
Отъ дъ безъ сънъ е тръгнатъ и бързатъ?
Отъ дъ тъй тихи ядки на гроздето
Безъ грозй една по друга се гонятъ?
О облаци носящи отъ небето
Тръгнете се — да търсите България!
Знаи какъ е тъжно — сядъ по полето
Кога нъма не чуй тамъ ни една!

Началото на дневника на К. Величков с ръкопис на стихотворението „Стихотворение без дата“

Лист от дневника на К. Величков

против, с всички други беше крайно словоохотлив. Обясних си всичко, когато на вторий ден след вечерята имахме министерски съвет и г. Стоилов ни съобщи разговора си с него. Как да не избягва един човек, който не е можел да му внушава освен ужас и отвращение и за когото двайсе пъти трябва да си е казал: що търси тоя нихилист в двореца и как едно почтено общество може да се не чувствува осквернено от присъствието му? Той беше предал на г. Стоилова, че граф Муравьев му е предписал да иска отстраняването от Висшето училище на двамата руски преподаватели, съименника му Бахметиев и Милюков, присъствието на които — и по тяхното минало, и по вредното влияние, което могат да окажат на студентите — не може да се търпи от руското правителство. Сведенията, които е събрал за тях, му вменявали в дълг да настоява неотлагателно да се изпълни искането на правителството му. Останахме втреснати, когато чухме това. Къде остават тъй често повтаряните уверения на русите от 2 февр. насам, че няма да се бъркат в нашите вътрешни работи? Не са ли били тия уверения само една залъгалка?

Въпреки тона, с който беше говорил Бахметьев, ние не помислихме, че трябва да вземем веднага някакво решение по въпроса. Така обаче не мислил Бахметьев. На другия ден ни свикват пак на министерски съвет. Жегна ме това. Питам по телефона. Обаждат ми, че се касае пак за въпроса на руските учители. Бахметьев искал да види заранта г. Стоилова и го питал какво решение се е взело по въпроса. „Ако съобща в Петербург, че Министерский съвет не е направил нищо, това ще окаже гибелно влияние на разрешение на всички въпроси, по които България се надява на благоволението на Русия. Руското правителство ще си дигне доверието от вас. Остава на вас да изберете между едното и другото. Ако намирате, че е предпочтително да задържите учителите, руското правителство няма да ви препятствува на това.“ Тия са били думите горе-доле на руския дипломатически агентин. Г. Стоилов възразил, че тоя въпрос няма защо да се меша с другите въпроси. Бахметьев си останал при своето. Пред тия категорически искания на руския агентин Министерския съвет намери, че трябва да се капитулира, и г. Стоилов на часът съобщи на г. Бахметьев, че професорите ще бъдат отстранени след изтичането на учебната година.[8]

Така се дари една лесна победа на Бахметьева. На другарите ми се виждаше, че ще си навлечем тежко обвинение, ако идем да компрометираме отношенията си с Русия за двама преподаватели. Колкото и да е тежка жертвата, която правим, съображенията, на които сме се подчинили, ще ни извинат пред общественото мнение. Най-сетне на някои от другарите ми искането на Русия се виждаше оправдано от международна точка зрение. Русия има право, според тях, да не иска да държим на служба хора, които тя счита за свои врагове. За мене беше важно да се печели време. Аз се боех преди всичко да не поиска Министерский съвет да поднесем веднага на Бахметьева главите на двамата нещастни преподаватели. Щом като се отлага приносът, надеждата не е загубена за едно поправление, ако не пълно, то поне частично, на работата. Така ми се стори да мисли и г. Стоилов. Той ми обеща да пише по тая работа на г. Станчова[9] в Петербург и да го натовари да говори на графа Муравьева. От своя страна бях решен да направа всичко, за да изтръгна от ръцете на Бахметьева лесно спечелената победа.

Захващам да мисла, че няма да остана може би измамен в надеждата си. Князът поиска да ме види и най-открито изказа своето негодувание против постъпките на Бахметьева. Той не иска по никой начин да се отстъпва. Бихме създали с това един прецедент, който може да има най-опасни последствия за нас. Нашето положение спрямо Русия е ясно определено. По външната политика ние ще им бъдем послушни раби, но по вътрешните си работи не можем да допуснем никаква намеса. Нашата независимост там трябва да бъде пълна и абсолютна. Той не допуща да се бутне границата, поставена между тия две области. Първата му мисъл е била, когато се е научил за постъпките на Бахметьева, да иде в руското агентство и да му каже без забикалки какво мисли, но се е въздържал от страх да не изпусне думи, за които би имал причини отпосле да се кае. Той ме съветва да се вида с Бахметьева и да му говоря смело.

Колкото и да имах право да се считам лично оскърбен от поведението на Бахметьева, който по един въпрос от моето ведомство не беше счел за нужно да се отнесе до мене, съгласих се да изпълна волята на княза, като се ласкаех при това от мисълта, че може би едно лично обяснение, като го поласкае, ще измени донегде неговите разположения и ще приготви пътя към едно споразумение. Още от началото на разговора се убедих, че съм дошъл да разбивам една стена. Разбрах изведнаж, че имам работа с един отчаян глупец, с когото е жално да хабиш думите си. Той се боеше да се не препъне в аргументите, с които се стараех да го убеда, че изгонването на преподавателите ще бъде една погрешка, и на всичко отговаряше със същите стереотипни фрази. Като го слушах да повтаря се същите глупости, идеше ми на всяка минута да скокна и да си отида. Всичко у него внушаваше отвращение. Външната физиономия хармонира с умствената нищета. Плосък образ, обезобразен от шарка, малки вдлъбнати очи, които се отваряха с мъка, писклив глас, движения на автомат, всичко в него оттласква. Не зная как тоя човек би могъл да внуши някому друго чувство освен антипатия. Ще считам едно от нещастията в живота си, дето съм бил принуден да имам работа и да се занимавам с тая печална личност. И на тоя човек довери руското правителство да представлява интересите му в България! Господ ще ме опази, вярвам, да стъпа в руското агентство, додето бъде той в София. Не разбирам просто как съм могъл да беседувам с него. Възмущавам се против себе си, че съм изпаднал в нуждата да се разправям с такъв идиотин, и се червех, че съм русофил. Той намери случай да ми направи веднаж-дваж комплимент за моите русофилски чувства. Тия чувства трябва наистина да са много крепки, понеже можаха да устоят и да се не разколебаят след това изпитание. Желая обаче то да се не повтори.

Ще ми помогне и Милюков. Той дойде при мене в тоя ден, когато се готвех сам да го повикам. Че съществува въпрос за него, се е научил от Агура.[10] Уведомил го за всичко. Той има войнствена натура и ще се възползува от всичките връзки, които има в Петербург, за да удари по носа Бахметьева. Даде ми някои сведения, които съжелявам, че не знаех порано, защото щях да си послужа с тях твърде успешно против руския агент. Тъй той ми разправи, че руското правителство е изискало от него писмено задължение, че няма да се занимава с руска политика и ще се ограничи в изпълнението на своите професорски длъжности. След това той е получил височайше разрешение, за да тръгне за България.

Той обяснява, че граф Муравьев не е могъл да иска неговото отстранение от България освен защото не е знаел тия обстоятелства. Той реши да отиде веднага при Бахметьева и после да пише в Петербург. Той е бил действително на другий ден в руското агентство, но Бахметьев отказал да го приеме, като казал да му обадат да си остави адреса. Милюков чакал цяла неделя да го повикат, но като не получил покана, отнесъл се писмено до Бахметьева да иска аудиенция. Бахметьев се видял принуден тоя път да го приеме и да го изслуша. От разговора си с него Милюков разбрал, че действително в агентството не са знаяли, че той е дошъл в България със знанието на руското правителство и с разрешение от царя. Бахметьев обещал да съобщи за всичко това в Петербург.

В помощ ми дохожда и Боткин, първия секретар на агентството. На него аз разчитах най-много за изравнение на въпроса в моя полза. Той не храни симпатични чувства към своя началник и не крие досадата си от неговите действия. Той ме моли да не заключавам по тия действия за чувствата на руското правителство. Ако е вярно това, което казва, граф Муравьев се е ограничавал само в даването на съвети, но в телеграмата си не е указвал на никакви имена и не е давал никакво пълномощие да се иска отстраненията на учителите. Бахметьев си е позволил да даде такова произволно тълкуване на депешата. Боткин вярва, че въпросът може да се уреди. Той ще направи за това всичко, което зависи от него. В един последующ разговор, който имах с него, той ми заяви дори, че ако не успее, ще си подаде оставката. Нему му тежи, че е принуден да служи при един шеф като Бахметьев. Той чувствува, че ще се направи грешка с изгонването на Милюкова и Бахметьева, и не иска да носи отговорност за това.

Писах на г. Стоилова във Вена. Писмото е написано така, щото ако се препраща на дипломатическия агент в Петербург, тоя последний ще може да го прочете на графа Муравьева. Ако руското правителство е действително решено да избягва погрешки, които могат да се отразят зле на взаимните ни отношения, надявам се, че направените ми постъпки няма да останат без резултат. Във всеки случай съм изпълнил дълга си.

Някои приятели се боят, че някои лица, които не гледат с добро око на стоянето ми в министерството, ще гледат да се възползуват от тая история, за да постигнат намеренията си. Случаят е наистина удобен за враговете ми, които могат лесно да успеят и да ме отстранат от министерството и да ме компрометират. Дам ли си оставката по тоя въпрос, рискувам да мина като русофоб. Приятелите ме предупреждават да бъда осторожен. Мога да ги слушам, додето не се излага на опасност достойнството ми. По-добре е да остава на враговете си да постигнат своите коварни намерения, отколко [то] да остана министър, след като загуба всеки морален авторитет.

26 юлий [1897].

Каква катастрофа и какво съвпадение — да се случи тъкмо в тоя ден, когато княз и министри се събират тук, едни от Европа, други от София, за предстоящите празници на .. август![11] Князът със Стоилова и Иванова[12] са били на Гюргево, когато е станала експлозията.[13] Някои от

лицата, които са го придружавали, разбрали веднага, че експлозията е станала в работилницата на братия Иванови. Той изпратил един катер да разузнае точно за случката. Щастливо обстоятелство е било, дето е било отрано разпоредено да няма никакво посрещание. Бенев,[14] Тодоров[15] и аз пристигнахме в Русе два часа и половина след катастрофата. Едва току-що бях слязъл във вилата на Симеонова,[16] отърча подире ми с кола Аврадалиев[17] да ми обади да отида в болницата, дето бил князът. Отидох там, както бях прашен, неумит, с пътническите си дрехи. Заварих на двора княза със свитата му и министрите Стоилов и Иванов. Всички бяха посърнали. Князът, най-силно развълнуван, ми съобщи за нещастието и пожела да заобикола ранените, които бяха доведени в болницата. Част от тях бяха поставени на двора, част — в зданието. Едва имах кураж да обихода оние, които бяха в двора. Те представляваха едно ужасно зрелище. Превръзките, с които бяха увити телата им от главата до краката, наместо да намаляват грозния ефект, правеха още по-потресающе зрелището. Въображението рисуваше в още по-грозен вид страхотиите-които прикриваха. Изгорените части от лицето, които се виждаха пре, отверстията, оставени за очите и устата, съединени с охканията на нез щастните, които се тръшкаха от болки и викаха за помощ и милост, раздираха сърцето. Тъй бях потресен и развълнуван от жалост и състрадание, щото ми се чинеше, че краката се люлеят под мене и ще се превият на всяка стъпка да падна. Доктори и фелдшери изпълняваха с безпримерна преданост своите длъжности около нещастните. Но уви! С нищо не можеше да им се помогне. Старанията, които се полагаха, не можеха да имат за тях друг резултат, освен да продължат с няколко часа повече страшната им агония. Страшното впечатление, което произвеждаше нещастието, се усилваше от безсилието да му се помогне. Всички тия нещастници бяха осъдени на неминуема смърт. От шейсе и четире ранени, които бяха тука, докторите не даваха надежда да могат да се спасат и десет души.

Оттука отидох на мястото на катастрофата и в бараката, отстояща на двестатина разкрача, дето бяха закарали труповете на умрелите. И на двете места придружих княза. Мястото на катастрофата още димеше и пожарната команда действуваше да гаси горящия още тук-таме барут. Князът има смелостта да иде доволно навътре. Почвата гореше от силния огън, който беше произвела експлозията. Четире милиона патрони бяха изгорели в нея. Земята на едно голямо пространство около мястото на катастрофата беше заринатa с патрони. Дъските от оградите са се били запалили. Само някои от тях стърчеха почернели от огъня. Огнището, което се е образувало от експлозията и всред което се е чувал гърмежа на тия милиони патрони, които са летели запалени на всички страни, трябва да е било нещо страшно. Човек се чуди как са могли някои от работниците да излязат живи от там.

Князът ме приближава с черни мисли. Това нещастие му се види някакво злокобно предзнаменование. И без да бъде човек суеверен, нещастието действува така сътрясателно, щото неволно те навежда на грозни мисли. Ето го пак пред очите в най-грозен вид в тая тясна барака, дето са наредени едно до друго двайсе и две тела, изпечени от огъня, почернели, обезобразени. Князът ги обихожда едно по едно. Излизам преди него,

неспособен да издържа по-дълго време това страшно зрелище. Не може човек да види нищо по-страшно. Не мога да си дам сметка за чувствата, от които се чувствувам цял потресен. Ни сълзи идат на очите, ни думи на устата. Как да се оплаче това нещастие? То надминува предела на жалостта, която може да понесе бедната ми натура. Горки мъченици на бедността, която за няколко сантима ви хвърли безпощадно в тая страшна пещ, нашите сълзи биха били едно издевателство над нещастието ви!

27 юлий [1897].

Твърде грозни слухове циркулират по завчерашната катастрофа. Жестоки упреци заслужават и предприемачите, и всичките органи на властта. Всички са занемарили и най-елементарните длъжности, които са имали в случая. Предприемачите не са мислили освен при какви най-износни условия за себе си да извършат работата. Че животът на работниците е изложен на опасност, че е било нужно да се земат мерки за предпазване от бедствие, затова никому не е било дошло на умът. Властта не е даже помислила, че има длъжности някакви да изпълни. Никой не си е дал труд да надникне в работилницата и да види при какви условия се е извършвала работата. Употребявани са били като работници десетгодишни деца момчета и момичета. В същото това място, дето са се човъркали патрони, е имало инсталация за леяние на изваденитe крушуми. Числото на работниците е възлизало понякога на 350 души. В деня на катастрофата е имало 215 работника. Някои обаче уверяват, че са били повече. И за това грамадно число работници е имало само два изхода и те са се държали затворени с ключ. Тая мярка чудовищна е била взета, за да не могат работниците да изнасят барут. Имало е толкова други средства, за да се гарантират предприемачите от кражби от работниците, а се е взела тъкмо оная, която най-малко е могла да се допусне от естеството на работата. На това се и отдава голямото число жертви. Работниците не са могли отде да избягат. За да излязат вън, трябвало или да трошат оградата, или да я прескачат, като се качват един на други. Сляпата алчност за пари е надделяла над всички други чувства. За охраната на работниците в случай на опасност не се е било помислило. А за нищо не е имало причини толкова да се мисли, колкото за това, че на всяка минута е могла да се случи опасност.

А предупрежденията не са били липсали. Директорът на тухларната фабрика, недалече от която е била работилницата, г. Сартори, бивши австрийски офицерин, е заявлявал на разни места, че работата се извършва при много лоши условия. Той се е боял, че ако стане взрив, може да пострада от сътресението, което би предизвикал, и тухларната фабрика. Опасенията му са били толкова по-големи, че до работилницата е бил и погреба, дето се е влагал изваждaний от патроните барут. В деня на катастрофата в погреба е имало 15 хиляди килограма барут и ако се е бил подпалил и той, много къщя наоколо са щели да пострадат. Когато видял, че думите не се взимат във внимание, г. Сартори решил да подаде писмено заявление до властите, но г. Губиделников се научил за това, повикал го и като го смъмрил, накарал го да се откаже от намерението си.

В хубаво положение е щяла да се намери русенската администрация, ако г. Губиделников не се е бил намесил и не е бил възпрял заявлението, което г. Сартори е искал да даде. Тя се извинява сега, както и цялата полиция, че не е знаяла нищо за работилницата. Странно понятие трябва да имат властите за своите длъжности, за да мислят, че могат да се закрият от отговорност с подобно извинение.

Приятелят ми, г. Шахназар, който живее от няколко месеца в Русе, ми съобщава едно чудно нещо. Сведението му е толкова по-важно, че той го предава, без да подозира заключенията, които могат да се вадят от него. Като говорим за небрежността, с която се е вършила цялата работа, той ми казва, че полицията във Варна била хванала арменски работници, които пристигнали в Русе няколко деня само преди катастрофата. Между тях е имало такива, които били извършвали подобни работи в Цариград. Като видели при какви условия действува работилницата на братия Иванови, те се отказали да останат на работа в нея. Съгласили се другите, които не могли да знаят на каква опасност се излагат. Как е могла варненската полиция да хваща работници за братия Иванови, а русенската да не е знаяла за съществуването на работилницата? Уверяват ме, че градский барабанщик в Русе е свиквал из махалите работници. Всички тия факти разкриват страшни тайни. Но кой ще ги изкара наяве?

1 август [1897].

Отивам подир пладне у г. Стоилова, за да се споразумеем за подписването на доклада, който ще поднесем утре на княза от името на Министерский съвет. При него са Бенев и Тъпчилещов.[18] Поисках да узная що са направили в Цариград. Уведомлява ме, че султанът е обещал да даде пет берата за Битоля, Дебър, Мелник, Кукуш и Струмица и се е съгласил за скопчването на нашите железници с македонските. А съюзът?[19] Султанът останал да го обсъжда още. На Стоилова неохотно се говори за това ходене в Цариград. То е един скандал. Стоилов не счете за нужно да пита никого. Когато обаче узнахме, че отиват за Цариград, помислихме, че са уредили въпроса за съюза и ще се върнат оттам да ни обадат, че е дело свършено. Толкова бях убеден в това, щото като писах на жена си преди няколко деня, съобщих ѝ с пълна увереност, че ще има да зарадваме с нещо важно българския народ за 2 август. В тая смисъл ми говори и дядо Григорий,[20] който се счита посветен в тайните на княза и на Стоилова. Той беше казал при това на г. Симеонова, че султански параход чакал от три деня княза и министрите във Варна. И всичко това излиза лъжа. Ние имаме обещанията за берати и за сключване на железниците от началото на Гръцко-турската война. С тия обещания султанът спечели нашата неутралност. Султанът се беше клел в децата си пред Маркова[21], че щом се свърши войната, ще ни даде колкото берати искаме за Македония. За да чуе отново тия обещания ли, трябваше да отива в Цариград князът, в навечерието на един народен празник, придружен от двама министри? Ако се касаеше да дадем на султана доказателства за своята верноподаност, не зная какво друго би се направило повече от това. Само Стоилов спечели с това отиване, че увеличи числото на ор-

дените си с още един. Султанът му е дал имтияз[22] с брилянти. Но тоя орден е заплатен с унижението на княза и на България.

Тоя човек захваща да гледа на държавните работи като на свои лични работи. Така третира и конфликта с Австрия.[23] Той не говори с никого за него, като да се касае за чисто лично негова работа. Ще се реши ли да занимае Министерския съвет с тия въпроси след завръщанието ни в София?

2 август [1897].

Князът има причини да бъде доволен от начина, по който се отпразнува десетгодишнината от стъпването му на престола. Русе се отплати достойно за честта, която му се направи, като се празнува тука 2 август. За династията празникът беше един пълен успех. Князът не забравя никъде монархическия принцип. Той го наумява при всички случаи. И в думите си, и в делата си той подчертава всяко обстоятелство, което определява правата му и длъжностите, които положението му налага на другите към него. Той дорожи за значението, което има в държавната машина, и иска да се признава то от всички. Могло би да му се направи упрек, че това настояване у него да говори за себе си и за своите права произлиза от някаква боязън, че не му се отдава от другите нужното уважение. Може би всичко това е нужно, за да се присади в нашите нрави монархическия принцип.

3 август [1897].

След обяда у дядо владика[24] имах един малък разговор с г. Гешова. Той е недоволен, обвинява властите за катастрофата от 25 юли, осъжда отиването на княза и на Стоилова в Цариград и съжалява, че конфликтът с Австрия е предизвикан от няколко необмислени думи, казани пред един кореспондентин. Стоилов му е обадил, че султанът е поканил княза в Цариград. Гешов се е произнесъл категорически, че не трябва да се отговори на поканата, освен ако князът се вика в Цариград, за да подпише проектирания съюз. Отиването в Цариград не може с нищо да се оправдае. Стоилов не е казал на Гешова своето мнение. Страхувал се е, види се, да каже истината. Въпросът е бил по всяка вероятност решен, преди да говори с Гешова. От думите на Гешова може да се заключи, че не ще иска да остане в кабинета.

Букурещ, 7 август [1897].

Отиваме с Тодорова да положим венец от живи цветя на гроба на Евлогий Георгиев.[25] Намираме работници, че прекопават гроба. Един човек, изпратен от кантората на покойний, намерил, че гробът бил пропаднал. Никой по-напред не е бил стъпил тука. От кантората никой не счете за нужно да дойде да ни придружи на гробищата. Колко право е имал покойний, че е пренебрегнал в завещанието си роднините си!

Синая, 8 август [1897].

Облажавам власите, че имат Синая. Това е един очарователен кът, който съединява всичките прелести и обаяния на планинската природа. Кралят, който е открил тая хубава местност и я избрал за лятна резиденция, е направил на народа си неизплатима услуга. Дворецът му е достоен по своя разкош за хубавата природа, всред която се издига. Когато се лъсне пред очите ви посред разкошната и прохладна зеленина на столетните борове, възклицавате от радост и очарование. Мислите, че виждате изпълнен един блян от „Хиляда и една нощ". Истина е, че една фея обитава тука. Един от пътищата, които водат за двореца, носи името ѝ. Тя се казва: Carmen Sylva.[26] Една поетическа душа само е могла да мечтае за подобно жилище.

Синая, 9 август [1897].

Г. Минчович[27] получава шифрована депеша от Стоилова от София, но по нямание на шифра не може да я прочете до заминаването на Тодорова. Поиска да му я протелеграфират изново от София. Получи се на другия ден с имеющия се у него шифър и се оказа, че се касаеше за Тодорова, когото Стоилов вика да се върне по-скоро в София. Трябва да се касае за някакво изменение в кабинета. Станчов е говорил на Минчовича в Русе, че Тодоров може да бъде поканен да състави кабинет. Ако излезе това истина, Стоилов ще иска да повтори в България по повод на австрийския конфликт комедията, която Стурдза[28] разигра в Румъния с Ауреліана по случай на митрополитския въпрос.

София, 6 август [1897].

Пропуснах пак няколко деня и трябва да резюмирам тука всичко станало до съставлението на кабинета. Пристигнах в София на 18 август. Научавам, за мое голямо удивление, че били разпратени навред телеграми да ме търсят и викат да се завърна. Истината е, че никой не е помислил да ме търси. Това се е говорило тука, за да не кажат приятелите, че ме игнорират, когато се касае да се разрешава такъв важен въпрос. Не са могли да ме търсят освен в Русчук и Букурещ, а аз минах през двата града и никой не ми каза да е получавал телеграма, касающа се до мене. Но най-чудното е, че и тука не ме потърсиха освен на третий ден, когато се свика Министерски съвет. Когато всички други са се съвещавали помежду си, мене повикаха само когато имаха вече готови решения. Кандидати за попълване на кабинета бяха Серафимов[29] за правосъдието и Тотев[30] за търговията и земледелието. Съществуваше само въпрос, дали не трябва да се предпочете Згурев[31] при Серафимова. Съобщи ми се вкратце за водените преговори с Данева.[32] Преговорите е водил Тодоров. Идеята да се повика Данев е била излязла от Гешова. Въпрос е доколко охотно са се предприели преговорите. Данев е искал да знае дали се кани да влезе в кабинета като частно лице, или като водител на партия и е поставил като

условие за влизанието си в кабинета да се приеме за министър още един цанковист, Сарафов,[33] Балабанов[34] или доктор Моллов[35], да се разшири емигрантският въпрос[36] и да се направат икономии в бюджета. Двете последни условия не са могли да подигнат мъчнотии. Правителството е направило, що е могло за разрешение на емигрантския въпрос, и то се въодушевлява от желание да се направат икономии в бюджета. Министерството е отказало да приеме двама цанковисти. Това е и осуетило преговорите. Данев е искал влизането на двама цанковисти в кабинета, за да се постигне така сливането на цанковистката партия в народната. Не може да се осъжда, че не е приел да влезе в кабинета, но не може да се не съжалява, че се изгуби и тоя случай, за да се създаде една партия помогуща.

За мене оставаше само да не допусна да сполучи готовата комбинация.[37] С влизанието на двама министри, лично предани на Стоилова, стоянието ми в кабинета ставаше невъзможно. Не можех да разчитам на никаква поддръжка и се излагах да падна в първата примка, която биха пожелали да ми турат под краката. При това кабинетът загубваше своята физиономия. В това намерих аргументи, за да противодействувам на взетото решение. Забележих, че в камарата има две течения, консервативно и либерално, и че е необходимо да се имат пред вид при попълването на кабинета, което инак рискува да не се посрещне добре от камарата. Тодоров само възрази. За него не съществуват партии, а котерии. Не заслужава да се мисли за камарата. Тя ще приеме, които министри й дадем. Разве стадото пита, какви овчари му дават да го води? Може би нашите депутати не струват да се има за тях по-високо мнение, но мене ми тежи да слушам тия разсъждения. От това низко мнение за камарата се чувствувам и сам унизен. Това чувство не съществува, за жалост, у никои от другарите ми. Очаквах поне Маджаров[38] да покаже възмущение от тоя вид взглядове. Но тоя човек мисли само да остане той министр и нищо друго не го интересува. Той е тъй доволен и тъй честит, че е министр!

Той се сърдеше, че не се свършва по-скоро въпроса. Той се бои сякаш да не би, като се протака, да доведе до криза, в която портфейла да хвръкне от ръцете му. Моите възражения послужиха да се отложи заседанието след пладне. В това време се срещнах с Велчева[39], Юрукова[40] и Доспевски[41]. Юруков не иска да си каже мнението. Велчев мисли като мене. С него се споразумяваме да предложа следующата комбинация: да взема аз Търговията и земледелието, а Вазов да стане министр на просвещението. Предлагам тая комбинация в съвета и се приема веднага.[42] Правосъдието се остава за Тотева. На другия ден подир пладне Тъпчилещов дохожда у дома и ми съобщава, че Вазов приел, а Тотев се колебаял и го поканили да дойде в София. Ще тръгне вечерта и утре ще бъде тука.

Възмущение и негодувание! Решенията ни са известни на всички. Приятелите са недоволни. Недоволни, че оставам просвещението, недоволни, че Тотев става министр. Тотев е последний човек на света: пияница и картьожник. Дух на опозиция вълнува умовете. На тия хора е омръзнало, че са свързани с правителството. Но Тотев се отказва от министерството. Никога човек в България не е успявал в 24 часа да се отърси от толкова непопулярност. Сега той възбужда симпатии. Никой не казва сега за него, че е пияница и картьожник. Фактът е така редък, да предлагат

на един човек министерски портфейл и той да се отказва от него, щото подига удивление. Тотев се е затворил цял ден в хотел „България“ и си е заминал вечерта за Бургас, без да се обади никому. Отказът му не трябва да се отдава само на страхът от отговорност. С приеманието на министерството той би изложил на опасност своите си работи. Все едно. Тотев стана известен и за него вече се говори с уважение. Блазе му! Приятелите му направиха му една услуга, за която той им дължи истинска благодарност.

Ново съвещание в неделя. Згурев изскача на сцената. Нищо не може да попречи на тая звезда да огрее на български политически хоризонт.

София, 22 септември [1897].

Спираме „Прогрес“[43]. С каквато и душевна болка да приемаме това решение, то се налагаше. При условията, в които излизаше, той не можеше да съществува, без да ни излага на големи неприятности и тежки жертви. Той искаше, като се отнася съчувствено към правителството, да запази едновременно своя независим характер. Той чудесно, хубаво игра тая рол. Не зная дали е имало в България вестник, който по-честно да е изпълнил своите задължения. Велчев прояви замечателни способности. Не му липсват ни едно от качествата, които е длъжен да обладава един публицист, достоен за това име и за отговорността, която поима. Писателски талант, политическа прозорливост, чист патриотизъм, честна и непокварена натура, [. . .].[44]

София, 15 януари 1901.

Полагам в изпълнение едно отдавнашно решение — да продължа прекъснатия си от повече от две години дневник. Само на мързела си трябва да отдам, дето не следвах да го държа. Четох тая вечер част от писаното и някои неща се виждат и за мене сега тъмни. Колко събития пропуснах! Печални години за България, печални и за мене. Ще помня особено току изтеклата година. Прекарах я в борба с лишения, тревоги и мъчнотии. Колко пъти съм плакал! Колко пъти съм се обръщал към бога с молба да не ме напуща! Само той е знаял какво съм изтеглил и само от него можех да чакам милост и подкрепа. За да запазя енергията си и да не оставя да ме унищожи унинието — държах постоянно мислите си и очите си приковани в детето си. Колко пъти съм го милувал, а очите ми са били пълни [със] сълзи, но заедно със сълзите са се връщали [и] силите ми. Имах нужда да любя нещо на тоя свят страстно и благодаря на бога, че ми даде това дете. То ме е спасило досега от нравствена погибел. Не зная как бих намерил воля да мисля и да работя, ако не беше то, ако зарад него да не чувствувах, че има за какво да милея за живота. Посред всичките ми бедствия, дошли от мои грехове, от съдбата или от хората, имам причини да мисля, че бог ме обича, понеже пусна тая звезда в живота ми. Като я гледам, чини ми се светотатство да се оплаквам. И най-тежката каторга бих изтърпял, само да е ръката ѝ в ръката ми.

Вчера Юруков ми разказа един разговор, който е имал с Тодораки Тодоров.[45] При всичко че на думите на тоя човек не заслужава да се обръща внимание, нека отбележа на какво той отдавал направлението, което зимат работите. Князът бил заставен да издигне стамболистите, защото само чрез Грекова[46], като министър на вънкашните работи, могло да се изходатайствува посредничеството на Франц Йосифа и да се уреди миролюбиво конфликта с Румъния,[47] а чрез Рачо Петрова[48], като министър на вътрешните работи, могло да се наложи респект на македонския комитет. Отде знае Тодоров тия работи? А ако князът счита, че са необходими Греков и Рачо Петров, защо се ангажира с едно публично слово да даде свободни избори?

Тая заран учуден останах, като получих телеграма от Гагова[49], с която ми съобщава, че околийско събрание, станало вчера в Пазарджик, ме кандидатирало за предстоящите избори заедно с него и с Пенева. Вечерта получих писмо от Велчева, който ми обяснява, че това е станало, защото той не желал да си полага кандидатурата, а без Пенева имало опасност от разцепление между приятелите. Каквито и съображения да има, чини ми се, че беше длъжен да положи кандидатурата си. Не мога да го оправдая. Писах му да се кандидатира в Ихтиман, дето са се появили няколко местни кандидати некадърни. Той ще сгрупира всичките ни приятели там и ще успее, ако иска да си даде малко труд. При обстоятелствата, в които се свиква камарата, нужно е да влязат в нея най-добрите ни сили, при всичко че малко добро може да се очаква от нея. Да имаш такова мнение за камарата и да искаш да влезеш в нея — каква безсмислица! Но дотам сме изпаднали. Съжалявам ония, които не чувствуват това.

Чуден момък е тоя Ст. М. Попов[50]! Днес беше у мене и като говорихме за „Крали Марко“, попитах го колко му е дал Стоилов, та му е написал благодарност в книгата си. 100 лева! И то във вид на заем. Обяснява ми, че е имал тогава голяма нужда за пари. Без тия 100 лева рискувал да го изпъдят от къщата. Евтино си е спечелил Стоилов репутацията на меценат. Поне да се не сети да иска парите си назад. Още по-евтино струва тая репутация на Данева: 50 лева!

2 февруари [1901].

Какво ще става сега подир изборите? По това говорят и разискват всички. В частните разговори можете да се срещнете с делни мнения. В печата не закачат тоя въпрос. Само един вестник посмя да си го зададе и да изкаже решително мнение, и то беше органът на Рачо Петрова. „Свят“ заяви, че тая камара е невъзможна, че от нея не може да се очаква нищо и че тя трябва да се разтури.[51] Може би Дико Йовев говори така от озлобление, защото резултатите от изборите не излязоха такива, каквито ги е очаквал със своя патрон. От каквото и побуждение да се води, той е прав. И според мене тая камара не може да ни даде правителство, ни да го подкрепи. Би трябвало най-малко три партии да се съюзят, за да образуват един кабинет. Само който не знае нашите партии и който няма понятие за задачите, които очакват едно правителство, може да вярва,

че това е възможно. Може би под страхът на едно разпущане на камарата партиите да дойдат до един компромис, но докога ще трае това споразумение и към какво ще поведе? Камарата ще се преобърне на един вертеп от явни и тайни интриги, които не само ще компрометират съществуването на министерството, но ще омаскарят окончателно парламентарния режим у нас. Камарата може да даде само указание за съставлението на едно министерство. Такова трябва да се иска да се състави от две партии, между които е най-много възможно едно лоялно споразумение за взаимно действие, и да му се даде право да разтури събранието и да се обърне към страната за доверие чрез нови избори.

Не зная мислят ли за това нашите приятели. В едно интимно събрание, което стана преди няколко деня у Радева и в което участвуваше и дядо Цанков[52], се размениха някои взглядове по положението, но всички имат пред вид, че камарата ще остане, и министерството, което ще се състави, трябва да разчита на едно болшинство в нея. Г. Цанков предлага новия кабинет да се състави от нас, от народняци и каравелисти. Споразумението ще се достигне върху следнята основа: Каравелов[53] ще бъде избран председател на камарата, а Гешов ще бъде натоварен да състави новия кабинет, в който ще влязат трима прогресисти и трима демократи. Който не познава партиите и хората, и нашите политически условия, не може да не посрещне с удоволствие тоя проект и да не признае, че с него се разрешават всичките мъчнотии. На г. Цанкова възражават почти всички, че Каравелов е неудобен за председател. Освен това мъчно е да се вярва, че той ще остане мирен и не ще се възползува от положението си, за да подкопае кабинета.

Въпросът, как ще действуват партиите в новата камара, решително ще се сложи пред тях, след като Рачо иде в Пловдив. Това ще стане навярно идущата неделя, когато мине всяка опасност за здравието на наследника, който боледува от тиф. Ако се вярва на думите на Сарафова, Рачо е казал, че той няма да отвори събранието, преди да се реши въпросът за министерството и преди да се обезпечи едно болшинство, което да го поддържа. Твърде е вероятно, че той ще се върне с това решение от Пловдив и ще го съобщи формално на партийните шефове, които след това ще определят всеки за себе си своята линия на поведение. На това мнение е и Заимов[54]. Той беше днес у дома и казва, че според него с тая камара е възможно да се управлява. Министрите могат да падат и да се сменяват, но камарата трябва да стои. От свой ум ли казва това, или повтаря чужди мнения? Той говори като човек, който съзнава, че е важен държавен фактор. Той ни дава някои сведения, като лице, сведуще в държавните тайни, за Македонския комитет, за Сарафова, за намеренията на правителството и за нуждата да се обуздае Комитетът, което се иска решително от русите. Рачо е викал Сарафова и му е изложил причините, по които е нужно Македонският комитет да спре временно своите действия. Сарафов надменно отговорил, че му хвърля своята перчатка. Той не признава на българското правителство правото да се меси в делата на Македонския комитет и счита всеки опит от такъв вид за личен визов. Днешният митинг[55] може да се счита като минуване от думите към дела.

5 март [1901].

Няколко деня след като се образува министерството[56], Урумов и Бобеков[57] счели за добре да направят постъпка пред Данева за мене. Велчев ми съобщи по-рано за намерението им и аз му казах, че съм трогнат от побужденията, които ги карат да направят тая постъпка. Те са били огорчени от това, че не влизам в кабинета, и, от друга страна, ме съжалявали, като узнали или по-право като разбрали, че се намирам в бедствено положение. Те са искали да получат едно удовлетворение за мене и да ми помогнат да изляза от бедността. Никога навярно не бих се решил да накарам кого да било да прави постъпка за мене пред г. Данева, чието поведение към мене е било открай крайно неделикатно и нерицарско.[58] Моето приближение до цанковистите послужи сякаш на тоя човек и на другарите му като повод, за да иска да ме уничтожи. Пълно отсъствие на моралност е отличавало всякога отношенията му към мене. По начина, по който влязох в партията, аз си сдадох оръжията и не беше трудно за него и за другарите му да постигнат целта си, но толкова повече заслужват осъждане. Аз бях лоялен, исках с влизането си да усиля партията, с която винаги съм имал [. . .].[59]

София, 24 юний 1904.

Трябва да е било писано да подновя от днес тъкмо изоставения си от години дневник, за да мога на първо място да вписа в него едно светло чувство от благодарност и признателност. Ако го бях подкачил заранта, както и наистина мислех, в първите думи, които щях да напиша, щяха да бъдат размесени сълзи. Щеше да избликне против волята ми тая горка тъга, която тегне на душата ми от месеци с непоносима тяжест, и щеше да се разрази в плач и клетви. Нека бъде благословено името ти, о Урумов! Известих се за писмото ти до Велчева и аз се почувствувах друг човек. Сне се от гърдите ми непосилната тегоба, която ги притискаше, и като че се стопи жлъчката, която се беше набрала в душата ми. Почувствувах, че просиях, и за първи път от месеци усетих и аз радост. И не за парите е тая промяна. Скверна би била радостта ми, ако не би произлизала от по-възвишена причина, ако в нея не се отразяваше сладката мисъл, че има люде, в които не съм се лъгал, когато съм ги считал за приятели и съм ги наричал с това име. Не, светът не е съставен само от мерзавци. Претърпяните злини лесно ни правят несправедливи в съжденията ни за света и за хората. В природата на злото е да усещаме по-силно и да помним по-дълго време страданията, които ни причинява. Оттам може би произтича нашата наклонност да го обобщаваме по-лесно от доброто. Недоверчивостта към другите ни е мила, при това вероятно и защото ни служи да се ограждаме и предпазваме от злини.

Как щях да страдам, ако приятелската ми вяра ме беше излъгала в случая! Велчев е писал на Урумова, без да ми каже. Обадиха ми, че са му писали, след като бяха изпратили писмото. Изминаха се при това двайсе деня, без да се получи отговор от Хасково. Всички бяха дошли до убеждение, че няма и да се получи отговор. Братовчед ми не се боеше да говори пред мене, че е смешно да очаква какво да било от Урумова. Аз не

загубих надежда до последния момент, защото не намирах в себе си сила да мисля, че трябва да считам и Урумова загубен като приятел. Изтезавах се и тръпнех само като ми минеше през ума, че и един човек като него, за избавление от неприятността, на която го излагат с искане на пари, може да счете за благоразумно средство да си направи оглушки. Не допущах това и мисълта, че други го допущат, ми задаваше истинска мъка.

И, слава богу, аз съм бил прав. . . И аз се радвам като дете, че вярата ми в приятеля ми не ме е била излъгала. Как бих искал да можеше в тая искрена и светла радост, която пълни в тоя момент душата ми, да намери Урумов награда за приятелската си постъпка!

Велчев дохожда вечерта у дома, радостен като мене, и ми донася писмото на Урумова. То е трогателно свидетелство за добрината на тоя човек и за искрената му обич към нас. Той се възмущава, че Велчев му предлага като гаранция мястото, което майка му има в София, и моята пенсия. Той се чуди, че Велчев може да го счита способен да налага ръка на моята пенсия, за да се обезпечи, че ще му бъдат изплатени парите, които ни дава. Как ще живея в обществото, пита се той в писмото си, ако то узнае, че съм могъл да направя подобно нещо!

Той е закъснял с отговора си, защото е мислил сам да дохожда в София, толкова повече че парите трябва да се изтеглят от банката, дето те са били оставени като влог на петгодишен срок, а свидетелството от банката за влога е било загубено от него. Той се надява обаче, че пълномощното, което изпраща на Велчева, ще бъде достатъчно да изтегли без никаква пречка парите от банката.

Щедростта е добродетел рядка у нас, за която може би не ни се пада и много да се укоряваме, защото няма почва, на която да израсне. Ние сме изобщо бедни, а бедността прави човека стегнат и това остава и тогава, кога случайно разбогатеем. Толкова повече усещаме умиление, като говорим сега за Урумова и за другия наш приятел, Коларова, който, без да има образование като Урумова, като него е щедър и великодушен. Питаме се дори с Велчева дали няма да се разсърди, ако се научи, че като сме имали нужда за пари, сме го отминали и сме се отнесли до другиго. А той е вече до шия в задължения за нас. Ние сме убедени, че когато ни става поръчител, има пред вид да изплаща един ден от джоба си парите, които сме взели с гаранция на неговия подпис, и едва ли не му е мило да мисли, че това може и така да стане.

25 юний 1904.

Днес намерих под една от квачките, която е положена преди четири недели, малко хубаво черничко пиленце и сега, когато пиша, весело пиюка в кошничката на жена ми, дето съм го увил с шала ѝ. Овил съм го да му бъде топло, както казва Юрданов[60] в своята книга за птицевъдството, но то не иска да знае никакви правила, а просто иска свобода. Сега видело божи свят и има воля и иска да си я наложи. Десет пъти вече става както ида да го овивам, дращи, катери се, напиня се, не зная какво прави, кога се обърна гледам, че изкокнало от кошницата и пиюка от радост, че е излезнало на волност.

До два часа други пилета не бяха се излюпили, но какво чудо божие! Чувам пилетата да пиюкат от чурупките си. Бях чел, че това става в книгата на Юрданова, която е сега моето Евангелие по отгледване на птици, но не бих, чини ми се, повярвал, да не бях чул с ушите си тия тайнствени звуци, които ме предупреждават за зародилия се живот преди още да е излязъл на бял свят.

Сега е часа 5 и може би има вече и други пилета, но от три часа вали дъжд и не се излиза на двора. Бях насадил под кокошката най-първо пет патичеви яйца, които ми бяха казали, че искат четире недели, за да се измътят, а подир неделя бях прибавил 11 кокоши яйца. Първо пиле се излупи, а от патичевите яйца няма нищо. Страх ме е, че са били стари и няма да дадат плод.

От месец собствено постоянно се занимавам с двете си квачки. Работата стана твърде интересна. Бях положил само една квачка с пет патичеви яйца, но една друга кокошка, която носеше в тоя полог, умря от завист като я видя, че съм я турил там да мъти. Отиде и седна и тя до нея. Какво не правих да я разпъдя оттам и да я накарам да остави на мира другата кокошка. С нищо не можах да ѝ изляза на глава и, за да мирясам, положих и нея с три гъшови яйца, в съседния полог. Това я не задоволи и тя напущаше своя полог и отиваше да лежи пак при другата кокошка. С мъка успявах да я накарам да отиде на мястото си и да стои там, като прибягвах някога едва ли не до бой. Тя беше по право съвсем противоположното на другата кокошка. Колкото тая беше добра и отстъпчива, толкова тя беше зла и опъка. Щом ме видеше, наежваше се така, че можех да мисля, че ще се хвърли да ми изкълве очите. Помислих, че ще миряса кога прибавя при гъшите яйца и кокоши, но само наполовина постигнах своята цел. Тя продължаваше да се ядосва, че не е в другия полог, който вярваше, види се, че се пада неи, и щом намереше случай, отиваше там и заместваше другата кокошка. Тая пък със своята добрина и отстъпчивост отиваше и лягаше на нейния полог. Чудо мъки съм пащал доде успея да ги туря всяка в нейния полог.

Доде се разправях с едната кокошка на сцената се яви друга. Един ден видях, че се прикаламисала и легнала в полога до кротката кокошка, една жълта кокошка, която по едно време беше боледувала и бехме мислили дори, че ще умре, но която бяхме оздравили като ѝ отсякохме, по съветите на стражара Стоян, крайчеца от езика. И тя се оказа зла и доказа се и в тоя случай, че злия и безочливия винаги успява да се наложи на по-добрия и по-кроткия. Кротката кокошка не направи нищо, за да защити своя полог, па и аз, след няколко несполучливи опити, оставих да става каквото ще. И тъй имах аз два полога с три кокошки. Чудното обаче още е и това, че трите кокошки като че достигнаха най-сетне до някакво споразумение, или по-добре съглашение, за да употребя влезлия в мода термин, и аз ги виждах да си разменяват местата, без да възниква никога никаква кавга помежду си. Така че, ако излязат пилета, въз тях ще имат равни права три майки, понеже и трите са положили съвместен труд за излупването им.[61] В книгата на Юрданова не видях да се говори за подобен случай.

26 юний 1904.

Тая заран още в леглото дойде слугинята да ми извести, че през нощта са се излюпили още няколко пилета и едно пате. Излюпването на пате е цяло тържество за мене. Всички, които бяха завикали в къщи, че няма да се излюпат патета, бяха накарали и мене и аз да туря кръст на надеждата си да видя в двора си патета от наша порода. Бях се отчаял толкова повече, че Юрданов пише в „Птицевъдство", че само ония яйца могат да се оплодотворят, които са снесени най-късно преди двайсе деня. А патичовите яйца бяха седели само у нас, от как ги бехме купили, повече от двайсе деня, във всеки случай поне двайсе деня преди да ги положим. А колко по-рано са били снесени? В „Птицевъдство" се казва при това, че патичови яйца се мътят 5 до 6 деня. Беше вече триесети ден и не беше се излюпило пате. Като дигах вчера едната кокошка едно патичево яйце, което се беше залепило види се по перушината ѝ отдолу, падна на земята и се счупи. Аз го вдигнах и без да го разгледам, хвърлих го вън, убеден, че тъй и тъй от него нищо няма да излезе и не ми дойде да пожаля за загубата.

И тъй по два пункта книгата на Юрданов се опровергава от моето излюпено тая нощ пате, то ест срещу триесетия ден откак са били положени яйцата. Да видим какво ще станат другите три яйца. Може би не може да се говори за неща неверни, а повече за неща неточни. Излюпването на пилетата може да закъснее с денонощия. Същото става, види се, и с патенцата. Аз бях натопил вчера едно патичево яйце в студена вода, но не бях го забележил, та не зная дали не се е излюпило именно то. Същото направих днес и с друго яйце. Това средство ми беше казала сестра ми, че се практикувало у нас, за да се помогне за излюпването, когато то се забави. За това средство не се говори в книгата на Юрданова.

Днес на полога лежат двете черни кокошки. Жълтата кокошка е останала да лежи на другия полог. Пиленцата и патето се намериха всички под кротката кокошка. Вдигах ги, но няма да ръмжат тоя път ни едната, ни другата.

И пилците, и патето са в кабинета ми и върви олелия от пиюкане. Приготвих им сам храна, но жена ми не претърпява моето своеволие и ме мъмри, че съм измацал пода. За да ме погадаличка обаче, казва ми, че съм се обърнал на Крилов. Легенда ли е това за Крилов, или е наистина обичал до толкова пилци и други птици, та ги е допущал в стаята си? Пилците са наистина за обич. Не знам дали има други пилета да са така мили след рождението си. Томбарлачести, обраснали с кадифян пух, игриви, доверчиви, не можеш просто да им се нагледаш. Как е грозно при тях патето! Не ги напуща, подскача със своите криви крака и туку се въвира в тях, като че съзнава, че е само от друг род, та гледа да им се направи мило.

Вечерта

Велчев дохожда и ми дава заедно с броя от „Ден"[62] полуусмихнат и полутържествено парите, които е изтеглил от банката. Цялата сума възлиза на 3075 лева златни. Да видим до кога ще идат! Сега за това не иска-

ме да мислим. Стига и това, че можем да отложим за няколко време своите тежки изтезания. Велчев ми разказва какво впечатление му е направило това, че срещу една книга, дошла от друго място без никакви затруднения, изкарват и ти броят пари. И с такава книга можеш с подобна лесното да изтеглиш не три хиляди, а и триста хиляди лева. Какво нещо е силата на един подпис!

27 юний [1904].

Отивам да видя юнаците[63], които ще правят днес шествие по улиците, след като положат венец на паметника на Левски. Стигам на Александровския площад, отдето трябваше да почне шествието, след като юнаците бяха тръгнали. Гледката, ми казват, е била великолепна и това още повече ме кара да съжалявам, че не съм стигнал навреме. Намирам тука Михайлова — Шилото и решаваме да почакаме няколко време в градината и после да идем да търсим юнаците. След един час качваме се на кола и по негово указание тръгваме към Юч-бунар. Казвам му, че ако заварим юнаците, ще призная, че има съобразителни способности на генерал. Така и става. Юнаците тръгват начело с военна музика от Юч-бунарския площад в минутата кога стигаме. Отбиваме се в една отвесна улица и от колата имаме възможност хубаво да ги изгледаме. Начело вървят варненските юнаци, наверно за това, че във Варна се намира сега управителният съвет на Съюза на гимнастическите дружества. Пред всяко дружество едно момче с юнашки дрехи носи една табличка, на която е писано името на града. Чюждат ми тия таблички; те като че ли отнимат нещо от значението на знамената, които изобщо са поверени на представителни юнаци. Шествието с тия знамена, които [. . .][64] се издигат пред всяко дружество, с простите, но хубави носии на юнаците, прави трогателно впечатление. Начело на всяко дружество, след знамето, вървят най-младите юнаци — деца, които не са се побояли да се изложат на всички трудности от дълъг път, а после по-възрастните, повечето от които са млади, но между които се срещат не рядко и почти престаряли хора. Не е най-малко достойно за удивление и похвално, дето гимнастическите дружества могат да съединят в едно общо дело, като ги въодушевят с един дух, хора от всички възрасти, съсловия и състояния. Старци и деца, учители и бакали, богати и бедни, всички се чувствуват равни тука в преданността, с която служат на една обща мисъл.

Не без умиление смислювам си, като гледам юнаците, че и аз съм спомогнал за блескавия успех, който се е постигнал. Като министър на просвещението издадох до учителите едно окръжно, в което, като им сочех на голямото значение, което имат гимнастическите дружества, канех ги да земат участие в тях и да внесат своите усилия за тяхното закрепване и разширение. Дружествата бяха още в началото на своето съществуване и още не можеше да се подозира за големите успехи, които направиха отпосле. Окръжното подействува. Чини ми се да се не самооблъщавам като си позволявам да мисля, че то съставлява една важна етапа в развитието, което получиха юнашките дружества. Това е във всеки случай едно от делата ми като министър на просвещението, за което ми е най-приятно да се сещам.[65]

29 юний [1904].

Види се, че не ми е писано, въпреки най-силната ми воля, да видя юнашките игри. Когато се наканих да ида на игрището, усетих стомашни болки и аз се реших само надвечер да излеза до Александровската градина.

Туку при портата на градината среща ме фотографа. Д. Карастоянов и след обикновените поздрави разправя ми, че бил в Евксиноград, дето го викал княза да снеме парка, кога били там Петров и Петков[66], и на едно ядене, на което бил поканен и той, заедно с министрите, княза отворил дума за мене, по повод на художество и се изказал с големи хвалби за мене. На Карастоянова му било приятно да слуша тия лестни отзиви и казал, че съм беден. „Пък и ние — почти едновременно казали Петров и Петков — му отпуснах[ме] пенсия.“ При това Петров прибавил, че съм бил наистина добър.

Каква чудна гатанка е всичко това, възможна само у нас! Ако не се приеме, че княза лицемерствува, как да се обясни, да хвали един човек пред ония, на които е допуснал да му нанесат най-безсрамно оскърбление? Или може би той е казал всичко това, само защото е знаял, че Карастоянов ми съчувствува и ще ми предаде един ден неговите думи? Не ми се иска да допусна, че той може да се унизи да играе такава комедиантска рол. Бих искал да мисля за негова чест, че му тежи, кога си спомни за негодяйщината, която позволи да се извърши над мене и която е било сигурно в негови ръце да я отвърне, като се знае, че министрите дължат нему единствено своята власт. Бях го поздравил, както ми се падаше, по случай на Нова година. Отговор получих на 5 януарий. Той беше съставен дословно почти така: „Благодаря сърдечно на верния си приятел за искрения привет. И нему здравие и благополучие за Новата 1904 година.“ Тъкмо след дванайсе деня, тоя същи човек, който ме беше нарекъл верен приятел и беше ми пожелал здравие и благополучие за Новата година, беше подписал указ за моето уволнение и беше допуснал в тоя същи ден един министър да обяви в камарата, че аз се уволнявам не по партизански съображения, а защото здравето ми не ми позволявало да изпълнявам своите длъжности.[67] Всички други биха могли да допуснат това, но не княза и министра Петров, които имаха моите рапорти и знаеха по тях, че е мерзка клевета да се каже, че не съм работил. Такъв долен и неблагороден акт от страна на един Петров не може да учудва. Но как може да не въстане един княз против подобна подлост? Той е гледал, види се, да ми се даде пенсия, като е мислил може би, че с това изглажда всичко и се поставя на завет против всички укори на съвестта. Че е дорожил да ми се даде пенсия, види се от факта, че той е подписал указа за уволнение в тоя ден, кога събранието по предложение на мерзкия Петков ми е гласувало пенсия. Някой някому не е доверявал. Пò е вероятно не че Петков се е боял, че няма да бъде подписан, а че на княза му е минавало през ума, че Петков е в състояние, веднаж указа подписан, да не устои на дадената си дума. Това може да служи за илюстрация на нашите нрави. Бедни нрави!

3 юлий [1904].

Работя окръжен от своите пилета, които се гонят из стаята, пиюкат, кълвят с клюнчетата си по пода, като да намират храна, изтягат се на слънце. При деветте, които имах, заедно с патето, днес се прибавиха още две излупени от лошата черна кокошка. Ней бяха дошли на помощ и другите две кокошки, които лягаха с нея в един полог. Какво не правих да ги размахна и да ги накарам да оставят на мира своята другарка! Не успях. Те искаха докрай да изпълнят материнската си длъжност и надвиха. Боже мой! Какво е това силно материнско чувство, което си дал на женското, па било то човек, животно, птица, червей, за да може да се увековечи видът! За да спася кокошките аз счупих някои яйца; от тях повечето се оказаха, че не са били оплодотворени от петел, така че напразно са се мъчили бедните животни да ги мътят. Само четире излязоха с пилета, и то едното, по прибързаност, изхвърлих заедно с другите и почувствувах истинска болка, когато от разчупеното и разкървавено яйце между тревата, дето беше паднало, чух да пиюка пиленце, на което са трябвали може би още няколко часа само, за да пробие темницата и да излезе на видело живо и здраво. Изхвърлих и старите гъши яйца, които бях турил под кокошката. Не зная дали кокошка може с успех да мъти гъши яйца. Една пазарджичанка казваше у сестра ми преди две недели, че тям са се излюпвали гъсета от кокошка, но са насаждали само гъши яйца, и то по три-четири. Възможно е моите да са били стари или да не са били оплодотворени от гъсок. Изобщо необходимо е, кога се насаждат яйца за мътене, да се преглеждат през овоскопа, и ако са добри само, да се турят под квачка. Жално е, наистина, да се мъчат за тоя що духа бедни кокошки. Несъмнено е наслада за тях да мътят, но тази наслада е съпряжена с тежки жертви. Сила не остава у тях, стават зли от мъка и се обръщат на залисани. У едната кокошка, злата именно, корема съвсем се е ожулил и от загуба на сили загубила е клетата и злината си. Ще се възрадвам като видя, че са окончателно престанали да мислят за своите полози, а това ще стане утре най-късно.

10 юлий [1904].

Днес се извърши чудо с едно от моите пилета. Днес е последния имден, който прекарват в моя кабинет. От два дни вече го и не чистят, понеже тъкмя да им правя кафез или по-право пилешник, и моя кабинет, насран с курешки, опръскан с вода, измацан с разни останки от храна, е заприличал на истински курник. Това обаче се свършва днес, и това ще се свърши не само защото кабинета трябва да се възвърне на първото си назначение, особено като той е определен, заедно със спалнята ми, за Софийка и за госпожа Кубичек,[68] но и защото не е хигиенично да държа пилетата в него. Турям ги да спят, както от самото начало, в една малка кошничка на жена ми, но те там трябва да се задушават. Снощи извадих оттам и отделих на друго място патето, което зима място за три пилета. Особено жаля няколкото малки пилета. Едно умря преди няколко деня и то стана жертва, убеден [съм], на задуха и вонята в кошничката и на жестокосердия егоизъм на по-големите пилета.

Трябва да дам и друга жертва. От вчера виждам, че не вирее най-малкото пиле, едно мъничко бяло топче, което подскача, сякаш автоматично на своите жълти крачета. То се е родило с мъка и с мъка и живее, не расте, не се развива. От вчера крилете му бяха увиснали, ядеше малко и като по принуждение, делеше се от другарчетата си и търсеше сѐ да се припече на слънце. Днес съвсем го не бива, и по едно време като влизам в кабинета си, намирам го, че се простряло под качалката ми и едва пъха, просто бере душа, а всички други пилета, да не гледат ли тая печална сцена, по друга ли причина, бяха се укрили под библиотеката, нещо което не бяха правили други път. Ходих да видя пак подир известно време и пилето сѐ си лежи там, още по-зле ,умира просто. Реших, че се е свършило попрището му на земята и казах да го хвърлят на двора.

След един час време, когато вече бях привършил кафеза и се готвех да прекарам пилетата в него, слушам жена ми, която лежи още вследствие на правената ѝ операция за извлечение на полип, с тревожен глас, както ѝ е въобще обичая, че пилетата се пръснали из двора. Отърчах в кабинета и намерих, че пилетата си са там. Какви са тогава тия тревожни викове на жена ми? Да не би да са дошли от вън някои пилета чужди! Какво би чудо за мене, когато ми донесоха пилето, което преди час бях казал да изхвърлят на двора. То беше се съживило и пиюкаше с всичка сила за храна. Чистия въздух и слънцето бяха му дали нов живот. Прибрах го заедно с другите пилета в новия кафез. Ще видим дали ще живее. Във всеки случай имах възможност да се убедя, как животворно действуват над живите организми въздуха и светлината.

Бащи и майки! Пущайте на свобода децата си! Оставайте ги да лудуват на слънце и на чист въздух! Устройвайте им игри, създавайте летни колонии, водете ги на разходка! Давайте във всеки случай възможност на слънцето да ги пече колкото се може повече, и на гърдите им да дишат чист и пресен въздух, на очите им да тънат в зеленина!

3 август [1904].

Днес петнайсе деня как Софийка е тука с госпожа Кубичек и аз не съм записал това в дневника си. Съдбата като че завиди и направи всичко, за да помрачи радостта ми. Всяка целувка, която слагам на челото, изтръгва едновременно от очите ми сълзи за печалната ми участ. Боже! Ще мога ли да изпълня докрай своите длъжности към нея? Ше ми дадеш ли, боже мой, да я видя щастлива, или ще дигнеш и от нея ръка, както си дигнал ръка от мене? Тръпна, че изказвам такава грешна мисъл, но нещастията разлюляха у мене и сила, и вяра.

16 август [1904].

Днес ходих в Австрийското агентство, за да визирам паспорта на г-жа Кубичек за Софийка, която включихме във визата. Сърцето ми се къса като мисля, че след няколко деня ще се разделя пак с нея за цяла година. По пътя мисля и едва задържам сълзите си. А тя се радва, че ще замине за Вена и ще види пак своя онкила, както нарича г-на Куби-

чека. Тия хора са я чудно привързали към себе си. Не може да се обясни тая привързаност у нея другояче, освен че тя усеща у тях към себе си искрена и топла обич. Ако трябваше да избира между тях и нас, чини ми се, че няма да се колебае и ще даде тям своето предпочтение. Без това тя не би могла да бъде щастлива у тях. При най-малко изстудяване към тях тя би страдала тежко. Ако действително те хранят към нея такива нежни чувства, каквито предполагам, няма с какво да им се изплатим за това. Софийка не може да бъде при нас и трябва да се вярва, че господ я е обичал, като е устроил да прекара тия години от детинството си, в които се образува характера и се полага основа на възпитанието за цял живот, в едно семейство, което бди над нея и я ръководи с нежните и просветени грижи на най-любящи родители.

И при всичко че разсъждавам така и нищо не може да ме разубеди, че съм прав, има минути, когато ми се чини, че правя грях дето отделям в тия крехки [?] години единственото си дете от себе си. Умът ми замръзва, ставам неспособен да мисля, щом се мерне пред мене, било за миг, страх от някакво нещастие, което би могло да я постигне далече от нас. Как бих могъл да си простя, ако я слети някоя беда! Боже, ти знаеш, че не бих преживял на такова нещастие, и на тебе само възлагам надежда, че ще ме предпазиш от него. Горко ми, боже, ако ти не бдиш над нея! Но ти няма, не ли, да дигнеш ръката си от нея? Аз съм готов да претърпя всички нещастия, аз съм готов да се видя сетен сиромах, да се видя презрен и отритнат от всички, но нея, боже, запази! Когато и да помислиш, че е дошъл часът да се простя с тоя свят, дай ми, боже, да склопя очи с утехата, че нейната звезда остава да грее на небето.

2 септември [1904].

Прекарах много лоша нощ. Не ми се е набрало да съм спал два часа и сънят ми беше неспокоен и тревожен. Чини ми се, че продължавах да чувствувам и в него изтезанията, които ме бяха мъчили. Плаках на няколко пъти, призовавах бога, молех се на духа на майка си да ме не изоставя. Видях колко малко остава от такова душевно състояние до решението да тури човек край на мъките си със самоволна смърт. Ако да не беше мисълта, че съм нужен на детето си, не зная дали няколко такива нощи не биха ме накарали да направя тая фатална стъпка. Нищо в живота не ми се вижда светло и мило, нищо, което да заслужава да ме привърже към него. Една гадна и изнищена дреха, която е срамно да татръзи човек на гърба си. Но жалбата ми за Софийка надвива на всичко. Какво ще стане без мене? Как ще ми се прости, че съм я оставил слаба и немощна, изложена в най-крехките си още години да изтърпи последня нищета или да живее от чужда милост и да изпита всичко онова нравствено съкрушение, което носи със себе си такъв живот?

Преживявам в последне време много вълнения, които, зети отделно, не са достойни да съкрушат човешкото мъжество, но при условията, в които протича живота ми, те са дошли като да ме убедят, че е безполезна тая борба, която водя със [. . .][69] съдбата си. От всякъде ми се отплаща, за най-честен труд, за най-ценни услуги, за най-благи намерения, за най-светли и благородни чувства, с мерзости и удари. От един месец се под-

лагам на цели изтезания, за да изкарам сто лева от Голова.[70] Отвратително е да гледаш до какви жалки средства прибягва тоя господин, за да не плати и толкова нищожна сума на човека, от труда на когото живее от три и повече години със семейството си и с книжарничката си. Наместо да прокопае земята, за да намери тая сумица и в случай че не би я имал, той провалява душата си, за да ме изнерви и е изпълнил София с вопли и сквернословия. Жално е, че съм могъл кога да било да се вплитам с люде, които до такава степен могат да бъдат лишени от чувство на срам и на чест. Това чувство за жалост не липсва само у него. Имам едно печално доказателство за това в борбата, която съм принуден да водя, за да изкарам 2_0 лева от едно дружество, на членовете на което съм помогнал в една нужда, когато просто съм бил за тях истински благодетел.

Днес нова изненада от оня негодяй — Говедарова.[71] Мерзската злост на тоя Тартюф не може да миряса. Подир пладне се яви в къщата ми адвокатина Светозар Димитров, за да ми съобщи, че Говедаров искал да ме даде под съд за 8000 и не зная колко още стотин гроша златни, които съм му бил дължал. Той ми каза, че не искал да даде ход на делото, преди да поговори с мене и преди да се опита да направи някоя спогодба. Казах му, че нищо не мога да му кажа, преди да говоря с някой адвокатин. Той се съгласи да дойде за отговор идущий понеделник и ми остави копие от сметката, по която Говедаров търсил от мене горнята сума. Тая сметка, която захваща от 1886 год., то ест от когато захващат моите нещастия, които не изглежда никога да се свършат, е напълно достойна за човека, от когото е излязла. Той е отбележил в нея дори и десетте лева, които е дал за напитки за сватбата ми. Той не се е посвенил да унизи сестра ми, у която стана сватбата ми в Пловдив, като е писал, че е дал тия пари за черпня на гостите по нейно искане! Ако дължа нещо на това чудовище, то са може би няколко стотин лева, които ми изпрати, след като се бяха свършили моите пари, от които ми изпращаше до тогава, и които сам, без никакво от моя страна заискване, ми писа, че ми ги праща от себе си като приятелска помощ. Аз съм му ги изплатил, поне мислех, че съм му ги изплатил с двете картини, които му дадох — „Арапина“ и „Бабата с внучето“.

Не е важно обаче какво ще успее с процеса, който иска да дига. Важно за мене е, и за което не мога да се утеша, че подир толкова жертви, които направих, не мога да се откача от тоя негодяй и трябва още да мисля и да се занимавам с него.

Тоя същия ден ходих при г. Грамполова в Землед. каса да говоря за неприятност от други род. Исках да видя дали не може да се направи нещо, за да ми се не зима всеки месец запор от пенсията. Г. Грамполов казва, че Юрукови биха могли, понеже разполагали напълно с приходите на чифлика, да отделят една сума за мене, за да си прихвана това, що ми е задържано досега и да платя още нещо срещу полицата, та да не ми правят удръжки доде се види как ще се постъпи с чифлика. Той мисли, че ще стане ликвидация и ме съветва да не правя нова полица на свое име, а да оставя полицата каквато е днес, защото така, при ликвидация и тя ще бъде включена в общото дело. Все нещо от нея ще спадне, и аз ще остане да изплащам останалото. Той ме съветва да пиша на Юрукова, за да нареди да ми се плати нещо от доходите на чифлика. Не зная дали ще се

реша да му пиша. Тука беше преди няколко време Динчо.[72] Казах му, че имам запор на пенсията си и че са ми удържали вече 300 лева, и той spontanément каза, че трябва да се каже на Михалаки да внесе тая сума. Нищо не казах сам. Очаквах, че нещо ще направи той сам доброволно с Данаила и с Михалаки. Казал ли им е или е забравил, или пък добрата воля е улетяла, щом се е отделил от мене?

Всичко това стана причина да ме налетят през нощта най-тежки и мрачни мисли, които измъчиха душата ми и пропъдиха съня ми. Чинеше ми се, че тая енергия, с помощта на която съм устоял досега на толкова изпитни, се ломеше в гърдите ми. Страхът, че ще дойде така един ден, да я видя окончателно сломена и да се намеря изтощен от усилната борба, на която съдбата ми ме изложи, немилостиво ме тревожеше. Видях се като изпаднал в полуда. Бях в една яма и всички — и близки и далечни, и приятели и врагове, — стояха сякаш наоколо и злорадно се смееха, същи демони, като виждаха щетните усилия, които правях, за да излезна от ямата.

Повтарях само името на щерка си, като исках от нея сила и крепост. Бях се вкопчил в нея като в единствен якор, който можеше да ме опази от съкрушителна буря. Видях, чини ми се, тая нощ, какво е нещо страшно, да полудееш и да имаш съзнание, че си луд. . .

Боже, боже! Не дигай десницата си от мене! Мале, ако духът ти витае в ефирът, [в] пространството и чуеш воплите ми, не ме оставяй без твоята помощ! Влей в гърдите ми, за да устоя на жребия си, оная мощ, с която се величаеше духът ти!

5 септември 1904.

Да си дал в продължение на двайсе години всичко, що може да даде един човек, и да не намериш после ни обич, ни почит, ни милост! . . .

Горка съдба! Горка съдба!

Кой ще повярва, нещастнико, колко теглиш!

20 септември [1904].

Преди десетина деня бях получил от Дряново от някой си Р. Миленков една легенда, под наслов „Човекът“, която ме молеше да обнародвам в „Летописи“.[73] Писателят казваше, че това му е първи труд, и прибавяше една пощенска карта, за да му отговоря дали ще го помести. Прочетох легендата веднага и останах поразен от таланта, който се проявяваше в нея. В нищо, което ми се е случило да чета досега от млади наши писатели, не съм срещал такава сила. Самата тема: Човекът в борба с природата и с вечността, ви дига веднага в една възвишена област. И замисъл, и език, и форма, всичко ви показва, че е пипала създателска ръка.

На часа писах на автора й, като го сърадвах; казах му да работи, като прибавях: „Чини ми се, да се не лъжа, като ви казвам, че можете да направите чест със своите трудове на литературата ни.“

Днес, подир пладне, тъкмо бях полегнал в кабинета си, който бяха затоплили, когато жена ми, която случайно беше дошла при мене, ми каза, че някой момък чука на портата. Обърнах се и видях един млад момък, бедно облечен, тънък и висок, съвсем голобрад. Жена ми, която беше отишла да пита за името му, ми съобщи, че се казал Рачо Миленков. Това беше моят дряновски писател.

Останах очарован от срещата си с него. Не зная млад момък, който да ми е правил такова силно впечатление. Виждах пред себе си един благ и откровен характер, един светъл и широк ум. Самата му физиономия съдействуваше на моето увлечение. Мило, почти женствено лице, открито чело, което светлее под гъста и дълга коса, не обаче умишлено оставена да расте, и две ясни очи, които детски се усмихват. При всичко че е на двайсе години, не се съзира и сянка от косми ни над бърните, ни под брадата му. Може да се мисли, че ще остане кьосе, освен ако може би това отсъствие на косми се дължи на зет обичай да се бръсне, понеже е бил във временна и скитающа се трупа. Свършил пети клас, син на бедни родители, служил с 75 лева заплата в Землед. каса във Варна, отдето въпреки застъпничеството на началника му бил отстранен заедно с друг един, защото искали да отворят места за двама души, които били изпратени оттука. За да не мре от глад, принудил се да влезе в една трупа, която, за да спечели публиката с някаква сензационна пиеса, избрала за своите дебюти „Крал Александър и кралица Драга“. Той играл ролята на някакъв студент. Играта му се харесвала на публиката, но, казва ми той: „Когато даже имаше в ролята ми места, които предизвикваха ръкопляскания от интелигенцията, наместо да се радвам, аз се чървех, защото знаех каква е глупава пиесата.“ Тая пиеса е била печатана в списанието „Светлина“![74] Боже мой, как и едно списание могло е да се реши да гощава своите читатели с такава помия! Мислех, че за подобни деяния са способни само вестници като Шанговата „Поща“[75] и Николовия „Дневник“[76].

Миленков ми разказва интересни и потресни сведения за живота на трупата, за нейната деятелност, за актьорите, за свадите им, за нищетата им и за разпръсването ѝ, след като е била играла във Варна, Шумен и Плевен. За бедствието на актьорите може да се съди от факта, че те са били принудени да спят осем души в една стая в Плевен. Като го слушах, пренасях се неволно във Франция, в XV и XVI век, когато са се скитали из нея такива странствующи трупи. Миленков обещава да пише по тоя предмет. Това ще бъдат и правдиви, и крайно интересни картини, които ще послужат един ден, за да се пише историята на театралното дело у нас. Той не се произнася с голяма похвала за Икономова[77] и за неговата трупа: Икономов гледал много да лъсти на тълпата.

28 септември [1904].

Тая заран, едва току-що ставах, внасят ми три писма, едно отворено от госпожа Кубичек, мило, както всичко, което иди от нея, защото се говори за Софийка, едно от Пловдив от Юрданов, който изпраща стихотворение, оригинално, за „Летописи“[78], и едно, третото оттука, от Абрашев[79]. Още преди да го отворя, едно предчувствие ми каза, че е пак за някоя беля. И наистина, Абрашев, със свойствената си адвокатска студенина, ми

пише, че ако и да мислил да изпълни тоя път дълга си, решил да ме предупреди да си изплатим доброволно това, що дължим. Той се разколебал само пред вид на последствията, които постъпката му щяла била да има за цялата ни работа! Какво милостиво сърце! Той остава да иска от нас само 600 или 700 лева, остатък от няколко хиляди лева, които сме платили със скъпи лихви и адвокатски права, и други разноски, и за тия пари тоя човек мисли, че е в право, за да се покаже изправен към своите упълномощители-евреи, да ни обяви във фалит! Това е постъпката, с която ни заплашва, и от последствията на която се побоял, та рекъл още веднаж да ме подкани с писмо да се наплатим доброволно. Тоя човек ми се представлява като някаква змия. Към мене той се въодушевлява от затаена ненавист и аз съм принуден да го моля като приятел да не отказва да ни удостоява и занапред със своето снизхождение!

На какви изтезания морални трябва всекидневно да се подлагам за тая нещастна печатница и за негодяйщините на онзи крадец[80], който ни обира цели шест години!

5 окт. 1904.

Всеки ден носи своята злина. Бях молил г. Ас. Иванова да не ми правят удръжки тоя месец, през който ми са нужни най на малка страна 650 лева. И бях убеден, че молбата ми ще се уважи! Днес Георгиев ми донесе пенсията и посърнах от мъка, като ми каза че дали само 300 лева. Не можах да удържа сълзите си. Само за Софийка трябва на 20 тек. най-късно да изпратя не по-малко навярно 270 до 280 лева. Господ и хората, в случай че узнаят един ден, ще ми простят малодушието ми, понеже е предизвикано от жалби за участта на Софийка. Ще успея ли, мило чедо, да те запазя от ударите на моите немилосердни врагове, или заедно с мене ще сразят бездушно и тебе?

1 ноември [1904].

От тая заран вали сняг. Това е първия сняг тая година.

В същия ден, подир пладне, след дълбоко колебание почнах да превеждам „Athalie“[81]. Аз искам да преведа по едно произведение в стихове от всички по-знаменити драматически поети, било стари, било нови. Това е едно предприятие, което ще ми бъде мило да мога да довърша. Имам досега една драма от Шекспира: „Макбет“, една комедия от Молиера: „Мизантроп“. Не мисля, че бъркам, че на трето място турям Расин и не съм сгрешил и с избора на пиесата. „Athalie“ е едно велико произведение. Стиховете в нея, изваяни ту от стомана, ту от сребро, звучат като божии проклятия против отстъпниците му или като славословия, които се издигат от земята към бога за даровете, с които я облагодетелствува.

Едновременно с „Athalie“ искам да се опитам да напиша и един роман, на който за тема ще послужи един реален факт, страшен с жестокосердието, с което се очертава съвременното ни общество. Романът ще носи и съответното заглавие: „Над бездната“.[82] Това е историята на един млад момък, когото богати роднини оставили безмилостно да умре от нищета и болка за това, че се е оженил за мома, която не е била по тяхната воля.

13 дек. [1904].

Безсънна нощ. Стоял съм в леглото буден да съчинявам стихотворение за Дон Кихот. Хрумна ми на ум да пиша по повод писаното в снощния „Ден“, че през идущата 1905 год. ще се отпразнува в Испания 300-годишнината от появлението на знаменития роман. Не трябва ли и ние, па макар и в най-слаб вид, да земем участие в тоя културен празник?[83] Исках нещо да направя и от яд малко, като четох в едно глупаво списание „Обзор“, което се издава в Шумен, че ме третират наред с Бобчева като ветеран, който може тепърва да бъде полезен не със своите трудове, а като групира около себе си млади писатели и като ги поощрява към работа.[84]

Такъв е генезиса на стихотворението. Сега ето самото стихотворение тъй както се е изработило в главата ми на леглото. Структурата на строфите не ми се нрави, но аз я приех случайно, понеже така, мимо моята воля, излезе първата строфа, която почти на шега бях съставил. Някои строфи ще си останат както съм ги съчинил в леглото, други ще трябва да се преработят. Стихотворението при това може след време още да се развие, като му се прибавят нови строфи.

От векове на смях светът ме зима;
на всичките езици Дон Кихот
значение на ум извеян има;
така кръщават в дневния живот
онез, които хабят си мощта
по сънища и призрачни неща.

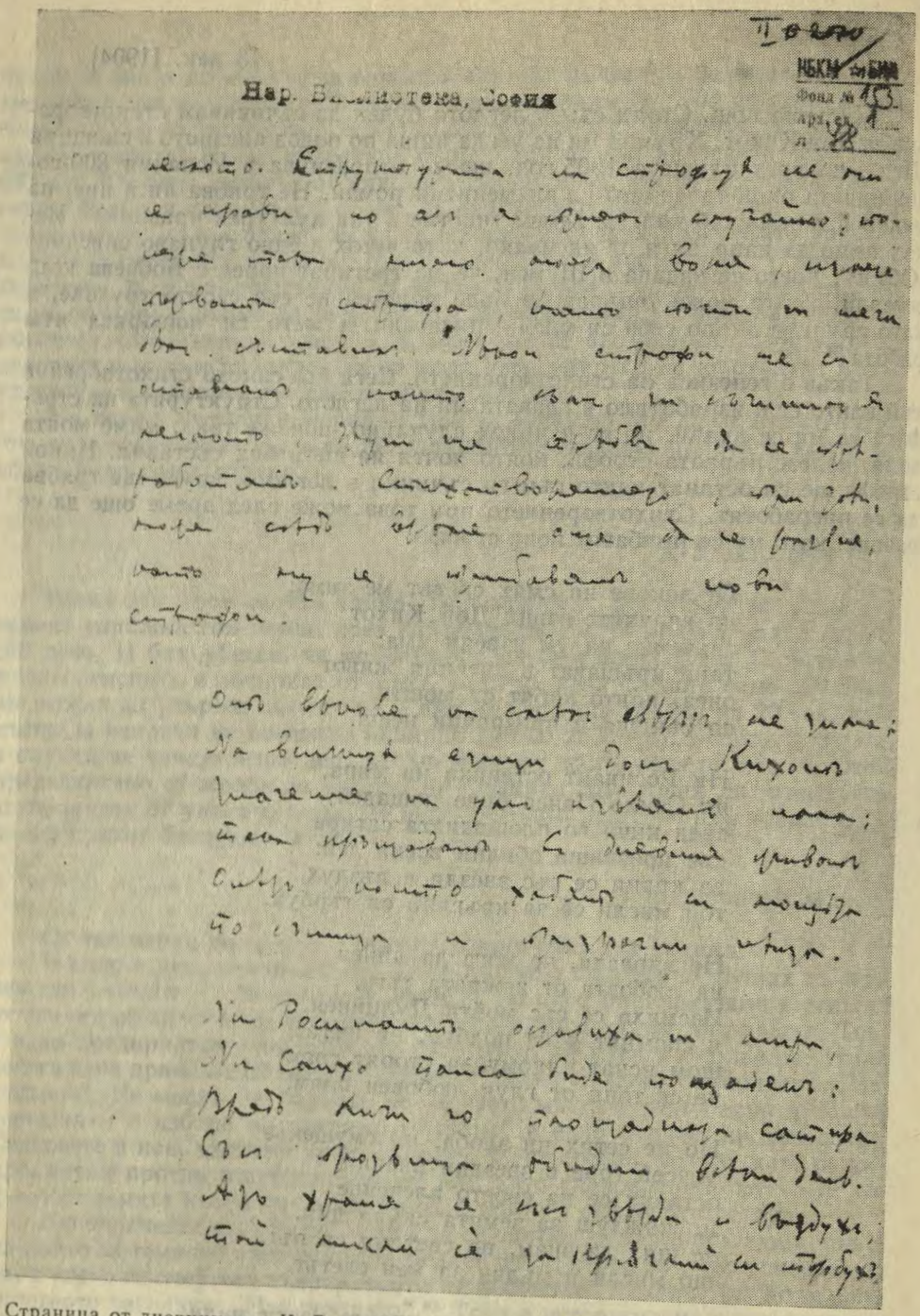
Ни Росинант оставиха на мира,
ни Санхо Панса биде пощаден;
вред кичи го площадната сатира
със прозвища обидни всеки ден:
аз храня се със звезди и въздух,
той мисли сѐ за кръглий си търбух.

Не вярваха, че мога да линея
на любовта от нежната тъга.
Изсмяха се със мойта Дулцинея,
и спомнят я на подбив, на шега,
щом искат някому да сторят срам,
че се топи от глуп любовен плам.

Но не сетих ни злоба, ни смущенье;
унесен горе в звездни висини,
оставих се на своето влеченье
и, жаждущ за земята сяйни дни,
не щях да знам, по светлия си път,
що мисли и мълви за мен светът.

Вървях прав, горд, със свойте мечти мили,
по висши зов на своята съдба,

Нар. Библиотека, София

Страница от дневника на К. Величков с началото на стихотворението „Дон Кихот в България"

без сметка да държа за свойте сили,
готов да стъпя всякъде в борба,
тук победител, тамо победен,
но все от светъл блян одушевен.

Видях да стават кървави преврати,
видях света обвит от огнен плам
и всичко из основи да се клати,
що вековете са предали нам,
и вчерашни кумири, светини
превърнати на жалки съсипни.

Повея буен дух на разрушенье,
кат вихър той се дига в тъмна нощ
и носи редом плач и разоренье
със сляпа и неодържима мощ.
Но стихна, мина грозний ураган,
и не досегна моя светъл блян.

Защото правда, милост, състрадане,
да любиш този, който е по-слаб,
да даваш помощ на онеправдани,
да считаш равен и последний раб —
нам шепне същий глас, велик и свят,
кой казва на звездите да блестят.

И победих. Навред възторг потаен
за мене дига се. Цял свят мълви
и пита: „Кой е тоя рицар сяен,
кой с бодър вид стремително върви
в мъгли и ветрове, по студ и пек,
от мълния по-бърз, кат вихър лек?“[85]

Тоз всадник чуден, който се вестява
и чезне пак през облак светъл прах
като през някой ореол от слава,
горд, смел, кой ни умора знай, ни страх,
тоз всадник, кой събужда общ захлас,
в кого цял свят вперил е взор — съм аз.

Да, Дон Кихот съмази и години
ще сторя триста днес, но чуден жар
у мене пламеней, сърце не стине,
и няма никога да бъда стар.
Бог дивен вечна младост ми е дал,
да люба вечно младий идеал.

Мен радва искрено туй обаяне,
което произвождам между вас,
не искам без награда да остане

и тука ида в тоя час
във малко думи да изкажа вам
туй, що от тривековен опит знам.

Блазе му, кой за ширни кръгозори,
за правда и за светлина копней,
блазе му, кой за другите се бори
и кой за общо благо пламеней:
Той може да не е богат и сит,
но в себе е доволен и честит.

Ти, който и да си, за светли цели
недей мисли, не се стреми напред,
не се увличай в предприятья смели,
след себе не мечтай да водиш свет,
ако в душа ти, светла кат звезда,
зари не пръска някоя мечта.[86]

Не, некадърен е да се издига,
кой за успехи верни все мечтай,
кого не блазни туй, що се не стига,
кой от потайна радост не сияй,
кога рекат по някой мил повод,
че мъничко поне е Дон Кихот! . . .[87]

14 дек. [1904].

Днес отговарям на Книжовното дружество по повод на писмото му от 9 окт., с което ми предлагаше да дам оценка за един труд на Славейкова.[88] Касае се за една сбирка от лирически стихотворения, на брой около сто, които ще се появят, види се, под наслов „Сън за щастие". Сбирката се печата у Данова и ми е пратена в коректура. Тя представлява от себе си нещо печално. Отдавна не бях чел нищо от Славейкова, но просто съжаление предизвика у мене тая му сбирка. Тя свидетелствува за един просто невъобразим упадък. Не мислиш, че е писал стихове, а че се е гаврил и с поезия, и с език, и с чувства. Не знам дали в цялата сбирка могат да се посочат две-три стихотворения, в които да има нещо, което прилича на поезия. И като помисля, че има кружоци, в които величаят тоя момък в очите, едва ли не като някакъв първоразряден поет!

Просто не знаех какво да отговоря. Трябвало би да бъда най-немилостив човек на света, за да кажа истината. Принудих се да изпратя такъв отговор:

„Трудно е да се даде една пълна оценка за труда на г. Славейкова, защото, ако и да носи едно общо заглавие, той не съставлява едно цяло, за което би могло да се изкаже едно общо мнение. Това е една сбирка от лирически стихотворения, които би трябвало да се оценят поотделно, а това би отнело всекиму и голям труд, и много време.

Впрочем аз не мисля, че тая работа е нужна в случая. Г. Славейков е признат от много време вече като поет у нас и това според мене е доста-

тъчно, за да оправдае отпущането на една премия за един труд, представен от него. При тежките условия, в които са поставени у нас всички, които се посвещават на литературна деятелност, уместно е всякога, когато се може, да се поощряват с награда ония, които проявляват талант."

Бива ли за няколкостотин лева, каквито могат да бъдат премиите на Дружеството, да оскърбиш един поет, болен при това, в самолюбието му и да го озлобиш против себе си!

15 дек. [1904].

Две още възможни строфи за моя „Дон Кихот", които би могли да се поместят след строфата, която захваща с думите: „Да, Дон Кихот съмази. . ."

След триста годин дайте ми имане,
дворци, на хълм високи замък як,
ще ги захвърла аз без колебане
и ще остана рицар беден пак,
на копие ръждясало опрян,
унесен духом в лучезарен блян.

И дайте ми Севила и Гренада,
златото всичко, що влече Хенил,
Алхамбра дивна с ширната ограда,
де сън чаровен е живота бил,
пак няма да оставя трудний път,
в кой чест и дълг на подвиг ме зоват.

Мил спомен са борби, тъги, патила,
кога над тях лъчи от блян трептат;
тъй възсиява в паметта могила,
де слънце ясно после труден път
дигнало се над сенчасти гори
срещнало ни е с утренни зари.[89]

2 февр. 1905.

Занемарих пак бедния си дневник. Сега, като го отварям, не ми се ще да вярвам, че съм стъпил в нова година, от която вече втори месец, и аз не съм внесъл в него ни словце. Не искам да пропусна и днешния ден, кога се изпълва тъкмо година, откак съм се прибрал от Белград. Тъжни дни бяха то за мене. Тъжни не защото губех някое положение мило, но защото видях, че съдбата не се е наситила да ме гони и когато можа, дойде да ме чукне по главата. Защо ще се сърдя на тия, които ми завидиха и не можаха да изтърпят, че съм дипломатически агент? Когато са решили да ме уволнят, те са действували не по гадност на душата си, а да угодят на моята лоша орисница, на която е тежало да мисли, че ме е оставила две години на мира. И не тя ли в неумолимото си озлобление устрои

да живея с пенсия, отпусната ми по милост от един Петков! Човешкий ум, от каквито и подли побуждения да се ръководи, не би бил способен да скрои и изпълни такова унижение. И аз съм принуден да претърпя това унижение. Кой други можеше да знае освен орисницата ми, че аз не мога да отблъсна милостта, която ми правят гнуснави врагове?

Не тя ли в страшната си бездушност ме обрече да нося тая пранга, която чрез един подъл Тартюф[90] обеси на краката ми и от която въпреки толкова усилия не съм могъл да се избавя досега? Не тя ли изсмука от тоя човек и последнята капка човещина, за да може така безсърдечно да злоупотреби с доверието ми? Колкото и да е бил негодяй, необходимо е било някаква тайнствена сила да задуши последния признак от живот в съвестта му, за да може, възползуван от сляпото доверие на един приятел от детинство, без страх, без срам, без угризение да го обере и озлочести за цял живот!

Не минува ден, да не усетя нещастието, на което ме обрече. То отрови мира и покоя на душата ми, то измъчи живота ми, то скърца зъби на всяка радост, на всяко светло чувство, което иска да ме увлече и да ме подигне над горката ми мизерия. Животът ми е една борба със страха, че може името ми да се изложи на безчестие. Тая мисъл не ми дава мира. Тя ме придружава в леглото ми, когато отивам да спя, тя ме пресреща сутрин, кога се събуждам, тя се препречва в моите най-мили занятия. Готов съм на всички жертви, за да се освободя от нея. Бях помислил, че като агентин ще спестя някоя пара и мечтаех да дам всичко, за да премахна от живота си тоя кошмар. Проклетата орисница угади потайната ми мисъл и я осуети!

О боже! Боже! Не ще ли се смилиш ти и не ще ли ми помогнеш да изгазя от това блато? За нея, господи, направи ми тая милост! Не допущай нещастието ми да се отрази над нея!

5 февр. 1905.

Три деня се писа по вестниците за малодушието, с което Михайловски клекна пред съдбата си, и всичко се предаде на забвение. Ония, които знаят като мене, са могли отдавна да кажат, че се мъчи да играе рол не по силите му. У него не е имало никога крепки начала. Стремлението да до, бие популярност го поведе в пътя на демагогството и болно щеславие-полъгано и заслепено от призрачни успехи, строши главата му по-зле от, колкото му се падаше. Не беше право да се дига шум ни в смисъл на укорни в смисъл на защита. Трябваше да се изкаже едно съжаление и да се тури точка.[91]

Без да ща под влиянието на тая случка, импровизирах следното стихотворение, съчинено, по случай на безсъница, в леглото.

Настъпи час за грозно изкупленье:
в печалний затвор тихо, на колене,
певецът дълго време се моли,
кога палачът мълком се яви
и с тъп глас даде заповед сурова —
да земе смъртоносната утрова.

Певецът мълчалив ръка простря,
но тутакси сърце от скръб примря;
сети се за жена, за деца мили
и премаляха в него мъжки сили. . .
Дълбока мъка горди дух срази,
и горестни потекоха сълзи.
Палачът сам от жал глава обори.
Ненадано вратата се отвори:
пред тях, със скръстени ръце, горд, ням,
пристъпи в смутний мрак халифа сам,
кой в сляпо озлобленье, без боязън,
певеца бе предал на смъртна казън.
Изгледа той певеца и каза:
— Не трий от очи жалостна сълза;
не е ли жал да мреш на тез години,
кога за теб, под небесата сини
живота лей се в струя от зари?
Но има сила да ти го дари
тоз, който има сила да го земе
тук, между тия стени неми,
дали над грехове си не мисли?
Не сещаш ли за тях да те боли?
Певец безмислени, дали до гроба
към мен ще те възпламенява злоба?
— Сама, каза певецът, ще умре,
кога народа видя че простре
ръце към тебе да те благославя
за справедлива и добра управа. . .
В очите на халифа светна плам.
И той каза: — Чуй, всичко ще ти дам;
от днес ще бъдеш мой певец любими
и редом ще се чуе твойто име.
Ще си богат и знатен, но признай,
че си сгрешил и прошка пожелай!
Певеца взор просълзен дигна горе
и с глас трептящ от вопли отговори:
— Халиф, Аллах, кой там над нас сияй,
не би простил. Утровата ми дай![92]

7 февр. [1905].

Нека препиша тука и следнето стихотворение, продиктувано от чувства, които неведнаж ще намерят отзив в тоя дневник. И то е мислено и съчинявано ноще в часове на безсъница.

О не, не са човеците виновни
за мойте горки мъки и беди!
Те носят в себе си злини утровни,
що пущат яд във техните гърди.

Но и да бяха два пъти по-бясни,
пак никога не биха те могли
да нанесат рани така ужасни,
та на сърце тъй люто да боли.
Не знаят те какво е съжаленье,
но спрял бих с поглед суров и студен
разбойник всеки, кой с ожесточенье
искал би да забие нож във мен!
Накарал бих го без дух да остане
и подло да треперя и мълчи,
накарал бих за свойто злодеяне
да иска прошка с сълзи на очи. . .

Виновница на всички ми патила
си ти, която бягаш от борба,
коя в коварство, подло черпиш сила,
ти грозна твар, що казваш се съдба!
Човеците оръдья теб са слепи;
ти храниш с злост човешкото сърце.
Злодея, който от засада трепе,
оръжье дала си му ти в ръце.
Приятелят коварний, кой гнуснаво
с доверье свято злоупотреби,
от тебе насърчава се лукаво,
кога безчестни замисли крои.
Раздухваш в нас измами сладки, вера,
да ни сломиш по-лесно с жлъчна бес;
със радост озаряваше ни вчера,
предаваш ни на гибел грозна днес.
Усмивката ти подла крий угрози,
и яд пропива твоите блага;
пред нас посипваш лилии и рози,
а водиш ни към горест и тъга.
Изгаря, който вяра тебе хваща,
кат пеперуда от вечерен плам;
на пир ни викаш, а навън ни сряща
убиец тъп, от теб поставен там.

Не знам дали от рая си богиня,
ил рожба си на черното пъкло;
душа ми с всичка сила те проклиня,
тъкачко зла на мъка и тегло![93]

8 февр. [1905].

Днес ходих в ковчежничеството да зема 650-те лева, за които министър Шишманов откупи по сто екземпляра от „Писма от Рим“, „В темница“ и „Цариградски сонети“. При всичко че имах от половина месец, ако не и повече документите, гадно ми ставаше и да помисля да ида да изтег-

ля парите. Чинеше ми се, че ще падна в себе си, като ида да ги зема. Тая работа има своя история, която заслужава да се разкаже.

Скоро след дохождането ни в София жена ми помислила скришом от мене да поиска, при помощта на госпожа Каравелова, уроци по френски език в една от столичните дев. гимназии. Тя се задоволяваше да ми казва, че скоро ще има работа, от която ще изкарва до сто и петдесе лева може би на месец. Каква е тая работа, от де ще ѝ я дадат, чрез кого ще я получи, за всичко това ни дума не ми се казваше. Бях се убедил, че в някое богато семейство, вероятно на някой дипломатически агент, обещали са да ѝ поверят едно или повече деца, за да се занимава с едно или повече деца, и повече не исках да зная. Мислех се дори длъжен да уважавам тайната на жена си, толкова повече, че намирах похвално от нейна страна да иска да употреби празното си време, за да внесе и тя нещо в къщи с труда си. Тя беше така уверена, че ще получи работа, че разказваше почти всеки ден какво ще прави с парите си. Една част делеше за изплащане на дългове, една част определяше за изпращане във Вена за дребните разноски на Софийка, а останалата част щеше да влага в спестовната каса, дето щеше да се набере до ваканциите една доста голяма сума, за да може с нейни пари да доведе тука през лятото за месец, месец и половина Софийка и госпожа Кубичек.[94]

Всичко това ме трогваше до сълзи и сега, кога пиша за това, избиват сълзи на очите ми.

Излезе, уви!, че всичко това е било един измамлив мираж! Когато жена ми видя, че трябва да се прости с надеждите си, само тогава узнах в какво се е състояла работата. Тя се била отнесла до министра Шишманова, който приел най-благосклонно нейната молба и ѝ обещал в най-непродължително време да я изпълни. Той я смъмрял даже, че е счела за нужно да се отнася до ходатайството на госпожа Каравелова, че храни голямо уважение към мене и ще се счита честит, че ще има случай да направи нещо за нея и за мене. Как да не вярваш подир такива тържествени обещания, че си постигнал желанието си! Жена ми ходила няколко пъти на журовете на жена му, някога сама, някога с госпожа Каравелова, всякога посрещана най-радушно и ласкателно, доде най-сетне г. Шишманов ѝ казал, че не може да направим нищо, защото той разчитал да си даде оставката някоя учителка, която се узна после, че била госпожа Ангелова, та да даде ней часовете, които щели да останат свободни.

Жена ми беше като пребита няколко деня наред. Успях обаче със своите увещания да ѝ възвърна бодростта, особено като ѝ казвах, че тя е грешила, дето е могла да даде вяра на такъв мъдър човек като Шишманова.

Независимо от това, че Шишманов се отзовавал всякога с най-голямо уважение за мене, той казал на жена ми последния път, кога била у него, че като не можал да стори нищо за нея, той би искал да направи нещо за мене. „Като какво бихте могли да направите за него?“ — попитала жена ми. „Бих откупил на драго сърце от неговите книги. Нека само за формалност подаде едно заявление в Министерството.“ Учуди ме това, толкова повече, че след моето завръщане от Белград, като [. . .][95] се намерих в Бълг. нар. банка, кога тя празнуваше 5-годишнината от своето основание, на неговото поздравление и на поздравлението на Попова аз не щях да отговоря. Те стояха пред мене и като ме съгледаха обър-

наха си главите към мене и ме поздравиха с приятелска усмивка на лицата. Задоволих се да ги изгледам презрително. Жена ми настояваше да направя постъпка. Казах ѝ, че не мога да направя това, че не ми се вижда предложението на Шишманова да е искрено, че той може би иска просто да ме примами в някоя примка и че най-сетне аз не вярвам да му е останал от тоя бюджет сега, кога сме почти на края на годината, кредит за откупване на книги.

В това време дойде в София трупата на М. Икономов, който беше ми пратил няколко билети. Жена ми отиде, ако се не лъжа, на второто представление. Тя намерила там г. и г-жа Шишманови, на които местата били до нея. Шишманов ѝ заговорил веднага за мене и я питал дали ми е предала неговите думи. Тя му съобщила, че аз съм искал да гледа за сега да направи тя нещо за себе си и че при това аз не съм вярвал, че министърът сега, накрая на годината, може да разполага с кредит за откупване на книги. „Лъже се г. Величков — възразил с патос Шишманов. — Имам, напротив, имам. Нека само подаде едно заявление."

Не знаех просто какво да мисля. Всички в къщи настояваха да направя постъпка. Не се решавах и пожелах да поговоря по-напред за това с Велчо. Той ми каза, че няма нищо според него компрометиращо за мене, че ще искам от Министерството да ми откупи книги. Няма да направа някакво особено благоволение, че като имам книги, на които то само̀ дава оценка, ще откупи по известно число екземпляри от тях, което прави за толкова други души. Всички вярваха, че след тези настоятелни искания на министра, той ще земе книги за някоя по-крупна сума, която ще надминава във всеки случай 1000 лева. В това време беше ме преглеждал д-р Сарафов[96] и като беше намерил известно подобрение, беше ми дал съвет, ако мога, да ида да прекарам зимата в Мантон. „Ще се възродите просто там" — бяха собствените му думи. Това знаеха всички и всички ме увещаваха, с парите, които ще ми отпусне Шишманов, да замина за Южна Франция, като казваха, че ще бъде лесно и отнякъде другаде още ще се намери нещо, за да мога охолно да прекарам зимата там.

Аз само не се оболщавах. Като министър на просвещението аз бях отпуснал на господина Шишманова и на другарите му, с които издаваха „Български преглед"[97], на два пъти една сума, която ми се струва, че не възлизаше на по-малко от 5000 лева. Дадох им просто възможност да си платят дълговете, направени за списанието, и да ликвидират сметките си за него, без да претърпят ни най-малка загуба. Можех да мисля, че тоя господин се е сетил за тоя мой акт на щедрост към него и иска сега да ми се отплати някак. Ходатай за отпущане пари за „Б. пр." беше той. Друг и не се бе явил пред мене по тая работа. Въпреки всичко това ни един път не ми даде сърце да помисля, че може в тоя случай да прояви чувства на благороден човек. Казвах, че ще гледа да направи такова нещо, което ще прилича на услуга, направена мене, а ще бъде в същност една мерзавщина. Излязох прав. Преди всичко Шишманов е бил лъгал, че е имал кредит в миналогодишния бюджет, защото той откупи книги едва къде края на януарий и откупи само за 650 [лв.]. Не могло да се откупят книги за по-малка сума.[98]

Разказах всичко това, защото тая малка история илюстрира добре каква дребна и подла душа носи тоя човек. И той е професор в нашето Висше училище, и той ръководи народното ни просвещение![99]

10 февр. [1905].

Ще препиша тука още едно стихотворение. Дневникът ми се обръща полека-лека на един вид стихотворна сбирка. Не за това обаче ще ми се сърдят ония, които го биха чели един ден, ако впрочем му е съдено да ме надживее и да намери читатели.

Къде края на м. месец дохожда у дома г. Шак[100] и г. Хорейши[101] и ме помолиха да напиша едно стихотворение за славянската вечеринка, която се готвила да се даде на 19 февр. Големи приготовления се правили, за да излезе съвсем бляскава вечеринката, която щяла да се свърши с една жива картина, представляюща апотеоза на славянството.[102] Не бях спал преднята нощ и бях съвсем разнебитен тоя ден. Не зная какво бих сторил, ако биха се явили други с подобно предложение при душевното настроение, в което бях. Но как може да се откаже щото да било на тоя душачовек, Шак? Не зная дали има славянин, така възторжено унесен от славянската идея. Той ми е направил неоценими услуги в моменти, когато съм се намирал в [. . .].[103] Той се е отзовал с най-щедра готовност, когато нуждата ме е накарала на няколко пъти да се отнеса до него за помощ. Благодарение нему съм се спасил два пъти от бедствието да се видя изхвърлен от квартирата дето съм живял. Благодарение нему само съм имал не веднаж що да ям. Това обаче още е нищо при моралната подкрепа, която съм намирал у него. Каква утеха е било за мене да видя, че има един човек, който така искрено ме обича, готов при първи позив да ми помогне! И колко на тая утеха дължа, дето не допуснах на унинието окончателно и безвъзвратно да ме погуби!

Ще му се отплатя ли някога? Това е един от най-големите дългове на живота ми.

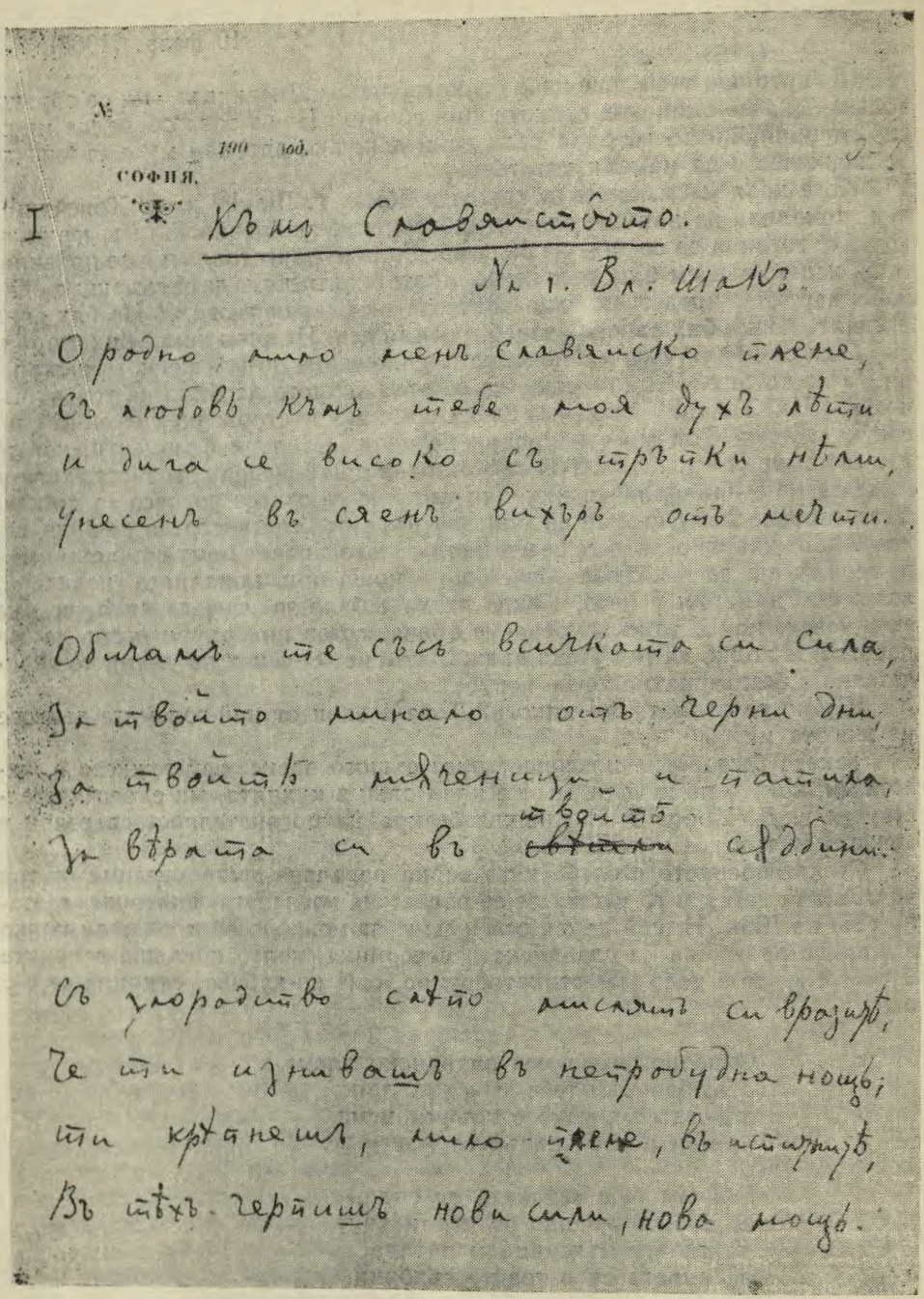
Такава беззаветна преданост през същото време, най-тежкото в живота ми, когато по неделя не се е клал огън в кухнята, ми е засвидетелствувал г. Д. Цонев[104]. В еднаква безкрайна признателност свързвам в сърцето си тия две имена.

Стихотворението е слабо като всяка поръчана импровизация от тоя род. Ако го земат и го четат, ще се радвам за насладата, която ще достави това на Шак. Никой други освен мене не може да си представи колко той ще се радва, че на славянската вечеринка, която поглъща всичките му чувства, се е чело мое стихотворение, още по-хубаво, открила се е с него:

О родно, мило мен славянско племе,
с любов към тебе моя дух лети,
и дига се високо с тръпки неми,
унесен в сяен вихър от мечти.

Обичам те с всичката си сила,
за твойто минало от черни дни,
за твойте мъченици и патила,
за вярата си в твойте съдбини.

С злорадство сляпо мислят си вразите,
че ти изниваш в непробудна нощ;

№

1900 год.

СОФИЯ.

I

Къмъ Славянството.

№ 1. Вл. Шалъ.

О родно, мило мое славянско племе,
Съ любовь къмъ тебе моя духъ лети
и диша се високо съ тръпки нѣли,
Унесенъ въ сѣнь вихъръ отъ мечти.

Обичамъ те съсъ всичката си сила,
За твойто минало отъ черни дни,
За твойтѣ мѫченици и тѣлпа,
За вѣрата си въ твойтѣ ~~вѣтала~~ съдбини.

Съ умородство сѫщо мислятъ си врагове,
Че тия изтъкаш въ непробудна нощь;
Ти кръпнеш, мило племе, въ натѫгитѣ,
Въ тѣхъ черпишъ нови сили, нова мощь.

Началото на стихотворението „Къмъ славянството"

ти крепнеш, мило племе, в изпитните,
в тях черпиш нови сили, нова мощ.

Ти чакаш като дивни Крали-Марко,
ти чакаш да удари твоя час.
Той иди. Ще изгрее слънце ярко,
в света ще гръмне твоя мощен глас.

Тогас в историята ще изправиш,
с вид смял и горди, царствена снага,
и в бъдащето поглед ще отправиш,
де мощ се слива с доблестна тъга.

Не ти ли нявга с подвиги прочу са?
О род велик, не ти ли си родил
Пожарски, Минина, Собески, Хуса,
не твой ли син е родний Самуил?

Над теб велики спомени витаят,
кат орли над безбрежен океан,
и мълком в твоята душа чертаят
на бъдни дни великолепний блян.

О вижте там. Небето се белее
далече над подвижната вълна;
зора се готви мила да изгрее
над нови, чудни, светли знамена.

Това са ваште знамена, славяни!
Това са ваште братски знамена,
за подвиг общи, подвиг братски сбрани,
да сломят непоносна съдбина.

Пред вас скалиста планина се дига,
но слава горе с плам лучист сияй.
О род славянски, с храброст там се стига,
коя умора, коя страх не знай.

Върви със вяра в своето призванье;
след доблестни борби разкрий път нов,
и, мощен, озари света с сиянье
от правда и свобода и любов![105]

25 февр. [1905].

Съвсем изненадан останах от едно писмо на г. Сарафова, който ми пише, че в неделя, 20 тек., ходил с жена си да види Софийка. Никога не съм очаквал такава мила постъпка и затова тя ме още повече трогна. Той ми съобщава, за голяма моя радост, че Софийка изглеждала здрава и ве-

села. Стеснявала се, та не говорила много. Забравила български и се разговаряли [на] немски.

За г-жа Кубичек г. Сарафов се задоволява да ми забележи, че не ни съобщава нищо за нея, защото ний трябва да я познаваме по-добре. С жена си имаме отвреме-навреме стълкновение за нея, но тя се ползува с моето пълно доверие и мисля, че го заслужва. По моето мнение, със своята сериозност и сурова важност дори, тя притежава всичките нужни качества, за да може да ръководи възпитанието на Софийка в тия години. Софийка ѝ е привързана и е щастлива при нея и при мъжа ѝ, който е един превъзходен човек, и какво трябва повече, за да се види, че сполучливо е поверена ней. Па господ знае. В негови ръце е всичко. Във всеки случай твърдо вярвам, че г-жа Кубичек има пълно съзнание за отговорността, която е приела и добросъвестно се старае да изпълни своите длъжности към детето. Успехите, които Софийка е направила по френски и немски и по предметите, които влизат в програмата от първоначално[то] образование за нейните години, са наистина удивителни и за тях не може да не се отдаде похвала на г-жа Кубичек. Тя е спечелила при това при нея всички обноски на едно воистина хубаво възпитано европейско девойче и придобила е [и] придобива привички на добра хазяйка. Що може да се иска повече? Ще скърбя много, ако нещо стане да не може детето да остане у нея доде свърши първоначалното си образование. Понататък ще искам да продължи образованието си на френски, и то, ако би било възможно, във френско училище и във Франция. После, ако съм жив, мечтата ми е да я направя художница, живописка. Но и това е в божи ръце. Ще стане що иска той. Той ми изпрати и изпраща ми тежки изпитни и аз ги претърпявам без ропот. И най-големи бедствия ще понеса с доблестна покорност, но искам, боже мой, да не допуснеш да остане от мене, или от други, сметка, за която да има и тя да плаща.

19 март 1905.

Снощи Лафчиев ме срещна и ми говори, че мислили да обнародват стихотворението ми „Към славянството“ в броя, който щял да излезе след десетина деня от „Слав. глас“. По тоя повод прибавих още една строфа, която гласи така:

Не ти ли за Европа бе преграда,
която даде мъжествен отбой,
и, без да искаш никаква награда,
спаси я дваж от варварски порой?

Да се помести след строфата, която захваща с думите: „Не ти ли нявга с подвиги. . .“[106]

22 март [1905].

Нека внеса в дневника си и следното импровизирано стихотворение, написано по покана от Комитета, който е зел грижа за отпразнуване на петдесетгодишний юбилей на Данова. Пада се да се почете тоя човек,

който наистина има големи заслуги със своята книжарска и издателска деятелност в нашето просветително дело.

Христо Данову

Нек мислим често с чувства благородни
за тез, кои са дали труд, живот,
и в робски времена, във дни нехарни,
служили са на българский народ.

Велик те подвиг всички са вършили;
кръст тежък са носили на плещи,
и всички крепка мощ са изтощили
в страданья горки, в мъки и беди.

Те всички бяха труженици. Живота,
всред равнодушье тъжно околвръст,
за всички тях път бил е към Голгота,
на връх която се издига кръст.

България за тях била е мила,
любили са я с пламенна любов,
и щом на работа ги е канила,
посрещали са с радост нейний зов.

И тез, кои с оръжия се биха
и мряха под юнашки знамена,
и тез, кои с деятелност по-тиха
пръскаха в края родни светлина,

били са в свойта служба към народа
споени от еднакъв идеял
и в подвига, кой даде му свобода,
те всичките са внесли своя дял.

Те всички, с мъки, с трудове и жертви
дариха на народний блян успех,
и с благодарност — живи или мъртви —
народа благославя всички тех.[107]

24 март [1905].

Да се прибави в стихотворението за Дон-Кихот следния куплет след онзи, който свършва с тоя стих: „Но все от светъл блян одушевен“:

А с искрена тъга видях унинье,
че облада наокол мен цял свет.
То скръбна гледка бе. След ред години,
кога поиска тоя тежък гнет

да сътресе от своите гърди,
светът с възторг за мене се сети.[108]

Чини ми се, че сега остава само да се подложат на по-пълна работа някои куплети и отделни стихове.

27 март [1905].

Софийка ще дава изпит в едно венско обществено училище. По тоя случай беше нужно да ѝ се изпрати кръщелното ѝ свидетелство. А ние бехме забравили да си доставим такова свидетелство, та бехме забравили и кой поп е извършил кръщението. Жена ми при това ми беше казала, че била пращала след кръщавката стражара, който е служил тогава у нас, да иска свидетелство, но му били казали, че Софийка не била записана в кръщелния регистър. А работа, де! Положението се усложняваше още и с това, че и на двама ни се струваше, че не сме счели за нужно да съобщим за нейното рождение в Градския съвет. Ако не е била записана в градските книги, цял въпрос ще бъде да ѝ се извади кръщелно свидетелство. Мимо всичко друго ще трябва да се плати на Градския съвет една глоба от 25 лева. Но всички мъчнотии се изглаждат, кога се касае до Софийка. С това се утешавах. Излезе, че не е имало мъчнотии за изглаждане. Била е записана в Градския съвет, попът, който бил умрял преди две или три години, бил отбележил, че е кръстена, и в понеделник жена ми и Стоянка отидоха в свещеническата канцелария и се завърнаха с кръщелното свидетелство, за изваждане на което заплатили само лев и половина. Вчера го изпратих на г-жа Кубичек заедно с едно заявление на български и на френски, подписано от мене и от жена ми, че даваме съгласието си, щото Софийка да учи Закон божи по католическо вероизповедание и да държи изпит по тоя предмет пред католически изпит.[109]

Госпожа Кубичек се вълнува по повод на Софийкиния изпит не помалко от Софийка; тя скъпи да се види, че се е трудила. Пада ѝ се почит за това.

23 априлий [1905].

От кога не съм писал нищо в дневника си! Та и що ли бих имал да внеса в него? Всичките си надежди съм турил в „Ад“[110]. Жена ми добре е казала на Велчева, че очакваме чрез „Ада“ да излезем в рая. Какво ще стане, ако ме измамят и тия надежди? От де ще зема средства да поддържам щерка си? Засега крепя се с тая вяра, че „Ад“ ще успее и ревностно и прилежно поправям превода. Това е цял труд, който вярвам ще се оцени един ден от ония, които ще правят сравнение между превода, тъй както е печатан първоначално в „Български преглед“ и в „Мисъл“, и тъй както ще излезе в отделна книга, ако, разбира се, му е писано да излезе на отделна книга.

Един факт, който може да послужи като илюстрация за нашите литературни нрави. Бях се отнесъл до г. г. Бобчева, Милетича и д-ра Кръстева с молба да ми изпратят ония книжки от техните списания, в които са

ДАНТЕ АЛИГИЕРИ

АДЪ

СЪ 76 ИЛЮСТРАЦИИ ОТЪ ГЮСТАВЪ ДОРЕ

и

БИОГРАФИЧЕСКИ ОЧЕРКЪ ЗА ДАНТЕ.

ПРѢВЕДЕ К. ВЕЛИЧКОВЪ.

ЦДИА
ф. № 378
оп. № 1
а.е. № 420
л. №

СОФИЯ
ИЗДАНИЕ НА СП. „ХУДОЖНИКЪ"
1906.

Заглавната страница на „Ад" със снимка на К. Величков и посвещение на чешкия художник Ярослав Вешин.

били поместени песни от „Ад“. Излезе, че погрешно съм се бил отнесъл до г. Бобчева, който ми отговори, че в „Бълг. сбирка“ няма печатано нищо от „Ад“. Г. Милетич ми прати първата годишнина от „Български преглед“. Там са били отпечатани първите четире песни от „Ад“. С тях се е открило списанието и първите две песни, печатани начело на списанието, в първата му книжка, са излезли с новото правописание, което редакторите на „Б. пр.“ се бяха наели да прокарат. Всички останали песни — 30 — са били поместени в „Мисъл“. Д-р Кръстев не се обади до сега. А така е било лесно на тоя господин поне в тоя случай да се не покаже мерзавец!

1 май [1905].

Бях дал чрез Стояна[111] превода на „Аталия“ на един сътрудник на „Църковен вестник“[112], Д. Божков[113], млад момък, който пише с искрено увлечение. Той бил обещал да я даде на председателя на Синода, св. Преславски Симеон, като изказал надежда, че ще се удобри навярно от Синода за напечатване в „Ц. в.“. След известно време той беше обадил на Стояна, че Симеон я бил прочел и останал много доволен, но не се решил да я прати сам във вестника, от страх да го не обвинят в превишение на власт, а щял да внесе въпроса в Синода. За мене не съществуваше никакво съмнение след това, че „Аталия“ ще излезе в „Църковен вестник“ и мислях, че грижа може да ми бъде само въпроса за възнаграждението, което ще получа за нея. И който би знаял, какво е казал Божков на Стояна за впечатлението, което трагедията е била направила на Симеона, не би могъл да мисли друго яче. Толкова повече имах право да вярвам, че в „Ц. в.“ бяха печатали в превод от К. Христова Пушкиновия „Борис Годунов“. Това ме и накара собствено да помисля да давам „Аталия“ за „Ц. в.“. Как, казвах си, ако са могли да поместят „Борис Годунов“, ще откажат да приемат „Аталия“, която по всичко подхожда напълно за един църковен вестник, който се предполага, че не може да откаже да дава на своите читатели и художествени работи, стига да отговарят на един строг морал? Работата е, че ни логика, ни здрав разум могат да важат, когато имаш против себе си съдбата, когато особено тя може да стъпи в съюз със български синодални владици. Синода намерил, че „Аталия“ не струва за „Ц. в.“. Това е било станало преди Великденските празници, когато именно аз очаквах да ми се съобщи, че се е приела, и да ми се даде дори, ако не целия хонорар, то част от него във вид на великденски подарък от Синода. Нели съм правил чест на Синода, като съм го мислил способен за подобно деликатно чувство? Стоян, за да ми не направи мъка, не ми съобщи тогава нищо и едва преди няколко деня ми разказа какво е станало. Имал е право да мисли, че ще ми направи мъка. Парите, които очаквах да зема, бяха предназначени за Софийка, като мислях да посрещна с тях разноските по дохождането ѝ тука! На светите отци може да се прости само за това, че не са знаяли какъв грях са сторили.

10 май [1905].

Вчера беше при мене Велчо и говорихме пак за тая нещастна печатница. Тя ни така трови, че ние избягваме въобще да говорим за нея, но бедата не минува и не ослабва, защото ще затворим очите си пред нея. Не стигаха злодеянията на Говедарова, но други, и повечето близки хора, за жалост, намериха за добре да прикачат маса дългове на шията ни. Ще ли успеем някога да се освободим от тия букагии, с които са вързали краката ни? И всички са съзнателно действували. Всички са знаяли още от първия ден, когато са карали оня нещастник да ни ангажира с подписите си, че ще оставят за полиците им да се разправяме ний! Ако някой би ни слушал да говорим, би ни оплакал.

Лоши дни прекарвам напоследък. Намирам се в едно настроение, от което се плаша. Живея под страх на някаква катастрофа, която неминуемо трябва да ме постигне, като осъден, който из час в час чака да дойдат да му съобщят, че е настъпило време да се изпълня присъдата. Чини ми се, че всички тъги на живота са се набрали на гърдите ми и искат да ме задушат, така че питам се без да ща, дали заслужва така да се живее. Гледам на себе си като на човек, който се дави и който суетни усилия прави да изплува на брега: вълните на всяка минута застрашават да го завлекат в бездната. И няма ли това да бъде спасение за него? Няма ден неволята ми да не ме излага на терзания, които убиват всяка радост в душата ми и пречат да съсредоточа вниманието си и мислите си в някоя работа. Всичката ми надежда е сега в „Ад". Какво ще бъде, ако и тя ме измами?

12 май [1905].

Д. Георгиев[114] става решително агентин на „Ад". Той е пълен с въодушевление и очаква големи успехи. Послушах го и определих цената на „Ад" наместо 15, както мислех по-рано, 17 лева. За подвързия ще се плаща три лева повече. Написах и поканата. Утре ще я дадем да се печата.

Стоян дохожда подир пладне и ми донася няколко вида хартия за поканата. Една от тях ми се вижда, че може да стане за „Ад" и благодарих Стояна, че я е намерил. Хартията е земена от склада на Божинова. При това тя не е и много скъпа.

Днешния ден е въобще хубав ден, но хубав за душата, защото инак е съвсем отвратителен ден: от заранта вали.

10 юний [1905].

Състраданието е най-възвишената добродетел, която може да краси човешката душа. И най-великия мислител е достоен за съжаление, ако я няма у него. Впрочем не мисля, че може да има велик мислител без нея. Няма велики мисли без участие на сърцето, което само може да им даде жизнена топлина. А каква топлина може да излезе от него, ако то е неспособно да усети състрадание, то ест любов към ближния в нейния най-възвишен и най-безкористен вид?

11 юний [1905].

Софийка е издържала бляскав изпит. Госпожа Кубичек ми пише, че тя и мъж ѝ плакали от радост. Не можах да прочета писмото без да заплача сам. Бъди благословено, о дете, което внушаваш на всички, които те обичат, толкова сладки вълнения! Бог да ти отплати с безкрайно щастие за всяка сладка сълза, която е потекла от радост за тебе!

юний [1905].

Бях се събудил къде пет заранта и бях заспал изново. Тогава сънувах, че с няколко души, между които си припомням, че познах само Стояна, минуваме през един двор или площад, не помня добре. Тъкмо кога да минем, подадоха се от двете страни пред нас говеда, от лява страна черни, като волове, а от дясна бели, като крави. Те вървяха поотделно в полукръг и заднишком едни срещу други, така че първото черно говедо и първото бяло говедо си допряха гъзовете толкова близко, че почти препречиха път. Няколко души обаче успяха да минат отвъд, като се промъкнаха помежду тях. Рекох и аз да направя това, но когато да мина те се толкова доближиха, че аз се намерих притиснат между гъзовете им. При всичко това правях усилия да се промъкна и успях малко да поизляза. Те ме притискаха между корема и гръбняка, но когато ми оставяше още малко да се измъкна, те така ме притиснаха, че ми стана невъзможно да се освободя; мислях, че ако някой дойде да ме тикне, ще успея да изляза от тия клещи, но никой не ми дойде на помощ и в това време, кога се мъчех да се измъкна, се събудих. Сънят беше ме много смутил. И наклонен съм да мисля, че той изображава усилията, които правя, за да изляза от тежкото положение, в което се намирам, но че тия усилия няма да доведат спасението, към което се стремя. Черните говеда са печатницата, белите—„Ад“. Пътя, който се явява на първо време и по който мисля, че ще мина, са надеждите, които възлагах на „Ад“, но които ще излязат, ако е вярно тълкуването, което давам на съня, илюзорни. Може би сънят ми е изпратен, за да ми покаже само, че има още да се боря с много мъчнотии, преди да намеря спасение. Дано това последне тълкуване излезе вярно! Ще мога не след много време да знам какво да мисля за тоя сън. Касае се за месеци. Сънят във всеки случай ме смущава. Сякаш че дойде да отрови радостта ми за идването на Софийка. И чудно, как той съвпада със застоя, който настъпи от няколко деня в записването на абонати на „Ад“ и в събирането на пари. За 18, 19 и 20 юни Георгиев ми донесе само 13 лева, а вчера, след като се не беше явил на 21, не донесе ни лев, и ни съобщи, че записал само трима или четирма нови абонати. Даже и синодални старци отказали едни да се запишат, други да внесат нещо, след като се били записали, защото нямали пари.

Господ на добро да обръща.

Трябва да се мине може би през много още изпитни, преди да може да се излезе от ада, но не оня, който Данте е описал, а оня, в който живота ме е потопил с глава и с крака.

3 юлий [1905].

Софийка пристига на 6 тек. в сряда!

Шак ми е дал ново трогателно доказателство за голямата си обич към мене, като ми е посветил една сбирка от сонети на чешки, издадени в Табор, под надслов: „Pod Vitoší“[115].

Отправих му днес, за да му изкажа своята благодарност, следующето писмо:

„Не намирам думи да Ви изкажа колко съм трогнат от честта, която сте ми направили, като сте ми посветили „Pod Vitoší“.

Как скърбя, че не разбирам чешки, за да мога с пълна наслада за сърцето да схвана всичко, що сте вложили в своите стихове! Знам обаче, душата, от която са излезли, и сещам с какви светли, искренни и топли чувства трябва да са проникнати и съгряти.

Стискам Ви от все сърце ръката и най-горещо Ви благодаря и за любовта към България, която Ви е вдъхновлявала и която блика от всеки стих в сбирката, и за мисълта, която Ви е внушила, от чиста обич и без никаква заслуга от моя страна, да свържете моето име с тия мили излияния на своята хубава славянска душа.

Прегръщам Ви братски.

К. Величков.“

От няколко деня няма от никъде пари. Днес имах отворена карта от Букурещ от Георгиева, но господина се задоволил да ми прати сух поздрав само и ни дума за работа.

Писмото на г-жа Кубичек и писването на писмото ми до Шак ме отв[л]екоха малко от тъгата, в която бях паднал. Добре че получих завчера писмо от г. Паница[116] от Вена, който ме сърадва, че съм предприел да издам „Ад“ и ми съобщава, че се абонира за 5 екземпляра. Без това кой знае в какво уныние щях да изпадна, и то в навечерието, кога чакам Софийка. Днес го благослових на трапезата. Дано, боже мой, нещо стане да ми съгрее сърцето сега, кога иди щерка ми, да мога да я посрещна весело![117]

Мантон, 24 дек. 1906.

Днес изпратих на Божкова още едно стихотворение за Софийка. Аз се боех много за „Отплата“[118], а той ми пише, че чул от много души найлестни отзиви за стихотворението. „Г. Вазов например не намира думи, пише ми, да Ви хвали.“ „Много прочувствено“, каза г. А. Златаров, мой другар, който се мъчи да го превежда на френски. Ще го праща на свои приятели във Франция. Който ме види все казва, че в 16 брой вашето стихотворение, статията на о. Петрова и оная глава от „Светец“ са много хубави.“[119]

Понеже и двете стихотворения са писани в Мантон, ще им дам място тука. Но нито намирам „Пробуда“[120], дето е печатано първото, нито се сещам, ако съм оставил ръкопис от него, де съм го турил. Ето второто:

И тука мисълта ми с умилене
вред тебе търси и за теб купней;
и тука свят порив от възхищене
в гърди издига се и пламеней,
кога през ум, о ангел мой любими,
ми мине само твойто сладко име.

Тез брегове, кои стърчат засмяни
и взират се в незнайни глъбини,
тоз прилив общи от благоухане,
вълната, що въздиша и шуми,
всичко, кое ме трогва и вълнува,
за тебе на душата ми хортува.

Край мене всичко смей се и пленява,
светлее с прелест на чаровен рай;
пред взор омаян то се откроява
кат ореол, де, с блясък злат сияй,
всред недогледния простор безбрежни,
о чедо мило, твоя образ нежни.

Усещам в себе непознати сили,
високо дух отлита и немей,
и мисля, гледам, че разтваряш криле,
и девствен поглед в мен зари пилей,
зари, кои изпод лучисти вежди,
осипват ме с усмивки и надежди.

Душа трепти, пияна от наслада,
в лазурний шир се слива с страстен жар,
и горда с неизкупната награда,
за светла обич скъп от бога дар,
молитва шепне, дето му въздава
за щедра благодат, хвала и слава.[121]

27 дек. [1]906.

Слугинята била прибрала натрупаните вестници, между които и „Пробуда“ в един от издълбаните в стената [дулап], който се покрива със завеса. Намерих списанието и ето и стихотворението, което аз съм нарекъл, не чини ми се много сполучливо

Отплата

Блажен е кой, обречен на патила,
не се ломи и болките си крий,
но има жребий, кой най-мощна сила
и дух най-горди може да разбий.

Когато срещнете герой, хвалете,
че е надячил тежката съдба,
но подло мъченика не корете,
кой падал е в изнурителна борба.

Минути има, мрак обвий душата,
небето с всички звезди потемней,
дотегва и мериза на цветята,
и звучний глас на птицата, що пей.

Но, боже, не ме гледай с лице строго,
не ме съди за моята сръдня;
изпатих скърби и неволи много,
но не посегнах да те прокълна.

Узнах до жлъч какво е да се страда,
до ровкий бряг на бездната стъпих,
но с мъките ти даде и награда:
за нея, боже страшни, ти простих.

Всред тми и всред теглила най-ужасни,
усетих се сгрян от жив светлик,
кой дига в бури, в вихри, пламък ясни
кат вяра във сърце на мъченик.

О, дивен отблеск на любов безкрайна,
коя не се изказуваш с слова,
коя равняваш се по светлост сяйна,
с безмерната небесна синева!

Ти път посочи бога да намера,
ти даде на цветята меризма,
ти внесе във унило сърце вера,
ти даде на звездите светлина.

Чрез тебе сещам божията сила,
кога над нас в небесний шир сияй,
кога омайва с птича песен мила,
кога в лучистий цвят благоухай.

Замлъкна в мене горестно роптане,
и бога благославям с пламен жар,
че трогна го безмилостно страдане,
и теб в отплата даде те мен дар.

Дар сладък, с кой се нищо не равнява,
пред кой бледнеят земните блага,
кой с сяен плам душата озарява,
във кой топи се всякоя тъга.

Мантон, 9 ноември. 1906.[122]

Понеже пак за Софийка е стихотворението, печатано в брой втори на „Художник“[123], ще препиша и него тука. По тоя повод нека отбележа тука, че „Художник“ е претърпял голям упадък. Той има тая година трима редактори, което обаче в случая служи само да докаже колко е верна българската поговорка: много баби, килаво дете. Ни вкус в избора на илюстрациите, ни смисъл, ни добър печат. На първата страница на списанието една замръчкана илюстрация, на която не се познава нищо, иска да представлява „Пред Венеция“ от Йосиф Търнер. Благати, на които се удаде да съгледат там нещо, което и от най-далече да прилича на Венеция. Ах! моя хубава Венецио, как са те оплюли![124] В „На път за Сибир“, каквито и очи да имате, не можете да познаете, що е онова, което е било предназначено да ѝ даде трогателен характер: стареца, на колената на когото се е простнала една жена. Автора ли е виновен за това или печатницата? Все едно, картината, въпреки хубавата и покъртителна тема, не произвожда оня ефект, който би трябвало да се очаква от нея.[125] „Добрите приятелки“ от Ж. Зюлоала, живописец неизвестен мене, са просто и по тип, и по облекло, и по обноска три гевендии. С това ли остана да се насища жаждата на горката българска публика за художествена пища?[126] Нещо по-свестно е, ако и да не представлява много ценен художествен интерес, „Смъртта на Нерона“ от Смирнова.[127] Въпреки недостатъците на печата, едничкото нещо, което може да се каже хубаво в целия брой, е портрета на Рембрант, написан от него самия.[128] А какво да се каже за текста? Това е един резиллик. „Безумец“ е или глупешко произведение на дете, което си е въобразило, че само желание и смелост са достатъчни за да пишеш, или на някой размекчен в мозъка драскач.[129] Ал. Балабанов се е оплескал в трите гламави четиристишия, които посвещава на Лия, вероятно жена му, и които са писани в Лондон. Вижте колко чувство и глъбина на мисъл има напр. в третьото:

Сърцето ми е тънък, нежен лист,
най-слабий лъх веднага то разбира;
сал облак да съгледа в свода чист —
преди да гръмне бурята — замира.

Клето сърце, нели? Иди та го не оплачи![130]

Който иска да види до какви безмислици и до какво поругание с езика, с мисъл и с логика може да доведе това, което се нарича декадентство, може да прочете с полза „Алеята на усамотението“ от Сирак-Скитник. Човеку се не ще и да цитира, като че ще се оскверни от тия гадости, на които иска да посочи. Краят заслужава да се поднесе, защото по него може да се види какво е цялото цвете:

Отнисани от тъмно щастие летим
в разбунен, кървав океан. . .
От нямо въжделение и страст горим
в прозрачен сяен твърд метал.

Да въплътим
новородени златокървав идеял.

Не падат ли се дреновици на тоя момък, който не се бои да прокарва за поезия такава галиматия, в която се лети, по натиск от тъмно щастие,

в кървав океан, дето се гори метал едновременно и твърд, и сиен и прозрачен? Дреновици трябват за цялото това направление, което зима връх в нашата поезия и увлича полека-лека всички и което оскверява всички понятия за литература, поезия, разум и логика.[131]

По-сносно написана е статията на С. Радева за френската карикатура. Но това ли остана да се поднася за четиво на българската публика?[132]

Не знам как Генадиев с художествено списание, така нехудожествено и не литературно редактирано, може да претендира на тия хиляди абонати, които казва в рекламите си, че му са потребни, за да покрие разноските, на които се подлага за благото на българското литературно дело.

Но да оставим всичко това и да дойдем до своето

Бащино въжделение

Молих се. . . Мъчеше ме тъга тежка,
бог чу ме, с благодат ме озари,
душа ми потопи той в любов жежка
и радости неземни ми разкри.

Смили се той, от небесата ясни
в сърце ми пусна трепетна звезда,
коя от вихри никакви не гасне
и грей и в най-ужасна темнота.

Дочух глъч мил, незнаен, всред нощ глуха,
тревожно в тъмний мрак се бях вглъбил,
сърце ми трепна и криле се чуха,
видях: пред мене ангел бе стъпил.

Пред него с възторг ням превих колене,
целунах го по розово лице,
и, като го изглеждах с умилене,
допрях го до разтупкано сърце.

Той в мене гледаше с очи си мили:
стори ми се, че искаше да знай,
защо не дават му да разпне криле
и пак да отлети в небесний край.

Като по глас от тайнствено съзнане,
позна, че на сърце ми скръб изби,
усмивка блага го обля с сияне,
до мен глава любовно прилепи.

И с свят дълг с пръст лучисти ми посочи;
порасъл се усетих в горкий свет
и прероден: впих мисли, чувства, очи
с страст жарка в дадения мен завет.

Завет, кой не помисля за награда,
кой не залита пред страх, пред беда,
за кой страданието е наслада
кой сам на себе си е светла мзда.

Желания се нижат на верига
и всички сливат се в една мечта,
коя окрилен дух в полет смял дига
към синя, към безбрежна висота.

Не знае той умора, изтощене,
прорязва пламъци, прорязва тма
и, роб на необятно въжделене
в пориви нови търси му кърма.

За отдих ще помисли той, когато
плът светла види че е зел блян мил,
и богу ще рече с вълнене свято:
извърших що ми беше отредил.

София, 17 авг. 1906.[133]

9 януар. 1907.

Тука беше прескокнал през празниците и прекара няколко деня в Мантон руският консул в Ниш, Степан Иванович Чахотин, за когото бях слушал, кога бях агентин в Белград, че бил човек весел, обичал да попийнува, и малко лек. Видя ми се, че не са го корили много ония, които ми са го така характеризирали. Но у тоя човек има и твърде симпатични черти. Той е в известен вид въодушевена поетическа природа, способна да се увлече и трогне от хубавото и доброто. Обича много да пише стихове, които собствено импровизира, по всички случки и събития, които могат да му направят известно [впечатление]. Някои ми чете още при първо запознаване и, ако не друго, има в тях известна техническа вещина и мелодия. Между друго писал е един вид поема, в която със симпатия оплаква смъртта на кралица Драга. Още тоя ден, кога се запознахме, пожела да дойде у мене; показах му „Ад". Види се книгата му направи впечатление, и въобще, било по лично съждение, било по разговорите, които е имал с г. А. Дукова и с общия ни приятел — полски доктор г. Домародски, той си е бил съставил доволно лестно мнение за мене, което може да се види от стихотворението, [което] написал и оставил да ми се даде на памет от него. Стихотворението дадох днес на г. Дукова, за да се постарае да го установи в точния му текст със г. Домародски, комуто толкова се било понравило, че зел препис от него. Този Домародски, както и жена му, с мила детска физиономия, са люде твърде симпатични. Аз пожелах да отвърна със стихотворение на г. Чахотина, което мисля да му изпратя днес-утре в Ниш, написано на илюстр. картичка. Ето стихотвор., което съм надписал:

Случайно стихотворение

На един руски поет

При всеки възглас на вълната,
при всеки поглед в светлий шир,
певецу трепнува душата
от жажда за любов и мир.

Видя чаровний край, сърцето
за вдъхновенье си разкри,
и бог всеблаги от небето
осипа го тогаз с зари.

Оттам, сгряни с жар небесни,
с разкрити, с трепетни криле,
отлитат нежни, звучни песни,
кат птици в кичесто поле.

Певец, със въодушевлене,
цветя и хубости възпей,
и в душа тъжна с умилене
наслада и покой пролей. . .[134]

Кога г. Дуков ми върне неговото стихотворение, ще го препиша тука.

11 януарий [1907].

Днес беше за мене един извънреден ден, който заслужва да се отбележи в моя дневник. Кипя от няколко време от яд и гняв против г. д-ра Сарафова. Тоя човек предизвика у мене такова разочарование, каквото досега не ми се е представлявало случай да изпитам по отношение към никого. От височината, дето го държах в своята почит и благодарност, — едно защото такова мнение изобщо се е създало за него, поне между моите познати, и друго, защото ми помогна и нему дължа дето, ако не оздравях, дойдох значително на себе си, от емфиземата, — той пада толкова ниско сега с поведението си по паричната помощ, която обеща да ми даде, за [да] прекарам зимата в Мантон, че ми иде просто да го съжалявам.

Ето в какво състои тая работа.

Той ми беше казал лани, след завръщането ми от Белград, че ще направя добре да дойда да прекарам зимата тука. „Идете, каза ми няколко пъти, и ще се прероди́те.“ Отговорих му, че това може да стане с пари, а аз, като нямам, не мога и да мисля за подобно нещо. С това се свърши всичко. Това обаче подействува немалко, за да ме накара да предприема да издам „Ад“. Вярвах, че предприятието ще сполучи, поне толкова, че ще ми даде средства да мога да прекарам следующата зима в Мантон, то ест тъкмо тая, през която сега се намирам тука. „Ад“ не само не даде това, което очаквах от него, но ми създаде мъки и неволи, които още повече разклатиха здравето ми, като прибавиха при емфиземата и нервно разстройство с безсъници и всички други недуги, които води със себе си. При това дой-

де да се притури през лятото един ентерит, който ме мъчи близо два месеца и от който стомаха ми остана и досега разслабен, тоя стомах, който до тогава е смилал камъне.

Доктора продължаваше да ме гледа, като се провиняваше обаче почти всякога в небрежности, които само една голяма снизходителност може да прости. Често ми е казвал, и това за мене е било ласкателно, че в неговите очи аз не съм обикновен болник. Това не му попречи да дохожда, повечето пъти не по цели дни, а и по цели недели по-късно от деня, който той сам беше определил за консултация. Така един ден бях отишъл у него да ме прегледа, но като ме видя, каза ми да не чакам, а да си ида и да го чакам у дома на утрешния ден между 4 и 6. Месеци два минаха, той не се яви, при всичко че пращах няколко пъти Стояна да го подкани на пладне, кога приема у дома си, и че Велчев му беше също говорил няколко пъти по телефона и един път устно при една среща на улицата. Той дойде само кога му писах, че е станал оток в пищелите и дебелините на левия ми крак. [. . .].[135] Тоя оток беше станал несъмнено защото в ожидание на доктора от днес до утре, аз бях прекратил лечението, което следвах.

Всичко това не разклати в нищо и ни в най-малка степен доверието ми в него. Ако тия работи разказвам, то е само да послужат като характеристика за поведението му изобщо спрямо болните му. Нищо не можеше да го свали от високото място, дето го бях поставил в своята почит. Той скоро ме доведе до още по-голямо омайване. Един ден, като беше дошъл у дома да ме прегледа, каза ми почти дословно следующето: „Лани не отидохте в Мантон, и това беше много жалко; което не стана лани, трябва да стане тая година. Не разполагате със средства, знам. Ще ги намерим. Кога аз бях болен, намери се един човек, който ми даде 000 л., с които прекарах една зима в Мантон и оздравях. Вие знаете, че аз съм богат. Същото ще направя аз за вас. Ще Ви дам две хиляди лева да проживеете тая зима в Мантон.“ Останах трогнат до умиление от тия думи. Той прибави, че това що ми казва, ще остане да се знае само от него и от мене и от бога. Благодарих едва ли не със сълзи на очите и той си отиде като ме остави потънал в удивление и благодарност.

Аз никога никому не казах какво сме говорили с доктора. На жена си, на Стояна и на Велчева обадих само, колкото да ги зарадвам, че съм обезпечен за разноските си в Мантон и че отиването ми там е въпрос окончателно и безвъзвратно решен. Жена ми, по-наклонна въобще да бъде недоверчива, отвреме-навреме запитваше дали работата е такава, че аз ще мога без никакъв страх да разчитам на обещаните пари. За да вярва повече в това, давах да се разбере, че няколко души участвуват в тая работа. Това бях изнамерил и за да прикрия Сарафова. Защото и тя, и Велчев бяха наклонни да вярват, че обещаните пари съм получил от него. Моята измислица допущаше да се счита Сарафов като участвующ в тая хубава работа, с която добри и щедри приятели искаха да ми дойдат на помощ, за да мога напълно да оздравея.

Аз не допущах у себе си никакво съмнение. Трябва обаче да кажа, че зе малко да ми се вижда странно, дето за тая работа доктора, при всичко че няколко пъти се виждахме, не ми спомена вече никога нищо. Това, не зная как, не ми се видеше естествено, при всичко, че можеше да се отдаде на сериозността на човека, който дал една дума, която не може да се не изпълни, не намира за какво вече да говори за нея. Аз не мислех,

че трябва да легна само на тия пари. Разбирах, че те не могат да ми стигнат и правех сметка, че онуй, що ми не достига, ще се допълни от една страна от онова, което ще остава за мене от пенсията, и после от онова, което ще зема от г. Генадиева. Дълго време аз вярвах, преди всичко, на основание думите, казани г. Вазову, че ще бъде щедър, много щедър за „Ад“ и на основание даденото лично мене обещание, че г. Шишманов ще откупи най-малко 150 екз. от „Ад“ и от стойността им Генадиев не ще може да не отдели за мене хиляда лева. Повече и ми не трябваха. Имах да разполагам през пребиванието си в Мантон с една крупна сума от три хиляди л. Това ми стигаше и престигаше. Луд е кой може да иска повече. Кога узнах отпосле, че Шишманов не бил дори внесъл заявление за откупуване на „Ад“ в Министерския съвет, че кредита бил изчерпан, зех да се замислювам, но не за себе си, а за жена си. Що имах да мисля за себе си и да се кахъря, кога у г. Сарафова имаше 2000 лева, които бяха или можеха да станат мои на всяка минута? Тогава реших да пиша на Шишманова, и да искам за жена си учителско място със свръхредовни часове, или както се казват (в тая минута това не ми иди на ум). Написах едно твърде хубаво и умолително писмо, което вярвах, че ще трогне Шишманова. Но работата като че удари на камък. От Министерството зеха да идат известия, че часове, каквито трябвали на жена ми, нямало. Намеси се г. Агура, комуто жена ми говорила в Головата книжарница, дето случайно го срещнала, намесиха се други, — нищо. Намеси се най-сетне г. П. Генадиев и ми обади, че работата ще се уреди. По това време министра, по настояване види се пак от Генадиева, реши да внесе заявление в Мин. съв. за откупуване на 60 екз. от „Ад“, колкото кредит имало уж още на разположение. Тука ми нанесоха една обида, за която считам виновен Генадиева, но която трябваше да преглътна. Заявление за откупване бях подал аз. Като ми съобщаваха от Министерството, че Мин. съвет бил решил да се откупят 60 екз. от „Ад“, прибавяха, че били съобщили на издателя, г. Генадиева да изпрати откупеното число екземпляри в М-вото, за да му се издаде надлежната заповед до ковчежничеството за стойността. Скоро след това г. Шишманов ми направи визита в къщи, за да съобщи лично на жена ми, че й е дал часове и че, ако те са малко сега, ще се погрижи да й ги увеличи по-късно, като я покани за всичко, що има да иска, да се отнася до него или до жена му. А мене каза, че той знае дълга си колко[136] за „Ад“ и ще го изпълни в началото на следующата година.

Всичко се нареждаше така много добре. Жена ми си гарантираше от училището един доход от близо сто лева, които по-после можеха и да порастнат. Това беше равносилно за мене с откупване на „Ад“ за една сума от 5 до 700 лева, и надежда пълна, по-светла от луна, грееше в една близка перспектива. При това вярвах, че Генадиев ще отдели от 800-те лева една част, макар и малка, за мене, което щеше да ми помогне за пътя и за първи разноски в Мантон. Той сам даде ми да разбера, че право съм мислил, като ми каза при изпращането на гарата, че съжалява, дето не могъл още да изтегли парите от ковчежничеството. За какво друго можеше да съжалява в случая? Останах с надеждата, че сумата, която не е могъл да ми даде в София като пътни разноски, ще ми я изпрати в Мантон. Аз я определях тая сумица на 300 лева. Почти да поминеш месец. Какви мили сметки!

Особено пък като това идеше да се прибави към сигурните ония 2000 лева, които Сарафов ми беше приготвил! Последния, след като го търсих у дома му два пъти и кога го срещнах втория път подир 12 ч., кога се прибира в къщи, като мина, както види се прави обикновено, през фотографията, дойде да се види с мене за последен път у дома, но задоволи се да ми каже като в кой хотел да сляза в Мантон и до кога да остана горе-долу там, и ми даде една визитна карта за д-р Матюрие, а за пари и зъб не обели. Това ме малко очуди, и кога стана да си отива, доде си обличаше горната дреха, не се сдържах и казах му, че отивам в Мантон като разчитам на него. „Няма да Ви остава", ми отговори. Това ме пак успокои. Щеше да бъде по-добре да беше приготвил нещо да ми даде направо или чрез другиго при тръгване, но аз бях решил вече въпроса за пари за път и нямаше неминуема нужда да накърнявам още от София сумата, която ми беше предложил за разноските ми в Мантон. По-добре беше да я получа там. А че ще я получа там, това не можеше да подлежи за мене на никакво съмнение. Бих се скарал с онзи, който би се опитал да ме предупреждава да не става[м] толкова доверчив. Даже пресметнах като кога че ще получа, ако не цялата сума, то поне голяма част. Допущах, че г. Сарафов може да пожелае да ми я прати на два пъти и не намирах, че има нещо за порицаване в това.

Това ме и накара да посегна смело на „Софийкиния капитал" или, както имах обичай да казвам, на „Софийкините пари". Като пиша и сега, ръката ми трепва, като да разказвам някакво злодеяние. Кога дойдох от Белград бях донесъл със себе си около 3000 л. в злато, които бях грижливо овил в три фишека и които бях предназначил за Софийка. То ест, когато дойдеше да се пращат пари за пансиона ѝ във Виена, колкото пари не ми достигаха, дотъкмявах ги от там. Това не ставаше всякога, но ставаше. По тоя начин никога не биваше случай да се забави изпращането на пари за възпитанието на Софийка ни с един ден. На тия пари бях посегнал веднаж-дваж за нужди на печатницата — припряни полици — но с надежда за връщане, което страх ме е, че не се оправда. От тия пари дадох 700 л. на Генадиева срещу сумата, която бях обещал да му дам, кога беше зел на себе си издаването на „Ад". Това обаче беше справедливо и не съставляваше обир на капитала, защото откогато се беше открила подписка за „Ад", за Софийкините разноски във Вена, както и за разноските за дохождането ѝ с г-жа Кубичек и живеенето ѝ през лятото в София, аз бях зимал пари и не съвсем малко от събираните абонаменти. По тоя начин обаче, със зимане днес малко, утре малко, капиталът от 3000 лева беше намалял на 1000 лева. Трябва да кажа, за да бъде всичко пълно, че от там само не вадех, а кога можах и прибавях, както се прави това със спестовните книжки. Гордеех се с тоя Софийкин капитал. На него мислех, както казват, че аз може да изпадна в последня бедност, но тя ще бъде все богата. Които ме слушаха можаха да мислят, че бо-зна къде съм ѝ гарантирал някой голям капитал, отдето ще може да се вади всякога за нейното възпитание?.

Ако се реших да зема сега тоя капитал, то беше защото по всичките сметки, които правех, излизаше, че аз ще се върна от Мантон с най-малко хилядо лева готови пари, които щяха да си идат на мястото и да служат за своето отколе определено предназначение. Тия сметки имаха всякога за основа 2-те хиляди лева, които трябваше да зема от доктора Са-

рафова. Това, мимо всичко друго, ме караше да гледам с още по-голямо умиление на щедростта, с която беше решил да пожертвува за мене 2000 лева. В какви сладки и чаровни мисли за него ме е увличала тая измама! Как съм го величаял в душата си! Какви венци съм му плел! Какви проекти съм кроил, за да оставя и за него, и за света памет на светото дело, което е извършил! Как ми е жал не за това, че съм се бил лъгал, а че той се показа така недостоен за обаянието, с което го очертавах в себе си и с което бълнувах да го очертая и пред света!

За тия пари бях писал на Сарафова в писмото, с което се обърнах да го моля за пари, че съм ги добил с безлихвен заем. Оставаше да кажа: свят заем, който не може да се не върне. Но и те не оцеляха. Беше тъкмо дошло време да се пращат двумесечни разноски за Софийка. Мислех за тая цел да употребя възнаграждението, което очаквах, че ще ми се даде за участието ми като председател в комисията, на която Шишманов беше възложил да прибере и откупи картини за музея от югославянската изложба и юбилейната. За възнаграждението и за целта, за която го предназначавах, бях говорил лично на г. Шишманова, когато му се представих да му докладвам устно за извършеното от комисията, и той посрещна думите ми така, че можах с пълно право да заключа, че му е драго дето ще може за такава хубава цел да послужи възнаграждението, което трябваше да ми даде. Доде стоях обаче в София, при всичко че Стоян ходи в Министерството, нищо не се получи. Оставих да вземе парите жена ми и да ги изпрати във Вена. Изминали обаче дни, нищо не се получило и тя зела нужната сума, около 245 л., ако не и повече от една част — 570 л. от заема, който ѝ бях оставил, за да ми ги изпрати в Мантон след като стигна там. Така че наместо 570 лева, аз получих само 320 л. и от 1000 л. Софийкини пари можах да употребя за себе си за път и за разноски в Мантон през първите седмици от пристигането ми 7 0 л. На жена ми, на една визита у министра, госпожата на тоя последния, като станало дума за тоя въпрос, казала, че мъж ѝ мислил, че комисията за откупване на картини ще извърши работата си безвъзмездно.

Както и да е, това бяха единствените пари, на които можех да разчитам на първо време. По едно нещастие, което стана с куфара ми, който, поради погрешно дадена ми разписка от Софийската гара беше останал във Фиюме[137], когато аз мислех, че ще го намеря във Венеция, дето ѝ преспокойно бях дошъл, наместо 140 или 150 л., колкото мислех да ми идат за път, аз похарчих 60 лева и в Мантон стигнах със 140 л., ако не и по-малко, от 400 л., които бях зел от София. Скоро се свършиха тия пари и по едно време се намерих без счупен мангър в джеба, защото жена ми, при всичко че още в първото писмо ѝ бях разправил каква пакост беше ми се случила по пътя и с колко малко пари бях стигнал тука, не бързаше да ми изпрати оставената у нея сумица. Принудих се да и телеграфирам и тя ми я прати още на другия ден с телеграфически запис. Така съм получил първи пари от София в Мантон. С голяма мъка и като избягвах всяка излишна разноска, можаха да ми стигнат тия пари за 3 седмици. В това време се случи, та г-жа Кубичек поиска нещо около 56 лева, за да купи или направи някои работи за Софийка, които ѝ бяха нужни за зимата, между които имаше едно manteau de sortie и чорапи. Аз ѝ писах ясно в какво тясно положение се намирам, и като мис-

лех, че мантото е повече за лукс, а то струваше 30 лева, пратих ѝ само 20 кор[они] за ония работи, които мислех, че са съвсем необходими. Първи път ми се случваше да не изпратя всичко, що ми се искаше за Софийка. Сам знам що ми е мъка било за това. Г-жа Кубичек ми отговори с едно писмо, което ме трогна до сълзи, като ми доказваше, колко е нужно за Софийка, пред вид на зимата, това manteau de sortie, което бях помислил, че иска да ѝ го купи само за лукс. Щом получих пари пратих ѝ още 20 корони, и с тях и с нещо, що беше останало от първите пари, писа ми, че ѝ е зела нещо великолепно.

Бързо изчезваха пратените от жената пари, но в мене живееше непокътната, светла като един блян, като слънцето, което грее над Лазурния бряг,[138] надеждата, че един ден ще се издрънка звънеца в пансиона между 9 и 10 пр. пладне и пощаджията ще ми подаде един запис, с който ще се видя изведнаж богат. Ще просветне дваж повече всичко, което и без това с неземно очарование блести около мене. Ще се отворят гърдите да дишат по-силно, по-юначно благотворния въздух, пълен с благоухание и здраве. Струна ще заиграе в душата, струна за чисти, нежни възвишени песни. Аз се виждах прероден, издигнат в непостижни, лучезарни светлини.

Затова стигаше да изпълни думата си онзи, по желание на когото бях дошъл тука да търся слънце, топлина, чист въздух и здраве.

Той се не обаждаше. Чака несъмнено да му пиша, като мисли, че донесените от мене пари ще ми стигнат за доволно дълго време. И писах. Писмото беше каквото прилича да бъде писмо, отправено на човек, който се е обрекъл по своя собствена воля и инициатива, без да му е продумана дума от кого да било или направо, или чрез друго лице, да извърши един благороден и рядък поне у нас акт от самопожертвуване за чуждо благо и добро. Понеже бях останал съвсем без пари, бях помолил г. Сарафова известна сума да ми изпрати телеграфически. На 7-мия или 8-мия ден получих действително с телеграфически запис 500 лева. Искренно се възрадвах и изказах на доктора в писмата си своята благодарност по начин да види колко съм дълбоко трогнат от услугата, която ми прави. Нещо обаче се накърни у мене на сърцето, като измина доста време и не получих никакво писмо от него. Искаше ми се да видя, чрез няколко реда, писани от ръката му, че тия пари ми се дават от сърце като на приятел, към когото по една или друга причина усещаш обич и уважение, а не като подаяние, изискано от просия.

Това писмо не дойде. Аз зная доктора колко от много работи е разсеян и не щеше да ми бъде трудно да го извиня за това пренебрежение, което оставаше някак да ми тегнее услугата, която получавах, ако не беше станало случайно едно разкритие, което е малко да се каже, че ме приведе в истинско отъпение. Случайно в едно писмо до жена си, като ѝ казвах, че още не съм получил нищо от обещаните пари — тя знаеше, че има обещани пари, но не знаеше ни от кого са, и при това от едного или от повече души, и колко са, — прибавях, без никаква умисъл, че ще бъде нещо страшно, ако тия пари не дойдат. От писмото, което получих в отговор на това от жена си, разбрах, че и тя, и Велчев, който впрочем ми писа по тоя повод и отделно, са се били много развълнували. Жена ми при това казваше ми някак загадъчно да ѝ се не сърдя, ако ми каже, че на неи дължа дето ще получа или съм получил — това не пом-

ня сега добре — пари, и да се не безпокоя, стига да ѝ кажа, кога се най-да в затруднение, пари ще ми се пратят. У Велчева се беше явил страх, че мисля да се връщам и ободряваше ме, като ми казваше, че имам приятели, които няма да ме остават. Напразно се стараех да разгадая писмото на жена си и писах ѝ с тон, който би могла да вземе като оскърбителен за себе си, да ми обясни без уговорки какво иска собствено да ми каже и какво особено е направила, та мисли, че има право да счита, че, ако съм получил пари, ней само дължа това. Това беше подчертано в писмото ѝ. Отговора ѝ имаше характер на цяла изповед, в която се виждеше, че няма нищо което да е измислено или умишлено прибавено от нея. Разказваше, че причакала г. д-ра Сарафова, за когото обаче това се явило като случайна среща, къде 10 ч. преди пладне във фотографията на г. Ив. А. Карастоянова, кога той се връщал от болни, за да приеме дошлите у дома му клиенти и обикновено минува оттука. Като я видял той ѝ заговорил за мене и тя му обадила, че, ако и да не знае дали е той лицето, което, по това, що е чула от мене, било ми обещало пари, за да ида в Мантон, но считала за дълг да каже, че съм се намирал в голямо затруднение по нямане на пари. Доктора ѝ казал, че той никога не се е ангажирал да ме издържа в Мантон, че той е мислил или знаел, че аз отивам там с две-три хиляди лева и че лично за него, той не е считал, че има друг дълг, освен да ми помогне когато случайно се намеря в затруднение; но след това, като видял жена ми много развълнувана, взел да я успокоява, че което трябва ще се направи.

От нищо не съм почувствувал в живота си по-потресающе впечатление. Помислих, че ще ми стане зле. Слава богу, като по план на провидението, едновременно беше ми донесъл фактора и едно мило отворено писмо от Софийка, която ми изказваше радостта си, че подаръците , които им бях пратил за Коледа и които мислехме, че са се загубили, защото се бяха забавили много, били получени. Зех писмото, и като го сложих на устата си, не престанах да го целувам, доде не почувствувах, че съм се успокоил и не дойдох на себе си. Тоя човек отричаше това, що беше говорил, думата, която беше ми дал да ми даде 2000 лева, и на основание на която само можах да се реша да тръгна за Мантон и обявяваше, че е длъжен само да ми прати пари, кога се намирам в затруднение, то ест да ми даде онова, което ще мога да изискам като просия. Писах на жена си да ѝ се карам, че е ходила да се вижда с него, че никой други освен той и аз не може да знае какво сме говорили, че аз ще изпълня, без нейна намеса, дълга, който имам в случая. При все това не се дигна вече доктора в моите очи и в моето уважение. Но аз реших да следвам да се обръщам с него като нищо да не зная от това, що е станало между него и жена ми и като да стоя при вярата си, че той ще изпълни дадената си дума и ще направи във всеки случай нещо, с което да ми стопли сърцето и да ми даде възможност да запазя ония хубави чувства, които, въпреки всичко, исках да останат непокътнати. Не само му пишех, но на Стефанов ден му изпратих една мила телеграма: „Приятелски поздрав и най-сърдечни благопожелания.“ На телеграмата, която може би го бе трогнала, той ми отговори с няколко реда, написани на една визитна карта: „Благодаря сърдечно за поздравлението и благопожеланията. Желая здрава 1907 година. Чета с радост добрите Ви известия; Моля, продължавайте!

30/XII.906. Ваш предан Ст. Сар.“

Това писъмце, колкото и кратко да беше, за което на един човек, погълнат от работа като доктора, може лесно да се намери оправдание и да се прости, ми се видя продиктувано от чувства, на които можах да погледна с доверие и със съгряна надежда. Може би жена ми не го е разбрала. Може би нему самому се е искало да я остави в неведение. Може би му е било тежко да вижда жена, че си туря пръста в нашите отношения. Тайната беше поставена от него като условие. Никой не трябва да знае величието на самоотвержения, който даваше дума да извърши. Поне така аз изтълкувах тогава и продължавах да тълкувам и после желанието, изказано от него да остане това, което обещаваше да направи за мене, една тайна между него и мене.

И аз реших в себе си, че той и фактически ще докаже, че не е изменил на думата и не я е погазил под краката си. Бях убеден, че скоро ще получа от него пари, първите, които така ще дойдат, без да са били искани, или ако щете — просени от мене. Бях почнал дори да пресмятам като кога ще дойдат. Бях турил за дата на изпращането ' януар., а на приемането 9 януар. После продължих тия срокове с по два деня. Нищо. Г. Сарафов се е бил счел издължен спрямо мене с четирите реда, които ми беше драснал на своята картичка.

Как ми е било тежко, че се видях излъган в ожиданията, които възлагах на него! Цял преврат по отношение на него се беше извършил в душата ми, само от мисъл, че след мъките, които ми беше причинил разговора му с жена ми, щеше да ме очарова и увлече с една мила изненада. И нито ми мин[а]ваше на ум за голяма сума. Исках само един акт, който да ми докаже, че мисли за мене, че се сеща, — той, богатия човек, той, комуто в тежка минута друг бил помогнал да прекара една зима в Мантон, — за думата, която ми е дал.

А след един два деня щях да се намеря в най-безотрадно положение. Впрочем откакто съм дошъл в Мантон всякога е трябвало да държа тънка сметка за своите разноски. Само за Коледа се разщедрих за Вена, дето изпратих подаръци за около 75 лева. Разполагах само със 100 лева, с които трябваше след два дни да плащам пансиона си, така че щях да имам само около десетина лева, срещу които ме чакаха ред малки дългове — на перачка, на вестникопродавач, на книжар, и прч. Тия пари ми бяха изпратени от Стояна, който беше прибавил от джеба си 40 лева, при 60-те, които бяха останали за мене от 700 лева, сумата, която била зела жена ми за двете коледни пенсии. Няма да се види чудно никому как така от 700 лева да останат за мене само 60 лева, като узнае, че от тия пари жена ми е била длъжна да отдели 200 лева за двумесечен наем на къщата, 225 лева за предплата на двумесечни пансионни разноски за Софийка, 138 лева за уреждане на разни мои полици и най-сетне 75 л., които е задържала за себе си, пари земени от [139][...] за два месеца. Тая сметка може да послужи като най-хубаво осветление за това каква цена са имали в моя семеен живот това, което съм наричал „Софийкини пари“, и последните от които, 1000 л. тъкмо, задигнах за път и за първи разноски в Мантон.

Колкото и да ми беше тежко да се отнасям с нова просия към г. Сарафова, реших да му пиша. Ако не ми дойдеха пари от него аз рискувах

да се намеря след няколко деня в пълна нищета и да не зная какво да правя. Писмото излезе ни сладко, ни горчиво; колкото и да исках да надвивам на себе си, тежкото настроение, в което се намирах, не е могло да не се отрази в него. Ако у г. Сарафова има колко-годе философски разсъдък, той ще разбере това и ще си го обясни едновременно. Тъкмо кога привършвах писмото, пощаджията дойде и ми донесе едно писмо от Добровича[140] с приключен в него един чек от 1000 лева, изпратени от Княза за моя труд. Почти в тия думи състои съдържанието на писмото, което ми се видя като писмо, което е било писано набързо или е било писано с някаква досада. Мина ми през ума да не пиша на Сарафова, но скоро измених мнение. С хилядо лева не мога да се мисля гарантиран за разноските си доде стоя тука, особено като смятам да остана до 15 апр. Па и най-сетне, ако част от тия неочаквани пари остане, грях ли ще бъде това? Ще ги остава на мястото на Софийкините пари, което не мога да не направа, без да стана престъпник, защото без това аз ще се намеря в невъзможност в най-близко време да я издържам да се възпитава и учи, както съм решил и искам, в Европа.

Запечатах писмото и го пратих. Ще прати ли Сарафов пари и каква сума? Бих желал да направи нещо, за да омекоти тая скръб, която ме мъчи за разочарованието, на което ме изложи. Друго чувство не ме вълнува спрямо него. Сещам само една безконечна тъга, че един човек, когото така високо дигах в своето доверие, в своята обич и почит, така ниско и малодушно се подигра с мене, като потъпка дадена дума и ме изложи, дори ако бих искал противното, да не мога вече да гледам на него с уважение. За две хиляди, който ги има, а трябва да ги е имал човек, който, без някой да му е искал нещо, е обещавал да ги даде, да наруши човек коварно едно тържествено обещание, — това е нещо, което умът ми не може и няма никога да побере.

Тъгата, която ми притиска сърцето, намери отзив в едно стихотворение, което на бърза ръка написах когато довърших тая станала уви тъй дълга страница от моя дневник. То е една импровизация и само като импровизация го внасям в своя дневник. Ето го:

Издигнал бях хрустална чаша, чиста,
с напитък, кой с янтарен блясък шипи
и готвех се, в ред бисерни мъниста
да изрека трогателни хвалби,
с неземний тоя блясък озарени,
що пръска бог в тоз край благословени. . .
Една усмивка чаках да огрей,
да екне химна от сърце хвалебна,
и с нея радост вред да просветлей
по-лучезарна от мечта вълшебна.
Усмивка не яви се, и изби
в душа отровена тъга печална;
извърна се в ръка чаша хрустална,
разля се и о камък се разби.[141]

12 януар. 907.

Преди стиха, който захваща с „една усмивка. . .“ биха могли да се поставят още следующите четире стиха, които обаче вписвам тука, защото са съставени и не искам да се загубят, но без да съм решен, в случай че се публикува някога стихотворението, да ги вместя в него:

Мечтаех аз с раззинати уста
цял свят да чуе думи топли, лестни.
На друг любим да види доблестта
и с мене дружно да му ръкоплесне. . .[142]

18 януари [1907].

От кога съм в Мантон днес първи път съм се усетил истински честит. Плувам във възторг и радост, че се пренесох в Riviera Palace. Всред тая природа пищна, която пълни сърцето с увлечение и гърдите с упоително благоволение, чувствувам, че наистина съм в град, дето за служва да дойде човек, който търси да поправи и укрепи своето разнебитено здраве. Това е един рай посред тия безконечни градини от портокали, лимони, маслини и най-разнообразни и богати цветя. Всред тая чудна и пленителна зеленина весело се издига хотела, натъкмен да достави на ония, които живеят в него, всички удобства и от обширните зали, дето от сутрин до вечер прониква на широки вълни слънцето, се открива безподобна гледка, в дъното на която морето сияе, озарено от светлина и блясък. Тия божи чудеса, всред които може да се не види прероден само онзи, у когото безвъзвратно е сломена пружината на живота, са били до мене и аз не съм ги знаял или съм ги мислил недостъпни за мене! Как всички хотели в града, и тия които минуват за най-богати и хубави, ми се видят бледни и назначени само да служат със своята вънкашност за жалка помама за ония, които идат в Мантон за здраве. Само от тая заран съм тука, а чини ми се през тия няколко часа, които съм вече прекарал в новия си хотел, съм дишал само сила, бодрост и здраве. И всичко съдействува за постигане на целта, за която се иде тука. Храната е вкусна и изобилна и обстановката, сред която се яде, по своята светла и художествена роскош, удвоява цената, която сама по себе има добрата храна. При това твърде малко можах да се възползувам от преимуществата, които хотела и положението още повече, в което се намира, далече от града, на високо място, посред големи и разкошни градини, представляват за един живот хубав и укрепителен за здравето. След три [часа] стоях на един стол, под маслинено дърво, с изглед към един хълм, посеян с вили и земледелчески сгради, къпан от слънцето, доде зайде зад отсрещната висока могила. Заприказвах се с момчето, което поливаше градината, италианче, което ме зе за италианец и на драго сърце заряза работата си, за да ми разправя за хубостите на хотела. Долу, според него, градът е чисто огнище на болести, и той ми изреди няколко, на които са осъдени всички, които живеят там. Искаш да живееш на здраво място — ела тука. Избор няма.

На връщане надрасках едно малко стихотворение за Софийка. Приятно ми е, че с това приключих първия ден от пребиването си в новото си жилище, от което чакам чудеса за себе си. У мене се възроди вяра,

че ще заякна и ще вида закрепнало разнебитеното си здраве. Не стига ли само по себе това?

Портрета на Софийка, направен в своето нарочно поръчано кръжило от лимоново дърво, пръска радост в малката ми но гиздава стая. Колко пъти на ден си я целувам! Боже, боже! Бъди благословен сто пъти, че тури в сърцето ми тая безпределна любов!

Ето сега стихотворението, мъничко и то като стаята ми, но и гиздавко като нея:

Веднаж, остал сами в нощ звездна,
попитах аз една звезда,
отде ѝ иде светлостта,
с коя грей в темна нощна бездна.

Трепнà звездица на небето,
просветна повече и с глас,
кой трогва ми до днес сърцето,
с усмивка рече ми тогаз:

— На своя ангел мил очите
защо не питаш някой път,
от дека, под ресници вити,
тоз плам им иде, с кой горът?

19 януари [1907].[143]

О божа благодат! О божа благодат! Как чувствувам твоето присъствие навсякъде около мене! Как чувствувам, че със светлината на слънцето, с благовонните струи на въздуха прониквàш в мене и търсиш да изкорениш злините и пакостите, които са направили недъзите и болестите и да въдвориш там изново сила и здраве! О боже! Ще допуснеш ли да остана излъган във вярата, коя полагам в твоята благодат?

24 януари [1907].

Писмата на щерка ми стават от ден на ден по-мили. Тя ми не пише освен за неща, които я близко интересуват, като напр. днес, че е дала изпит по религия и е зела бележка 1, че валяло сняг във Вена и било много студено, но всичко това е казано така, че просто ти се забива сладко в душата и те трогва. Навярно съчиняват ги заедно с госпожа Кубичек, но няма съмнение, че има много нещо в тях нейно, и то е което ги прави така мили. Ами ако са всецяло нейни? Това още може да се зададе като въпрос, мисля. Не можах да се стърпя и веднага ѝ писах. Тя не е била получила отворената карта, която ѝ бях пратил оттука, та писмото си е адресирала Villa Magali. Ох! Тая вила! Чини ми се, че смишлявам някой тежък грях свой, като ми дойде на ум, че цели три месеца прекарах там, без да добия при това, да има в целия пансион, поне едно място топло, дето човек, като се сгуши, да се почувствува сгрян.

25 ян. [1907].

Написах на бърза ръка едно ново стихотворение за Софийка, но след като го пратих, написано на отворено писмо, дваж после писвах на г. Божкова илюстровани картички за поправки в третята строфа. Божков тряб-ва хубаво да се смее, кога вътре в три дни получи едно след друго три отворени писма, от които двете илюстровани, касающи се за поправки в два стиха от едно стихотворение от дванайсе стиха. И при все това, кога днес случайно прегледах стихотворението, съзрях, че съм пропуснал в него една погрешка против езика. Но най-сетне стига това само да бъде грехът на стихотворението! Ето го:

О сълзи зная аз, кои убиват,
изблик на горести, кои без жал
в сърцето с люти болки се забиват
като отровен островърх кинжал.

Но знам и други сълзи. . . щерко мила,
онез, кои, сгряна с ярък плам,
душата ми за тебе е ронила:
те сладък, те целебен са балсам.

Блазе му, кой до сълзи се забрава
за чедо, за кое със жар милей!
Те над трендафил, кой се разцъфтява,
роса са, коя в утрен час светлей.[144]

Турих и на двете стихотворения обща дата — 1 ян.; защото горе-долу тогава са писани и двете, а после са собствено преработени.

29 януар. [1907].

От няколко деня не ми идат ни вестници, ни писма. Без да искам из-падам в тъга, като да съм изоставен от всички. Мисля неволно на онова, което ще бъде, кога замина от тоя свят. Така ще престанат да се сещат за тебе и ще те изостават на неминуемата ти участ всички, всички, на обич-та и на преданността на които сега разчиташ. Не е ли закон на природата, онова да ни интересува и вълнува най-много, което стои най-близко до кожата ни, до онова, що съставлява най-необходима нужда за нас и най-настояща? Моралната нужда да мислиш за ония, които не са вече, но с които са те съединявали връзки от любов, колкото и да ни въздига, до-колко може да утрае в борба с нуждата да се мисли за насъщето, за онова, що ни тряб[в]а и що ни увлича днес?. . . Всичко това е така тъжно, така-ва горест внушава, че не ми се ще да се вглъбявам повече в него. . .

31 януари [1907].

Ден знаменателен от моето пребивание в Мантон. От пладне от завчера времето е било все намусено и непрекъснато почти валя дъжд. Тая нощ два пъти се събуждах и двата пъти чух го как равномерно шурти. Тая заран отварям капаците на прозорците и виждам върховете, които се издигат тъкмо срещу мене, побелели. Сетих се как Софийка се радва кога види сняг, и приятно ми стана и мене, че виждам тая гледка, която е така необикновена в тоя чаровен край, над който се предполага, че грее постоянно майско слънце. На десния връх снегът е образувал, както се види, един по-дебел пласт. На левия изглежда като бял прах посипан по него. Зад тях по по-високите върхове трябва завчера и вчера да е паднал много по-голям сняг, но те се не виждат оттука. Времето е тихо. Не се движи ни един листец по дърветата, които се виждат от моя прозорец, и в стаята си, едва след като [се] измих, седнах да пиша,без да усета нужда да наметна горна дреха. Барометъра снощи беше много паднал. Кой знае дали няма да вали и днес?

31 ян. 3 ч. и 1/4 под. пладне

Не съм се бил лъгал, вали.

Довършвам още една глава от „Мазаниело“[145] и утре ще изпратя приготвения ръкопис, който обема три глави, на жена си, та да не остава вестника без подлистник, както трябва да му се е случило до получаването на пратения по-рано ръкопис. Види се, че не им е още стигнал ръкописа, па и не знаят кога ще им стигне, от това че послаждат оня, който имат, приготвения от жена ми и поправен от мене. В три броя вече от вестника, които съм получил, помещават все от подлистника едва по десет-дванайсет реда на стълбец. Каква цена се дава на „Мазаниело“. Работата ми е много досадна, при всичко че е лесна и никак не уморителна, защото романът не струва, в моите очи поне, нищо. Изглежда като да е писан от дете, така се развива темата в него; инак сама по себе интересна и от която би могло да се направи нещо наистина хубаво, леко и несериозно. Сега още по-силно усещам какъв чуден и възвишен по замисъл, по чувства и по художество роман е „Железния гроб“ от Х. Консиянс.[146] Но кой знае, може би „Мазаниело“ с всичката си кьопавщина да е повече по вкуса на нашата публика и да се чете по-лакомо и с по-жив интерес отколкото великолепния роман на Консиянса. Впечатление такова силно ми остави прочетения тия дни от мене роман от Мопасана, „Yvette“. С какво художество великия романист е успял да прикрие всичко, що може да има гнуснаво в темата и да ни я представи по начин така увлекателен, че да обръща внимание само като чудно верна и психологически дълбоко изучена картина от нрави! Ето де се вижда, че имаш работа с майстор. Това обаче не е храна за български стомаси. Па и не ни трябва. Двойно ми е приятно, че купих тая книга — евтино и хубаво издание по лев от Ollendorff[147] — едно, защото четох нещо хубаво и защото намерих между четирете разказа, прибавени при „Yvette“, един великолепен принос за сбирката от „Бисери“ (новолатински литератури), която готвя[148]: „Le Papa de Simon“.[149]

За тая сбирка съм превел десетина вече парчета, за повечето от които, ако не за всички, може да се каже, че са елмази, и това ме радва. Итали-

ански има вече две, и двете хубави и от двама известни съвременни писатели: едното от G. Verga[150], а другото от Ада Негри[151].

Часът е четире и продължава да си вали, и както се е намръщило небето и овило с гъсти облаци, надали скоро ще престане. Това е навярно сняг по планината и утре моите връхове ще светнат още повече под дебела бяла покривка.

1 февр. [1907].

Иди повярвай! Ставам на 8 ч. и полов., отварям прозореца и блесва пред очите ми ослепителен майски ден. Ни един облак на небето. Слънцето пролива необятна светлина, под която чудно сияят отсрещните върхове със своята белоснежна покривка. Ни най-малък трепет във въздуха. Не виждам да се клати ни един листец по дърветата, които се зеленеят на длъж и на шир пред моите погледи, омагьосани от това хубаво лучезарно утро.

2 февр. [1907].

Денят е чудесен. Снегът се топи по моите върхове. Слънцето пече. Заранта седях два часа под моята стряха и вечерта там дочаках захождането на слънцето, след което постоях още двайсетина минути и се прибрах в хотела. Не съм си свалил още горнята дреха и седнах да пиша тия няколко реда. Времето е съвсем тихо. Сякаш че е дошла вече оная истинска пролет, която аз чакам, кога няма да настъпва коварна промяна във времето и след залез на слънцето, като вярвам, че тогава ще усетя у себе си оня преврат към поправление и възраждане или прераждане, за който съм дошъл тука. Днес се чувствувам добре и се намирам при най-светло настроение. На тия две неща дължа дето можах да напиша на Велчева писмо от 8 страници. Колко глупости съм му написал!

Имам мили писма от жена си и от доктора Драгомирова[152], които едновременно ми пишат за годявката на Марийчето с някой си млад доктор Бонев, за когото жена ми ми дава твърде лестни сведения. Той ѝ бил казвал, че бил живял в Мантон и то в същия хотел Riviera Palace, за който ѝ бил разказал чудеса. От всичкото си сърце се зарадвах за щастието, което е постигнало Атина [и] доктора, на които най-голяма грижа беше женитбата на Марийчето. Щастието им е по-голямо отколкото са го мечтали. Писах на Марийчето едно писмо, от което трябва да останат много доволни и тя, и годеника. Утре ще пиша на Атина.

Колко е порасъл вече денят. Писах до 5 и 1/ и не усетих нужда да запаля електрическата лампа. При това седа в стаята без палто, без да усещам не студ, но дори и хлад.

3 февр. [1907].

О чаровно утро! Не зная ангелите, кога се събудят, какъв по-лучезарен ден могат да мечтаят да видят че грее над рая и над неговите хубо-

сти. Ни един облак на небето, ни тръпка от вятър във въздуха. Панорама неописуема по блясък се открива от залата за ядене. Сядам, за да зема утренното си кафе срещу обширните прозорци и през тях блесва морето, потопено от ослепителна светлина, която блика още по-сияюща в прелестното кръжило от прясна, разкошна и живописна зеленина, през която се представлява на омаяните очи. А отвъд това кръжило е безкрайност — безкрайност от лъчи и сияние, открита и достъпна само за духа и за мечтите.

С тия сладки ощущения се връщам и заварям писмо от Софийка, тъй мило както е мило зрелището, което ме е омагьосвало тая заран. Целувам писмото и това ми разкарва тъгата, че и до днес доктора не се обажда. А Богдан[153] все продължава да ме уверява, че ще се обади. . . И той, дух, лъже. . . Софийка иска много да ѝ пиша често. Ще ѝ пиша още днес. Ах, как я обичам! Как я обичам! Пиша тия думи и на очите си усещам сълзи.

Днес подир пладне ходих да се бръсна и от бръснарницата слязох в града, отдето се върнах с омнибуса на хотела. По пътя оставих карточка за г. Цанкова, чиновн. от Минист. на търговията, минно отделение, зет на Славейкова, в хотел „Петербург“, отбих се после в бижутерията на г. и г-жа Гатен, влязох в аптеката на Одо да поръчам да ми напълнят едно стъкълце с терпентин за триене на гърдите сутрин, обиколих два пъти кея, за да срещна някои българи или семейството на поляка — доктор, набързо отидох в книжарницата на Клапо та зех втори тевтер, като тоя, за дневника си и хартия за превода на „Мазаниело“, влязох в аптеката да си зема терпентина и упътих се към мястото, дето спира омнибуса, но го намерих, че вече е тръгнал; той спря и аз се качих. Вътре имаше само двама мъже и една жена, които говореха немски.

Радостен си дойдох, защото излезе, че от 9 ян., кога съм се[154] теглил пак у Одо до днес, 3 февр., съм спечелил точно 1 килогр. и 450 гр. Това е хубав и твърде утешителен признак. На 9 ян. съм бил дошъл 61 кгр. 600 гр. Сега дойдох 63 кгр. 50 гр. Дано върви все така. Тогава ще знам решително, че се поправям.

Пак почнах тая мъченическа работа, да превождам „Мазаниело“. Много нефелит роман, леко и несериозно написан. Подир „Железния гроб“ от Консиянса, чини ми се, че върша грях дето помагам да се публикува на български, на същото място, дето се е печатил оня хубав и възвишен труд, това нищожно творение. Но ще се кара. На хората може да харесва.

4 февр. [1907].

Просто ти иде да дигнеш очи към небето и със слова въодушевени да въздадеш слава богу и да го благословиш за чудото, което върши, за радостта, с която изпълва сърцето ти като поставя всеки ден пред тебе тая гледка омайна, потънала в зари от ослепителна светлина. Хубостите, които виждам всеки ден са все едни, и трепкам при все това, като да е нещо ново онова, кое очаровава душата ми. Това е вярно за хубавото не само в природата, но и в областта на морала и на изкуството. Кога и да ни се вести, то ни разтупва, подига и възвеличава. То може да умори и да

дотегне на покварени души, които са загубили великия дар за наслада от онова, що е наистина велико и възвишено.

Г. Дуков, който беше дошъл да ме види днес подир пладне заедно с г. Александрова, ми съобщи за смъртта на княгиня Клементина. И него, и мене ни очудваше, че ако сведението е вярно, тя била умряла във Вена. Не можехме да повярваме, че е било възможно, след болестта, която прекара и която на нейните години и при силата, която от медицинските бюлетини се виждаше, че е имала, да я остават така скоро след оздравяването да замине за Вена. Същите мнения разменихме и с г. Цанкова, когото заварих, че ме чака в хотела тъкмо подир като се бях простил, след една малка разходка, с Дукова и Александрова. „Ден", който бях получил вчера, съобщаваше бюлетините на докторите от преди пет деня. Наистина там се даваха добри сведения за вървежа на болестта и казваше се дори, че ако се запази така състоянието на болната, ще престанат да се публикуват бюлетини. Най-слабата предпазливост е искала, и от страна на княза, и от страна на докторите, да не допущат [. . .], още не напълно оздравялата стара княгиня да се изложи на случайностите, които могат да бъдат съпряжени, въпреки всички мерки, с едно пътуване. Но види се, че е било писано от съдбата да довърши своите дни на земята, и грешката е трябвало да стане против самата воля дори, на ония, които са виновни за нея, било за това, че са допуснали да се направи, било за това, че не са я възпряли. Всичко това ме караше да не давам пълна вяра на сведенията на Дукова и Цанкова и споразумяхме [се] с г. Цанкова да го намера утре в два часа в хотела му в града и да узная от него точно дали е истина това що ми каза. Той щял да се научи от един немец. Но щом го изпратих, намерих, оставен случайно от някого един брой, дошлия тая вечер тъкмо, от „Eclaireur de Nice", дето прочетох в една телеграма от Вена, че още снощи вестниците посветили посмъртни статии на покойната. Веднага дадох следнята телеграма за княза в София:

Altesse Royale Ferdinand.

Spodéljam s sakrouchéno srdtse'obchténarodna skrb za vélikata zagouba.

Скръбно ми е, че не можах в по-дълга телеграма да дам по-обширно изявление за чувствата, които предизвика в мене тъжната новина. Всякога съм гледал с голямо уважение на тая жена. Тя беше необикновена жена по сила на дух, по воля и енергия. Най-добрите черти у княза са му дошли от нея. Тя е била за него един гений. Нейно дело е женитбата му с княгиня Мария-Луиза. Само един много проницателен и далегледен ум, съединен с крепка и искрена майчина любов, е могъл да направи тоя избор и, в случай на нужда, да го наложи. Със стъпването само на Мария-Луиза в България династията пустна корен. Само качествата на княза, колкото и да заслужават почит, не биха стигнали, за да се постигне това. Мария-Луиза способствува за закрепване на династията не само затова, че спечели сърцата със своя благ характер и милостива душа, но и защото даде на княза две мъжки деца, у които всички бяха наклонни да вярват, че ще минат несъмнено качества от майката. След женитбата на княза и след раждането на престолонаследника, за династически въпрос не можеше повече да става дума в България. От участието на княгиня Клемен-

тина в това, — а без нейната намеса и без нейното силно влияние на княза, — едва ли тоя последния би отишъл да търси другарка у една забравена династия като тая, от която произхождаше българската княгиня.

Не считам услуга на княгиня Клементина, че е дала съгласието си за преминуването в православно вероизповедание на наследника. Тая жертва е била предвидена от нея от минутата, кога княза е бил поканен да заеме българския престол. Тя я даде на самолюбивото си желание да види един син свой, един внук на краля Луи-Филипа, коронован господар, па макар било и на една малка държава като България.

От Княгиня Клементина ще ми остане скъп спомен едно саморъчно писмо, с което ме удостои във вид на благодарност за един екземпляр от „Ад", който й поклоних. Имам писмото тука и уместно е да го препиша тука. Съдържанието му прави чест висока на оная, която го е писала. Ето писмото:

Euxinograde 14. 8. 1906.

Mon fils m'a remis de votre part l'exemplaire de la magnifique traduction du Dante que vous avez bien voulu me destiner. J'y retrouve le génie du grand Poète Italien, l'immense talent du poète traducteur et une oeuvre artistique bien remarquable. Les poètes ne peuvent être traduits que les par les Poètes. Recevez, avec mes remerciements, ce souvenir destiné à orner la main de l'illustre écrivain et croyez aux sentiments de

votre affectionnée[156]
Clémentine.

Няма да скрия, че това писмо ме трогна до сълзи и вълненията, които изпитах, се отразиха в отговора, който изпратих. На друго място ще предам тоя отговор. Той трябва да е произвел много хубаво впечатление, защото след това княгиня Клементина ми прати един скъп и хубав пръстен от злато, украсен с един сафир и два малки брилянта. Пръстена е бил донесен в къщи на другия ден след моето тръгване. От двореца питали жена ми, дали ще иска тя да ми го изпрати, а ако не, да го даде, за да ми го изпратят. Жена ми, която лесно се смущава в такива случаи, не дала пръстена, без да е мислила при това сама да ми го праща. И добре, че не й е дошла такава мисъл, защото щях вероятно да плащам мито. И в София, и тука пръстена се оценява за повече от 300 лева. Това е единствената облага, която до тая минута имам от „Ад". Искаше ми се просто да го видя, да му се порадвам и писах на жена си да го даде на г. Добровича, за да ми го изпратят, което и направих. Получих го, като пощенски колет, чрез Бълг. дипл. агентство в Париж, та нема да плащам нищо за него.

6 февр. [1907].

Отварям прозореца и пак радост избликва от гърдите. Проливно слънце[157] озарява всичко. Мога ли, боже, да живея всред тая непрекъсната, необятна, неизказуема благодат, с коя осипваш тоя благословен край, и да не я усетя превърната у мене в сила и здраве? Боже, безмерно ще бъ-

деш жестокосерд, ако допуснеш да се не сбъднат моите надежди и не дадеш да зарадвам ония, които ме обичат! Ще можеш ли да бъдеш без милост за нея?

И пак с мисли за нея съм се пробудил тая заран. Сетих се пак неволно за последнето си стихотворение. Не ми харесват първите два стиха от третята строфа, които най-сетне пратих на Божкова, за да замести с тях първия текст. Мисля, че ще бъде по-добре да ги заместя със следните два стиха:

Блазе на онзи, който ги познава!
Той жарко люби, истински милей. . .[158]

Вчера извадих от Креди Лионе[159], дето от княжеските пари бях оставил 700 л. в депозит, 250 лева. Без това нямаше с какво да платя на хотела ни даже за изтеклата седмица. По тоя повод се отпуснах в тъжни мисли за своето горко положение и цял ден съм бил в тежко униние, което обаче не дадох други да видят. Поръчах си вчера дрехи, пролетен, летен и полуесенен едновременно костюм за 85 лева. На морския бряг намерих Дукова, другия българин и доктора-поляк с един русин и една рускиня от Киев, наскоро дошли тук. Всички харесаха плата. Дуков даже изяви желание да си направи и той костюм от такъв плат.

7 февр. [1907].

Лошо време. Явява се понякога слънце, но като на подигравка и за да се изгуби скоро. Приличаше цял ден да има буря. Вятър не престава да пищи като в най-лошо време на морето. Трябваше да ида днес да ми правят проба на дрехите, но не се реших да изляза и добре направих. От вчера съм разстроен от слизането по стръмните пътеки, които се спущат от хотела в долината на Бориго и по които слязохме заедно с Дукова, който беше дошъл нарочно за това, за да идем у г. Еразма (Станиславовича) Домародски на чай. Болят ме и досега краката като ходя. А мислех, и Дуков решително ме съветваше да се върна по същия път! Днес се чувствувам унил духом и безкрайно печален. Само мрачни мисли и образи ми идат. На нищо не мога да погледна весело и надеждно, като че от живота ми се е махнало всичко, което може да го направи сносен и търпим. С това настроение се събудих, с него и ще легна да спя. Обръщам погледи към фотографията на Софийка, но и тя не успява да внесе бодрост в упадналия, угнетения дух. Времето помага за това печално състояние, но ако нямаше то извори, отдето да приема храна, какво би направило самò по себе времето?

И при това мрачно разположение да се считаш длъжен да превождаш „Мазаниело"! Не ми се е паднало още да чета по-глупав роман. Автора така рисува Мазаниело, че мислиш, че го е изкарал на сцена само за да го направи предмет на подигравка.

Получих от г. Вел. Йорданова[160] от Разград, в отговор на карточката, която му пратих, илюстрована карта, дето е драснал няколко твърде мили реда, които ме трогнаха.

На 9 ч. и $^1/_2$ вечерта, кога отивам да си лягам, барометъра на хотела показва голям дъжд. В спалнята си слушам да свири вятъра, като в най-страшна буря. При всичко че прозорците са затворени и капаците спус-

нати, усещам, че по сила на виелицата проникват в стаята струи от студ. Вятърът не е насочен към прозореца, но от време на време той потрепва. От това и мене ми ставаше тая вечер все по-тежко. Сега като че ми поолеква на гърдите. Задуха, който така ме мъчеше, доде седях долу в салона, като че се дигна. Унинието обаче не се махва напълно и аз се питам с тежка мъка на сърцето, ще ли се върна с по-закрепнало здраве в София?

Вятъра все се усилва, и ако да не духа на срещу прозореца, виждам копринените завеси да потръпват малко. Каква виелица трещи в тая минута!

8 февр. [1907].

Цяла нощ е пискала бясна виелица, а сега райски ден.Иди разбери това чудо господне.

Събудил съм се тая нощ на ч. и $^1/_2$ и после вече не съм дремнал. При все това по-бодър се усещам от вчера и сега, на 10 ч., след като си пия млякото, ще ида в града да си мера дрехите и да си накупа някои работи, на първо място хартия за заявление до министра на Просвещението, с което ще го моля да откупи още известно число екземпляри от „Ад". Това нещо ще може, ако иска, да го направи Генадиев. Тогава може би и ще се реши да ми прати и той малко пари. За „Ад" съм тука в Мантон. Грехота ще бъда да не зема нищо от „Ад" за поправление на недъзите, които ми е причинил. И Генадиев ще бъде непростително жесток, ако дори в случай че не си е покрил разноските, не отдели нещо по-крупно от парите, които ще земе от Министерството, за мене.

Ходих в града и купих книга. Черновка за заявлението е направена и остава да се препише на чисто. Малко поправки има да се правят. Важно е само да реша, дали да остава това, що съм писал там за гнуснавата рецензия на Кир. Христова[161], или да го залича.

Едно ново приобретение за „Дух. пробуда" и за моята сбирка от „Тъги и радости"[162], която, ако е рекъл господ, тъкма да издам тая година с абонаменти. Мисля, че няма да сбъркам да направя това. Ще поместя само по-хубави стихотворения. Желателно е да се увеличи числото на ония, които са вдъхновени от любовта ми към Софийка. Как бих желал да бъдат те най-хубави в сбирката!

На тъги, мъки с вида страховити
не плаши ме изменчива съдба;
у мене има скрита мощ в гърдите
да земе връх в неравната борба.

Не се бои небето, облак черни
кога ненадано го затъмни;
от нейде само слънце да се мерне,
и няма вече мрак да го пятни.

За тебе стига мисъл, ангел мили,
умът ми с нежна светлост да огрей,

веднага сещам да ми никнат криле
и дух горд с бодрост нова пламеней. . .[163]

Понеже са писани тия стихотворения, състоящи все от по три строфи, то прилично е да им се даде име, което да наумява за мястото, дето са писани, и затова мисля да ги туря под общо заглавие:

Крайморски строфи

Ще бъдеш ли доволна, пиле, от стиховете, в които баща ти е изливал своите нежни чувства към тебе, любов негова, мисъл негова, мечта негова, кога дойде време да ги четеш със съзнание? За слабостите, които ще срещнеш в тях, ще му простиш и ще надариш паметта му с блага усмивка, излязла отдън златна душа. Нели, пиле?

Още едно стихотворение прибавям към „Крайморски строфи". Темата ми хрумна като бях седнал да се печа на вечерно слънце под полегатата стряха, дето си ходя за тая цел всеки ден по два пъти — заран от 10 до 1 и вечер от 2 до 4, 4 и 1/4. Написах го в хотела на едно от писалищата в салона, дето заварих всички почти англичани, че зимат своя послепладненски чай или кафе с мляко. Захващам безпокоително да се питам, дали лесното, с която пиша тия стихотворения, не се дължи на удобството на калъпа, който съм избрал и в който ги изливам и дали това не се отразява, мимо моята воля, по нежелателен начин на тяхната стойност, дали не носят характер лек, повърхностен. Или всичко това е глупава боязън? В стихотворения от лирически характер всичкия въпрос състои в това, дали в тях са се отразили чувства верни, чувства искренни и дали начина, по който са изразени, дава да се види, че има в тях отзвук от сърцето. За да оценя тия стихотворения, аз се питам какво впечатление биха ми направили, ако бих ги чел готови, съставени от други. Бих ги харесал. Не бих казал, че е чудо извършил, който ги е написал, но бих го облажил, че така с простодушна невзискателност и непринужденост дава в малки стихотворения отзвук на чувства, които инак дълбоки корени имат в душата му.

След това предисловие нека препиша стихотворението, както е излезнало при първо усилие от перото ми. Ето го:

Небе с безброй звезди светлее,
спи в сяйна тишина нощта;
ни шум, ни глас, всичко немее,
и тиха ме люлей мечта.

Но трепвам: в мрака някой деби,
и ето звуци счувам аз. . .
Стори ми се, че слушам тебе,
че слушам твоя сладък глас. . .

Не бе ти. . . на небето горе
зачул бях аз една звезда;
почнала бе да ми говори:
за теб говореше ми тя. . .[164]

Това стихотворение по външна премяна [се] различава от другите по туй, че стиховете в него са с една стъпка по-малки.

10 февр. [1907].

Радост. Приближава време да се вечеря. Бях си облякъл жакета, с който обикновено отивам вечер да ям, и готвех се да сляза, кога на вратата се почука смело и решително, като по такт, както имат навик тука да чукат раздавачите на писма от пощата. И наистина беше раздавач, който ми бил донесъл заранта още препоръчано писмо, но като не ме намерил, (бях слязъл в града), оставил да ми го донесе сега. Разписах на книгата, дадох му десет стотинки, и като не подозирах да има нещо важно в писмото, оставих го на омивалника и отидох нещо да търся на масата си. Бях даже в някакво недоумение, защото на писмото имаше тимбра, която други път не бях виждал и абсолютно не можех да угадя от де може да иде. Кога обаче го разпечатах хлъцнах неволно от радост и като казах почти с глас, че бог мисли за нас, зех портрета на Софийка, който стои на писмената маса и страстно го целунах. Писмото беше от Екзарха и съдържаше един чек от Crédit Lyonnais от 600 лева. Трогнат бях искрено като виждах, как бързо и щедро Н. блаженство отговаря на молбата, която зарад мене му беше отправил доктор Драгомиров. Аз вярвах, че той ще даде нещо, като познавам какви добри чувства храни към мене, за които и други път съм получавал доказателство, но мислех, че няма да бъде нещо повече от 200 до 300 лева. Не само помощта ми се видя щедра, но тя получава още по-висока цена от твърде хубавото и мило писмо, с което е придружена. Ето това писмо:

„Господине К. Величков,

Завчера получих писмо от г-на д-ра Драгомирова, от което узнах, че се намирате в Menton на поправление здравието си и че се намирате в утеснение в парично отношение.

Като влизам в положението Ви и като съм всякога ценил високо Вашия патриотизъм и Вашата деятелност и като гражданин, и като писател, бързам да Ви изпратя една малка помощ, която моля да приемете като израз на моето искрено уважение и любов към Вас, като моля бога да Ви запази здравието още за дълги години да можете да работите за народа и Отечеството си, за радост на всички Ваши приятели.

Като призовавам божията благодат на Вас, остаям с искрено уважение Ваш во Христе усърдний молитствовател

Екзарх Български Йосиф."

Изглежда като да е писано писмото с някакво вълнение, на което отдавам и това, че Н. Блаженство е пропуснал да тури дата в него. Чекът беше от 5/18 февр. Тоя ден, ако не ден напред или ден после, е било писано писмото. То ще се запази като писмото на княгиня Клементина, при което го и прилагам още отсега. Там вече има и друго писмо от Н. Бл[аженство] — онова, с което отговори на писмото, с което бях придружил екземпляра от „Ад", който му поклоних. На друго място в Дневника

ще препиша и това писмо, в което се изказват най-лестни похвали за труда ми, похвали, които имат цена, защото произтичат от лице с широко и сериозно литературно образование.

11 февр. [1907].

Днес отговорих на Н. Блаженство. Надявам се, че отговорът ми, който поместям тука, ще направи удоволствие на Н. Блаженство, защото ще види, че е „израз", като неговото, на искрени и излезли от сърцето чувства:

„Ваше Блаженство,

Не намирам думи да изкажа от каква дълбока благодарност се усещам покъртен за щедрата помощ, която Ваше Блаженство ми изпраща, и още повече за така хубавото и мило за мене писмо, с което е благоволил да я придружи. Не първи път ми се дава случай да вида с какви благосклонни чувства Ваше Блаженство снизхожда да ме удостоява, и нищо не може да бъде за мене тъй скъпо, както да се старая да докажа, че ги заслужвам. Сърцето ми просия от радост и бодрост като прочетох тия редове, в които Ваше Блаженство е внесъл за мене толкова топла и възвишена благост и великодушие. В тая радост ще почерпа още повече воля и енергия да направа всичко, що зависи от мене, за да вида полза от пребиването си в тоя наистина благословен от бога край и да се върна със закрепнало здраве, за да мога да се посвета още в границите на скромните си знания и способности на преданна и честна служба към Отечеството и неговите святи задачи. Това е за мене една истинска мечта, към която са устремени всички мои най-сладки мисли и желания.

Препоръчвам се на молитвите на Ваше Блаженство и го моля да вярва в най-високото почитание, с което съм и ще пребъда всякога негово най-преданно духовно чедо. К. В."

12 февр. [1907].

Ходих в града да осребря или по-право да озлатя чека на Н. Блаженство и да ми земат втора мярка за дрехите. Тоя път на Банката не направиха и дума за бива и не бива. Третираха ме като стар клиент. Зех само 350 л., а останалите 150 оставих в депозит. Така че сега имам в Crédit Lyonnais 700 л. Дано не стане нужда да ги зимам освен кога си тръгна! Още 300 лева ще ми трябва да прибавя, за да върна на мястото им Софийкиния капитал. Нещо ми казва, че това ще стане и тая мисъл ме прави да се радвам като дете. Крояча не беше готов за втора мярка, защото уж според него той ми бил казал да дойда за мярка във вторник, а не в понеделник. Ще се идва и утре.

Българите, които ме срещнаха в градината до руската статуя на Соколника на Ивана Грозни ме сърадваха шумно, че ме виждат весел, засмян и без горня дреха. Тука беше наистина топло кога тръгнах и оставих горнята дреха, но долу край морето имаше вятър и усещаше се влажен хлад. Това ли стана причина, не знам, но аз се върнах с мисъл и се усе-

щах цялата вечер като да съм настинал. Яви ми се при това кашлица и това още повече прикова в ума ми мисъл за настинка. Върнал се бях пеша, защото един пайтонджия, с когото се пазарих, ми поиска 2 лева, а после се съгласи на лев и половина и по-долу не щя да слезе. Аз му давах лев и 25 ст. Това ме истински разсърди и аз реших да дойда пеша, и останах крайно доволен. Можах да видя, че разстоянието до хотела е малко и пътя е прекрасен, така че отиване до града и връщане пеша, кога е хубаво времето, съставлява просто една великолепна разходка. Ща я правя всякога, кога имам причина да слизам в града, стига да има хубаво време.

13 февр. [1907].

Писано за „Крайморски строфи" след завръщането ми по 11 и 1/2 преди пладне от моята хубава сламена стряха, дето се бях пекъл цели два часа с часовник в ръка на хубаво слънце, като бях чел в това време „Il Corriere della Sera"[166], от който ми бяха донесли два броя. С изтръпнало от болка сърце прочетох допълнителни сведения за ужасната катастрофа на парахода „Берлин" и за по-слабата катастрофа на австр. парах. „Императрица" в Критските води. От избавените 14 души от първата катастрофа едва ли ще има четире-пет души, които да се радват, че са се спасили. Другите навярно ще останат сакати, едни повече, други по-малко и с тежки болки може би за цял живот. Трогателен акт изпълнява Жул Клареси[167] с решението си да даде в „Théâtre français" представление, от което приходите да послужат за помощ на семействата на лирическите немски артисти, загинали в потъналия параход, с който са се връщали от Лондон, дето са били давали представления през зимата. Директора на трупата, който носи хубавото име „Ван Дик" по болест отпътувал с друг параход за Белгия, отдето е щял с железница да иде в Берлин. На това се дължи спасението му. Участието на съпруга на холандската кралица в героическите усилия, които е трябвало да се направат, за да се стигне до отломъците от „Берлин" и да се спасят ония от пътниците, които са били останали живи, стои по-високо от всяка похвала и акламациите, с които тоя акт е бил посрещнат в цяла Холандия, са напълно заслужени.

Ето сега и стихотворението

Попита ме не знам кой един ден:
— Как ти, при таз любов, ако детето. . .
Усетих се кат с удар лют сразен
и горестно изохка ми сърцето. . .

Тез думи подобават на вампир. . .
Попитай, да получиш ответ ясни,
какво би станал наведнаж цял мир,
ако внезапно слънцето угасне. . .[168]

14 февр. [1907].

О божа благодат! Покланям ти се и днес както ти се покланям всеки ден кога те вида да блестиш в свойте неизказуеми, неуловими и необозрими хубости и чудеса! Светлей, извор лучезарни, извор неизчерпаем на радост и щастие, които душата не се насища да поглъща. Небето, що се простира безкрайно в своята прозрачна и бездънна синева, обиталище тайнствено на неизброими светове, морето, което зарите на слънцето осипват с ослепителен блясък, безкрайний шир, който разкриват, е твоя недосегаем храм, о божа благодат, в който се издига хвалебния химн, с който те възхвалява всичко на земята: дърветата с меката като бархат зеленина на своята шума, птиците със своите песни, цветята със своя благовонен мерис, душата човешка със своите мисли!

О божа благодат, сещам твоята ръка, сещам я и сълзи от радост идат на очите ми и те благославям. . . Не ти ли правиш да сещам всеки ден сладко облекчение на гърдите? Не ти ли търсиш да премахнеш мъченията, с които болестта помрачава сладкото утро? Не ти ли искаш ,кога отворя очите, да няма да ме вълнува друга мисъл освен да въздам тебе хвала и слава за хубостите, с които си осипал света, за радостите, които си обрекъл на ония, които могат да се изправят пред тебе с чисти души?

О господи! не отстранявай ръката си от мене. Дай ми сила да изпълня докрай дълга си към тая, която ми даде да я вода по пътя на живота. Дай ми, господи, да я вида възпитана и образована, способна с труда си да промишлява за нуждите на живота, почитана и възхвалявана, достойна за щастието и благата, които душата ми мечтае за нея!

Прекарах мило деня подир пладне. След ядене останах в хола нещо малко повече от половина час, през което време прегледах „Echo de Paris“[169] et „Gaulois“[170], в първия път четох не без интерес обясненията, които един владика, Дижонския, ако се не лъжа, дава за положението, в което се намира въпроса за сключване на контракти между свещениците и кметовете, които се искат от правителството за свободна служба в църквите и по формулата на които съществуват между правителството и духовенството разногласия, по които едва ли може би ще се дойде до споразумение. Ако не се постигне съгласие по тоя въпрос (както е желанието на Брияна[171], изказано от него поне велегласно в Камарата, и на френските владици, за които не може да се каже, че не водят в тоя случай поне коректно поведение, внушено от патриотичната обич към Франция), разделението на църквата от държавата, което ,при по-голям такт и по-проницателен патриотизъм и по-широка щедрост, би могло да стане, без да подигне никакви мъчнотии и раздори, ще поведе към религиозен конфликт, който не може да се желае от никой добър френец, на каквито инак идеи политически и социални да служи.

После се качих в стаята си и почнах да превождам един хубав разказ за „Бисерите“, намерен в днешния „Le Journal“[172], от Едмон Харокур[173], тоя мил поет, който ме плени вече веднаж с оная хубава сцена „Две приятелки“, преведена и изпратена от два месеца вече, ако не и повече на Генадиева, за да се печата в „Художник“ и за която не щя да се обади, както впрочем не се обади за нищо.[174]

На 2 и 1/2 ходих под стряхата и с мемоарите на Мистрал[175], от които прочетох първите две глави, седях да се печа на слънцето докогато зай-

де. Не щях да загуба ни секунда от благотворната му светлина и накрай време преместих се вън на двора и изцедих до капка в устата си последните му зари, процедени през крехка цъфнала мимоза, през която го видях триумфално да изчезва всред сияюще кръжило от блясък и слава зад хълма, който се издига на отвъдната страна на долината на Бориго. След това полека по алеята на Мимозите, които кръстосват над нея във вид на свод своите ветви с увиснали кичури от зеленина и цветя, прибрах се в хотела и като се качих в стаята си, след малка почивка надрасках тия редове, с които приключвам днешния си дневник.

14 февр. [1907].

Скоро след като бях станал донесоха ми дрехите. Плата е хубав, но не смея да кажа дали са така добре направени, както ми се искаше и както очаквах. Отидоха още 65 лева. Двайсе лева бях дал ведно с поръчката. Много съм доволен от двете ризи и от шестте яки, които купих във вторник и които ми донесоха още същия ден вечерта. И за това отидоха 16 л. и 50 ст. Ризите не са скъпи, едната е пет, другата седем лева. Трябва да поръчам да ми направят в същия магазин две цветни ризи. Пролет е, трябва да се тури нещо по-весело на гърдите!

Същия ден зех от моя книжар автобиографията на Мистрала: „Mes origines — Memoires et Récits“[176] и последния брой от „Annales Politiques et Littéraires“[177]. Не намерих нещо много за четене в списанието, но не считам, че съм дал напусто своите 5 ст., защото съдържа две извлечения от Голдони[178], направени по случай 00-годишнината му и едното от тях се отнася до „Мизантропа“ от Молиера. Той се изказва твърде уместно и хубаво с лестни похвали за знаменитата комедия. Ще ми потрябва може би тоя отзив и затова го превеждам тука:

„Първия път, кога отидох в „Comédie Française“[179], представляваха „Мизантроп“. Тая пиеса цена най-високо между произведенията на Молиера, пиеса от несравнено съвършенство, която, независимо от правилното ѝ развитие и от деталните ѝ хубости се отличава с изобретателност и новост в характерите.

Комическите писатели, и стари и нови, изкарваха до тогава на сцената общечовечески пороци и недостатъци. Молиер пръв се осмели да описва нрави и смешни страни от своя век и от своята земя.

С безкрайно удоволствие видях да се представлява в Париж тая комедия, която бях толкова пъти чел и на която се бях толкова много удивлявал у дома. Не разбирах всичко, що казваха актьорите и още по-малко ония, които блестяха със своята словоохотливост, на която виждах, че ръкоплескат и която беше твърде безпокоителна за мене. Но разбирам доста, за да се чуда на верността, благородството и горещината, с която изпълняваха своите роли тия безподобни актьори. Ах! казвах тогава в себе си, да можеше една моя пиеса да се изиграе от такива актьори! . . . Най-хубавата моя пиеса не струва колкото най-последната от Молиера; но френците със своята ревност и деятелност ще ѝ дадат много по-голяма цена отколкото наистина има у мене! Тука е школа за декламиране: в нищо не се види принуденост, ни в жестовете, ни в изразите; всичко е добре

изучено — и стъпки, и движения с ръце, и погледи, и немешки сцени; но изкуството прикрива изученото, то се представлява съвсем естествено.

Излязох от театъра очарован. Желаех едно от двете: или да успея да дам една своя пиеса на френците, или да вида, че моите съотечественици са станали способни да им подражават. Кое беше по-трудно да се направи? Само времето можеше да реши тая задача."

Голдони е постигнал първото, написал е, след като е бил живял девет години във Франция, дето се е бил преселил кога е бил на 53 год., една комедия, „Le Bourru bienfaisant"[180], която е била представена с голям успех и му е донесла големи печалби, каквито не е бил могъл да мечтае в Италия. Той сам казва за нея, че това е било за него една „щастлива пиеса, която увенча моите трудове и тури печат на моята репутация". За печалбите той казва: „Тя биде дадена за първи път в Париж на 4 ноември. 1771, а на другия ден във Фонтебло.[181] Еднакъв успех има и в града, и в Двора. Краля ми даде една гратификация от 150 луиза; от авторско право получих много в Париж, книжара ми се отнесе много честно, видях се обсипан с почести, с удоволствие, с радост. . ."

Хубаво е да може един писател да пише така за себе си, нели? Кога ще дойде време, о български писатели, да може и през вашия ум да мине мечта за подобни блага? . . .

18 февр. [1907].

Мил ден. Две писма, едното от жена ми, другото от Велчева, — и двете ме изпълват с радост. Жена ми ми пише, че бил у нея г. П. Генадиев и й казал, че Министерския съвет дал съгласие да се откупят още 60 екз. от „Ад", а за повече Петков не допуснал, защото рецензията за книгата била много лоша. Жена ми право казва, че не са искали да направят повече, а намерили да се извиняват с мерзката рецензия на негодяя Кир. Христова. Но и за това трябва да се благодари, особено, ако, както пише жена ми, Генадиев е отделил за мене една част от парите за откупените книги и ми прати известна сума. Аз се радвам, че тъкмо се готвех да му пратя заявление до Министерството, което бях и приготвил вече и оставаше само да пиша на Генадиева, което и правех кога ми дойде писмото на жена ми. По тоя начин заявлението си остава и ми е от това така приятно, като да съм се предпазил от едно унижение.

Велчев ми пише, че в една среща със Ст. Симеонова на улицата тоя последния го разпитал за мене и като узнал, че не съм в твърде добър хал, дал му да ми изпрати 500 лева. Това ме твърде много зарадва, защото ми тежеше сръднята, с която бях турил край на своето приятелство с него вследствие на една измама, от която се счетох твърде много оскърбен. Когато бях в най-голямо бедствие след падането си от министерството, кога бях видял вече явно каква бездна е бил направил от печатницата оня безчестен крадец Говедаров, кога често по няколко дни наред не кладяхме огън в кухнята, защото нямаше какво да готвим, кога на няколко пъти само с щедри помощи от г. Шака, за което ще му бъда вечно благодарен, едва успях да се не изложа да ме изпъдат от къщи, защото нямах с какво да платя наема, кога оня мерзавец, който след като ме беше обирал бездушно и беше злоупотребявал гнусно с доверието ми през всичкото

време, откога е почнала да съществува нещастната ни печатница, идеше всеки ден да ми говори за нови бели, кога, най-сетне един ден ми каза, че ако не намерим пари за да изплатим една или две полици за Патак[182] от няколко хиляди лева, то ще бъдем прогласени фалит, реших се, като разчитах на приятелските чувства на Симеонова и като го знаех богат и при това щедър, да се отнеса до него, за да поискам да ми помогне с една сума от 3000 лева, за да спася печатницата и да отвърна нещастието, което Говедаров ми представляваше неминуемо. Направих това, като писах едновременно и на Симеонова и на г. Н. Бъчеварова, който беше тогава директор на Землед. училище край гр. Русе и който знаех, че е в много близки отношения с него.[183] Не се минаха няколко деня и пристигна ми една телеграма от Бъчеварова, с която ми съобщаваше, че ще имам исканата сума. Възрадвах се. Останах обаче с радостта си и с чакането си. Сумата не дойде никога. Оттогава прекрати се всяко зимане-даване между мене и Симеонова. Срещах го нерядко в София, но разминувахме се без да се поздравляваме, като да не сме се били никога познавали.

И нашето знакомство с него датира от бягството ми от Цариград през Освободителната война. Срещнахме се в италианския параход, на който случайно бях се качил тоя ден, кога реших да бягам. На едни години почти, еднакво бедни, ние се сближихме и прекарахме целия път заедно до Букурещ. Той беше до колкото си спомням служил в кантората на Камбурова в Цариград. В Букурещ се разделихме и вече никога нищо не чух за него до деня, кога като министър на Народн. просвещение бях отишъл по обиколка в Русе и там ми дадоха банкет в салона на хотела „Исляхане", дето бях слязъл. Приближаваше време да почне банкета и аз се бях приготвил вече в стаята си, дето говорех с някого, кога при мене влезе знаменитий вече тогава по своята предприемчивост и богатство русенски банкерин Стефан Симеонов, сношенията на когото със Стамболова бяха предмет на обща мълва и на разни обвинения против него. Той се препоръча и след като ме попита дали не се сещам да съм го виждал, като видя, че мълча в недоумение, обади ми, че той е оня момък, с когото съм другарувал по пътя от Цариград до Букурещ при бягството си от турската столица. За това ще пиша в разказа, в който тъкма да говоря за своето бягство. Както и да е, това е един много мил спомен от моя живот и жално ми беше да го гледам затъмнял от сръднята ми със Симеонова. Мъглата се разсея, споменът ще просветне пак с всичкия си хубав и мил блясък. Ето защо ме възрадва в писмото на Велчева това, що узнах за щедрата постъпка на Симеонова.

19 февр. [1907].

Вчера и днес времето е начумерено. Вчера не се реших да изляза от хотела ни преди пладне, ни подир пладне. Днес ходих и останах час и половина под своята тръстичена стряха, но облаци затуляха слънцето. То се подадеше понякога, просветнеше, но скоро пак се закриваше. Омръзна ми да го гледам да ми прави тая мижитарка и се прибрах в хотела, дето впрочем трябваше и да се намера, защото не се бяха изминали и десет минути след като се бях прибрал в стаята си, пощаджията ми донесе петтестотин Симеонови левове. Днес след пладне времето още повече се вло-

ши. Върховете срещу прозореца ми не се видят, прибулени в низки облаци, и духа вятър. Но топло ми е на сърцето, та това не въздействува мрачно на душевното ми състояние. Па и днешния ден не е лош. Получих писмо от Стояна, който ми пише, че Страшимиров[184] бил получил най-сетне очакваните повече от година пари от Пловд. окр. комисия за моето възнаграждение като председател на комисията за преглеждане и избиране рисунки на портрети за историята на Априлското въстание и за няколкото портрета, които нарисувах и от които Страшимиров ми се похвали, че много добре бил излязъл на клише портрета на Каблешкова, който бях изработил с молив и се чудил как да ми ги прати, дали направо или чрез Стояна. Не ги зная колко са, но ще пиша на Стояна, ако са повече от сто, да внесе сто лева на г. Т. Балабанов срещу записаните от мене акции от Вносно-износната банка, която по мое мнение е предназначена за големи успехи, а останалите да ми изпрати. Той искал тоже да ми прати нещо за „Бисерите“, които иска да издаде в 15—16 коли като годишна премия на „Библиотека“[185], но като узнал от Велчева, че съм богат, отложил това за други път.[186] Хвали ми се, че „Библиотека“ успявала, на което много му помогнало лошото име, което си спечелил Генадиев между учителите със своето отвратително поведение като депутат: всички учители му правили бойкот и му връщали списанието, което впрочем тая година стои много зле и по съдържание и по илюстрации.[187] Той се бои да не би Генадиев да ме разиграе с „Ад“ и казва, че трябва да се помисли за някои решителни мерки. Страховете на Стояна може да не излязат може би, за жалост, безосновни. Той се чуди справедливо, защо Генадиев не е изпратил още у дома, както беше ми казвал, че иска да направи, по теснотия в неговата къща, 300 екз. от „Ад“. За това може би да се допусне или че не дава значение на тая работа, или че се бои, ако са у мене книгите, да не харча аз от тях в ущърб на неговите агенти, които пращат нему всичко, що прибират от „Ад“. За всичко това ще се мисли кога се прибера в София. Може момчето да си разчисти много честно сметките с мене. Не бива и да се предаваме на прибързани и недоказани още с нищо подозрения.

Прочетено в „Echo de Paris“ и което може да се употреби за защита на Расина и на класическия театър въобще.

В Берлин е представлявала напоследък с голям успех „Федра“ от Расина една френска трупа под управлението на знаменитата актриса г-жа Suzanne Desprès. Император Вилхелм е присъствувал на едно представление и като е поканил актрисата в своята ложа, за да ѝ изрази своето удоволствие, в разговора, който имал с нея, казал ѝ между друго[то]:

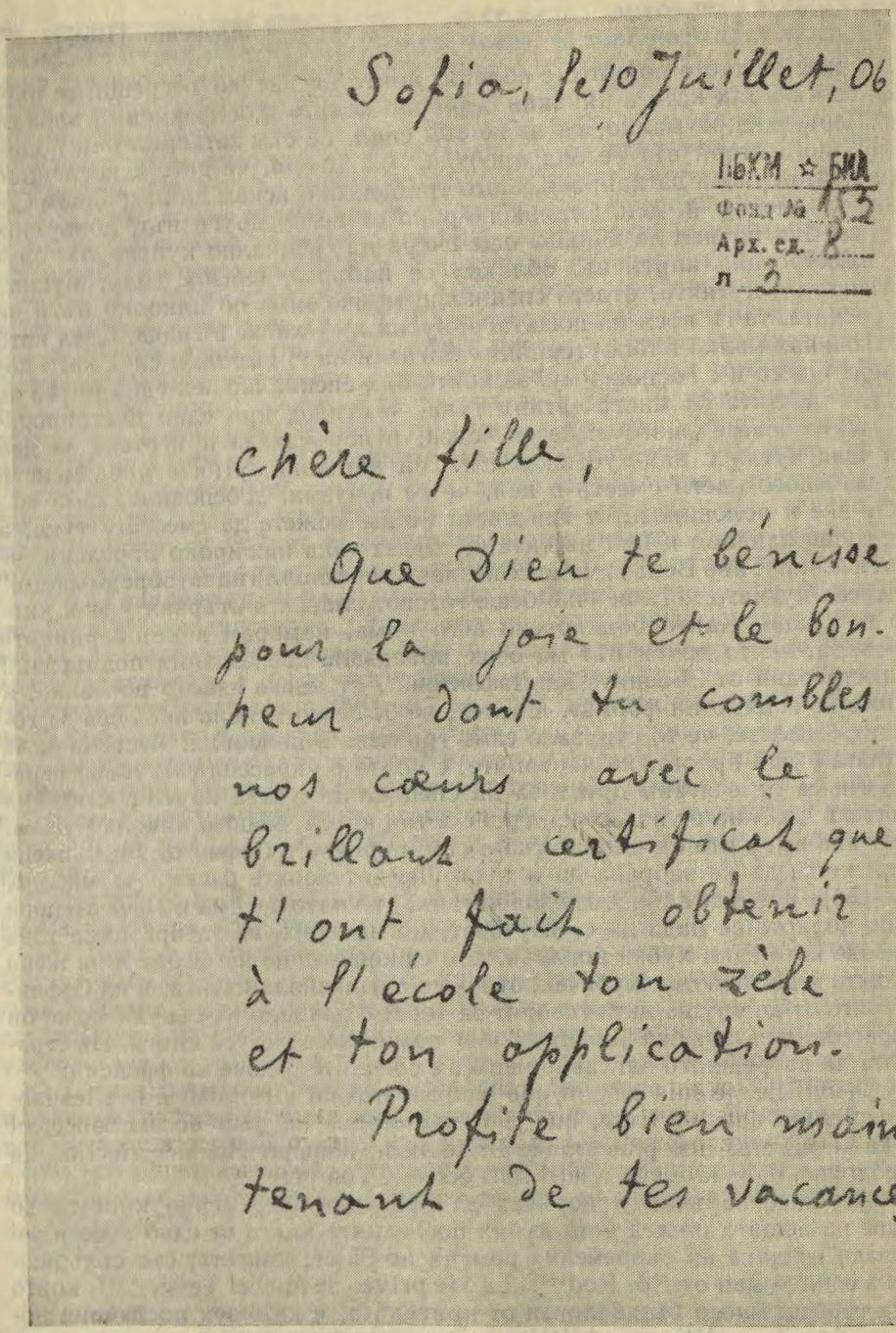
„Слушам, че във Франция отслабват донякъде вкусът и култа към класическата традиция, че там представляват не често Молиера и Расина. Какво нещастие! Народа няма нужда да му представляват това, което е той; той знае това, вижда го всеки ден. Трябва да му се покаже нещо повелико и по-благородно, нещо, което да стои малко по-високо от „Дамата с камелиите“[188].

20 февр. [1907].

И днес небето е покрито с облаци, които виснат [до [отсрещните върхове, овити в тях като в някакви безмерно подути и безформени кълба от дим. Поръсва дори малко, но аз не съм спал, не съм затворил очи подир четире, кога втори път се бях пробудил, да мисля, че днес е последния ден в който трябва да направя, щото трябва, ако искам да възрадвам Софийка за имения ѝ ден. Станах по-рано от всеки други път, довърших това, що бях почнал да ѝ пиша още вчера на специално купена за случая илюстрована картичка, облякох се набързо, слязох долу, пуснах картичката в кутията, отдето специално момче зима по няколко пъти на ден писмата, та ги носи на пощата, закусих и — хайде в града. След като си отпочинах малко в бижутерийния магазин на г. Гатена и след като поговорих с него и с госпожа му, за която бях специално зел една китка за 10 ст. — цветята са много евтини тука, — отидох при един цветопродавач, който излезе много любезен човек, и поръчах да приготвят за два лева една кутия с най-хубави цветя. Той напълни кутията пред мене и толкова много цветя смести в нея, че се почудих. „Господине, каза ми, да сте вие и половината от тия цветя не ще можете да сместите тука, а това аз ще направя и пак цветята ще бъдат така нашироко наредени, че кога ги изкарат във Вена няма да се познава, че са стояли на затворено място.“ Надписах кутията кога всичко беше готово, платих и отърчах у моя книжар г. Клапо. Както обикновено него няма, намирам в книжарницата госпожата, която други път ми беше показвала две издания подвързани и илюстровани от „Басните на Лафонтена“, от които едното по-малко, а другото по-голямо на формат. Мислех, че беше ми искала пет лева за голямото, а излезе, че то струвало само три лева и половина. Истина е, че хартията е май проста, но картините, с които е украсена са хубаво изработени и са отпечатани при това на специална хубава хартия. Софийка ще остане доволна от подаръка. А зех ѝ тая книга, защото няколко пъти, то ест във всичките си писма откога се е върнала в София от Вена, жена ми ми пише да не забрава да ѝ купа Лафонтеновите басни. Аз мислех, че по-добре ще бъде да ѝ зема една читанка, в която ще има и Лафонтенови басни, колкото се пада да се изучават, но намерих, че за празника това ще дойде като един хубав подарък, хем едновременно ще угода и на жена си, както и на госпожа Кубичек, от която е излязнала идеята, и на Софийка, която от да слуша да ѝ говорят за това, е почнала да сънува може би Лафонтена, и затова зех „Басните“ и не помислих за друга книга. На страницата на вътрешното заглавие написах следните редове на френски:

„Chère fille, je suis certain que tu trouveras un vif plaisir à lire les fables, contenues dans ce livre, que je t'envoie pour ton jour de naissance, et que tu y puiseras une plus grande envie encore d'appprendre à perfection la belle langue, dans laquelle elle[s] sont écrites. Ton père.“[189]

След като заръчах и поръчах да предадат непременно книгата до пладне на пощата и след като купих последната книга от едно ново илюстровано издание на съвременни романи по 95 ст. книгата, със съдържание на един роман от Ed. Rod[190]: „La vie privée de Michel Tessier“[191], който е бил изобщо много възхваляван от критиката, и като зех последния номер от „Annales politiques et littéraires“ за една едноактна и представлявана именно сега с успех в „Comédie Française“ пиеса от един нов поет,

Sofia, le 10 Juillet, 06

НБКМ ☆ БИА
Фонд № 153
Арх. ед. 8
л 3

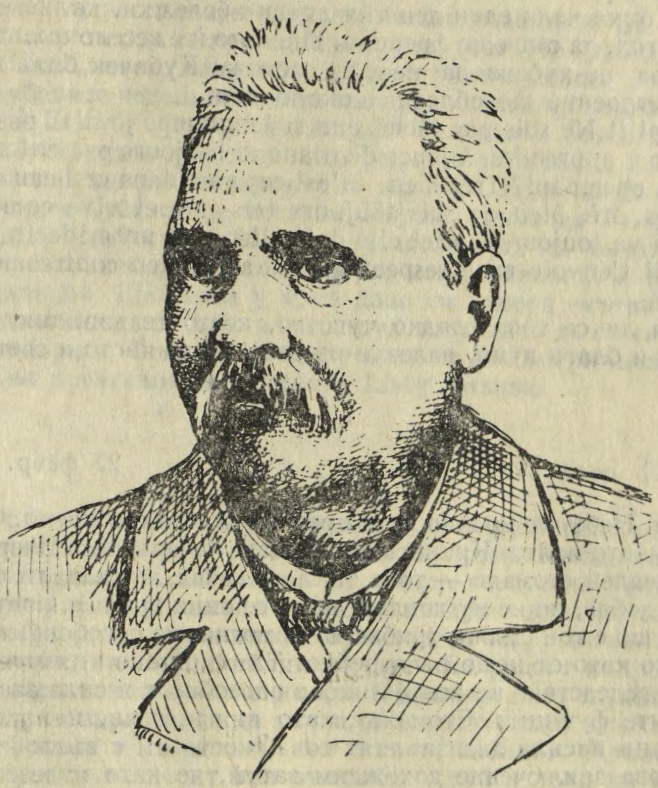
chère fille,

Que Dieu te bénisse pour la joie et le bonheur dont tu combles nos cœurs avec le brillant certificat que t'ont fait obtenir à l'école ton zèle et ton application.

Profite bien maintenant de tes vacances

Писмо на К. Величков до дъщеря му София Величкова

Gabriel Nigond[192]: „Le dieu Terme“[193], потеглих за градината. Росеше вече кога излязох от книжарницата, дъжда се усили повече по-нататък и аз се отбих под покрития вход на един магазин, дето случайно ми се падна да вида една хубава картина — копие вероятно — изложена на портата. И по тема, и по рисунък, и по краски картината наумява испански, венециянски и нидерландски майстори (Рембрант) от най-хубавите време[на]

Оригинална скица на П. Р. Славейков от К. Величков

на Възраждането. На картината имаше залепена записка с думите: bonne occasion[194]. Съжалявах, че не ми е възможно да помисля да я купа. Както бях добре разположен, да имах пари, щях да влеза в магазина да я спазаря. Плувах в радост, ликувах от щастие като мислех колко Софийка ще се зарадва, кога види в петък да ѝ донесат изведнаж хубава и хубаво написана картичка, хубава илюстрована книга — цяла на стихове — и цяла кутия с рози, каранфили и други хубави цветя. Има ли такива моменти на мила радост, на лудешко тържество душевно онзи, който лудешки като мене не люби?

При начумерено небе — ден лучезарен е бил целия днешен ден за мене. Все от такива дни да беше изтъкан живота ми!

21 февр. [1907].

Заранта има слънце, но такова като лице на човек, който в сърцето си носи яд, а на вид иска да се представи засмян. При все това аз отивам под стряхата си и се връщам в хотела подир 11 часа. Малко нещо след като се бях прибрал, куриера на хотела ми донася отворено писмо от Софийка. Нова радост, все от нея и за нея. Ще препиша писмото, да видят ония, които биха чели един ден тия дневни бележки, колко е знаяла Софийка на 10 год. да пише по френски. Писмото ѝ е весело и живо, което говори толкова по-хубаво за нея, че госпожа Кубичек била пак болна и невесело настроение ще обладава около нея.

Cher papili! Ne sois pas fâché que si longtemps je n'ai pas écrit, mais j'ai beaucoup à apprendre, à jouer de piano et les jours passent si vite. Comment vas-tu, cher papi? Très-bien, n'est-ce pas dans ce beau Menton? Je me porte très, très-bien, je suis toujours très-gaie et vive comme un petit diable. Tanti va toujours mal et elle doit aller chez un médecin de nouveau. Elle et onkili t'envoie mille respect[s]. Je te serre bien contre mon coeur. — Ta Sofika.[195]

Изкупва ли се това сладко чувство, което те изпълня, кога четеш тия невинни и благи думи, излезли из едно сърце чисто и светли като елмаз?

22 февр. [1907].

Лош ден. Небето е мрачно като през лоша есен и студено. Седа в стаята си със зимното палто. Краката си усещам, че мръзнат. Вчера след обед ми беше развален стомаха — това така се казва, но надали е това. Стомаха работи добре, но не му помагат види се ония оръдия, които след като земат онова, що е той смлял, трябва да помогнат за освобождение на организма от него като от нещо непотребно. Там е останал някакъв сакатлък от ентерита, вследствие на което липсва способност и сила за изпълнение на надлежните функции. Стомахът, като вижда това, накарва тия разслабени органи насила да изпълнят това, което им е възложено да вършат, и до това заключение дохождам затуй, че като излезе на два-три пъти, всичко що има смляно, а е останало повече отколкото трябва вътре, всичко си влиза в реда, не остава да се усеща никаква болка, и като се запазя само една вечер да не ям, като вчера, или да пия само чай и да се задоволя само с една паница постен ориз, преспокойно мога да ям всичко. Това ме и кара да вярвам, че не се касае за нещо сериозно и че то от само себе си ще мине.

Получих едно писмо на френски от г. Алфреда Рудолфа, издателя на „В темница" на чешки, което много ме зарадва. То е отговор на едно любезно мое писмо, в което му благодарях за хубавото издание, което е направил от превода на книгата. Той ми казва в него, че „ще отговори на моето любезно писмо от Мантон и ще ми изкаже своята благодарност в пролога на своите исторически български приказки, които щял да печата". След това прибавя: „L'unique objet de mes désirs c'est que le soleil méridional vous rende pleine santé afin que nous puissions nous occuper ensemble longtemps encore de l'accord tchéco-bulgare. — Les rapports de

nos journaux sur le livre „En prison“ étaient conçus dans des termes très-flatteurs et je ne manquerai pas de les rechercher et vous les envoyer. Tout à v. D-r A. R.[196]

Не трябва да се гледа на недостатките на френския език, трябва да се гледа на изказаните в него чувства, които правят чест на тоя наистина добър човек и на намерението, което го е накарало да ми пише на френски, за да разбера писаното.

Трогнат съм, че вестниците са дали лестни отзиви за „В темница“. Ще гледам някои от тях да се преведат и публикуват. Не трябва да повторя с „Темница“ това, което направих с „Цариградски сонети“, за превода на които най-хубавите чешки вестници писаха най-големи похвали и между тях „Narodni Listy“[197], който им посвети два дълги отзива, от които единия с подписа на един известен писател, а аз ги оставих в чекмеджетата си и ги държах така небрежно, че ги загубих. Няма нещо по-хубаво за да насоли човек хубаво тоя негодяй Кирил, както да намери някои от тия отзиви да ги публикува. И сонетите заслужват да бъдат похвалени. В някои от отзивите правеха лестно за мене сравнение с Кримските сонети на Мицкевича. Ще търса у дома дано ги намера скътани някъде. А ако Шак би поискал да си даде малко труд, ще можем да си ги доставим от редакциите в Прага. Това поне, ако у мене не се намери нищо, трябва да се направи за печатаните в „Narodni Listy“ отзиви.

23 февр. [1907].

Днес пак, след като четире деня сърдито се беше въсило зад облаците, слънцето възсиява с всичкия си блясък и слава. Какво очарование, кое[то] по-силно прониква и пленява след цели четире начумерени дни, да дишаш под открито небе чистия и сладък въздух и да гледаш тая мила зеленина, която отвред увлича очите, бухнала на шир, дигнала се нагоре, весела, засмяна, като под изблик от страстна радост под целувките, с които я осипва светлината на слънцето. И душата, като шумата на дърветата, дига се, разтваря се, за да гълта от блистателния източник от зари светлина и радост и сияе като нея весела, засмяна. Криле никнат, които нежно, крехко ви носят във вълшебен край и леко ви е, като от техния трепет да са се откъртили от нея и да са паднали всички мъки и грижи, всичко, което може да я притисне, да й тегнее. И къпя се в светлината и не рядко смея се на себе си кога се хващам, че мълва, без да съзнавам, това: „О как е, боже мой, хубаво, как е хубаво това!“

Като чаках напусто до днес да дойде руската Библия, от която трябва да направя превода на „Псалмите“, който Синода, по ходатайство на Ст. Костова[198] ми възлага, реших да отговоря на дяда Константина[199], който в качеството си на председателствующ ми беше съобщил с писмо от 10 тек. февр., получено от мене преди пет деня, решението по тоя предмет на Синода. Като изказвам своята благодарност на Синода за честта, която ми е направил, уверявам го, че ще положа всичките си усилия, за да оправдая високото доверие, с което ме е удостоил, като казвам, че е било за мене една мечта да зема макар и най-малко участие във великото дело, което, за своя похвала, е предприел. Извинявам се, че забавих с няколко деня отговора си с това, че чаках да ми дойде книгата. Затова

писах отворено писмо и на г. Костова, който, ако няма някоя неодолима пречка, като напр. да няма книги, ще земе мерки тутакси да ми се изпрати книгата. Много ми се иска да почна тая работа доде съм още тука. Дядо Константин ми съобщава в писмото си, че ще ми се плати за труда ми от Синода, след като представя ръкописа си, по сто лева за печатна кола от формата на руската Библия, от която ще превождам.

Минава ми през ума, тъй като до юний най-късно ще свърша несъмнено тая работа, а Св. Синод плаща, с част от парите, които ще зема, и ако жена ми спести дотогава нещо, като се земе и туй, което ще остане от пенсията през ония месеци, да идем с жена си през лятото да прекараме четиредесет недели в някоя хубава местност в Тиролските планини недалече от Вена, дето ще земем при себе си и Софийка с госпожа Кубичек, която ще ни помогне да минем по-леко и по-икономически, защото хем ще се занимава с детето, хем ще промишлява с жена ми за нужните покупки и за готвене и храна. Тая мисъл ме пълни с радост и не ме напуща, дето седна, дето стана, особено кога ми е добре и весело като днес, изскоква и миличко ми се смее като лице, което иска да те плени, да те увлече.[200]

24 февр. [1907].

Хубав ден. Небето в безмерний шир на своята прозрачна синева иска сякаш да празнува с мене рождения ден на Софийка. Как трябва да се е радвала, ако е получила вчера писмото ми, книгата и цветята! Плаче ми се от радост като мисля за нея. Всичко се слага като да иска да ми съдействува, за да бъда весел и да се унисам от светли мисли. Прекарал съм много хубава нощ. Наистина събуждах се два пъти, но веднага съм заспивал и окончателно се пробудих на седем [часа]. Не съм спал по-малко от осем часа. Възрадва ме така също и стомаха ми, толкова повече, че в сряда беше разстроен. Поправи се без да става нужда да прибягвам до никакво лекарство. Една вечер само легнах гладен. Днес ще му купя половин бутилка хубав коняк.

Имам причина да се радвам. Като слязох преди пладне в града, теглих се в аптеката на Одо и дойдох 63 к 950 гр. Бях се теглил на 3/16 февр. и бях дошъл 63 к. 50 гр. Значи в 21 деня — от 3/16 ф. до 24 ф./9 март съм спечелил 63.950—63.050=0 к. 900 гр. На 9 ян. нов стил съм бил дошъл 61 к. 600 гр., а понеже днес е нов стил 9 март, то значи в два месеца съм спечелил точно 63.950—61.600=2 к. 350 гр.

Това е печалба в здраве.

И аз я усещам.

Пекох се на слънце като четях животописа на Мистрал цял час и половина, седнал на стол в издадения триъгълник на югозападния ъгъл на хотела.[201] Изсмуках последната лъча и като се затули слънцето зад отсрещния връх, продължение от скалите, които ограждат Мантон откъм Бориго, опътих се за хотела. И сега забележих това, което всякога ми е правило впечатление: колкото и да е било топло по-рано, скрий ли се слънцето, настъпя хлад веднага, който се чувствува така, че чини ти се като да иска да проникне до кокалите ти. Колко трябва да се пазят тука ония, които не могат да се похвалят с крепко здраве.

Хубави са тия скали, които се издигат в ущелието на Бориго и образуват един живописен полукръг, който се протака паралелно на реката към Кап-Мартен. Мъглата ги обвива с някакво прозрачно було, по което нежно се слага светлината на слънцето. Върховете им се очертават във вид на деликатно поръбени дантели на лазурното небе. Сякаш гиганти изпъчили херкулесови гърди под тайнствени наметала, изтъкани от неуловим синкав плат и от тънки зари. Това са гигантите, които бдят на Мантон и го пазят от северните бури и студове. Там високо над тях са виелици страшни от сняг, сковани от лед езера, които никога не се размръзват. Там всичко се пука от мраз, тука, под бодрото бдително око на гигантите студ не иде; тука грее вечна пролет. Но за това Мантон и плаща. Плаща, като е осъден да не вижда никога, дори в големите летни дни, слънце подир четире часа и половина и нещо. Няма тук тия сладки часове на мир и отдих, които настъпват в летните месеци, кога слънцето, след като е пекло силно цял ден, захваща да спада на запад и като за прошка осипва земята с мека светлина и озарява небето с вълшебно сияние, което буди мечтания в душата, очарование в очите. Мантон знае светлата девствена радост, с която зората из сред розов блясък възвестява на земята, че настъпва нов ден. Той не знае какво има хубаво и величествено в това царствено остъпление на слънцето вечер зад пожарен отблясък от гаснеюще сияние.

27 февр.[1907].

Днес десетина минути преди пладне, тъкмо седнал до вратата на хотела на хубав припек, разговарях с един болен румънин, който живее тука, колара на омнибуса, който ходи до градината за живущите в хотела, ми даде една визитна карта от г. Тихола Цанкова, в която ми съобщава, че вчера убили в София Петкова, а Генадиева ранили.[202] Чудно нещо, че това не ми направи никакво особено впечатление. Като разказах на румънина по негово искане, какво са правили като министри Петков и Генадиев и техните другари, и общото чувство от негодуване, което са подигнали със своята деятелност между народа, той ми каза, че няма за какво да се скърби, че са убити, че от такива министри не вреди по какъв начин е успял един народ да се освободи. Тоя румънин с големи имения е бил офицерин в армията и като такъв е участвувал при Гривица в Освободителната война, бил е сенатор и е зимал участие в политическия живот на Румъния, познава много българи и ме уверява, че като е бил на гарнизон в Браила, помогнал е на Берона чрез влиянието си на кмета или на префекта, на надлежната власт с една дума, да земе не зная какво предприятие, от което е забогатял и спечелил тия пари, които е оставил за поддържане на българската гимназия в Одрин.

Едно извлечение от Мистраловите „Mes origines“, което поетите няма да намерат по угода на своето щеславие. Като говори за празничните почести, отдавани на света Агата, която се тачила като покровителка на селото му, той казва:„. . . И по повод на тия светци, почитани на олтара в градове и в села, тук и там, на север, както и на юг, от векове и векове, питал съм се понякога: Що е при това нашата светека слава на поети, на

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

художници, на учени, на войници, които са едва познати на няколко поклонници? Сам Виктор Хюго не ще достигне до култа на най-малкия светец от календара, па бил той и свети Жент, който от седемстотин години вижда всяка година хиляди верни да идат да му се молят в неговата отстранена домина! И ето защо един ден, кога на трапезата му няколко ласкатели задали на автора на „Съзерцания“ (Ламартин) тоя въпрос:

— Има ли на тоя свят по-висока слава от славата на поет?

— Славата на светец, отговорил той.“

1 март [1907].

Днес бях в града за изпращане 15 лева на г-жа Кубичек за допълнение на двумесечната пенсия на Софийка за март и април, срещу която жена ми й била пратила 220 крони, и то 180 от моята пенсия за февр. и 40 кор. нейни пари, за което заслужава истинска похвала. Понеже отидох в аптеката „Одо“ за креозот и за essence de térébenthine, рекох и да се претегля, при всичко че бях се теглил преди 5 деня, за да видя дали нещо съм спечелил на тегло в това време. Излезе нещо, което, ако не е грешка, е едно чудо, за което имам причини много да се радвам. Нямаше по-стария фармацист, който върши изобщо тая работа, когато поне се тегля аз. Бяха само двамата негови млади другари, и двамата мои добри приятели, от които единия е англичанин, а другия немец. Помолих англичанчето да ме претегли: Изкара ме 65 к. и 900 гр. Намерих се в чудо. Как е възможно да дойда сега толкова, когато преди пет деня съм дошъл на същата терзия 63 к. и 950 гр! Казах му да не е направил грешка. Не, казва, с тоя баланс не може да се прави погрешка. Поисках да ме претегли немчето. Седнах пак на баланса, то ме изкара точно 66 кила и поддържа, че никак не се лъжат ни то, ни другаря му. Възможно е техния другар да е зле видял числото на килата, кога ме тегли преди 5 деня и ги пресметна на 63 и 950. Останахме съгласни за проверка да се претегля в някоя друга аптека. Това ще направа най-късно в събота, кога ще ида да се стрижа и ако дойдат пари от Генадиева, да внеса някаква сума от тия, които ще изпрати и от тия, които имам още от Симеоновите пари, като депозит в Crédit Lyonnais. Има хас да излезе, че съм наистина 66 кгр. Че радост ще бъде!

Henry Maret[203] изказва в „Le Journal“ от 13 март н. с., под рубриката, която под име „Carnet d'un sauvage“[204] той поднася всеки ден на читателите по повод на растящото число от убийства и престъпления във Франция, заключения твърде прискрьбни за резултатите от задължителното учение и за неговото въздействие върху нравите. Той спори преди всичко, че сега стават повече престъпления. Според него това ни се струва така поради голямата и широка известност, която се дава сега чрез печата на вършените престъпления, когато изпреди те не са могли да бъдат познати освен на твърде малцина. След това той прибавя:“ . . . Нека се задоволим просто да кажем, че светът продължава да си е каквото си е бил всякога — голяма пещера, дето се трупат всякакъв вид хора, които редко се спогаждат. Може само да се прибави, че задължителното учение не е принесло ония плодове, които са се очаквали от него. Бяха ни обрекли, че в тоя ден кога цял свят ще знае да чете, престъпленията ще изчезнат от лицето на земята. Трябва да се спадне много нещо от това.

Знанието на доброто и на злото твърде слабо морализира ония, които го получават: ако невежите не струваха много нещо, ония които не са, не струват никак повече. Още една измама се премахва. У мене смутна идея е имало всякога, че лошите не се подобряват като ги научим какви свойства имат газовете, какви са правилата на причастията и какво точното положение на тропическите пояси."

Мисля, че за да се оцени значението на задължителното учение, не на това гледище трябва да се постави човек. То не може да доведе до правилни и справедливи заключения относително до въздействието му върху обществените нрави. Задачата, кога искаме да знаем от какво зависи развалата на нравите, е много по-обширна и сложна и далеко не[205] [. . .] е лесно да се покаже в каква зависимост стои с нея въздействието на учението, което се разпространява доброволно или задължително между масата. Не можем да искаме от учението да измени природата. То ще помогне за нейното поправление, ако на това съдействуват съвкупно условията, в които тя действува и в които живота се развива. Ако тия условия са такива, че да изуродват човека и неговата природа, то от учението, което искаме пощо-защо да дадем на масата, може да се очаква само злотворно влияние. Но за да пише човек нещо свестно по тоя предмет трябва да го изучи всестранно и да свърже своите мисли и заключения с верни и основно осветлени данни. Хубав предмет обаче и пълен с увлечения за ония, които действително милеят за човешкото благо. . .

3 март [1907].

Направих проверката, за която говоря в дневника си от 1 март и излязоха прави моите млади приятели от аптеката „Одо". Теглих се като бях тая заран в града в така наречената „Английска аптека" и излязох 65 к. и 700 гр. Разликата от 700 до 300 гр. трябва да се търси в по-голямата или по-малка точност на балансите от двете аптеки. Остава ми да спечела още 4—5 килогр., за да стигна до своята нормална тежест. Не е и желателно да бъда по-тежък.

Времето днес е хубаво и аз се чувствувам по-добре. Качих се доста бързо от хола в стаята си без да усета почти ни задух, ни умора. Това има толкова повече значение, че съм с пълен още стомах, при което обстоятелство човек се задъхва, ако ходи бързо или по-високо място и без да има емфизема или астма. Па кой знае. Утре мога да се мисля, че съм зле, както това беше вчера. Голямо влияние и тука има душевното настроение.

Не получих и днес нищо от Генадиева, и вероятно ще трябва да се откажа от всяка надежда да получа доде съм тука що и да било от него. Защо тогава е ходил у дома да смущава жена ми. Защо е искал адреса ми? Види се мислил е да направи нещо, па кога е дошло ред да изпълни мисълта си мерзките елементи в натурата му са зели връх и доброто намерение е било изоставено. Станало е и с него това, що е станало с доктора Сарафова. Ах, българска природо, у всички ли си готова така, като дойде ред за пари да се унизиш до най-гнуснави мерзости! И от човешкото си лице си готова да се отречеш за пари! И като помислиш, че тия хора се гордеят в себе си за тия си негодяйщини. . .

19 март 1907.

Стихотворение, което ще влезе в „Крайморски строфи", вчера скицирано набързо и тая заран след омивката дописано и довършено.

Чини ми се, че е едно от най-милите, които съм написал в това [време] и които ще влязат в сбирката ми под горното заглавие. Те ще ми останат и като спомен от Мантон.

Защо, защо не си сега при мене,
та заедно, под ширни небеса,
да гледаме навред, с очи пленени,
вълшебни хубости и чудеса?

Защо не си сега при мен, засмяна,
като зора, изгряла в утрен час,
и цяла в искри бляскави обляна
от бисери, рубини и елмаз?

Защо не си при мен, с възторг душата
да къпеш в светлина и меризми,
и заедно да слушаме вълната,
как с тайнствен глас въздиша и шуми?

Защо не си тук, божията слава
с взор мил да търсиш в сяйни висоти,
а аз да слушам, в сладостна забрава
как радостно сърце за теб тупти?[206]

22 март [1907]

Вчера и днес много лошо време. Барометра е при това много нисък и кой знае дали скоро ще видим хубав ден. Вчера цял ден е валяло, валя и през нощта, тая заран се опита времето малко да се поразсмее, подаде се слънце, но скоро увиснаха мрачни облаци по небето и вълнени парцали овиха всички околни хълмове. Трябва човек да живее в Мантон, за да види какво значи да имаш мрачно и дъждовно време и да узнае как се отразява тежко на душата онова, което представляват от себе си тия думи. Спал съм през нощта по-зле от други път и всичко ми е мрачно. Но не ми е на гърдите така тежко, както това биваше преди при такова време. Това не е ли хубав признак за отслабване на емфиземата? Да даде бог да се оправдае подобно тълкуване на тоя факт, който във всеки случай не е без значение.

22 март [1907].

За голямо мое чудо получих днес после пладне едно писмо от Марийчето от Вена. Тя съвсем загадъчно ми говори за причините, които са я завели във Вена, дето била с майка си, но разбирам, че е станало нещо

неприятно с годежа ѝ. Хареса ми обаче, че по тона на писмото тя не се вижда никак упаднала духом. Тя с истинско въодушевление хвали г-жа Кубичек и Софийка. Сладко ми трогнаха похвалите за Софийка, които, ако и писани на малко сакат френски език, заслужват да получат място тука така, както са изказани в писмото. Ето що пише:

„. . .Une chose bien intéressante pour toi: hier nous avons visité la chère, petite Sofika, mais, bien sûr, elle ne nous a point reconnues. Nous l'avons trouvée dans un état merveilleux: bien portante, avec des couleurs rouges, grandie, gaie, comme une jolie fleure, comme un gentil petit oiseau de printemps. Elle m'a montré des cahiers d'école, qui ne supportent aucune critique. J'étais aussi bien étonnée de ses progrès au piano. En général elle est devenue un modèle d'enfant et j'espère que pour toujours elle sera l'orgueil de ses parents."[207]

Бъди благословена, Марийче, за сладката радост, с която тия похвали изпълниха и озариха сърцето ми! Бог за това да помогне да излезеш победоносно от изпитанието, на което му е било угодно да те изложи.

23 март [1907].

Има една празнина от няколко деня в дневника ми. Ходих в Ница и на Кап-Мартен, и за едното и за другото нийде в дневника ми няма спомената дума. Това се дължи на душевното разстройство, което ми причини едно обид[н]о и крайно огорчително писмо, което приех на другия ден след завръщането си от Ница. Мъките, които изтърпях, бяха така силни, че няколко деня не ми се щя да помисля за работа и да похвана перо. Донякъде ще запълня останалата празнина като поместя тука едно стихотворение за Софийка, което измислих в Ница, и което довърших тука. Мисля, че то ще бъде едно от най-хубавите от „Крайморски строфи", защото се вдъхновлява и от обаятелното впечатление, което изнесох от Ница и което мисля, че се е отразило донякъде в него.

В необозримий шир пред мен морето
плувнало във зари, далек светлей,
през мила нежна синева небето
прозрачно гледа и се сладко смей.

Природата потъва цяла в радост,
кат дева с накит булчен на гърди,
коя, посред омая обща, с младост
и хубост, с щастье и възторг блести.

Но в този край чудесни ,край чаровни
от мир, хармония и благодат,
в кой, сладки, кат дихания любовни,
проливат се вълни от аромат,

до висша сласт душата ми допира
и тръпне, озарена от светлик,
защото нийде поглед се не спира
без, ангел мой, да видя твоя лик;

и дига се, окрилена, нагоре,
и всичко, в тия сяйни красоти,
за славата безмерна ѝ говори
на Онзи, кой оттам над тебе бди.

Ница, 9 март 1907.[208]

23 март [1907].

Ако теглото има значение в болестите,от които се лекувам, аз имам пак причина да се радвам. Понеже днес, подир пладне поне, времето се поправи, то рекох наместо да седа да скучая тука, да ида на разходка до града. Като отидох в Английската аптека да си зема малко бром и да дам да ми направат една рецепта за кашлица, дойде ми на ум да се претегля. Дойдох точно 67 к. 500 гр. Значи от последния път кога се бях мерил, за да вида кой е крив и кой е прав в аптеката на Одо, съм спечелил 1 кгр. и 500 гр., а от когато съм в Мантон — 6 к. 500 гр. Това показва, ако не друго, във всеки случай, че ям добре и смилам добре яденето.

24 март [1907].

Усетих тая нощ едно успокоение на нервите за това несъмнено, че зех вчера на два пъти — веднаж след завръщането си от града и втори път на лягане — по малко бромюр де содиюм. Това се отрази добре и на кашлицата и по-малко кашлях, и главно — много по-меко. Дано това да показва, че кашлицата има нервозен характер. Днес ще зема от аптеката и хаповете, които оставих да ми направат по старата Сарафова рецепта и които действуват само като успокоително средство. Ако те премахнат кашлицата, ще рече решително, че няма какво да се опасявам от нея.

Вчера като се връщах, види се защото бях добре разположен поради констатираната печалба в теглото ми, хрумна ми една тема и набързо сглобих няколко строфи в ума си. Тука като дойдох довърших стихотворението и сега искам да го препиша тука. И то ще влезе в „Крайморски строфи". На стара тема, но онова, що е мило, остава си такова колкото и пъти да се повтаря, стига да е влязло в него някакво истинско чувство. Ако се ръководехме от страха на повторение, би трябвало да се отречем в мислите си и разговорите си от ония неща, които най-много ги правят мили, сладки и увлекателни и които при всичко че са все едни и същите, остават светли както всеповтаряющите се струи, които избликват от един извор.

Изпитах всички мъки и патила,
усетих се разбит и съкрушен;
капнала бе в душата всяка сила,
изчезнала бе всяка воля в мен.

Напразно, люто разочароване
тегнееше над мен ужасен гнет,

и гледах със унинье, с отчаяне
на труд, на радост, на живот, на свет.

Не виждах де наслада ще намера, [209]
и туй не будеше у мене жал,
а чудех се как други имат вера
в цел смела, в порив висши, в идеал.

Но ден дойде, изтръпнах кат сираче,
от малодушье зех да се черва,
прищя се на душа от срам да плаче
и сам обидни казах си слова.

Потресен цял, обърнах се към бога,
към него с плач издигнах си гласът,
поисках помощ в горка участ строга,
да ми покаже на спасенье път.

И глас до мен достигна от небето;
не чух го аз с звук войнствен да тръби,
но чу душата, чу сърцето:
той с ясност мощна ми каза: Люби!

У мене възкипяха нови сили,
затупа радост изново в гърди,
разкри у мене пак надежда криле,
небето ми покри се пак с звезди.[210]

4 април [1907].

От кога не съм отворил дневника да внеса в него един поне нов ред! Занят съм в последните дни много с мисълта за тръгване и тая мисъл е извор на много мъки и тъжни страдания. Един път бях решил да тръгна на 5 апр. Лоши известия за времето от София ме накара[ха] да отложа тръгването за 1 априлий. Не ми се иска да се лиша така скоро от удобствата и благата, които представлява за здравието ми новата стая, която г. Витмер по благоволение ми даде, просторна, двапъти по-голяма от оная, дето живях досега, изложена повече от шест часа на слънце, пищна, осветлявана с две електрически лампи, едната подвижна, която може да се спуща и издига над масата, дето обикновено работа, и другата нощна до леглото, снабдена при това с неоценимото преимущество на централно отопление. Разноските за това продължение на пребиванието ми в Мантон ще ги теглят Минко Иванов и Велчев, който в едно твърде мило писмо, като ме увещаваше да не бързам още да се връщам в София, дето ще намеря нежелателен за мене студ, ми съобщаваше, че му е била дадена за мене една малка сума от Минко Иванова, но не ми я изпраща още, защото иска да прибави при нея и нещо от себе си. Сумата (160 л.) ми се изпрати завчера с телеграфически пощенски запис, който ми се донесе много късно, като никога, кога вече се събличах да легна и посрещнах

пощаджията по фланела. Тоя ден бях много разтревожен, защото тъкмо кога отивах да вечерям получих от Вена писмо, в което сестрата на г-жа Кубичек ми съобщаваше, че по съветите на доктора ѝ, който я лекуваше тая зима от неврит, била се подложила на опасна операция и ме молеше от нейно име да забава отиването си във Вена до 4 апр. н. с., кога[то] ще напусне болницата, дето ѝ са правили операция и ще може да ме посрещне и да ми говори. Отговорих ѝ с твърде любезно и умилно писмо на другия ден. Впрочем преди няколко деня бях писал вече на Софийка, че съм отложил тръгването си. Помислих, че паричния запис ще пръсне тъгата ми. Колко се излъгах! Сърцето било приготвено само за мъки и ядове. Заяде ме мисълта за нуждата, в която съм [принуден] да живея с чужди милости, па било и че не ги предизвиквам с просия, като клещи се вяде в мене и ме подвергна през цялата нощ на морални болки, като които може би редко съм преживявал. Напразно виках на помощ детето си, напразно ставах от леглото си да целувам портрета му, напразно търсех облекчение в сълзи: никога не бях видял да се изправя пред мене нещастието ми в толкова страшен вид; то ме душеше, то мачкаше под себе си всичко, що може да ме подкрепи: духовна сила, ум, воля, енергия, любов. Колко пъти с глас съм викал да искам прошка от Велчева, че без вина негова и без да ща сам аз, става причина за тия горки, немилостиви мъчения, в които пръв път изтръпнах от съзнание за безсилие и униние за борба с тежкия си жребий. . .

Съща дата.

Не е ли едно възмездие от бога, което ми се дава като отплата за страданията, за които намеквам горе, вдъхновението, на което дължа следното стихотворение, което написах в по-малко може би от половина час по темно вече, след като бях чел първите две глави от „Le désir de vivre" от Paul Acker[211]? Смятам, че това е едно от най-милите, ако не най-милото, което ще влезе в „Крайморски строфи". Ликувам от радост, че съм го писал. Ще ли се намери някой да каже дума от порицание за възторга, с който говоря за едно стихотворение написано за Софийка и което мисля че със светла хубост отразява любовта ми към нея! Благат, който и като напише най-блудкави стихове може да изпита тая радост, коя с крила ме носи в ефирния и безграничен шир!

Щастливо стихотворение, нели? Ще служи като съединително звено между втора и третя тетрадка от моите спомени и бележки.[212]

И тъй, ето как съм успял да си излея душата, изтръпнала от любов, в него:

Сам съм. Настъпя час вечерни,
отвред се спуща мрак. Темней.
Едва край мен се някой мерне,
ни глас се чуй, ни птица пей.

Шум тих достига от вълните,
шум из бездънна глъбина,

кой пей почивка на тъгите
всред модра нощна тишина.

Чу бог: да ги преспи в небето
обсипва той с безброй звезди, —
и благ без край, и мен сърцето
обсипва с трепетни мечти;

и като храм то просветлява,
де под небесен злат покров
звучи, в неземни химни, слава
на свята, бляскава любов.

Априлий [1907].

От петнайсе деня днес първи път имаме ден, който може наистина да се нарече априлски, пролетен. Сладка няга, коя няма име в езика, прониква в гърдите и в душата. Бог като че се смилява над мене и иска да направи всичко, за да усили радостта, която ме цял разтупква при ми сълта, че скоро ще стисна на гърдите лучезарния ангел на всичките мижелания, пориви и мечти. Прекарвам [няколко но]щи[213] спокойни, кашлицата почти [стихва][214], дишам по-свободно и иска ми се да се радвам, да се увличам от мисли, които ме издигат високо, които ме турят в съприкосновение с мир, дето няма тъга и мъка, дето душата плува в една безгранична светла наслада. Дете! Дете! Бъди благословено ти, кое с любовта си окриляш духа ми с надежда и радост и даваш ми сила да гледам с гордост на тия негодни червеи, които не се насищат да съскат против мене и да ме огорчават.

Две заченати строфи, намерени в една тетрадка:

Певецо, пей. . . В песни ти нек се слива
на всички рози нежния мерис;
пей, пей тъй както кърши и извива
мил славей глас чаровен и сребрист.

Певец, не питай как света посреща
на чувства светли живия порив,
дали съчувствен жар към тях усеща,[215]

10 априлий [1907].

Г. П. Клисуров[216], който храни към [мен] дълбока и искрена симпатия, която датира от другаруването ни в ателието на Джаранфи[217] във Флоренция, за да ме зарадва, беше ми пратил преди няколко деня един брой от „Дневник“ от 30 март, в който имаше под надслов „Литературно-обществени недъзи (фрески и бележки)“ една бележка, написана от младия Старозагорски поет Ив. Арнаудова[218] по повод на една рецензия, публикувана в „Свободно слово“ и в която автора ѝ, скрит под буква В. (не

е ли тоя мръсник Владикин, който си присвоява всички способности. включително тая на писател и литературен критик?), който е завидил види се на мръсните лаври на Кир. Христов и е поискал да му съперничи в гадки и глупи→хулства против мене и против превода ми на „Ад“[219]. Бележката на Арнаудова, написана в похвален тон, веща и въодушевена, ми направи твърде приятно впечатление. Клисуров е имал право да мисли, че ще ме възрадва. Намирам, че ще бъде добре поради милото действие, което произведе над мене, да я цитирам тука. Едва ли инак някой някога би се сетил да я изрови в старинните броеве на „Дневник“.

„Често пъти недомислието ражда такива флагрантни невъзможности, които правят автора си за смях на умните и порядъчни хора. Напоследък из нашата преса се явяват и статии от общ литературно-критичен характер, статии наглед донямай къде претенциозни и написани уж с благи и полезни намерения, обаче вгледа ли се човек малко по-дълбочко в тях, нищо друго освен закачки и злоба няма да намери, закачки и злоба от качество до невъзможност долньо. На какво се дължи това обстоятелство? Ще се помъчим да обясним, още повече че това интересува почти всички хора, чиито чисти побуждения да служат искрено и от душа на изкуството, се чернят по един начин колкото недостолепен, толкова и безосновен.

Развитието на нашите политико-обществени нрави, развалата, която се всява чрез посегателството над изкуството у нас от хора, които нямат и понятие от такова, не може в дадения случай да не окаже известно въздействие върху тоя или оня писател на подобни статии. Оттука виждаме онова стръвнишко нахвърляне от страна на едни към трудовете на писатели с авторитет и значение дори извън границите на България, само затова, защото тяхната личност не е приятна на политиканствующия критик. Значи от литературата се прави партизанска разправия пак в ущърб на тая литература. Това особено субективно критикуване и хулене наляво и надясно е обхванало мнозина и те си го присвояват като осветено право, без да подозрят, че сами, пред средня ръка свестен четец се явяват в едно крайно комично положение.

Изказахме всичко това когато четохме напоследък във в. „Свободно слово“ една критика от г. В. за превода на „Ад“ из Дантевата „Божествена комедия“, извършен от г. К. Величкова. Не може човек да не се възмути както от тона на рецензията, така и от онова озлобено партизанско пристрастие, с което видимо иска да събори едва ли не като невъзможно лош превода на г. Величкова. Но това вече е много. Един школник ще обхване безсилието на критика да посочи някое съществено лошо качество на превода, освен с мъка посочените места, дето превода не е лош, а малко волен и чието предаване в онзи мъчен стих е невъзможно на български, освен в най-груба проза, като тая на г. В., който не се свени дори да изкривява и в прозаичния превод, тъй че неговото „да е дори по-силно от оригинала“(!). Ето ви пример:

У Данте:

O degli altrui poeti onore e lume,
Vagliami lungo studio e l'grande amore,
Che m'han fatto cercar lo tuo volume,

Tu se'lo mio maestro e lo mio autore,
Tu sei solo colesi, da ch'io tolsi
Lo bello stile, che m'ha fatto onore.

У г. В.:

О, там на другите поети чест и слава!
Четенето дълго любовта ми величава
За това твойта книга склониха ме тогаз.

Ти моя си учител, да, и моя втор творец,
единствен си ти този, на който дължа аз
славата да бъда в света първия певец.

Кой знаещ италиански (ще употребя думите на г. В.) може да каже, че Данте, ако живее, няма да хване бае си В. и няма да му стисне и двете уши за тоя по-силен от оригинала превод?

А защото К. Величков бил превел някои стихове малко волно, само да не дава безсмислици — той е лош и шашатмаджия и налет в литературата! По-гнусно ругателство от това едва ли има. По езика трябва да се съди и за писача, който като партиен враг на г. Величкова се явява такъв и в литературата. И все пак г. Величков като писател си е на мястото и нищо не ще изгуби от тия ругания. Вазов и Величков, приятелю, изнесоха на плещите си цяла планина, — те създадоха това, от което цял сонм млад свят се учи. Те ще завещаят на нас младите грамада истински художествени трудове. А вие — нищо.

Вие си пишете хубавите памфлети за българските писатели с вяра, че вършите нещо. Русите казват: „Век живи, век учись."[220] И вие ще се научите."

Един ден след като бях получил вестника, писах на г. Николова[221] една илюстрована карта да благодаря и нему и на г. Арнаудова за хубавата бележка като казвах, че от приведените от рецензията стихове се вижда, че за безочливата смелост на автора пада се да му се опне ухото, както казва г. Арнаудов. После прибавях дословно, доколкото поне помня: „Само разрушение на здравието са ми донесли досега извънмерните усилия, които съм положил, за да дам на българската книжнина един превод на „Ад", с който да може да се хвали. Видите от това колко е скъпа за мене всяка блага дума, казана за труда ми и колко издълбоко от душата ми излиза благодарността, която поднасям Вам и на г. Арнаудова."

Помолих при това г. Николова да обнарод[в]а тия ми редове. Ще направи ли това, не знам.[222] Ако обнародва писъмцето ми ще се усети жегнат, без да е било това моята мисъл, П. Генадиев. Но малко ме вреди за това. Той постъпва така низко, подло и бездушно, като не щя да отдели от това, що е зел досега от „Ад", сто лева, за да ми направи удоволствие да кажа, че като съм се лекувал от изтощението, на което ме подвергна чрезмерния труд положен по отпечатването на поемата, че заличи почти всичко, за което мислех, че му дължа признателност. Излиза, че той е зел отпечатването на „Ад", за да си направи реклама за своите мизерни списания и никога не е помислил от сърце за мене. Ако беше помислил можеше ли той, който с влиянието си в кабинета не от една страна ску-

би и прави пари, да се полакоми дотолкоз, щото да не ще да ми даде най-ничщожна сума поне от двете хиляди лева, които приблизително е зел от м/вото на Нар. просвещение за купените на два пъти 120 екземпляра?

Кой знае дали тоя безсърдечен тип, най-голям приятел на Ачкова и Йонова[223], не ми готви горчиви разправии за „Ад"? Преди не вярвах. Сега захващам да ме мъчи голям страх.

Вена, 15 април [1907].

Да тръгнеш с хубаво юнско време от Мантон, да видиш градове, села и полета от Италианската ривиера напечени от екваториална горещина, през всички хубави места, през които те носи трена с неимоверна и лъкатушна бързина, като открива на всяка стъпка през Северна Италия и през Южния Тирол видове и панорами, които те пленяват със своята хубост и разнообразие, да летиш напред като свързваш ненагледното очарование, с кое те изпълня природата със сладка мисъл, че отиваш да видиш онова мило същество, което си издигнал на зенита на своите мечти, да ликуваш от радост, че ще го чуеш да чурулика до тебе, че всред многолюдний град ще бъдеш вред с него и навсякъде, посред диханията на хиляди и хиляди ще се чувствуваш осамотен с него, унесен от неземна любов и наслада, че душата до него ще ликува озарена от сиянието на младостта му, от омаята неуловима на невинната му усмивка, — и да се намериш в един град, над който небето е увиснало с разтегнати, подути безобразно кадели от облаци, от които се цеди над него тръпна и коварна влага, която трови въздуха и пронизва тялото до костите, овит с непрогледна мъгла, през която сградите едва се прозират подобни на безформени развалини, и това проклето време, което те пълни с отрова и отвращение, да трае през всички дни, които си си предназначил да прекараш тука, ето на каква съдба налетях във Вена. Мислех всеки път, кога из прозореца поглеждах тия страшни облаци, които всред истинска мрачина се спущат долу дори до земята и които привечер приемат от слънцето, което затулят зад себе си една неопределена и едва уловима червена окраска, като предвещание за някаква страшна, належаща катастрофа, мислех пред това гнетуще видение, че бог ми внуши да мина и да се отбия във Вена, за да ме подвергне на неизпитана досега казън за стари страшни, неизкупени още грехове. Тая казън, не по мисъл, а на дело се изрази в морални и физически страдания, които не се изказват с думи. Път на Голгота и още по-страшен е било за мене катеренето по веднаж и дваж на ден понякога по каменните нескончаеми стълби, по които е трябвало да се дигам до жилището на г-жа Кубичек на третия кат в Арсенала, за да мога да вида Софийка. По-големи мъчения изтеглювах, кога вечер по късно след ядене в мрачните нощи, които гъстата до плътност мъгла беше лишила от животворния елемент на кислорода, бях длъжен да се връщам от Арсенала в хотела: пъшках като мъченик, страдално призовавах бога на български и немски и спирах се на всеки пет стъпки, за да поимам с мъка въздух. Всред тий мъки се топеше всяка вяра, че нещо съм спечелил от пребиването си в Мантон. И тая страшва мисъл изкарваше ми сълзи на очите.

При все това сърцето ми не престана да тупти от сладка радост. Обичта ми към ангела мил, който се чудеше как да облекчи участта ми, не биде

засегната от мъките, на които се видях подвергнат. Всред грозотиите които ни обикаляха, които ми попречиха да ѝ устроя какво да било развлечение, усмивката, която не преставаше да грее на крехкото ѝ и мило лице, ми я правеше още по-скъпа. Под влиянието на тия две различни чувства, от които едното ме гнетеше с мъчителна беснота, а другото озаряваше сърцето ми със сладка радост, написах едно малко стихотворение, което може би ще влезе, ако по-нататък не ми се види противно, в сбирката, която, в случай че издам своите стихотворения, ще влезе в отдела „В светлина" под наслов „Крайморски строфи".

Поиска, о Виена, със мъглата
и облаците, с кои се покри,
да затъмниш за мен на светлината,
що тук ме води, сладките зари.

Цедят се студ и влага от небето,
ти призрак грозен си, овит със мрак;
светлей по-силно още мен в сърцето
на моята звезда чаровний зрак.[224]

София, 18 април [1907].

Стихотворението, което следва, е написано отдавна по повод на един разговор с една млада словинка, с която ни се падна случай да се запознаем в Мантон и която ни очуди и плени с въодушевлението, с което ни говори за тегловното минало на словинците и за задачите, които им предстоят. В думите ѝ звучеше горещ и най-искрен патриотизъм. Словинците са най-много изтеглили от насилията на немския елемент, но сега се пробуждат и скоро ще станат такава славянска страна на югозапад от Австр. империя, каквато са чехите на северозапад от същата държава. В това дело за раздухване на съзнание в народната маса, по което са постигнати големи успехи вече, живо и ползотворно участие зимат словинските жени. Това ме накара, съгласно с духа на стихотворението, да го озаглавя: „Химн на словинските жени". Много голямо впечатление ми направи по тоя случай голямата близост между словинския език и българския. Нашата събеседница води целия разговор, с който ни ощастливи, на словински, и ние така я разбирахме, като да би ни говорила на български.

Словинко хубава и мила,
ти думи малко ни каза,
но нази всички си пленила
с горещи, искрени слова.

От чувства, що таи душата,
звучеше сладък в тях порив,
и кат глас, кой кънти в гората,
неволно отклик будат жив.

Словинци, срамно не плачете
над люта, горестна съдба,
за присмех с думи не кълнете:
почнете доблестна борба!

Желайте ръка да не дига
над вас враг, и да не бесней,
веднаж кажете смело: „Стига!"
и той ще омаломощей. . .

Станете, и земята малка
да извоюва светли дни,
при вас за борба с участ жалка,
ще прати майки и моми.

Ще влезем в борби страховити,
деца ни мили един ден
да видат — весели, честити —
край родни волен и блажен.

Ще създадем души калени,
в кои страст жарка ще кипи
и гордо въодушевлене
за непрекъснати борби.

А ако видим, че в борбата
залита и бледней дух клет,
ще земем знамето в ръката
и ще излезем ний напред.

И кой посмее, нек тогава
да мисли срамно за отбой;
кога настъпат дни [на] слава,
всред свойте чужд ще бъде той. . .

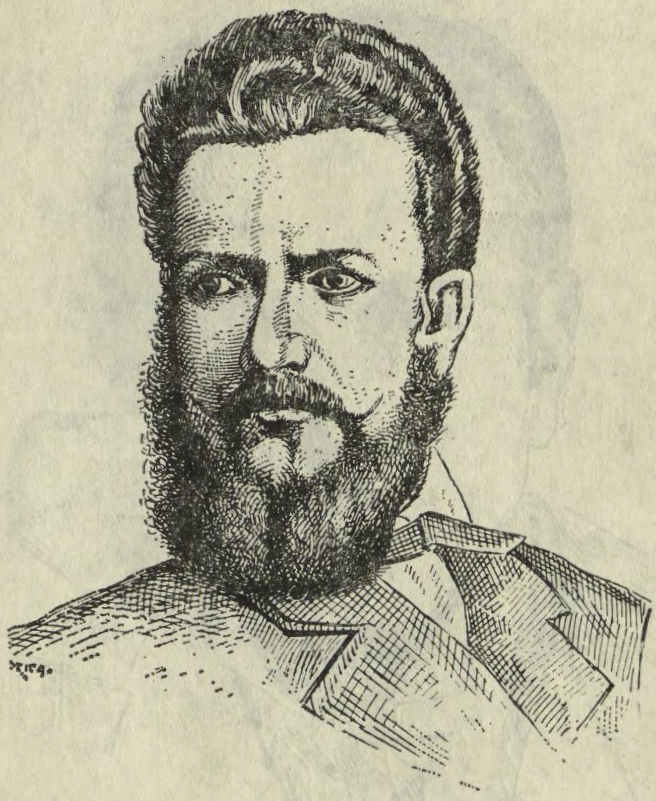
Когато всички ще ликуват,
ще славят кой е бил герой,
юнаци гордо ще минуват,
ще гледа във земята той. . .[225]

Мантон, 17 март 1907.

София, 28 май 1907.

Не скърбя, че откакто съм дошъл в София не съм драснал ни един ред в дневника си. Наистина има впечатления, които е било желателно да бъдат отбележени, за да мога да зная, кога поискам, какво съм мислил за разни събития, които са се случили през това [време]. А с такива събития, почти всички от обществено-политически характер, касаещи се до управлението на страната и до отношението на различните фактори, кои-

то зимат участие в него — от княза и правителството до последните партии — немалко богато е било времето, което е изминало от завръщането ми досега. Интересен факт, достоен за отбележване е например тоя, че много празненства княжески и народни, от които някои дължими на частната инициатива на разни литературни и други дружества, се случиха

Оригинална скица на Хр. Ботев от К. Величков

през това време, като отпразнуване хилядогодишнината от смъртта на цар Бориса, Св. Кирил и Методий, рождения ден на княза, и ни на един от тия празници княза не зе участие. Той даде дори на отсъствието си от първите два, които носеха общенароден характер — хилядогодишний юбилей на цар Бориса се празнува с повече или с по-малко въодушевление във всички градове на България, не изключая и най-малкото, — князът даде, казвам на отсъствието си от тия два празника демонстративен характер. Тъкмо няколко деня преди празника на Бориса той отпътува за Европа, като обясни пътуването си със семейни работи.[226] На Св. Кирил и Методий той е чакал умишлено несъмнено да се опъти множеството с духовенството от църква за площада пред Двореца, за да изфучи с велосипеда тъкмо от вратата, която излиза на тая площад и да отпътува за дво-

реца си във Врана. Той отсъствува от Столицата и на имения си ден и озаменува празника си с един обед, даден във „Врана“ на министрите, на дипломатическото тяло и на дворцовите служащи. Да се говори за ненормалността, която представляват тия отношения между княз и народ? Впрочем това са явления от едно органическо зло, което отдавна съществува.

Оригинална скица на Т. Каблешков от К. Величков

ва и което сега по-рязко се очертава. А за злото ще имам неведнаж случай навярно да оставам бележки в дневника си. Това е собствено и важно.

София, 30 май [1907].

Софийка си иди утре. Приятно ми е, че нейното име се явява на първо място между бележките, които от онзи ден захващам да внасям в дневника си от София. Не се знам от радост, че ще я вида. Чини ми се, че ще просветне с нея в къщата ми и на душата ми. Така ликувам както ликува пътника, кога вижда да изгрява зората и усеща сърцето си изпълнено с

радост и бодрост за пътя, който му още предстои. Тя не е още дошла, и вече имам причина да видя, че ми носи щастие. По случай избора на картини от ланските две художествени изложби — югославянската и юбилейната на Рисувалното училище, г. Вешин[227] ми беше обещал една от картините, които беше изложил, написана с акварел и представляюща един циганин, който се е спрял под един мост, който води за селото му и разглежда или чете вестници, а зад него край едно блато стоят двете му магарета — едното право, другото гърбом легнало до него на земята. Картината беше означена в каталога на изложбата под заглавие „Политикани". Твърде интересно и трогателно е какво даде повод на г. Вешина да ми обещае картината. Всички, които узнаят това, не могат да не почувствуват колкото мене симпатия и уважение към него. Като стигнахме в отдела, дето беше поставена картината, аз прибързах да ида да я вида отблизо и да узная от кого е, увлечен от впечатлението, което ми беше направила още от първия момент кога я бях съгледал. Щом другите членове от комисията ме доближиха, обърнах се към тях и с явна радост им казах: „Ето, господа една картина, която трябва без двоумение да се купи." Още неизговорил, обади се г. Вешин и съвсем спокойно каза: „Картината е моя и аз се много радвам, че е могла да Ви се понрави, но понеже съм член от комисията, която е натоварена да откупи картини за Държавния музей, решил съм да не допусна да се откупва от нея моя картина." Тутакси му отвърнах със следующите думи: „Това решение прави велика чест на г. Вешина, но не може да се не скърби, че то ни лишава от възможността да дарим Музея с една картина, която еднакво висока цена представлява и по своята тема, и по блестящото ѝ изпълнение. Ако имах пари веднага бих поискал да я купа. . ." — „Няма защо да скърбите, господин Величков, — каза ми веднага г. Вешин, че нямате пари: картината е Ваша. . ." Няма нужда да казвам до каква степен останах трогнат и развълнуван от тая мила и никак неочаквана постъпка. Не се решавах да благодаря на доблестния и щедър художник, като да се касаеше за нещо чуено на сън, и няколко време стоях като онемял. Скоро след това заминах за Мантон и оттам няколко пъти бях питал жена си, дали картината е пратена в къщи, но тя ми отговаряше всякога, че това не е ставало и по нейно мнение не трябва и да се очаква, че ще стане. И тя, и аз след печалните постъпки спрямо мене на доктора Сарафова и на П. Генадиева бяхме наклонни да мислим, че в България обещания се правят, за да се не изпълняват. Бях се примирил с мисълта, че къщата ми няма никога да види „Политикани", толкова повече че беше изминал повече от месец вече от кога се бях прибрал в София и г. Вешин не беше се обадил. Нито ми идеше вече на ум за картината, кога вчера слугинята изтърча да ми обади в кабинетната ми стая, дето работех, че ме търси един солдатин, който носил една голяма картина. Двойна радост почувствувах, че имам една хубава картина и още повече, че са излезли неверни съмненията, които си бях допуснал. С дълбока жалба се виждах принуден по тоя случай да кажа в себе си, че ако в България се правят обещания за да се не изпълняват, това е вярно само за българи.

И какво при това съвпадение! Мислите, че някой дух е пошушнал на г. Вешина да изпрати картината тъкмо сега, когато след два дни си иде Софийка. Нямам ли право да кажа, че тя ми носи щастие? И това прави да добива картината в очите ми една цена, която не може да се пресметне.

9 юний [1907].

Изпратих днес на П. Генадиева писмо със следното съдържание:

„Люб. г. Генадиев,

С прискърбие се виждам принуден да Ви пиша настоящето си писмо, но не бих могъл да се откажа от постъпката, която права, без да се провиня в пренебрежение на всеки дълг към себе си.

Измина година, откакто е излязъл „Ад“, а и досега аз не разполагам с никакви указания, от които да мога да си съставя какво-годе понятие за положението, в което се намира това дело, което е свързано за мене с толкова важни и морални, и материялни интереси. Самия факт за условията, при които приехте да се натоварите с издаването на книгата, условия, за които съм Ви дал неведнъж публично свидетелство от благодарност, и деликатното положение, в което ме поставят, налагаха Ви, по мое мнение поне, нравствено задължение да наредите да ми се представят сметки, за да мога да зная какви разноски е костувало изданието и на каква сума възлиза това, що се е продало досега от книгата. Разчитах, че ще изпълните това си задължение, за това и не само мълчах досега, но и утраях в своето търпение въпреки разни изпитания, на които е било, за жалост, подложено.

Понеже въпреки всички мои очаквания това не стана досега, зимам смелост да Ви помоля да наредите да ми се изпрати в един недълъг срок една сметка за разходите и приходите по изданието на „Ад“. За мене ще бъде по-добре от мъчителната неизвестност, в която се намирам, да зная решително, че и досега нямам право да разчитам на никаква облага от един труд, който така скъпо е коствувал за здравето ми. Аз ще се считам честит, ако по сметките излезе, че имам право да прибера поне книгите, които са останали ненаместени досега, за да направя щото мога, та да вида каква-годе полза, па била тя и от най-ничтожни размери, от мъките, които съм положил за тая книга.

Не се съмнявам, че ще намерите напълно оправдана постъпката ми и ще направите нужното, за да се уважи колкото е възможно по-скоро молбата ми.

С тая надежда моля да приемете уверение в моята най-искрена почит и преданост.

К. Величков.“

Сега ще чакаме да видим какво ще каже любезния Генадиев!

26 юний [1907].

Вчера едва по пощата получих отговор от Генадиева. Днес му писах. Ето съдържанието на писмото ми:

„Люб. г. Генадиев, получих писмото Ви от завчерашна дата и искрено Ви благодаря, че сте уважили молбата ми. Не е било никак в мисълта ми да Ви оскърбявам с писмото си, а ако то е могло да Ви причини каква-годе скръб, моля за това да ми простите. Ако бяхте влезли в разговор по телефона с г. Велчева, когото бях помолил да Ви говори от моя стра-

на, щяхте да узнаете от него, че кога съм Ви писал въпреки едно огорчение, което ми тежеше на душата и което, вярвам, че Вие сам ще оправдаете, кога го узнаете един ден от мене, ръководило ме е желание да се свърши работата съвсем приятелски между нас, както приятелски се е започнала.

Припомням си, че един ден, кога излизахме от ателието на г. Вешина, Вие ми казахте, че дори и ако министър Шишманов не откупи нищо от „Ад", пак ще има облага за мене. Искам от тия Ваши думи да вадя заключение, че ако и равносметката да не е, както казвате, от радостните, не ще бъде и съвсем безнадеждна за мене. Остава във всеки случай като едно мило възмездие за всички преживени мъки, страдания и огорчения мисълта, че съм дал на народната литература един труд, с който, каквото и да казват противници и завистници, тя ще има право да се гордее. От сърце искам да се радвате и Вие всякога при мисълта, че сте помогнали да се постигне тоя хубав резултат.

Братовчед ми, г. Ст. Атанасов, прие да се натовари с грижата за пренасяне на книгите. Бих ли могъл да Ви помоля да задържите за себе си, като един малък поклон от мене, 25 екз. от „Ад"?[228]

Много би ми било тежко, ако[229] [. . .], по въпроса за сметките на „Ад" е могла да усети и най-малкото огорчение Вашата мила госпожа, която със своя скромен, благ и искрен характер е спечелила от първия ден моите най-искрени симпатии. Тя е за Вас един скъп съветник, на когото трябва всецяло да вярвате: той няма никога да Ви излъже. В това ме убедиха между друго и малкото думи, които с една мила откровеност Ви каза, кога ми бяхте направили чест да ме посетите заедно с нея за имения ми ден. Поднасям и своя най-почтителен поклон. Моля Ви, и пр."

Ето сега писмото на Генадиева.[230]

28 юний [1907].

Пиша и слушам Софийка като се обучава на пианото в салона. Така нежно и хармонично се делят нотите от клавишите, с такава сила и енергия звучи мелодията, която пръстите ѝ изтръгват от тях, че не можеш да помислиш, че това се постига от едно дете, което едва вчера е навършило десет години. Слушам и плача, така всичко това е хубаво и пленява душата ми; чини ми се, че плувам в един лучезарен океан от радост и щастие и наслада. Кому, боже, си дал блаженство по-висше? Към кого си изказал благоволението си, безпределното си благоволение с по-сладък, по-безценен дар! Не за това ли ме подвергна на толкова горести, мъки и неволи, за да ми дадеш една отплата тъй светла, тъй възвишена, която с нищо не [се] изкупва. Всеки трепет на сърцето ми, плувнало в радост и светлина, изпр[а]тил би ми и десет пъти по-грозни беди и изпитни, които ти е било угодно да ми изпратиш!

Приеми, боже, със светлия блясък на сълзите ми благословията, която с тях излиза от душата ми и се издига до тебе!

Треперяй, боже, над нея, треперяй като над своя благодат, излязла от светлата утроба на твоята безкрайна добрина, треперяй над нея, бди и пази я! Ако е нужно за нейното благо, потопи ме в още по-страшни бедствия. Всичко, боже, всичко без ропот ще претърпя!

5 юлий [1907].

Едно събитие в моята литературна деятелност.

Преди повече от месец бях дал на Вазова една едноактна пиеса в стихове, в която на тема, земена от турския живот, прославлявам в един вид драматически химн любовта.[231] Пиесата се казва по мястото, дето се извършва действието, и е писана в стихове. Това е единствено мое произведение, за което мога да кажа, без от това да си права някаква хвала или да вадя хвалебно заключение за него, че е излязло от мене, завършено в своята цялост, под напора на истинско вдъхновление по мисъл и по постройка. И чудно е, че е писано в първоначалния му вид, разбира се, кога се печаташе „Ад", кога бях почти всецяло разнебитен и морално, и физически от тежкия труд и още повече от всички ония мъки и ядове, болки и люти разочарования, с които е било свързано, за мое нещастие, появяването на бял свят на това ми дело. Оттогава, при всичко че носих ръкописа в Мантон, не го погледнах ни тук, ни там. Сега, след завръщането ми тука, ако и да бях пак много разстроен от умора и настинка по пътя, скръбните последствия от което не са се изгубили и досега и кой знае дали ще се изгубят някога, седнах да дам последна преработка на пиесата. Тая преработка не се досегна в нищо до мисълта и до постройката на пиесата. Чрез нея само дадох по-голям обем на първоначалните мисли с цел да изразя по-релефно темата, която съм имал пред вид да развия. Това ще може да се види всякога от сравнението между най-първия ръкопис и последния. На моя труд се подложих не от съблазън да вида името си на една пиеса, влязла в репертоара на Народния театър, но от съблазън, ако може да се каже така, в смисъл на силно увлечение от темата на пиесата.

Бях пратил пиесата на Вазова, за да я прегледа като приятел, и да я внесе в надлежния комитет на театъра само ако хареса нему и ако бъде уверен, че ще бъде приета. Той дойде да ме види тоя ден, кога чаках Софийка и майка ѝ да си дойдат от Вена. Не можеше да дойде в по-неудобно време, за което впрочем няма никаква вина, понеже не е знаял, че тоя ден иде щерка ми. След като ми съобщи, че ще ми изпратят за превод една комедия от Пайерона („La Souris")[232] и след като пожела да му препоръчам някоя хубава италианска пиеса, което и направих, като му похвалих известната драма на Джакоза: „Comme le foglie"[233], която е получила възторжен прием в цяла Италия, заприказвахме за моята драмичка. Вазов ми прочете една малка записчица, в която се съдържаха някакви похвали за поезията в нея, за звучността и гладкостта на стихове[те], но тутакси след това отвори една скоба от дълги бележки и позиции, че пиесата не му се вижда да е за нашата публика, че развързката може да се критикува, че Айше, наместо да се дави, би могла да избяга в Европа с Джамал, че е малка, че не разполагаме с актьори и актриси, на които да могат да се поверат с надежда да ги изиграят успешно, роли като тия от пиесата ми и други още много. При всичко че исках на тоя ден да остана при добро настроение, всички тия бележки не можаха да ме не засегнат в моето писателско самолюбие и да ме не оскърбят донейде, защото от самото начало видях, против своето ожидание, че Вазов твърде повърхностно е прочел пиесата и говори за нея, без да я познава. Не можах да се одържа да не защита бедното си творение, за което се люто разкаях

отпосле, защото си развалих кефа. Така ме увлече завързания спор, че забравих почти, че трябва да отида на станцията, и едва ли не бих закъснял, ако Вазов, като видя вероятно, че разговора ме мъчи, не беше станал да си иде. До полуда дойдох, кога, като го изпратих, погледнах часовника и видях, че е останало съвсем малко време за трена. Той пристигаше, кога от колата тичешком се спуснах на перона. Всички роднини и приятели, които бяха излезли да посрещнат жена ми и щерка ми, не можаха да се начудат, че съм толкова много закъснял. В сладки сълзи се изми и изчезна горчевината, която Вазов, неволно, искам да вярвам, ми беше причинил тая заран.

Тая заран едно писмо от интенданта г. Лазарова ми съобщи, че пиесата била приета и по доклад от драматурга А. Балабанова бил ми определен един хонорар от 225 лева.

До вечерта ми се пратиха и парите след изпълнение на малки някои формалности. Със специално писмо изказах своята благодарност на г. Лазарова и на другите членове от комитета за честта, която ми са направили, като са приели пиесата ми.

Следующата извадка от писмото свидетелствува от каква норма се е водил литературно-артистическия съвет при театъра за определение на хонорара:

„Бързам да Ви съобща, че литер.-артистическия съвет прие за репертоара на театъра Вашата едноактна пиеса „На морския бряг" и определи максималния хонорар 225 лева за 1 1/ печатна кола (чл. 9 от правилника)."[234]

17 септември [1907].

След толкова време подхващам пак дневника си на имения ден на Софийка, ден благоприятен, в който сърцето, потопено в сяйна радост, се разтваря за светли надежди. Маса събития, които дадоха повод да изляза и аз на сцената, се преживяха от България през това време. Преживя там безсмисления и с нищо неоправдан юбилей на княза, преживя руските тържества[235], но преживя ги без да може да потопи, както би потопявала за такива празднества сърцето си в радост и положението остана след тях такова, каквото беше преди тях — положение, което е пятно и опозорение за народ и отечество. Тия събития дадоха повод на измами, които не съставляват грях за ония, които се увлякоха от тях. Беше простено да се мисли, че княза, който знаеше с каква позорна репутация се ползуват пред общественото мнение министрите му, не ще се реши да празднува с тях ни своя юбилей, ни руските тържества. За един българин не можеше да се не види обидна самата мисъл — откриването на паметници, което не можеше да стане без присъствието на велики руски гости — генерали и офицери, които са зели участие във войната, а главно в събитията и подвигите, с които бяха главно свързани осветяваните паметници, да се извърши при едно министерство, съставено от лица, на които положението и в опозиция, и на власт се оправдава от непрекъсната вражда и злокобно подозрение към Русия и към нейните бъдащи политически замисли. Това не можеше да [не] се представлява за всеки човек, който разполага с ума си, като едно чудовищно предизвикателство към Русия. А как можеше да се допусне възможността за такова предизвика-

телство, когато за тържествата се искаше не само съгласието на Русия, но и нейното участие в тях чрез представители от царското семейство и от дивизиите и полковете, които са действували в надлежните боеве!

А това стана. Както княжеския юбилей, тъй и откриването на паметници[те] се извършиха при министерството на Гудева, Генадиева и Халачева.[236] Много дълбока и непроницаема тайна ли има да се отгадава, за да се разбере, защо това на пръв поглед необяснимо нещо е могло да стане. Мисля, че истината е много по-лесно за схващане отколкото може да се мисли или да се представлява от хора, които имат интерес да карат да се вярва, че в тия работи се крие тайна, забулена с непроницаемо було.

Булото лесно може да се дигне и да се види, че великата тайна състои в отношенията на княза с Русия и в осуетяването на надежди, които княза е вярвал, че най-удобно време да се изпълнят и при най-неминуеми условия за осъществлението им са празници. Лесно е да се предвиди от какъв характер са могли да бъдат надеждите, с които княза от много, много време е лягал и ставал, кога е мислил за светлата дата, когато ще се открият тия паметници, които и по многобройност, и по пищност, и по величие на спомени, свързани с тях, представляваха такъв възвишен и трогателен характер. Сърцето на русите за княза, който е очаквал облаги от тях, не е могло да се не разтопи кога се свържат тия облаги с великото дело за освещение на тия паметници, направени от българския народ по вдъхновение и ръководство на княза за увековечение на толкова велики подвиги и съдбоносни събития. Русите, щат не щат, ще захапат въдицата, която при такива измамливи и очарователни до ослепление [перспективи] им се подлагаше от княза. Да не захапат въдицата! Че за какво го бива тогава княза с неговата хитра и дълбока прозорливост и лукавство?

Не беще ли ги измамил така лесно с покръщението на престолонаследника и с виковете за страшните жертви, с които е било свързано за него, за неговите чувства на верен и предан католик изпълнението за предложеното условие за постигане на исканата задача! Не стигаше, че трябваше да се примири с отстъпване за престолонаследника от една вяра, която и той, и княгиня изповядваха и споделяха с цял ред минали поколения от рода им, но и да прогласи, че е приел да стане славянин. Престолонаследника православен, княза славянин! Кой кралевски род се е подчинявал на такива тежки, и престъпни, и пагубни за спасение на душата условия, за да запази един трон, и то такъв трон като българския? Могло ли би да се говори за по-тягостни и непосилни жертви?

Любовта обаче на княза към новото му отечество надви на всички негови колебания! Надвиха, по негова воля, на своите колебания и княгинята, и майка му.

Как биха могли русите, след такъв акт от самоотречение да се лъжат в чувствата и преданността на княза към тях![237]

26 септ. [1907].

На 24 септ. се даде, за първи път тая година, „Доходно място“ от Островски. Първи път виждах от Островски една пиеса и, за мое щастие, една от най-хубавите, които е написал. При това се прибавяше чудно сход-

ство между темата на „Доходно място“ и позорното положение, в което е поставена България от недостолепното упорство на княза да държи за властници, които ръководят съдбините ѝ и разполагат по своя воля с тях, люде, загазили от първия ден на стъпването си на държавното кормило в кражби, обири, безчестни предприятия, подли коварства и бездушни насилия. Островски бичува с немилостива ярост и трогателно-художествено превъзходство ония изкилели нрави от неотдавнашно време, при които всички органи на държавната машина, от най-долните до най-горните, са били убедени, че могат да си служат с услугите, които по длъжност вършат на частни лица, за да приемат подаръци в пари и в предмети за храна и дрехи, рушвети, с една дума. Ония, които по идеализъм и душевна висота не могат да се примират с подобно правило за изпълнение на държавни длъжности, са изложени на бедност и мизерия и на всички мъки и безпощадни терзания, които произтичат от тях. Представител в „Доходно място“ на тоя тип честни дейци, които изкупват с неимоверни страдания, морални и семейни, е Жадов. Сарафов, комуто беше поверена тая рол, възпроизведе героя, който я въплотява с безподобно трогателно превъзходство, и разплака неведнъж публиката в ония сцени, в които сам със сълзи оплаква своето бедствие, което прилича на бездна неизчерпаема от болки, от огорчения, от ядовито презрение. Във втория акт, когато в механата, след излизане на щастливците, които се облажават и поздравляват явно, без стеснение, за своите печелени по коварни пътища доходи, Жадов, който, седнал сам на една маса, на всички покани от баджанак си за пиене отговаря с горд отказ, решава се от униние да пийне няколко чашки ракия, предложени му от един адвокат пияница, който, като влиза в механата, отива на неговата маса, за да има с кого да бръщолеви. Жадов, останал сам, изказва чувствата си от пияното състояние, на което се поддава за първи път в живота, с една строфа от Ботевото стихотв. „В механата“, която изпява през сълзи, с тъжен глас, с ръце, забити в косите, придружаван от звукове на една музика, която овива гласа му с още по-тъмнооблачна меланхолия. Ето стиховете:

Тежко! Вино, вино дайте,
пиян дано аз забрава
туй, което вий не знайте,
позор ли е или слава![238]

Цялата публика беше изтръпнала от възмущение и го изказваше с толкова по-силен гняв и огорчение, защото смесваше обвиненията, с които Островски чернеше безнравствените и продажни лица в пиесата, със своята ненавист и озлобление против позорните ни министри и управници. Атмосферата беше вследствие на това твърде нажежена тая вечер. На това спомагаше още повече присъствието в театъра на някои министри и на някои от най-опозорените високи столични служебаши, които с безчестното си жестокосердо поведение са си навлекли всеобща ненавист. С двама от тях дойдох до стълкновение и при нагряната атмосфера преля кръв в мозъка ми и малко остана да си не изпатя. Всичко това е, по моя диктовка, предадено доста вярно в „Нов дневник“[239], със симпатиите, които ми се засвидетелствуваха, и с грижите, които театралний доктор г. П. Паскалев положи с неимоверна и самоотвержена преданост заедно с д-ра Желязкова и някои мои приятели, за да ме предварди от опасност.

От вчера по тая случка, която даде повод в почти всички опозиционни вестници на статии и описания, вдъхновени от горещи симпатии към мене[240], идат ми писма от тука и телеграми, които могат справедливо да ласкаят честолюбието ми. Между тях има и едно стихотворение, което се понрави на мнозина, които го четоха и което ми е приятно да внеса в дневника си.

В театра

(К. Величкову)

Не чувствувате вий, затъпени творенья
на грозния живот — отрепки от калта!
На волния поет тревожни вдъхновенья
не можете разбра. . . О, жалки същества!

И плашете се вий, когато ум велики
прозорливо към вашта бездна поглед впий,
за да посочи там големите прилики
на Дантевия „Ад“ със вашите святии.

Гробовен мрак цари в душите ви злодейски;
делата ваши вам диктува Ариман,
И редом, дето погледа ви фарисейски
се спре, изниква нов джелат и нов зандан.

Вилнейте вий, злодеи! В предсмъртен час сте вие,
а правдата в света превечно ще живей!
И клетника-човек венец от дъб ще свие
на мощния поет, кой вечно ще му пей.

Хвала на теб, певец, на твоя глас всесилен!
Бъди така все горд и все така велик!
Човешкия поток, все с сълзи изобилен
ще пази твоя мил и вечно светъл лик.

Ек.[24]

25 септ. 1907,
София.

[София], 29 септ. [1907].

Най-сетне пристигна очакваното цяла година писмо от Италия за изпратените лани два екземпляра [от „Ад“], един за краля, друг за м-ра на просвещението, за да бъде турена в Народн. библиотека. Бях се просто отчаял да получа писмо. Съдържанието на писмото е толкова ласкателно за мене и за труда ми, че с него би се изплатило и няколкогодишно чакане. Види се, че екземплярите са били предадени за оценка на някое компетентно лице, и след дадения от него отзив се е видяло, че заслужавам да бъда почетен с отговор. Тоя начин на действие на кралевския двор и

384

~~ma. Fosse benedetto il giovane Re-nipote del Re cavalieresco~~, che fra buffere continue di eroismo ha fatto l'Italia libera ed unita!

Non sono meno gratissimo a Sua Eccellenza il Ministro della Publica Instruzione per la compiacenza, colla quale ha apprezzato la mia opera, e prego la Sua Signoria di farle parvenire i miei piu distinti omaggi e cordialissime salutazioni.

Mi è impossibile pensare all' Italia senza veder stendersi, innanzi ai miei occhi, una visione splendida, illuminata dalla luce che le viene da quella sorridente gentilezza, inerente al carattere e al suol italiano, e da quel inestinguibile focolare d'ingegno, che da secoli da vita a grandi nomini che, coi loro lavori, si sono inalzati, in tutte le sfere dell' attivita e della cultura umana, a una altezza che non è stata superata. La splendida visione mi è aparsa di nuovo ora, e la benedico per le ineffabili emozioni, che mi ha fatto risentire.

Voglia gradire, Illmo Signor conte, gli atti del mio maggior ossequio e perfetta devozione.

C. Velitchkoff

Sofia, li 10 ottobre 1907.

Фонд № 173
Арх. ед. 1
л. №№ 9,

+ 30 окт. 1907 год.
Краи

Краят на дневника на К. Величков с част от отговора на поета до Италианската легация (шпалта)

на министерството на просвещението, ако се приспособява към всички подобни случаи, прави им чест. Такава получават значение и цена похвалите, които се отдават на подарени книги или други художествени предмети.

В писмото най-широко място и е написано в дух на най-ласкателни похвали онова, дето се изказва мнението на краля. Него и ще цитирам. По него може да се види какво е общото съдържание на писмото.

Ето го: „S. E. il ministro della Real Casa, nel trasmettere i ringraziaménti di S. M. il Re, informava altresi dell'accoglienza molto benevola che il Re si era degnato di fare al dono affertogli aggiungendo che S. M. aveva molto apprezzato il valore dell'opera spessa."[242]

Доктора ми запрещава да ида да направа визита в итал. агентство. Трябва да кажа, че същия агент е в Италия в отпуск и писмото е подписано от Vice-Consule, G. della Croce, който го замества в негово отсъствие. Ще му пиша. Това впрочем трябваше да сторя и ако му направех [посещение]. Тъй че доктора действува в хармония с моите интереси. Ето какъв отговор написах:[243]

Esimio Signor Reggente

Mi vedo costretto, al mio piu gran dispiacere, per via di debolezza di salute, di rinunziare alla dolce sodisfazione che avrei risentito a venir esprimerle di viva voce, i miei piu caldi ringraziamenti per la lettera cosi bella e commovente di cui sono stato onorato ieri l'altro. Leggendola, non ho potuto impedire che non scaturassero lacrime dai miei occhi, raggii della gioia, che aveva riemmpito il mio cuore. Le parole cosi lodevoli per la mia opera, qualunque condiscendenza che si possa framettere, oltrepassa le piu audaci speranze, che mi era permesso di concepire.

Non è dubbitevole che nelle lodi di cui Sua Maestá mi ha cosi benevolmente onorato, c'è piu bontà di anima e alta cortesia di cuore da parte Sua che merito da parte mia. Pero questa magnanimità ancorché non meritata, mi ha commosso fino al fondo dell'anima. Fosse benedetto il giovane Renipote del Re cavaleresco, che fra buffere continue di eroismo ha fatto l'Italia libera e unita!

Non sono meno gratissimo a Sua Eccelenza il ministro della Publica Instruzione. Le mando i miei piu distinti omaggi e prego la sua Signoria di farle parvenire tre copie del „Inferno" che prego di accettare come un segno infimo dei miei sentimenti di sincerissima devozione, l'una per se, l'altra per S. Eccelenza, Sr. Giolitti, il capo di governo e la terza per il suo collega degli affari Esteri Titoni da cui il nome si pronuntia con caldissima simpatia da tutti i veri patrioti bulgari per le sue dichiarazione de sulla questione balcanica e macedone done ispiratia cosi chiari ed alti concetti umanitari.[244]

Un quarto esemplare è destinato a quella Regina, che orna il giovane e illustre trono d'Italia con i doppi raggiá della Sua bellezza e della Sua grazia di figlia di eroi. Il dono offerto da un serittore che ama con ugual ardore le sue due patrie. l'eroico Montenegro, dove e nata e la geniale Italia, dove regna, amata e ammirata, Sará, non ne ho dublio, gradito da Sua Maestà.

Voglio gradire, illmo Signor Conte, gli atti del mio maggior ossequio.

БИА-НБКМ, ф. 153 а. е. 1, л. 1—238 (384 изписани страници), ориг. ръкопис, мастило.

[1] Георгий Петрович Бахметиев започнал дипломатическата си кариера в 1888 г. като аташе в руското консулство в Мадрид. Преместен оттам в Париж, той бива покъсно назначен за първи секретар при руската легация в Атина. Като руски агент в България (по-късно генерален консул) пристига в София в края на март 1897 г.

[2] Граф Михаил Николаевич Муравьов (1845—1900) — руски дипломат и общественик. От 1897 г. до края на живота си е бил министър на външните работи на Русия.

[3] Митингът, за който споменава Величков, бил организиран в средата на април 1897 г. за искане автономия на Македония. На него освен студента от Висшето училище Иван Стойнов са говорили д-р К. Кръстев, д-р Гатев, Георги Кирков и др.

[4] Стефан Николов Лафчиев (1863—1914), дългогодишен председател на Постоянния учебен комитет при Министерството на народната просвета. Бил е редактор на Училищен преглед (1896—1949), на Списание на физико-математическото дружество в София (1904—1950), на Известия на българското дружество „Червен кръст" (1916—1943) и др.

[5] Иван Евстатиев Гешов (1849—1924) — политически деец, банкер, книжовник и публицист. От 1881 г. дописен член, от 1884 — редовен член на Българското книжовно дружество. В кабинета на В. Радославов е заемал поста министър на финансите (1886); същия пост е имал в кабинета на д-р К. Стоилов (1894—1897). Бил е министър-председател (1911—1913). От 1901 г. е водач на Народната партия, от 1920 — на Обединената народнопрогресивна партия.

[6] Боткин бил първи секретар на руското агентство в София.

[7] Д-р Константин Стоилов (1853—1901), държавен и политически деец, един от водачите на Консервативната партия. Бил е министър-председател (1887), министър на правосъдието (1887—1888). След падането на С. Стамболов от власт е министър-председател (1894—1899). Водач на Народната партия (народняци) след основаването ѝ през 1894 г.

[8] Конфликтът с руските професори Порфирий Иванович Бахметиев (1860—1913) и Павел Николаевич Милюков (1859—1943) предизвикал негодувание сред българската общественост. Неприятностите, които К. Величков е имал с руския дипломатически агент, е изпитал по-късно и Вазов. Той съобщава: „Големи душевни терзания ми причини и настоятелното искане на руския представител Бахметьев да се уволни популярният между студентството проф. Милюков. Кабинетът, който желаеше да заякнат току-що възстановените добри отношения с Русия, се видя принуден да отстъпи под натиска на руския пълномощен министър. Аз можах да издействувам поне толкова Милюков да не се уволнява, а да получи отпуск със заплатата си до изтичането на контракта, за да може да направи една научна екскурзия в Македония" (И в. Ш и ш м а н о в. Ив. Вазов. Спомени и документи. С., 1930, с. 87).

[9] Касае се за д-р Димитър Янев Станчов (1863—1940), завършил висше образование във Виена. В кабинета на Д. Петков е бил министър на външните работи (1906—1907), по-късно за известно време сам е оглавил кабинет (1907); в кабинета на д-р Петър Гудев е бил министър на външните работи (1907—1908). Дълги години Д. Станчов е бил дипломатически представител на България в Букурещ, Виена, Петербург, Рим, Лондон.

10 Димитър Д. Агура (1849—1911) — български учен, роден в Бесарабия. Бил е професор по история; един от редакторите на Български преглед.

[11] На 2 август се празнувал денят на покръстването на престолонаследника в православната вяра. През лятото на 1897 г. се навършвали десет години от възшествието на Фердинанд на българския престол. По тоя случай правителството на Стоилов искало тая годишнина да се отпразнува особено тържествено в Русе, дето князът бил стъпил за пръв път на българска земя.

[12] Никола Иванов е бил министър на войната в кабинета на д-р К. Стоилов (1896—1899).

[13] Експлозията, която става край Русе на 25 авг. 1897 г. в работилницата на братя Иванови, произвела силно впечатление и се коментирала дълго във всекидневния печат (вж. Прогрес, бр. 81, 31 юли 1887, с. 3; Раб. вестник, бр. 3, 19 септ. 1897, с. 2; пак там, бр. 18, 3 ян. 1898, с. 2; Знаме, бр. 27, 30 юли 1897, с. 2—3; пак там, бр. 31, 14 авг., с. 1, и др.).

[14] Найден Бенев — активен деец на Народната партия. В кабинета на д-р К. Стоилов е бил министър на вътрешните работи и министър на търговията и земеделието.

[15] Теодор Теодоров (или Тодор Тодоров), 1859—1924, публицист и финансист. Принадлежал е към народняшката партия, бил е един от редакторите на в. Мир и министър на финансите в кабинета на К. Стоилов.

[16] Стефан Симеонов — виден търговец и банкер от Русе. По време на управлението на С. Стамболов името му е замесено в редица гешефти.

[17] П. Аврадалиев е заемал административна служба в Двореца. Името му срещаме по страниците на печата във връзка с убийството на Ана Симон. Бил е също чиновник в Министерството на народната просвета.

[18] Петко Христов Тъпчилещов, син на възрожденския и просветен деец Христо П. Тъпчилещов; учил е в Роберт колеж в Цариград и по-късно в Търговската академия в Лондон. В кабинета на д-р К. Стоилов бил секретар на Министерския съвет.

[19] К. Величков намеква за съюз между България и Турция, за който се е говорило в българските дипломатически и правителствени среди. България се е надявала при такъв съюз да получи свободата на Македония.

[20] Касае се за русенския митрополит Григорий Доростоло-червенски (1828—1898). По времето, за което говори К. Величков, той е бил председател на Светия синод и е взел участие при посещението на Фердинанд в Цариград.

[21] Касае се за Д. Марков, по онова време български дипломатически агент в Цариград.

[22] Имтияз (буквално: предимство) — златен медал, който се давал за особени заслуги. Според органа на Демократическата партия ордени получили също тъй и членовете на българското правителство, в това число и К. Величков, за „тяхната вярна туркофилска политика" (Знаме, бр. 29, 6 авг. 1897, с. 3).

[23] Конфликтът с Австрия възниква след убийството на унгарската певица Ана Симон. Главен виновник е бил адютантът на княза — ротмистър Дечко Петров Бойчев. К. Стоилов бил направил изявление пред чуждестранен кореспондент, по който повод правителството на Австро-Унгария поискало българският министър-председател да даде отговор в срок от 48 часа. Ангажиран със задграничните посещения на Фердинанд, Стоилов не спазил срока и австрийският дипломатически агент барон Кал напуснал София. Според в. Мир се е касаело за един quasi-конфликт, предизвикан по-скоро от подобряването на отношенията между България и Русия. Делото по убийството на Ана Симон и възникналият конфликт се коментират оживено от всекидневната преса (вж. Мир, бр. 423, 13 авг. 1897, с. 1; Прогрес, бр. 82, 5 авг. 1897, с. 1; Раб. вестник, бр. 15, 13 дек. 1897, с. 2; пак там, бр. 34, 25 апр. 1898, с. 2; бр. 20, 17 ян. 1898, с. 2; бр. 21, 24 ян., с. 2 и др.; Знаме, бр. 28, 2 авг. 1897, с. 3; пак там, бр. 30, 9 авг. с. 1—2, и др.).

[24] Касае се и тук за митрополит Григорий Доростоло-червенски.

[25] Евлоги Георгиев (1819—1897), крупен български търговец с международна известност. Направил е големи парични дарения за културни и просветни цели. От 1869 г. е спомагателен член, а от 1884 — почетен член на Българското книжовно дружество. Починал на 5 юли в Букурещ.

[26] Кармен Силва (1843—1916), литературен псевдоним на Елизавета (Полина-Огтилия-Луиза), принцеса Нейвидска, по-късно румънска кралица. Преди да се омъжи за Карл Хохенцолернски, тя издава на немски език сборник от румънския народни песни. Публикувала е книги на немски, френски и румънски език: „Пелешови приказки" („Pelesch-Märchen", 1883); „Мисли на една кралица" („Pensées d'une reine", 1881); „Моят Рейн" („Mein Rhein", 1881). Най-значителни са книгите ѝ „Страдания от долината на Дъмбовица" („Leiden aus dem Dimbovitzathal", 1889) и драмата „Майстор Манole" („Meister Manole", 1892).

[27] Политическият и обществен деец Димитър Минчович, заемал в първия кабинет на д-р К. Стоилов поста министър на правосъдието (1894—1895). През 1897 г. Минчович е бил български дипломатически агент в Букурещ.

[28] Димитрие Стурза (1833—1914), виден румънски политик и държавник, шеф на Либералната партия в Румъния. Стурза провеждал политика на сближение и съюз с Австро-Унгария. От март 1907 г. е бил председател на Министерския съвет.

[29] Става дума за К. Серафимов, депутат в XI Обикновено Народно събрание (1901).

[30] Кроежите за назначаването на бургаския депутат Ц. Тотев за министър наистина са проникнали сред политическите среди. Според едно съобщение Тотев даже бил „назначен" за министър на правосъдието (Знаме, бр. 34, 23 авг. 1897, с. 4). Нуждата от привличане на нови министри се налага от оставката на Иван Евст. Гешов

заемал в кабинета на К. Стоилов до август 1879 г. поста министър на финансите и управляващ Министерството на търговията и земеделието.

[31] Георги Сгурев бил дълго време секретар в Министерството на правосъдието. Министър на правосъдието е от 26. VIII. 1897 до 18. I. 1899 г.

[32] Д-р Стоян Петров Данев (1856—1949) — политически деец. Бил е професор по международно и междудържавно частно право. Водач на Прогресивно-либералната партия. Бил е министър на външните работи в кабинета на П. Каравелов и на Т. Тодоров, възглавявал е Министерския съвет (21. XII. 1901—5. V. 1903; 1 юни — 4 юли 1913).

[33] Михаил Сарафов, общественик и политически деец, се е числял към партията на Др. Цанков. Бил е министър на финансите в кабинета на Др. Цанков (1 I — 29. VI. 1884), министър на вътрешните работи в кабинета на П. Каравелов (19 II — 21. XII. 1901), министър на вътрешните работи и министър на финансите в кабинета на д-р С. Данев (21. XII. 1901—5. V. 1903).

[34] Марко Димитриев Балабанов (1837—1921) — политически и държавен деец. Бил е министър на външните работи. След разцепването на Либералната партия е виден член на русофилската фракция, възглавявана от Др. Цанков.

[35] Д-р Димитър Петров Моллов (1845—1914) — виден лекар и обществен деец на Либералната партия. Бил е министър в кабинета на Др. Цанков (7. IX. 1883—29. VI. 1884). По-късно е избиран неколкократно за народен предсгавител.

[36] Касае се за българските офицери, емигрирали в Русия след детронирането на Батенберг, останали там на служба и след нормализирането на отношенията между Русия и България. Дълго време тоя въпрос е бил поставян в нашия печат. Д-р К. Кръстев пише обширна статия (Мисъл, 1897, кн. 10, с. 756—764), митрополит Климент (Васил Друмев) го поставя пред К. Стоилов (вж. Литературен архив. Т. V. С., 1973, с. 312).

[37] Тия редове свидетелствуват още веднъж за гражданските и демократични позиции на К. Величков, за скритата борба, която той е водил и с шефа на правителството.

[38] Михаил Иванов Маджаров (1854—1944), виден общественик, политик и публицист, един от водачите на Народната партия. Участвувал е дейно в политическия живот на Източна Румелия. След Съединението е бил неколкократно министър (1894—1898; 1913, 1919—1920). Русофил по убеждения, той редактира заедно със С. С. Бобчев списанията Българска сбирка, Юридически преглед, в. Мир и др. Маджаров е член на Българското книжовно дружество от 1884.

[39] Велчо Тодоров Велчев (1868—1967) — журналист и общественик, деец на Прогресивно-либералната партия. Редактирал заедно с Б. Величков и Г. Баламезов сп. Лъча (1892), след това в. Прогрес и Ден. Сътрудничил е на вестниците Мир, Слово, Демократически сговор.

[40] Данаил С. Юруков (1852—1926) — обществен и политически деец, зет на К. Величков (бил е женен за по-голямата му сестра Теофана). Взел е активно участие в Априлското въстание и в борбите на Източна Румелия като член на т. нар. Съединистка партия. Заедно с К. Величков, свещеник Георги Тилев и др. са образували лявото течение в тая партия. Автор е на книгите „Спомени из политическия живот на България“ (б. г.), „Константин Величков“ (1921), „Размишления върху произхода на българите“ (1926) „Старо време“ (1947) и др.

[41] Касае се за Никола Доспевски, син на Станислав Доспевски, другия зет на К. Величков, женен за по-малката му сестра Стоянка. Участвувал е в редактирането на в. Изток, основан от Ив. Вазов и К. Величков след спирането на в. Прогрес; заедно с Ив. Златаров редактирал в. Преглед (1893—1894); вземал е участие в редактирането и списването и на други вестници и списания.

[42] Хуманните и демократичните начала, които са ръководили К. Величков при комбинацията, са направили впечатление на редица съвременници на двамата наши писатели. Нужно е да отбележим, че сам К. Стоилов предлага на Вазов министерски пост още след падането от власт на Стамболов. Вазов отклонил тогава предложението на Стоилов, за да бъде по-свободен в творческата си дейност (вж. И в. Ш и ш м а н о в. Цит. съч., с. 87).

[43] В. „Прогрес“ (1892—1897) излиза под редакцията на Б. Величков, В. Т. Велчев и Рачо П. Косев. Бил е издаван в Пазарджик и Пловдив. Вестникът има демократична насоченост. На неговите страници са публикувани немалко статии, фейлетони и изобличителни материали, насочени срещу диктатурата на С. Стамболов. За трудностите, при които е излизал вестникът, е загатнато в последния брой на петата му

годишнина (Прогрес, бр. 94 и 95, 20 септ. 1897, с. 5). Апелът към абонатите за шестата годишнина обаче не донася резултати и вестникът прекратява излизането си.

[44] Фразата не е завършена; след запетая Величков е оставил доста свободно място с намерение да завърши мисълта си.

[45] Величков има пред вид Теодор Теодоров (Тодор Тодоров).

[46] Димитър Греков (1847—1901), един от водачите на Консервативната партия. Бил е министър на правосъдието в кабинета на Т. Бурмов (1879), министър на външните работи в кабинета на С. Стамболов (1890—1894), министър-председател (1899). След смъртта на Стамболов е водач на Народно-либералната партия.

[47] Конфликтът между България и Румъния възниква през лятото на 1900 г. след убийството на проф. Михаилеану и Фитовски от членове на Вътрешната македонска организация. При гледането на процеса в Букурещ замесените в убийството изтъкват, че техните показания са били писани след груби физически побоища; било им при това внушено да признаят, че били изпратени от Борис Сарафов, като председател на Върховния македонски комитет, да извършат убийствата, тъй като Фитовски бил турски шпионин, а Михаилеану — предател. Във връзка с тоя процес министър-председателят Т. Иванчов е пратил три ноти на Н. Мишу — дипломатически агент на Румъния в София (от 6 авг., 14 и 24 септ. 1900 г.). В последната нота се подчертава, че в Букурещ се стремят да придадат политически характер на процеса и се предприемат масови експулсирания на български градинари и работници от Румъния. Нашата преса дава редица сведения за такива мерки, както и сведения за възникналия конфликт (вж. например Народни права, бр. 123, 5 ноем. 1900, с. 5; бр. 124, 7 ноем., с. 3, 5; бр. 126, 12 ноем., с. 5; бр. 127, 14 ноем., с. 1; бр. 130, 24 ноем., с. 1—2; бр. 1, 5 ян. 1901, с. 2, и др.).

В статията си, посветена на конфликта, В. Т. Велчев отбелязва, че дълго време българското правителство не осветлило гражданите, упреква правителствения в. Народни права за неговите „плоски остроти", „детински заканвания" и смята, че не с такъв тон трябва да се пише за конфликт със съседна държава (Летописи, кн. 20 от 1900 г., с. 385—336).

[48] Рачо Пегров (1861—1942) — политически и държавен деец, отявлен поддръжник на монархизма и едноличното управление на Фердинанд. Бил е министър на войната в няколко кабинета на С. Стамболов (15. IV.—19. V. 1894), в кабинета на К. Стоилов (9. XII. 1894—17. XI. 1896), министър на вътрешните работи в кабинета на Т. Иванчов (27. XI. 1900—9. I. 1901); на два пъти е оглавявал Министерския съвет (9. I. — 19. II. 1901; 5. V. 1903—22. X. 1906).

[49] Преди дейците на Прогресивно-либералната партия в Пазарджик да поставят кандидатурата на Величков за депутат, той бил определен за кандидат на същата партия в Хасково, по който повод получава и нарочна телеграма (България, бр. 17, 5 ян. 1901, с. 4). Подготовката и провеждането на изборите за XI ОНС преминават обаче при голям терор. Имената на Величковите съмишленици от Пазарджик (д-р Гагов, Пенев, В. Т. Велчев, Юруков и др.) стоят под много дописки, в които се изнасят факти за вилнеене на правителствени шайки (България, бр. 18, 11 ян. 1901, с. 3; бр. 22, 20 ян., с.3; бр. 23, 23 ян.,; бр. 25, 27 ян., с. 2—3; Мир, бр. 922, 23 ян., бр. 923, 25 ян. 1901, и др.). Величков бива избран в Хасковска околия, но кандидатурата му в Пазарджишка околия пропада. По тоя повод П. Славов, който като околийски началник в Пазарджик има немалък дял в организиране на погромаджийски шайки и убийства, излива иронията си срещу Величков (Нов век, бр. 304, 18 апр. 1901, с. 1—2). В тия избори между впрочем не биват избрани и видните представители на Народняшката партия — Т. Тодоров, С. С. Бобчев, М. Маджаров, Ив. Вазов и др.

[50] Стоян М. Попов (1865—1939) — писател и поет, известен с името Чичо Стоян. Автор е на редица стихосбирки, комедии и драми, предимно за деца и юноши, в които с успех разработва фолклорни сюжети. Книгата му „Крали Марко. Народна епическа поема" (1901), която споменава К Величков, има на първата си страница следното посвещение: „За да излезе тая книга на свят, има да благодаря: г-ну д-р Ив. Д. Шишманову, който ме подкани и опъти за написването ѝ, както и на г. г. д-р К. Стоилов и д-р С. Данев, без чиято материална подкрепа щях да бъда принуден да напусна трудът си полусвършен. С. М. П."

[51] Статията на Дико Йовев е печатана във в. Свят, бр. 61 от 30 ян. 1901, с. 1. От окончателните резултати на парламентарните избори се виждало, че никоя от участвувалите партии не е получила мнозинство. В изборите са участвували стамболовисти, каравелисти, цанковисти, радослависти, народняци, независими и др. Участвувала е и Българската социалдемократическа партия и в парламента влязъл Георги Кирков.

Въпреки желанието на Д. Йовев кабинетът не можал да се задържи и скоро Р. Петров е подал оставка.

[52] Драган Кириаков Цанков (1828—1911) — общественик и политически деец. Оглавявал един от първите български кабинети (24. III—28. XI. 1880). По-късно бил министър-председател (7. IX. 1883—29. VI. 1884). В кабинета на П. Каравелов заема поста министър на вътрешните работи (28. XI—17. XII. 1880). Същия пост заема и в кабинета на митрополит Климент (от 9 до 12. VIII. 1886). След преврата на 9 авг. 1886 г. емигрирал в Русия; както К. Величков и други български политически дейци, се завръща едва след падането на Стамболов. След разцеплението на Либералната партия застава начело на дясното й крило, а по-късно оглавява създадената Прогресивно-либерална партия.

[53] Петко Стойчев Каравелов (1843—1903), брат на Л. Каравелов, виден политически и държавен деец и представител на Либералната партия. Неколкократно е бил председател на Министерския съвет (28. XI. 1880 — 27. IV. 1881; 29. VI. 1884 — 9. VIII. 1886; 19. II — 21. XII. 1901). В кабинета на Д. Цанков е бил министър на финансите (24. III — 28. XI. 1880).

[54] Стоян Стоянов Заимов (1853—1932) — виден обществен и политически деец. Участвувал в подготовката на Априлското въстание. След Освобождението се е занимавал с културно-просветна и писателска дейност. Известен русофил, той също споделил участта на гонените и емигрирал в Русия.

[55] Става дума за митинга, свикан в София на 2 февруари 1901 г. в знак на протест срещу разпореждането на министъра на вътрешните работи Р. Петров за разтурването на Стрелческото дружество. По повод на това разпореждане митинги са били организирани в Русе, Плевен, Стара Загора, Пазарджик и други градове на страната.

[56] Касае се за министерството на П. Каравелов, съставено след дълги преговори между народняци, цанковисти и каравелисти. В него д-р С. Данев заел поста министър на външните работи, М. Сарафов — на вътрешните работи, И. Славейков — на просветата, д-р А. Радев — на правосъдието, генерал Паприков — на войната, И. Белинов — на обществените сгради и А. Людсканов — на търговията и земеделието. Освен Паприков, като човек на Фердинанд, Прогресивно-либералната партия си осигурила четири места, а Демократическата — три.

[57] Става дума за Апостол П. Урумов и Иван Бобеков, политически съмишленици и приятели на К. Величков, депутати в XI ОНС (1901). Урумов отначало бил народняк, после минал към Прогресивно-либералната партия, депутат от Хасковска околия.

[58] К. Величков е имал основание да претендира за по-голяма лоялност от страна на С. Данев пред вид на обстоятелството, че след закона за т. нар. източни железници, гласуван през 1898 г. от правителството на К. Стоилов, Величков излиза от кабинета на последния и с една група депутати от Народната партия спомага за образуването на Прогресивно-либералната партия, чийто шеф става С. Данев. Във връзка с тоя политически акт Величков печата специално „Отворено писмо относно сближението между народната и либералната партии“ с дата 12/24 февр. 1899 г.

[59] Фразата е незавършена. След тия страници Величков прекъсва дневника си и го възобновява след завръщането си от Белград, дето е около две години дипломатически агент на България.

[60] Книгата „Птицевъдство“ от Йорданов, която Величков споменава няколко пъти в дневника си, не се намира в каталозите на библиотеките в София. Навярно книгата е преведена от чужд език, а Йорданов е неин преводач.

[61] В ръкописа написано погрешно: му.

[62] К. Величков свързва някак получената сума с брой от в. Ден. Преди два дни в тоя вестник е отпечатана рецензия за книгата на Е. Каз — „Мисли и изречения за ръководство в живота“, преведена и допълнена от С. Атанасов и излязла под редакцията на К. Величков (Ден, бр. 187, 23 юни 1904, с. 2). Едва ли обаче В. Т. Велчев е получил сумата за излязлата току-що книга. Очевидно той е изтеглил изпратените му от А. Урумов пари.

[63] През лятото на 1904 г. в София се състоял III юнашки събор, на който всекидневниците отделят широко място. На същата дата, на която Величков пише тия страници от дневника си, в. Ден излиза с уводна статия „Юнашкият събор“. На първата страница е отпечатано Величковото стихотворение „Юнаци“, писано на 17 апр. 1902 г.

[64] Следва нечетлива дума.

[65] Величков има пред вид Окръжно № 4425 от 16 май 1897 г., изпратено „До г. г. директорите на средните учебни заведения, класните училища и училищните инспектори, за сведение на окр. управители". — Вж. Училищен преглед, 1897, кн. 5, с. 557—561.

[66] След неуспеха на Илинденското въстание през пролетта на 1904 г. между България и Турция се сключва споразумение по македонския въпрос. По онова време Фердинанд е имал да разрешава редица трудни въпроси с емигрираните в страната македонски революционери и известно време прекарва в Австро-Унгария за консултации по тия въпроси. След завръщането си в България той заминава за Евксиноград, дето повиква Рачо Петров, тогава министър-председател, и Димитър Петков — министър на вътрешните работи, които Величков споменава в дневника си с дата 29 юни 1904 г.

[67] Съобщението за пенсионирането на Величков излиза в органа на Народната либерална партия в следния безпардонен вид: „М-р Д. Петков поиска от Народното събрание, пред вид на обстоятелствата, че сегашният дипломатически агент в Белград К. Величков ще бъде уволнен, защото разстроеното му здраве не му позволява да стои повече на този пост, и понеже няма нужните прослужени години за право на пенсия, а е заслужил пред държавата, да му се отпусне една пенсия в размер на 4800 лв. годишно, която гласувана, се прие" (Нов век, бр. 697, 21/3 ян. 1904, с. 3). Това съобщение се предхожда от друго, в което се казва, че К. Величков „е повикан от поста си" (Пак там, бр. 695, 19/1 ян. 1904, с. 3).

[68] Хедвига Кубичек, в семейството на която във Виена К. Величков изпраща дъщеря си Софийка, за да добие по-изискано образование и възпитание.

[69] Следва зачеркнато: изпитните.

[70] Касае се за столичния книжар и издател Д. Голов, който между другото е издавал и списанията Летописи и Духовна пробуда.

[71] Величков има пред вид пловдивския румелийски деец Иван Г. Говедаров. По време на изгнаничеството на поета той го е подкрепял материално, но по-късно в София отношенията между бившите приятели се охлаждат и те си разменят в печата доста обидни реплики (вж. например статията на К. Величков във в. България, бр. 572, 3 дек. 1902, с. 2—3, както и статията в Нов век, бр. 542, 18/31 дек. 1902, с. 3). Разпратата между Величков и Говедаров, разгорена от последния в момент, когато Величков е бил на дипломатическа служба в чужбина, бива ловко използувана от Народната либерална партия и допринася за уволнението на поета от поста дипломатически агент.

[72] С това име К. Величков нарича навярно някой от своите племенници или приятели.

[73] Става дума за писателя Рачо Стоянов (1883—1951), автор на известната драма „Майстори". Неговата поема „Човекът", подписана с псевдоним Рафаил Миленков, е обнародвана в Летописи, 1904, кн. 7, с. 146—148.

[74] Касае се за „Драга. Трагедия в три действия от Йордан Михайлов", печатана в Светлина, 1903, кн. 10, с. 1—8; кн. 11 и 12, с. 1—7; 1904, кн. 1, с. 20—24; кн. 2, с. 15—23.

[75] „Вечерна поща. Вестник за политика, литература, икономия и индустрия" излиза под редакцията на Стоян С. Шангов (1901—1914). Вестникът е типичен представител на жълтата буржоазна преса у нас.

[76] „Дневник. Всекидневен независим вестник", достоен събрат на Шанговата Вечерна поща, излиза под редакцията на Георги Николов (1902—1944).

[77] Матей Спасов Икономов (1871—1961), драматичен артист. Отначало е в театралната трупа „Сълза и смях", от която бива уволнен през 1902 г., за своите социалистически убеждения. По-късно създава пътуваща театрална трупа „Съвременен театър". Автор е на 14 драми с битова, историческа и социална тематика. През 1951 г. е удостоен със званието „Народен артист".

[78] В ноемврийската книжка на Летописи (1904, кн. 8 и 9, с. 184) е отпечатано стихотворението „Разлъка" от Хр. Д. Йорданов.

[79] Касае се за Петър Абрашев (1866—1930), завършил право в Одеса и Женева. Бил е адвокат и съдия. В кабинета на Ст. Данев е бил министър на търговията и земеделието (9. III. 1902— 5. V. 1903), в кабинета на Иван Гешов — министър на правосъдието (16. III. 1911—1. VI. 1913); министър е и в кабинета, който по-късно С. Данев възглавява. Бил е професор по гражданско съдопроизводство. Дописен член на БАН от 1922 г.

[80] К. Величков има пред вид Иван Говедаров.

[81] Преводът на Расиновата трагедия „Аталия“ е поместен в т. V от съчиненията на К. Величков, излезли под редакцията на Ив. Вазов (с. 1—86). Накрая на превода стои дата: София, 31 януарий 1905. Трагедията е придружена от предговор на К. Величков „Расин и Аталия“, който носи дата: София, 25 август 1906 г., и предговор от Расин.

[82] Замисленият от Величков роман остава ненаписан. В архива на писателя не са запазени никакви страници от тоя роман.

[83] В бележката, която К. Величков е прочел, се съобщава, че през 1905 г. в Испания ще излязат три издания от романа на Сервантес — едно по-евтино, друго за средните училища и трето — за публичните училища. „Освен това — четем по-нататък — ще се основе един институт, служащ за убежище на нуждаещите се артисти и писатели. Ще има и много представления на Сервантесовите пиеси, както и университетски празник в негова чест“ (Ден, бр. 363, 13 дек. 1904, с. 2).

[84] В статията си „Литература и живот“ Б. Н. Балкански, редактор на сп. Обзор, като разглежда списанията Летописи, Българ. сбирка и Задружен труд, заключава: „При всички големи старания на своите вещи редактори тия списания обаче не ще могат да играят особена и важна роля в развитието на нашата литература. Както г. Величков, така също и г. г. Бобчев и Гюзелев са стари ветерани в нашата литература и тям не остава друго, освен да следват неотклонно своя отдавна начертан път. Техните заслуги ще се състоят главно в това, да поддържат енергично духът у младите начинаещи сили, като им дават широк простор на творческата дейност в страниците на своите списания“ (Обзор, 1904, кн. 2, с. 29).

[85] Следва зачеркната строфа:

И един ден разчу се глас потаен,
че всадник непознати, с чуден бяг,
стреми се надалеко, призрак сяен,
от мълния по-бръз, кат вихър лек,
и оттогава зашумя мълва
навсякъде: „Какво ли е това?“

[86] Първоначално стиховете са гласели:

Ако не сещаш, че е бог турил
в теб дух, кой би те като мен стоплил.

[87] Стихотворението „Дон Кихот в България“ е обнародвано в Юбилеен сборник „Славянска беседа. 1880—1905.“ С., 1905, с. 87. Включено е в „Тъги и радости“, с. 31, само с 14 строфи. Под стихотворението четем следните редове на Величков: „Това стихотворение е написано в първите месеци на тая година, по случай тристагодишния юбилей от появлението на безсмъртния роман на Сервантеса. Искал съм и ние да земем един вид участие в тоя културен празник, който предизвика тържества у всички образовани народи. Нека доброто намерение, което ме е ръководило, ми издействува пред читателите снизхождение и прошка за слабите страни на стихотворението.“

[88] В отговора на Величков съглеждаме известна тенденциозност спрямо Пенчо Славейков, която не е присъща за неговия характер. Отговорът на Величков не е запазен в архива на Книжовното дружество.

[89] Първоначално стихът е бил: „среща с ярки утренни зари“. Величков говори за две още възможни строфи за „Дон Кихот“, но е написал в същност три, от които в „Юбилеен сбрник“ е включена само първата („След триста години. . .“).

[90] И тук поетът има пред вид Ив. Говедаров.

[91] Въпросът за пенсионирането на Ст. Михайловски занимава пресата не три дена, а повече от седмица. Редица буржоазни вестници злорадствуват, че видният изобличител на личния режим на Фердинанд слага оръжие и моли за милост тия, които е разобличавал и осмивал. Най-невъздържан е в. Вечерна поща. Той насочва стрелите си и срещу А. Страшимиров, сътрудник тогава на в. Ден, защото е минал зад граница, за да избегне ударите на Закона за защита на княжеската особа. Вестникът публикува и молбата, с която Михайловски е поискал да му бъде отпусната пенсия. В. Ден, който Величков е следял най-редовно, негодува също от постъпката на Михайловски, защото неговите редактори са почувствували, че губят един съюзник, и то в момент, когато борбата срещу самовластието на Фердинанд е била най-ожесточена. В. Дневник се опитва да играе помирителна роля. Той дори укорява Ден и другите вестници за тяхната рязка позиция, защищава правото на народните труженици да искат да им бъде осигурена материална издръжка след многогодишна обществена дейност. (Вж. Вечерна поща, бр. 1255, 26 ян. 1905, с. 1; бр. 1257, 29 ян., с. 1; Ден, бр. 399, 27 ян.; бр. 400, 28 ян.; бр. 401, 29 ян.; бр. 403, 1 февр.; Дневник, бр. 942, 26 ян.; бр. 943, 27 ян.; бр.944,

28 ян.; бр. 945, 30 ян., бр. 946, 1 февр.; бр. 948, 3 февр. 1905, и др.). Не без вътрешно задоволство обаче по-късно Дневник пише, че бил оторизиран да съобщи, че „отличния народен трибун и писател" Ст. Михайловски е турил край на своето сътрудничество в сп. Духовна пробуда, тъй като това списание се опитва „да всее крайни социални учения в българската православна църква" (Дневник, бр. 1700, 4 апр. 1907, с. 2).

[92] Стихотворението е поместено във „В честити минути" (с. 178) със заглавие „Певец и халиф" със следните промени. След петия стих е пропуснат стихът: „Да земе смъртоносната отрова"; последната дума в стих 24 е *земе*, срещу *земи* в ръкописа на дневника; стих 42 е: — Халиф, Аллах, кой *от* нас сияй, срещу: — Халиф. Аллах, кой *над* нас сияй, както е в ръкописа.

[93] Стихотворението е поместено без промени във „В честити минути", с. 175, със заглавие „Не са човеците виновни".

[94] В архива на Шишманов е запазена молбата на Параскева Величкова по тоя повод:

„Уважаемий Господин Министре, узнах от г-на Кутинчева, че имало 6 часа свободни по френски език. Ще ме задължите крайно [,] ако Ви бъде угодно да направите разпореждание да ми се дадат тези уроци и няколко часа по латински, тъй като съм доста добре подготвена по този предмет.

Моля Ви да приемете уверение в моето особено почитание.

П. Величкова."

Ф. 11, оп. 3, а. е. 257, л. 1—2, ориг. ръкопис, мастило.

[95] Следва зачеркнато: срещнах.

[96] Доктор Стефан Константинов Сарафов (1864—1923), виден български лекар и общественик, завършил медицина в Париж. Известен е със своята отзивчивост. Лекувал е дълги години Ив. Вазов, К. Величков и много други видни представители на литературата и изкуството. Влизал е в редакционните колегии на списанията: Български лекар (1905—1924) и Летописи на лекарския съюз в България (1903—1944).

[97] Сп. „Български преглед" (1894—1900), академическото списание, издание на Дружество „Общ труд", е редактирано от Д. Д. Агура, Л. Милетич, А. Теодоров-Балан, Иван Шишманов и др.

[98] Величков е искал да каже навярно, че според Шишманов не е могло да се откупят книги за по-голяма сума.

[99] Измъчван постоянно от несправедливости, болести и грижи, Величков е склонен да види свой недоброжелател и в лицето на Ив. Д. Шишманов.

[100] Владислав Шак, чешки културен деец, работил в България като преподавател в I мъжка гимназия в София. Бил е председател на дружество „Чех" в България. Вземал е активно участие в живота на „Славянска беседа". Има заслуги за популяризирането на българската литература в Чехословашко. Съставил е първия „Чеško-български речник" (б. г.). Превел е на чешки антологията „Bulharská žena. Sbirka stati napsanych u příležitosti výstavi „Bulharská žena" v Praze. Napsali J. Vazov, St. L. Kostov, Dr. St. Vatev, K. Popov. Přeložil Vladislav Šak. Praha, s. a. Антологията започва с Вазовото стихотворение „Българка". Превеждал е на чешки също стихотворения от Ив. Вазов, П. Р. Славейков, П. П. Славейков — в Slovansky přehled, 1901, кн. III.

[101] Ото Хорейши — сънародник на В. Шак, също е бил преподавател в I мъжка гимназия в София, член и деец на „Славянска беседа". Издал е на български книгата: „Перспективно изображаване на равнините и пространствените твари по модели. . .". В. Търново, 1895.

[102] През 1905 г. в София била честувана тържествено 25-годишнината от основаването на „Славянска беседа".

[103] Фразата е недовършена.

[104] Въпреки многократните опити не ни се удаде да узнаем нещо за този Величков благодетел.

[105] Стихотворението е публикувано в сп. Славянски глас, 1905, кн. 1, с. 3 със заглавие „Към славянството". Включено е в „Тъги и радости", с. 102. В ръкописа на стихотворението, който се пази в къща-музей „Иван Вазов" в София (инв. № 701), стихотворението носи посвещение: на г. Вл. Шак. В Славянски глас стихотворението е публикувано без промени. В началото е отбелязано, че то е прочетено като пролог на втория славянски концерт, състоял се на 19 февруари 1905 г.

[106] Строфата е прибавена в Славянски глас, също и в „Тъги и радости".

[107] Стихотворението е поместено в „Тъги и радости", с. 105.

В първия стих на втората строфа думата *свършили* срещу *вършили* в дневника; вторият стих от същата строфа гласи: Изнесли са кръст тежък на плещи, срещу: Кръст тежък са носили на плещи; третият стих: И всички крепка мощ са изтощили; срещу: И всички крепка мощ са изтощили; четвъртият стих е: В неволи горки, в мъки и беди, срещу: В страданья горки, в мъки и беди. Първият стих от третата строфа е: Били са всички ратници. Живота, срещу: Те всички бяха труженици. Живота. Възможно е поправките да са от Ив. Вазов или редакторът е намерил друг вариант на стихотворението.

[108] Строфата не е прибавена в „Тъги и радости". Както се вижда от тия редове в дневника, Величков е завършил стихотворението си „Дон Кихот в България" към края на март 1905 г. В „Юбилеен сборник" то излиза не само в съкратен вид (поместени са 11 строфи), но и с ред други промени, поради което поместваме изцяло тая редакция:

От векове насам на смях светът ме зима;
На всичките езици Дон Кихот
Значение на ум извеян има:
Така кръщават в дневния живот
Онез, които хабят си мощта
По сънища и призрачни неща.

Ни Росинант оставиха на мира,
Ни Санхо Панса биде пощаден;
Вред кичи го площадната сатира
Със прозвища обидни всеки ден:
Аз храня се със звезди и въздух,
Той мисли сѐ за кръглий си търбух.

Не вярваха, че мога да линея
На мила страст от нежната тъга.
Изсмяха се със мойта Дулцинея.
И спомнят я, на подбив, на шега,
Щом искат някому да сторят срам,
Че се томи от глуп любовен плам.

Но не сетих ни злоба, ни смущенье;
Унесен горе в звездни висини,
Оставих се на своето влеченье
И, жаждущ за земята сяйни дни,
Не щях да знам, по светлия си път,
Що мисли и мълви за мен светът.

И победих. Навред възторг потаен
За мене дига се. Цял свят мълви
И пита: „Кой е тоя рицар сяен,
Кой с бодър вид стремително върви
В мъгли и ветрове, по студ и пек,
От мълния по-бръз, кат вихър лек?

Тоз всадник чуден, който се вестява
И чезне пак през облак светъл прах,
Като през някой ореол от слава,
Горд, смел, кой ни умора знай ни страх,
Тоз всадник, кой възбужда общ захлас,
В кого цял свят вперил е взор, — съм аз.

Да, Дон Кихот съмази, и години
Ще сторя триста днес, но чуден жар
У мене пламеней, сърце не стине,
И няма никога да бъда стар:
Бог дивен вечна младост ми е дал,
Да любя вечно младий идеал.

След триста години дайте ми имане,
Дворци, на хълм високи замък як,
Ще ги захвърля аз без колебане
И ще остана рицар беден пак,
На копие ръждясало опрян,
Унесен духом в лучезарен блян.

Блазе му кой за ширни кръгозори,
За правда и за светлина копней,
Блазе му кой за другите се бори
И кой за общо благо пламенеи!
Той може да не е богат и сит,
Но в себе е доволен и честит.

Ти който и да си, за светли цели,
Недей мисли, не се стреми напред,
Не се увличай в предприятья смели,
След себе не мечтай да водиш свет,
Ако в душа ти светла кат звезда,
Зари не пръска някоя мечта.

Не, некадърен е да се издига
Кой за успехи верни сé мечтай,
Кого не блазни туй що се не стига,
Кой от потайна радост не сияй
Кога рекат, по някой мил повод,
Че мъничко поне е Дон Кихот! . . .

Под стихотворението стои дата: София, януари, 1905 г. Възможно е К. Величков сам да е подготвил приведената току-що редакция на стихотворението или редакторите на сборника да са съкратили останалите строфи.

[109] Мисълта не е много ясна. Възможно е вместо последната дума (изпит) Величков да е искал да напише: комисия, училище или нещо друго.

[110] Първите песни на „Ад" са печатани в Български преглед от 1894, кн. 1 и в Мисъл, 1884—1895, кн. 4—5, след което Величков решава да издаде цялата поема в отделна книга. Безсмъртната творба на Данте бива издадена от Павел Генадиев в 1906 г. на хубава хартия с илюстрации от Гюстав Доре.

[111] Става дума за столичния издател и книжар Стоян Атанасов (1880—1964), братовчед на К. Величков. Редактирал е още твърде млад сп. Ученическа беседа (1900—1903), по-късно Библиотека за самообразование (1906—1912). С. Атанасов има немалък дял в издаването на съчиненията на К. Величков под редакцията на Ив. Вазов.

[112] „Църковен вестник"(1900—1944), седмично обществено списание, което продължава и днес, е официално издание на Българската православна църква. Редактирано е от Андрей Манолов, Ив. М. Гюзелев, Данаил Т. Ласков и др.

[113] Дино Божков (1876—1966) е бил дългогодишен учител в София и в Цариград. Редактирал е религиозното списание Духовна пробуда (1906—1910), в което се прокарват идеи за социални реформи в православната църква. В това списание Д. Божков е успял да привлече за сътрудници видните наши писатели Ив. Вазов, К. Величков, Ст. Михайловски и др. В спомените си за К. Величков е разказал и за преследванията, на които е бил подложен (Духовна пробуда, 1909, кн. 7 и 8, с. 7—10).

[114] В откритата подписка за „Ад", Д. Георгиев е посочен като „агент за записване подписници за цяла България" (вж. Ден, бр. 504, 22 май 1905, с. 1).

[115] Книгата „Pod Vitoší. Bulcharské sonety Vladislava Šaka" бива издадена от Алфред Рудолф през 1905 г. След предговора на А. Рудолф на отделна страница четем посвещението:" „Přiteli Konstantinu Veličkovi". На следващата страница е поместено стихотворението, което Шок посвещава на нашия поет:

Milý přiteli!

Svou práci věnuji Vám! — Sám jste prožil
tu tesknou muku duše rozporu:
co lehce ret by vyřknul v hovoru,
todo pár řadku rád byste byívložil.

Však marná vule! Zár se valil do žil
a bouře po tvořeni obzoru:
myšlénka s formou byla ve sporu. . .
A malomocně ruce v klin jste složil.

To sám jste poznal! Proto omluvite
mých veršu spoustu poklesku a vad!

A Bulhar duši, srdcem. žil svých krvi
na jařmem spustlých rolich dělnik prvý,
soud spravedlivý nad mnou vyslovite:
„zná chyby naše, ale má nás rád!"

V Sofii, dne 24, března
1905

От цялата книга дъха любовта на един славянин към България. Покрай творбите, внушени от природата на нашата земя, главно място заемат дейците на българските национално-революционни борби: Левски, Ботев, Бенковски, Каблешков, Петлешков, Райна княгиня и др.

[116] От тримата братя Евстати, Георги и Никола Паница, които са имали във Виена търговска фирма „Братя Паница", първият сравнително е бил с по-широки културни интереси. Възможно е именно от него Величков да е получил абонаментите за „Ад".

[117] С тая фраза свършва втората тетрадка, а с нея и дневникът на К. Величков, писан в София. До края на тетрадката има четири свободни листа. Следващите страници от дневника се писани в Мантон.

[118] „Отплата" е обнародвана в Духовна пробуда, 1906, кн. 16, с. 1. Поместено е и във „В честити минути", с. 183.

[119] В кн. 16 на Духовна пробуда са публикувани статията на свещеник Григорий Петров „Апостолите на мира" (с. 2—4) и „Светецът. На ауденция у папата", глава от романа на А. Фогацаро „Светецът" (с. 5—9).

[120] Касае се за редактираното от Д. Божков сп. Духовна пробуда.

[121] Стихотворението е обнародвано в Духовна пробуда, I, кн. 18, с. 1, под наслов: „Стихотворение без заглавие". Поместено е и във „В честити минути", с. 180, със заглавие „Копнеж".

[122] В Духовна пробуда „Отплата" е публикувано с незначителни промени. Вторият стих от петата строфа гласи: Докрай брега на бездната стъпих; във „В честити минути" стихът е, както в ръкописа на „Дневника".

[123] Сп. „Художник" (I, 1905/1906; III, 1909), основано и издавано от П. Генадиев при участието на К. Величков, от год. II редактирано от С. Радев, има еклектичен характер. В него съжителствуват реализмът и упадъчните модни литературни течения. Явява се като реакция на сп. Мисъл. Има за сътрудници едни от най-изтъкнатите български поети и писатели.

[124] Илюстрацията на Йосиф Търнер, отпечатана в Художник, II, кн. 2, действително не дава представа за хубавия италиански град.

[125] Величков има пред вид илюстрацията на руския художник Н. Касаткин „На път за Сибир".

[126] Що се отнася до илюстрацията на френския художник Ж. Зюлоала, К. Величков е доста строг.

[127] Картината на руския художник Василий Смирнов „Смъртта на Нерона" действително се отличава със своите художествени качества.

[128] В същност и автопортретът на Рембранд не е излязъл без следите на лошия печат.

[129] Иван Йотов, авторът на „Безумец", в същата книжка на списанието се явява и с други свои писания. Тук строгата критика на Величков е напълно основателна.

[130] Стиховете на А. Балабанов обаче не са тъй слаби, както иска да ни внуши Величков.

[131] През втората и третата годишнина на сп. Художник се долавят модернистичните увлечения на някои наши поети и писатели, дали повод за тия редове в дневника.

[132] Статията на С. Радев „Съвременната карикатура във Франция" (с. 14—23) наистина прави впечатление със сериозния си поглед върху темата. Тя е придружена при това от илюстрации на видни художници карикатуристи: Сем („Едмон Ростан"), Де Лоск („Франси де Кроасе"), Капиело („Катюл Мендес"), Вилет („Френско-руският

съюз") и др. Критиката на Величков за тая статия говори за неразбиране на по-широките задачи и спецификата на списанието, в което неговите редактори въпреки отделни недостатъци в подбора на автори и теми се стремят да разширят кръгозора на българския читател.

[133] Стихотворението е публикувано без промени в същата октомврийска книжка на Художник, с. 2. То е включено в „Тъги и радости" (с. 37—38) с погрешно означената дата под стихотворението 19 август вместо 17 август, както е в дневника.

[134] Стихотворението е печатано без промени във „В честити минути" (с. 186).

[135] Следва зачеркнато: Нищо от всичко това обаче не.

[136] Навярно тук Величков е пропуснал някоя дума или фраза.

[137] Фиуме — старото название на залива Риечки, който се намира на Северно Адриатическо море. В дъното на залива се намира и голям град със същото име.

[138] Лазурен бряг — другото название на Ривиерата. Френската Ривиера се простира от Мантон до Йер. Лазурният бряг е най-големият курортен район на Западна Европа.

[139] Следва нечетлива дума.

[140] Страшимир Д. Добрович бил дълги години началник на тайния кабинет на Фердинанд.

[141] Стихотворението е публикувано без промени във „В честити минути" (с. 188) под наслов „Издигнал бях чаша".

[142] Строфата не е включена в стихотворението.

[143] Стихотворението е обнародвано в Духовна пробуда, 1907, кн. 1, с. 2. Четвъртият стих от втората строфа е: Така отвърна ми тогаз, а първият стих от третата строфа: на милий ангел свой очите. То е поместено и във „В честити минути" (с. 188) под наслов „Нощ звездна".

[144] Стихотворението е обнародвано в Духовна пробуда, 1907, кн. 1, с. 2. В списанието това и предходното стихотворение са обединени под общия наслов: „Стихотворения без заглавия." Второто стихотворение е поместено във „В честити минути" (с. 182) под заглавие „Други сълзи".

[145] Преведеният от Величков в сътрудничество с жена му роман „Мазаниело" се е печатал във в. Ден от бр. 1965 от 1906 г. до бр. 1167 от 1907 г. Името на преводача не е посочено нито в началото, нито в края на романа. В съобщението за предстоящото отпечатване на произведението четем: „От други ден започваме да даваме в подлистник трогателния и пълен с исторически интерес и с литературно достойнство роман „Мазаниело" на френския знаменит писател Евгений де Мирекур. Сюжетът на новия ни роман е взет от бурните революционни епохи в Италия и е развит с пленителен драматизъм от автора. Какго винаги, ние и сега даваме на четците си едно образцово произведение из чуждите литератури" (Ден, бр. 1063, 19 дек. 1906, с. 3). От по-нататъшните страници на дневника се вижда, че Величков не е споделял тая висока оценка за „Мазаниело".

[146] Хендрик Консианс (1812—1883), виден белгийски писател, писал на фламандски език. Участвувал е като доброволец в революционната белгийска армия от 1830 г. Един от най-значителните представители на литературното течение, което се е стремяло да възроди традициите на фламандския език и култура. Главни произведения на Консианс са:, „В годината на чудесата" (1837), „Лъвът на Фландрия"(1838) „Якоб ван Алтерфелде" (1849), „Селската война" (1853) и др. Романът на Консианс „Железният гроб" („Желязната гробница") се печата в подлистника на в. Ден от бр. 973, 19 септ. 1906 до бр. 1063, 19 дек. 1906. Името на преводача не е посочено и при тоя роман.

[147] Името Олендорф се среща обикновено когато трябва да са назове разпространената в края на миналия и в началото на нашия век метода за изучаване на френски и други чужди езици. Тук Величков има пред вид навярно книжарница или издателство със същото име.

[148] При все че работите в „Бисери из чуждите литератури", първата книга от които излиза през 1904 г., са преведени от К. Величков, под заглавието четем: „Събрал Ст. Атанасов". И книгата се намира не между другите произведения на К. Величков, а е описана на името на съставителя й.

[149] Разказът на Мопасан „Le Papa de Simon" е включен във втората книга на „Бисери".

[150] Джовани Верга (Giovanni Verga, 1840—1922), италиански романист. Първите си творби публикува в Милано още като студент. Ако за тях е характерна една романтична струя, в „Nouvelles paysannes" (1883) и др., в които рисува живота на си-

цилийците, преобладават реализмът и натурализмът. Верга е основател на италианския веризъм. През 1920 г. бива избран за сенатор.

В кн. 2 на „Бисери“ от Верга е поместен разказът „Канарчето от № 15“.

[151] Ада Негри (1870—1945), италианска писателка и поетеса. У нас е добила популярност с редица разкази и стихотворения, печатани в различни вестници и списания. Отделно е издадена само книгата ѝ „Датското куче“ (1926).

От Ада Негри в „Бисери“ е поместен разказът „Зимна приказка“.

[152] Доктор Иван Драгомиров е зет на К. Величков, оженен за по-малката му сестра Атина. Вземал е участие в обществения живот на Източна Румелия; по-късно сътрудничил на Летописи и други списания и вестници.

[153] Касае се за Богдан Величков, брат на поета. Бил е учител; един от редакторите на сп. Лъча и на в. Прогрес. В Летописи и в други списания е помествал преводи от различни европейски писатели (Пушкин, Юго, Енрико Пенчиони и др.).

[154] С тая дума свършва третата тетрадка на дневника.

[155] В оригинала след тази дума са повторени думите: да се изложи.

[156] Евксиноград, 24. 8. 1906.

„Моят син ми предаде от Ваше име екземпляра на великолепния превод на Данте, който пожелахте да ми посветите. В него намирам гения на великия италиански поет, огромния талант на поета-преводач и едно значително артистично произведение. Поетите могат да се превеждат единствено от поети. Приемете заедно с моите благодарности този спомен, предназначен да украсява ръката на известния писател, и повярвайте на чувствата на Вашата предана Клементина.“

[157] В ръкописа написано: сърце. Думата *слънце* е написана над тая дума в скоби с друг почерк.

[158] Стиховете не са прибавени към стихотворението, печатано в Духовна пробуда.

[159] „Креди Лионе“ („Crédit Lyonnais“) твърде известно кредитно учреждение във Франция, основано от Анри Жермен в 1863 г. Благодарение на предприемчивостта на своя директор се превръща в миналия век в „парично депо за целия свят“.

[160] Велико Йорданов (1872—1943), книжовник и просветен деец, дългогодишен гимназиален учител, ръководен служител в Министерството на народната просвета. Бил е директор на Народната библиотека в София. Сътрудничил е на редактираното от Величков сп. Летописи. Автор е на книгите: „Дарители на народната ни просвета“ (1911), „История на Народната библиотека“, „Лайпциг и българите“ (1948) и др.

[161] Обширната рецензия, която К. Христов пише за Величковия превод на „Ад“, е отрицателна и крайно претенциозна. След направените съпоставки с оригинала авторът ѝ заключава, че преводът е неточен, а стихът не издържа и „най-снизходителна критика“. Тъй като читателите, които не знаят италиански език, можело да вземат „глупостите на преводача за глупости на автора“, К. Христов пише, че „. . . преводи като тоя на „Ад“ трябва да се преследват така, както санитарните власти преследват по пазарите развалените меса и гнилите плодове“ (Ново общество, 1906, кн. 11, с. 940).

[162] Както бе отбелязано в предговора на тоя труд, Величков не успява да издаде стихосбирка „Тъги и радости“.

[163] Стихотворението е печатано без промени във „В честити минути“ (с. 184); вместо заглавие — три звездички.

[164] Стихотворението е печатано без промени във „В честити минути“ (с. 181) под заглавие „Нощ“.

[165] Следва зачеркнато: премера.

[166] „Il Corriere della sera“ голям италиански вестник, основан в Милано през 1876 г. и твърде разпространен особено в Северна Италия; печатен орган с либерално направление, настроен враждебно по-късно срещу фашизма.

[167] Жюл Клареси (Jules Clarétie, 1840—1913), френски журналист и писател, сътрудничил на голям брой вестници и списания. През 1885 г. става администратор на „Комеди Франсез“. В 1888 г. е избран за член на Френската академия. По-главни негови произведения са: „Безсрамница“ („Une drôllesse“, 1862), „Убиец“ („Un assasin“, 1886), „Господин министра“ („Monsieur le ministre“, 1884), „Папироската“ („La cigarette“, 1900) и др. Писал е също различни драматични произведения, издал е книги за Молиер, В. Юго и др. Величков е превел част от книгата на Клареси „La cigarette“ (вж. „Цигарката“, Ден, бр. 963, 9 септ. до бр. 970, 11 септ. 1906).

[168] Стихотворението е печатано без промени във „В честити минути“ (с. 177).

[192] Габриел Нигон (Gabriel Nigond, 1877—1937), френски поет, романист и драматург. Автор е на много стихотворни сбирки, на пиеси, писани в стихове, и на един роман („Gone", 1920), според който литературните историци го отнасят към регионалните писатели.

[193] Величков е чел пиесата на Нигон в нейното първо издание (1907).

[194] Добър случай.

[195] „Скъпи папили (умалително от папа—б.м.В.В.)! Не се сърди, че не съм ти писала толкова дълго време, но трябваше много да уча, да свиря на пиано и дните минават много бързо. Как си, скъпи Папи? Много добре, нали, в красивия Мантон? Аз съм добре, много добре, винаги съм много весела и жива като дяволче. Танти е все така зле и трябва отново да иде на лекар. Тя и чичко ти изпращат хиляди поздрави. Притискам те до сърцето си. Твоя Софика."

[196] „Единственият предмет на моите желания е средиземното слънце да ви върне напълно здравето, за да можем още дълго време да се занимаваме с чешко-българското сътрудничество. Отзивите на нашите вестници за книгата „В тъмница" бяха много ласкави и аз няма да пропусна да ги издиря и Ви ги изпратя. Ваш: д-р А. Р."

[197] „Narodni Listý" — един от най-разпространените в миналото чешки вестници, отразявал е всички по-важни политически и културни събития у нас. По време на разпрата на българското правителство с университета вестникът печата обширна статия в защита на професори и студенти (бр. 40, 9 февр. 1907).

[198] Стефан Костов (1857—1917) — просветен и културен деец, учителствувал в Стара Загора, Пловдив и София. От 1891 до 1894 г. е секретар на Българската екзархия в Цариград, а от 1894 до 1914 г. е главен секретар на Светия синод. Заедно с Д. Мишев издават двутомната „Христоматия по изучване на словесността" (1888, 1889), за която привличат като сътрудници Ив. Вазов и К. Величков.

[199] Става дума за митрополит Константин Врачански (Костадин п. Димитров, 14. V. 1847—4. XII. 1912).

[200] Хонорара си за превода на „Псалмите" К. Величков получава по-късно. За това научаваме от едно интервю по въпроса за българската опера (вж. в. Гражданин, бр. 88, 9 авг. 1907, с. 3).

[201] Навярно Величков е искал да напише: хола.

[202] Касае се за Димитър Петков, убит на 26 февр. 1907, и за Никола Иванов Генадиев (1866—1923), водач на Народнолиберална партия. Генадиев е бил министър на просветата, министър на търговията и земеделието, министър на външните работи и на земеделието и държавните имоти.

[203] Анри Маре (Henry Maret, 1833—1917), френски писател и политически деец. Сътрудничил е на Charivari, на Le journal и на опозиционни вестници. Бил е осъждан на петгодишен тъмничен затвор за провинение към пресата. Автор е на книгите: „Драматически и литературни седмици" („Semaines dramatiques et littéraires"), „Разходката на парижкото общество" („Tour du mond parisien", 1862), „Справедливост" („Justice", 1898), „Бележника на един самотник" („Carnet d'un sauvage") и др.

[204] По-късно под същото заглавие „Бележник на един самотник" А. Маре издава отделна книга.

[205] Следва зачеркнато: се заключава в рамките за.

[206] Стихотворението е обнародвано със заглавие „Жалба" без промени във в. Ден, бр. 1324, 18 септ. 1907, с. 13. Поместено е и в „Тъги и радости" (с. 42).

[207] „. . . Едно много интересно нещо за теб: вчера посетихме скъпата, малка Софика, но, разбира се, тя не ни позна. Намерихме я в отлично състояние: добре изглеждаше, с червени бузи, пораснала, весела като красиво цвете, като мило малко птиче през пролетта. Тя ми показа ученическите си тетрадки, които не подлежат на никаква критика. Бях много учудена от напредъка ѝ по пиано. Общо взето, е станала образец за дете и се надявам, че винаги ще бъде гордост за родителите си."

[208] Стихотворението е поместено във „В честити минути" (с. 178) с незначителни промени под заглавие „В необозримий шир". Вторият стих от втората строфа е: кат дева с накит *брачен* на гърди". Тази и други някои промени са направени навярно от Ив. Вазов.

[209] Първоначално стихът е бил: „Наслада нямаше в що да намера".

[210] Стихотворението е поместено без промени във „В честити минути (с. 176) със заглавие „Изпитах всички мъки".

[211] Пол Акер (Paul Acker, 1874—1915), френски писател, сътрудничил на различни вестници и списания, между другото на L'Echo de Paris, дето печата литературни хроники и интервюта. Публикувал е книгите „Освобождаването на член 23" („Dis-

pensé de l'article 23", 1898), „Хумор и хумористи" („Humour et humoristes", 1898), „Малки изповеди" („Petites confessions", 1903—1904), за която е получил награда от френската академия, романа „Войникът Бернар" („Le Soldat Bernard", 1909) и др. Книгата „Желанието да живееш" („Le désir de vivre"), която е чел К. Величков, е излязла през 1907 г.

[212] Стихотворението е публикувано без промени във „В честити минути" (с. 181) без заглавие. В дневника то служи като съединително звено в същност между третата и четвъртата тетрадка. Величков има пред вид тетрадките, писани в Мантон.

[213,214] — думите са заличени от облепването на листа.

[215] Втората строфа не е довършена. Отстрани написано от Величков: Paris, 14, rue Copernic.

[216] Петко Димитров Клисуров (1865—1933) — художник-приложник, роден в Казанлък. Учил живопис във Флоренция; учителствувал в София, Пловдив, Казанлък и други градове. До 1908 г. хоноруван преподавател в Рисувалното училище, от 1911—1920 — редовен преподавател в същото училище.

[217] В писмата си от Флоренция К. Величков пише името на италианския художник Чаранфи, а не Джаранфи.

[218] Иван Арнаудов (1882—1960) е автор на книгите „Из родния кът" (1902), „По пътя на живота" (1914), „Арменски тъги" (1925) и др.

[219] Иван Арнаудов не споменава цялото име на автора, но под статията то е означено: Никола Йонков-Владикин Рецензията му е озаглавена „Ад" и К. Величков" (Свободно слово, бр. 246, 30 дек. 1906, с. 3).

[220] Век живей, век се учи.

[221] Става дума за редактора на в. Дневник Георги Николов.

[222] Писмото на К. Величков не е напечатано в следващите броеве на в. Дневник.

[223] Става дума за Д. Ачков и И. Йонов, дейци на стамболовистката партия, депутати в парламента, имената на които често се срещат във вестниците при разобличаване на различни гешефти.

[224] Стихотворението не е обнародвано. То се отличава от първоначалната си редакция, която е запазена:

Ти искаше, Виена, със мъглата,
и облаците, със които се покри,
да затъмниш на светлината,
що тук ме води, сяйните зари.

Покриха тъмни облаци небето,
ти начумери се, овита с мрак:
по-бляскаво светна ми на сърцето
на моята звезда преблагий зрак.

[225] Последните два стиха от първа строфа първоначално са гласели:

но нам сърцето си пленила
с тез топли, искрени слова.

А третият стих от седма строфа е бил:

и радостно въодушевление.

Стихотворението не е включено в „Тъги и радости" и „Честити минути".

[226] Пренебрежителното отношение на Фердинанд и на неговите приближени към хилядагодишнината на цар Борис е направило силно впечатление на българската общественост. В навечерието на празника всички чуждестранни агентства, български дружества и организации били украсени със знамена, но на двореца не се виждало никакво знаме. „Толкова повече това трябваше да се направи — четем в една дописка, — че днес е празника на престолонаследника, който носи името на славния български цар, чиято памет чествуваме!" (Ден, бр. 1190, 3 май 1907, с. 2).

[227] Ярослав Вешин (1860—1915), чешки художник, работил в България. Вешин има големи заслуги към българското изобразително изкуство. Бил е професор в Държавното рисувално училище. В неговото реалистично творчество ясно се долавят демократизмът и хуманизмът на художника.

pensé de l'article 23", 1898), „Хумор и хумористи" („Humour et humoristes", 1898), „Малки изповеди" („Petites confessions", 1903—1904), за която е получил награда от френската академия, романа „Войникът Бернар" („Le Soldat Bernard", 1909) и др. Книгата „Желанието да живееш" („Le désir de vivre"), която е чел К. Величков, е излязла през 1907 г.

[212] Стихотворението е публикувано без промени във „В честити минути" (с. 181) без заглавие. В дневника то служи като съединително звено в същност между третата и четвъртата тетрадка. Величков има пред вид тетрадките, писани в Мантон.

[213,214] — думите са заличени от облепването на листа.

[215] Втората строфа не е довършена. Отстрани написано от Величков: Paris, 14, rue Copernic.

[216] Петко Димитров Клисуров (1865—1933) — художник-приложник, роден в Казанлък. Учил живопис във Флоренция; учителствувал в София, Пловдив, Казанлък и други градове. До 1908 г. хоноруван преподавател в Рисувалното училище, от 1911—1920 — редовен преподавател в същото училище.

[217] В писмата си от Флоренция К. Величков пише името на италианския художник Чаранфи, а не Джаранфи.

[218] Иван Арнаудов (1882—1960) е автор на книгите „Из родния кът" (1902), „По пътя на живота" (1914), „Арменски тъги" (1925) и др.

[219] Иван Арнаудов не споменава цялото име на автора, но под статията то е означено: Никола Йонков-Владикин Рецензията му е озаглавена „Ад" и К. Величков" (Свободно слово, бр. 246, 30 дек. 1906, с. 3).

[220] Век живей, век се учи.

[221] Става дума за редактора на в. Дневник Георги Николов.

[222] Писмото на К. Величков не е напечатано в следващите броеве на в. Дневник.

[223] Става дума за Д. Ачков и И. Йонов, дейци на стамболовистката партия, депутати в парламента, имената на които често се срещат във вестниците при разобличаване на различни гешефти.

[224] Стихотворението не е обнародвано. То се отличава от първоначалната си редакция, която е запазена:

Ти искаше, Виена, със мъглата,
и облаците, със които се покри,
да затъмниш на светлината,
що тук ме води, сяйните зари.

Покриха тъмни облаци небето,
ти начумери се, овита с мрак:
по-бляскаво светна ми на сърцето
на моята звезда преблагий зрак.

[225] Последните два стиха от първа строфа първоначално са гласели:

но нам сърцето си пленила
с тез топли, искрени слова.

А третият стих от седма строфа е бил:

и радостно въодушевление.

Стихотворението не е включено в „Тъги и радости" и „Честити минути".

[226] Пренебрежителното отношение на Фердинанд и на неговите приближени към хилядагодишнината на цар Борис е направило силно впечатление на българската общественост. В навечерието на празника всички чуждестранни агентства, български дружества и организации били украсени със знамена, но на двореца не се виждало никакво знаме. „Толкова повече това трябваше да се направи — четем в една дописка, — че днес е празника на престолонаследника, който носи името на славния български цар, чиято памет чествуваме!" (Ден, бр. 1190, 3 май 1907, с. 2).

[227] Ярослав Вешин (1860—1915), чешки художник, работил в България. Вешин има големи заслуги към българското изобразително изкуство. Бил е професор в Държавното рисувално училище. В неговото реалистично творчество ясно се долавят демократизмът и хуманизмът на художника.

[228] На полето на дневника Величков е написал: „Тоя пасаж от писмото поместен накрая".

[229] Следва зачеркнато: от тая работа с пречистване.

[230] Величков е оставил докрая страницата свободна, както и част от следващата, дето е смятал да препише писмото на П. Генадиев.

[231] Става дума за Величковата пиеса „На морския бряг".

[232] Едуард Пайерон (Edouard Pailleron, 1834—1899) — виден френски писател, член на Френската академия от 1882 г., е бил известен на българската публика с комедията си „Отегчително общество", поставена на сцената на Народния театър. „Мишката" („La souris"), комедия в три действия, за която става дума в дневника, е била преведена от К. Величков и също играна в Народния театър. Комедиите на Пайерон не били посрещнати с нужния интерес в София. Докато първата от тях е играна само пет пъти (вж. за нея отзивите на Ив. Ст. Андрейчин—Свободно слово, бр. 257 от 1907 г., с. 2; Л. Дюкмеджиев — Ново време, 1907, кн. 5—6, с. 339—340; С. Радев — Вечерна поща, бр. 1959 от 1907г., с. 1 и др.), „Мишката" е имала само две представления (вж за нея: Астер—Гражданин, бр. 142 от 1907 г., с. 1 и 4; Н. Атанасов — Българ. сбирка, 1907, кн. 9, с. 605; Г. Савчев — Пряпорец, бр. 17 от 1907 г., с. 2—3, и др.

[233] Джузепе Джакоза (1847—1906) — виден италиански драматург, който в края на XIX в. е най-популярният в Италия. По-значителни негови произведения са: „Триумфът на любовта" (1875), „Събрат по оръжие" (1877), „Граф Росо" (1880), „Най-силният" (1904) и др. С драмата си „Като листата" (1900), която е препоръчал К. Величков, Джакоза защищава правото на жената сама да се разпорежда със своята съдба. Тая драма не е играна в Народния театър.

[234] Вазовите бележки за драмите на К. Величков очевидно са били основателни. Тая творба има редица недостатъци. На сцената на Народния театър тя издържа само две представления (вж за нея Ал. Божинов—Гражданин, бр. 220 от 1907, с. 2; Божан Ангелов — Демократичен преглед, 1908, кн. 1, с. 117—119). Що се отнася до щедрото възнаграждение, което тъй бързо бива определено и изплатено на Величков, не е изключено предложение за него да е направил именно Ив. Вазов, взел под внимание лошото материално състояние и душевната угнетеност на своя близък приятел.

[235] Величков пише тези редове в момент, когато българската общественост водела упорита борба против личния режим на Фердинанд. Предстояло да бъдат открити паметникът „Цар Освободител" в София и паметниците в „Скобелевия парк" край Плевен, а министърът на вътрешните работи Гудев забранил манифестацията на българския народ, готвена за руските гости. В деня на откриването на паметника в София (30 август), в. Ден помества на цялата си първа страница Величковото стихотворение „Добре дошли!", писано за посрещането на руските гости през 1902 г., на следния ден — речта му, която той произнася на 23 април 1901 г. при полагане основите на паметника, писана по случай 25-годишнината от Априлското въстание, а на 1 септ. — съобщението, че въпреки забраната народната манифестация се състояла (вж. Ден, бр. 1306, 1307 и 1308 от 1907 г.).

[236] През последните години от живота на Величков се сменят няколко кабинета: на Рачо Петров (5. V. 1903—22. X. 1906); на Димитър Петков (22. X. 1906—26. II. 1907); на Димитър Станчов (27. II. — 3. III. 1907); на д-р Петър Гудев (3. III. 1907—16. I. 1908). В тях непрекъснато влизат стамболовистите Никола Генадиев, Лазар Паяков, Константин Панайодов, чиито беззакония, гешефти и други постъпки често са предмет на остра критика от опозиционния печат.

[237] След тая фраза са оставени три свободни страници.

[238] Ботевите стихове са преписани погрешно от Величков. Едва ли Кр. Сарафов може да не ги е знаел точно. Тоя виден наш артист, изразил неведнъж своята неприязън към потисниците на българския народ, и друг път си е служил с подобни сполучливи импровизации. Когато например при представянето на „Мизантроп" от Молиер съглежда в салона К. Христов, назначен за професор в един тежък за българската културна период, той променя стиховете в репликата на Алцест, чиято роля е изпълнявал, така:

Че глупи роли няма да играй,
че длъжен не е да се унижава,
еди кой поет за професор да назначава —

за да разсмее цялата публика в театъра (Ден, бр. 1363, 29 окт. 1907, с. 1).

[239] В два броя от вестника е предаден разказът на самия Величков. Преди сцената с Жадов той е имал разговор с новия личен секретар на княза, Чапрашиков, който в качеството си на секретар на българското дипломатическо агентство във Виена

присвоил големи суми, за да поддържа разгулния си живот, без да бъде за това наказан. „У нас наказват — говори Величков на репортьора — бедните хора, които от оскъдност могат да откраднат един самун хляб, за да нахранят гладните си деца. . . " По време на инцидента Селвелиев, инспектор на съдебната полиция, му заповядал да мълчи, на което Величков отговаря: „Вие сте недостоен да гледате тия сцена." Когато градоначалникът Кузев го заплашва, че ще го изхвърли от театъра, той заявява: „Вие сте полицейски чиновник на улицата! Аз съм Величков и не се боя, ако направите с мене даже каквото щете. . . България преживява най-тежки минути при днешното управление и това, което става на сцената, тия грабежи, тия рушвети, стават от днешните управници!" (Нов дневник, бр. 1866 и 1867, 25 и 26 септ. 1907, с. 3).

[240] Величков има пред вид вестниците, изразили съчувствие към него. Случаят в Народния театър обаче дава и сега повод болният и измъчен поет да бъде уязвен от различни политически и литературни противници. Един от тях пише с ирония: „Г. Величков се разчувствува до такава степен, щото посред общото мълчание единствен почна да маха с ръце и да вика, че „и ние сме като Досужева", да протестира и да плаче за някакви изгонени професори. Г-н Величков биде изведен от театралната зала, а г. лекаря констатира у него силен нервен припадък с някакво душевно разстройство. Да му берат греховете редакторите на в. „Ден", които го подлудиха" (Нов век, бр. 1214, 24 септ./7 окт. 1907, с. 3). Според друг дописник К. Величков обърнал театъра на място за партийни агитации, „плакал и викал, докато паднал в безчувствено състояние", и заключава: „Четем, че К. Величков щял да ходи във Франция да се лекува. Добре ще стори, ако отиде. Не бихме отбележили инцидента, ако не беше толкова смешен" (Свободно слово, бр. 309, 26 септ. 1907, с. 2).

[241] Стихотворението е публикувано във в. Епоха, бр. 877 от 1925 г., с. 1—2.

[242] „Негово превъзходителство, министърът на Кралския Дом, при предаването на благодарности на Негово Величество Кралят, освен това информираше за много благосклонния прием, който Кралят оказал на подаръка, който му бе предложен, прибавяйки, че Н. В. е оценил високо стойността на самото произведение."

В дневника Величков помества само част от писмото, чийто ръкопис е запазен в архива на писателя (БИА — НБКМ, ф. 153, а. е. 3, л. 12—13). Цялото писмо е публикувано в Ден, бр. 1340, 4 окт. 1907, с. 1.

[243] В току-що споменатия брой на Ден е поместен и отговорът на Величков. Върху самото писмо на Италианската легация Величков е написал следните редове, които редакцията на вестника печата с малки промени преди текста на двете писма:

„Преди години г. Величков е бил пратил чрез тукашната Италиянска легация два екземпляра от „Ад", единия за Н. Кр. Величество Виктор-Емануил, а другия за м-ра на просвещението, за да бъде оставен в Народн. библиотека. Той е приел от тукашната Легация, по заповед на итал. м-р на външните дела, едно писмо, в което се изказват най-ласкателни похвали за труда му както от страна на краля, така и от страна на министъра. Тия похвални отзиви имат толкова по-голяма стойност, че са изказани въз основа на оценки, направени за превода от компетентни лица, какъвто е, между други, известният на цял литературен свят г. Чиямполи, професор по славянски литератури в Римския университет. Стойността на превода на „Ад" е по тоя начин окончателно и безапелационно призната. От писмото, което печатаме на италиянски в'едно с хубавия отговор на г. Величков, читателите ни ще видят доколко всички трябва да се радваме на признанието, което иде от такова компетентно място, за високото достойнство на българския превод на Дантевия „Ад". Ние сърадваме от сърце за светлата победа, която чрез неговия грамаден труд нанася българската литература, и й дава известност в областта на общочовеческата култура.

Ето писмото на г. графа делла Кроче, който, в отсъствие на титулярния агентин, управлява временно италиянската Легация."

Отговорът на Величков в Ден е изготвен в същност от началото на текста в дневника, първата част от който е преписана от К. Мутафов. Ръкописът на тоя документ се пази също в Народната библиотека (БИА — НБКМ, ф. 153, а. е. 3, л. 14). Тук е даден целият текст на отговора, тъй както той е бил написан първоначално от К. Величков в дневника:

„Многоуважаеми Господин Регент,

Принуден съм, за мое най-голямо съжаление, поради недобро здравословно състояние, да се откажа от голямото задоволство, което бих изпитал да дойда да Ви изразя устно моите най-сърдечни благодарности за така хубавото и вълнуващо писмо, с което бях удостоен онзи ден. Четейки го, не можах да попреча да се появят сълзи в очите ми, лъчисти от радостта, която бе преизпълнила моето сърце. Така похвалните думи

за моето произведение, толкова благосклонни, които могат да се изразят, преминава и най-смелите надежди, които си бях позволил да допусна.

Няма съмнение, че в похвалите, с които Ваша Светлост ме удостои така благосклонно, има повече душевна доброта и високо благородство, сърдечно от Ваша страна, отколкото заслуга от моя страна. Обаче това благородство, при все че не е заслужено, ме развълнува до дъното на душата ми. Да бъде благословен младият Кралвнук на Краля-кавалер, който всред непрекъснати бури от героизъм направи Италия свободна и обединена!

Не по-малко съм благодарен и на Негово Превъзходителство, министърът на Народната просвета. Изпращам моите най-почитаеми поздрави и Ви моля да му дадете три екземпляра от „Ад", които моля да приеме като безкраен израз на моите чувства на най-искрена почит, едната към Вас, другата към Н. Превъзходителство, г-н Джолити, шеф на правителството, и трета — за Вашия колега от Външно министерство Титони, за когото с най-топла симпатия се произнасят всички истински български патриоти за неговите заявления относно положението на Балканите и македонците, така ясни и други хуманни концепции.

Една картина за пример е предназначена за онази Кралица, която украсява младият и почетен трон на Италия с двойните лъчи на красотата и и нейната благодарност на героична дъщеря. Предложеният подарък от един писател, който обича с еднаква жар своите две родини, героичния Монтенегро, където е родена гениалната Италия, където царува, обичана и адмирирана, ще бъде, не се съмнявам, оценен от Ваша Светлост.

Искам да поднеса, многоуважаеми господин Графе, моите най-добри почитания.

[244] Текстът от: „Le mando i miei" до „. . . ed alti concetti umanitari" е зачеркнат от Величков.

ПИСМА

1876

1. До Антим I

Ваше блаженство,

Аз долуподписаний, след тримесечен затвор в известните приключения,[1] като бих изваден от службата си в Пазарджик, дето учителствувах от година и половина време, дойдох в Цариград с надежда, че ще намера тук препитанието си, или ще сполуча да се наместа в някое училище.

Насърчен от състраданието, което сте показвали някога към страдающите, зимам свободата да се отнеса до Вас и да попроса щедрата Ви помощ, с крепко убеждение, че не ще ми се откаже.

С дълбоко почитание целувам десницата Ви и остаям на Ваше блаженство

най-покорно и предано чедо,

К. Величков.

Цариград — Ортакьой
7 декември. 1876

На негово Блаженство г-на г-на Антим
Екзарх Български.[2]

БИА — НБИВ, ф. 3, а. е. 731, л. 1, 4 страници, изписана една; ориг. ръкопис, мастило.

[1] Величков подразбира Априлското въстание.

[2] На гърба на първия лист Величков е написал: Приех две турски лири. К. Величков.

Настоящото писмо разкрива неизвестен момент от биографията на К. Величков.

1877

2. До Панарет Рашев

Ваше високопреосвященство,

Принудени от обстоятелствата да избегнем от Цариград, ний с големи мъчнотии и лишения едва можяхме да достигнем до Вашийт град Бу-

курещ. Но желанието ни е да отидем в милото си отечество, за да послужим всякой според силите си в днешните времена, а понеже никакви средства за по-нататъшно пътуване нямаме, затова ся молим Вам, Ваше високопреосвященство, да представите на тукашната „Благодетелна дружина", за да ни снабди с потребните средства, с което ще ни облекчът лошото положение.

Като сми уверени, че молбата ни ще найде отзив в сърцата на членовете на горепомянътата Дружина, чест имаме да ся наречем Ваши покорни чяда:

От Пазарджик К. Величков.
" " Яков Димитров.
От Самоков Христо Захариев.[1]

1877 август 24.
Букурещ

БИА — НБКМ, II В 9285, л. 89, ориг. ръкопис, мастило.

Писмото е написано не с почерка на К. Величков. Подписите са оригинални. Над текста на първата страница четем надписа:
„Господину касиеру — да даде по 40 франка на долуподписаните. П. Рашев. 26 август." На тази страница документът носи печата с надпис: Eulogio Georgieff. Bucarest.
На втората страница на документа четем:
„Приехми от Българското Человеколюбиво настоятелство в Букурещ бр. 11 сто и двадесят № 120. Букуреш, 26 август 1877.

Конст. Величков
Яков Димитров
Христо Захариев.

1879

3. До Александър К. Людсканов

Пловдив, 21 дек., 1879.

Любезний ми Людсканов,[1]

Извини, братко мой, че досега не отговорих на любезното ти писмо. Не ме питай защо ти не писах до днес. Имаш право да ми се сърдиш, имаш право да ми наговориш сичко. Но недей ми приписва това като грях. Не мисли най-паче, че съм те забравил. Съвсем напротив, никога не съм смишлявал толкова често, колкото сега. Ти разбираш това. И затуй аз няма да се простирам по-надълго. При другите недостатъци, за които имам да се укорявам и които са толкова много, за най-злочест човек на света бих се считал, ако ти ми припишеше и порокът, че забравям приятелите си. Но това не ще го чуя от тебе, нели? Надея се, че като получиш настоящето ми, ти ще ми простиш всичко и не ще ми нито проговориш задето ти не писах досега.

Как си със здравето, братко мой? Понрави ли ти се кариерата, която си избрал? Харесва ли ти живота в Цариград? Имаш ли много работа? Колко други питания бих желал още да ти положа. Отговори ми на всичко туй. Пиши ми всичко за себе си. Искам да зная и най-малките подробности за тебе. Кажи ми особено, че си здрав и че си добре. Това е за мене главното, всичко друго е второстепенно.

Искаш ли да знаеш за мене? Относително здравето съм все същий, както ме знаеш. Изменение никакво. До преди един месец бях претоварен до уши с работа. Сега съм малко по-свободен. Оставих редакцията на „Народний глас"[2]. Причината на това е, че Манчев се отказа да ми плати колкото ми се стоеше. С голямо съжаление се реших да се оттегля от редакцията на вестникът, за който се бях толкова много заинтересувал, но какво да сторя, когато искат да злоупотребят с благосклонността и самоотвержението ми, глупост ще бъде от моя страна да работя. Днес се затвори Областното събрание.[3] Аз оставам в Пловдив член на Постоянний комитет.[4] Ти си чел редовно вестниците и знаеш делата на Събранието. Затова аз няма да ти говоря нищо за тях в това си писмо.

Както и праведно трябваше да се предполагаше, директорите ни се показаха доволно мазници през тая сесия. Сичко това се записва.

Политиката, която сме усвоили, сега за сега, то е la politique de l'opportunisme[5]. И няма какво друго да правим. Да търпим, да се готвим и да чакаме. В тия три думи се означава в общи черти линията на поведение, която сме се съгласили да следваме.[6]

Как гледате на работите в България? Тук с голямо съжаление гледа населението на това, което се върши отвъд Балкана. Либералната партия няма достатъчно добри водители. Некадърност показаха голяма. Дано в новите избори народът изпрати по-добри представители. За хората страх ме е да не пострадат началата. Кажи ми възренията си върху Княжеството.

Още много бих желал да ти пиша. Но часът заминава полунощ. Допъте повече. Засега задоволи се с толкова. Пиши ми. И бързо. Вярвай, че тоя път ще изкупя миналата си грешка.

Целувам те и остаям твой като брат,

К. Величков.

ЦДИА. ф. 134, оп. 1, а. е. 54, 4 л., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Александър Кочов Людсканов (1854—1922), общественик, политически деец и дипломат, завършил Новоруссийския университет. Вземал е участие в живота на Източна Румелия, дето работил съвместно с К. Величков. Заемал е дипломатическа служба в Цариград. По време на управлението на С. Стамболов емигрирал в чужбина и се завърнал в България към края на 1894 г. Бил е член на Прогресивно-либералната партия, вземал е участие в редактирането на в. България — орган на партията. Заемал е министерски пост от 19. II. 1901 до 5. V. 1903 и от 16. III. 1911 до 4. VII. 1913 г.

[2] „Народний глас" (1879—1885), вестник, близък до Народната партия в Източна Румелия, бил издаван от известния книжовник Драган В. Манчов. Имал е за редактори Ст. Михайловски, К. Величков и Ив. Вазов. Д. Манчов е прокарвал някои себични възгледи както по самата линия на Народний глас, тъй и по ред литературни и правописни въпроси, поради което влизал в конфликт с редакторите на вестника.

[3] Областното събрание — Народното събрание на Автономната област, както се наричала Източна Румелия според решенията на Берлинския конгрес.

[4] Постоянният комитет играел роля на държавен съвет в Източна Румелия. Първият Постоянен комитет, конституиран на 12 дек. 1879 г., имал за председател Ив. Ев. Гешов, за подпредседател д-р Янколов и за секретар К. Величков.

[5] Политика на опортюнизма.

[6] За борбите, които се водят за „побългаряване“ на Източна Румелия, най-много сведения се намират в книгата на М. М а д ж а р о в. Източна Румелия. (Исторически преглед). С., 1925.

1880

4. До А. Людсканов

Пловдив, 10 януар. 1880.

Драгий ми Людсканов,

Приех писмото ти с г. Марти[1]. Да ти казвам ли колко голяма бе радостта ми? Жално ми е, че сега не можа да ти пиша надълго!Г. Китаевски ще ти донесе писмото ми и ще ти разкаже защо ти пиша тъй накратко. След няколко деня тръгва за Цариград г. кап. Узатис. С него ще ти пиша надълго, надълго. Засега целувам те и остаям както всякога твой като брат.

К. Величков.

ЦДИА, ф. 134, оп. 1, а. е. 54, л. 5, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Величков назовава навярно същия французин, живял дълго време в Пловдив и ходил в Цариград, за когото Вазов говори, че се изказвал твърде ласкаво за дейността на българската интелигенция в Автономната област. — Вж. И в. В а з о в. В Източна Румелия. С., 1920.

5. До А. Людсканов

Пловдив, 29 февр. 1880.

Любезний ми А. Людсканов,

Вярвам че си приел писъмцето, което ти бях проводил чрез г. Китаевски. В него аз ти се обещавах да ти пиша надълго с г. Узатиса, който ме уверяваше тогава, че след няколко деня ще замине за Цариград, Ти си чакал това писмо, затова не си ми отговорил навярно на първото. Право си имал. Аз бях написал писмото и чаках да ми се обади г. Узатис, че тръгва, за да му го предам. Той обаче се отказа от намерението си и писмото остана. Не можех ли да ти пиша с пощата? Докога ще престана да оправдавам мързелът си и в негово име да искам извинение от приятелите си за неизпълнение на длъжностите си? Кога ще се избавя от тая грозна нужда? Все за работа мисля, жаднея за деятелност, а за да работя трябва да се намирам под едно постоянно налягание. А и една от длъжностите ми, особено към приятелите ми, не избягва от умът ми. И как се кая, как се осъждам, че не ги изпълнявам, но сила нямам да се променя. Ще извиниш, братко, че тъй се простирам да говоря за себе си. Това не

бих смял да го кажа другиму. А аз зная, че ти не ще ми вмениш в грях това бъбрене, безполезно впрочем. Едно щастие е това, да може да открива човек недостатъкът си, без да го е страх, че ще го обвиняват. Та ти ги знаеш и без това.

Да ти повтарям ли и сега какво удоволствие ми причини писмото ти? Четох го веднаж, дваж, и трижд и все без насита. Не искам обаче да си помислиш, че ми се е възвила главата от комплиментите, които ми правиш в него. Ласкателю! Откога помисли, че се е вгнездила в мене и слабостта към ласканията? Но що да ти сторя? Ти си на път да станеш дипломат, а на дипломацията всичко е простено. Само, моля ти се, задоволи се с първий път. Инак трябва да седна и аз да дипломатизирам. Къде ще му излезе края сетне? Предпочтително е да си останем прости смъртни, помежду си поне. Другояче трябва да се лишим от най-първоначалните удоволствия на приятелството, като например от онова — да търсим посред нощ домашен обед.

A propos. Става почти един месец как съм болен. Домашний обед ми излезе из носа тоя път. На такива мизерии са изложени ергените в Пловдив. Да не помислиш от това, че в мене е влезнала мисълта да се женя. Недай боже! Ти трябва да си добре откъм домашните обеди в Цариград. Ний сме си чисти страдалци тука в това отношение. От седем деня съм в леглото. Утре се надея да стана. Ща не ща аслъ трябва да стана, защото на 10 идущаго се открива извънредната сесия на Областното събрание. Главният предмет на сесията ще бъде изработването на бюджета за идущата финансиялна година 80—81. При това Събранието може да разгледа няколко законопроекта. С изключение на един закон — Законът за обезщетение на членовете на Постоянний комитет, Портата отхвърли всички други закони, изработени от Областното събрание в миналата сесия, включително и бюджета.[1] За някои от тия закони можеше да се предполага, че няма да харесат на агите и че ще се откажат да ги потвърдят. Но кому можеше да мине през умът, че ще отхвърлят всичките? Що можеше да иска[2] за отхвърляне в законите за данъците, за заплатите, за съдебните мита и права? Това доказва още веднаж каква голяма plaisanteri-я[3] е Източна Румелия. Но то е добро. Управлението ще куца, но народът се убеждава все повече и повече, че положението му не е сносно. В това най-сетне не може да се не убеди и самата Европа. Портата се мъчи да прави всякакви препятствия на добрий ход на управлението, а турците захващат да се проявляват. Додето да се получи смущението в Кърджали,[4] според достоверни известия, една чета от 400 души се появила в Карчобатско и друга една се готвила да премине или преминала от Одринския вилает границата при Казълагач. Няма съмнение, че войската ни ще дойде дохак на тия смущения, но те не могат да не вълнуват духовете, а това е още началото. Смущенията не ще ли земат още по-големи размери по-нататък? Това което ме особено плаши, то е да не би, в ревността си да потушим тия смущения, да направим същите погрешки, които сториха турците през 1876. Казват, че нашите изгорили три села в Кърджали. Ще я скопосаме, ако тръгнем по пътя на турците.

Г. Ст. Михайловски[5] е тука. Както известни вече „Марица“[6], той е редактор на „Н. глас“. От шест години не бяхме се видели.[7] Слава богу, че дойде и той. Толкова тесен е кръгът на приятелите ми тука. Пловдивци са или от лед, или мерзавци, и не ще те учуди, ако ти кажа, че при

всичко че живея тука от осем месеца насам, не съм стъпил ни в една фамилия, освен за работа или на визита. Аз съм го аслъ проклел тоя пусти град. В моето положение са всички извън дошли тука. С Михайловски кроиме да почнем издаването на едно периодическо списание, но и тоя кроеж, както толкова други, е осъден да пропадне във водата. Какво ще правиш, когато от една страна се лишаваш от средства, а от друга не можеш да разчиташ на достатъчно число абонати. Да се смае человек и да не знае що да прави. Само в Румелия се намериха хилядо души за чиновници, а не можеш да намериш хилядо души, които да искат да четат. Иди подир това и се не отчайвай.[8] Сякаш че нищо не е станало, че никакъв преврат не се е извършил. Всичката тая маса се помръдна малко, за да се намести на новия си камък и да седнат на местата си няколко души чиновници, и захърка и заспа отново, и колко тоя сън е по-грозен от първия! Свободни! Свободни, за да спим и да рахатуваме. Отвратителен егоизъм е обзел всичките. Прахът на писалищата уби и тия, в които се имаше най-много вяра, а навъди нисоленти[9] и педанти колкото щеш. Още по-грозно зрелище, казват, представлява Княжеството. Там живот се не види (и може ли да се нарече това живот?), или по-право пъплене освен в кръгът на няколко амбициозни и пусти хора, които биха видели България опропастена, без да се стреснат, стига само да се удовлетворят дребните им страсти. Обещаваше ми в писмото си да ми пишеш за течението на работите в Княжеството. Очаквам с нетърпение да изпълниш обещанието си. Кога ще се свърши, боже господи, тая криза, която то претърпява в тая минута?[10] Имам само желание да отида за няколко деня в София след откриването на Нар. събрание.

За тукашното събрание ще Ви пиша след откриването на сесията.

Още много имам да ти пиша, но засега ще те моля да се задоволиш с това. Здрав ли си, братко мой?

Прегръщам те и остаям както всякога твой като брат,

К. Величков.

ЦДИА, ф. 134, оп. 1, а. е. 54, л. 6—12, ориг. ръкопис, с мастило.

[1] Съгласно с Органическия устав, изработен въз основа на решенията на Берлинския конгрес, турското правителство (Високата порта) имало право да приема окончателно или да отхвърля законите, които Постоянният комитет и Областното събрание подготвят.

[2] Думата не може да се разчете докрай поради сложения върху нея печат при обработката на документа.

[3] Подигравка.

[4] Вълненията, за които говори Величков, са предизвикани от компактните маси на турско население, струпани в Кърджалийско. В Кърджали за околийски началник бил назначен бивш турски каймакамин, от турци били заети военните и гражданските власти в цялата околия. Бунтът, възникнал към края на февруари 1880 г., бил потушен за няколко дена от българската войска.

[5] Касае се за поета Стоян Михайловски.

[6] „Марица“, първият солиден вестник след Освобождението, излизал в Пловдив осем годишнини (1878—1885), изразявал интересите на едрите земевладелци и промишленици в Източна Румелия. Бил е редактиран от Г. Д. Начович, Г. Груев, Ив. Ев. Гешов, д-р К. Стоилов, М. Маджаров, С. С. Бобчев и др. Ив. Вазов и К. Величков имали резервирано отношение към вестника.

[7] К. Величков е учил заедно със С. Михайловски във Френския лицей в Цариград.

[8] К. Величков и Ст. Михайловски действително не са могли да организират издаването на периодическо списание в Пловдив.

[9] Думата е нечетлива.

[10] Величков има пред вид борбите, които по онова време са се водили в Княжеството между консервативната и либералната партии.

6. До А. Людсканов

Пловдив, 11 юний 1880.

Любезний ми Людсканов,

Пиша ти набързо и то за да ти наумя само, че съм още между живите. Досега все чакам отговорът на писмото, което ти пратих по Кязим бея. Забравил ли си ме? Не ми се ще да вярвам подобно нещо, но ако продължаваш да мълчиш, ще трябва, колкото и скръбно да ми е, да се убедя, че си ме изтрил от паметта си. Зная, че имаш много работа сега, но и зная, че доста е да се откажеш една вечер от домашния си [обед], за да ми напишеш едно от тия съгревателни за душата писма, на които само ти знаеш тайната. Аз бих желал да ти пиша много, но материалът е толкова голям, щото не зная отде да захвана. Новата Византия се развива и новините у нас изобилствуват.[1] Най-доброто е да оставя всичкото за идущия път, за да има време всичкия тоя материал да се уталожи и нареди в умът ми. Това което ни най-много занимава сега, то е Айтоската беля[2], която дължим до една голяма степен, както може да Ви е известно, на д-ра Янколова[3]. „Vae victis!"[4], казваха[5] галите. „Горко Ви, малки и слаби народи!", казва Европа днес. Но аз се разбързах. Допъте всичко това, когато благоволиш да ми пишеш. Сега задоволи се да знаеш, че съм жив. Не смея да ти кажа, че съм здрав. Хората ме мислят за такъв, но се мамят. О домашни обеди! . . . За вас не може да се каже, че насищате до армане, но насища ви се човек от боледуване. Разбираш що искам да ти кажа. „Марица" престана временно. Тия дни ще се появи пак, като ѝ подмажат колата.[6] Ами четеш ли „Нар. глас"? Гнусен вестник[7]. Но за всичко това допъте.

Прегръщам те и остаям както всякога твой като брат,

К. Величков.

ЦДИА, ф. 134, оп. 1, а. е. 54, л. 13—14, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Величков намеква очевидно за борбите в Източна Румелия между оформилите се вече групировки на т. нар. казионна партия, която поддържала първия генерал-губернатор Алеко Богориди и „съединистите", групирани около Ив. Ев. Гешов.

[2] През пролетта на 1880 г. турците предизвикали вълнения и в Айтоско, потушено също тъй бързо от властта.

[3] Доктор Янколов — активен обществен деец през румелийско време, депутат в Областното събрание, член на Постоянния комитет.

[4] Тежко на победения.

[5] Следва зачеркнато: римляните.

[6] Величков иронизира в. Марица, субсидиран в първите години от руските окупационни власти.

[7] Писмата на Величков до А. Людсканов коригират данните за редактирането на в. Народний глас. Досега се знаеше, че първият редактор на вестника бил Ст. Михайловски, който го е редактирал до април 1880 г. От тия писма виждаме, че първият

редактор на Народний глас е К. Величков, а Михайловски е поел редактирането му, след като идва в Пловдив. Ако Величков нарича Народний глас „гнусен вестник“ през юни 1880 г., това значи, че или не е бил поел още отново редактирането му (защото знаем, че когато заминава през октомври същата година, той оставя вестника на Ив. Вазов), или че въпреки неговото редактиране Д. В. Манчов е прокарвал някои свои разбирания, с които К. Величков, Ив. Вазов, а навярно и Ст. Михайловски не са били съгласни.

7. До Данаил С. Юруков

Париж, 9 декември, 1880.

Любезний ми Данаиле,

Преди четире деня получих твоето писмо. То е първото писмо, което получавам от България, откакто съм я оставил. Разбираш с каква жажда съм го чел. Поглеждах го като някой затворник, който след неколкодневно гладуване добива корица хляб. От дома не съм получил още отговор. Да не би да не са приели писмото ми? Ако не са го приели, задължи някого да го търси на немската поща, или на румелийската, от която си приел вече ти своето. Манчов ми изпрати „Народний глас“. Чета редовно и „Марица“. От вестниците заключавам, че Обл[астното] събрание се е преобърнало на чист турски меджлис. Трябва да бъдеш от далече, за да видиш, какво грозно впечатление произвожда тая мъртвелщина, на която нашите представители дават печалното зрелище. Това ли са жизнените признаци на един народ, когото събитията може да призоват утре, други ден на борба за съществувание? По-право би казал човек, че стои пред народ, който е приживял и мре и издъхва. Тъй ли трябва аслъ да бъде, или другояче? Румелия е едно духало на миязми, и всичко се прави, за да проникнат тия миязми и в най-долните слоеве на народа. На това работят Главний управител и директорите му. На това работят и представителите. На това работи и печатът, на това и цялата интелигенция. Та има ли я тая интелигенция? Под грозни шарове се представлява бъдащето ни! За мене няма да научиш нищо ново повече от онова, което знаеш. Досажда ми вече в Париж. Ще привикна ли най-сетне на новий си живот, или не съм вече в състояние да усетя удоволствие тука, то е въпрос, който бъдещето само ще реши. Засега голяма надежда не храна да стана честит студент. За програмата на училището ще ти пиша дòпъте. Сега съм много занят. Вън от уроците уча латински и преготовлявам последните две действия от „Отечество“[1]. Не зная дали „Народний глас“ е почнал да обнародва това нещастно творение. Как ти се види? Какво се говори за него въобще в Пловдив, в Пазарджик? Ти си вече в Пазарджик навярно. Поздрави любезните ми родители. Като очаквам все отговорът им, отлагам да им пиша. Ако не получа писмо до три-четире деня, ще им пиша. Най-важното щях да забравя. Радвам се на превъзходно здравие. Тука няма още студ, и аз не съм усетил нуждата да пала соба. То е едно щастие, защото удоволствието на огънят е скъпичко. На тръгвание те молих да гледаш да прибереш от г. Николова (?) 5-те лири, които имам да зимам още от Сливенското събрание. Ако не си ги прибрал, гледай да ги земеш и да ми ги изпратиш. 5 лири са едно щастие за един студент. Никакво писмо не съм

получил от приятелите депутати. Дано да не са ме съвсем забравили! Стисни ръката на Матакиева[2], без друго, разбира се, и на хаджи попа. Четох в „Марица“, че ще отиде в София да представлява. Сливенский владика в Събранието, което щяло да стане там за духовните работи. Напомни му да бъде либерал. Бабината си яде дядо Екзарх. Не очаквах от него такива глупавщини да направи. Ако една борба възникне между Черковата и държавата, борба нещастна, главний виновник на това ще бъде той. Тука борбата е страшна. Воиден бях в една от най-големите черкви. Трибуната на парламента се заличава пред амвонът на църквата. Проповедникът не намираше място, где да навре правителството и неговите закони. Живеем, живеем тука, любезний ми Данаиле. Как искаш след това да не бъде велик французкий народ? Мъртвелщината принадлежи на робството. Първата принадлежност на свободний живот е борбата. Горко на оня народ, който не може да разбере това. Хиляди целувки на Мирдинский от страна на бъдещий му министр на правосъдието. Прегръщам Фанчето[4]. Писмо чакам от нея. Поздрави С. Консулова[5], ако е в Пазарджик. Тебе сто хиляди целувки и добро виденне. Твой като брат

К. Величков.

АИЛ, № 5837, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Драмата на Величков „Отечество“ се печатала първоначално във в. Народний глас.

[2] Д-р Илия Матакиев, читалищен деец, приятел на К. Величков.

[3] Касае се за свещ. Георги Тилев (по-късно архимандрит Теофилакт), участвувал активно в подготовката на Априлското въстание и в обществените борби на Източна Румелия. Наричали го Хаджи поп, защото ходил в Йерусалим на поклонение.

[4] Теофана Величкова (1856—1917), сестра на К. Величков, жена на Д. Юруков.

[5] Стефан Консулов, търговец в Пазарджик, близък приятел на К. Величков.

1881

8. До Д. Юруков

Париж, 13/25 април, 1881.

Любезний ми Юруков,

Затварям Римското право и сядам да отговоря на любезното ти писмо от 8 заминалаго, което ми донесоха тая сутрин, докато бях още в леглото.

Приеми преди всичко и предай на Фанчето горещите ми и сърдечни сърадвания и пожелания за София[1], която прегръщам и целувам през всичкото пространство, което дели Пазарджик от Париж.

Писмото ти е посветено от начало и до края на политиката. Поолекна ми на сърцето, като го прочетох. Животът се пробужда най-сетне в страната ни. Интригите и подлостите на тая ничтожна и отвратителна котерия, Бенев и Саллабашев[2] ще стане причина несъзнателно да подбуди

на деятелност честните и патриотически сърца. Tant mieux pour nous et pour le Pays[3]! Искат борба! Ще видим в чия полза ще излезе тая борба. Всичко може да стане в тая нещастна страна, която от самото си създание е осъдена на злини и бедствия. Това няма да стане: да станат разпоредители на съдбата ѝ няколко мрачни и подли личности, на които едничкото средство за сполука е интригата и едничкото побуждение — алчността за пари и завистта, завистта към всичко, което е честно, искрено и трудолюбиво. Аз поздравлявам борбата, която предлежи да се отвори с ръкоплесканията, както казва Кесяков[4]. От писмото ти разбирам, че вий [сте] се върнали да работите. Изпращам ви от тука сърадванията си, догдето дойда, за да ви дам и личното си съдействие. Приемам да ме кандидатуват. Оставям вам да изберете колегиите[5]. Тактиката не е лоша, именно в тая смисъл, че избраний в две или повече колегии ще може лесно да прокара наши кандидати в колегиите, за които няма да оптира. Преди всичко гледайте да се не преизбере в наший департамент Маджаров. Това мисля ще да стане лесно. Депутатите, които се избират, трябва да гледат на пълномощието си като на средство да служат на интересите на страната, а не като на marche-pied[6] за да се докопат до някоя служба.

Аз вярвам, че ще бъда в Пловдив за изборите. Смятам да се побавя на връщане в Италия, но ако бъде нужно ще жертвувам разходката си. Впрочем от тука още мисля да отправя едно открито писмо до избирателите си в Иробас, което ще изпратя за обнародване във вестниците.

Пиши ми по на дълго как сте организирали борбата. Поздрави Консулова. Ако се приеме оставката му, непременно, но непременно трябва да си положи кандидатурата за Областното събрание.

Четох в „Марица“, преди да получа писмото ти, че си дал оставката си от съдилището. Помислих в началото, че си я даваш вследствие на някои cruletements[7] от страна на Кесякова и мислех да ти пиша да не отстъпваш. Нужно ли е да ти казвам, че ми стана драго, като видях причините, които са те решили да я дадеш? Само, сигурен ли си, че ще можеш да изкарваш достатъчно от адвокатството? Впрочем, мъчно ми се вярва, че ще приемат оставката ти в това отсъствие на хора, способни да занемат съдебна длъжност.

На тая минута чета в „Народний глас“, че изборите щели да станат в началото на май. Не зная колко е истина това. Това се съгласява с твоето казване, че правителството имало намерение да заповяда ненадано изборите, за да не могат да станат агитации. Ето ти начин на действие конституционен! Гражданите ще се събудят един ден стреснати, че трябва да избират, както тоя, който се сеща внезапно, че има да направи една визита. Жално е, че нашите вестници не дръпнат тия въпроси и не дадат да разбере на правителството, че то има работа с граждане, които трябва да счита — макар може-би и в действителност да не са грижливи за гражданските права и длъжности, а не на говеда, на които господарят заповяда както и каквото му скимне. Уви! публичната съвест е удушена. Алеко паша и неговите директори сполучиха да добият за една година онова, което турците не можаха да добият в 500 години — мълчаливото одобрение на народа за своите беззакония, византийски козни и народоубийствени постъпки! Една спасителна реакция не е ли належаща? Ето на какво трябва да залегнат всичките патриотически и независими духове. Ако би че без време пристигне писмото ми до изборите, вам остаям да

земите мерки да се публикува във вестниците, че полагам кандидатурата си на идущите избори.

Не знаеш каква любезност ми направи Дирекцията на просвещението? От ка съм дошъл в Париж, не съм й дал никакви новини за себе си. При това приемам вчера едно писмо, с което ми изпраща два чека за по 477 t. soc. Не ли се казва това любезност? Груев[8] няма ли право да се надява в замяна на моята признателност?

Знаеш от предишните ми писма как поминувам в Париж. От няколко време съм се заловил по-сериозно с правото. Това е главното ми занятие засега. За мое щастие то няма да бъде за всякога.

Тука е Христо Христов. Два три пъти се виждах с него и ходихме заедно на два от първостепенните тука концерти. Други ден заминава за Лондон, от гдето ще се завърне след една неделя. И той охка за състоянието на работите в скапващата се Румелия.

Не ми пишеш нищо за Ст. Консулова. Ако е в Пазарджик, иди му похвани гушката за мене. Спечелил ли е пари, или все не върви? На Христодулова кажи, че му прося извинение, за дето не изпълних досега задълженията си да му пиша за цената на някои парижки вестници. Под ръка нямам ни един от вестниците, които той иска. Остава да му съобща за цените на абонамента други път.

Поздрави Матакиева. Все чакам да получа от него някой ден две-три редчета на някоя повестка. Поздрави хаджи попа. Не зная дали и той е изтеглил лош номер. Във всеки случай вярвам, че почитаемите избиратели на ихтиманската колегия ще му дадат пак доверието си. Ихтиманский началник Коларов ще бъде в наша полза. Вярвам, доколкото заключавам от разговорът, който имах с . . .[9] за твоето преизбиране не искам и да се съмнявам. Няма ли да отидеш в Пещера да подготвиш избирателите си? Страшно съм намразил пещерский началник за начинът, по който се е отнесъл към „Народний глас". Що! Само два вестника имаме и нашите началници ще се стараят да унищожат единий! Но в тоя случай трябва да го имаме на наша страна.

От Париж нищо ново. Крумирите[10] завлякоха всичкото ни разполагаемо внимание в планините и долините на Тунизия. Много вестници си [туриха] един на други прилагателното: крумир! След няколко деня ще се отворят камарите. Надея се да мога често да присъствувам на заседанията им, които обещават да са крайно интересни. Театрата продължават да играят. Малко театра въобще [се] затварят през лятото. Виктор Юго обнародва нови два тома, в които ще да има две пиеси и една поема. Сега се обнародват въобще книгите. Числото им е неизброимо. Издъхни си. Не си ли забравил още да четеш? Тая опасност не е мечтателна в България.

Прегръщам Мирдитски, и n'en déplaise a son Altesse,[11] още веднаж София.

Желая ти здраве и щастие и тебе и на Фанчето. Целувам ви и остаям както винаги

твой като брат
К. Величков.

АИЛ — № 5838, 8 с., 7 изписани; ориг. ръкопис, мастило.

[1] София е дъщерята на Теофана и Данаил Юрукови. На нейно име по-късно К. Величков кръстил своята дъщеря.

[2] Георги Бенев и Иван Салабашев — дейци в Източна Румелия, които се числели към „казионната" партия, били членове на Постоянния комитет.

[3] Толкова по-добре за нас и за страната.

[4] Тодор Кесяков — привърженик на казионната партия. Бил директор (министър) на финансите в първия директорат на Източна Румелия.

[5] Касае се за кандидатирането на Величков за депутат в изборите за Областното събрание, състояли се през май 1881. Нашият поет бил избран в Кубратска околия.

[6] Стъпало.

[7] Сгромолясване, рухване.

[8] Йоаким Груев (1828—1912), известен български книжовник, бил е директор на народната просвета в Източна Румелия.

[9] Буквите на това място са изтрити.

[10] Племе в Тунис, чиито борби предизвикват похода на Франция в тая страна през 1881 г. и завладяването ѝ.

[11] Ако се прави на нейно височество.

9. До Д. Юруков

Амиен, 16/28 май, 1881.

Любезний ми Юруков,

Както видите отговарям от Амиен[1] на последнето ви писмо. Тука съм от една неделя насам в домът на един студент на медицината. Бях дошъл само за два дни и мислих, щом се върна в Париж, да ви пиша. Но наместо два дни ще престоя тука единайсе деня благодарение на гостоприемството на майката на приятеля ми, la marquise de la Goutte която не ни оставя да си отидем по-рано от други ден и благодарение на хубавите разходки, които правя в околностите на Амиен. След всичко това ще ме извините, че на вашата примерна точност отговарям с най-непримерната неточност. Три пъти става как отиваме в едно и същето село Villers-Bocage, угадете защо? За хубавите очи на две прелестни госпожици, които ни направиха най-сърдечний прием, който може да се помисли. Утре ги чакаме тука. Красноречието ми сполучи да убеда баща им да им даде воля да дойдат утре в Амиен. По-младата, която е и по-красивата, носи прелестното име Céleste. Ако да стоех в Амиен, няма нищо по-вероятно от това, че бих се залюбил, и сериозно, в нея. Всичко в нея е съвършенно. Ако и селенка, тя се радва на едно развитие, което я туря по-високо от много от нашите пловдивски първокласни и от високото общество demoiselles[2]; приятен разговор, прилични маниери, естественост в обноската, би стоял човек с нея дълги, дълги дни, без да усети времето. За мое щастие, нито съм за дълго време тука, нито му е времето. Впрочем тя е обещана и след три месеца — въпреки волята ѝ, както виждам — се жени. Баща ѝ — пепинерист — ме пита и разпитва за България. Не се уморявам да му давам всичките сведения, които любопитствува да знае. Бях тоже на едно заведение на термални води. Заведението не е довършено, но е започенато в големи размери. Като си помисля, че ний мислим, че правим кой знае каква щедрост, като даваме 1000 лири турски за поправяние на Хисарските бани. О, човешка мизерия! Заведението, за което ви говоря, е частно предприятие, прав се с акции и е костувало досега шест милиона фран-

га. На една четверт от градът то ще сполучи и ще ползува акционерите. Нищо не му липсва. Вън от хотелът, от баните, от казиното, от градините, то ще да има и театър. С всичко това човек умира от досада в Амиен. Градът има 75 000 жители, но никак[ъв] живот. Жителите са предадени на работите си. Тука се вижда, колко Париж вреди на провинцията. Той поглъща всичко и в много отношения човек в провинцията се намира на 10 000 мили далеч от Париж. Театърът е вече затворен. Някои актьори, които остават, дават от време на време концерти. Утре вечер може би ще бъда на концерт, даден от един прочут Парижки актер — комик. Давам ви всичките тия подробности, без да ви питам, дали ви интересуват. Не се сърдя, че ви ги пиша. Инак щях да захвана писмото си с огън и пламък. Защото засега умът ми е постоянно в работите в Княжеството. Престъплението, което извършва князът и умразната клика на консерваторите ме пълни с яд и скръб. Намерен съм да пиша няколко статии по тоя предмет в „Народний глас". От изходът, който ще земе държавний удар зависи бъдещето не само на Княжеството, но и на целий българския народ. Колко право съм имал (можете да не споделяте мнението ми, не вреди!), когато казвах, че България би била най-честита, ако би могла и ако би било в ръцете ѝ да се даде в началото републиканско [у]правление. Тъй не бихме имали кой да туря в опасност свободата, когато не е изсъхнала още кръвта, която ни костува. И бог знае какво още може да ни мине през главата с княз чужденец, който не люби България, освен за парите, които му дава и за почестите, които короната му надбава в разходките му из европейските столици. Кой може да каже, че един ден няма да ни предаде на една чуждестранна сила? Чакам да се науча избран ли съм или не, за да пиша, защото в телеграмата ми Гешов ще намери за какво да си превие вратът. Кажете ми — поведението му спрямо Княжеството не е ли подлост и предателство? Тоя човек е оглупял, или е подкупен, за да пише тъй спрямо работите в Княжеството.[4] Аз вярвам, че и вий споделяте моето негодуване спрямо тоя човек. Рискувам може би да остана между два огъня в Румелия, но длъжността преди всичко. Не ще да отстъпя пред длъжността, ако би ще да зная, че ще остана сам. Рано или късно правдата ще възтържествува. Бъдете прочее добър да ми известите избран ли съм и от где, и мислите ли, че изборът ще бъде потвърден. Може би на връщание в Париж да намеря писма или телеграма от Пловдив за резултата на изборите, но не смятам твърде на подобна любезност[5]. „Отечество" трябва вече да е излезнало на отделна книга.[6] Ще чакам да видя, как ще се отзовят вестниците на книгата ми, ако възприемат да говорят за нея. Правото почива, откак съм в Амиен. На връщание ще се заловя сериозно да уча — при всичко, че събитията в България толкова занимават умът ми, щото пречат на другите ми занятия. Криминалното право съм го приготвил доволно добре вече. Търсете някой процес, за да пледирам на връщание. Не ли?

Пиша ви на трапезата след ядене. Ще ме извините, ако писмото ми е разбъркано и без ред. Помислете, че съм в Пазарджик и че водим някой разговор. Поздравления от приятелят ми, le marquis de la Goutte. Не можете да си въобразите по-весела натура. Истинска рудница на песни, на шеги, на смехории. Това и трябва. Поздравлениятa ми на Фанчето. Целувките ми на Стоян[7] и на малката София[8].

Прегръщам ви. Добро видение.

Ваш като брат
К. Величков.

Пиша ви на „ви“, защото мисля, че ми направихте la mauvais plaisanterie[9] да ми пишете на ви в последното си писмо. Сам зная как довършших писмото. На много места може би съм за[бр]явил ви-то. Това да бъде за последен път. Пиши ми на ти. Ще ти се сърдя инак. Разбра ли ме? Прегръщам те пак.

АИЛ — № 5839, 8 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Град в Северна Франция, известен покрай другото с подписания в него в 1802 г. договор за мир между Англия и Франция.
[2] Госпожици.
[3] Касае се за суспендирането на Конституцията от Ал. Батенберг, извършено на 27 април 1881 г.
[4] Ив. Ев. Гешов публикувал статия в Марица, бр. 280, 28 апр. 1881, в която одобрявал извършения от Батенберг държавен преврат.
[5] Телеграма до К. Величков за избирането му за депутат е изпратил Ив. Вазов (вж. Из преписката на Иван Вазов. I. — Изв. Инст. бълг. литература, кн. VIII, 1959, с. 325).
[6] Драмата на К. Величков „Отечество“ излиза през 1881 г. в отделна книга.
[7] Отнася се навярно за Стоян Атанасов.
[8] София Д. Юрукова (1881—1918), завършила образованието си в Париж, покъсно основала библиотека „Мозайка от знаменити съвременни романи“.
[9] Лоша шега.

1884

10. До Богдан Величков

Пловдив, 28 априлий, 1884.

Любезний ми брате,

Приех и двете ти писма и крайно се зарадвах, че си здрав и че габровский климат ти е понесъл. Пази си здравието, и другото от само себе ще дойде. Аз много исках да можеше да свършиш тая година, та идущата да си починеш и после да заминеш за Европа, но няма нищо, че не станало. Ако мислиш, че в Русчук ще можеш да издържиш изпит, то иди там. Във всеки случай не се присилвай да свършиш с риск на здравието си. Ако не свършиш тая година, ще загубиш само една година почивка. Така било писано. Как ще помниш един ден, че България се е наричала Румелия, когато си се учил? Русчушка диплома или габровска е все едно. Дипломата ще ти послужи само да постъпиш в университет, оттам нататък няма никакво значение.

От писмото ти виждам, че и директорът на Габровската гимназия не пада по-долу от нашите почтенни инспектори. Туй сме то ние. Никъде не видиш свесен човек, който да цени положението си и да знае работата си. Навсякъде des parvenus[1], които мислят, че глупавата надменност и безобразната грубост ще им дадат тяжест и значение. Съдбата ни днес и за дълго време ще бъде в такива ръце, дано само не я скропометират безвъзвратно, додето да настане едно поколение по-достойно, което да ги поста-

Поздрави тате и мама и Стоянка.
Целувам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5929, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Повестта „Зои“ на К. Величков се печата в редактираното от Вазов списание Наука, 1884, кн. 7, с. 563—575; кн. 8, с. 657—668; кн. 9, с. 737—748; кн. 10, с. 833—847, и кн. 11, с. 913—931.

1885

12. До Б. Величков

Пловдив, 20 февр. 1885.

Любезний ми братко,

Изпращам ти 10 билета от лотарията, която издаде Славянский Клуб в полза на Македония. Надявам се, че ще се постараеш да ги разпродадеш. Извести ми най-късно до 6-й марта колко си продал, като ми пратиш и стойността им, както и непродадените билети.
Целувам те.

Твой брат
К. Величков.

АИЛ — № 5928, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

13. До Б. Величков

Пловдив, 13 авг. [18]85

Любезний ми брате,

Приех писмото ти от завчерашна дата и бързам да ти отговора. Жално ми е, че не мога да изпълня напълно желанието на тате. Не зная как, но всякога се случва така, щото да нямам пари, когато ми потрябват. Миналий месец исках да му изпрата, но подир разплащанието на разни дългове, които имах, не ми остана нищо. Сега съм останал с 16 лири, от които му изпращам 15. Ако в няколко деня успея да събера пари ще му изпрата още за дотъкмение на сумата, която му трябва. Помоли го да не ми вменява в грях това.

Не мога да ти кажа колко се зарадвах от добрите новини, които ми съобщаваш за здравието на мама. Бях се научил, че от Хисаря се върнала малко неразположена и постоянно бях на мисъл до получаване на писмото ти. Не зная сега де спи, но желателно е да спи в стаята, която ти си занимавал и в която се е била пренесла след разболяването си. Пиши ми за това. Ти можеш да спиш в друга стая, тя трябва да живее в стая, гдето слънцето грее най-много, додето се поправи. Аз вярвам, че скоро ще стане по-здрава отколкото е била преди разболяването си. За това обаче тряб-

Поздрави тате и мама и Стоянка.
Целувам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5929, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Повестта „Зои“ на К. Величков се печата в редактираното от Вазов списание Наука, 1884, кн. 7, с. 563—575; кн. 8, с. 657—668; кн. 9, с. 737—748; кн. 10, с. 833—847, и кн. 11, с. 913—931.

1885

12. До Б. Величков

Пловдив, 20 февр. 1885.

Любезний ми братко,

Изпращам ти 10 билета от лотарията, която издаде Славянский Клуб в полза на Македония. Надявам се, че ще се постараеш да ги разпродадеш. Извести ми най-късно до 6-й марта колко си продал, като ми пратиш и стойността им, както и непродадените билети.
Целувам те.

Твой брат
К. Величков.

АИЛ — № 5928, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

13. До Б. Величков

Пловдив, 13 авг. [18]85

Любезний ми брате,

Приех писмото ти от завчерашна дата и бързам да ти отговора. Жално ми е, че не мога да изпълня напълно желанието на тате. Не зная как, но всякога се случва така, щото да нямам пари, когато ми потрябват. Миналий месец исках да му изпрата, но подир разплащанието на разни дългове, които имах, не ми остана нищо. Сега съм останал с 16 лири, от които му изпращам 15. Ако в няколко деня успея да събера пари ще му изпрата още за дотъкмение на сумата, която му трябва. Помоли го да не ми вменява в грях това.

Не мога да ти кажа колко се зарадвах от добрите новини, които ми съобщаваш за здравието на мама. Бях се научил, че от Хисаря се върнала малко неразположена и постоянно бях на мисъл до получаване на писмото ти. Не зная сега де спи, но желателно е да спи в стаята, която ти си занимавал и в която се е била пренесла след разболяването си. Пиши ми за това. Ти можеш да спиш в друга стая, тя трябва да живее в стая, гдето слънцето грее най-много, додето се поправи. Аз вярвам, че скоро ще стане по-здрава отколкото е била преди разболяването си. За това обаче тряб-

ва добре да се пази, да не работи, да се не уморява ни най-малко. В случай че се почувствува най-малко недобре, пиши ми. Трябва да дойде веднага тука. Пловдивский климат ѝ много понася и сѐ си мисля, че най-добре ще бъде за нея да се пренесе да живее повече време тука у Юрукова, у Драгомирова, или у мене, ако си хвана къща.

Юрукови се пренесоха в новата къща, която е чудесно хубава, широка, хигиеническа и с прелестен изглед над Пловдив и цялото пловдивско поле. Аз продължавам да живея в славния апартамент у бай Дончови. Мисля да си хвана цяла къща, но още не съм здравата търсил, чакам да ме намери тя засега.

Научили сте се може би за смъртта на Васила в Чепино. Докторите го бяха отдавна простили, и това е за жалост единственото нещо с което можем да се утешаваме в нещастието, което ни постига.

Може да ти е говорил Машев, че по причина на холерата добре ще бъде да се отложи за идущата година отиването ти във Франция. В тая минута се уча, че си се условил пак за учител. Жално ми е, че г. Илия Петков (?) не е можал да остане учител. Ако да знаех по-преди, бих ти писал да отстъпиш нему мястото си. Аз ще гледам да му дам място в една от областните гимназии.

На мама и на тате трябва да им е драго, че оставаш. Догодина трябва непременно да заминеш. Гледай добре здравето си и занимавай се с френски език.

Поднеси синовните ми почитания на тате и на мама. Поздрави Стоянка. Прегръщам те,

твой брат К. Величков.

АИЛ — № 5997, 4 с., ориг. ръкопис, мастило и № 5856, 1 с., ориг. ръкопис, мастило.

Първата част на писмото свършва включително до израза: „В тая минута се уча"

1886

14. До Б. Величков

София, 24 юний, 1886.

Любезний ми братко,

Не ти писах досега, защото ни дух, ни сърце ми остава, като помисля за нещастието, което ни постигна.[1] Съкрушен съм от скръб. Нищо ми се не работи, за нищо ми се не ще да мисля. Сега познах, че имало нещастия, които не могат да се пренесат. Аз не бях загубил надежда, че мама ще се поправи и дълго време още ще ѝ се радваме. Бедната ни майка! Как трябва да е искала да ме види на последний си час! И аз не бях при нея и не можах да я придружа до гроба. Юруков ми съобщи печалната

мера там. Прати ми портрета ѝ, искам да го имам при себе си, и ще се опитам да го изрисувам на голямо, ако мога.

Целувам десницата на тате и прегръщам Стоянка.

Бих желал да ти пиша нещо по работите тука, но не мога. Няколко пъти съм се спирал да плача. Днес ще се разисква покупката на Р[усе-] Варненската железница. Ний ще гласуваме против заедно с радикалите, които се отцепиха, може да се каже окончателно от Каравелова.[1] Радославов[2] подаде пак оставка. Негов наместник се предполага да бъде Орошаков[3].

Пиши ми веднага, за да ме намери писмото, дорде съм тука. Мисля да замина в четвъртък.

Прегръщам те и оставам

твой всепредан брат
К. Величков.

Поздрави г. Анг. Стоичкова и майка му. Извинение, дето не му писах.

АИЛ — № 5925, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] По времето, когато Величков пише това писмо, цанковистката опозиция, към която се били присъединили бившите „съединисти" от Южна България, водила упорита борба срещу Батенберг и правителството на Каравелов. Два дена след неговото писмо опозиционният в. Съединение, в който по него време участвуват активно М. Маджаров, К. Величков, Ив. Вазов и др., излиза със статия, в която се казва: „Злото за България е в коронованата глава, която управлява. Който отърве България от тази личност, той е за нас най-голям наш доброжелател" (бр. 73, 10 авг. 1886).

[2] Васил Христов Радославов (1854—1929), буржоазен политически деец, виновник за въвличането на България в Първата световна война. В кабинета на Каравелов бил министър на правосъдието и по-късно министър на вътрешните работи (1884—1886). От 1886 до 1887 г. бил министър-председател и министър на вътрешните работи, по-късно бил министър на вътрешните работи в кабинета на Т. Иванчев.

[3] Оставката на В. Радославов била приета и Гаврил Л. Орошаков, юрист (бил е адвокат и прокурор при Върховния касационен съд в София), е станал, макар и за малко, министър на правосъдието (15. VII—9. VIII. 1886 г.).

16. До Б. Величков

Пеща, 30 септ. 1886.

Любезний ми брате,

Приех писмото ти и парите, които си ми изпратил. Благодаря ти сърдечно, както и на Фанчето. Краткостта на писмото ти ме очуди. Не знаеш ли с какво нетърпение чакам да науча нещо за работите в България? Чета в днешните вестници, че правителството е навред спечелило в изборите.[1] Противното би могло да ме очуди. Ако е вярно, че в Южна България не е избран ни един депутат от опозицията, види се, че нашите приятели съвсем са се въздържали от изборите. Представлявам си какво е положението и не смея да ги вина, но чини ми се, че по-добре щеше да бъде, ако се бяха потрудили да прокарат поне няколко депутати. Както се развиват събитията, неизбежно приближават към един край, и не може да

се мисли, че ще бъде той друго освен една катастрофа. И ония, които управляват отечеството, и ония, които се явяват днес като наши приятели, работат като един зъл гений, за да я доведат. Ужасявам се, като си помисла, че тъй скоро, само след осем години, ще ни бъде може би съдено да оплакваме независимостта си, бъдащето си, надеждите си. Ако стъпи веднаж чужди крак в земята ни, как ще можем втори път да извоюваме изново загубеното? На себе си ли ще разчитаме? Кои случайности ще ни помогнат? Властолюбците и егоистите, които копаят гроба на България, равнодушно гледат на страшното си дело, а никой не е вече в състояние да им препречи път и да ги спре. Ти знаеш без да ти казвам, как страдам и се мъча тука. Ни една минута няма да не мисла за България и никаква надежда не мога да вида. Аз мисля да постоя тука още няколко време просто защото не ми е възможно да се реша на нищо. Да дойда в България — какво ще права? Мога само да пиша. Кой ще те чуе? Бях писал на г. Говедарова да ми изпрати пари в случай, че вий не намерите. Не зная дали е получил писмото ми. При всичко, че вашите пари ще ми стигнат за доволно дълго време, защото живея крайно икономически, страх ме е да се не заплетат тъй работите, щото да ми не биде възможно още за много време да се върна. Предвид на тая неизвестност, не би било зле да имам някоя пара и друга повече при себе си. Ето защо ти се моля да се срещнеш с г. Говедарова и да го помолиш в случай, че е улеснен и е разположен, да ми направи и сега услуга, както ми е правил толкова други пъти, да ми изпрати поне 5—6 лири във фиорини. За преминавание на времето занимавам се тука с изучаването на немский язик. Не мога да се похвала с големи успехи, но не съм загубил времето си. С речник мога доволно добре да превождам. Написал съм някои и други работи за „Зора“, а превождам „Макбета“ от руски на стихове. Но ще можем ли и с литература да се занимаваме занапред? Много пъти искам да се[2] Кръстиха ли малкийт син на Данаила? Пиши на тате и на Стоянка да се не безспокоят за мене.

Поздрави всички приятели в Пловдив.

Прегръщам те и оставам твой всепредан брат

К. Величков.

АИЛ № 5946, ориг. ръкопис, мастико. Писмото е било от 6 изписани страници; половинката от последния лист липсва.

[1] През септември 1886 правителството е произвело законодателни избори.
[2] На това място текстът се прекъсва.

17. До Иван Д. Шишманов

Флоренция, 5 ноември 1886.

Любезний ми докторе,

Вий ще се учудите може би като видите, че отговарям от Флоренция на писмото, което ми изпратихте в Пеща и в което ме съветвахте да се завърна в България.[1] Аз мислех да се завърна, когато се научих от телеграмите, че правителството е обявило Софийската околия във военно положение, за да задуши гласът на печата и да осъди на пълно безсилие ония, които не мислят като него. След това не можах да вида за какво ще се

върна в България, освен за да стоя като всичките приятели безсилен и безропотен зрител на събитията, което би удвоило страданията и мъките, които изпитвам. Телеграмите известиха, че Каулбарс[2] е подал нота, с която иска да се вдигне военното положение. Възможно е да го послуша правителството и да възстанови свободата, но каква е тая свобода, която не може да се гарантира освен с външна намеса и каква полза от нея? Аз съм стигнал до убеждение, че ний сме длъжни да оставим днешните властвуващи да довършат делото си. Те са тласнали така работите, щото трябва да ги карат до край, и или ще погубат, или ще спасат България. Въздържанието е единственото поведение, което можем да държим, и то е може би и най-патриотическото.[3] Инак ний само си навличаме безполезно незаслужени отговорности и обвинения. Не считам мнението си непогрешимо, но както вървят работите, до колкото мога да съда за тях по телеграмите и сведенията на вестниците, не мога да си състава друго мнение. Аз избягах и дойдох тука да не слушам мотолека (?) и да не дишам въздух пропит от умраза против всичко славянско. Не зная колко ще се забава тука. Аз се надея, че Вий ще ми отговорите и ще имам удоволствието да Ви пиша пак.

Предайте поздравленията ми на г. Цанкова и на всички приятели.

Приемете уверение в най-отличното ми почитание и приятелски чувства.

К. Величков.

Адресът ми е: Florence (Italie), Via della Piazza, N 1.

P. S. В случай, че бъдете тъй добър да ми пишете, явете ми какво поведение държи г. Каравелов спрямо г. Цанкова. Желателно ми се види да се примирят и да действуват заедно, стига това да може да стане искрено и от двете страни.[4]

НАБАН, ф. 70, инв. № 597, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Виждаме, че Шишманов е бил един от първите приятели на Величков, които са го съветвали да се завърне в България. Досега не е известно писмото на Шишманов до Величков.

[2] Алексей Василиевич Каулбарс (1844 — неизв.), руски генерал, извикан от Батенберг през 1882 г. в Княжеството и назначен за министър на войната. В 1883 г., след като Батенберг възстановява Конституцията, Каулбарс се завръща в Русия, дето е заемал различни постове.

[3] Тези редове разкриват неправилни политически възгледи на Величков. Позицията на въздържане и изчакване на политическите събития, която поетът заема към края на 1886 г. се запазва до последните дни от неговото самоволно изгнаничество.

[4] В крайно изострената политическа криза след контрапревратa от 1886 г. не могло да се осъществи помирение между видните двама общественици. Каравелов като регент заел колебливо отношение спрямо Русия. Драган Цанков заминал през есента за Цариград по покана на великия везир да води преговори като представител на русофилската опозиция с пратеници на българското правителство. Преговорите излезли неуспешни.

18 До Величко Петков

Флоренция, 20 дек. 1886.

Любезний ми тате,

Крайно съм виновен, че не съм ви писал досега, но зная, че вий желаете само да се учите, че съм живо и здраво и ще ми простите. Фанчето ви е писала, че съм във Флоренция, дето дойдох преди два месеца и дето за по-полезно прекарване на времето се занимавам от един месец насам с живописство при един от професорите на тукашната академия на изящните изкуства.[1] Ако мога да остана тука няколко месеца още, което е и за вярване, като се гледа как вървят работите, надея се да вида някаква полза от пребиванието си в тоя хубав италиянски град.

Аз ви моля да се не грижите за нас. Тежка е за вас тая раздяла, която ни било писано да изтеглим, но надея се, че[2] ще я прекараме живо и здраво и бог ще изпълни молбата ни и ще ни събере скоро пак около вас.

Приемете синовните ми и най-сърдечни пожелания за Нова година и празниците. Поздравлявам и прегръщам Стоянка.

Предайте поздравленията ми на н. бл. отца Тилева и на всички приятели в Пазарджик.

Целувам десницата ви и остаям както всякога

Ваш покорен и всепредан син
К. Величков.

АИЛ — № 5924, 4 с., и зписани само две; ориг. ръкопис, мастило.

[1] Касае се за професор Чаранфи, при когото К. Величков учи живопис във Флоренция.

[2] Следва зачеркнато: скоро.

1887

19. До Д. Юруков

Флоренция, 5/17 януарий [18]87.

Любезний ми Юруков,

Приех писмото ти заедно с мемоарът[1], но аз ти бях писал по-рано, и като се надявах за отговор, забавих да ти пиша до сега. Фанчето ми известява в последното си писмо, че ти омръзнало да стоиш без работа в Цариград и си имал намерение да заминеш за Одеса. Като зная, когато намислиш нещо, колко бързо го изпълняваш, страхувам се, да не си вече тръгнал за Одеса и писмото ми да не те намери. Не зная дали имаш предвид да захванеш някоя работа в Одеса, аз мисла, че тамошний климат не ще ти понесе, и ако трябва да бездействуваш и там, ще сториш, чини ми се, по-добре да останеш додето се стопли времето, в Цариград.

Питаше ме в първото си писмо, как съм поминал в Европа. В няколко думи може да се каже как съм прекарал времето си от 9 августа — в безспирни мъки и нещастия, умствени и душевни. Скитам се по света, като някоя душа, осъдена на мъки. Известието за 9 августа ме завари в Пеща и първата ми работа, щом се научих за станалото, беше да ти телеграфирам да ми пратиш пари, за да се върна в България. Никога не ми би минало за минута през умът ужасното фиаско, което последва преврата. Разбираш сам, как съм бил поразен от всичко, което стана изпосле. При това бях останал без пари. По един ненадеен случай срещнах в Пеща българи от София и с условия повече от еврейски, но на които трябваше да се подчина, можах да се снабда с пари. Да се върна в България не беше мислимо. Реших да чакам развитието на събитията в Пеща, един бог знае как съм преживял цели три месеца в тая ужасна антиславянска атмосфера. Когато видях, че времето се продължава и край не се вижда да зимат работите, реших да дойда тука, едно за да мога да се занимавам с живопис и друго, защото животът е ефтин. Съжалявам много, че не съм дошъл порано. Работата отвлича малко мислите ми от политиката. Животът ми е икономичен до лишения. Пръв път в живота си оценявам значението на парите. За жалост много късно. Запретил съм си да говора с когото и да било за политиката — когато някой, за мое нещастие, ми говори — слушам и мълча, доде успея да дам друго направление на разговорът. Чудно няма да ти се види, че и в писмото си не говора нищо за работите ни. От Вазова научил си се какви са взглядовете ми [върху] положението. Колкото за мемоарът — право да ти кажа, не го одобрих. Трябвало е да се избере друга форма за изваждание наяве ужасите и свирепостите на правителството.

Чакам с нетърпение писмото ти.

Прегръщам те. Твой всепредан друг и брат

К. Величков.

П. П. Писмата си беше ги тимбрирал с австрийски марки, но бил си ги дал на италиянската поща и тука ме глобиха. Давай ги на австр[ийската] или на итал[иянската], но с италиянски марки.

АИЛ — № 5842. ориг. ръкопис, мастило.

[1] Понеже емигрантите в Цариград постоянно получавали сведения за издевателства срещу останалите в България русофили, Драган Цанков събрал представители на емигрантите в един хотел, дето бил подписан изготвен мемоар до Великите сили за положението в България. Иван Вазов, при все че бил поканен, не отишъл на това заседание и не подписал мемоара. На същата дата — 5/17 ян. 1887 г. Величков пише обширно писмо на Вазов, комуто също изказва неодобрението си на мемоара.

20. До Д. Юруков

Флоренция, 6 февр. 1887.

Драгий ми Юруков,

Очаквах да ми разкажеш в последнето си писмо одисеята си, която трябва да е била пълна с премеждия. Не си забравил навярно обещанието си, и ако не ти е неприятно да говориш за това, що си изтеглил, ще го изпълниш в едно от последующите си писма. Разбирам колко трябва да ти е тежко да стоиш без работа, и добре си сторил, че си решил да се възползуваш от неволното си бездействие, за да се осъвършенствоваш във френский язик. Нужно е да се стараем да се съобразяваме с френската поговорка faire contre mauvaise fortune bon coeur,[1] и ако можем да сторим това с някаква полза, каквато и да била, толкоз по-добре. Пиши ми как са братията ти и въобще за брациговци. Като знам колко зле трябва да ги гледа правителството, бях те помолил в едно от първите си писма да ми кажеш как са прекарали последните събития, но ти не ми писа нищо. Искам да заключавам от мълчанието ти, че нищо не им е станало зло, все пак според тая друга френска поговорка — pas de nouvelles — bonnes nouvelles,[2] но все пак ще ми бъде приятно да се науча наздраво, че всичко е там добре. Злоупотребявам много с френските цитации, но ще ме извиниш, особено като изучаваш сам сега френский язик. Може би и затова подпаднах неволно в грях. Пиши ми, моля ти се, на колко души въобще възлизат емигрантите, които се намират в Цариград. Не ме очудва, че на всички характерите са станали опаки. По тая само причина и аз предпочетох от Пеща да дойда тука, дето права всичко, за да остана колкото се може повече забравен и заглъхнал. Навярно няма да се реша да остава Италия, освен когато нуждата и длъжността ме принудат да я напусна. Скоро да настъпи тоя час не ми се вярва. Безобразията продължават в България. Правителството е спряло, според една депеша, която четох на тоя час в тукашните листове, всичките опозиционни вестници. И това тъкмо във време, когато се водат в Цариград уж преговори за споразумение. Ти си избрал тоже моята система — да не говориш за политика. Това ми дойде на ум тъкмо когато щях да забъбра за политика и спирам. От Павлитова не получих никаква телеграма. Може би ще ми се обади когато се върне от Генуа, ако мине по сухо. Не знаеш ли адресът на брата му в Генуа, за да му пиша? Как ще ми бъде приятно да го вида! От Фанчето очаквам тия дни писмо, както и от Богдана, който не ми е писал отдавна.

Прегръщам те.

Твой като брат
К. Величков.

Тъй като промених квартира, адресирай писмата ми:
Florence, Italie, via del sole, num. 8.

П. П. Не ми пишеш новий си адрес и затова ти изпращам писмото чрез г. Вазова[3].

АИЛ — № 5843, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Да се противопостави на злата съдба добро сърце.

[2] Ако няма новина, това е добра новина (ако няма новина, нищо лошо не се е случило).

[3] Касае се за д-р Кирил Вазов, брат на Иван Вазов, който по онова време също е бил в Цариград.

21. До Атина Величкова

Флоренция, 16/28 февр. 1887.[1]

Любезна ми сестро,

Проса прошка, че отговарям тъй късно на последнето ти писмо. Мислех да ти пиша чрез Юрукова, и очаквах писмо от него, но повече от двайсе деня става не съм получил писмо от него. Защо не ми пише, не зная. Аз съм най-много наказан задето се забавих да ти пиша, защото с това се лиших от удоволствието да имам скоро писмо от тебе. Втори път, надея се, да не попадна в тая погрешка. Докторът ми пише, че всички у вас са здрави и крайно съм радостен. Трябва да е весела къщата с четире деца. След като сте свалили наемът добре сте направили, че сте останали в същата къща. Има място за децата де да лудуват. Като зная колко Богдан е слаб в здравието, приятно ми [е], че са го освободили от военната длъжност. Животът в казармата особено през зимата би бил гибелен за слабите му гърди. Инак аз сам бих настоявал да служи. Военната служба е една школа необходима днес за младите. Пишеш ми, че ще ми изпратиш 15 лири от 30-те, които Консулов беше дал преди много време вече на тате. Аз обаче нямах пред вид тие пари, които може да са нужни на тате. Консулов имаше още малко мои пари, и аз исках да му пишете за тях. Не зная дали сте му писали и какво е отговорил. Крайно ще ме задължи, ако може да ми помогне. Колкото за парите, които са у тате, на тях разчитам за в крайна нужда. Моето желание е да прекарам колкото се може повече време тука, за да изучавам живописството, което не може да се усвои, освен с дълга практика. Най-многото разноски, които права тука, отиват по живописта. За всичко друго налагам си една икономия, която отива до лишения. Доволен съм, че работа, и това ми стига в днешните обстоятелства. Времето тука не е тъй за похвала, както си го представляваш. Тая година зимата беше изключително лоша, както Флоренция не помни от години. Най-лошото е, че времето е много променливо. В разстояние на няколко деня времето минува от истинска пролет на лоша зима. Надявам се обаче скоро да настъпи пролет и с тая надежда по-леко прекарвам лошите студени дни без огън. Помниш, че се смеехме често в Пловдив за подвижни мангали, които могъл би човек да носи със себе си. Тука всички почти си служат с такива мангали в къщи, мнозина и в улиците. Наричат ги scoldini (топленици). Как съм се смял с тия мангали. Моята хозяйка не се помести в къщи, без да носи в ръцете си своето scoldino. Като пишеш на Богдана, подсети го да ме не забравя, и кажи му да ми не вменява в грях, че не съм му писал.

Целувам децата.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5841, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Датировката на това и на следващото писмо е поправена от нас. В оригиналите и двете писма носят ясно написана една и съща дата: *Флоренция, 16/28 февр. 1886.* Грешката в годината е очевидна, тъй като през февруари 1886 г. не са били извършени още детронирането на Батенберг и последвалият контрапревратът и К. Величков си е

бил в България. Ако не са написани погрешно месецът и денят в писмо № 22, трябва да приемем, че то е писано в същия ден с писмо № 21, но след като Величков е получил писмо от Д. Юруков. Иначе не може да се обясни началната фраза: „получих писмото ти от 8 текущий и бързам да ти отговора. . .“

22. До Д. Юруков

Флоренция, 16/28 февр. 1887.

Любезний ми Юруков,

Получих писмото ти от 8 текущий и бързам да ти отговора. Надявам се, че и ти ще последваш примера ми и не ще ме оставяш да чакам дълго време отговора ти. Въобразяваш си с какво нетърпение чакам писмата ти. С голямо удоволствие четох историята на скитанията ти. Когато се свърши българската трагикомедия, те ще ти останат като едно добро въспоминание от днешното време. Радвам се крайно, че се намираш в добро разположение. Не мога да кажа за жалост същото за себе си. Минувам постоянно от една крайност в друга. За пътуването ти от границата до Цариград оставяш да ми разкажеш приключенията си когато се видим. Но кога ще се видим? Доде владее тая неизвестност и главно доде не вида ясно какво има и какво може да се прави, аз съм решен да не напусна по никой начин Италия.

Дълбоко ме наскърби смъртта на г. Павлитова.[1] Скъпа загуба. Георги беше един редък момък по характер и по даровитост. Предай моите найискрени съболезнования на брата му.

Вестниците бяха известили, че Портата е съобщила на Цанкова, че прекъсва преговорите с него, защото той отблъснал някои предложения, които по-напред бил приел. От това можеше да се заключи, че Портата е хвърлила върху Цанкова вината за несполуката на преговорите. От твоето писмо работата ми се представлява малко другояче. Аз обаче съм много наклонен да мисла, че Портата играе двоелична рол. Събитията ще покажат скоро това. С настъпването на пролетта български въпрос ще влезе в една решителна фаза. Поведението на Портата ще се очертае по-ясно. Докторът ми пише от Пловдив, че имало било покушение против Цанкова и емигрантите били или арестувани, или турени под полицейски надзор. Пиши ми, вярно ли е това. Съобщи ми какво мисли Цанков и какви се видат да са намеренията на русите.[2]

Рас Алула[3] хвърли в тревога цяла Италия. Италия ще има причини да му бъде признателна, ако стане причина да я спаси от австрийското министерство, което до африканските събития беше просто непоколебимо. Дворът, комуто се дължи преимуществено, по династически съображения, досегашното направление на италиянската политика, прави всичките усилия, за да остане властта в ръцете на Депретиса[4] или Робиланта[5], които са непримирими врагове на славяните и на френците.

Аз мислех, че емигрантите са много по-многобройни, от колкото ми пишеш. Не знаеш ли нищо за капитана Ковачова?

Приключеното писмо е за Фанчето. Моля ти се да ѝ го изпратиш веднага, защото не съм ѝ писал от много време.

та поща не е за вяра. Добре ще сториш да не пропущаш в писмата си нищо подозрително.

От много време ми се иска да те подканя да размислиш, ако не ще бъде добре да доведеш Фанчето и децата в Цариград. Зная, че това зависи от много условия, но във всеки случай помисли за това. Климатът в Цариград ще повлияе особено благотворно на децата.

Желателно е, ако не стане това, да останат в Пловдив и да се не излъжат да отидат в село. Кой е можел да помисли, че осем години след освобождението ни ще има да минем през такива тежки времена?

Не ми пишеш дали е ставало покушение на Цанкова, за което те питах в последното ти писмо. От мълчанието ти заключавам, че това е било една измислица, пръсната умишлено в България.[2]

Очаквам големи смущения тая пролет навред в България и Румелия. Какво се мисли за това в Цариград? Народът в отчаянието си ще земе да се бунтува навред, без да мисли за последствията.

Поздрави Павлитова и всички приятели.

Прегръщам те.

Твой като брат
К. Величков.

АИЛ — № 5845, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Касае се за д-р Кирил Вазов, емигрирал също в Цариград, а по-късно в Одеса.

24. До Д. Юруков

Флоренция, 4 февр. (5 март) [18]87.

Любезний ми Юруков,

Писал съм ти преди двайсе деня, но и досега нямам отговор на писмото си. Можеш да си въобразиш колко съм безпокоен за това. Искам обаче да вярвам, че не ми пишеш, защото не си може би получил писмото ми, което беше адресирано на новата къща, Grande rue Pancaldi (?),numero 90. По-преди бях ти изпратил на старий ти адрес едно писмо за д-ра К. Вазова, и на него нямам отговор, може би, като си се преместил да не са могли да те намерат и да е пропаднало и то. Вследствие на това, пиша ти чрез г. Шопова[1] и моля ти се да ми отговориш веднага. Писмата ти са една необходимост за мене като хлябът и въздухът. Това е едничкото средство, което нещастията ни са оставили, за да се тешим и укрепляваме в страданията си един други. Нямам що да ти пиша оттука. Вчера се състави новий кабинет, но не вярвам, че ще се измени от това австрофилската политика на Италия, особено като остава в него Депретис[2]. Италия играе в латинский свят мръсната рол, която ние, по примера на Сърбия, искаме да играем в славянский свят. Как е гнусно всичко това! Италия Сърбия, и България [о]стават на германизмът, за да съсипе латинското племе на запад и славянското на изток! И какво ги очаква после? Робство икономическо и политическо под германизма — ето какъв ще бъде пло-

дът от измяната им. Аз обаче вярвам, че тая измяна няма да успее в целите си, и Франция и Русия ще поразят враговете си и измениците, в случай че избухне война. Жалното е обаче, че България, ако не загуби независимостта си, ще остане отритната и презряна от целий славянски свят. През май във Флоренция ще станат великолепни празници по случай на четиристотингодишнината от смъртта на Донателло[3] и на откриването новонаправено лице на съборната църква. На празниците ще присъствуват царят и царицата. Пиши ми за всичко, което става в Цариград и което знаеш по българските работи. От италиянските вестници много малко мога да науча за нашите работи, а френски и други вестници твърде редко чета. Пиши ми извлекохте ли полза от чалтикът, който сеяхте лани и как отива чифликът. Вярвам, че тате ти и Георги не занемаряват работите.

Поздрави приятелите.

Прегръщам те. Твой всепредан като брат

К. Величков.

АИЛ — № 5844, 4 с.

[1] Атанас П. Шопов (1853—1922)—книжовник и общественик; бил по онова време секретар на Българската екзархия в Цариград; при него обикновено се събирали българските емигранти. Редактирал в. Новини (1890—1912) и Вести (1899—1912) — органи на Екзархията. Автор е на книгите: „Из живота и положението на българите във вилаетите“ (1894); „Из новата история на българите в Турция“ (1895); „Народността и езика на македонците“ (1888) и др.

[2] На 23 март / 4 април 1887 г. се съставил в Италия нов кабинет, в който останал за министър-председател Депретис, който провеждал в Италия австрофилска политика.

[3] Донато ди Николо ди Бето Барта Донателло (1386—1466) — виден италиански скулптор, чието творчество е пропито с ренесансов хуманизъм и демократизъм от най-ранния Ренесанс.

25. До Д. Юруков

Фиезоли, 16/28 юлий, 1887.

Драгий ми Юруков,

Ако не бях писал на г. Маджарова и не беше ми той отговорил, нямаше да зная и досега, че си се завърнал от Русия.[1] Не разбирам, как можеш да се сдържиш толкова време да ми не пишеш. Маджаров ми пише, че ти е понесъл руский климат. Види се, че с удоволствие си пътувал из широката матушка Русия. Емигрантството ще ти остави цял куп въспоминания. Дано само се свършеше по-скоро! Ние българите сме страшно привързани за земята си, и емигрантский живот е много тежък за нас. Навремени ме хваща такава носталгия, щото, въпреки слабото си още здравие, малко остава да се реша да замина за България. Това е било така с мене всякой път, когато съм отсъствувал от България. Мене ми се чини, че вие в Цариград сте все по-добре, тъй като съставлявате цяло общество.

Не питам що ви са казали в Петербург, защото съм почти убеден, че русите, верни на своята сфинксова политика, са се старали да ви не кажат нищо.

Научил си от г. Маджарова, че боледувах напоследък доволно дълго време от плеврит. Нещастията се изреждат и не се свършват. Слава богу доволно скоро оздравях и по съветите на доктора дойдох да поживея тука един месец за поправление на здравието си. Сега съм вече добре. Подир десетина деня, ако ми позволи докторът, мисля да замина за Ливорно или Виарежио на морето, за да зимам морски бани.

От когато съм се разболял не върша нищо. Престанал съм и да чета. Вестник не поглеждам, тъй щото за българските работи малко зная и не ми се иска много и да зная.

Когато ти пишех, получих писмо от Вазова. Той ми пише, че би било желателно, при новото направление, което зимат работите, да бъда и аз в Цариград[2]. Не зная, дали бих принесъл някоя полза с присъствието си в Цариград. Пиши ми на какво си мнение ти сам за това. Във всеки случай, не мисла, че мога по-рано от месец да предприема едно дълго пътуване.

Поздрави приятелите.

Прегръщам те.

Твой като брат
К. Величков.

Пиши ми на старий ми адрес: Via del Sole, numéro 8, p. 1.

АИЛ — № 5846, 4 с., изписани — 3; ориг. ръкопис, мастило.

[1] През лятото на 1887 г. Д. Юруков е бил за известно време в Русия.

[2] Вазовото писмо, за което съобщава Величков, не е запазено. От известните писма на Вазов до неговия приятел, след 26 дек. 1886 г., има писмо едва от 25 авг. 1887 г.

26. До Д. Юруков

Фиезоли, 22 юлий/3 авг. 1887.

Драгий ми Юруков,

Приех писмото ти от 11 юлий, отговарям ти малко късно, защото бях ти писал преди няколко деня чрез г.Маджарова. Надея се да си получил писмото ми. От него си видял, че преди още да ми пишеш, бях зел да мисла за тръгвание и исках да ми кажеш мнението си за това. Ако има нещо, което, вън от всичко друго, да може да ме реши да дойда в Цариград, то е за да бъда при вас и, след скитнический и мизерен живот, който вода от година насам, да поживея малко честит и мирен домашен живот. Ако може да се предвижда, че уреждането на българската криза няма да иде дълго време, то ще биде добре наистина да повикаш Фанчето и децата в Цариград, разбира се след като уредиш и оздравиш паричний въпрос. Както ти пишех в последнето си писмо, аз ще мога да ти дам положи-

телен отговор само след месец, освен ако някой ден не зема някое внезапно решение и не тръгна ненадано било за България, било за Цариград[1]. Тука климатът ми помогна, но още ми дават безпокойствие сърцебиенията и нервите. Тие дни ще слеза във Флоренция да вида доктора си, и ако ми позволи, ще замина за морето. При всичко че направих тука доволно знакомства, живее се много скучно, и досадата расте още повече с жегата. Надявам се да намера малко повече развлечение на морето.

Предвиждах, че ще изнесеш добри впечатления от Русия. Наистина Русия има велико бъдаще. Не напразно е велика по пространство и по народонаселение. Нещо от това величие се отразява във всичките проявления на руский живот.

Чуда се, как е възможно да се заведат интриги между емигрантите. За какво и с каква цел тия интриги? Може би да се появили от досада и отсъствие на всяка друга деятелност. Желателно е да се забулват поне, ако не могат да се отстранат, защото ще навредат твърде много на емиграцията и пред приятелите ѝ, и пред неприятелите ѝ.[2] И ти ме викаш да дойда в Цариград посред тия интриги! Вярвай, че, ако останеше само на политиката, може и да ме реши да дойда, но може и да ме реши да остана не само сега, но и за дълго време отдалечен от България.

Пиши ми как е била жетвата тая година и сеяли ли са ориз. Кой знае, колко трябва да е тежко на баща ти, че се побърка малко доменът (?) на работите. Поздрави го от мене, когато му пишеш и кажи му да си дава широко сърце.

Поздрави Фанчето като ѝ пишеш и кажи ѝ, че ѝ прося извинение, дето не съм ѝ писал от толкова време. Ще ѝ пиша наскоро.

Поздравление на г. г. Хаканова, Маджарова и на другите приятели.

Прегръщам те —

твой всепредан като брат
К. Величков.

АИЛ — № 5847, 4 с.

[1] След тия редове Величков още в много други писма възнамерява да се върне, без да може по различни причини да осъществи намерението си.

[2] За интриги между емигрантите в Цариград пише на Величков и Иван Вазов в писмото си от 25 авг. 1887 г.

27. До Д. Юруков

Флоренция, 7/19 август, 1887.

Драгий ми Юруков,

Получих вчера писмото ти от 1 тек., н. с. навярно, от което заключавам, че се е забавило малко, защото оттука е пращано във Фиезоли и от там го върнаха тука. Аз се завърнах от Фиезоли преди четири деня, след като престоях там цели 39 деня. Пребиването ми във Фиезоли ми помогна. Дойдох на себе си пак, но с големи грижи и предпазвания. Оставих и кафето и тютюна, на ядене пия бира, не работа и избягвам ста-

рателно всичко, което може да ме вълнува. Времето се малко разхлади напоследък и затова реших да остана тука 7—8 деня. След три деня мисла да замина или за морето, или за някои топли бани, още не съм решил де. Дето и да ида, ще ти пиша веднага.

За завръщанието си не съм зел още никакво решение. Ще почакам затова още малко. Впрочем, трябва ща не ща да чакам. Аз продължавам да стоя в невежество относително до българските работи, тъй като съм се отказал да чета вестници. Не мисла сбаче, че с дохождането на Кобурга в България се е свършила българската криза. Може би да се е изострила напротив. Това скоро ще се види. До тогава мъчно (?) е да си мисли за връщание в България. Ако обаче положението не се измени, то ще трябва да се работи главно[1] в България и извътре. В такъв случай аз ще се завърна в България, дето ще бъда много по-полезен, тъй поне ми се чини, на нашите приятели и на нашето дело. Разбирам какво значение ще има за цялата фамилия завръщанието ми, защото зная колко ми е тежко мене самому, като съм далече от нея.

Прати приключеното писмо на Фанчето колкото е възможно по-скоро. Аз съм много виновен спрямо нея, не съм й писал може би от три месеца.

Прегръщам те.

Твой всепредан като брат
К. Величков.

Адресирвай писмата ми: Italie, Florence, Accademia delle belle arti, al Signor P. Klissouroff.

АИЛ — № 5849, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Думата е зачеркната отпосле.

28. До Теофана Д. Юрукова

Флоренция, 7/19 авг. 1887.

Любезна ми сестро,

Не зная как да ти искам прошка, дето не съм ти писал от толкова време. Грехът ми би бил непростителен, ако да не би била без край твоята добрина и снизходителност.

Данаил ти е писал навярно, че след цели три месеца изново се чухме и разбрахме с него. Става получавам две писма вече от него, от когато се е завърнал от Русия. Изпращам ти настоящето писмо чрез него. Явява ми, че ти е писал да идеш в Цариград с децата. Мисля, че след дохождането на новий княз[1] добре ще бъде да се почака малко, преди да се земе някое решение за това. Аз сам ще чакам няколко време и може би да замина за Цариград или право да се завърна в България. Желая повече последнето, и няма да направя другояче, освен ако ме принудат обстоятелствата.

Тука прекарахме едно много горещо лято. През най-горещите дни живях в едно село близо до Флоренция, доволно високо и дето горещината се усеща по-малко. Престоях там 39 деня и се завърнах тука преди четире деня. След няколко деня мисля да замина за морето, или за някои топли бани.

Докторът[2] ми пише, че всички у вас са здрави. Вярвам, че[3] животът на чифлика е помогнал на децата. Пиши ми как е била жетвата тая година. Ти трябва да си станала цяла земледелка.

От Богдана има месеци не съм получавал писмо. Похокай го, когато му пишеш и кажи му да ми пише. Поздрави тате и Стоянка, когато им пишеш. Надея се, че скоро ще се съберем.

Целувам децата.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

Адресирай писмата ми: Italie, Florence, Accademia delle belle arti, al Signor P. Klissouroff.
За К. Величкова.

АИЛ — № 5848, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Отнася се за Фердинанд.
[2] Касае се за д-р Иван Драгомиров.
[3] Следва зач.: селский.

29. До Б. Величков

Флоренция, 11/23 авг. 1887.

Драгий ми братко,

Преди няколко деня писах на Фанчето и я молех, като ти пише да те похока, че не ми пишеш. Обещаваш, че за напред ще ми пишеш по-често, с това ти се прощава, че си писал тъй редко досега.

Не разбирам защо забикаляш толкова, за да ми кажеш мисълта. Доколкото мога да се догада, мисля, че няма в нея нищо неприятно ни за мене, ни за тебе. Вярвай, че можеш всякога без страх и без да имаш после причини да се разкайваш, да ми откриеш всякога мислите си и намеренията. У мене няма да намериш никога друго, освен искрени съвети и сърдечни благопожелания за твоето добро.

Радвам се, че си се условил за учител, главно, както сам казваш, за да не стоиш празден. Поздрави колегите си. Поздрави също другите приятели в Пазарджик.

Аз се завърнах преди десетина деня от Фиезоли, дето стоях четиресе деня. Мисля тия дни да замина за някъде другаде. Времето напоследък се беше разхладило, но сега изново пак настъпиха горещини. Слава богу лятото изминува, и мене ми е драго, че ще мога изново да работа. Сега

не върша нищо. Единствено развлечение намирам в прочитание. Оттам нататък времето си прекарвам в другаруване със скуката.

Предай синовните ми почитания на тате. Прегръщам Стоянка. Надея се, че не е далече времето, когато ще се съберем. Как ми е домиляло за тихия домашен живот! Когато човек усети всичката досада на скитнический живот, познае колко е мил и скъп домашний живот. Бог ни е дал щастието в домовете ни, а ние като слепи бягаме от него.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

Адресирай писмата си: Italie, Florence, Accademia delle belle arti, al Signor P. Klissouroff.
За К. Величков.

АИЛ — № 5923, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

30. До Б. Величков

Флоренция, 10/22 септ. 1887.

Любезний ми брате,

Приех писмото ти от 18 миналий и крайно се зарадвах, че си се решил да ми откриеш мислите си. Бях ги почти угадил от предишното ти писмо и се чудех на мъките, които ми пишеш, че изпитваш. Бих те хокал, ако да не знаех, че тия мъки произтичат от девствената чистота на сърцето ти. От що си се боял и защо да се мъчиш? Кой от нас ще ти попречи да бъдеш честит? Не е трябвало ни минута да се съмняваш, че и аз ще ти отговора като Фанчето. Като познавам сериозний ти характер, вярвам, че тая, която любиш, е достойна за тебе. Ние можем да се боим само да не се поддадеш на някое от тия увлечения, тъй естествени в младостта и които водат понякога след себе си горчиви, но непоправими разочарования. Мислите, които изказваш в писмото си за любовта, са твърде прави и хубави. Струва ми се обаче, че се лъжеш, когато казваш, че тя пръска илюзиите и отделя възможното от невъзможното. Чини ми се, че съвсем напротив — тя е майка на илюзиите и смесва възможното с невъзможното. Убеден съм, че колкото и голяма да е любовта ти, ти не си ѝ се предал преди да си размислил, че не ще да имаш причини да се разкайваш за хубавите си чувства. Ако подобно нещо би имало, Фанчето би го съгледала и би ти го указала, и вярвам, че ако би трябвало, ти би победил себе си и страстите си, за да последваш съветите ѝ. Разчитай на моето пълно и безусловно съгласие за всичко, което тя направи и одобри. Ще прибавя само, че както моето, тъй и нейното съгласие са подчинени на съгласието на тате. Не ми пишеш нищо за него. Може би ти си искал преди да се откриеш нему, да се увериш, че от никъде другаде няма да намериш препятствие. Решителната дума принадлежи на тате. Ще те оскърба да ти казвам, че можеш смяло да се повериш нему.

Ще чакам с нетърпение да ми пишеш какво мислиш да правиш. Ще ти се моля да бъдеш съвсем открит. По тоя начин ще ми бъде повече възможно да изкажа някое мнение, което може би да не бъде без полза за тебе и което и ти сам да приемеш. Няма нужда да ти казвам, че ще бъда всякога готов да направа всичко, което мога за твоето добро и щастие.

Отговорих малко късно на писмото ти, защото бях на морето и се завърнах тука преди няколко деня само.

Предай синовните ми поздравления и почитания на тате. Целувам Стоянка.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

НАИЛ — № 5922, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

31. До Д. Юруков

Ливорно, 11 септ. 1887.

Драгий ми Юруков,

Приех писмото ти от 19 миналий. Моля да ме извиниш, че ти отговарям малко късно. Както ти пишех в последнето си писмо от Флоренция, дойдох тука преди седемнайсе деня, за да подишам малко морски въздух. Мисля да остана тука още няколко деня и после ще се върна пак във Флоренция, дето ще се опитам да се залова изново за работа. Надявам се, че като зема да работа, ще се избава малко от несносните мъки на скуката. Ако остана излъган в надеждите си, ще се реша може би да остава Италия. Това пак ще зависи много от обстоятелствата и събитията. Зех да се страхувам, че изново нашите работи ще се проточат. Русия, както ми се види, ще остави да пропадне предложението ѝ за комисарството на Ерпрота,[1] както остави да пропадне лани кандидатурата на Никола Мингрелский.[2] Такова нещо поне горе-долу заключавам от езикът, който държат последните вестници. Възможно е обаче да се лъжа. Аз съм наклонен да права всякога песимистически заключения и за жалост досега поне, излизал съм прав в песимизмът си. Предпочитам твоя оптимизъм и желая да се сбъднат надеждите ти, че скоро ще получи решение български въпрос. Така също ми пише и г. Маджаров. Днес получих писмо от Вазова. Той споделя моя песимизъм.[3] Скоро ще видим кои от нас са се лъгали. Да даде бог да съм се лъгал аз. Жално е, че г. Хаканов и г. Павлитов[4] са се отделили от приятелите си. Не вярвам, че ще се възползуват от постъпката си, и ако се решат най-сетне и да идат в България, може би ще имат причини твърде скоро да жалат за емигрантский живот, колкото и да е тежък и горчив. Не са се изменили обстоятелствата, които са накарали емигрантите да бягат в чужбина, може би по-лоши са станали. Емигрантите трябва да се представат като една сила, с която заслужва да се третира. Аз намирам причината на постъпката на Хаканова и Павли-

това в тая мъчителна носталгия, от която страдаме всички. Ние българите сме много привързани за земята си и къщята си и емигрантството не е за нас.

В случай, че настоящето положение се продължи твърде много още, съгласен съм емигрантите да се завърнат, но във всяки случай, ако могат да се върнат, без да искат позволение от правителството. Четох, че правителството не припознава вече бълг. екзарх и е повикало в София за такъв Антима Видинский.[5] Желал бих да зная, дали е истина. Тукашните вестници се разделиха на два лагера по нашите работи. Радикалните и либералните вестници въобще са против новий княз и правителството му, което наричат предателско. Само бесните австрофили ги защищават, с тях е за жалост и правителството с царя начело, за когото може да се каже, че е по-австриец от австрийците.

Ще чакам с нетърпение писмото ти, особено за да вида какво си решил за домашните. Радвам се, че си здрав. Аз се поправих значително. След завръщанието ми във Флоренция докторът ми ще ми нареди[6] възстановяващо лечение и надявам се, че когато се видим, ще ме намериш по-здрав, от когато излязох от България.

Прегръщам те.

Твой като брат
К. Величков.

П. П. Преди седем деня бях пратил на твой адрес едно писмо за Вазова.[7] Ако си го приел и е той заминал за Одеса, прати му го там на следующий адрес: Софийская улица, № 32, д-р Вазов.

АИЛ — № 5850, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Йохан Казимир Густавович Ернрот (1833—1913), руски генерал, заемал в кабинета на Д. Цанков и П. Каравелов поста министър на войната (1880—1881). След като Батенберг суспендира Конституцията, бил министър-председател, министър на войната и управляващ Министерството на вътрешните работи.

[2] Кандидатурата на грузинския княз Никола Мингрели за княз на България била предложена от руското правителство, но Великото Народно събрание, свикано през октомври 1886 г., я отхвърлило.

[3] Вазов съобщава в писмо до своя приятел от 25 август 1887 г.: „. . . Входа в България на емигрантите е възпретен. Кобург се укрепя здраво и мисли да се съпротивлява. Два нови полка образуват. Укрепяват Варна и Бургас“ (И в. В а з о в. Събрани съчинения. Т. XX, с. 59).

[4] Касае се за политическите приятели на Вазов и Величков д-р Хаканов и Павлитов, които поздравили Фердинанд по случай възкачването му на българския престол и поискали разрешение да се завърнат в България.

[5] Българската църква не одобрила избора на Фердинанд за княз и с това предизвиква силната омраза на русофобското правителство. В много от вестниците се пишат остри статии против Екзархията, против митрополит Климент и архимандрит Теофилакт (Г. Тилев), назовавани неведнъж с вулгарни епитети (вж. Свобода, бр. 97, 31 окт. 1887, с. 4; бр. 106, 3 дек., с. 3—4 и др.).

[6] Следва зачеркнато: едно.

[7] Величков говори за писмото си от 1/13 септ. 1887 г., което Вазов е получил.

32. До Д. Юруков

Флоренция, 28 септ. 1887.

Драгий ми Юруков,

Отговарям много късно на последното ти писмо и то затова, защото от няколко време се намирам в голяма досада и не ми се искаше никому да пиша. От Пловдив става месец и половина не съм получил ни пари, ни писмо и не зная как да си обясня това. Говедаров, който ми изпраща пари, е бил всякога тъй акуратен, тъй щото освен на някое нещастие, не зная на какво друго да отдам мълчанието му. Добре че държех в резерва няколко лири турски, с които съм живял досега, но те се вече свършват. Писах изново в Пловдив преди десетина деня, ако не ми изпратат наскоро пари, ще вида баѝ мъка. След всичко това, надявам се, че ще ме извиниш за късний ми отговор, и верен на добрите примери, които ми даваш напоследък, няма да правиш като мене, а ще ми пишеш веднага. Вярвам, че Фанчето и децата са пристигнали в Цариград и вие живеете честит домашен живот, на който ви завиждам. Децата трябва особено да са честити, като се виждат в шумната и многолюдна столица. Нека се надеем, че събитията ще ни позволят наскоро да се съберем. Нямам по-горещо желание от това.

Аз почнах изново да се занимавам с живопис. Ти ме съветваш да напусна, и аз намирам мнението ти справедливо, но ако не права нещо, трябва да се пукна от скука. Всичко ми е тук дотегнало, в нищо не намирам интерес. Живописта ми доставлява единствените минути, в които забравям мъките си и мислите си.

Италиянците са във възторг от свиждането на Криспи[1] с Бисмарка,[2] но без да знаят що се е разисквало и решавало в него. Най-важний въпрос, а може би и единствений, за който е било и свиждането, е бил без съмнение български въпрос. Дали Бисмарк е изпълнил мисията на посредник между Русия и Италия и Австрия? Ако е това, то трябва да очакваме, че наший въпрос наскоро ще приеме окончателно решение. Ако знаеш нещо, пиши ми. Известията от Цариград са противоречиви.

Опозицията, види се, не е зела участие в изборите. И добре е направила.[3] Ако не е писано на Кобурга да хареса в България, малко полза ще принесе и нему, и на министрите му — сопаджии, че камарата ще бъде цяла тяхна.

От Маджарова не съм получил писмо.

Прегръщам те. Целувки с хиляди на децата.

Твой всепредан като брат
К. Величков.

АИЛ — № 5851, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Франческо Криспи (1819—1901), италиански политически деец, привърженик, както А. Депретис, на Тройния съюз (Германия, Австро-Унгария и Италия).

[2] Противоречиви били не само съобщенията за срещата на Криспи с Бисмарк и в западноевропейския печат (вж. например Свобода, бр. 84, 1887, с. 3).

[3] През есента на 1887 г. правителството на Стамболов произвежда избори за V Обикновено Народно събрание при жесток терор. До избирателните урни не били допуснати хиляди избиратели, настроени срещу Стамболов. В Пазарджишка избирателна околия от 9449 души гласували само 2991; в Овчехълмската — от 5215 души гласували само 563; в Айтоската се явили около 4000 души, но полицията ги разгонила и гласували само 187 души.

33. До Д. Юруков

Флоренция, 4/16 ноември 1887.

Любезний ми Юруков,

Писал съм ти преди повече от месец, но и досега нямам от тебе писмо. Разкаял си се, види се, за акуратността, с която беше почнал да ми пишеш напоследък. Нужно ли е да ти казвам, колко са скъпи за мене писмата ти?

Научил си се навярно, че Богдан се е годил. Бях го съветвал да почака.[1] Не мислех, че е време за женене при нещастните обстоятелства, в които се намираме. Той обаче не е можел да чака. Аз се радвам за това и желая и сам каквото мога ще направа, всякога да бъде честит. Щастието не се купува с пари, и трябва да храним надежда, че обстоятелствата няма да бъдат всякога така противни, както днес.

От Богдановото писмо виждам, че Фанчето е останала с децата в Пловдив. Види се, че на последня минута сте променили решението, което имахте. При оборотът, който зеха работите, добре е станало така. Тая зима ще мине пак в ожидание за нас. Ще чакаме да видим, дали има да стане нещо за изменението на работите на пролет. Захващам да гледам на руската политика като на една подигравка с български народ, на която ние сме печалните жертви. Какви са тия предложения, които прави и остава да пропадат? Защо ги прави, ако не е решена да ги прокара? Обезсърчава приятелите си и дава кураж на враговете си в съпротивлението, което ѝ правят.

От отиването на царя в Берлин може да се чака нещо, но ако то не е свързано с някои отстъпки в полза на Русия, трябва да се оплаче тогава руската дипломация.[2]

Тука се отвори парламента с едно слово, което подига всеобщ смях със своята куфа и ученическа реторика. Криспи захваща да става смешен. Една несполука в Африка ще му изяде главата.[3] Италиянците имат голяма нужда от един хубав урок, и от сърце и душа желаят Рас Алула и Ашимов да им дадат тоя урок.[4]

Стоя добре засега със здравието, но продължавам да зимам риконституенти. Иска ми се да ида да прекарам зимата в Рим. Тук има един невъзможен климат. Не може да се знае никога какво ще бъде времето. В състояние е да се промени двайсе пъти в един ден. Често се питам: де е това хубаво италиянско небе, за което пишат поетите? Тука поне това хубаво небо трябва да го виждат само англичаните, които идат от мъгливий Лондон.

Адресирай писмата си: Via Ricasoli, numéro 38, p. 1.

Пиши ми с какво се занимаваш. Трябва да си станал вече цял френец.

Прегръщам те.

Твой като брат
К. Величков.

АИЛ — № 5852. 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] След писмото до брат си от 10/22 септ. 1887 г., в което Величков радушно посреща желанието му да се ожени, писал му е навярно друго, в което го е съветвал да не бърза с женитбата си.

[2] Надеждите на българските емигранти останали неоправдани и от срещата на Александър III в Берлин.

[3] От пролетта на 1887 г. Италия е имала нов кабинет: Депретис, министър-председател и управляващ Министерството на външните работи; Криспи, министър на вътрешните работи; Занардели, министър на правосъдието; Бертовиал — на войната.

[4] Войната за завладяване на Етиопия, която Италия е водила, продължава и през следващите няколко години. Макар с много жертви, етиопските войски са дали „хубав урок" на италианските империалисти с победата си при Адуа през 1896 г.

34. До Т. Юрукова

Флоренция, 7 дек. 1887 (н. с.).

Любезная ми сестро,

Получих днес писмото ти от 15 ноември. и бързам да ти отговора. Аз желаех много да идеш в Цариград с децата, но подир оборота, който зеха работите, не намирам зле, че си останала в Пловдив. Драго ми е, че сте всички здрави. Гледайте за сега да пазите здравието си. Аз тоже съм добре. Температурата е умерена, нужда от огън не се усеща, но постоянно вали, това обаче е повече досадно, отколкото вредно. По-напред мислех в края на тоя месец да замина в Рим, сега отложих пътуването си за края на януарий. В Рим надявам се да намера много повече развлечения и занятия за умът си, от тука. Флоренция ми е станала просто антипатична. Ако да не работех, не бих стоял тука нито един ден.

Аз се зарадвах за годежа на Богдана. Засега трябва да пожелаем да бъде честит. Той ми не пише нищо за свадбата, драго ми е да вярвам, че както е казал тебе, няма да направи нищо, додето се не върна аз. Много съм безпокоен за недобрите сведения, които Богдан ми дава за здравието. Аз обаче вярвам, че болките, които усеща в гърдите, са плод на мислите и вълненията, които е изтърпял напоследък, но с възвръщанието на душевното спокойствие ще се махнат и болките. Доктор Драгомиров ми пишеше, че стои добре. Пратих му от тука един цяр, който е приел, но писмото ми, в което бях приложил и рецептата, пропаднало. Не зная, дали не му са го предали от пощата отпосле. Пиша му сега чрез тебе, от страх да не пропадне и тоя път писмото. Главното за него е — да не мисли, че е болен. Когато му пишеш и го видиш, старай се всячески да го успокоиш. Искаше ми да му прата някоя медицинска книга. Не само не направих

това, но писах му, че братски съвет му давам, да не хваща в ръцете си медицинска книга; по-голяма лудост не може да стори. Не доктор може да чете медицинска книга, ако иска просто да се убеди, че има всичките болести, реални и въображеми. Не му позволявай и ти да рови книги по медицината. Той трябва да търси разговори и развлечения.

Данаил ми пишеше, че е мислил да се връща в Пловдив и искал дори позволение, но не му дали. Също и ти не си се била съгласявала да се връща.[1] Разбирам колко трябва да му е тежко да живее в чужбина, далече от своите и без работа; но той би направил гибелна погрешка, ако би се завърнал. Ще му пиша да се откаже за много време още от тая мисъл. Подобре е да изтеглим още няколко загуби и мъки, отколко[то] да се изложим на някои непоправими нещастия. Загубеното ще се намести и мъките ще се забравят, когато се подобрат времената, в което аз не преставам да вярвам твърдо.

Целувки на децата.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5853, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] По тоя въпрос М. Маджаров пише на Вазов от Цариград с дата 25 ноември 1887 г.: „Перущенците и след тях Юруков поискаха от агентството позволение да се завърнат в България, но първите и досега не са получили отговор, а на последний отговор иха, че понеже е подписвал някакъв си адрес, с който се искало турската намеса в българските работи, то не може да се върне в България". — Из преписката на Иван Вазов. II. — Изв. Инст.ълг. литература, кн. IX, 1960, с. 365.

1888

35. До Т. Юрукова

Флоренция, 2/14 февр. 1888.

Любезна ми сестро,

Навярно дал ви съм причина за безпокойство с последните си писма. Жала, че не можах да надвия на отчаянието, което ме беше обладало и ви дадох причина да се безпокоите и за мене, когато сте били вече толкова смутени за болестта на Стоянка. Скърба особено, че неволно оскърбих Говедарова. Пиша му и го моля да ми прости и надея се, че ще земе пред вид душевното настроение, в което съм се намирал и няма да ми вмени в грях, дето се отнесох към него не тъй както заслужваше неговото изпитано и тъй скъпо за мене приятелство. Ще бъда неутешим, ако не ме извини. Чакам и досега писмо от Богдана, но той се отнася твърде небрежно към своята преписка с мене. При всичко, че и Говедаров ми пише, че Стоянка е вече добре, аз исках да ми пише той как стои, за да се успокоя съвсем. Не забравяй да пишеш у дома да бъдат много внимателни и да [я] обиколят с всичките изискуеми предпазвания, за да се поправи по-скоро.

Разкърти ме писмото ти с това, което ми казваш за тате. Сълзи пълнат очите ми, като мисла за него. Колко е той нещастен и милостивото му сърце още по-силно усеща тежките нещастия, които ни постигнаха. Искам да му пиша и не мога, защото не мога да му дам никакво утешение, и писмото ми би го още повече разжалило. Благодаря ти, че си ходила в Пазарджик, когато е била Стоянка болна. Ще те мола да идеш пак да прекараш няколко време там, когато поизмине зимата. Заведи, ако можеш и децата. Зарадвах се много, че годеницата на Богдана е полагала големи грижи за Стоянка. Това й прави чест и я прави още по-мила за всички ни. От Юрукова не съм още получил писмо. Той е почнал пак навярно да упражнява адвокатството. Безделието ще да му е било дотегнало много. От всички бежанци неговото завръщание най-малко подлежи на критика. Другите не постъпиха тъй, както се пада на политически дейци.[1] Така поне ми се чини. Може и да се лъжа. Тая година зимата беше доволно мека, и аз помалко страдах от лани. До априлий мисла да остана тука. Това права главно, за да не прекъсвам занятията си, после ще ида в Рим и Неапол. Сега чета и събирам сведения за Рим, защото имам намерение да пиша нещо за тоя толкова знаменит град. Въпрос е обаче, ще ли имам воля да пиша. Ще видим. Напоследък съм съвсем зарязал литературните занятия, те изискват спокойно разположение на духът, а това го нямам. Надявам се да мога, когато остава Флоренция, да ви изпратя някои свои работи. Мислех да направа това по-рано, но болестта ми попречи. Само от четири месеца съм се заловил пак за работа и дълго време не можех сериозно и продължително да се занимавам.

Целувам децата и прегръщам тебе и Данаила.

Твой всепредан брат
К. Величков

АИЛ — № 5920, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] М. Маджаров съобщава на Вазов в писмо от 21 януари 1888 г.: „В Пловдив се завърнаха: д-р Хаканов, Гешов, Стамболов и Юруков. Доколкото можах да науча, първите трима са дали писмено обещание, че ще поддържат княз Фердинанда и правителството му, затова им е обещано и служба". — Из преписката на Иван Вазов, II, с. 368.

36. До Стефан С. Бобчев

Флоренция, 7/19 февруарий 1888.

Драгий ми Бобчев,

Благодара Ви за любезното Ви писмо и за услугата, която ми на правихте заедно с г. Маджарова с изпращанието на десет лири. За мене е неоценим тоя знак на предано приятелство, което ми дадохте с готовността да ми услужите. Не можех да очаквам по-голямо нравствено подкрепление в грозната борба, която вода със страданията на изгнанието. Не зная как приятелите гледат на моето стояние в Италия, но то е изгнание за мене, на което съм се доброволно осъдил, но което не е помалко тежко от принудителното изгнание.

Надявам се да нямам скоро нужда от пари. Вярвам поне, че след като узнаха в Пловдив колко съм страдал, няма да ме оставят да бедствувам друг път така.

Съчувам ви, че не сте изгубили надежда за поправление на нашите работи, но още повече за твърдостта, която сте оказали и която прилича на истински политически дейци в нещастието. Тя е един капитал, който рано или късно принася своята полза. Не вярвам, че настоящий ред на работите в България, положен на фалшиви основи и подкрепян с насилствени средства, ще може да трае дълго време. Мисла дори, че ако България беше оставена сама на себе си, по-скоро би се рухнал. Страхът да бъдем обвинени като чужди агенти въздържа мнозина навярно да действуват.[1] Не е ли тая причината, дето опозицията, при всичко че брои толкова мощни елементи, не се обажда и не предприема даже издаването на вестници? Обстоятелствата може да повикат нашата опозиция на деятелност, когато най-малко се надеем. Политиката е пълна с непредвидености и сюрпризи. Тая мисъл трябва да ни даде кураж да приемем днешните тегла. Жално е, че някои наши приятели не можаха да ги изтърпат.[2] Остава засега само едно да желаем — да нямат един ден причина да се разкайват за поведението си.

От Вазова не бях получил цели четири месеца писмо. Бил ми е писал през ноември, но писмото му е пропаднало. Сега почнахме изново да си пишем.

От Италия няма да ти пиша нищо. При настроението, в което се намирам и при животът който вода, на всичко гледам мрачно и може би пристрастно. На пролет мисля да ида в Рим и може впечатленията, които ще възбуди в мене тоя град от велики възпоминания, да разсеят това настроение. Тука всичко ми внушава досада и отвращение. Неволно се усмихвам, когато помисля, че има хора, които ме съчувват, че се намирам в Италия.

Надявам се, че няма да ме оставите с последнето си писмо и ще ми пишете и занапред.

Предайте поклоните на госпожата.

Прегръщам Ви,

Ваш К. Величков.

БИА — НБКМ, II Д, 3188, 2 л., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Емигрираните в Цариград, Одеса и други градове политически дейци били обявени за „черни души", за предатели, руски агенти и пр. главно от в. Свобода, орган на Либералната партия.

[2] Величков има пред вид постъпката на доктор Хаканов, Павлитов и другите.

37. До Б. Величков

Флоренция, 1 март, 1888.

Любезний ми брате,

Не си оставил да те съда за небрежността ти, понеже ти сам съзнаваш грехът си. Оплаках се от тебе на Фанчето и тя трябва да ти е писала. Надея се, че занапред ще бъдеш акуратен и ще ми пишеш по-често. При всич-

ко че от Пловдив ми бяха писали, че Стоянка е оздравяла, чаках твое писмо, за да се успокоя окончателно, и можеш да си въобразиш, колко съм се безпокоил, като не получавах писмо от тебе. Вярвам, че зимате всичките потребни мерки, за да се поправи скоро. Когато пиша [на] тебе, считам, че пиша и на тате и на Стоянка. Инак бих писал отделно на Стоянка, за да я сърадвам за оздравлението ѝ. Защо ми не пише тя? Ще ми направи неизказано удоволствие, ако ми пише.

Сега вече имам пари и не е нужно да ми изпращате и вий. Много страдах без пари. Случи се, та тогава, когато нямах пари в продължение почти на месец и половина, от нийде не бях получил писмо, и всичко това така зле подействува на мене, щото чинеше ми се, че съм изоставен и забравен от всички. Тая мисъл ми причиняваше немилостиви мъки. Не желая втори път да изпадна в такова положение. Беше ми просто притъмняло на очите. Бях се озлобил много против Говедарова, подозрях го дори в умишлено бездушие, но скоро видях колко съм се лъгал! Той е бил улисан с домашни нещастия и затова е закъснял да ми пише. Писах му да му искам прошка, но преди да му е стигнало писмото ми, приех от самий него писмо, в което ме моли аз да му проста.

Обяснявам си лесно и меланхолията ти и ипохондрията ти. Меланхолията е плод нещастен на обстоятелствата, които преживяваме. Няма момък, който в известна възраст да не е страдал от ипохондрия. И аз съм имал тая болест. Бъди уверен, че нямаш нищо, че с въображението си, настроено естествено мрачно днес, си създаваш страхове, неимеющи никакво основание. Едничкото лечение, от което може би да имаш нужда е за укрепление. С укрепването на организмът ще минат от само себе си тия нищожни недуги, които те безпокоят. Добре ще сториш, главно за да се успокоиш, да се покажеш на д-ра Драгомирова или било на други доктор. В Пловдив е сега и Хаканов.

Не си се сдържал и си ходил пак в Белово. Ако си отишел с железницата, не вреди. Пази се от студът. У нас трябва още да е доста студено. Тука зимата беше повече влажна и досадна, отколкото студена. Аз преминах без огън в стаята си. В работилницата само палят огън. Времето за да се оправя.

Предай синовните ми почитания и поздравления на тате. Прегръщам Стоянка.

Поздрави приятелите. Прегръщам те,

Твой всепредан брат К. Величков.

АИЛ — № 5945, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

38. До Димитър Х. Ризов

Флоренция, 2/14 март, 1888.

Любезний господине,[1]

Приех двете отворени писма, които сте ми направили чест да ми пратите. Твърде късно, и то благодарение на един случай можах да намера първото, и оттогава постоянно се кана да Ви пиша, но ако и досега оста-

нах с каненето си, единствена причина на това е нещастното разположение на духът, в което се намирам и което ме прави да нямам воля към нищо. Изпитали сте и Вий какво нещо е нещастието и няма да Ви бъде трудно да разберете това. Видите, че много криво сте си обяснили мълчанието ми. Никога не бих си позволил да Ви припиша рол на агентин, нито съм писал в България да искам сведения за Вас.

Искате да ви кажа какво мисла за нашите работи. На драго сърце бих направил това, ако да можех да Ви кажа нещо свесно. Не е лесно човек да има определено и установено мнение по нашите работи. За мене това е толкова по-трудно, че откогато съм оставил България много слабо съм следил събитията и съвсем недостатъчни понятия имам за положението. Вярвайте, че останах учуден, когато четох в първото Ви писмо, че Вий сте били преследвани и сте били принудени да напуснете България. В България са се образували нови групировки на партиите, които не зная. В тая конфузия на партиите, друго не мога да вида, освен, както казваше Ind. Roum[2], от една страна притеснители, а от друга притеснени. Ако се съди по тоя факт, мъчно е да се предскаже голяма дълготрайност на положението, създадено после изборът на Кобурга. Но какво най-сетне може да се каже и мисли положително за работите, когато те са изключително наши и са в зависимост от чужди воли и намеси? Наший въпрос никога не е бил само наш, сега подир избирането на Кобурга той е повече руско-австрийски, отколкото български въпрос. Решението на въпроса ни зависи днес от изхода, който ще земе борбата между Русия и Австрия, която е днес дипломатическа, а утре може да се обърне на кървава разправа.

Да ни пази бог, според мене, от последнята случайност. Най-хубаво би било да бихме могли сами да се разправим. Но при чуждите намеси и при зверското настроение на страстите това е немислимо. Ще намерите несъмнено, че много е мъгляво което Ви пиша, но положението е мъгляво и не зная дали може другояче да се пише.

Радвам се, че сте се решили да обърнете в своя полза нещастието, което Ви е постигнало. Надея се, че скоро ще ми пишете. Излишно е да Ви казвам, колко желая да вида как гледате на работите. Вий имате повече данни да си съставите едно по-верно мнение.

Приемете уверение в приятелските ми чувства и най-отлично почитание.

К. Величков.

Адрес: Accademia delle belle arti. S-gr P. Klissouroff — За Величкова.

БИА — НБКМ, II В, 7653, 2 л., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Димитър Христов Ризов (1862—1918), общественик, публицист и дипломат, който е менил политическите си позиции. Бил е повече на страна на демократичните сили, редактирал е в. Христо Ботйов (1888), но е участвувал и в публикуването на русофобския в. Независимост (1886). Бил е редактор също на в. Млада България (1895/96), сътрудничил е на Търновска конституция и Македонски глас. Бил е дипломатически агент в Черна гора (1903—1905), в Сърбия (1905—1907), в Италия (1908—1911), в Германия (1915—1918). Автор е на политическите брошури: „Разлагаща се и възраждаща се България“ (1894) и „Каква трябва да бъде нашата политика спрямо Македония?“ (1902).

[2] Името е написано неясно.

39. До Б. Величков

Флоренция, 12/25 март, 1888.

Любезний ми братко,

С удоволствие четох в последнето ти писмо, че си се показал на доктор. Не съм се никога съмнявал, че страховете ти са чисто въображаеми и безосновни и с радост виждам, че думите на доктора ми дават право. Самите церове, които ти е предписал, трябва да те успокоят повече от всичко друго, и убеден съм, че като следваш указаното от него лечение, скоро ще изчезнат последните дири от хронический катар, от който всъщност страдаш. Престани да се вълнуваш от страхове, които нямат никаква основа. Колкото за меланхолията ти, пролетта, която приближава, ще я пръсне от само себе. Както ти е препоръчал доктора, старай се да избягваш всякакви вълнения. И каква полза да се вълнуваш?

Не мога да се въздържа да те не сърадвам за писмата ти, толкова са добре написани. Чета ги с неизказано удоволствие. Те показват едно голямо развитие, което ти дава право да храниш най-големи надежди в бъдащето.

Добрите сведения, които ми даваш за здравието на Стоянка, причиниха ми най-голяма радост. Дълго време живях в най-голямо безпокойство за нея. Знам, че като оздравее веднаж, скоро ще се оправи. Фанчето ми пишеше в едно от последните си писма, че мислила да иде да прекара няколко деня в Пловдив. Не зная дали е била в Пловдив. Ако е студено, нека по-добре отложи пътуването си.

Чуда се как не си приел мое писмо. Бях ти писал чрез г. Говедарова. Може би досега да е стигнало посмото ми. Не зная дали не е виновна пощата, дето тъй закъсняват писмата ми. На Говедарова бях писал два пъти, а и той се оплаква, че не е приемал мое писмо.

Как е времето в Пазарджик? Тука непрестанно вали дъжд, не може да си въобрази човек едно по-досадно време. Вчера пристигна тука английската царица, но ако продължава същото време, не ще да има много причини да се радва, че е дошла под хубавото италиянско небо, което от почти шест месеца ни се вижда като митологическа баня, измислена от поетите. При това мрачно време не може и да се работи. За живописците най-важното нещо е светлината.

Ако и идущата зима остана в Италия за продължение на своите занятия, ще я прекарам в Неапол. Скърба, че не отидох там още тая зима. Подир малко ще настъпат горещите месеци, и аз ще бъда принуден тъкмо тогава да ида в Рим. Надявам се да мога да ви изпрата някои от своите работи преди да тръгна за Рим.

Предай синовните ми почитания и поздравления на тате и помоли го да ме извини, че не му пиша отделно. Прегръщам Стоянка. Предай поклоните ми и поздравленията ми на годеницата си. Все чакам да ми изпратиш портрета ѝ.

Поздрави Стефанова и другите приятели. Х[аджи][1] поп в Пазарджик ли е?

Целувам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

П. П. Предай приключеното писмо на д-ра Лебенича и дай му адреса ми, ако желае да ми пише.

АИЛ — № 5919, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Касае се за свещеник Георги Тилев.

40. До Б. Величков

Флоренция, 8 март, 1888.

Любезний ми братко,

Отговорих на предпоследнето ти писмо и съгласно с желанието писах и на доктора Лебенича. Писмото за него бях приключил в твоето, което бях адресирал направо в Пазарджик. Надявам се да си го получил досега.

Разбирам и обяснявам си всичко, което ми пишеш за своята меланхолия и ипохондрия. Те са плод на неприятностите, произхождащи от обстоятелствата и на бездействието, на което все пак тия обстоятелства те осъждат. Не се съмнявам, че ще се разнесат от само себе си. Ти сам можеш много да направиш, като се стараеш да ги побеждаваш с волята си. Във всеки случай те не представляват нищо опасно, и ако са засега извор на мъчения, в замяна са ти принесли неусетно голяма умствена и нравствена полза. Те са тикнали с няколко години напред твоето развитие, което с радост констатирам във всяко твое писмо. Вам дотегва тоя живот празен, който сте принудени да водите, когато усещате в себе си енергия и нужда за деятелност, които не можете да употребите в нищо. Това ви прави чест, но не трябва да ви привожда в отчаяние. Захваща вече да се проявлява едно благоприятно изменение в България. Народът, умаломощен и уплашен до днес, захваща изново да се пробужда и окопитва. Скоро прочее ще настъпи време за деятелност, но не трябва да се бърза. Бъдащето е на ония, които умеят да чакат. Не се върви много време против волята и стремленията на народите. Ония, които правят подобни опити, ще си счупат рано или късно краката. Ние трябва изключително да възлагаме своите надежди в народа, и ако искаме да ги видим един ден осъществени, трябва да дадем време на народа да се ободри. Нашите приятели трябва да имат още търпение.

Г. Кърджиев[1] ми изпрати Напред[2]. Чета с удоволствие членовете, които пише по работите и споделям почти във всичко взглядовете му. Не ти пиша да ми пращаш Т[ърновска] Конст[итуция][3], защото не вярвам да науча от нея нещо. Дертовете на Каравелова малко ме интересуват.

Ив. Е. Гешов е издал драма „Ивайло“. Ако си я чел, пиши ми какво мислиш за нея. Разпространени ли са много опозиционните вестници?

В редовна преписка съм с Вазова. Той работи. Написал е пътните си бележки за Русия и един роман. Готви се да пише малки повести из нар. живот в родът на ония, които печатих в „Зора“. Проводи ми шестата книжка от „Зора“, тя пробуди в мене тъжни спомени.[4]

Предай синовните ми почитания и поклони на тате. Целувам Фанка. Благодара за поздравленията на г-ца Паприкова и предай й моите най-сърдечни.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5936, 4 с.

[1] Георги Антонов Кърджиев (1854—1907), родом от с. Арбанаси, Великотърновско; учител, журналист и публицист. Редактирал е вестниците Варненский вестник (1880), Работник (1881); Братство (1881—1884), Деятел (1891), Обзор (1903), сп. Записки по мисълта и живота (1892—1893) и др., в които е прокарвал прогресивни разбирания.

[2] „Напред! Научно-книжевен и политически вестник“ (1885—1894). Вестник с радикално-демократическа насоченост, излизал отначало три пъти месечно, издаван от Г. А. Кърджиев; водил е борба, макар непоследователна, срещу Стамболовия режим. Имал е между другите си сътрудници и Д. Благоев.

[3] В. „Търновска конституция“ (1884—1888), орган на Народната либерална партия, е имал за редактори Н. Дишков, Д. Ризов, К. Арсенов, Ив. П. Славейков, Ил. Георгов и др. Водил е борба против политиката на Др. Цанков, а по-късно против режима на Стамболов.

[4] В писмото си от 16 март 1888 г. Вазов съобщава на Величков за новоизлязлата драма „Ивайло“ от Ив. Ев. Гешов и за кн. 6 от Зора, която им спомня за упоритата им плодотворна дейност в Пловдив.

41. До С. Бобчев

Флоренция, април, 1888.

Любезний ми Бобчев,

Приех писмото ти от 25 миналий. Съгледах за първи път, че ми пишеш на ви. Извини, ако си позволявам да ти пиша на ти. Аз те моля да правиш и ти същото спрямо мене. Чини ми се, че нямаме причини да се церемоним един към други и да усвояваме форми несвойствени на българский язик. Тая пролет ще се види окончателно какво има да се чака по нашите работи от руската дипломация. За нас важното е не да видим ще ли може да се направи нещо или не, а да можем да си съставим относително до нея едно установено мнение и да престанем да се люшкаме всеки ден между суетни надежди и мрачни разочарования. Неизвестността, в която се намираме относително до това, което трябва да чакаме от нея, отнима ни възможността да работим. Хиляди пъти по-добре ще бъде за нас да дигнем всяка надежда от Русия, отколкото да се храним със суетни илюзии, които никак се не оправдават и ни излагат на убийствени разочарования. Тогава ний ще обърнем всичкото си внимание към България, дето всичко дава да се вярва, че една енергична деятелност от наша страна ще принесе скоро своите плодове. От всички партии в България ни една няма такава солидна почва като нас. Ний можем да разчитаме на предаността на народа, защото нашата програма отговаря на неговите стремления и с една енергична пропаганда — било легална, било неле-

гална — ще ни се удаде в непродължително време да го дигнем на борба против мъчителите му. Никога не съм полагал толкова големи надежди в народът. Той чака само водители енергични и решителни, за да изпълни своите длъжности. Това се вижда от [1] [. . .] смелостта, с която опозициите захващат да говорат в своите вестници, при всичко че тъй неотдавна е владял ужасний терор, който бяха въдворили Кобурците. Но и двете опозиции, които ратуват днес против правителството, са компрометирани в очите на народа. Ако той ги следи то е само затова, защото изказват това, което мисли и желае. Не сме загубили, че досега не сме работили. Мисла даже, че това е било по-полезно, отколкото вредно. Сега обаче трябва да излезнем от своята недеятелност, но ако искаме да действуваме с енергия и да видим полза от деятелността си, трябва да се решим веднаж завинаги да не чакаме нищо от Русия. За да извлечем България от днешното ѝ положение, трябва да се надеем само на себе си и на народа. Опитът и времето ни дадоха такива горчиви уроци, от които е време да извлечем полза.

Вазов ми пише, че имало силно брожение между офицерите против правителството. Тукашните вестници представляват положението на Кобурга критическо в последне време. Може да има някоя свръзка между тия два факта. Не зная дали арестуването на Попова и другите офицери, замесени в кражба с него, не е дало повод на това брожение.[2]

Радвам се, че Начев[3] е назначен на служба. Ако обаче се чака от него да тури край на владеющата анархия в Солунската гимназия, не зная дали изборът ще се окаже много сполучлив. Екзархията се явява покровителка на учителите.[4] Кой знае колко ръмжат против нея в София.

Предай поклоните ми на госпожата.

Прегръщам те.

Твой всепредан друг, К. Величков.

БИА — НБКМ, II Д, 10 543, л. 52—53, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Следва зачеркнато: фактът, че.

[2] В писмото си от 16 март 1888 г. Вазов съобщава на Величков за разцепление на управляващата партия, за арестуването на офицерите Бонев, Петров и Попов и за атаките, които опозицията предприема срещу беззаконията на правителството. Вж. Ив. Вазов. Събрани съчинения. Т. XX, с. 68.

[3] Касае се за Никола А. Начов, вземал активно участие в живота на Източна Румелия, бил е директор (министър); през 1888 г. Н. Начов бил назначен за директор на Мъжката гимназия в Солун.

[4] По онова време Българската екзархия в Цариград играе важна роля за просветното дело сред българското население в Македония и Одринско, изложено на чужди влияния.

42. До Д. Ризов

Флоренция, 16/28 апр. 1888.

Бай Ризов,

Приех писмото ти от 2 тек. Извини, че ти отговарям малко късно. Благодаря ти сърдечно за искреността, с която ми пишеш и за добрите

чувства, които изказваш към мене. Вярвам не се съмняваш, че храна такива също чувства към тебе и мисля, че си имал случай да се убедиш в това в Пловдив и в София. Отдавна съм проклел и не преставам да проклинам политиката, която считам виновница на нещастията ми, но никога не съм хранил вражда към ония, които, благодарение ней, са били, при известни случаи, мои противници, освен ако са я заслужвали със своя личен характер. Намерил си първото ми писмо студено, и имаш може би право, но вярвай, че не съм искал нарочно да ти пиша студено писмо. На тая официална студенина, както я наричаш, и която ти е направила такова лошо впечатление, виновно е единствено нещастното разположение на духът, в което са ме довели теглата и разочарованията. То се е отразило въпреки мене в писмото ми. Ти сам теглиш от няколко време, но какво трябва да е моето положение, който загубих всичко, което можеше да бъде един идеал, една цел на живота ми, и от повече от две години се лутам в един непрогледен лабиринт от нравствени изтезания? Трябва да права неимоверни усилия върху себе си, за да устоя против страданията, с които се бора. Нещастия много по-малки биха направили човек[а] мрачен скептик и недоверчив към всичко. Ако това зло не ме е постигнало още, то е защото се мъча още да мисла, че не е загубена всяка надежда. Ако обаче ме попиташе някой — защо и в какво се надея, не бих можел да му кажа нищо. При политическите нещастия, порази ме голямо домашно нещастие със смъртта на милата ми майка. Тая загуба е неутешна за мене. Тъжен и ужасен е животът, когато, както става с мене, в миналото е посипан с развалини и нещастия, а в бъдащето не го озарява никаква надежда. Често ме обладава такова убийствено чувство от досада и равнодушие, което не зная сам как успявам да го победа. Пиша ти всичко това, за да си обясниш по-добре защо писмото ми не е било тъй горещо, както си желаял.

Сърадвам те за статията ти в „Напред“.[1] От българските вестници получавам само „Напред“, и то защото бай Кърджиев се е сетил да ми го праща, за което му съм крайно благодарен. Статията ти, както и въобще цялото направление на „Напред“, отговарят с твърде малки изключения на моите взглядове. Не може обаче да се очаква от правителството да влезе в указаний от тебе [път], подир избирането на Кобурга,[2] то е фатално тласнато в орбитата на австро-маджарското влияние и ужасните последствия, които води със себе си, освен със съкрушението на Кобурга и на правителството му. За да стане това, съмнявам се, че ще бъде достатъчно да се премахне Кобург. Привържениците на Кобурга знаят какво ги чака, ако загубат властта и ще направят всичко, за да я запазат, и това не е чудно да им се удаде при апатичността на народа от една страна, и от друга, при настоящата политика на Русия и решителната подържка, която са уверени да намерат в неприятелите на Русия. Премахването на Кобурга би дало очакваните от тебе резултати, но ако би имало в България нужните елементи, за да откопчат властта от ония, които са го довели и които днес тъй безбожно изтезават отечеството. А има ли ги тия елементи? Пишеш ми, че са захванали да се проявяват утешителни признаци в България. Имало живо брожение в духовете против правителството и доказва това до известна степен резкий и дерзостен язик, който държи опозиционний печат. Трябва според мене да се работи още за пробуждането на духовете. Би било полезно едно задружно действие на опози-

цията, която е днес разкъсана, но за жалост не зная дали е възможно да имаме това. По моето мнение по-добре е да се чака още. Едно прибързано неуместно действие би могло да заплете положението в ущерб — за много време поне — на ожиданията ни.

Както ти, така и аз се бора с финанциялни мъчнотии. Аз имах някоя и друга спестена пара, но средствата ми са тъй малки, щото съм принуден да вода един живот пълен с лишения. Желая ти да намериш средства, за да продължиш своето учение. Както ти са писали от България, откогато съм дошъл в Италия се занимавам с живопис, но от своите занятия аз не съм очаквал друго, освен да прекарам с по-малко досада времето, което ми е съдено да прекарам в изгнание. За едно сериозно и прилежно прилежание, от което само може да се очакват положителни резултати, изисква се, при много други условия, спокоен дух, което мене ми липсва.

Прегръщам те сърдечно.

Твой К. Величков.

БИА — НБКМ, ф. 178, II В, 7654, 3 л., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Величков поздравява Д. Ризов за обширната му статия за вътрешното положение в България и международната обстановка, поместена в два броя на Напред (III, бр. 9, 12 март, с. 2—16; бр. 10, с. 3—16, 1888), подписана с псевдонима Радикал. Статията е раздразнила силно правителствените среди, официозът Свобода се занимава с нея в няколко броя.

[2] В споменатата току-що статия (с обстоен анализ на политическото положение в страната) Д. Ризов изтъква, че помирението с Русия е една „неизбежност за България", която се налага от две обстоятелства: 1. „Преодоляващата част от бълг. народ желае безусловно това примирие; 2. Едно примирие с Русия е предпочтително за България пред всякакви прекъснати сношения с тая държава" (Напред, III, бр. 10, с. 15).

43. До Б. Величков

Флоренция, 4 май (н. с.), 1888.

Любезний ми брате,

Казваш ми в последнето си писмо, че ще ми пишеш пак скоро. Почаках няколко деня, но като не получих писмо, не можах да се задържа да ти не пиша. Писмата ми нямат друга цена, освен тая, която им дава искрената братска обич. Затова единствено те са могли да те трогнат. Какво повече трябва от това, за да направи писмата ни скъпи един за други? Разбираш защо ти бях толкова сърдит преди, когато ми пишеше тъй рядко и как ми е драго сега, когато приемам често твои писма. Благодаря ти за Стоянкиния портрет. Но що за нещастен фотограф е бил тоя, при когото сте я водили да ѝ снеме портрета? Не можах да я позная от първи път. Защо Стоянка не ми е писала? Въобразяваш си с какво нетърпение чакам писмото на доктора Лобелича. Убеден съм, че той ще потвърди моето мнение за твоите недуги. Надявам се, с настъпването на хубавото време, да ми пишеш скоро или сам че си престанал да се вълнуваш за здра-

вието си. Това лято ще сториш добре да идеш да прекараш един-два месеца на някое планинско място. Аз не съм зел още никакво решение за себе си. Жал ми е да прекрата засега своите занятия по живописта. Не виждам при това още нужда да се връщам. Какво ще права в България? А да ида другаде, както ми пишат някои приятели, не ми се ще. По-добре е в такъв случай да остана в Италия, дето от пребиването си мога да извлека някаква полза. Говори за това с тате и пиши ми какво мислите. Както ти съм вече писал, мислех да ида в Рим към края на тоя месец, но иска ми се сега да отложа пътуването си в столицата за септември, — ако разбира се не се реша да се завърна в България. Напоследък ми писа Ризов, който, както можеш да знаеш, се намира в Лиеж. Писмото му съдържаше най-горещи чувства към мене. Сега сме с него в редовна преписка. От него е била статията, обнародвана в Напред с подпис Радикал. Почнал ли е да се издава цанковистки орган?[1] И нашите приятели мислили да почнат издаването на вестник в Пловдив. Не зная дали са направили нещо. Страхувам се, че не ще да има в Пловдив доволно сили за редактирането на един порядъчен вестник. Аз не мисла, че губим нещо, дето нямаме свой вестник. При известни обстоятелства е по-износно за една партия да мълчи, и чини ми се, че това може да се каже за нас в настояще време.

Чел ли си драмата „Ивайло“ от Гешова? Ако си я чел, пиши ми как ти се е видяла. Вазов ми пишеше, че Ивайло не е личност сгодна за драма.[2] Аз мисла, че всичко зависи от начинът, по който се третира предметът, за да стане или не драматичен.

Проса извинение от д-ра Лобелича, дето съм погрешно писал името му.

Предай синовните ми поздравления и почитания на тате и братските ми целувки на Стоянка. Сърдечни поздравления на годеницата ти.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5888, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] През 1888 г. започват да излизат няколко вестника и списания с русофилско и антистамболовистко направление, едни от които биват скоро спрени, а други продължават при конфискации на броеве и съдене на редакторите им: Македония (1888—1893), Българско (1888); Правда (1888); Родолюбец (1888—1898); Христо Ботйов (1888—1900, с редактор Д. Ризов) и др. „Цанковистки“ партиен орган не е издаван.

[2] Вазовото писмо до Величков е от 16 март 1888 г. Вж. И в. В а з о в. Събрани съчинения. Т. XX, с. 66.

44. До С. Бобчев

Флоренция, 5/17 май 1888.

Любезний ми бай Бобчев,

Пиша същевременно тебе и на Маджарова, и понеже по същите работи пиша и на двама ви, несъмнено ще падна в повторения; надея се обаче,

че няма да ви дотегна с това. Нашите всички тегла впрочем не са друго освен повторения едно на друго, но какво да се прави, когато сме принудени все да пишем за същите дертове и болки. Пишеш ми, че не си разбрал ясно какво мисля по въпроса за завръщането в България. Едно много ясно мнение мъчно е и да може да се изкаже по тоя въпрос. И аз мисля като тебе, че за нас не е дошло още време за деятелност вътре в България. От това обаче не трябва да отиваме до такова песимистическо заключение, че партията ни е съсипана. Ние сме една разбита войска, но въпреки поражението си разчитаме на такива сили, които чакат само един случай, за да се сгрупират около нас и да почнат изново борбата. С нас е народът, който, колкото повече е потиснат, толкова повече ни става предан. Това го знаят софийските завоеватели и се боят да ни дадат свобода на действие. Самата логика[1] на неща[та] ще ги принуди един ден, щат-не щат, да ни позволят да работим. Да чакаме ли да дойде това блажено време, та тогава да се върнем? Не мисля. Ний можем и сега да се върнем и, ако и осъдени на бездействие, нашето присъствие в България само по себе ще надигне духът на партизаните ни и ще ускори времето за деятелност. Но, според мене, още по-добре е, които могат да чакат, да не се връщат още. Нашето стоене извън България е един протест както пред народа, тъй и пред Европа, против днешний ред на работите и по моето мнение тоя протест има голямо значение. Народът знае, че не можем да му бъдем полезни в България и вън от България гледа на нас като на мъченици на своята кауза. Аз бих желал да се върнем с достойнство в България и възможно е, ако изчакаме още — след като сме чакали вече толкова много — да се представат обстоятелства, които да ни[2] улеснат това. Видиш, че нямам едно решително мнение и мисля, че е мъчно да се дойде до решителни заключения както по тоя частен въпрос, така и по общий въпрос за една линия на поведение. Ето защо, ако и да одобрявам идеята за едно събрание в Цариград, не мисла, че е още време да стане. Станало сега, в него не може да се земат никакви свестни решения. Трябва да почакаме да се разнесе малко тая мъгла, в която се лутаме всички. Но ще се разнесе ли някога? Да не губим още надежда.

Излишно е да ви моля да ми дадете каквито сведения бихте имали за положението. Няма да ви пиша нищо за Русия, защото прекарвам минути на негодуване против нея и не е чудо да пропусна думи несправедливи. В историята на нашите отношения с Русия има много тъжни страници, и когато ги разгърна, мъчно се уталагам.

Поздрави баба попадия, ако е в Цариград и пиши ми де е хаджи поп и що прави.[3]

Кореспондентството ми достава не само работа, но и едно развлечение, което е толкова нужно за нас в тия тежки времена, и в това отношение заслужаваш сърадвания.

Поздравление и поклони на госпожата. Кой знае колко трябва да е израстнала Койка.[4] Прегръщам те,

Твой предан К. Величков.

БИА — НБКМ, II Д, 3189, 2 л., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Първоначално е написано: самите събития.
[2] Следва зачеркнато: позволят.

[3] Отнася се за Г. Тилев.
[4] Койка (по-късно по мъж Кося Поповилиева) е дъщерята на С. С. Бобчев.

45. До Д. Ризов

Флоренция, 9/21 май, 1888.

Бай Ризов,

Отговарям и аз малко късно на последнето ти от 7 тек., за което проса извинение. Познава се, че писмото ти е писано от човек уморен. Вярвам да си се освободил вече от ангарията на екзамените.

Ти преписваш с приятели в България и си по в състояние от мене да знаеш положението. В редките писма, които приемам от своите в Пловдив и Пазарджик, за политика и дума не става, било защото аз сам не ги насърчавам да ми пишат по тоя предмет, било защото не се доверявам на пощата. Не мисля обаче, че ще изминат много години, преди да се създаде в България едно положение, при което да стане невъзможно на Кобурга и на приятелите му да се подържат, каквито и средства да би употребявали за това. Цензурата, теророт и другите подобни насилствени средства, с които днес тиранически управляват Кобурговите привърженици, могат да им помогнат до едно време. Трябва да се отчаем за човещината, ако би могло да бъде другояче. Самото правителство знае, че народът не е с него, почвата, следователно, на която стои, не е здрава. Аз не обусловявам паданието му с времето, във всеки случай не мисля, че може да съществува много време. На това именно основание, чини ми се, че трябва още да се чака. Несъмнено е, че днес болшинството от офицерите са с правителството, но докога ще трае тая привързаност? И днес вече има значително число офицери, които ненавиждат правителството. Ако и да са малцина, при известни случаи, благодарение на преобладающите в солдатите чувства, могат да станат господари на военната сила. Едно прибързано действие, било само против Кобурга, било революционно, може да забави благоприятното развитие на работите.

Вестниците в България, въпреки всички преследвания, ратуват дързновено против правителството, въодушевени навярно [от] подържката, която намират в народа. Освен „Напред“ никой друг български вестник не съм видял и чел откогато съм дошъл в Италия. Пишат ми от Цариград, че „Търн. конст.“ се списвала много добре.[1] Някои наши приятели се дори боят да не би, при отсъствието на Цанкова от София, партизаните му да минат на Каравелова страна. Аз мисля, че нуждата ще накара скоро разните фракции от опозицията да се съединат.

Не ми пишеш какво мислиш да правиш подир екзамените. Ще останеш ли в Белгия, или ще се върнеш в България?

Прегръщам те братски.

Твой К. Величков.

БИА — НБКМ, ф. 178, IIВ 7655, 2 л., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Величков е имал лични впечатления само от в. Напред, но Търновска конституция, както и другите опозиционни вестници са развивали трескава политическа дейност.

46. До Д. Ризов

Флоренция, 1 юний, [1]888.

Бай Ризов,

Отговарям май късно на последното ти писмо, за което моля прошка. Струва ми се, че нашите взглядове върху положението [се] твърде малко различават, а може и никак. И мене постоянно ме тревожи като тебе мисълта, че България, изскупена със славянска кръв, благодарение на своите безсъвестни управници и на Кобурга, ще се намери на страната на Австрия, редом със Сърбия в борбата, която предстои между славянството и германизмът. Пред вид на тая ужасна случайност големи длъжности предлежат на опозицията, и аз одобрявам напълно идеята Ви, че тя трябва да се организира революционно и да се опита, поне в последний момент, да се отвърне България от течението, в което е увлечена.

Българский народ не може да одобрява една политика, която осъжда да дигне ръка, в една сюпремна борба, против Славянството, и трябва да се надеем, че, ако и днес да се представя съвършена марцина (?), ще се окопити най-сетне и ще разбие коварните планове, скроени от един чужденец-авантюрист и няколко българи-изверги. Тая е днес целта, която трябва да си постави и да преследва с всичките си сили опозицията. Едно споразумение в тая смисъл с влашките и сръбските патриоти се налага от само себе.[1] Негодуванието против Милоша и политиката му в Сърбия зима всеки ден по-големи размери. В него захванали са да се увличат вече и членове от тая прогресистка партия, която тъй много помогна на Милоша, за да предаде Сърбия на Австро-Маджарите и да им отвори пътя към завоеванието на Балканский полуостров. За това ще пиша на своите приятели в Цариград. Но както и ти признаваш (?), за да може да изпълни своите обязаности, опозицията е длъжна да се въздържа от всяко необмислено и преждевременно действие, което при една несполука би усилило правителството и спряло неговото разложение. Засега тя трябва да се задоволи да води борба против него само с морални средства. Вярвам, че всички в опозицията споделят това мнение. Излишната нетърпеливост може само вреда да ѝ нанесе. Същото мисля и в това що се отнася лично до Кобурга. Не ми се вярва, че премахванието на Кобурга ще спаси положението. Касае се в България за премахванието на една система, а не на едно лице, и това не трябва да се предприема, додето опозицията не види, че разполага с достатъчно сили, за да извърши успешно предприятието, или додето не ѝ го наложат събитията.

Радвам се, че ще се завърнеш в България и желая ти да намериш нужните средства, за да [п]родължиш по-нататък своите науки. Там ще узнаеш по-добре положението и, надявам се, че ще ми пишеш. Колкото за себе си, намирам се в голямо недоумение. Не мога да зема никакво решение какво да права занапред. Засега наклонен съм да остана още няколко време в Италия, ако е възможно поне една зима още.

Прегръщам те братски,

К. Величков.

Пиши ми на следующий адрес: Piazza dell'Unita, № 10, p. t.

БИА — НБКМ, ф. 178, II В, 7656, 2 л., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Величков пише тия редове навярно по повод на някои мисли, които Ризов е изказал в писмата си. В печата не е бил поставян пряко въпросът за такова споразумение.

47. До Д. Ризов

Флоренция, 8 юли (н. с.) [18]88.

Бай Ризов,

Съжалявам, че не можех тутакси да отговора на писмото ти от 1 тек. Писмото ми ще получиш навярно, когато се завърнеш в Брюксел, дето желая да си сполучил в мисията си. Сега довършвам някои работи, които изпращам именно утре за България. Това стана причина дето закъснях отговорът си и това е причина, дето няма да намериш отговора ми тъй дълго, както желаеш и както би се искало мене самий да го направа. Ако и в кратко, ще се постарая да отговора на всичките въпроси, които ми задаваш.

По въпроса на настоящето положение на работи[те] чини ми се, че и двама имаме право. Не ще дума, че то е създадено насилствено и поддържано изкуствено, че няма и не може да има никаква сериозна почва в страната, и в това отношение имаш право като казваш, че не може да се нарече една система на управление. Не мисла обаче нито аз да имам право като го наричам така в тоя смисъл, че както и да е било създадено и на каквито и фалшиви основи да се крепи, то е един факт, с който трябва да се разчита, факт такъв, щото, ако се не събори до избухването на една война между Австрия и Русия, ще предаде България на първата, за да се възползува от силите ѝ в борбата си против втората. Това всичко обаче има само отвлечено значение. Практически въпросът е да се знае, ще ли се премахне това положение, като се премахнат Кобург и Стамболов. Много размишлявах аз като получих писмото ти и доволно се разколебах в първото си убеждение. Като се земе пред вид несъстоятелността, както нравствена, така и политическа на всички други, които се считат днес за фактори на бълг. политика подир Стамболова и Кобурга, има много основание да се мисли, че паданието на тия двамата ще повлече след себе си паданието на създадений от тях режим. Но като мисла на 9 августа, ставам, въпреки себе си, боязлив и скептик. Ето защо не бих съветвал да се предприема нещо, преди да се имат достатъчно гаранции за сполука. Паданието на днешний режим би трябвало да отстъпи място не на анархия и бъркотии, които би изложили България на опасности, но на един нов правилен режим, основан на желанията и интересите на българский народ. Не е достатъчно да се събори днешний режим; ония, които го съборят, трябва да имат възможност да го заместят с друг, без да се излага страната на дълбоки и опасни сътресения. А не ще дума, че наший въпрос би трябвало да го решим сами ний, българите. Само слепите могат да не виждат и да не съзнават, че днешната криза не може да трае, и ако не бъдем способни ний сами да я разрешим по начин, който, като запази бъл-

гарската независимост, да удовлетвори същевременно желанията на Русия, тя ще предизвика рано или късно намесата на тая последната, и тогава кризата ще се разреши в наша вреда. Страхувам се даже, че е вече късно да мислим за предо[т]вращението на това зло, ако е истина, както говори почти целий европейски печат, че сближението на Германия и Русия ще развърже ръцете на Русия в български въпрос, който ще получи едно разрешение благоприятно за нея. Италиянский печат изказва единодушно това мнение. Скоро ще видим дали е тъй. Ако това е истина, подир свижданието на двамата императори Русия не ще да се забави да направи нови и решителни дипломатически постъпки по нашите работи.[1]

Италиянската демокрация съчувствува на Франция и е решена да направи всичко, за да остане Италия неутрална в една война германско-френска. След демокрацията с чувства доволно франкофилски са либералите, които в камарата съставляват левицата (la sinistra). Оттам нататък всички дишат вражда против Франция, едни повечето за републиканските й учреждения, други защото им тежи признателността към Франция, трети от глупа завист. Тая вражда се споделя и поддържа от двора. От тия три елементи най-силни са последните за жалост. Това обаче не ще каже, че в решителен момент не могат да бъдат накарани да отстъпат. Това ще зависи много от обстоятелствата, в които би се започнала една война между Германия и Франция. Ако те са такива, щото явно Германия да има право, либералите наравно с истинските демократи ще се завземат да задържат Италия да не зема участие във войната. Разницата между либерали и демократи по тоя въпрос състои в това, че последните отхвърлят съюза с Германия и Австрия, а първите го приемат, но като оръжие за мир, а не за отмъстителна война против Франция. Консерваторите и ретроградите, с една дума върлите монархисти приемат го с всичките му резултати. Печатът им не престава да хвърля хули и клевети против Франция и да възбуди итал. народ против френците. Не се пропуща за това нищо. Е просто учредена една сатанинска печатна война против Франция. Напоследък демократический печат сериозно се завзе да противодействува на това течение и може да се каже, че направи твърде много вече. Правителството се стресна и както то, така и народът захващат да хранат сериозни съмнения върху добрите сетнини за Италия от Германский съюз. Възкачването на настоящий германский император изстуди много германофилските чувства на италианците. Печатът не се е сериозно озадачил от сближението на Германия с Русия, което, ако се сбъдне, ще тури Италия зад вратата и ще я застави да играе незавидна рол в[2] съюз.

За съоте[че]ственика ми не ти писах нищо, защото живее в Рим. Той се казва, ако се не лъжа, Конст. Анастасиев. Нищо не зная за него. Ще го намера когато ида в Рим. Видиш от това, че не мисла още за връщание. На Кърджиева може да са говорили, че ще се завърна някои от моите роднини или приятели в Пловдив, които желаят да се завърна и са помислили, че и аз имам същото желание.[3] Страшно ми е дотегнала чужбината и уединението, но не се решавам при това да се завърна, защото не виждам още що имам да права в България. За нас не е мислимо нито вестник да издаваме. Аз те облажавам, че се завръщаш в България и както ти съм писвал и други път, пак те моля да ми пишеш оттам. Поздрави бай Кър-

джиева когато се завърнеш. Не ще траят много илюзните му. Ония, които доведоха Кобурга, не могат да изведат България от днешната криза.

Прегръщам те,

Твой К. Величков.
Piazza dell'Unita, № 10, p.t.

БИА — НБКМ, ф. 178, II В, 7657, 4 л., ориг. ръкопис, мастило.

[1] В едно от писмата си Вазов съобщава на своя приятел: „От свиждането на императорите обаче малко се въстрогват русите. Уверяват даже, че Вилхелм е излязъл недоволен от Петербург: царят се отнасял твърде церемониално, даже сухо с него. Никой не вярва да е станало някакво съглашение, па и печатът не транспирира такова нещо, ако изключим гатканията" (И в. В а з о в. Събрани съчинения. Т. XX, с. 85).

[2] Следва нечетлива дума.

[3] В същност Величков е забравил, че неведнъж е изразявал желанието си и намерението си да се завърне скоро в България. Вж. писма № 28 от 7/19 авг., № 29 от 11/23 авг., 32 от 28 септ. 1887 и др.

48. До Б. Величков

Флоренция, 9 юлий (н. с.) [18]88.

Любезний ми брате,

Непростителен грях сторих, дето не отговорих по-рано на двете ти последни писма! Какви хубави писма! Знаеш ли от кога не си ми бил писвал така? Не можеш да ми сториш дар по-ценен от тия две хубави братски усмивки, които си ми изпратил с писмата си. Четох ги няколко пъти и всякога с възрастающа наслада. Убеден съм, че хубавото настроение, душевното спокойствие, при което са писани, ще се укрепат още повече занапред и твоите писма ще бъдат за мене извор все на такива сладки вълнения. Продължавай да ми пишеш често. Чужбината и уединението биха сломили сърцето, ако не можеше човек да види от време на време, че има нейде да мислат и да милеят за него.

Ти знаеш, че няма да ти откажа никога съгласието си за женитбата ти. Бих желал само да станеше когато се завърна, и, ако е възможно, при обстоятелства, които биха вдигнали всеки облак от щастието ви. Не искам да гледаш на желанията ми като на пречка, но ако ти би било възможно, би ми направил голямо удоволствие с отлагането на свадбата. С това би увеличил за мене шансовете да присъствовам и аз. Знаеш, че аз не съм никога престанал да вярвам в бъдащето и кой знае дали не ще стане скоро възможно да се завърна. Засега мисла съвършено като тебе по въпроса за моето завръщание. Ти изказваш по тоя повод твърде верни и здрави възгледи, които ме укрепиха в мнението ми да стоя още няколко време тука.

Утре изпращам с вещите на г. Клисурова[1], който се връща в България, някои свои работи. Вещите може да се забавят месец и половина, ако не и два. Изпращам шест работи, от които една има за Говедарова, по една на Юрукови и Драгомирови и три ще останат за вас. Те са адресирани до Говедарова, и аз ще го моля да ви ги изпрати всичките, за да

ги види тате. Не зная ще ли ви харесат. Надея се, че ще бъдете снизходителни, като имате пред вид, че са работи на един начинаващ. Живописта е вещ трудна и не се постигат резултати удовлетворителни ни в година, ни в две, ни в три.

Тъжни, но верни са съжденията ти за нашата литература. Литература! Имаме ли право и ние да говорим за литература?

Кажи на бай Гешанова[2], като му предадеш поздравленията ми, че няма никакви условия за приемане в Академията. Стига да дойде брат му и е сигурен, че ще бъде приет.

Тука от няколко време постоянно валеха дъждове и времето се така разхлади, щото останах и досега във Флоренция. На 15 мисла да ида в Пиза и оттам в някой крайморски град. Пиши ми на следующий адрес: Piazza dell'Unita, № 10, p. t. От тука ще ми пращат писмата дето и да ида.

Предай синовните ми поздравления и почитания на тате. Прегръщам Стоянка. Поздрави годеницата си.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5943, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Отнася се за художника Петко Д. Клисуров.
[2] Става дума очевидно за политически приятел или близък на Величков. В другите му писма неговото име не се среща.

49. До Б. Величков

Виарежио, 5/17 авг. [18]88.

Любезний ми братко,

Забавих тоя път отговорът си на последните ти две писма, защото ги приех малко късно. В последнето си писмо, като ти казвах да отложиш сватбата, аз изказвах едно просто желание, което би могъл да земеш във внимание, ако това ти е било възможно и което не е трябвало да те вълнува. Аз се радвам еднакво, като зная, че си честит. Изпращам ви най-горещите се целувки и сърдечни благопожелания. Твоята млада съпруга ще намери в мене същите преданни и неизменни братски чувства, които храна към тебе. Очаквам наскоро да ми изпратете портрета си.

От писмото ми до Атина[1] си видял, че съм на морето. Тука стоях цял месец, който прекарах доволно скучно и утре ще се завърна във Флоренция. Досега времето беше търпимо, от няколко деня обаче зе да се усеща силна горещина. Ако продължава, ще отида на някое планинско място да прекарам 15 деня. Ти си много добре избрал София, за да прекарате горещите дни. София за лете е чудесно място. Ако видиш там г. С. Костова[2], поздрави го от мене и кажи му, че сега, като се върна във Флоренция, ще гледам да направа някои от нещата, които ми иска за „Христоматията". Бях му изпратил няколко малки стихотворения, за които ми пише, че му се много понравили.

Ако и тоя път да ти пиша на черно[3], мисла да престанем. Доволно е да скърбим нещастната си майка в мисълта си.

Прегръщам те изново, както и другарката ти и изново ви благопожелавам всяко и най-пълно щастие.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5918, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Писмото до Атина — по-малката сестра на К. Величков, не е запазено.
[2] Касае се за Стефан Костов, който в работата си над готвената от него и Д. Мишев „Христоматия по изучване на словесността" влиза в преписка с Ив. Вазов, К. Величков и други емигранти в чужбина.
[3] Писмата на Величков от тоя период са писани на хартия с траурни кантове.

50. До Б. Величков

Флоренция, 4/16 ноември. [18]88.

Любезний ми братко,

Имам да ти отговарям на две писма. Благодара ти, че тъй акуратно и често се сещаш за мене. Не мога да се въздържа да не повтора и тоя път, колко ми са мили и приятни писмата ти. Ще се почудите всички, както съм се чудил и аз тука със странното съвпадение, което се случи, че един ден тъкмо [преди] да получа последнето ти писмо, с мене стана същото примеждие, от което е пострадала Евдокия. Аз живея от два месеца вън от градът, и понеже напоследък стана малко студено, хазяйката ми донесе един мангал в стаята, за да се стопла. Още заранта усетих, че ме удари в главата и го изнесох вън, а сам излезох да похода из улиците. На връщане ми го внесоха по-разгорян и аз го оставих. Всичко вървя добре до пладне, подир ядене обаче ми стана изведнаж зле и точ в точ изпатих същото, каквото е изпатила Евдокия. Благодарение обаче на бързата помощ на хозяйката и на други живущи в къщата, мина всичко скоро, остана само едно малко главоболие, което мина през нощта. Четох писмото ти на един млад българин, който е дошъл тука напоследък, за да учи рисование и знаеше станалото с мене примеждие и се е чудил с мене заедно за това странно съвпадение.

Сърадвам те за занятията ти и не се съмнявам, че ще излезнат от тях добри резултати. Продължавай да ми пишеш с какво се занимаваш. Драго ми е, че си почнал да водиш хигиенически живот и че намираш полза от него.

Костов ми изпрати първата част от „Христоматията"[1], както и първата книжка от „Библиотеката св. Климент"[2]. Аз не съм прегледал още ни едната, ни другата. Ако си чел „Библ. св. Климент", пиши ми какво мислиш за нея. Чини ми се, че издателите ѝ имат намерение да ѝ дадат едно ясно определено направление, но пипат със страх, което не е навярно елемент на сполука. Костов ме кани да стана и аз член на Дружеството[3], както и да прата нещо за обнародване. Мисла да изпрата нещо.[4] Ако

си писал нещо, защо не станеш и ти сътрудник на „Библиотеката“? Недей бива боязлив. Аз съм убеден, че ще напишеш нещо хубаво.

Тука времето е променливо засега, но студ собствено не сме усетили още. Аз все продължавам да отлагам своето заминуване за Рим. Много се боя, че през зимата малко ще се ползувам от пребиването си в Рим.

Предай синовните ми почитания и поздравления на тате и братски поздравления и целувки на Евдокия и Стоянка.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5917, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Първият том от „Христоматия по изучване словесността“ е издадена в Пловдив през 1888 г.

[2] Литературно-общественото списание Библиотека Свети Климент (1888—1891) излиза под редакцията на Петко Каравелов.

[3] Библиотека Свети Климент е издавано от дружество „Свети Климент“.

[4] Вж. писмо № 51, бел. 1.

51. До Б. Величков

Флоренция, 3/15 дек. 1888.

Любезний ми брате,

Отговарям малко късно на писмото ти от 15 минал. и проса извинение. Бързам да се възползувам от хубавото време, което има сега, за да довърша някои започнати работи и затова никому почти не съм писал напоследък. Работа почти цял ден и вечер не ми се иска ни да чета, ни да пиша. Отучил съм се от едно[то] и от другото.

С нетърпение чакам да ми пишеш, какво си писал за Кърджиева. Чакам да ми го проводиш, когато го напечаташ. Драго ми е, като слушам, че около Кърджиева са се събрали нови сили. Има обаче неща, които не ми харесват в направлението на вестника му. Жалко е, че няма в Пловдив друг самостоятелен вестник. Ти си страшно ожесточен против Каравелова и имаш право. Аз имам тая слабост да бъда снизходителен към падналите. Колкото за „Библиотеката Св. Климент“, без да се намеси в нея политиката, би могло, според мене, да ѝ се даде едно направление по-съобразно с обстоятелствата и нуждите на времето. Едно списание, колкото и литературно да бъде, трябва да отзовава онова, което вълнува обществото във времето, когато се пише. Това и отсъствува според мене в първата книжка поне. Писах за същето на Костова, но в отговора си нищо ми не споменува и чини ми се като да го е стигнало яд от моята бележка. Пратих му за обнародване две стихотворения, едно преводно и другото оригинално, той ги е харесал, но не знае дали ще може да се обнародва второто, защото списанието ходило и в Турция, а стихотворението („Слав. песен“) може да обиди турското правителство.[1]

Докторът ми изпрати ром[ана] „Борба за независимост“[2], но аз не съм имал още време да го прочета и не зная доколко заслужва добрите

отзиви, които е дал за него печатът. Докторът силно кори Коцова[3] за конкуренцията, която е искал да ни направи с „Христоматията". Той има доволно право. Чакам с нетърпение да вида втората част. Страх ме е, че няма да бъде много сполучена, като съда от няколкото стихотворения преводни и оригинални, поместени в първата част.

Фанчето ми пише, че прекарвате почти всичките вечери заедно и това ми е много драго, особено за тате. Предай му синовните ми поздравления и почитания. Братски целувки и поздравления на Доша[4] и Стоянка.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5935, 4 с., ориг. ръкопис, виолетово силно избеляло мастило.

[1] По-късно Величков е пратил на С. Костов и други стихотворения, преводни и оригинални. В годишното съдържание на списанието са посочени следните работи от Величков: „Облак", „Славянска песен" (без заглавието на стихотворението, с. 145—146); от Петрарка „Покорност на съдбата" (с. 146—147); от Кардучи „Panteismo" (с. 147); от Метастазио „Човешкия живот" (с. 147—148); от Е. Кантала „Орел и славей" (с. 148); от Стекети „Кога листата капнат във лесът" и „И аз съм син злочест на своя век" (с. 149); „Усамотение" (с. 301—302); „Ехти морето" (с. 302); от Петрарка — „Смъртта на Лаура" (с. 302—303) и „Лаура" (с. 570).

[2] Д-р Иван Драгомиров му е изпратил току-що излязлата книга от Д. Ганчев „Борба за самостоятелност. Исторически роман из живота на българите в XIII в.".

[3] Отнася се за българския учител, книжовник и журналист Димитър Цанков Коцов (1854—1893), един от редакторите на в. Българин (1877—1887), редактирал в. Възраждане (1885) и в. Освобождение (1885). Автор е и на редица учебници. Навярно е възнамерявал да издаде и христоматия, за което го укорявал д-р Драгомиров. Такава книга обаче Д. Коцов не е издал.

[4] Доша (Евдокия) е снахата на К. Величков (жената на Б. Величков), Стоянка — най-малката му сестра.

52. До Б. Величков

Флоренция, 25 дек. 1888.

Любезний ми брате,

Бързам да отговора на последното ти писмо, за да ти изпрата навреме, както тебе, тъй и на достойната ти и дражайша мила съпруга най-сърдечните си братски благопожелания по случай на Нова година. Желая ви здраве и живот на дълги и дълги години и да се изпълнат най-горещите ви и въжделени мечтания. Предай също братските ми и най-сърдечни благопожелания с много целувки на Стоянка. Съжелявам, че тя, както и Евдокия, не се решиха да ми пишат. Така бих имал случай направо да им честита Нова година. Чини ми се, че ще ме накарат да им пиша първи аз, което впрочем ще ми бъде крайно приятно, и когато мисла все ми е жално, че не съм направил това досега.

Очаквам скоро да ми пише Фанчето и затова не ѝ пиша сега. За всеки случай, предай, както ней, тъй и на Данаила и на децата благопожеланията ми за Нова година.

Не можах добре да узная от писмото ти, дали си приел последното мое писмо, в което имаше приключено друго за Говедарова. Скоро след като ти писах, приех от него телеграфически пари, с които можах да разплата някои от дълговете си и да проживея досега. Очаквам скоро пак да ми прати пари, така щото няма що да мислиш сега. Благодара ти във всеки случай от сърце за готовността, която показваш да ми услужиш. В това не съм се съмнявал никога и следователно не съм и можел да искам да те обида, както види се, ти си искал да разбереш от писмото ми до Фанчето. При първа нужда няма да се забава да се възползувам от твоето любезно предложение. Тия дни мисла да пиша Манчеву[1] за пари, и ако откаже да даде, ще размисла, дали не трябва да го дам под съд, за да изкарам поне ония пари, за които имам запис. Докторът ме съветва отсега още да го дам под съд, но мене е противно да постъпа тъй, преди да съм изчерпал другите добри средства. В чантата ми, която остана у Фанчето, има от Манчева запис за около шейсе или седемдесе лири, потърсете го и ми пишете, ако сте го намерили.

Тука съм поканен да участвувам като сътрудник в едно списание, което ще почне тия дни да се издава от една група мои приятели под название „Vita nuova“ (Нов живот).[2] Аз мисла да пиша нещо за българската литература и затова ще те моля да ми изпратиш първата част от нашата „Христоматия“[3], дето има един кратък обзор върху историята на бълг[арската] писменост, както и някоя друга книга, ако има по същия предмет.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5915, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Става дума за Драган В. Манчов.

[2] Списанието „Vita nuova“ започнало да излиза през 1889 г. Първата книжка е с уводна статия от Enrico Nencioni. В списанието са сътрудничили и следните автори, между които ще са били и приятелите на Величков: G. Setti, Angelo Tomacelli, G. Mazzoni, Bruno Sperani, Giovanni Morradi, Diego Garoglio, Giovanni Pascoli, Alberto Cantoni.

[3] Величков има пред вид издадената от Вазов и него двутомна „Българска христоматия или сборник от образци по всичките родове съчинения“, излязла в Пловдив през 1884 г.

53. До В. Петков

Флоренция, 25 дек. 1888.

Любезний тате,

Не зная дали ми се не сърдиш, като ти не пиша по цяла година. Аз считам писмата, които пращам на Богдана, като писма и тебе направо. Искам да вярвам, че и ти сам си ги считал така и не си ме обвинявал в небрежност, което не би било никак справедливо. Няма минута в живота ми, когато да не мисла за тебе и да не моля бога да приближи денът, когато ще мога да целуна отеческата ти десница.

Приеми най-горещите ми и сърдечни синовни почитания и благопожелания по случай на празника си и на Нова година. Нека се надяваме, че Новата година ще биде по-щастлива от миналата за нази. Имаме право да се надеем, че изново ще дойдат добри дни и само да имаме живот и здраве надеждите ни няма да закъснеят да се изпълнат. Тая година беше за тебе честита, че видя Богдана задомен и можеш да се радваш на младата му и добра булка, която, не се съмнявам, че прави всичко, за да заслужи да я обичаш като своя дъщеря и че Данаил и Фанчето с хубавите си дечица дойдоха да живеят в Пазарджик. Аз не одобрявах в началото, дето тий са оставили Пловдив, но не можех да се не радвам, че са дошли в Пазарджик, като мислих колко радост са донесли тебе с преместването си.

Аз реших и тая зима да остана в Италия, за да продължавам своите занятия по живописта, а напролет ще мисла за връщане. Без да съм направил големи успехи, надявам се да не съм загубил времето, което съм прекарал досега тук. Мислих да свърша и ви изпрата за Нова година някои нови свои работи, но не ми се удаде да изпълна желанието си. Ще се старая да изпрата нещо къде края на януарий или в началото на февруарий, когато мисла да замина за Рим и оттам за Неапол.

Със здравието съм добре. Миналите две години зимата, при всичко че не е студена като у нас, беше сравнително лоша. Тая година обаче имаме много хубаво време. Студ собствено не сме усетили още. Понякога вали дъжд и тогава тука се казва, че е времето лошо, но тука дъжда го докарва южний вятър, и когато вали е топло, така щото ако от една страна е зле, от друга е добре. Лошото за мене е това, че не може да се работи добре.

Като ти благопожелавам изново Нова година, последвана от дълги други години, пълни с щастие и с всичките радости, за които е достойно любящето ти и безценно бащинско сърце, целувам най-почтително десницата ти и оставам като всякога

твой всепредан и всепокорен син
К. Величков.

АИЛ — № 5916, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

1889

54. До Б. Величков

Флоренция, 2/14 февр. 1889.

Любезний ми брате,

Приех вчера писмото ти от 29 миналий и бързам да ти отговора. Писмото ти ми произведе такова голямо удоволствие, щото на драго сърце ти простих, че ми отговаряш късно, Това разбира се не трябва да ти послужи за насърчение, за да отговаряш и занапред така късно на писмата ми. Благодаря ти за „Христоматията“ и за „Историята на литературата“[1]. Същата история на литература, както и друга една кратка от някой си Попов[2] ми беше изпратил по-напред и Костов. От тях аз си послужих са-

мо за датите и за някои имена при написването на статията, която е свършена и ще се печата идущата събота във „Vita Nuova“. Ще ти изпрата веднага списанието, за да я четеш. Тя е много кратка, но съм казал в нея, щото може да се каже за нашата бедна литература, нищетата на която съм се старал колко-годе да прикрия. Редакторите на „Vita Nuova“ останаха поразени като я прочетоха и горещо ме сърадваха, никой не е очаквал че тъй добре ще пиша по италиянски, особено като при занятията ми с живописта, с която си вада очите от заран до вечер, не съм могъл да изучавам както трябва езика. В статията обещавам да направа едно особено студио за Вазова и за съвременната литература. Бих имал нужда за това от някои от Вазовите сбирки, „Гусла“ и „Поля и гори“. Няма ли да ти дотегна, ако те помоля да ми ги изпратиш, както и броя от Труд, дето има писано за Вазова, па било и някои броеве от Шуменската Искра[3], за да вида някои стихотворения от новий поет? Кърджиев ми бе изпратил преди няколко деня 7 броя от „Напред“, в тях обаче не видях това ново направление, за което ми пишеш. Във всеки случай той няма да успее много в идеята си. Лъжеш се като мислиш, че зная по-добре от вас нашите работи. Малко чета вестници и при това тукашните малко пишат за нашите работи. Те са погълнати в своите работи, които не отиват много добре. Криспи става всеки ден по-нетърпим с диктаторский начин, по който иска да управлява, но италиянците нямат човек, който да го замести. После смущенията, случившисе в Рим, той произволно запрети всички събрания и митинги. Отвред се чуват викове и протести, но са осъдени да останат гласове, въпиющи в пустинята.[4] Моите приятели са франкофили и затуй мога да живувам с тях. Италиянската литература е в краен упадък. Вън от 3—4 поета, в нея няма нищо отрадно. От тях съм превел вече нещо и мисля още да преведа. Някои преводи ще има в „Христоматията“ на Костова[5] и други във втората книжка на „Библ. св. Климент“, коя[то] не зная дали е излезнала.[6] В това се ограничават почти всичките ми литературни занятия сега. Радвам се, че сте зели да се занимавате сериозно с литература. Със скръб видях, че се оплакваш още от катара си. При всичко, че той сам по себе [си] е нищо, зимай нещо, за да го цериш. Аз следвам и тая година укрепително лечение, от което виждам голяма полза. Жално е само, че го почнах малко късно. Не ми пишеш нищо за Манчовите записи. Намерихте ли ги? От Говедарова нямам писмо от повече от месец. Не зная какво е направил с Манчова. Предай поздравленията ми на тате, Доша и приятелите.

Прегръщам те. Твой всепредан брат

К. Величков.

АИЛ — № 5914, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Освен споменатата в писмо № 50 „Христоматия“ Б. Величков ще е изпратил на своя брат „История на литературата“.

[2] Отнася се за Георги Д. Попов, съставител на книгата „Кратък исторически преглед на българската литература от началото на писмеността до нашето време“, излязла в Пловдив през 1886 г.

[3] „Искра. Научно-литературно списание“ (1888—1897) излиза в Шумен под редакцията на В. Юрданов. Покрай превежданите чуждестранни автори (Достоевски, Толстой, Шекспир и др.) в него участвуват със стихотворения и поеми Ив. С. Андрейчин, А. Узунов, М. Москов, Т. Ц. Трифонов, с критични статии и рецензии П. Пешев, с други материали Д. Страшимиров и пр.

[4] След смъртта на Депретис (юли 1887 г.) Криспи поел функциите и на министър на външните работи. По-късно той все по-ярко се изявява като проводник на брутал-ната антинародна политика на управляващата класа.

[5] В т. II от „Христоматия по изучвание словесността" (Пловдив, 1889) са поме-стени следните Величкови преводи от италиански поети: от Т. Тасо — откъс от поемата му „Освободений Йерусалим" (с. 75—84); от Хораций — одата „Селский живот" (с. 446—449) и „Сатира против ония, които осъждат чуждите недостатъци" (с. 472—474); от Л. Стекети — стихотворението „Просекиня" (с. 466). Към поемата на Тасо и към одата на Хораций са приложени и биографии на поетите.

[6] Вж. писмо № 50, бел. 3.

55. До Б. Величков

Флоренция, 11/ 3 февр. 1889.

Любезний ми брате,

При всичко, че не съм получил още отговор на последнето ти писмо, реших се пак да те безпокоя за пари. Ще получиш настоящето ми чрез Говедарова, комуто пиша за същото. Чакам от него писмо, за да вида какво е направил с Манчова и мислех, че Манчов ще се реши един път да стане човек и че не ща вече да се виждам принуден да безпокоя нико. го за пари, но още нямам отговор от Говедарова. В случай, че не дад пари, ако намериш записа, за който ти бях писал, ще го дам под съе и крайно ще ме задължиш, ако ми пишеш, дали си намерил записа. Додед то обаче се изкопчат пари от ръцете на тоя Шейлок, аз нямам на кои други да полагам надежди, за да не бедствувам тука, освен на тебе и на Говедарова. В случай че той не се намери с пари, ще те моля и сега да ми изпратиш нещо. Ще ми направите обаче една много голяма услуга, ако, както пиша и нему, се споразумеете и ми изпратите една по-крупна сума, защото е възможно да се реша наскоро да ида в Рим и Неапол.

Тука е Генадиев[1], който е дошъл в Италия за поправление на здравието си. Може да пътувам с него, защото и той иска да иди в Рим и Неапол. Поздравлява те. Тука зе вече да се запролетява и времето е чудно хубаво. Няма нужда да ти казвам, че при това хубаво време и аз съм добре. В последнето си писмо Юруков обещаваше да ми помогне и той по-нататък. Ако ми пратите пари заедно с Говедарова, не били можал и той да даде нещо? Предай му заедно с тоя въпрос най-горещите ми поздравления.

Поклони и поздравления на тате, Доша, Стоянка и Фанчето.

Прегръщам те. Твой всепредан брат

К. Величков.

П. П. Недей казва никому, че Генадиев е тука.

АИЛ — № 5913, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Отнася се за Харитон Генадиев (1861—1914), български журналист и лексико граф, съставител на френска граматика (1896), френско-български речник (1899) Превел е „Клетниците" от Юго (1897), „Човекът, който се смее" и др.

56. До Б. Величков

Рим, 5 март/6 апр. [18]89.

Via della Purificazione, 18, р.р.

Любезний ми брате,

Последнето ти писмо приех, когато се готвех да тръгна за Рим и оставих да ти отговора оттука. Отговорът ми закъсня май множко тоя път, но ти ще ме извиниш. Рим ме просто обая още от първий ден на стъпването ми в него. При всичко че съм имал всякога за него едно понятие високо, то се оказа по-долне от онова, което намерих. Тука съм вече осемнайсет деня и ни един ден не съм престанал да обикалям паметниците му, музеите му и стариите му и при все това не съм видял нито една четвърт от онова, което има да се вижда. Ще разбереш лесно това, като ти кажа, че има за виждане почти 100 музея и 360 черкови, от които поне стотe са истински музеи. Не ти говора за стариите, които са разхвърляни по всички страни на градът и които изискват само по себе повече от половина месец, за да ги изгледа човек. За да извлечеш полза от посещението си на някои музеи, трябва да се върнеш по няколко пъти. В черковата Св. Петър съм бил вече четире пъти и пак мисла да ида да я вида. Във Ватиканът съм бил три пъти и още не съм успял да вида всичко. Вчера бях отишъл там единствено за картините на Рафаела и стоях два часа да гледам 10 картини. Какъв гений! Каква сила! Разбрах защо му се удивлява и покланя цял свят от толкова векове. Не можеш да си въобразиш, колко остава човек уморен, след като види тия чудеса. През целий ден после такава една обиколка съм буквално смазан. Тука се утвърдих още повече в намерението си да пиша нещо за Рим и[1] пиша всеки ден впечатленията си, които мисла отпосле да разработа, и в грубата форма, в която са нахвърляни, те са зели вече да съставляват нещо доволно голямо. Мисла, че една книга за Рим, пълен с толкова исторически[2] възпоминания, с първостепенни паметници от всички векове, с толкова чудеса от живопис и скулптура, ще излезе интересна и ще се чете с удоволствие и полза, даже ако не би била хубаво написана.

Мисла да остана тука още 10-на деня и после ще тръгна за Неапол, но предвиждам, че ще остана без пари и ще те моля, щом приемеш писмото, било сам, било с Юрукова, да ми изпратиш поне 150 франга. От Неапол ще пиша за пари на Говедарова. Зная, че ще ме извиниш, ако злоупотреблявам с братската ти обич.

Поздрави Доша, тате, Стоянка, Юрукови.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5944, 4 с., ориг. нечетлив ръкопис, мастило.

[1] Следват зачеркнати: права, зимам.
[2] Зач.: паметници.

57. До Б. Величков

Рим, 30 март/11 апр. [18]89.
Via della Purificazione, № 18, р.р.

Любезний ми брате,

Приех завчера писмото ти и бързам да ти отговора. Бях ти писал преди няколко деня и те молех да ми изпратиш доде съм тука още 150 франга. Ако си приел писмото ми, надея се да си изпълнил молбата ми, за което още отсега ти благодара най-сърдечно. Генадиев замина завчера за Неапол, дето ще ме чака. Както ти пишех, аз ще се побавя тука още десет деня, защото ми е просто жално да остава тъй скоро Рим. Продължавам да държа бележки и всякой ден виждам да става по-широка рамката, която мисла да им дам, в случай че имам търпение да ги приведа в ред. Вчера ходих да вида в Сената едни афрески, написани от един съвременен италиянски живописец и се убедих още веднаж в какъв упадък е днешното италиянско изкуство в сравнение със старото. В същий ден ходих да слушам проповедника падре Агостино, който подига цял кръстоносен поход против съвременний материализм и атеизм от амвона на св. Карло, една от най-големите църкви в Рим. Църквата е пълна всеки ден с по 5—6000 посетители и нерядко стават схватки между паписти и радикали. По-напред посетих един частен музей, за да видя един знаменит портрет на Беатриче Ченчи[1] от Гвидо Рени[2]. Вечерта рисувах във Форума. Пиша ти това, за да видиш как употреблявам дните си тука и ще намериш, че се старая колкото мога да извлека полза от пребиванието си във вечний град. Но за това, колко нещо е нужно човек да прочете и да знае. Бързам сега да изчета Историята на папите.

Благодара от душа на Евдокия, дето тъй ласкателно се е отзовала за писмото ми. Надявам се, че ще ми направи чест да ми пише пак. Надявам се също да получа скоро писмо от Стоянка.

Вълнуваш се, че не можеш да следваш европейските събития. По мое мнение нямаш големи причини да скърбиш за това. Аз бих счел едно щастие да ги не следва човек никак. Не ми пишеш как са очите ти. Очаквам да науча, че си оздравял напълно. Чети колко е възможно малко, а вечер и на свещ никак.

Предай синовните ми почитания и поздравления на тате.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5912, 4 с., ориг. ръкопис, силно избеляло мастило.

[1] Беатриче Ченчи убила баща си — жесток и развратен човек (Франческо Ченчи), и била наричана красивата отцеубийца. По нареждане на папа Климент VIII тя била обезглавена през 1599 г.

[2] Гвидо Рени (1575—1642), бележит италиански художник, роден в Болоня. Създал е прочутите картини: „Аврора", „Христова глава", „Отвличането на Елена", „Беатриче Ченчи" и др.

58. До Б. Величков

Кастелламаре, 17/29 апр. [18]89.

Любезний ми брате,

Приех в Рим 150 франга и ти благодара безкрайно. Понеже скоро тръгвах от Рим, оставих да ти пиша от Неапол, но от десет деня откак бях дошъл тука, едва вчера се установих. Досега все сме се скитали да търсим място дето да се спрем и едва вчера избрахме Кастелламаре. Живеем в една къща, отдето има един просто очарователен вид над целий неаполитанский залив, ограден във всичкото си пространство с весели градове и зелени градини, зад които се протакат разкошни хълмове и планини и всред тоя чуден пейзаж Везувий, издигнал се като един вечно застрашаващ гигант, безспирно пуши. Нощя се види пламъкът му, който излиза от кратера му, който изглежда в лазурната синева на небето като една грамадна боска. Ходих преди пет деня в Помпей и там останах разочарован просто от римляните. Колкото ми се бяха видели великани в Рим, толкова ми се видяха дребни в Помпей. Къщята са мрачни, малки прехлупени, улиците тесни до безобразие, и ако не бяха храмовете, театрата и баните, никога не би[х] повярвал, че тука са живели римляни. Това е поне първото ми впечатление. Тия дни ще ида пак в Помпей и ще вида, дали няма да се изменат първите ми впечатления, но кой знае. Оттука се отива за половин час в Помпей. Тука най-важната ми работа ще бъде да приведа в ред бележките си за Рим. Колкото повече мисла за предметите, за които ще пиша, толкова повече се увличам от идеята си и надявам се да направа една добра книга. Ще ти пиша по-нататък какво съм изработил. Ризов ми пише да му изпрата нещо за един календар, който искал да издаде.[1] Мисла да му изпрата някое извлечение от книгата ми за Рим. По него ще може лесно да се съди за книгата. С голяма радост видях, че е направило удоволствие на Евдокия обещанието ми да ѝ направа една малка картина. Ще гледам да свърша тука картината. В Рим не можах нищо да направа. Ако бях стоял там поне един месец, времето си щях пак единствено да го употреба да гледам музеи и паметници.

Поздравлява те Генадиев. Ще ти пише днес.

Предай синовните ми почитания и поздравления на тате. Братски поздравления на Доша, Стоянка, Фанчето и Данаила. Целувки на децата.

Прегръщам те. Твой всепредан брат К. Величков.

Адресът ми е: Castellamare di Italia, via st Basilie, villa Volano, numero 11.

АИЛ — № 5911, 4 с., изписани — 3, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Писмото на Д. Ризов, с което е искал от К. Величков материали за календар, засега не е известно. Календар от Ризов не е бил издаден.

59. До Д. Юруков

Кастелламаре, 18/ 30 май, 1889.

Любезний ми Юруков,

Писах ти преди няколко време, но нямам още отговор. Страхувам се да не би да не си бил в Пазарджик, когато е стигнало писмото ми. Приех преди няколко деня 240 франга от Говедарова, който не престава да ме отрупва със задължения. Никога няма да му се изплата. Както обаче си видял от писмото, тия пари едва ми стигнаха да разправа дълговете си и останаха ми само колкото да мога да чакам нови пари. Писах чрез Говедарова на Стамбулова[1] да даде 300 франга. Не зная ще ли даде Стамбулов и кога ще даде главно. Аз искам да тръгна от тука за Цариград подир 10 деня най-късно. Затова, моля ти се най-убедително да ми изпратиш сам каквото можеш. Исках главно да не принудех Говедаров да ми праща пари, защото ме е просто срам, като мисля, колко много е сторил вече за мене, без да мога да се надявам, че ще му се изплата някога. Мисла да ти писах, че имам намерение да ида в Цариград. На това ме реши още повече едно писмо на Драгомирова, който ми явява, че ще иде там да прекара лятото с децата си. На отиване ще гледам да замина през Атина и да остана там поне една седмица.

Времето тука едва сега зе да се оправя. Никога не съм виждал май по-лош и досаден. Целий месец мина с дъждове и облаци. Можеш да си въобразиш, как тежко се усеща такова поганско време в едно място, изобилующе с хубости, на които си принуден да гледаш от прозореца си само през една мрежа от влажна и гъста мъгла. Единствено спасение намерихме, и аз и другарите ми, в работата. Без това не зная как бихме преминали тоя ужасен месец. Аз пиша своите „Писма от Рим“, които съм вече преполовил. Когато се върна ще бъдат окончателно свършени.

Братски поздравления на Фанчето и хиляди целувки на децата. Де мислите да прекарате лятото? Защо не изпратиш Фанчето и децата в Цариград заедно с Атина през юлий? Моето удоволствие ще бъде двойно да намера там и тях. Не ги пращай, за бога, на чифлика.

Прегръщам те сърдечно.

Твой като брат, К. Величков.

Castellamare di Italia,
via s-t Basilie, villa
Volano, numero 11.

АИЛ — № 5854, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Отнася се за политическия съмишленик и приятел на Величков, румелийския деец Д. Стамболов, който също бил емигрант в Цариград.

60. До Б. Величков

Кастелламаре, 24 юний/6 юл. [18]89.

Любезний ми брате,

Преди шест деня ти писах, че получих стоте и осемдесе франга. От отвореното ти писмо разбрах, че ще ми изпратиш други пари, за да мога да тръгна, толкова повече, че ти си бил приел вече предпоследнето ми писмо, от което си видял, че 180 франга далече няма да ми стигнат за път. И досега обаче нямам ни писмо, ни пари. Това ме крайно безпокои, защото не виждам кога ще мога да тръгна оттука. Мисла, че тоя е трети месец как съм тука и страшно скучая. Съвсем безполезно губа времето си, а при това парите отиват и не мога да зная тия, които ще ми изпратиш, дали ще дойдат навреме и ще бъдат доста, за да тръгна. Понякога ми иди да мисла, че никога няма да излеза оттука и проклинам часът, когато съм дошъл. Навремени търпа такива мъки, щото излизам от кожата си. Аз мислех, че вий ще влезете в положението ми, но виждам за жалост, че писмата ми не са успели да ви трогнат. Ако да знаех, че още има много време да се съсипвам тука духом и тялом, бих продал, вярвай, всичко що имам, за да тръгна. Братски те моля да ме не оставяш повече в това неопределено положение. Страх ме е просто, че ще остава здравието си тука. Да бих могъл поне да се занимавам, но нищо не ми върви. За мене бяха два радостни деня, когато получих последнето ти отворено писмо и тогава можах да довърша писмото, което от толкова време бях почнал да пиша за Ризова. Скоро обаче паднах пак в унинне. Не зная бил ли си в Пловдив. Два деня след като ти пратих предпоследнето си писмо писах и на доктора Драгомирова да се срещне със Стамбулова и да му иска пари. Той ми не отговори и ти ми не писа нищо за това. Надявам се Стамбулов да е дал пари. Пиши ми. Надявам се това ще бъде последнето писмо, което ти пиша оттука. Не мога да мисла, че вий ще знаете колко страдая и ще ме оставите равнодушно да се изтезавам.

Обсипвам с целувки милото ти бебенце. Братски поздравления на Доша и на Стоянка. Синовни почитания на тате.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5909, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

61. До В. Петков

Кастелламаре, 13/25 юлий, 1889.

Любезний ми тате,

Нуждата ме накарва да безпокоя и тебе със своите дертове, но вярвам, че няма да ми намериш вина за това. Пиша ти, защото ме е страх, че може Богдан, след като се е свършил изпитът, да е излезнал от Пазар-

джик. В случай че го няма там, моля да отвориш приложеното писмо за него и да го дадеш на Юрукова. Той ми писа преди десет деня, че ми са пратили телеграфически пари, дори се съмняваше, дали писмото му ще ме намери тука, но аз и досега не съм приел пари, нито пък писмо или телеграма да зная, че ще получа. Намирам се в най-голяма и тежка неизвестност. Бях дошъл тука само за един месец, а стават вече три месеца как стоя тука и още не мога да зная кога ще тръгна. Като се надявам все да получа пари и да тръгна, не работа почти нищо. Така последните два месеца съм ги загубил съвсем напразно и при това тегла най-тежки мъки. Докторът ми беше явил, че ще отиде да прекара един месец в Цариград, и аз се готвех да ида да ги вида, но виждам, че не било писано да стане, защото, когато ида в Цариград, ако ми е съдено да ида някога, ще намера, че са се завърнали. Аз ще моля и тебе да направиш щото можеш, за да ми се доставят средства да излеза оттука. Имам малко пари у г. Стамбулова в Пловдив. Ако той не е дал на Юрукова, опълномощавам ви, както тебе, тъй него и Богдана, в случай, че ми изпратите свои пари, да вземете от него и да си прихванете щото сте дали.

Богдан ми беше писал, че му се е родило дете. Понеже е зел напоследък обичай да ми пише накратко, той не ми обади син ли е или дъщеря. Не мога да ти изкажа колко съм се радвал. Ублажавам всички ви, че можете да се радвате на детето. Изпращам му хиляди целувки.

Приеми синовните ми почитания.

Целувам десницата ти.

Твой всепредан и покорен син
К. Величков.

АИЛ — № 5908, 4 с., изписани — 3; ориг. ръкопис, мастило.

62. До Б. Величков

Кастелламаре, 13/25 юлий, [18]89.

Любезний ми брате,

Приех навреме отвореното ти писмо от 3/15 текущий и благодара ти сърдечно за трудът, който си си дал за мене, но той не е принесъл резултатите, които си очаквал, защото аз и досега не съм получил пари, нито телеграма или писмо, за да зная, че ще получа. Не зная как да си обясня това след писмото ти, в което ми казваш, че ми са изпратени пари телеграфически. Види се, че не само Юруков не е направил нищо, но нито ти е обадил, че не ми е изпратил пари. Не ми се вярва поне, че ти би знаял, че не ми е пратил пари и би се сдържал да ми не пишеш. Замаял съм се просто. Никога не съм мислил, че ще имам толкова да тегла. Аз ти се моля пак братски да направиш щото можеш, за да излеза от бедствието, в което съм се погрузил, във всеки случай да ми пишеш веднага ще ли ми се изпратат пари, колко и кога. Опълномощавам те, ако дадеш свои пари, или земеш от другаде, да ги прихванеш, щом земеш пари от Стамболова, който предполагам, че не е дал пари на Юрукова, та затова и той не ми

е пратил нищо. Юруков не е искал ,види се, да дава свои пари от страх да ги не загуби. Не го съда за това. Всеки има право да прави своите сметки както му по-добре изнася. Както видиш, надеждата ми да се срещна с доктора и Атина в Цариград изчезна. Той забрави да отговори на последнето ми писмо, страх ме е дори, че не отговори на две мои писма и не зная дали не трябва да предполагам, че му е съвсем безразлично, че съм отишъл или не в Цариград. Мислех като ида там, да направа нещо и за тебе, но не зная дали ще стигна за това навреме. Не зная защо си зел обичай напоследък да ми пишеш отворени писма и то тъй наредко, щото понякога неволно зимам да мисля, че не ти е много приятно да се преписваш с мене. Ако писмата ми ти причиняват някаква досада, отдай това на нещастията ми, а не на желанието ми да ти причинявам неудоволствия. Желая никому да не дотегвам и затова искам да тръгна оттука, като мисля, че в Цариград ще мога по-лесно да уреда живота си, без да имам нужда от никого. Може и да се лъжа. И при това не зная дали и ще мога някога да ида.

Мислех, че може да си отишъл някъде вън от Пазарджик сега, като трябва да се е свършил изпитът, затова писах и на тате. Крайно ми е жално, че се принудих да безпокоя и него, но той ще види в каква нужда се намира[м] и ще ме извини.

Поздрави Доша и Стоянка. Целувам детето ти.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5907, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

63. До Б. Величков

Кастелламаре, 21 юлий/ авг. 1889.

Любезний ми брате,

Писах ти преди осем деня. Ако си приел писмото ми и си уважил молбата ми да ми отговориш веднага, трябваше вчера или днес да получа писмо от тебе. Останах излъган в надеждата си и реших да ти пиша пак за последен път. Искам и искам да зная веднаж за винаги — трябва ли да разчитам за пари от тебе и от дома въобще, или не. Не бих ти се сърдил ни най-малко, ако ми беше обадил още преди два месеца, че не ще ти бъде възможно да ми набавиш пари за път, защото зная с какви ограничени средства разполагаш сам сравнително с нуждите, които имаш, и защото си направил вече за мене много повече отколкото ти допущат силите. В такъв случай щях да се обърна към някои приятели и някой от тях би ми изпратил може би пари. Ти обаче прие върху си грижата да ми доставиш пари за връщание и аз не се обърнах към никого другиго, и ето тече вече третий месец откак се намирам в най-голяма и мъчителна безизвестност. Не стига, че не мога да излеза оттука, от една седмица съм съвсем без пари и живея само благодарение на добрината на хозяите си, на които не

е чудно скоро и да омръзне да ме хранат, като не могат да видат кога и дали ще ми дойдат пари, за да им заплата. Оставам сам да си съставиш идея за положението ми. Проклинам сто пъти на ден часът, когато съм се решил да дойда тука. Ако да можех да опиша скуката и мъките, които тегла, и железни сърца, да бихте имали, бихте се смилили за мене. Ако писмата ми досега не са ви трогнали, всичко което ще ви кажа ще бъде напразно. След като толкова време се скитам в чужбина, аз се радвах, че ми се представя случай да вида някои от своите в Цариград. Не би ми писано и тая ми радост да се сбъдне. Ще ида в Цариград пак като в чужбина. От два месеца аз съм приел всичко твоите две отворени писма, никой се не смисля да ми пише. Мнозина впрочем мислат, че не съм тука. Не зная парите, за които ми пишеше в последнето си писмо, изпратени ли са. Искам да предполагам понякога за утеха, че са изпратени, но е станало някоя погрешка при изпращането, като напр. в адреса и затова не са ми стигнали. Но и в такъв даже случай виждам едно небрежно обращение, което не зная как да си обясна. Било що било, аз те моля за последен път да ме извадиш от неизвестността, в която се намирам, без да се боиш да ми кажеш, че не можеш да ми услужиш, ако това ти е невъзможно.

В случай, че пожелаеш да ми телеграфираш, адресирай телеграмата: Castellamare, Stobia, Quiesisane, Villa Volano, num. 11.

Поздрави всички у дома.

Прегръщам те.

Всепреданий ти брат К. Величков.

Ако ми телеграфираш, тури непременно в адреса: Castellamare, Stobia, защото в Италия има няколко Castellamari.

Ако в четире деня нямам отговор, ще пиша другаде за пари.

АИЛ — № 5906, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

64. До Б. Величков

Цариград, 22 август, 1889.

Любезний ми брате,

Приех писмото ти завчера. Не ти отговорих още вчера, защото исках да поговора с някои тука по твоя въпрос. За жалост трудно е да се направи нещо свестно засега. Времето е късно и при това Н. Блаженство живее в Принкипо. Виждах го само веднаж и то за твърде малко време миналий петък, когато беше слязъл в Ортакьой. Ще вида по-нататък дали ще мога да направа нещо. Аз хванах тука квартира за един месец, през който се надявам, че ще имам работа. Ще вида после какво ще права. Тука климатът е добър и вярвам, че ще ми понесе. Много се възрадвах, като видях от писмото ти, че си бил това лято в Чепино. Види се, че си бил там сами.

Нищо не може да ми бъде тъй приятно, както сведенията, които ми даваш за син си. Не можеш да си въобразиш, как често мисла за него и кол-

ко жала, че не мога да го вида и обсипа с целувки. Трябва да го пазите добре, когато настъпи зимата, с нашите разнебитени къщи това е най-опасно време през годината у нас. Вярвам впрочем, че тате е зел мерки и е притегнал къщата. Тая година във всеки случай няма да повторите погрешката да внасяте мангал в къщи.

У мене няма ключ от куфара. Пишете на комисионера да го отвори с челингирджия. Аз мисля обаче, че понеже отива за Пазарджик, не би трябвало и да го отварят тука. Ще сториш добре да ми съобщиш адреса на комисионера, за да се срещна аз сам с него.

За миналите главоболия, които ви съм правил на всички ви, на драго сърце приемам и да не говорим вече, защото, ако има някой виноват, то съм аз. Пиши ми само дали е дал пари Стамболов и колко.

Научавам се, че „Напред" захванал изново да излиза в Пловдив.[1] Ако го приемаш, прати ми някои от последните броеве.

Извини, че ти пиша накратко. Днес се пренасям. Досега гостувах у г. Шопова, който ме прие тука крайно любезно.

Поздравления на тате, Доша и Стоянка. Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5905, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] През 1889 г. Напред! действително спира временно. Но и по-рано той не е излизал редовно по цензурни причини. В. Народно съзнание, изпитал също неведнъж удари на Стамболовата цензура, пише, че след друго временно спиране редакторът на Напред! съобщавал за трудностите, при които излизал вестникът (вж. Народно съзнание, бр. 25, 1 ян. 1888, с. 99).

65. До Б. Величков

Цариград, 2 септември 1889.

Любезний ми брате,

Писах ти преди десет деня, но отговор от тебе и досега нямам. Страхувам се да не би да не си приел писмото ми. Възможно е да ми не пишеш, защото сега, при отварянието на училището, трябва да си претрупан с работа. Моля ти се да ме не оставаш още повече време без писмо. Аз се установих вече тука за един месец и почнах да работа. Ще да имам, както виждам, работа за доволно дълго време. Почнал съм два портрета, една с туш, и другия с маслени краски, надявам се накрая на тая седмица да бъдат почти довършени. Ако излезнат добри ще ми предизвикат други поръчки. За пари не съм говорил, но когато ги свърша надявам се да бъда възнаграден доволно добре. Жално е само, че за няколко време поне не ща да мога да се занимавам със свои работи и съм принуден да остава и някои други, които не са довършени и които мислех да довърша тука. Важното е засега да се земе някоя и друга пара, ще дойде после време да се занимавам с чисто изкуство.

Тука времето е много добре. Имахме няколко деня наред вятър, но утихна и се върна пак топлината, обаче доволно умерена. Мислех много да ти пиша да дойдеш тука да се видим и да прекараш няколко деня. Чини ми се, че не си виждал Цариград. Оставих се от тая идея, като помислих, че сега не можеш да напуснеш училището. Ще остане това за по-нататък, ако прекарам зимата тука — през пролетта. У нас времето трябва да се е разхладило и да не стои добре. Виждах се с г-жа Шопова[1] и я разпитвах за Доша и за дома. Тя е била у дома преди три месеца нещо. Върна се от Панагюрище завчера, била е в Пазарджик само няколко часа у баба попадия. Вчера бях у тях на обед. Тука няма общество, вън от двама трима приятели няма с кого да се видиш и се скучае порядъчно затова. Аз отивам почти всеки ден в Екзархията да си полафувам с дяда Икономa и с другите там приятели и това ми е всичкото развлечение. В Ортакьой няма и кафене де да идеш. Ще се живее както се може.

Пиши ми как живеете вие в Пазарджик. Животът ви е сигурно подобър от моя, в тоя смисъл поне, че имате по-голямо общество, де да идете и с кого да се съберете.

Чини ми се, че ти бях писал в първото си писмо, да видиш между книгите ми, дали има La vie des Romains[2] и да ми я изпратиш, ако е възможно. Моля ти се пак да я потърсиш. Тя ми трябва за писмата от Рим, които сега почиват, но които съм решил един ден изново да прегледам.

Юруков ми не писа. Защо ми не пише Фанчето? Тъй желая да зная как са у дома всички.

Поздравления на тате, на Доша и на Стоянка и целувки на малкото.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5904, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Отнася се очевидно за жената на А. Шопов, секретар на Българската екзархия в Цариград, в чието семейство Величков често е гостувал.
[2] За тази книга Величков напомня на брат си и в други писма.

66. До Б. Величков

Цариград, 28 септември, 1889.

Любезний ми брате,

Можеш да мислиш, че съм прихванал от твоята болест, като не отговорих досега на последното ти писмо. Аз пръв съжалявам, че ти пиша тъй късно и надявам се, че ще ме извиниш за това. От няколко време съм много занят и като работа цял ден, не ми се иска после да похвана перо. Работа същевременно три портрета без голяма охота обаче, защото и трите ги права от фотографии, което ми се случва първи път и ми е просто противно. Досега не знаех дори, че може да се пишат човешки образи изуст, но виждам сега, че трябвало човек да бъде готов и да привикне на всичко. Единий е на Султана за Солунското училище и вярвам да излезе

той най-сполучлив, защото никой не го е виждал и стига боите да прават, наглед добро впечатление, ще се поправи. Скоро навярно ще имам да права един портрет по натура и то[ва] ме радва, защото само тогава има човек удоволствие да работи. Във всеки случай ще имам тука работа за цяла зима и ще изкарам някоя пара.

И ти мислиш за дохождане в Цариград. Нищо не може да ме възрадва повече от това, да те вида. Жалко, че не можа да дойдеш сега, защото от две седмици имаме тука чудесно време, почти лято. У нас навярно есента е захванала да се чувствува. Тука деня не можеш да излезеш от къщи, без да се потиш. И друго нещо обаче би попречило да дойдеш сега в началото на учебната година, пътуването ти би могло да се изтълкува от някои зломишленици, а аз не бих желал ни за идея да се компрометираш за мене. Нека остане дохождането ти за пролет.

Приех La vie des Romains едва завчера. Не зная дали си я късно изпратил, или са я държали тука на пощата. Мене ме беше страх да не пропадне, нещо твърде възможно с тукашната цензура. Драго ми е, че си приел сандъка от Париж и че си намерил в него книги, които те интересуват. Това ще ти биде до известна степен възнаграждение за белите, които си имал и за разноските, които си направил по получаването на сандъка.

Получих писмо от Вазова, той ме кани да се върна в България.[1] Види се, че той е намерил добър прием в София.

Предай синовните ми почитания на тате и поздравления на Доша и на Стоянка. Целувам син ти.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5903, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Първото писмо, с което Вазов съобщава за пристигането си в България, е от 2 май 1889 г. Но в него той не съветва приятеля си да се върне, защото намира почвата за литературна дейност „ялова". Същото мнение изказва и в писмото си от 29 ноем. 1889. Сега той му съобщава, че ще започне да издава литературно списание и го моли да изпрати за публикуване в него „Писма от Рим" (И в. В а з о в. Събрани съчинения. Т. XX, с. 112, 119).

67. До Б. Величков

Цариград, 4 ноември, 1889.

Любезний ми брате,

Приех завчера второто ти писмо. Скърба сърдечно, че не ти писах тъй дълго време, но не ми беше неприятно да вида, че си се безпокоил, дето не си приел скоро писмо от мене. Това е едно възнаграждение за безпокойствата, които съм сам търпял, когато не сте ми писвали често. Не желая обаче да се повтаря ни едното, ни другото. Истината е, че страшно ме мързи, отка съм тука, да пиша писма. Канил съм се цели два месе-

ца и едва преди няколко дена писах на Говедарова, на Драгомирова и на Вазова. От Вазова бях получил писмо (отворено), скоро подир пристигането си тука, за което впрочем мисла да съм ти писал. Беше ми особено съвестно, дето не бях писал на Говедарова. Той би имал право да каже, че като нямам нужда и не мисла за него. Няма никога да забрава добрините му, и всякога, когато мога да спомена за тях, усещам удоволствие. Не се чуди прочее, че тъй често в писмата си ти споменувам за него и за услугите, които ми е направил.

Мъчно ми стана за боледуването на детето. Навярно ще да вади зъби, но не било зле да викате доктора, за да не бъдете на мисъл. Знаеш ли, че аз му не зная още името, или не сте го кръстили още, та не му даваш име в писмата си? Ако е кръстено, предполагам да е на името на тате. Госпожа Шопова ми разказа една твърде приятна случка за него и за Доша. Един ден детето се развило и Доша от плачът му не знаяла какво да прави, за да му надвие и да го повие; най-сетне повикала Стоянка, която й свършила работа. Навярно детето продължава да е все вироглаво, но майка му ще е навикнала вече да побеждава вироглавството му и да се не бои от сълзите му.

Преди три недели казах на Вайсса да ти изпраща месечний си Каталог. Не зная получил ли си някой досега.

Тая неделя ще предам две мои работи, един портрет на Султана и една Мадона с детето Исуса, копие от Тицияна, която ще поклона на Н[егово] блаженство. Други два портрета ще свърша наскоро и навярно ще зема после да пиша портрета на първий Екзарх. Единий портрет, който права, е от натура, но съмнявам се, че ще излезе много сполучлив. Това не е нещо за чудене в живописта. И тя е като поезията, не винаги всичко излиза хубаво.

Времето се разкашкави. От една седмица постоянно вали и не се види кога ще спре дъждът. Аз съм слава богу здрав. И мене ме дразни малко един стар катар, леча го като пия всяка вечер пред лягането мляко. Съветвам те и ти да пиеш мляко. Ще усетиш несъмненна полза. Аз бих се избавил от катара си, ако бих могъл да напусна тютюна, но тука пуша като турчин.

Поздрави тате, Доша и Стоянка.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5937, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

68. Б. Величков

Цариград, 18 декември, 1889.

Любезний ми брате,

Ти пак си ми писал в минута на мрачно настроение, за което толкова пъти съм си позволил да ти мъмра и изново съм принуден да направа съ-

щето. Зная, че за това настроение е виновно доброто ти сърце, но всичко трябва да има мярка. Всичко, което днес тъй силно те вълнува и безпокои, ще мине без да остави диря. Бъди убеден в това. Цял живот лежи пред тебе и трябва да пазиш силите си за бъдащето. Грехота е да ги изнуряваш в излишни вълнения. Дълбока вяра храна, че не е далече онова време, когато ти сам ще се убедиш, колко право съм имал да ти отправям тия съвети. Те не произхождат само от желанието, което имам като брат, да те вида спокоен, но са основани на надежди, които, убеден съм, няма да ме измамат.

Укоряваш ме, че не съм отговарял на всичко, за което си ми писвал. Ако справедливо ме укоряваш, аз моля искрено да ми простиш. Ще се старая да не заслужа занапред за нищо подобен укор.

Вазов наистина почва да издава списание. То ще излезе в началото на януарий и може би по-рано. Той ме покани за сътрудник и аз му пратих първите две писма от Рим. В същий брой ще има една моя студия за Каравелова и две стихотворения. Пиши ми как си намерил писмата, когато ги прочетеш. Аз ги преработих твърде набързо.

Дадох на Н[егово] бл[аженство] Мадоната и предадох Султана, за който ми платиха десет лири. Свършил съм вече три други портрета, които ще дам тая седмица, тъй щото очаквам да се пообогатея за Нова година. Ще се старая да ви изпрата през тая седмица някои картини, които съм приготвил за вас и за г. Говедарова, д-ра Драгомирова и Юрукова. Ще ми бъде много жално, ако не намера пътник.

Каква хубава картина си ми изрисувал, когато ми казваш, че си държал детето на скута си, когато си ми писвал. Желая постоянно да лудува и да не остава да се загнездуваш в мрачните си мисли. Как е било възможно да бъдеш тъй мрачно настроен, когато си имал пред очите си сина си?

Приемете заедно с Доша най-сърдечните ми честитения за наступающите празници и за Нова година. Желая ви да ги посрещате и изпращате весели, здрави и честити за дълги и дълги години.

Предай поздравленията ми на г. Стоилова.[1]

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5938, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Отнася се навярно за Константин Стоилов.

1890

69. До Б. Величков

Цариград, 21 януарий, 1890.

Любезний ми брате,

Извини, че ти отговарям късно. Ний и двамата сме осъдени да захващаме все с такива извинения писмата си. Аз съм от началото на годината

много занят, при това крайно безпокоен за известието, което получих за боледуването на доктора и на Атина. Едва завчера се отдъхнах, когато получих от него писмо, в което ми съобщи, че е оздравял и че Атина е имала един прост бронхит, който ѝ е минал в една седмица. По-добре стана, че не ти писах, защото щях да ти пиша под влиянието на мрачното настроение, в което се намирах, и щях и тебе, и на всички у дома да причина безпокойство.

По известията, които дават вестниците, навред в България имало инфлуенца. Не зная дали е имало в Пазарджик и имал ли я е някой у дома. Да даде господ да не ви е посетила. Тя е сама по себе си нищо болест, но когато дойде човек трябва да се пази хубаво, защото може да се компликира и да стане опасна. Това го казвам по опит, защото аз я имах, но с пазене и с чай и коняк я прекарах твърде леко в четире деня. Следвайте наставленията, в случай че ви станат нужни, което желая да не се случи. Главно стойте у дома на топло, додето мине окончателно.

Казах ти, че съм много занят. Пиша една турска одалиска.[1] Картината е един метър дълга и един и 20 сантим. широка. Работа я с голямо удоволствие и върви успешно. Всички, които я видеха досега, я намериха добра. Вярвам да я свърша в пет-шест деня и мисля да я продам чрез лотария. Ако тука не се продадат всичките билети, възможно е да ти изпратя някои да продадеш в Пазарджик.[2] Мислиш ли, че може това да стане?

Не ми писа, пращат ли ти от Вайс месечний книгоразпис?

Касъров[3], издателят на „Денница", ми отстъпи във вид на гонорар 15 абонамента. Събрах вече 11 абонамента и мисля да събера още четире. Малко, но слава богу и за толкова. Тука произведе силно впечатление критическата студия за Каравелова.[4] Много души ме сърадваха за нея, може би не затова, че е хубава, но че за първи път се осмелява един да каже слово вярно и нецензурно за Каравелова.

Предай синовните ми почитания на тате и братските ми поздравления на Доша. Целувам малкия.

Прегръщам те сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

Изпращам ти фотография, снета от мой портрет, писан от мене и друга от една пак моя картина. Когато ви изпрата портрета, вярвам, че ще го намериш по-добър от фотографията, която не е сполучена.

АИЛ — № 5902, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Тука *пиша* — вм. рисувам.

[2] По онова време е било практика художниците да продават картините си чрез лотария (при липса на друга организация за откупуването им). По тоя начин К. Величков е продал и други свои живописни творби. (Вж. по тоя въпрос писмо № 71 от 16. II. 1890 до Б. Величков.)

[3] Иван Б. Касъров, столичен книжар и издател.

[4] Студията на К. Величков за Л. Каравелов е публикувана в сп. Денница, 1890, кн. 1, с. 36—42; кн. 3, с. 118—125; кн. 4, с. 171—174; кн. 5, с. 221—227.

70. До Б. Величков

Цариград, 8 февруарий, 1890.

Любезний ми брате,

Последните ни писма са се разминали, получил си навярно моето, когато получих и аз сам твоето. В това време слава богу се помете и инфлуенцата, но види се, че тя е върлувала по-силно в Пазарджик. Тука я вече няма никак.

Писах ти в последнето си писмо за лотарията, която мислех да издам за картината „Туркиня у дома си". Издадох лотарията, състои от 120 билета по 5 франга единият. Изпращам ти 16 билета, за да се постараете с Юрукова да ги разпродадете в Пазарджик. Пиша и нему за това. Дай му половината билети, и ако се потруди, надявам се, че ще успее да ги настани. Във всеки случай направете каквото можете и не се безпокойте, ако не успеете да продадете всичките билети. Желателно е само до 5 марта да зная колко са се продали, и ако е нужно ще ти пиша да ми върнеш обратно непродадените. Ще ти пиша по-нататък успешно ли отива работата.

Говедаров ми написа едно крайно любезно писмо и въобрази си, каква е добрината на тоя човек, без да искам нищо, като съм го предупреждавал напротив, че не искам нищо, изпратил ми един чек от 200 франга. Не зная как ще му се отплата за всички тия неизчислими и неоценими добрини, които ми е направил и продължава да ми прави.

За мене е съвсем енигматично онова, което ми пишеш за дяда икономa и за семейството му. Чини ми се да е всичко това една шега. Само едно житейско събитие зная да е станало в къщата му, то е, че се е била опрасила свинята му. Аз го бях помолил да пише на домашните си да ви дадат 5 скумрии от стоте, които ми беше казал, че изпраща у дома си. Но във всичко туй, що има, което да те принуждава да му пишеш, не разбирам. Да не са станали някои интриги? В такъв случай по-добре е да не пишеш нищо. Пиши ми по-ясно за всичко туй, ако е нещо важно, да ти кажа своето мнение. Ядох завчера при дяда икономa едно превъзходно прасе, изпратено от баба попадия. Ако сте добре с тях и се виждате, благодари ѝ от мене.

Поздрави тате, Доша и Стоянка и целуни хиляди пъти от мене сина.

Прегръщам те. Твой всепредан брат

К. Величков.

АИЛ — № 5901, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

71. До Б. Величков

Цариград, 16 февруарий, 1890.

Любезний ми брате,

От неделя насам все съм се канил да ти пиша за денят ти и не зная как ми се е изплеснало из умът и наместо вчера, пиша ти днес. Писмото ми ще стигне един ден по-късно, но честитенията ми и благопожеланията

ми са еднакво сърдечни и горещи и ти ще ги приемеш като да са стигнали навреме. Надявам се, че сте се възползували от случая и сте се повеселили напук особено на блаженопочившата инфлуенца.

Хокаш ме за лотарията. Сещам се по какви причини мислиш, че не съм сторил добре, но чини ми се, че не си прав. У нас е немислимо да се продаде каквато да било картина. Защо един живописец, който има нещастието да иска да се помине с писването на картини, да не може да извади на лотария един свой труд? Това средство е в употребление — ако и рядко, но все едно — и в Европа. Погледни така на въпроса и вярвам да измениш мнение. Отвред, дето съм пратил билети, имам добри известия. Генадиев е разпродал в няколко деня и 30-те билети, които му бях пратил. Той е наистина душа-момък. Когато ти се случи да идеш в Пловдив, не забравяй да го видиш. Мисля, че сте с него добри приятели още от училището.

В последното си писмо до Юрукова пишех му да те помоли да потърсиш из книгите ми контрактите ми с Манчова за „Отечество" и за „Христоматията". Не ми пишеш нищо за това в писмото си, но надявам се, че не си забравил да ми направиш тая услуга. Контрактите бяха, доколкото помна, в чекмеджето на писменний ми стол. Желателно е да се намерят, защото мисля да подигна процес против Манчова за всичко, щото имам да зимам от него. Генадиев ми пишеше, че брат му или Краварев[1] са съгласни да предприемат издаването на една малка христоматия, съставена от мене и от Вазова. Аз отговорих на Генадиева, че не е възможно да работа сега заедно с Вазова, но че сам се натоварям да съставя една христоматия, а колко[то] за Вазова, уверен съм, че ще ми даде съдействието си. Да видим дали ще се съгласат. Вазов ми писà днес и ми обещава съдействието си, но той ме съветва да гледам предпочтително да направа нещо за Данова.[2]

Тука едва сега усещаме, че има зима, но вчера се времето поправи пак. Очаквам скоро да се радвам на пролет.

Поздрави тате, Доша и Стоянка, целувам малкия. От Драгомирова нямам от много време писмо, не знам защо.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — 5940, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Никола П. Краварев, журналист и издател в Пловдив. Редактирал е вестниците Кукуригу (1882—1883), Правда (1894) и др.; един от редакторите на в. Съединение (1882—1886).

[2] Като обещава помощта си за Христоматията, Вазов добавя: „Тая Христоматия, както ми се чини, ще бъде една конкуренция на Дановите, които имат успех, и естествено ще нанесе ущърб Данову. Не е ли по-добре с Данова да влезеш в споразумение, за да му приготвиш нещо друго, ново — например като кратка българска енциклопедия или друга — книга подобно нова и потребна? Аз вярвам Данов да се съгласи. Спореред мене, по-добре е да се свържеш с един такъв солиден и предприемчив книжар, отколкото с вискочки — леки и ненадеждни. . ." (Вж. И в. В а з о в. Събрани съчинения. Т. XX, с. 131—132).

72. До Б. Величков

Цариград, 5 април, 1890.

Любезний ми брате,

Приех писмото ти. Твърде много се възрадвах, че сте прекарали добре празниците. Не губа надежда, че занапред още по-добре ще ги прекарваме. Аз продължавам да съм оптимист.

Не са ти се понравили много картините, които изпратих тебе и на Доша. Едната — кебритчийчето — е работена наистина бързо, при всичко това тя не е без достойнства. Другата не е твърде сполучена, защото е работена по една скица малка, направена по натура от мене. Скицата е у мене, обещал съм я на отца Тилева, и тя ми се нрави повече. Пратих ви другата, защото е по-голяма. Очаквай от тука по-добре изработени картини. Надявам се през есента да мога да изпрата няколко. Сега се занимавам почти изключително с портрети. Написах портрета на отца Тилева. Написал съм също портрета на Д. Бракалова, който е от няколко време тука. Портретът му излезе много сполучлив, и той не може да му се нарадва.

Тука беше преди няколко време г. Бъзайтов[1], който държи под наем търговската печатница в Пловдив. Съгласих се с него да му напиша един книжовен календар от 6—7 коли. Възнаграждението, което ще ми даде, е ничтожно, но аз приех, защото имам готов вече по-голямата част от материала, който ще влезе в календаря и защото разчитам на съдействието на някои приятели. Писал съм на Вазова и на Генадиева и надявам се, че ще ми изпратят нещо за календаря. Днес пиша за това и на д-ра Драгомирова. Ще моля и тебе да ми напишеш нещо. Гледай само да ми бъде пратено това, което ще приготвиш и да ми го изпратиш най-късно до 20 май, защото в началото на юний ще пратя ръкописите в Пловдив да се печатат.[2]

От Юрукова приех пълномощното. Той има много залиси и не искам да му пиша направо, затова ще се моля тебе да го питаш, дали не е достатъчно пълномощното да се потвърди само от консулството на Българското тука агентство. Аз случайно говорих с г. Михайлова, който изпълнява тая длъжност. Той ми каза, че е достатъчно да се потвърди подписът ми от него и съдилищата в България припознавали това потвърждение. Нека сам се уведоми дали е така и ти каже, за да ми пишеш.

Вазов ме кани пак да се връщам.[3] Той се оплаква от здравето си и бои се, че ще бъде принуден да се оттегли от Денница, в такъв случай желае аз да приема редактирането ѝ. Той пак ми пише, че от Министерството на просвещението му говорили да пиша нещо в Сборника. Как ти мислиш за това? Би ли ме съветвал да зема участие в тоя Сборник?

Поздрави всички у дома.

Прегръщам те. Твой всепредан брат

К. Величков.

АИЛ — № 5900, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Отнася се за П. М. Бъзайтов, печатар и издател, взимал участие в редактиране на в. Съединение, на списанията Българска сбирка, Целина (1892—1895) и др.

[2] Календар, съставен от К. Величков и издаден от Бъзайтов, не е отразен в каталога на Народната библиотека. Възможно е, ако такъв календар е бил издаден, да не е бил депозиран по-късно.

[3] Сега Вазов определено подканя К. Величков да се върне. На 8 април 1890 г. той му пише: „Не мислиш ли, наконец, да си дойдеш? Докога ще чакаш в Цариград?" А на 22 април с. г.: „Отговори ми кога мислиш да си дохождаш? Много е възможно по причина на здравето да се принуда да се откажа от „Денница"; тогава ще мола тебе да приемеш редактирането ѝ" (И в. В а з о в. Събр. съчинения. Т. XX, с. 138, 139).

73. До Б. Величков

Цариград, 23 май, 1890.

Любезний ми брате,

Благодаря сърдечно и тебе и на всички у дома за поздравленията ви за именний ми ден. Дал си душа на тия поздравления, като си ми изпратил портрета на бебето си. Да би можел да говори портретът, не би можел да ми каже толкова неща мили и приятни от всички ви. Колко е хубаво бебето ви! Чини ми се, че съвсем прилича на тебе. Зех твоя портрет и го сравнявах с него, но в портрета си ти си слаб малко, та затова приликата не бие в очи. Като не гледам портрета ти повече ми се вижда да ти прилича и чини ми се да се не лъжа. Бебето зе най-почетно място в стаята ми и не минавам никога край портрета, без да се спра да го гледам. Фотографинът му е дал много хубава поза — артистична — и е успял да схване много вярно физиономията му. Никога не съм те ублажавал толкова много, че си женет. Също така ублажавам разбира се и Доша. Как трябва да му се радвате, как широко трябва да разтваря сърцата ви всяка негова усмивка! Животът ви има вече цел и в това се състои истинското щастие на света. Всяко друго щастие е призрак лъжовен и куф. Само за зло може човек да се помами да тича по други щастия.

На първото ти писмо досега не отговорих, защото съм писал преди повече от петнайсе деня на Бъзайтова и още нямам от него писмо. Не зная дали няма да се провали въпроса за календаря. При все това ти ми прати своите ръкописи. Ако работата не стане с Бъзайтова, ще търся да я направа с някой друг издател. Календарят ще има чисто литературен характер, но за разнообразие и интерес мога да поместа и неща, които не са чиста литература. Като земеш това пред вид, прати ми каквото обичаш. Ще приема всичко с удоволствие.

Пиши ми, ако знаеш дали Говедаров е в Пловдив и ако не е там, де е. От много време не съм приемал писмо от него. Бях му писал чрез Вазова, като мислех, че е в София, но още не можах да узная, дали е получил писмото ми. Удивлявам се, как да ми не пише от толкова време и особено за Костадиновден.[1]

Аз ходих изново при Михайлова и той ми пак каза, че е достатъчно да се потвърди пълномощното от него. Той ме уверява, че всички такива пълномощия се потвърдявали единствено от него и се приемали от съдилищата в България.

Предай синовните ми почитания на тате и сърдечни поздравления на всички.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5941, 4 с., ориг. нечетлив ръкопис, мастило.

[1] За Костадиновден — за имения ден на поета.

74. До Б. Величков

Цариград, 27 юлий 1890.

Любезний ми брате,

Възрадвах се много от писмото ти като узнах, че си добре и че сте намерили място, дето да прекарате сносно летните горещини, които, както казваш, били нетърпими в Пазарджик и Пловдив. Аз също нямам причини да се оплаквам от лятото тука. През денят, ако и да става малко топло, вечерите са прохладни, и аз ги прекарвам всякога край морето, дето стоя по три-четире часа. Благодарение на учителский събор,[1] който заседава в Екзархията от две недели, имам няколко добри приятели, с които правим често екскурзии из Босфора. Тука е Машев[1]. Той е все такъв великолепен мъж и сърдечен друг, какъвто е бил винаги. Послужи ми дори за модел в една картина — икона, която пиша за Солунската гимназия — Кирил и Методий. Тия дни ще я свърша, и ако бъда доволен ще я фотографирам и ще ти изпрата една карточка, за да видиш, че ме бива да пиша и икони. Съгласих се със Солунский книжар — издател Самарджиев[2], който пристигна завчера, да му напиша една Христоматия. Ще почна да работа, щом ми стигнат нужните книги. Писах на доктора в Пловдив да ми изпрати по едно тяло от нашата „Христоматия“ и от малката Манчова „Христоматия“[3]. Тебе ще се моля да ми изпратиш двете части от Костовата „Христоматия“ и някоя и други читанка, които се употребяват в долните класове на средните училища. Не е нужно да ти казвам, каква голяма услуга ще ми направиш особено като изпратиш книгите колкото е възможно по-скоро. При адреса прибави Via ambulana, по тоя начин ще ги донесе тука немската поща и няма да пропаднат. За издължение аз ще ти изпрата които книги пожелаеш от Цариград.

Много ми се искаше да оставиш учителството. Ти сам какво мислиш за това? Мисля, че възнаграждението, което получаваш като учител, не ти изплаща мъките, които полагаш. При това не вярвам напрегнатите училищни занятия да се отразяват добре на здравието ти. Бих желал да хванеш някаква друга работа, но каква? Мислех по едно време да искам място за тебе като секретар в Екзархията, но съм се въздържал, едно защото се боя, да не би да ми откажат и другото защото не зная дали ще ти бъде износно да живееш тука със заплатата, която ще получаваш. Може да ти дадат 10 или 12 лири, тия пари са недостатъчни тука за едно семей-

ство да преживеё колко-годе добре. Не би ли било възможно да влезеш в Градский съвет в Пазарджик като съветник? Аз се надявам да сполучиш в изборите ако си дадеш кандидатурата. Пиши ми за всичко това.

Предай поклоните и поздравленията ми на тате и на Доша. Хиляди целувки на бебето.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

Поздравлява те г. Стоянов, твой бивш другар от Габрово, който е сега директор на българските училища в Тетово.

АИЛ — № 5899, 4 с.

[1] Петко Машев — изтъкнат културен и обществен деец в Пазарджик. В този град той започнал учителската си дейност през 1876 г. След Освобождението учителствувал в Пловдив и Сливен. По време на Стамболовия режим емигрирал в чужбина. Бил е учител по български език в Солун и Одрин. Между 1906 и 1908 г. учителствувал в София. В 1918 г. се завърнал в Пазарджик, дето починал през 1934 г.

[2] К. Т. Самарджиев, печатар и издател в Солун. В неговата печатница са печатани сп. Искра (1911—1912), редактираният от А. Т.—Балан Летоструй (1911—1912) и др.

[3] Величков има пред вид книгата на Д. В. Манчов „Малка христоматия. Читанка за първия клас на гимназиите и трикласните училища. . .“, Пловдив, 1890; 2 изд. в 1891 г.

75. До Б. Величков

Цариград, 1 септември, 1890.

Любезний ми брате,

Не отговарям на последнето ти писмо тъй бързо както ми искаше, но нужда не съществуваше. Нужните книги ми набави сам Самарджиев, който няколко деня стоя, като ти бях писал, замина за Пловдив. Аз му и изпратих вече още преди осем деня по няколко коли от двете христоматии, които съм се условил да му състава, едната за долните класове, другата за горните.[1] Обаче съм в безпокойство тия дни, като не зная да не му се е случило някое нещастие в последний пожар, който съсипа една четврт от Солун. Ако не дай боже е пострадал той, печатанието на „Христоматията“ ще се забави. Ще ти пиша за това, щом получа сведения. До тая минута още нищо не зная. Аз обаче съм осигурен за възнаграждението си, само че ще го получа по-късно. Друго нищо не губа. Надявам се, че Христоматиите ще излезат такива, щото ще могат да се въведат и в България. Съществующите христоматии са една мизерия. Как ми се иска да ги издялкам хубаво в някое списание. Съставителите не са имали дори понятие за целта и назначението на христоматията в училищата. Ти ми казваше в едно от последните си писма, че може да се отвори печатница в Пазарджик. Ако такъво нещо действително стане и ти имаш участие в печатницата, аз бих се завзел да състава нарочно една христоматия за първий клас на училищата. Грехота е да се дават на учениците христоматии като Манчевите, Илиевата[2] и Костовата[3] даже. Пиши ми ти сам за

това. Къде края на септември мисла да отида в Солун да наглеждам печатането на христоматиите. Предложения няколко ми се правят да остана там; и не зная сам дали няма да ти пиша след твърде кратко време, че отивам да се установя за цяла година в Солун.

От писмото ти останах много доволен, виждам те в него тих и по-горен дори от възрастта си. Бих желал с такъв философски възглед да гледаш на всичко, което се върши около тебе. Живей в домашното си щастие в удоволствията, които то ти доставлява и които са, вярвай ме, единствените истински удоволствия в живота. Аз не исках да останеш пак учител, но понеже тъй си решил сам, няма какво да кажа, аз се просто боя за здравието ти от учителството. Пиши ми как си, продължаваш ли още да кашляш, или кашлицата е минала. Земи мерки доде е още лято да изцериш катара си. Ако пушиш, остави тютюна. Аз сам зех цяр за катара си и видях в късо време полза. Ако искаш, мога да ти изпрата рецептата. По-добре е, разбира се, да нямаш нужда от нея и от никакви други церове. Тука аз почнах ужасно много да пуша тютюн, сега се старая да го оставя окончателно. Тоя подвиг извърша ли, ще бъда съвършено здрав.

Съвестно ми е, че досега не писах на Фанчето. Ако й пишеш, поздрави я и помоли я да ме извини. Скоро ще й пиша.

Сърдечни поздравления на Доша. Целувам десницата на тате. Хиляди целувки на синът. Той навярно вади зъби, та стомахът му е развален. Пазете го добре.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5898, 4 с., изписани — 3; ориг. ръкопис, мастило.

[1] Христоматиите, които К. Величков издава в Солун, дълго са служили на българските училища. Втората носи заглавие: „Сборник от образци по всички родове съчинения. За горните класове на градските училища и гимназии".

[2] Покрай редица учебни помагала А. Т. Илиев е издал „Малка христоматия. Читанка за втори клас на мъжките и девическите гимназии. . .". Пловдив, 1889.

[3] Христоматията на С. Костов и Д. Мишев Величков слага наред с тия на Д. Манов и А. Илиев, защото и тя със сериозния си характер и голям обем е била ползувана в българските училища по онова време.

76. До Б. Величков

Солун, 21 септември, 1890.

Любезний ми брате,

В последнето си писмо, на което отговор не съм още получил, ти съобщавах, че мисля ле замина за Солун, и ето ме вече тука от четире деня само не така както предполагах и както ти пишех. Тогава аз мислех да дойда тука за да наглеждам печатането на Христоматията, но когато се канех да тръгвам, предложиха ми да зема литература и френски язик в горните класове на Гимназията, и аз след неколкодневно колебание приех. Да ставам учител нито съм мислил, нито ми се е искало. Аз високо

уважавам учителското звание, но за мене лично не ми се нрави. Приех главно, че тъй и тъй трябваше да остана няколко месеца в Солун. От дохождането си тука съм във всеки случай доволен. Солун прави хубаво впечатление и има много от преимуществата на европейски град, при това [има] великолепен климат. Г. Кънчев[1] справедливо ти го е хвалил. Ще бъда тука в някои отношения много по-добре, отколкото бях в Цариград. Българското общество е по-голямо и досега съм срещал в него само приятели, които се отнасят към мене с най-лестно съчувствие. Надявам се, че тия добри чувства на обществото към мене няма да се изменят додето стоя тука.

От утре захващат да се печатат христоматиите. Щом излезнат няколко коли, ще ти ги изпратя, за да ги видиш.

Редовна работа в Гимназията ще почна от понеделник.

Разпитах Кънчева за тебе и за Доша. Той ме увери, че ви е намерил много добре, и колко съм се възрадвал за това, можете да се догадите сами.

Да ти пиша ли, че Машев е във възторг, дето съм тука? На другий ден от дохождането си бях на обед у него. У дома му всички са добре. Скоро ще има пето дете. A propos. Види се, че и вие не ще останете още за много време само с един син. Желая ви да дочакате новата си рожба щастливо и радостно.

Предай синовните ми почитания на тате, братски поздравления на Доша и на Стоянка, хиляди целувки на синът.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ, неинв., 4 с., ориг. ръкопис, мастило. Почти цялото писмо е издраскано с детски почерк и зацапано.

[1] Васил Иванов Кънчев (1862—1902), български книжовник и общественик. По онова време бил директор на Солунската мъжка гимназия. По-късно бил министър на народната просвета. Автор е на книгите: „Град Скопие. Бележки за неговото настояще и минало". С., 1898; „Македония. Етнография и статистика". С., 1900; и др., както и на редица учебни помагала.

77. До Б. Величков

Солун, 15 октомврий, 1890.

Любезний ми брате,

Ще повярваш несъмнено като ти кажа, че никога не съм скърбял тъй много като сега, дето не отговорих по с време на писмото ти. Аз бих желал, веднага щом го получих да ти съобща каква радост ми е причинило. Любувал съм се, възторгвал съм се за твоята щерка, както и сте се любували вий с Доша, когато сте я хванали за първи път в ръцете си. Моите разновидни занятия пак ме уморяват, щото аз ставам неспособен да седна да мисля за каква да е друга работа. От месец не съм писал положително

никому. Като че не стига учителството, на което и досега не съм успял да привикна, пиша за Христоматията и ръковода печатането ѝ, и най-сетне живописвам. Слава богу, че тука се радвам на великолепен климат и изнурението от прекален труд не се усеща дотам чувствително. За всичкото време, което съм прекарал в Солун мога да ти кажа, че просто аз мисля, че се намирам в един постоянен Май. Тука времето го разваля само понякога северний вятър, който се нарича вардарски, но от няколкото деня, през които духа вятърът, можах да се убедя, че чортът не е бил така лош, както ми го представляваха. Стоиме цял ден с отворени прозорци, и ноще едва се чувствува нужда да метнеш въз дрехите си пардесю. Аз ходя да ям дене и вечер край морето на 20 минути и повече разстояние от училището и от квартирата ми, и това съставлява за мене една приятна разходка. Солунский залив е един от най-хубавите, които човек може да види, и аз сѐ му се любувам по два пъти на ден. Сега съжелявам твърде много, че още лани не съм бил дошъл тука. Занятията ми в училището ме уморяват, но съм доволен от ревността на учениците, и това ме възнаграждава. Особено ми е приятно, че ми се дава случай да изуча пообстоятелствено чуждите литератури. Досега съм преминал в VI клас източните литератури и в VII българската литература. Учениците досега поне се отнасят към мене с най-голямо уважение. Надявам се, че ще мога да приготва до края на годината със записките си един доволно голям учебник по всеобща литература.[1] При съставлението на записките си ползувам се особено от Шерра и Зотова.[2] Пиша ти всичко това не само за да знаеш с какво се занимавам тука, но и за да ме извиниш, дето тъй късно ти пиша. Предай на Евдокия пълното и братско участие, което приемам в радостта ѝ и горещите благопожелания, които права за Марийчето[3]. Не мога да пожелая за себе си щастие по-голямо от това, да ви зная вас щастливи съпрузи и родители. Предай сърдечните ми и синовни поклони и поздравления на тате. Целувам Стоянка.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

П. П. Завчера излезе от печат първий том от „Христоматията" за долните класове. Сега се печата вторий том.[4]

АИЛ — № 5896, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Величков действително съставя такъв учебник. Това е неговата Всеобща история на литературата. Т. I. Източни литератури. II. Гръцка литература. III. Римска литература. Т.-Пазарджик, 1891.

[2] Йохан Шер и В. Зотов са автори на солидни учебни помагала на руски език. От първия Д. Стерев превежда у нас по-късно Всеобща история на книжнината. I. Въведение — Исток — Китай — Япония. Свищов, 1896. В. Зотов е съставил книгата „История всемирной литературы в общих очерках, биографиях, характеристиках и образцах". Т. I. Литература восточных народов Греции. СПб., и др., 1877. Тия източници са помогнали много на Величков при написване на неговата Всеобща история на литературата.

[3] Мария Б. Величкова, племенница на К. Величков.

[4] Вж. писмо № 75, бел. 1.

78. До В. Петков

Солун, 27 декември, 1890.

Любезний ми тате,

Усещам най-голямо щастие, че мога да ти изпратя синовните си почитания и най-сърдечни благопожелания за Нова година и за именний ти ден. Съжалявам, че не мога да ти ги поднеса лично, но като бъдем живи и здрави и то ще стане. Трябва да се утешаваме като можем да се слушаме добре и не трябва да губим надежда занапред. Надеждите ни могат да се забавят, но няма да ни излъжат. В добрите ни[е] лесно ще забравим лошите, колко[то] тежки и да ни се видят понякога сега.

Не зная защо Богдан не ми е писал от толкова време. Писал съм му преди два месеца, ако не и повече, и в писмото бях приключил друго за Фанчето, но и досега нямам отговор ни от него, ни от нея. Кажи им колко зле правят, дето ме оставят тъй дълго време без писмо, та не зная често що да мисля и се безпокоя постоянно. Ако Богдан няма време, защо да ми не пише Евдокия? Искам да вярвам, че са добре и се радват на милите си дечица, които обсипвам с целувки. Нищо не ми причинява толкова радост[1], колкото мисълта за щастието, с което тия две ангелчета озаряват къщата ни и сърцата на всички ви. Братски благопожелания на Богдана, на Евдокия и на Стоянка.

Целувам десницата ти и остаям както всякога

твой всепредан син
К. Величков.

АИЛ — № 5934, 4 с., 3 изписани, ориг. ръкопис, мастило.

[1] В оригинала: радостта.

1891

79. До Б. Величков

Солун, 28 февруарий, 1891.

Любезний ми брате,

Бързам да ти известя, в отговор на последното ти писмо, че в понеделник ще ти изпратя пари с пощата. Мене ми е драго, че ти си зел да мислиш да намериш друга кариера от учителството.[1] Искрено бих желал да успее предприятието ви, но добре е да изучите добре работата, да не пропаднат даром парите ви. Това особено е важно, като има вече друга печатница в Пазарджик. Можете да успеете според мене, само ако печатате учебници. Пиши ми кои ще ти бъдат сътрудници.

Одобрявам намерението ти да идеш във Вена да се прегледаш от някои тамошни доктори. Само че ще похарчиш доволно пари. Напущането на учителството ще бъде първо условие, за да се избавиш от катара си.

Тука от няколко деня имаме пролет. И аз не прекарах зимата много добре. Надявам се с настъпването на пролетта да се поправя.

Други новости от тука ще ти пиша с идущето си писмо.

Прегръщам те сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5895, 4 с., 2 изписани, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Новата печатница, за която Богдан Величков е писал на брат си, е била зарегистрирана на името на Цв. П. М. Радулов.

80. До Б. Величков

Солун, 7 март, 1891.

Любезний ми брате,

Изпращам ти днес с австрийската поща 70 франга златни. Извини, че не ги натъкмих триста. У мене не се намериха засега повече. Извини също, че наместо в понеделник, както ти бях обещал в последното си, едва днес ти пращам пари. Тия дни съм малко улисан. Тука е г. Хранов[1] и в училищата има някои разправии, за които съм принуден да губа доволно скъпоценно време. Как е времето у вас? Зе ли да мерише на пролет? Тука продължаваме да се радваме на пролетно време, и ако върви все така, както е почнало, надявам се да мога скоро да се похваля с превъзходно здравие. Откакто времето е зело да се поправя, учителството е почнало още повече да ми дотегва. При все това работя мъжки. В VII клас до Великден ще свърша славянските литератури. В VI ще ми остане малко нещо от ново-европейските литератури за подир Великден. Догодина вярвам да имам готова за печат история на всеобщата литература. Тука се отваря тия дни втора българска печатница.[2] Мисли се да се почне издаването на периодическо списание „Майска китка“.[3] Македония, както видиш, напредва, и Солун става истински духовен български център. . .

Поздравления на всички у дома.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5894, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Димитър В. Хранов, български журналист и общественик, основал и редактирал сп. Ступан (1874—1876), сътрудничил в различни списания и вестници. По онова време бил деловодител в Българската екзархия в Цариград и в качеството си на такъв дошъл в Солун да се занимае с работите на мъжката гимназия.

[2] Касае се навярно за печатницата С. Муратори. В нея се печатало сп. Книжици за прочит (1889—1895), редактирано от Д. Матов и В. Кънчев.

[3] Идеята за издаване в Солун на сп. Майска китка не е била осъществена.

81. До Б. Величков

Цариград, 1 юлий, 1891.

Любезний ми брате,

Прости ми преди всичко, че така късно отговарям на последното ти писмо. Нарочно оставих да ти пиша от Цариград, защото не знаех де ще прекарам ваканцията. По-рано мислех да ида в Св. гора, но тука намерих за по-добре да прекарам поне един месец на остров Принкипо[1], дето се и намирам от началото на тоя месец. Имам вече причини да се радвам за пребиването си в това разкошно и благодатно място. Колко бих желал да можеше да ми дойдеш на гостье за няколко деня поне! Като мисля обаче, че може един ден вижданието ти с мене да има някои неприятни последствия, не смея да те поканя. Па и не вярвам, че ще си в Пазарджик, освен ако си останал за нареждането на печатницата. Тука се уча, че една от Пазардж. партии очаквала вашата печатница, за да почне издаването на свой орган. Честит Пазарджик, че ще има два вестника![2]

В „Денница" ще си чел, че първата част от „Историята на литературата" е готова и скоро ще се тури под печат.[3] До края на августа действително ще бъде готова, а може и по-рано. Ще зависи това донейде от твоя отговор. Аз ще печатам книгата на свои разноски и на свой риск, но трябва да ми обещаеш, че ще земеш върху си грижата за разпродаването ѝ. Понеже трудът е доволно важен, аз искам да имам каква-годе гаранция за успехът на предприятието и затова мисля да открия подписка за спомоществования, които ще се плащат след получаването на книгата. За това ще се чака разбира се септемврѝий, когато се отварят училищата, тъй като голямо число спомоществования ще се съберат между учениците. Какво мислиш ти за всичко това? Пиши ми същевременно колко ще ми излезе колата за 2000 екз. Първата част ще излезе от 15 до 18 коли.

Не зная дали ако си ровил в моите книжа, не си намерил в някоя тетрадка или малко тефтерче сцени от една драма в стихове, отнасяща се до едно въстание на негри в С. Доминго. Първата сцена захваща с една реч на шефа на негрите.[4] Ако знаеш. . .[5]

АИЛ — № 5893, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Малък архипелаг от острови в Мраморно море; състои се от 9 острова.

[2] През юли 1891 г. в Пазарджик започва да излиза в. Временен лист, чрез който стамболовисткият кмет на града Г. Пенев водил борба срещу Я. Д. Матакиев (също стамболовист) в изборите за окръжни съветници. „Честитенето" на Величков трябва да се разбира иронично.

[3] В рубриките на Денница — „Критика и библиография" и „Вести" Вазов е помествал отзиви и съобщения за излезли книги, затова в пролетните и летните книжки на списанието не се намира съобщението за книгата на К. Величков. То ще е било отпечатано на кориците на някоя от книжките.

[4] Величков съобщава за драмата си „Хадерал". Вж. писмо № 92, бел. 2.

[5] Краят на писмото липсва.

82. До Б. Величков

Цариград, 6 август, 1891.

Любезний ми брате,

Едва завчера ми се доставиха същевременно двете ти писма. Получих ги тъй късно, защото отдавна не бях слизал от острова, а тука, както може да ти е известно, локална поща няма. Много ми е жално, че сте получили за здравието ми сведения, които ви са дали причина да се безпокоите. Разбирам, че могло да ви се дадат такива сведения, но са били във всеки случай преувеличени. Аз дойдох от Солун малко слаб, може би повечко отколкото трябва, и, по съветите на доктора Шишмана, заминах веднага за Принкипо. Това е дало причина да се пръснат обезпокоителни слухове за здравието ми. Мога да ви увера обаче, че стоя вече много добре. Климатът на Принкипо, лечението, което ми предписа докторът, и животът, който вода, съдействуват да се поправа в твърде кратко време. Затова и аз реших да остана още един месец на острова, по крайней мери до края на текущий месец. Не трябва да мислиш, че съм те съветвал да не дохождаш тука затова, за да не констатираш сам, че боледувам. Съвсем други причини имах пред вид, и чуда се, как не си можал да ги угадиш. Има ли нужда да ти казвам, колко бих желал да те вида? Ще помисля върху това и ще ти пиша подир няколко деня. Не тръгвай във всеки случай преди сам да ти пиша.

По съветите на доктора в продължение на месец не похванах никаква работа, затова и не мога още да ти изпратя ръкопис от „Историята". От 15 авг. ще зема да работа и в скоро време ще мога да ви достава материал за печатане. Книгата трябва да излезе в обикновен формат на 8-на, като учебникът по Словесността от Мишев и Костов. Други подробности ще оставя, когато ви изпрата ръкопис.

Много ми е драго, че сте добре в Бельово. Пиши ми здрави ли са сега децата. Обсипвам ги с целувки. Предай синовните ми почитания на тате. Братските ми и сърдечни поздрави на Доша и на Стоянка.

Прегръщам те. Твой всепредан брат

К. Величков.

АИЛ — № 5892, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

83. До Б. Величков

Цариград, 4 септември [18]91.

Любезний ми брате,

Приех последнето ти писмо, от което с радост видях, че окончателно си се простил с учителската кариера. Желая ти и вярвам, че ще намериш пълен успех в работата, която си предприел. Сърадвам така също и тебе и другарите ти, с които мислите да предприемете издаването на списание.[1] Съжалявам, че засега не мога да изпрата нещо. Ще се старая да изпрата за вторий брой.

С г. Душанов ти изпратих ръкопис от „История на литературата“ и писмо. Нямам още отговор на това си писмо и не зная съгласил ли си се да предприемеш издаването на „Историята“. Във всеки случай аз ти изпращам и сега малко ръкопис. Чакам с нетърпение да зная мнението ти по тоя въпрос.

Тия дни се прибрах от Принкипо.[2] Времето се беше развалило, но от три дни се пак поправи. Аз продължавам да добрея.

Поклони, поздравления и целувки на всички у дома.

Извини, че ти пиша така набързо.

Прегръщам те сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5891, 4 с., 3 изписани, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Става дума за сп. Лъча (1891—1892), което Богдан Величков започнал да издава в Пазарджик с В. Т. Велчев и Г. Стефанов.

84. До Б. Величков

[Цариград, края на септ. или
нач. на окт. 1891 г.]

[- - - -][1]

Вярвам да си приел статията ми за списанието ви. Ще ли ви хареса не зная, но друго нещо не можах да ви изпрата за първата книжка. Внимавайте в избора на материала. Виждам, че гледате сериозно на работата си, но едно списание, което излиза в провинцията, има един природен грях, който може да навреди на успехът му, ако не се изглади чрез едно избрано и солидно съдържание. Слабости, простими на едно списание, което се издава в една столица, биха могли да направят сериозна пакост на едно списание, издавано в други град.

От утре се настанявам в къщи и ще се приготвя да посрещам зимата. Засега тука се радваме на превъзходно време и аз мога да се похваля със здравието си. Види се да сте се научили, че гласът ми беше схванат. Благодарение на лечението на д-ра Шишмана, той се почти оправи. Няма никога да се изплатя на д-ра Шишмана за старанието, което положи и продължава да полага за мене.

Предай синовните ми почитания на тате. Братски и сърдечни поздравления на Евдокия и на Стоянка. Хиляди целувки на децата. Юрукову ще пиша скоро.

Прегръщам те сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ, неинв., 1 лист, две изписани с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Началото на писмото липсва. Датата е установена според съдържанието на писма № 83 и № 85.

85. До Б. Величков

Цариград, 10 октомврий [18]91.

Любезний ми брате,

Приех и двете ти писма. Не мога да ти изкажа колко се радвам, като гледам с какво въодушевление си се предал на работа. Желая от все сърце пълен успех да увенчае честните ти и хубави усилия.

Изпращам ти още малко ръкопис от „Историята на литературата“ и една статия за списанието ви: „Музеят на Статуите във Ватикан“[1]. Тя е извлечена от „Писма от Рим“ и я избрах нарочно, защото мисля, че може да се чете с интерес и отделно от другите писма. Съжелявам, че не мога да ви изпратя сега друго нещо. За втора книжка ще се старая да ви изпратя един разказ[2].

Благодаря ти за готовността, с която си приел грижата за издаване на Историята.

Извини, че ти пиша тъй кратко.

Поздравления на всички у дома.

Прегръщам те сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5890, 2 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Откъсът от „Писма от Рим“, за който става дума, е напечатан в Лъча, кн. 1, с. 11—15.

[2] Величков е изпратил ръкопис на разказа си „Муссиевските Монтегю и Капулет“, отпечатан в Лъча, кн. 3, с. 11—15.

86. До Б. Величков

Цариград, 6 ноември 1891.

Любезний ми брате,

Вчера четох в „Новини“[1], че е излязъл първий брой от „Лъча“. Аз не съм я още получил. Приеми братските ми и най-сърдечни поздравления и пожелания за успех. Ти не беше ми писал, че ще излиза два пъти в месеца, и аз не съм още приготвил обещаний разказ. За да завтасам с нещо за втората книжка, изпращам ти едно Римско писмо: „Вилла Албани“[2]. Ще имаш разказа за третий брой. Пращам ти и малко ръкопис от „Историята“. Пиши ми, или ако ти си много занят, нека ми пише Доша.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5889, 4 с., една изписана, ориг. ръкопис, мастило.

[1] „Новини. Вестник политически, научно-литературен и духовен“ (1891—1912) е орган на Българската екзархия в Цариград. Негови редактори са били А. Шопов, В. Д. Македонски, проф. С. Киров, Д. Маринов, Х. Силянов и др.

[2] „Вилла Албани в Рим“ излиза в Лъча, кн. 2, с. 10—13.

87. До. Б. Величков

Цариград, 5 декември, 1891.

Любезний ми брате,

Приех вчера третий брой от „Лъча“ и го прочетох с удоволствие от една край до другий. Списанието носи, и по направление, и по съдържание, характер на сериозно дело, което прави чест на ония, които са го предприели. Изборът на статиите, било оригиналните, било преводните, е изобщо сполучлив.[1] Научните статии се отличават със знание на предмета, който третират и с вещина в изложението. Малко ме беше стреснала началната статия в първите два броя.[2] Тя излизаше с една теория, за която, колкото и научно да би била вярна, не е дозряло още нашето общество. Статии с подобно съдържание биха били уместни в едно списание, назначено за една специална публика, каквато може да се намери само в напредналите и високо развити общества, и каквато у нас дълго време още няма да съществува. Това не ще рече, че трябва да се ръководите досущ от уровена на развитието на обществото ни, но и, като се старайте да го надминете, не трябва да го губите съвсем предвид. Това е дори едно условие необходимо, за да бъдете полезни на обществото. Това същето може да се каже и за статиите, които фигурират в отдела на обществените въпроси. Мене ми се не вижда въобще удобно разделението на отдели, което сте усвоили в списанието.[3] Чини ми се, че бихте сторили добре да го унищожите. Съдържанието на всяка статия показва сама по себе какъв характер носи. Делението на списанието на отдели е претенциозно само, без да е нужно, и е от естество да ви постави често в затруднение, тъй като вие сте заставени за всеки отдел да имате винаги една или повече подходящи статии, а това може и да не е винаги възможно. При това отделът за обществени въпроси е разделен на два подотдела, и още във вторий брой, ако се не лъжа, вие сте срещнали затруднение за попълването на вторий подотдел. Но всичко това се касае до външната страна на списанието. Позволих си тия бележки, защо[то] мисла, че списанието би спечелило много повече и по вътрешна стойност, ако се освободите от стесненията, които сте си наложили сами без потреба, и оставите направлението му и характерът му да се определяват сами по себе от съдържанието и от редът, ако щете, на помещаемите в него статии. Приятно впечатление прави в списанието, че, с твърде малки изключения, всичко в него е писано на добър, ясен и вразумителен язик. Няма нищо по-ужасно от безграмотността, с която се списват повечето наши вестници и списания.

Чакам с нетърпение да ми пишеш, що става с „Историята на литературата“ и с обявленията. Зная, че си много занят, но пак не забравяй да ми пишеш по-честичко.

Изпращам ти статия за 4 брой на „Лъча“[4] и малко ръкопис от „Историята“. Вазов ми пише да му стана редовен сътрудник особено ако предприеме да издава сам „Денница“ занапред.

Поклони и поздравления на всички.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

П. П. Добре бихте сторили, мисля, да турете, било в началото,или накрая на всеки брой, съдържанието. Отсъствието на съдържание дава на списанието характер на вестник.

АИЛ — № 5886, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Кн. 3 от Лъча съдържа материали от К. Прокопиев, М. Протопопов, К. Величков и др.

[2] Отнася се за уводната статия на В. Т. Велчев „Душевните способности (По Александър Херцен)“, печатана в кн. 1, с. 1—4; кн. 2, с. 1—3. Статията продължава и в кн. 3, с. 1—5; кн. 4, с. 1—3.

[3] Лъча има следните отдели: „В чужбина“, „Литература“, „Критика и библиография“, „Из книгите и списанията“, „Литература“, „Научно движение“, „Политическа хроника“, „Вътрешен преглед“, „Външен преглед“.

[4] В книга 4 на списанието е обнародвано стихотворението на Величков „Разговор с една пеперуда“, с. 9.

88. До Б. Величков

Цариград, 11 декември 1891.

Любезний ми брате,

Тия дни те просто бомбардирам с писма, за което искам да вярвам, че няма да ми се сърдиш.

Г-жа Филаретова ми извести завчера, че не е получила Лъча. Разпореди се да ѝ се изпрати, или справи се на пощата, ако сте я били пратили.

Ако не е отпечатана последната ми статия: „Една разходка до Фенер“[1], постарай се, моля ти се да направиш в нея една малка поправка. В началото още на статията има следующата фраза: „Парната машина, с която се набиват, с тая цел, грамадни, десетина метра дълги колове в земята“, пр. Подчертаната дума десетина трябва да се замести с думите: двайсет и трийсет.

Пиши ми как отивате с абонатите. От три дни имаме сняг.

Прегръщам те сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

Ползувам се от случая и ти изпращам още малко ръкопис от „Историята“.

АИЛ — № 5887, 4 с., 2 изписани, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Статията „Една разходка до Фенер (из Възпоминания и впечатления от Цариград)“ е отпечатана в кн. 5 на Лъча, с. 10—15, подписана с инициали В. П.

89. До Иван К. Сарафов

Цариград, 27 декември 1891.
Constantinople-Péra,
Rue Servis (?), 30

Любезний ми Сарафов[1],

Много съм виновен, че тъй късно отговарям на прелюбезното ти писмо от 0 мин., но надявам се, че ще бъдеш така добър да ми простиш. Не зная как да ти благодаря за горещите чувства, които ми изказваш в писмото си. Позволи ми да приема комплиментите, които ми правиш, не защото ги заслужвам с някакви достойнства, които или нямам, или са така нищожни, щото не струва за тях да става дума, а като изражение на едно искрено приятелство. Ако от тия години на теглила и нещастия ми останат някои приятни възпоминания, то вярвай, че едно от тях ще бъде за мене това, че спечелих приятелството ти. И как бих желал да можех да дойда да ти кажа всичко това под хубавото небе на Ница! Неусетно, наистина, биха протекли дните в приятелски беседи. Ако би зависяло от моята воля, бих зел първий параход, за да дойда да те намера. Но не ми е възможно да си набава сега нужните средства. Впрочем докторът[2] ме уверява, че не е необходимо да ида в по-топъл климат. Аз имам пълно доверие в него, и се надявам идущата пролет да бъда здрав, но ако не дай боже не се сбъднат и моите, и неговите надежди, тогава ще вида от де да е да намера пари, за да замина за някоя по-южна страна. Като за моя беда тука върлува твърде много инфлуенца и не щя да ме замине. Заболях преди десет деня, и при всичко, че беше лека, защото намери, види се, благоприятна почва, порядъчно ме разнебити и не смея още да излизам от къщи.

Четох последнето ти писмо до Шишманова и виждам колко се интересуваш да знаеш що става тука. За жалост не мога почти нищо да ти съобща. Във всеки случай[3] мога да те увера, че Портата няма да направи нищо. Аз не очаквам от френско-българската разпря[4] никакъв пряк и ближайши резултат, но все таки тя няма да остане без влияние върху българските работи и по един или по друг начин ще съдействува да се ускори развързката. Не е вече малко нещо това, дето френский печат зе посмяло да разкрива зверствата и безчинствата, които стават в България. Това ще окуражи малко и духовете в България. Знаеш навярно, че са затворени по домовете си Каравеловица и две други жени. Никой друг не е затварян. Ако да беше се случила беда подобна с брата ти, непременно щяхме да знаем тука.

Бях казал тука на някои приятели да ми достават турски тимбри, но не можах да ги вида тия дни и остава да ти изпрата тимбри със следующето си писмо.

С кола поздравления от г. и г-жа Шишман (те и двамата боледуваха), от Шишманова и г-жа Филаретова. Серафимов отдавна замина за Казанлък.

Един приятел ме моли да те питам, дали се намират револвери „Булдок“ в Ница и колко струват.

Като те поздравлявам с Новата година, през която желая да се постигнат всичките ти мечти, прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан друг, К. Величков.

БИА — НБКМ, ф. 21, а. е. 10, л. 162—164. Написано на три листа, 5 изписани страници, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Получател на писмото е Иван Константинов Сарафов (1856—1935). Участвувал като доброволец в Руско-турската война в боевете при Шипка и Шейново. След детронирането на Ал. Батенберг емигрирал в Русия и по-късно останал на руска служба. Взел е също участие в Балканските войни. По-късно, като генерал, командувал корпус и дивизия в контрареволюционната армия на Деникин.

[2] Касае се за д-р Шишман, лекар в Българската екзархия в Цариград.

[3] Следва зачеркнато: не очакв.

[4] Повод за френско-българския конфликт, възникнал към края на 1891 г., е дало изгонването на 27 ноември на френския журналист Шадурн, представител на агенция „Хавас“ в София. Шадурн станал нежелателен за Стамболовото правителство, понеже давал информации на европейските вестници за репресиите и крутите мерки на правителството, вземани при водене следствието по убийството на министър Христо Белчев. В правителствените вестници се печатат остри статии против жената на П. Каравелов, която била във връзка с Шадурн, срещу Драган Цанков, Димитър Ризов и други представители на опозицията. Често се срещат статии срещу Русия, която тъпчела „своите братя славяни“ и поддържала добри отношения с Франция. . . (вж. например Свобода, 1891, бр. 667, 7 ноем., с. 2—3; бр. 684, 29 ноем., с. 1; бр. 686, 2 дек., с. 3—4; бр. 688, 4 дек., с. 2, и др.; Пловдив, 1891, бр. 117, 19 окт., с. 1; бр. 119, 24 окт., с. 1, с. 2; бр. 120, 26 окт., с. 2; бр. 135, 3 дек., с. 1; бр. 136, 5 дек., с. 1, 3; бр. 137, 10 дек., с. 1, 3; бр. 138, с. 3, и др.).

1892

90. До Б. Величков

Цариград, 7 януарий, 1892.

Любезний ми брате,

Приех тъкмо на Нова година „Лъча“ и ако и да ми се искаше да приема и писмо, разбрах, че си улисан с работа и си оставил да ми пишеш посетне. Писах на тате за Нова година и възложих нему да ви предаде благопожеланията ми. Дай бог Новата година да възрадва всички ни и да ни донесе всяко щастие и благополучие.

Изпращам ти пак ръкопис от „Историята на литературата“. Остава ми още малко, за да довърша Гръцката литература, а после Римската литература е цяла готова. Не зная как отива печатанието. Страх ме е, че не е отишло много напред, а ти и съвсем забрави обявленията. Завчера приех писмо от Говедарова, който не е престанал да храни към мене най-сърдечни приятелски чувства. Той ми казва между другото, че Данов би се

съгласил да купи „Историята“, като заплати по десет лири за колата и че за това е обадил и тебе и на Юрукова, но не получил от никого отговор. Как мислиш за това? Говедаров е убеден, че книгата ще се разхарчи. За мене е предпочитително сами да я напечатаме, но ако ти се боиш, че няма лесно да приберем пари, не ще ли биде по-добре да я продам на Данова, от когото ще могат веднага да се земат пари? Оставам на тебе да решиш въпроса. Ако са отпечатани и разпратени обявления, разбира се, че не може вече дума да става за продаване. В такъв случай прати ми немедлено няколко обявления. Без спомоществователи аз не бих се решил да печатам книгата, защото кога ще чакам да зема пари? Ако решиш да продължаваш печатанието, дай да се отпечатат, ако това не е станало още, обявления, в които трябва да се каже, че първата част ще излезе през марта.

Пращам ти и статия за „Лъча“, която ще следва и в следующата книжка[1]. Не зная защо, откакто не обнародвахте навреме това, което ви бях пратил за последните броеве на „Лъча“, зел съм да се боя, да не би да греша някак, като ви пращам статии, които, може би, по една или друга причина, да ви се не виждат сгодни за списанието ви. Не бих искал желанието ми да бъда полезен на списанието, доколкото мога, да земе вид на нахалство, и ако онова, което мога да ви пращам не е по каквато и да било причина по вкусът ви, по-добре ми кажете откровено.

Д-р Кръстев ми е пратил „Мисъл“.[2] Повечето статии в първата книжка са добри и аз ги прочетох с удоволствие.

Да ти наумявам ли пак за моята нещастна драма?[3] Можеш ли да ми изпратиш две книги от Славейковите пословици[4]?

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5885, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Отнася се за „Възпоминания и впечатления от Цариград. Чамлъджа“, поместени в кн. 7 на Лъча, с. 11—15; кн. 9, с. 9—13; кн. 13, с. 8—11; кн. 15, с. 10—12; кн. 17, с. 8—10 (със заглавие „Балкапан“). Подпис: В. П.

[2] К. Кръстев ще е пратил кн. 1 на сп. Мисъл, което започва да излиза в 1892 г. Тя съдържа статии от К. Кръстев, стихове от П. П. Славейков, хумореска от М. Георгиев, преводи от Шилер, Хайне, литературнокритични материали и библиографски сведения за книги и списания.

[3] Напомня на брат си за началния ръкопис на драмата си „Хадерал“.

[4] Касае се за сборника на П. Р. Славейков Български притчи или пословици и характерни думи. Ч. I. Пловдив, 1889.

91. До Б. Величков

Цариград, 4 февруари, 189 .

Любезний ми брате,

Бързам да се съобраза с последнето ти писмо и ти изпращам ръкопис от „Историята“. Скоро ще ти изпрата и друг. Гръцката литература ще

хване най-много още две коли. Ще скрата вторий период, за да не излезе книгата много голяма. Бих желал да намера някой пътник, за да ти изпрата изведнаж Римската литература. Ако не намера, ще изпращам и нея на тетради.

Драго ми е, че печатанието на Историята върви напред и че най-сетне се е намерило време да се отпечатат обявленията. Изпрати ми веднага поне двайсет обявления. Вярвам, че от своя страна ти ще направиш щото трябва, за да се съберат повече спомоществователи. Благодара ви, дето сте поместили в „Лъча" въведението на Гр[ъцката] литература.[1] Ще видим по-нататък, какво друго може да се обнародва.

Д-р Кръстев ме покани да работа в Мисъл с 80 фр. хонорар на кола. Аз приех и му изпратих днес един разказ и няколко сонети.[2]

До 10 т. ще се старая да ти изпрата продължението от Чамлъджа.[3] Ако не успея да го приготва, ще остане за следующий брой, в който случай ще моля отсега още за прошка.

Четох с голямо удоволствие в последнята „Лъча" статията за детските списания.[4] Ако си я писал ти, сърадвам те за хубавий стил и хубавите мисли. Що търси само в нея думата паралелност?

Извини че не отговарям на предпоследнето ти писмо.

Поздравления на всички у дома.

Прегръщам те сърдечно

Твой всепредан брат
К. Величков

Постарай се да ми доставиш пословиците.[5]

АИЛ — № 5884, с. 3 изписани, ориг. ръкопис, мастило.

[1] В кн. 7 на Лъча, с. 17—19, в рубриката „Из книгите ѣ списанията" е поместен изпратеният от Величков материал със заглавие: „Гръцка литература. Въведение".

[2] В кн. 5 от Мисъл са обнародвани следните работи от Величков: разказът му „Призраци" (с. 317—324) и сонетите „Днес изново аз виждам тия места", „Блести небето, като че празнува", „В небето чисто ясно грей луната", „О, славей мили, престани, не пей" (с. 314—316).

[3] Продължението от „Чамлъджа" е поместено в кн. 9 на Лъча, с. 9—13.

[4] Величков е чел статията в кн. 7 на Лъча за списанията Детинска почивка, Младина и Звездица (с. 15—16). Авторът на статията не е посочен.

[5] Напомня на брат си за сборника на П. Р. Славейков „Български притчи. . .".

92. До Б. Величков

Цариград, 5 февруарий, 1892.

Любезний ми брате,

Приех вчера писмото ти от 22 того. В същий ден ти бях писал и аз. Вярвам да си приел писмото ми заедно с ръкописа за „Лъча", който ти бях приключил в него. Изпращам ти сега края от статията, състоящ, както ще видиш, само от две странички. Аз я прекратих до тука, защото рискувах да стане много дълга, а за повечето неща, които влизат в нея, ще имам

случай още много пъти да говора, ако продължавам да пиша за Цариград.[1] По тоя начин останаха без място трите странички, които ти изпращах с другите, отбележени с латински цифри I, II, III. За да не пропаднат даром, моля ти се да ги поместиш в началото от описанието на Босфора, в отделен параграф, подир фразата, която захваща, ако се не лъжа, с думите: „Мислиш, че гледаш едно хоро от вахканки, разплели коси“ и пр., и свършва с думата: „веселост.“ Подир иди, чини ми се, фразата: „Дворци, джамии, кйошкове, паметници пресичат ненагледната верига на селата. . .“

При описанието на Мраморно море, ако съм употребил думата кораби, замени я с думата ладии.

Цялата статия е написана със страх. Ако не беше напечатана вече първата част, не зная дали се бих решил да я обнародвам. Въобрази си, че я писах по впечатления от година и половина, време повече от достатъчно, за да изветрее по-голямата част от свежестта им. За жалост аз съзрях грешката си след като нямаше вече възможност да се поправи. Ще гледам да я не повтора.

Не зная дали се е свършил ръкописа от „Литературата“, който съм ти изпратил. Подир четире-пет деня ще ти изпрата вярвам всичко, щото остава още от гръцката литература.

Не забравяй да откъснеш оня лист от тетрада, в който сте намерили нещо писано от драмата[2] и да ми го изпратиш като ми пишеш.

И тука времето е лошо, но надявам се, че няма да трая още много зимата.

Поздравления на всички у дома. Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат К. Величков.

Приел съм обявленията. Никъде още в България не съм пратил. На Говедарова съм писал преди повече от 15 деня. Да не би да ти е писал преди да е получил писмото ми? Уведоми се за това. Не ми пишеш в какво състои бележката, която е направил за “Лъча“.

АИЛ — № 5883, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Вж. писмо № 90, бел. 1.
[2] Касае се също за драмата „Хадерал“.

93. До Б. Величков

Цариград, 17 март, 1892.

Любезний ми брате,

Бързам да изпълна обещанието, което ти дадох в последнето си писмо. Ако и да си имал много пъти причини да ми се сърдиш, че не съм ти изпращал достатъчно ръкопис и навреме, тоя път, вярвам, ще останеш доволен от мене. Изпращам ти края от Гръцката литература и първата тетрадка от Римската литература. Не можеш да си представиш от какъв то-

вар се усещам освободен, като ти изпращам последните страници от гръцката литература. При всичко че съм следвал стъпка по стъпка един италиянски учебник, имал съм винаги пред вид няколко други съчинения по същий предмет[1] и не винаги работата е вървяла лесно. Не забравяй пред Римската литература да оставиш един бял лист със заглавие в средата:

III. Римска литература.

Пиши ми колко ще излезе на печат горе-доле първата тетрадка от Римската литература. Аз бих желал цялата книга да не надмине осемнайсе коли. Ако вида, че излиза повече, ще се постарая някъде да посъкрата. Ти ми обещаваше в последното си писмо да ми пишеш скоро. Не си направил това досега, защото си очаквал обещаний ми ръкопис. Уведоми ме веднага за приеманието му. Доде ми не пишеш впрочем, друга тетрадка няма да ти изпрата. С нея ще гледам да изпрата нещо и за „Лъча".

От няколко деня имаме тука истинска пролет. Аз паля малко само сутрин. Скоро ще мога да предприема дълги разходки.

Сърдечни поздравления на всички.

Прегръщам те.

Твой всепредан брат
К. Величков.

П. П. Обнародвай като извлечение в „Лъча", ако ти се понрави, въведението на Римската литература.[2]

Добре е да поместиш обявление, че скоро излиза от печат първата част от „История на литературата"[3].

АИЛ — № 5882, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Вж. писмо № 77, бел. 2.
[2] Въведението към Римска литература е обнародвано в Лъча, кн. 13, с. 14—16.
[3] Съобщение за предстоящото излизане на „Всеобща история на литературата" е поместено в Лъча, 1891, кн. 1, с. 24.

94. До Б. Величков

Цариград, 9 март, 1892.

Любезний ми брате,

Много бях безпокоен, дето тъй дълго време закъсня да ми пишеш, толкова повече, че аз те молех веднага да ми съобщиш за приеманието на ръкописа и ти казвах, че дóдето не приема писмо, няма да ти изпрата друг ръкопис. По тая причина единствено не ти изпратих нищо и за „Лъча". Аз пресмятах гръцката литература да се свърши с 12-та кола и бих можал да се разпростирам малко повече върху александрийский период, но не вреди. Дай боже да се изхарчи първото издание, второто значително ще поправа и допълна. Вярвам, че отпечатаните екземпляри — ако са само 1500 — едва ще стигнат само за абонатите. От Кукуш ми изпратиха списък от 7 абонати, придружен с едно крайно ласкателно писмо. Очаквам повече от 00 абонати от разните места, дето съм изпратил покани.

Ако първата тетрадка от Римска литература хване 1 1/2 коли, книгата ще излезе 17—18 коли. Мисля, че цената, която сме ѝ предназначили, няма да се види скъпа. Изпращам ти днес втора тетрадка. Моля да не забравиш, при отпечатването на първата тетрадка, там дето захваща да се говори за Плавта, да туриш предварително: П л а в т. — Мене ми изхвръкна из умът да направа това на ръкописа.[1]

Моите най-искрени комплименти на Стоянка за фотографията ѝ. Всички, които я видяха, я похвалиха. Тя е станала чудна мома. Васил[2] далеко не е оня Васил на когото имах портрета, така много е израснал и се е изменил. Там беше дете, а тука вече зима вид на важна персона.

Песента от пиесата, както и други откъслеци се намират в една малка тетрадка, ако се не лъжа, в brouillon.[3] Говори се в песента за свобода, за левове и тигрове и знам ли още за що[4]. Това е сцената, в която героят на драмата е акламиран от народа след избиването на белите.

Що имаш да ми пишеш за „Мисъл"? Да ме не хокаш за моите нещастни сонети и „Призраци"?[5] Пиши ми.

Чакам скоро писмо. За Великден ще ти прата още една тетрадка от Римска литература. Желателно е книгата да излезе непременно на края на април.

Поздравления на всички у дома и у Юрукови. Прегръщам те найсърдечно.

Твой всепредан брат К. Величков.

П. П. Моля ти се да коригираш внимателно. Прати ми две три от първите коли. Ще ти изпрата скоро първата кола.

АИЛ — № 5881, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Б. Величков се е съобразил с желанието на брат си (с. 197 от неговата „Всеобща история на литературата").
[2] Васил — синът на Б. Величков.
[3] Черновка, дневник.
[4] И тук става дума за драмата „Хадерал".
[5] Вж. писмо № 91, бел. 2.

95. До Б. Величков

Цариград, 1 април, 189 .

Любезний ми брате,

Приех днес отворената ти карточка и познах каква непростителна грешка съм сторил, дето тъй дълго време и особено по празниците ви оставих без писмо и съм дал причина на всички у дома да се безпокоят за здравието ми. Моля от всички прошка и да вярват, че не съм престанал една минута да мисля за тях. Без да искам с това да се извинявам, ще ти кажа, че бях твърде много занят през страстната неделя, защото бързах да свърша един портрет, върху който продължавах да работа и подир Великден. По тая причина не можах, въпреки желанието си, да приготва

навреме ръкопис за „Лъча“. Днес ти изпращам още една тетрадка от Римска литература и след два-три деня ще ти изпрата и друга и може би всичко, що остава от първата част на книгата. Как ще бъде хубаво да би могла книгата да излезе поне в първата половина на май. Пиши ми, дошли ли ти са нови списъци на абонати и на какво число възлизат. Изпращам и началото от една статия за „Лъча“, все от „Възпоминания и впечатления от Цариград“[1]. Аз бих желал да направиш всичко, за да би се появила статията още в тоя брой на „Лъча“, даже ако би станало нужда да закъснее за това издаването на книжката с един-два деня. Вярвам, че ще ми направиш волята. Присъединявам ти и едно стихотворение[2], превод от италиянски, което бих желал да се помести в същий брой.

Мога смело да ти се похваля със здравието си. Гласът се вече така поправи, щото мога почти да декламирам. Би трябвало да видиш с каква радост права това!

Пиши ми направил ли е нещо Юруков със записите[3] и с Дачия Романия.

Сърдечни поздравления на всички.

Прегръщам те най-любезно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5880, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Величков е пратил началото на пътеписния материал „Балкапан“, отпечатан в кн. 13 на Лъча, с. 8—11. Той продължава в кн. 15, с. 10—12; кн. 17,с. 8—10. Подписан е с инициалите В. П.

[2] Отнася се навярно за стихотворението от Джозуе Кардучи „Алпийско утро“, преведено от К. Величков и поместено в кн. 12 на Лъча, с. 13.

[3] Касае се за записите от Д. В. Манчов.

96. До Б. Величков

Цариград, . априлий, 189 .

Любезний ми брате,

Съгласно с обещанието, което ти давах в последното си писмо, изпращам ти последните страници от Римска литература. Надявам се да бъдеш след това доволен от мене. Остава сега да направиш от своя страна щото трябва, за да бъде книгата готова в първите дни на май. Изпрати ми по-скоро отпечатаните коли, за да изкарам погрешките и да направа съдържанието. Пиши ми колко абонати са се събрали. Аз имам повече от сто. Надявам се, ако книгата се пропусне в Турско, че Екзархията ще купи стотина екземпляра. Оставам те свободен да направиш щото намериш за добре с Министерството на просвещението. Желателно е да се уведомиш предварително, че няма да те оскърбат с някой отказ.

Моля ти се да дадеш да се нареди веднага подир Тацита следующий параграф, който е пропуснат в последнята тетрадка:

„Заслужава още да се спомене в тоя период като историк Кай Светоний Транквилла. Далеко не възвишени, но все пак твърде важни за знанието на тогавшното време и на неговите нрави са неговите „Животописания на първите дванайсе цезари". Те съдържат интересни подробности и са написани с една откровеност в изложението, която надминува понякога всяка граница. Свети Иероним казва справедливо, че той си е позволил в своите разкази толкова волност, колкото императорите в своя живот. Освен това съчинение Светоний е написал и други биографически произведения, и, във всеки случай, в намеренията и в стила у него има повече благородство, отколкото у последующите историци.[1]

Поздравления на всички.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5879, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Пасажът, който Величков е пратил допълнително, е вмъкнат на съответното място (с. 253 от „Всеобща история на литературата").

97. До Б. Величков

Цариград, 27 април, 1892.

Любезний ми брате,

Приех писмото ти и отпечатаните коли от книгата. Изпращам ти лист от погрешките. Аз се боех, че ще има много повече погрешки. Ти си внимателно коригирал и благодаря ти искрено за това. Съдържанието оставам да го направиш както намериш за по-добре. Изпращам ти онова, което бях почнал да права, само за да видиш как мислех, че може да стане. Мене ми се искаше да прибавим при съдържанието азбучен показател на имената, които се срещат в книгата. Аз съм даже почнал да го права. Ако одобряваш тая идея и ако мислиш, че има време, пиши ми, и аз ще го свърша.[1] Най-важното е сега обаче да излезе книгата в първите дни на май. Не ти изпращам списък на събраните от мене спомоществователи, защото предварително книгата трябва да се прегледа и одобри от цензурата, та тогава да може да влиза свободно в Турско. В началото ще ми изпратиш тука колкото се може на няколко пъти по пощата, за да мога да раздам поне на тукашните абонати, които са, чини ми се повече от 25. Пиши ми колко абонати има записани досега. Аз смятам, че успехът на книгата е осигурен, ако има 600 абонати поне.

Времето е добро тука. Отсега мисля и се чуда как ще прекарам лятото. Много ми се иска да ида на Св. Гора. За Принкипо не може и да се мисли, защото отиват много пари.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

П. П. Твърде е маловажно, че имената на някои римски писатели не са цели. Така ще ги намериш написани във всичките литературни истории. За някои и не ми е възможно да ти дам пълните имена, защото няма де да ги найда. Ето пълните имена на някои от тях:

Квинт Енний[2]
Марк Акций Плавт[3]
Кай Луцилий[4]
Кай Валерий Катулл[5]
Марк Туллий Цицерон[6].

АИЛ — № 5878, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Книгата на Величков не съдържа замисления от него азбучен указател на авторите.

[2] Квинт Енний (239—169 до н. е.), римски поет и драматург, усвоил отрано елинската литературна традиция. Някои от драмите му са свободна преработка на сюжети, разработени от Еврипид и Есхил. Най-значителното му произведение е епическата му поема „Анали“ (18 книги). Писал е и сатури (морално-назидателни произведения). Упражнил силно влияние на Лукреций и Вергилий.

[3] Тит Макций Плавт (около средата на III в. до н. е.—около 184), римски комедиограф, от когото са запазени около 20 комедии. Плавт пресъздава сюжети и теми, застъпвани от гръцките драматурзи Менандър, Филемон и Дифил и оказва силно влияние на европейската литература от XVI и XVII в. Между по-известните му комедии са „Амфитрион“, „Гърне“, „Войникът самохвалец“ и др.

[4] Гай Луцилий (ок. 180 г. до н. е. — 102), римски поет, чието творчество е посветено на важни теми от обществено-политическия живот. Неговите сатури имат рязко изобличителен характер и определят в голяма степен жанра на сатирата.

[5] Гай Валерий Катул (ок. 87 до н. е. — 54), римски поет-лирик, представител на александрийската поезия. Писал е и малки епически поеми.

[6] Марк Тулий Цицерон (106 до н. е. — 43), знаменит римски писател и оратор от републиканската епоха, идеолог и защитник на републиканския строй. Освен речите си и философските си съчинения е оставил и богата кореспонденция.

98. До Б. Величков

Цариград, 3 май, 1892.

Любезний ми брате,

Приех „Лъча“ и 15-та кола от „Историята“. Мислех, че ще имам и писмо, но види се, че ти си така улисан с работа, щото не си намерил време да ми пишеш. Пропуснах в последното си писмо да ти пиша за една много груба погрешка, която е необходимо да се поправи на самата книга. На страница 9, ред 28, се чете: „Рама, трогнат от трогателните думи на жена си. . .“[1]

Как съм пропуснал такава глупост и как не си я съгледал и ти — не разбирам. Би могло в погрешките да се замени думата трогнат с покъртен, но по-добре ще бъде, ако се заличи на самата книга с мастило прилагателното трогателните и се прибави член при молби, така що[то] фразата да стане:

„Рама, трогнат от молбите на жена си. . .“[2]

Очаквам да ми пишеш, че книгата е излезла от печат. Пиши ми колко абонати са се събрали всичко. Щом излезе, прати ми по пощата 25, на няколко пъти обаче, за да ги не даде пощата на цензурата. Същото направи и за Солун, дето ще изпратиш 10 за Машев[3] и 20 за Пундев[4]. Изпрати също 5 до г. Ив. Найденова в Одрин. Аз ще вида тук дали Екзархията не би купила 100 екземпляра, но вярвай, че ми е умразно да имам работа с тия бездушни егоисти, които са се загнездили в нея.

Прегръщам те сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5877, 4 с., изписани 3, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Изразът на посочената страница в същност гласи: „Рама, трогнат от трогателните молби на жена си. . .“

[2] В края на книгата тавтологичният израз не е изнесен в „Погрешки“; навярно книгата е била вече отпечатана, когато Б. Величков е получил писмото на своя брат.

[3] Касае се за Петко Машев.

[4] Марин Пундев (роден в Бесарабия през 1862), учител и просветен деец. Основал е и е редактирал педагогическото списание Нашето училище (1887), бил е редактор и на списанията Училище (1895—1896), Просвета (1901—1911) и др. В Солун е бил учител и директор на Българската девическа гимназия.

99. До Марин Пундев

Цариград, 13 май 189 .

Любезний Пундев[1],

Забравих вече колко месеца има как очаквам щетно да отговориш на писмата ми. Поздравлявах те чрез приятели, молих ги да те подканят да ми пишеш, ти остана глух за всичките ми молби. Тежко ми е да мисля, че с мълчанието си искаш да ми дадеш да разбера, че не желаеш да имаш по причини мене неизвестни, преписка с мене. Пиша ти като мисля, че не съм загубил още правото да те наричам свой приятел. Може би постъпих твърде безцеремонно като си позволих да те задължавам да говориш г. Лазарову за възнаграждението за портрета на баща му. Направих това, защото си близък приятел на Лазарова и защото мислех, че няма да ти бъде неприятно да ми направиш услуга в трудните обстоятелства, в които се намирам, като вярвах при това, че е една работа, която лесно ще се свърши и няма да ти костува особен труд. Твърде е възможно, без да съм желаял, да съм ти създал някои нехубави главоболия и неприятности, за което бих дълбоко скърбял и най-искрено бих молил за прошка. Да бих знаял, че е нужно, бих писал направо г-ну Лазарову, защото искам да вярвам, че нему самому не би било приятно да знае, че съм затруднен парично, а той не е можел да ми услужи като ми изпрати каквото намери сам за благословно за трудът ми. Бях ти изпратил нещо и обявления за записване спомоществователи. Не зная дали си записал спомоществователи. На посока, по това, което ми беше съобщил Машев, бях

писал на брата си да ти изпрати 0 книги. Не зная, ако ги изпрати, дали ще приемеш върху си трудът за наместването им.[2]

Аз продължавам още да се леня. Ще видиш от това, че съм бил сериозно болен. Имам обаче пълни надежди да се видя в недълго време напълно здрав.

Пиши ми, моля ти се, колкото е възможно по-скоро, ако не си ми сърдит. Ако ли имаш причини да не желаеш да водиш с мене преписка, извини, че ти пиша настоятелно и считай го като да не си го приел.

Вярвай, във всеки случай, че нищо няма да бъде за мене тъй жално, както да видя, че съм загубил право да се наричам твой друг.

К. Величков.

МКВ — без инвентарен номер.

[1] Вж. предходното писмо, бел. 4.

[2] Това писмо свидетелствува, че и след завръщането си от Солун в Цариград Величков не е бил добре със здравето си, лошо било и материалното му състояние.

100. До Б. Величков

Цариград, 13 май, 1892.

Любезний брате,

Получих навреме книгите и исках да ти пиша, но отлагах все, като мислех днес утре да получа писмо от тебе. Би било непростително от моя страна да ти се сърда, че не си ми писал по-рано, защото разбирам колко много работа си имал. Не зная как да ти благодара за трудът, който положи по отпечатването на „Историята". Дано не останеше трудът ни невъзнаграден! Аз съм очаквал да се съберат повече абонати, но вярвам, че мнозина от ония, които не са ти възвърнали списъците, да са събрали спомоществователи. Добре ще сториш на всички тях да им пишеш, за да ги питаш колко абонати са записали, за да им изпратиш съответствующето число книги. Това е нужно, защото по тоя начин само ще могат поскоро да се съберат пари. Аз нямам голямо доверие в книжарите. Аз говорих тука в училищний отдел за книгата.[1] От там ми дадоха обещание да купат до 100-на екземпляра. Днес ще им изпрата един екземпляр, за да го проводат в Солун да се цензурира. Изпрати ми веднага 10 екземпляра в един колет по пощата. По сведенията, които имам, те ще дойдат безпрепятствено. Щом ги получа, ще ти пиша да ми изпратиш по същий начин други двайсе книги, а може би и повече. Тогава ще можем да направим същото и за Солун.

Изпратил ли си от книгата до редакциите на вестниците? Аз писах на д-ра Кръстева да каже нещо за нея още в тая книжка на „Мисъл"[2].

Съжалявам, че не мога за тоя брой на „Лъча" да ти изпрата нищо. Статията за Балкапан ще се свърши в идущий брой.[3] Не мислиш ли през летните месеци да издадеш два броя наведнаж? Това се практикува в България и ще ти даде възможност да си поотдъхнеш малко и да отидеш някъде на разход.

Не са много утешителни известията ти по моите работи със записите и „Дачия Румъния“. Дано Юруков намереше възможност да ме позарадва някак.

Изпрати ли една книга на Говедарова? От него още нямам писмо.

Прегръщам те най-сърдечно.

К. Величков.

АИЛ — № 5876, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Величков има пред вид училищния отдел при Българската екзархия.

[2] Съобщението за „Всеобща история на литературата“ излиза в кн. 9 и 10 на Мисъл, с. 686. След краткия положителен отзив редакцията на списанието (навярно сам К. Кръстев) отбелязва под линия, че К. Величков би бил най-подходящ за катедрата по литература при Висшето училище и добавя: „Нужно ли е да припомняме, че е жално да чезне на Босфора немил-недраг авторът на безподобните „Писма от Рим“, една вече доказана литературна сила? Нужно ли е да казваме, че именно Величков би бил способен да вдъхне живот на този не особено жизнен организъм?“

[3] Вж. писмо № 95, бел. 1.

101. До Б. Величков

Цариград, 1 юний, 1892

Любезний ми брате,

Приех навреме както отворената ти карточка, така и писмото ти. Вчера приех броеве 14 и 15 от „Лъча“. Ти наистина не беше ми изпратил 14-ий брой. Вярвам, че си ужасно уморен и затова ти и писах, че добре ще сториш да издадеш два броя от „Лъча“ изведнаж и да се възползуваш от свободното време, което ще ти остане по тоя начин, за да направиш една по-длъжка разходка нейде, като напр. в Чепино и да си отдъхнеш. Ако се устрои увеселителен трен за Цариград, ще чакам да дойдеш тука за отдих, и аз няма да те пусна, доде не прекараш поне петнайсетина деня при мене. Можем да отидем заедно в някой от островите.

Едва завчера изкарах от гюмрюка[1] книгите, които ми беше изпратил и то благодарение на това, че цензорът в гюмрюка се случи да е мой приятел. Без това обстоятелство щяха и досега да си останат там. Щом ги приех, пратих ги в Екзархията, дето един приятел се натовари да се погрижи за разпродаването им. Искам още 30 книги, които моля да ми изпратиш веднага в пакети от по 6 книги, за да не надминуват два килограма и да не отиват на гюмрюка. Абонатите са повечето учители и ученици, тъй щото, ако книгите не дойдат сега, ще останат после у мене непродадени поне до отваряне на училищата. Можеш в същий ден да предадеш на пощата и 5-те пакета. Очаквам непременно да ми направиш тая услуга.

От Солун още няма отговор в Екзархията. Аз пиша днес там на някои приятели да настоят при цензора, който ми е приятел, за да прегледа по-скоро книгата и да се произнесе за свободния ѝ пропуск в Македония. Ако това стане, вярвам да се купат от Екзархията 100-на книги. Ти направи ли някоя постъпка при Министерството и има ли се надежда

за покупка? Колко абонати са се явили досега? Разпрати ли много книги по книжарите? Не забравяй да изпратиш на Свирачева в Разград. Защо не си изпратил една книга на Говедарова, както ти бях писал?

Ще ме извиниш ли за главоболията, които ти права?

Тия дни ще свърша нещастната статия за Балкапан и ще ти я прата на 5 или 6 най-късно. Добре би сторил именно да се постараеш да излезат заедно 16 и 17 броеве на „Лъча".

Поздравления на всички у дома. Тия дни ще пиша на Юрукова.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5875, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Гюмрюк (митница). Думата е написана неясно.

102. До Б. Величков

Цариград, 11 септември, [18]92.

Любезний ми брате,

Очаквах писмото ти от 8 тек. и предвиждах почти съдържанието му. Благодара ти за изпратените пари и за добрите надежди, които ми даваш в писмото си. Сега съм горе-доле снабден със средства, защото в първите дни на месеца получих 140 фр. от д-ра Кръстева, които с твоите 80 фр. съставляват сега за мене една сума, която ми дава възможност да чакам. Върнах се от Терапия[1] на 1 септ. и днес заминувам за о-в Халки, дето ще се установа за един месец в Hôtel La Grèce, който е една от по-порядъчните гостинници в острова. Благодарение на обстоятелството, че повечето хора се прибират вече от островите по това време, животът ще ми костува доволно ефтино. Всячески ще се старая да остана там поне два месеца, през което време се надявам да се поправа така добре, щото да мога отпосле да зарежа всяко лечение. Там, както ти пишех в последнето си писмо, ще се залова сериозно за работа и вярвам, че ще мога да ти изпрата нещо за следующий брой на „Лъча". Ще пиша по всяка вероятност нещо за Халки, който е пребогат с исторически възпоминания от византийските времена.[2] Сега бързам и ще остава за следующето писмо да ти кажа нещо и друго за „Лъча". За жалост и отсега предвиждам, че не всичко би могло да се пише, което би ми се искало. Приятно ми е, че ще продължавате да издавате „Лъча" и занапред, но като мисла как[ъв] тежък товар е това за тебе и като зная как малко се възнаграждава у нас тоя вид труд, не смея да те сърадвам. Още не съм писал на Говедарова. Ще му пиша от Халки. Мене ми се върти из главата да предприема тая зима съставлението на френско-български речник[3] от който се чувствува голяма нужда у нас и който мисля, че ще ме възнагради повече от „Историята". Какво казваш за това?

Честитим и аз, и годеницата ми[4], както тебе, така и на Доша за нова та ви щерка, която прегръщам хилядници пъти.

Поздравления на всички у дома, у Юрукови и у Драгомирови.

Прегръщам те най-сърдечно. Твой всепредан брат

К. Величков.

Писувай ми пак на старий адрес.

АИЛ — № 5874, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Терапия — квартал на Цариград, разположен край Босфора.

[2] В Лъча няма статия от Величков за о. Халки.

[3] Поетът не е осъществил и идеята си за съставяне на френско-български речник.

[4] Параскева (Парашкева) Димитрова (1870—1940), за която по-късно К. Величков се оженил, е родом от Берковица. Семейството ѝ се установява по-късно да живее в Цариград. Параскева завършила „Пансион за благородни девици" в Москва. Тя била осиновена от бездетното семейство на началничката на пансиона, но се завърнала в Цариград, дето се запознала с К. Величков. Учителствувала с него в Мъжката гимназия в Солун. По-късно била учителка в Първа мъжка гимназия в София.

103. До В. Петков

Цариград, 31 декември, 1892.

Любезний ми тате,

Било писано и тая година отдалече да ти честита именний ден. Приеми синовните ми и най-сърдечни поздравления и благопожелания, при които присъвъкоплява и годеницата ми своите. Никога скръбта ми, че живея далече от отечеството си, не е тъй голяма, както в тия дни, когато зная колко ти би желаял да ме видиш при себе си. Нека се надеем, че няма да измине още много и общата ни жалба ще се изпълни. Тогава ще забравим лесно всичко.

Вие сте имали причини да се безпокоите в последне време за здравието ми. Драго ми е, че мога да ти известя, че съм сега много добре. Тая зима прекарвам в Халки, дето климатът е сравнително по-мек и много здрав. Ако и самотията, в която съм принуден да живея, да ми тегнее малко, претърпявам я лесно пред вид на ползата, която виждам. Убеден съм, че когато се завърна, ще ме намерите много по-здрав, отколкото когато да било други път.

От Богдана нямам от три месеца писмо. Той има много работа, но все би можел да намери малко време между занятията си, за да ми драсне едно писмо.

Сърдечни поздравления и благопожелания на всички у дома, както и у Юрукови и у Драгомирови. Съжалявам, че не честитих на Стоянка за името ѝ, но тя знае колко много я обичам и колко много ѝ желая всяко добро и щастие.

С най-дълбока синовна почит целувам десницата ти и остаям както винаги

твой най-предан син

К. Величков.

АИЛ — № 5873, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

1893

104. До Михаил И. Маджаров

Цариград, Халки, 12 ноември. [1893].[1]

Любезний ми Маджаров,

Извини ме преди всичко, че закъснях с отговора си на последните ти две писма. Чаках да приготва нещо за списанието. Изпращам ви с настоящето една статия наполовина свършена, която се решавам със страх да ви предложа.[2] Ако не ви се понрави, вярвайте, че няма да ме обидите, ако не я печатате. Съвсем друго нещо тъкмех да пиша за списанието, което мислех, че ще отговори тъкмо на вашето желание, но подир нещастието, което ме постигна, аз се принудих да го остава за по-късно.[3]

Благодаря за „Ана Каренина“ и „Война и мир“[4]. Сърадвам те за отличний превод.

Научих се за станалий митинг. Голяма чест се прави може би на правописната реформа, предприета от учителите на Висшето училище.

Извини, че ти не пиша повече.

Прегръщам те сърдечно.

Твой всепредан К. Величков.

Сърдечни поздравления г-ну Бобчеву и на приятелите.

БИА — НБКМ, II Д, 3192, 2 л., ориг. ръкопис с мастило.

[1] Годината е установена според писмо от М. И. Маджаров до Константин Величков.

[2] Величков пратил първата част от статията си „Българский язык и литературното образование в България“, отпечатана в Българска сбирка, кн. 1, с. 25—34.

[3] Не е ясно за какво нещастие говори К. Величков. Възможно е да има пред вид някое заболяване.

[4] През 1892 г. излиза романът на Л. Н. Толстой „Война и мир“, преведен от М. Маджаров; „Ана Каренина“ Величков ще е получил в оригинал.

105. До Б. Величков

Цариград, Халки, 1 дек. [18]93.

Любезний ми брате,

Прости ми, че не ти писах тъй дълго време. Отлагах да ти пиша главно, защото чаках да вида от София какво ще ми пишат, за да [. . .][1] което и ще зависи да реша къде ще прекарам зимата. При всичко обаче, че ръкопис съм пратил още на 4 окт. и досега нямам отговор от там. Сега тъкмо пиша д-ру Кръстеву, чрез когото изпратих ръкописа, за да питам какво става, та ми не обаждат нищо. От „Български преглед“ ме каниха да прата нещо и именно искаха Данте, и когато им изпратих ръкопис, остават месец и половина да мине, без да ми обадат поне за спокойствие, че са го приели. Не очаквах такова безцеремонно обращение.[2]

Не зная как да ти благодаря за парите. Тежи ми на съвестта, дето те излагам на такива тежки жертви. Бих желал да нямам вече никога нужда да [се] обръщам за пари към тебе. Това което си направил за мене е много, твърде много и кой знае ще ли имам някога случай да ти се отплатя. Предай моята най-сърдечна благодарност на приятеля, който ми е изпратил 10-те наполеона.

Тука още не сме усетили истинска зима. С изключение на няколко ветровити дни времето е било досега хубаво и топло, и затова и аз не бързам да мисля за заминуване. При това не е от належаща нужда за здравието ми да замина за Кайро.[3] Преди 20 деня ме преглеждаха по препоръка на един приятел, двама млади доктори, които не намериха никаква следа от болест в гърдите. Разбираш колко ме това възрадва. И гласът от ден на ден повече укрепва. Скоро ще отида да вида д-р Фотиядис, който ме гледа и ме спаси и с него ще реша въпросът за отиване в Египет. Възможно е да замина в началото на януарий, за да остана там до къде 15 априлий. Във всеки случай убеден съм, че ще мога идущата пролет да се считам съвършено здрав.

Братски поздравления на Доша и на Стоянка, хиляди целувки на децата. Защо Стоянка ми не пише? Пазете се хубаво през зимата. Зная колко си занят, но пиши ми.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат К. Величков.

АИЛ — № 5871, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Следва нечетлива дума.

[2] Величков е пратил ръкописа на песен I и II от „Божествена комедия", които излизат в Български преглед, I, кн. 4.

[3] Поетът е възнамерявал да отиде в Кайро по здравословни съображения и да почерпи навярно някои сюжети за творчеството си, но както се вижда от писмо № 107, не е могъл да осъществи това си желание по липса на средства.

1894

106. До М. Маджаров

Цариград, Халки, 7 януарий, [18]94.

Любезний ми Маджаров,

Извинете, че отговорям малко късно на отвореното Ви писмо. Приех първата книжка от „Б. сбирка"[1]. На корицата ѝ прочетох, между условията, които се полагат на сътрудниците от страна на редакцията, че в списанието ще се печатат само статии, които се свършват в една книжка и които не надминуват една кола. Не е моя работа да зная по какви съображения е земено такъво решение и дали то е в интереса на списанието. То ме интересува само по това, че тъкмо под категорията на статиите, до които се касае, съвпада моята статия. Тя е напечатана без да е забележено под нея, че следва. При това в писмото си не ми пишете за ръкопис. Не зная дали греша като от всичко това вада заключение, че редак-

цията не иска да печата повече нищо от нея. Ни напред съм придавал, ни сега придавам голяма цена на статията и ни най-малко не бих се обидил, ако не бяхте я обнародвали. Чини ми [се] в писмото, с което ви я изпратих, да ви казвах, че можете да я оставите, ако не ви се понрави. Толкоз по-лесно можехте това да направите, че щяхте просто да се съобразите с правилото, което сте си поставили. Но как искате сега да гледам на прекратяването на статията? Аз мога да се помира с идеята, колкото и тя да е обидна за мене, че захвърляте статията, защото не мислете, че заслужава да фигурира в списанието. Но как да се помира с идеята, че читателите ще мислят, че аз съм считал статията, която им съм поднесъл, за довършена? Не ще ли имат право да кажат, или че аз съм се подиграл с тях, или не зная какво права? От това не искам да се заключи, че настоявам, във вид на благоволение, да се прави изключение за мене. Бих ви молил обаче, в случай че мисълта ви е била да не печатате по-нататък статията, за спасение на моето честолюбие пред читателите на „Б. сбирка", да се каже някъде във втората книга, че не е довършена. Съгласен съм да се хвърли върху мене вината, че продължение от нея не се печата.[1]

Предайте поздравленията ми на г. Бобчева. С удоволствие четох неговата статия за Т. Икономова.[2]

Приемете поздравленията ми и най-искрените ми благопожелания за настъпившата [18]94 г.

Ваш всепредан
К. Величков.

БИА — НБКМ, II Д, 3190, 2 л., ориг. ръкопис с мастило.

[1] В кн. 2 на Българска сбирка е поместена втората част от статията на Величков „Български език и литературното образование в нашите училища".

[2] Касае се за статията на С. Бобчев „Из цариградските ми спомени (Т. Икономов и статията му „Една стъпка назад")", печатана в кн. 2 на списанието, с. 84—96.

107. До С. Бобчев

Цариград, Халки, 28 януарий 1894.

Любезний ми Бобчев,

От писмото ми до Маджарова сте видели колко съжалявам за станалото недоразумение.[1] Вярвам, че сте го забравили и ако е имало вина от моя страна, сте ми простили. Радвам се, че то стана причина да ми пишете.[2] Кой знае, при толкова занятия, които имате, дали щехте другояче да намерите някога време да сторите такъв грях. Не мога да се начуда, как Вий и Маджаров намирате възможност да сподвиете на толкова разнородни и важни работи и искрено ви съградвам за това и желая дълго време да се закрепи у вас тая чудна и плодотворна ревност! Идеята за едно наше списание в Пловдив винаги ми е била така на сърцето, щото хлъцнах от радост когато се известих от Маджаров, че сте намислили да издавате „Б. Сбирка". Можете да се сещате как аз гледам на „Сбирка". В живото съчувствие, с което гледам на нея, търсете най-главната при-

чина, дето тъй ми домъчня като помислих, че ще ми бъде невъзможно да приемам по-нататък участие. Това участие няма да бъде каквото го сам желая повече от вас, но не е в ръцете ми да бъде другояче. Тия дни ще изпрата края на нещастната си статия по български язик в училищата.[3] Сега ви изпращам в отделен пакет друга статия, за която бях загатнал на Маджарова в последните си писма. Като я поправих за последен път преди да я овържа (?), вярвайте, че се разкаях почти, че съм се решил да ви я прата. Не искам да я обнародвате, освен ако ви хареса, и бъдете уверени, че съм съвсем искрен като ви казвам това. За да можете по-верно мнение да си съставите за целий труд, както за сюжета, така и за духът, в който е третиран, изпращам ви ръкопис за повече от една кола.[4] Ще ви предупреда само да нямате страх, че ще се проточи както Заимовото „Минало“[5]. Останалата част съставлява близо два пъти повече ръкопис от изпратений. Ще видите, че не искам да се печата под мое име и разбирате защо.[6] За да се укрие по-добре дирята ми, ще моля в същий брой, в който ще се почне да се обнародва, да се напечата и останалата част от първата ми статия.

Много ми е драго, че сте тъй близо до Юрукови. Много съм виноват към сестра си, че не съм ѝ писал от толкова време и молете я вие да ми прости. Много, много здраве на Юрукова. Сърдит му съм, че нищо не можѐ да направи досега, и аз не можех да замина за Египет. Да би можел да ме улесни поне за лятото — да отида някъде. Слава богу сега съм добре, но все трябва да направа още нещо, за да нямам да се боя в бъдаще.

Сърдечни поздравления Маджарову.

Прегръщам ви най-сърдечно. Ваш всепредан,

К. Величков.

БИА — НБКМ, II Д, 3191, 2 л., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Става дума за обнародване на продължението на статията на Величков в Българска сбирка.

[2] Не е ясно за какво писмо намеква тук К. Величков.

[3] В кн. 3 на Българска сбирка е печатана останалата част от статията на Величков (с. 199—205), с бележка под заглавието: „Продължение от кн. II и край“.

[4] Величков е пратил началото на „В темница“, която излиза в Българска сбирка, 1894, кн. 3, с. 231—235; кн. 4, с. 299—308; кн. 5, с. 381—389; кн. 6, с. 469—477; кн. 7, с. 540—545. След последния текст пише: *следва*, но в следващите книжки не са печатани повече глави от „В темница“.

[5] Става дума за книгата на С. З а и м о в. Миналото (белетристически и исторически очерки из областта на българските революционни движения от 1870—1877 г.). Варна, 1885, печатането на която продължило до 1888 г.

[6] Във всички книжки на Бълг. сбирка под заглавието „В темница“ стоят инициалите: Н. П.

108. До М. Маджаров

Цариград, 4 февр. 1894.

Любезний ми Маджаров,

Приех малко късно писмото ти от 24 м.и затова ти отговарям едва сега. Писах на Бобчева и му изпратих началото от статията, която ви бях обе-

щал.[1] Вярвам да е получил и писмото и ръкописа. Не зная как ви се [е] видело изпратеното и ще ли намерите добре да го печатате. Отдавна съм мислил да пиша това, но появяването на „Сбирка“ ме накара да седна да работа. Не мислете от това, че сте задължени да го обнародвате. Ще ви бъда благодарен, напротив, ако, в случай че не ви хареса по каквото и да било, го оставите. Сега работа малко набързо, та не е за дивене, ако и работата не е дип за пред хората. При всичко че съм празен, не зная как става, та не разполагам никога с много свободно време. Ако решите да го печатате, ще ви моля да почнете от третя книга, дето ще се обнародва и края от първата статия, който ти изпращам приключен в настоящето, та да не може да се знае, че е от мене. В такъв случай бих ви молил, ако е възможно, да ми изпратите коректурата, за да прегледам и да направа някои малки поправки. Изпратете я до Илича[2], но пишете ми направо тука, за да прата веднага да я земат и на другий ден да ви я повърна.

Сам се чуда що седнах да ти дрънкам за правописание.

Приеми най-сърдечните ми поздравления.

Твой предан К. Величков

От третя страница листата са написани от двете страни. Исках да економисам нещо от пощата.[3]

Пиши ми какъв прием е намерила досега „Сбирка“. Има ли много абонати?

БИА — НБКМ, II Д, 11187, 1 л., ориг. ръкопис, мастило.

[1] В същност Величков е пратил не статия, а началото на „В темница“.

[2] Христо Илич, виден търговец от Цариград, на чийто адрес Величков е получавал голяма част от писмата си, докато е живял на о-в Халки, е родом от Пловдив. През 1874 г. бил заточен в Диарбекир заедно с А. Узунов, С. Заимов, П. Берковски и други български патриоти.

[3] Става дума за плащане на по-малка такса при препоръчани пощенски пратки.

109. До Б. Величков

Цариград, Халки, 8 март [18]94.

Любезний ми брате,

Оживях като получих писмото ти. От три месеца това е първото писмо, което приимам от тебе. Да биха знаяли какво зло вършат ония, които светотатствуват с чуждите писма! Да ти кажа какво съм изтеглил през последните три недели от когато трети път ти писах и не зех отговор, няма да повярваш и ще ме осъдиш може би в малодушие. Може да се каже, че прекарах една болест. Слава богу! От всички тия сътрясения, през които преминах, остана само един спомен. Нека се надяваме, че други път няма да се случи подобно нещо. Мога да ти се похвала със здравието си. Вълненията, които преживях, бяха едно изпитание за него, от което то излезе победоносно. Тия дни ще ида при доктора, вярвам да ме зарадва и той. През априлий се тъкма да отида в Атина[1], дето ми се иска да ос-

тана месец или месец и половина. За това пътуванье съм предопределил една сума, която Кръстев е обещал да ми изпрати в първите дни на април срещу Данте.[2] Намериха се хора да ме обвиняват, че зимам пари от Нелидов.[3] Честит клеветника, ако сам вярва това, що пише. Благодаря от всичката си душа на редакцията на „Прогрес“ за съчувствената статия[4].

От Юрукова нямам писмо, при всичко че процесът с Манчев се е гледал на 19 февр. Защо ми не драсне два реда [в] една отворена карточка, да зная що е станало. Аз отдавна съм се отрекъл от надеждата да зема пари от тоя мерзавец, няма много да ми домъчнее и да сме загубили процеса.

Братски поздравления на Доша и на Стоянка. Хиляди целувки на децата.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5870, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Величков не е осъществил намерението си да посети столицата на Гърция.

[2] Отнася се за хонорара от песни от „Божествена комедия“, изпратени за сп. Мисъл и обнародвани в четвъртата годишнина на списанието.

[3] Александър Иванович Нелидов (1835—1910), руски дипломат, завеждал през време на Освободителната война дипломатическата канцелария при Главното командуване на руската армия. През 1878 г. участвувал в Берлинския конгрес като експерт. От 1883 г. Нелидов е посланик на Русия в Цариград. След падане на Стамболов от власт е посредничил за помирението между Русия и България.

[4] Непосредствено след публикуването на Величковото стихотворение „Тиранът“ в Прогрес следва статията „Кой е мръсния предател?“, в която са разказани случки от обществено-политическата дейност на поета (Прогрес, бр. 17—18, 12 март 1894, с. 264—268). Статията е писана по повод на инсинуации, печатани във в. Свобода, бр. 1321, 17 февр. 1894.

110. До Б. Величков

21 май 1894.

Любезний ми брате,[1]

Сега получих писмото и бързам да ти отговора. Аз се готвя да се върна в България, но не по-рано от 10 до 15 деня. Докторът, при когото бях вчер[а] ми разрешава връщание. Ще бъде може би нужно само за зимъс да ида някъде на по-топло.[2] Мене ме е много страх да не останем изиграни. В повечето от хората, съставляющи министерството, не може да се храни доверие.[3] Трябва да имаме предвид изборите.[4] Моята надежда е в тях, като мисля, че народът се напати толкова, щото няма да иди да избира които лица му се покажат. Сега е повече от всякога необходимо да излиза „Прогрес“. Аз мислих да телеграфирам князу, за да му изкажа своите чувства от благодарност, но се раздумах.

Прегръщам те най-сърдечно .

Твой всепредан брат К. Величков

АИЛ — № 5869, 1 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Писмото е написано на бланка: Stc. Chr. Illitch. . .

[2] Виждаме, че още в първото писмо до брат си след падането на С. Стамболов от власт К. Величков се е страхувал за здравето си.

[3] Първият кабинет, който се съставя след сгромолясването на Стамболовия режим, има следния състав: К. Стоилов—министър-председател; И. Ев. Гешов — министър на финансите; Г. Начович — министър на външните работи; Р. Петров — министър на войната; В. Радославов — министър на народната просвета; Д. Тончев — министър на търговията и земеделието. К. Величков е включен в кабинета на Стоилов по-късно (17. IX. 1894 г.). За министър на народната просвета е назначен на 9. XII. 1894 г.

[4] Става дума за законодателните избори за Народното събрание.

111. До Петко Машев

Constantinople, le
24 май 1894.[1]

Любезний ми Машев,

Остави всеки песимизъм и радвай се от душа и сърце. Идущий вторник тръгвам за България. Ще ли мога да те прегърна на Одринската граница?

Повече ти не пиша.

Поклон на госпожата. Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан като брат
К. Величков.

МКВ — Пазарджик.

[1] Написано на бланка: St. Chr. Illitch
Telegramme: Illitch-Constantinople

112. До Б. Величков

Constantinople, le 4 май 1894.[1]

Любезний ми брате,

В допълнение на последното си писмо, на което отговор не получих, бързам да ти известя, че идущий вторник тръгвам за Пловдив. Ще ли можеш да се намериш там? Предай най-сърдечните ми поздравления на приятелите, които ми направиха чест да ме поздравят за именний ми ден. Гора от нетърпение да се намера, както желаят, между тях.

Братски поздравления на Доша. Хиляди целувки на децата.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5868, 1 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Написано на бланка: St. Chr. Illitch.

113. До Б. Величков

Лъджене, 9 август, 1894.

Любезний ми брате,

Едва сега получих писмото ти от 12/8. Пранджов[1] беше ми писал една карточка от Вена след консултацията на двамата специалисти, които са те гледали. Той ми съобщава най-утешителни известия. От всичко се види, че ти просто си много изморен и с една по-продължителна отпочивка няма да остане и диря от болест. Ползувай се прочее от пребиването си в Райхенхалле.[2] Жално, че времето, както ми пише Параскева, не било много добро. И тука налетях аз сам на същото. От дохождането ми в Чепино почти през ден вали. Приятно ми [е], че си доволен от услугите на Параскева. Не трябва да се стесняваш от мисълта, че я отегчаваш. Което прави за тебе, тя го прави за мене. Нейната награда ще бъде да те види здрав. Пранджов ми явяваше, че докторите те съветвали да прекараш зимата в Цариград или в Солун. Мене ми се струва, че по-добре ще бъде да идеш в Италия. Попитай ги още веднаж за това като се върнеш във Вена.

Работите понастоящем отиват тука много добре. В цяла Южна България спечелихме изборите за окръжни съветници. Казйонщината си подаде главата и има вече свой вестник.[3] Жалко е, че в Пещера произлязоха сблъсквания между пещерци и барциговци. Има до 0 души барциговци бити и ранени. Всякъде другаде изборите са минали мирно. Камарата е разтурена. Избори на 11 септември[4]. Аз искам да бъдеш избран. Пиши ми сам ти на какво си мнение за това.

Ще се бава тука най-късно до 20 авг. и ще отида да направа една малка избирателна обиколка до Хасково.[4]

Да ти казвам ли, че не трябва да мислиш за нищо друго понастоящем, освен за здравието си? Грешно е да се вълнуваш и безпокоиш за каквото и да било. Разгони от себе си всяка меланхолия и ипохондрия. Нямаш никакви причини да си меланхоличен и ипохондрик. Учи се на смях, на веселост и безгрижност.

Очаквам да те вида пълен със здравие и бодрост.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5867, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Името е нечетливо написано.

[2] Райхенхале — курортен град в Горна Бавария, близо до границата с Австрия. Известен е с минералните си бани и други лечебници.

[3] Величков има пред вид навярно в. Знаме (1894—1898), който по-късно става орган на Демократическата партия.

[4] На 11 септември 1894 г. били произведени избори за VIII ОНС. К. Величков бил избран от Пазарджишка и Харманлийска избирателни околии.

1895

114. До Б. Величков

София, 0 януарий, 1895.

Любезний ми брате,

Надявам се, че не ми се сърдиш, дето оставих толкова твои писма без отговор. Вярвай, че не мога да си отворя очите от работа.[1]

Напразно, мисля, се безпокоиш за Търново.[2] Ако Наумов съобщава тревожни известия, то е по съвсем други причини, а не че Стамболов има шансове да се избере за депутат.[3] Негова милост, за да угоди на Китанчева,[4] е забравил своите длъжности и бясно агитира за Людсканова[5] против правителствений кандидат Гайдова[6]. Аз се принудих да го уволня като инспектор и го назначих първостепенен учител в Търновската гимназия. От една неделя той търси всевъзможни предлози, за да не сдава канцеларията на своя заместник. Поведението му е просто безчестно. Аз сам нямаше да имам нищо против избора на Людсканова, ако тоя господин заедно с дядо си[7] не бяха счели за своя обязателност, от самото си дохождание тука, да ни псуват и ругаят на всяка стъпка. Те са възмутили и най-добрите си приятели, и ние бихме постъпили и глупо и престъпно да им помагаме да се изберат.

Разбирам твоите скрупули, но няма да се намери човек, който да осъди твоето назначение. Аз само желая да се предпазваш от чрезмерно усердие при изпълнение на своите обязаности. Трябва преди всичко да гледаш своето здравие. Щом времето [е] лошо, стой у дома си. Нека ти донасят там работата. Аз мисля къде 15 февр. най-късно да тръгнем за Цариград.[8] Една отпочивка от два месеца в Цариград ще подействува благотворно и на двама ни. Сега бързам да свърша някои работи, които не могат да станат без мене.

Поклони и братски поздравления на Доша. Всички хвалят бебето. Хиляди целувки на децата.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

С Говедарова днес-утре ще сключим контракт и ще поръчаме нова машина. Вярвам, че ще предприемем великолепна работа.

АИЛ — № 5866, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] К. Величков е вече министър на народната просвета.

[2] Предстояло да бъдат произведени на 22 януари 1895 г. допълнителни избори за 22 народни представители.

[3] С. Стамболов и А. Людсканов били кандидати от Търновската избирателна околия.

[4] Трайко Китанчев (1858—1895) — обществен деец и книжовник. Като пръв председател на Върховния македоно-одрински комитет (ВМРО) и убеден русофил застъпвал самостоятелни възгледи по македонския въпрос и влязъл в остър конфликт с Фердинанд.

[5] Касае се за Александър Людсканов.

[6] На споменатите избори кандидатурите на С. Стамболов и А. Людсканов в Търново пропадат, там бива избран правителственият кандидат Гайдов.

[7] Става дума за Драган Цанков.

[8] През тоя период нямаме сведения в пресата за пътуване на К. Величков в Цариград.

1896

115. До Б. Величков

София, 5 януарий, [18]96.

Любезний ми брате,

Едва имам сила да ти пиша. Заслужавам да ме оплачеш с най-искрени сълзи. Когато бях помислил, че съдбата се е омилостивила към мене, тя ми е била готвила най-страшно нещастие. Загубих своя хубав ангел.[1] Колко радост, колко надежда бях вложил в него, и всичко това било само една измама. Не зная как съм издържал тоя удар. Дойде да пролее светлина на живота ми, и изново ме ови мрак. Напразно търса да се утешавам. Скръбта ми не намира облекчение в нищо. Не зная дали на своята коравина или на своята подлост дължи човек дето може да преживее на такива нещастия.

Не мога да ти кажа колко се радвам, че си добре в Италия. Ще ми простиш, в своята неизчерпаема добрина, че тъй късно ти пиша. Имай предвид, да останеш в Италия до 15 май най-рано. Тия дни ще гледам да ти изпратя малко пари. Във всеки случай пиши как е най-удобно да ти се изпратят пари. Не жали нищо, само гледай да ни се върнеш пълен със здравие и с енергия.

Пиши ми обстоятелствено как живееш. Научи ли италиянски? С какво се занимаваш? Слушам, че в Италия имало големи бури. Предпазвай се да не настинеш.

Поздравлява те Парашкева.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5865, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Величков е потресен от смъртта на първото си дете.

116. До Б. Величков

Italia, Nervi
(Riviera di Dante, p. 2)
Monsieur B. Velitchkoff.

Любезний ми брате[1],

Ще ли ми простиш, че тъй дълго време не ти писах? Очаквам това от радостта, с която трябва да си посрещнал великите събития,[2] които се извършиха тука. Очаквал ли си всичко да се извърши така бързо и хубаво? България буквално плува в радост и възторг. Ти как си? Завчера

ти пратих пари. Получи ли ги? Скоро ще ти изпрата и други. Разпусни се и не мисли за нищо друго, освен за здравието си. Честит ти имен ден.

Прегръщам те най-сърдечно. Твой всепредан брат

К. Величков.

АИЛ — № 5863, 2 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Писмото написано на специална пощенска карта с лика на престолонаследника под него датата 2/14 февр. 1896. Датата на пощенския печат в София е: 8. II. 1896, а на печата в Нерви — 23. II. 96.

[2] На 2 февруари 1896 г. се извършило миропомазването на престолонаследника по обредите на православната църква. С тоя акт Фердинанд търсил път към помирение с Русия. Тържеството било отпразнувано на 14 февруари, рождения ден на Фердинанд.

117. До Б. Величков

София, 15 февр. 1896.

Любезний ми брате,

От писмото ти от 7 тек. виждам, че не си бил приел още парите, които ти бях пратил няколко деня по-напред. Предполагам, че си ги приел в същий ден, когато си ми писал, или на другий ден. Отложих да ти пиша днес, като очаквах да получа известие, че ти са стигнали парите, 200 франга. Пиши ми по-скоро за това, също и приел ли си отвореното ми писмо.

Що си беднал да се грижиш за пари? Искам да мислиш само за здравието си. Ще уредим лесно всички парични въпроси. Работите ни отиват много добре. Печатницата не засмага[1] да извърши всичките поръчки. Очаквам накрая на втората година да даде сериозна печала.

Ти имаше, ми се чини, медицински акт. Ако е у тебе, изпрати ми го веднага. Не съм още говорил с Пожаров да внесем въпроса за помощ в министерский съвет. До края на месеца вярвам да уреда тая работа.

Дуелът на Карайовова[2] е една смешна работа. Напразно се вълнуваш. Не се прави чест на шпиони да им се дава удовлетворение с оръжие.

България е доволна и продължава да ликува. По вестниците твърде недостатъчно понятие можеш да си съставиш за народната радост. Русите се водят много добре. Помирението ще бъде трайно и ще отговори на взаимните интереси на двете страни.[3]

Получи ли „Писма от Рим“?

Старай се да не скучаеш. Впрочем скуката е добро средство за поправление на здравието.

Поздрав от Парашкева.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат К. Величков.

Пиши ми подробно как си със здравето. Печелиш ли на тегло? Какви церове приемаш?

АИЛ — № 5864, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Думата е нечетлива.

[2] Във всекидневния печат не се намират сведения около датата на писмото за дуел на К. Величков.

[3] Въпросът за помирението между Русия и България е постоянна тема на всекидневния печат от онова време.

118. До Б. Величков

София, 6 март [18]96.

Любезний брате,

Пиша ти набързо, за да ти съобща, че ти се отпуснаха 600 лева, които заповядах още днес или утре най-късно [да ти изпратят] телеграфически. Пиши ми щом ги приемеш. Телеграфирай ми по-добре, за да бъда спокоен.

Пиши ми как си.

Аз съм занят понастоящем с усмирение ученически бунтове. Любезните педагогисти не искат композиции.[1] Не ли хубави учители приготовляваме?

Князът заминува на 1[2] за Цариград и Петербург.[2]

Поздрав от Парашкева.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5860, 2 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] В началото на 1896 г. сред учащите се в страната възникват вълнения по повод на някои инструкции на Министерството на народната просвета. В началото на март учениците от педагогическите училища в Кюстендил и Казанлък, както и горните класове от Габровската гимназия обявяват стачка. Към тях по-късно се присъединяват ученици от училища в Пловдив. В опозиционните вестници се съобщава, че министерството е наредило стачкуващите ученици да се вземат в казармите за военна служба (вж. Народни права, бр. 25, 3 март 1896, с. 3; бр. 30, 17 март , с. 3; бр. 31, 19 март, с. 4, и др.).

[2] Предстояла коронацията на руския император Николай II. Фердинанд бил поканен да му направи визита преди самото тържество. На 14 март князът, придружен от К. Стоилов и Р. Петров, заминал за Петербург през Цариград.

119. До Б. Величков

София, 2[1] март [18]96.

Любезний ми брате,

Как скърбя, че и тоя път закъснях с писмото си! Но ти ще ме извиниш. Бих желал да ти пиша всеки ден. Но как се приучава човек към точност?

Ако и май загадъчно да е писано, разбрах с удоволствие от писмото ти, че кашлицата ти е съвсем ослабнала. Какви са обаче тия нерви от които се оплакваш? Аз ги отдавам на морский климат и може би и на отсъствие на воля у тебе да им противодействоваш. Повикай на помощ всичката си енергия и вярвай, че ще ги победиш, както победих аз своите. Никога не сме имали по-малко причини от сега да се вълнуваме и тревожиме. Малко философия и широко сърце! Ще ти помогне много да живееш няколко време на високо или гористо място. Такова предполагам да е мястото, дето мислиш да отидеш в Австрия.

Не вреди, че си получил пари и от тука, и от Пловдив. Поживей малко по-нашироко. Много ми се искаше да се възползуваш от случай и да отидеш до Ница и до Мантон да видиш Франция. Добре си намислил да посетиш и Милан. Има действително що да се види в тоя град.

В първите дни на априлий ще мога да ти изпратя пари. Бъди без грижи за това.

Велчо[1] отиде с Княза в Цариград и оттам ще го придружи до Петербург. Чел си в последний брой дописката му от Цариград. Той треперяше тука да му не дадат орден, а в Цариград му втрапили Османие IV ст. Представлявам си как се е мръщил. В Петербург го чака друг орден. Не се отива против съдбата.

Работите ни отиват превъзходно. Печатницата продължава да е претрупана с поръчки.

Опозицията се опита всячески да експлоатира ученическите вълнения, но не ѝ се удаде.[2] Може човек да си представи до какъв фалит е достигнала, когато е принудена да отива да спекулира с детински глупи прищевки. Всичко си влезе в редът, но станалите случки не могат да не навеят на всеки истински патриот печални размишления. Какво ще бъде бъдащето ни, ако не положим на здрави основи умственото и нравствено развитие на младежта?

Как прекарваш времето си? Трябва да си научил вече италиянски. Напоследък се появи една поетка, на име ако се не лъжа Ada Nigra[3]. Излезли са от нея две поетически сбирки, от които едната носи название Tempesta или Tempeste. Можеш ли да ги купиш и да ми ги изпратиш?

Поздрав от Парашкева.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5859, 7 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Като началник на бюрото на пресата В. Т. Велчев също заминал за Цариград и изпраща редица дописки в Прогрес за посрещането и срещите, които Фердинанд и неговите министри имали със султана.

[2] Вж. писмо № 118, бел. 1.

[3] Вж. за Ада Негри в дневника, бел. 151.

120. До Ив. Шишманов

София, 1 апр. [18]96.

Любезний ми Шишманов,

Г. Данич ми известява, че сръбските художници, назначени от сръбский министр на Нар[одното] просвещение, за да се произнесат по картините на Албома, г. г. М. Валтрович, Стеф. Тодорович, Г. Кръстич, ще пристигнат утре.[1] Надявам се, че ще пожелаете, както Вие, така и другите членове от Дружеството за насърчение на изкуствата, да ги посрещнете на станцията, с което и мене много особито [?] ще задължите.

Приемете уверение в моето най-отлично почитание и приятелски чувства.

К. Величков.

НАБАН, ф. 11, оп. 3, а. е. 255, л. 7, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Правителството на К. Стоилов полага системни усилия за нормализиране отношенията и със Сърбия и в. Мир помества по този въпрос специална статия (Мир, бр. 227 от 1896, с. 2). По молба на К. Величков до сръбския министър на просветата в България идват Михаил Валтрович, професор във Великата школа и пазител на Народния музей, проф. Стефо Тодорович, член на Сръбската академия, и Георги Кръстич, живописец от академията. Задачата им е била да изберат картини от български художници, които да бъдат изпратени със специален албум на руския император Николай II по случай коронацията му в Москва. Тази тяхна работа е широко отразена в нашия печат. Ако К. Величков не е сбъркал датата на писмото си, трябва да приемем, че сръбските художници и изкуствоведи идват у нас не на 2, а на 20 април (Мир, бр. 235, 20 апр. 1896, с. 2; бр. 236, 25 апр., с. 2; бр. 238, 30 апр., с. 3, и др.).

121. До Б. Величков

София, 3 априлий, [18]96.

Любезний ми брате,

Приех завчера писмото ти от Герц.[1] От предпоследнето ти писмо бях разбрал, че ще останеш до края на месеца в Нерви[2] и ти писах там. Виждам, че не си приел писмото ми. Дано са ти го пратили в Герц. Там ти съобщавах разни новости оттука, които могат да имат интерес за тебе. Страхувам се да не би същата участ да постигне и настоящето ми писмо, като пишеш, че скоро ще заминеш за Фиуме. Имал си добра идея, дето си решил да идеш и в Аграм.[3] Желателно е само да бъде времето добро. Пиша ти това, защото тука от 15 деня имаме съвсем калпаво време. В тая минута вали сняг. Не зная дали не си сбъркал, дето си напуснал тъй рано Нерви. Трябва да се пазиш добре, ако времето е променливо. С напущанието на Нерви ще се успокоят, нямам съмнение, и нервите ти, на които е действувал възбудително морский климат. В последнето си писмо нищо не пишеш за здравието си, от което заключавам, както впрочем и от общий характер на съдържанието му, че си добре. Бих желал да съм прав в заключението си. При всичко че зимата беше люта и продължителна тука, с пазение и гледание успях и аз да заварда доволно добре здравието си. С нетър-

пение очаквам сега да настъпи решително пролет, за да изляза нанякъде и да подишам на воля чист въздух.

Князът продължи много стоението си в Цариград, но очаквам, че независимо от извънредните почести, които прие там, ще има от него и други ползи, особно за Македония.[4] Вчера получих депеша от Велчев, който ме поздравлява с големите сполуки в Македония. Какви са тия сполуки в тая минута не мога да зная, по всяка вероятност касае [се] за реформи, които ще имат известна важност и не ще останат записани само на книга. Велчев замина с княза по общ натиск от приятелите, но чини ми се, че не е много доволен. Той се боеше като от чума да му не дадат орден, а в Цариград му са втрапили Османие IV степен. Друг орден го чака и в Петербург. Никой не може да избегне от съдбата си. A propos. Султанът е излял благоволението си и към мене. Награден съм с Османие II степен. Училищата си влязоха в редът. Опозицията се опита да спекулира с ученическите вълнения, но не й се удаде. Остава й сега да търси нещо друго. Особено се отличиха социалистите, на които се и дължат вълненията.

Марийчето ни е на госте. Тя е чудно хрисима и мила мома. Ще стане и хубавица. Съвсем привикна у дома. Днес ще пиша на Евдокия да бъде спокойна и да ни я остави по-дълго време.

Някои от нашите приятели в Пловдив, в това число за жалост и Юруков, са зели напоследък да правят опити за отцепление. За причините на недоволството им се догаждам. Надявам се обаче, че формално отцепление няма да последва. Па ще видим.

Как си с парите? Писах ти в Нерви, че желая да поживееш малко нашироко. Скоро ще ти изпрата пак пари. Пиши ми колко ти трябват и де да ти ги изпрата, във Фиуме или в Аграм. Не бързай да се връщаш. Остани в Европа поне до 15 май наш стил.

Тука сме всички добре. Доспевски[5] заместя Велчева в редакцията на Прогрес. От Париж ми пише Шишманов, който е изпратен там за изливанието на албума, който ще се поднесе на руский цар.[6]

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — 5858, 7 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Герц — курортен град в Италия.
[2] Нерви — курортен град в Италия, разположен на Генуеския залив.
[3] Аграм — старото име на Загреб.
[4] Фердинанд останал в турската столица до 2 април 1896 г. Въпросът за отстъпките, които султанът щял да направи на България за Македония, се коментира оживено в печата през целия престой на българските държавници в Цариград.
[5] Касае се за Никола Доспевски.
[6] Вж. писмо № 120, бел. 1.

122. До Д. Юруков

София, 26 апр. 1896.

Любезний ми Юруков,

Нищо не можеше да ме трогне тъй дълбоко, както решението, с което Комитетът за отпразнуване 20-годишнината от въстанието в Брацигово е благоволил да ме приеме за свой почетен член.

Аз не съм достоен за честта, която ми е направена, и ако я приемам, то е само защото с това се дава случай да засвидетелствувам още веднаж дълбоки и неразривни симпатии, които ме свързват, както с брациговци, така и с борците на всички околни села, които заедно с тях участвуваха в оная храбра защита на Брацигово, която ще остане една от най-светлите и хубави страници от въстанието в 1876 година. Безкрайно честит щях да бъда, ако можех да се намеря между тях на 29 того. За жалост, въпреки най-силното ми желание, ще ми бъде невъзможно да направя това, тъй като по причина на пристигането на Н. Ц. Височество княза и на заминаването подир няколко деня за [. . .][1] и в София е необходимо в тоя ден.[2] Ще ви бъда крайно признателен, ако бъдете така добър да съобщите на всички приятели колко много скърбя за това. Можете да ги уверите, че не по-малко скърбят и другите ми колеги министри, че не ще им бъде възможно да присъствуват на патриотический ви и хубав празник.

Из глъбината на сърцето си изпращам поздрав на храбрите защитници на Брацигово от 1876 година.[3]

Приемете уверение в най-отличното ми почитание и приятелско чувство.

К. Величков.

КМКВ, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Следва нечетлива дума.

[2] От началото на април 1896 г. княз Фердинанд се намира на официално посещение в Цариград, отдето заминал за Русия през Одеса. Вж. по тоя въпрос писма № 118, 119, 121.

[3] През пролетта на 1976 г. се състояло общо събрание на жителите на Брацигово и редица още села в Пазарджишко, на което било взето решение занапред всяка година в Брацигово да се чествува годишнината от Априлското въстание. Писмото на Величков е отговор на следната телеграма, изпратена му от комитета:

„К. Величкову, копие „Прогрес".

Общий комитет по отпразнуването на 29 априлий и въздигането на паметника в Брацигово в памят на Брациговското въстание, извършено през 1876 г., като взе пред вид Вашето участие и заслугата Ви като проповедник на това въстание, с акламация Ви избра за почетен председател, а г-на Д. Юрукова за подпредседател. Като Ви съобщаваме това, моля да приемете тази почетна длъжност.

Председат. Комитета, П. Юруков." Вж. Прогрес, бр. 54, от 1896, с. 411.

123. До Б. Величков

София, 27 ноември. [18]96.

Любезний ми Богдане,

Нямам нужда да ти казвам колко ме зарадва писмото ти, от тонът на което разбрах, без да ми казваш, че си доволен, че си стигнал в Нерви.

Очаквам скоро да науча, че си почувствувал вече полза от благодатний климат на Италия. Ублажавам те и ти желая да се завърнеш напролет пълен със здравие и енергия. Нищо не щади, за да постигнеш тоя резултат. Живей колкото можеш нашироко и настрой душата си към най-весело разположение.

Днес ти изпратих чрез Банката 950 лева златни. Пиши ми, щом ги приемеш. Ако ти е добре в Нерви, побави се там и не излизай от хотела, щом ти е добре.

Казах да ти изпратат „Прогрес". Ще видиш, че надеждите ни се напълно оправдаха. Опозицията ще разполага в Камарата с 15 гласа.[1]

Поздравляват те Параскева и Велчев.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

Арнаудов натоварих да управлява твоя окръг.

АИЛ — № 5861, 4 с., изписани 3, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Поетът има пред вид резултатите от законодателните избори, произведени на 17 ноември 1896 г. В тях опозицията действително претърпяла голямо поражение (вж. Прогрес, бр. 14, 21 ноем. 1896, с. 1—2).

124. До Б. Величков

София, 22 дек. [18]96.

Любезний ми брате,

Сърдех ти се, че се забави да ми пишеш, а сам впаднах в същата грешка. Не мога да ти изкажа колко се зарадвах от добрите сведения, които ми даваш за здравието си. Не се съмнявам, че тая година ще извлечеш[1] от пребиването си в Италия по-голяма полза от лани. Как щеше да сториш хубаво да беше заминал 20 деня по-рано. Така ще направиш догодина. Добре си сторил, че си решил да останеш в Нерви. В Неапол можеш да отидеш по-късно, за да видиш градът. Вярвам, че в Генуа, и извън Марилияно, има добри доктори, които можеш да консултираш с полза. Отнеси се за сведение до някоя от първите аптеки в градът, но чини ми се, че няма да се излагаш на опити в роде Марилияновите. Тебе не ти трябва толкова лечение, колкото спокоен и охолен живот. Всичко прави, за да постигнеш това. Не трябва да мислиш за паричний въпрос. Добре ти е съветвал докторът да земаш моруново масло. Ние се тука чудим, как досега никой не ти е бил дал такъв съвет. Въпросът е да можеш да го носиш, а при твоя стоматит[2] това не може да съставлява затруднение.

Камарата се отложи вчера за 15 януарий. Моя бюджет мина без никакво разисквание. Въобще камарата, по причина на вялостта на опозицията, е безинтересна. Емигрантский въпрос[3] е окончателно разрешен. Въпросът за железниците[4] застрашава да даде повод към нежелателни заплитания. Ще ти пиша за това после.

Поздрав от Парашкева.

Желая ти да прекараш най-весело празниците.
Пиши по-скоро.
Благодаря за Tribuna.
Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5862, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] За емигрантския въпрос вж. дневника, бел. 36.
[2] Величков има пред вид въпроса за т. нар. Източни железници (Хиршовите железници). По тоя въпрос в. Прогрес печата редица статии, за да изтъкне щетите, които една чуждестранна компания нанася на българската икономика (Прогрес, бр. 17, 30 ноем. 1896, с. 1—2; бр. 18, 4 дек., с. 1—2; бр. 19, 11 дек., с. 1—2; бр 20, 14 дек., с. 1—2; бр. 21, 19 дек., с. 1—2; бр. 22—23, 24 дек., с. 2; бр. 25, 4 ян.1897, с 1. Вж. също Мир, бр. 331, 22 дек. 1896, с. 3.)

1897

125. До Б. Величков

София, 20 януарий 1897.

Любезний ми брате,

Възмущавам се просто от себе си, че толкова време те оставих без писмо. Прости ми. От Фанчето узнах, че си бил имал треска. Вероятно си бил настинал, но всичко е вече минало. Тука настъпи от няколко дена истинска зима. Всички сме здрави.

Камарата поднови своите заседания на 15. Въпросът на железниците неприятно се заплита. Г. Стоилов се е обявил в едно частно заседание на партията в клуба против постройката на Южнобългарската железница. Нашите депутати са много наежени и са готови към всичко, ако пропадне железницата. Нещо, което е твърде възможно, ако г. Стоилов пред опасността за разстройството на партията не промени мнение. Чудно е, че г. Стоилов действува против, без съгласието на своите колеги. Г. Маджаров, който е прямо ангажиран, ще подаде оставка, ако железницата не мине. Същето ще трябва да направят и други някои министри, които са за линията. Дава ли си отчет г. Стоилов, какво ще стане неговото положение подир това, не знам. И да състави нов кабинет, той едва ли ще може да управлява, защото ще има против себе си почти половината Камара. Аз очаквам, че ще отстъпи, но ако не отстъпи ще трябва да очакваме криза. За себе си обаче аз съм оптимист и съвършено съм спокоен.[1]

Печатницата отива не се може по-добре. Наехме още едно помещение и хванахме 8 нови работници. Принудени сме да връщаме работи. Очаквам годината да се свърши с една чиста печалба от 25 000 лева. Имам, както виждаш причини да ликувам.

Вазов мина през истинска опасност. Аз издържах смертелни вълнения за него.

Поздрав от Парашкева. Не се бави да ми пишеш. Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат К. Величков

АИЛ, неинв., 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Писмото разкрива интересни подробности от политиката на К. Стоилов, които карат Величков по-късно да напусне неговия кабинет и да образува заедно със С. Данев Прогресивно-либералната партия.

126. До С. Бобчев

[София], 12 февр. 1897.

Любезний ми Бобчев,

Като Ви връщам писмото на Симидова, имам чест да Ви съобща, че му отпуснах вече пособие. На А. Страшимирова ще отпусна след няколко време. Можете, ако му пишете, да му съобщите, че ще получи скоро пари.

Ваш,
К. Величков.

БИА — НБКМ, II Д, 3193, 1 лист, ориг. ръкопис, мастило.

127. До Б. Величков

София, 18 февр. [18]97.

Любезний ми брате,

Ще ми простиш ли, че цял век не ти писах? През това време не е имало ден да не съм се канил да ти пиша. Но ще увелича грехът си да ти се извинявам. Бъди великодушен и прости.

В писмото си не пишеш нищо за здравето си. Заключавам, че си добре. Трябва впрочем да е настъпило окончателно хубаво време. Разбирам колко трябва да си теглил додето са валели дъждове, защото зная от пребиването си във Флоренция какво са несносно нещо. Тука, за чудо, имаме извънредно мека зима. Има дни, когато мислим, че сме на пролет. Такова е времето и сега и ще утрае така навярно додето замине сръбския крал. Устроихме на кралчето великолепно посрещание. Сърбите не могат да се нахвалят с избликът от братски чувства, които намериха у нас.[1] Ще има ли от това някакви реални последствия — това остава още въпрос. На обеда, който се даде снощи в двореца, тостовете на двамата господари бяха пълни с горещи благопожелания за споразумение за общо действие по всички въпроси, които интересуват двете страни. Но как ще се приведат тия благопожелания в дело? Има над какво да си чупят умовете сръбските и българските дипломати. Засега трябва да се радваме, че и двете страни са въодушевени от най-добри желания.

Вчера приех заявлението на г. Бешовишки. В петък ще му отпусна пособие и ще разпореда да му се изпрати в Нерви. Но защо ме тъй одумваш по повод на пособието му? Разве е имало случай да не изпълна нещо, което си поискал? Несправедлив си.

Пиши ми с какво се занимаваш. Ние пак, откак оздравя г. Вазов, захванахме да мислим за „Изгрев“[2]. Ако решим да го издаваме, трябва да изпратиш нещо още за първия брой.

Завчера се представи новата Вазова пиеса „Белодушков“. Присъствувах и аз. Пиесата е великолепна и публиката възторжено акламира автора. В следующий брой на „Прогрес“ ще има навярно подробна рецензия за нея.[3] Вазов нанася съкрушителен удар на стамболовщината с майсторското изображение, във всичката му отвратителност на режима, който носи името й. Пиесата ще заобиколи България и вред ще предизвика погнусяване към това страшно минало.

Очаквам тия дни да стана пак баща. Дано тоя път изляза по-честит.

Не пишеш нищо за пари, при всичко, че не вярвам да си много богат. Тия дни ще ти отпусна 600 лева. Желателно е да останеш в Италия до 15 априлий.

Пиши ми веднага.

Поздрав от Парашкева. Добре са всички както у Юрукови, тъй и у Доспевски. Тая вечер Фанчето е на бал в двореца.

Прегръщам те най-сърдечно.

Твой всепредан брат
К. Величков.

АИЛ — № 5939, 6 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Посещението на сръбския крал Александър I намира широк отзвук в печата. То се характеризира като събитие с „мироисторическо“ значение; „спобратимяването“ между българи и сърби щяло да радва целия славянски свят (Прогрес, бр. 36, 18 февр. 1897, с. 1).

[2] До края на годината двамата поети не успели да уредят издаването на замисления от тях вестник. Една година по-късно излиза основаният от Вазов и Величков в. Исток (1898—1899), неофициален орган на управляващата Народна партия. В. Исток бил редактиран от К. Величков, В. Т. Велчев, В. Шишманов, Н. Доспевски и др.

[3] Обстойна рецензия за „Белодушков“ написва Р. Канели в Прогрес, бр. 56—59, 62, 63, май 1897.

128. До Евдокия Б. Величкова

София, 2 дек. [18]97.

Любезна Евдокия,

Прости ми, че не ти писах по-рано. Искам да те утеша, а сам съм неутешим. Жестока и неоценима загуба претърпяхме.[1] При всичко че готвех сърцето си за всичко, до последната минута живеех с надеждата, че бог и този път ще се умилостиви над нас. Всички, които го познаваха, ще го оплачат така искрено, както нас. Той носеше ангелска душа и се прости с лъжовния тоя свят като светец. Той имаше само качества и доброде-

тели, които се съединяваха с най-големи способности и дарби. Може би и затова не беше за тоя свят. Светлата [му] памет ще остане незабравима за всички ни. Той не остави пари на децата си, но им остави един по-ценен капитал с примера на живота си. Вярвам, че ти ще изпълниш самоотвержено най-големия дълг, който имаш към паметта [му], като се посветиш на възпитанието на децата. Аз ще направа всичко което мога, за да се не намерите никога в нужда ни ти, ни те[2]. В длъжностите ни към децата трябва да търсим днес единствено сила, за да пренесем всичкото нещастие, което ни постигна.

Прегръщам те най-сърдечно и целувам от душа децата.

Твой като брат,
К. Величков.

АИЛ, неинв., 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Касае се за смъртта на Б. Величков.
[2] В ръкописа написано: ни тях.

1898

129. До Стефан С. Гидиков

София, 11 януарий, [18]98.

Уважаеми Господине,

Сърдечно Ви благодаря за честта, която сте ми направили с поканата си да сътруднича в списанието Ви[1]. Пращам Ви три италиянски сонета. Не зная ще ли ви харесат. Ще бъда, във всеки случай, честит, ако ги приемете като едно доказателство на истинските ми симпатии към Вас и към списанието, което ръководите с толкова похватна преданост и с искреност в убежденията[2].

Приемете уверение в най-отличното ми почитание.

К. Величков.

ЦДИА, ф. 712, оп. 1, а. е. 8, 1 л., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Касае се за редактираното от С. Гидиков списание Живот, излизало в Сливен две години (1897—1899).
[2] В Живот, 1899, кн. 3, с. 173—175 са отпечатани сонетите на Величков „В колоссея", „Сълзи", „Крайморска картина".

130. До Е. Величкова

София, 15 март [18]98.

Любезна Евдокио,

Моля да ми простиш преди всичко, че не ти писах толкова дълго време. От Богдана си имала често случай да слушаш оплаквания, че пиша

рядко писма. И при най-добра воля не мога да се освобода от тоя грях, който става причина може би да си правят съвсем неверни заключения за чувствата ми и ония, които най-много обичам.

Не съм престанал да се интересувам най-живо за тебе и за децата.[1] Съжалявам твърде много, че не можахте да хванете друга къща и прекарахте зимата много на тясно. Как е чудно, че Пенев не се е решил да изпразди къщата! Не ми се вярва, че е било много мъчно да иска (?)да наеме друга къща. Но слава богу, пролетта дойде и той скоро ще излезе както се уча.

Въпросът за пенсията е решен в Пенсионния съвет.[2] Остава да се издаде указ. Това е една формалност, която не представлява никакви трудности и лесно ще се изпълни. Аз мисля от идущата година да дове[де]м тука и Василчо, и Марийка. Нека свършат тая година в Пазарджик. Не се съмнявам, че те продължават да те радват със своите успехи и своята послушност. Всички ми ги хвалят. Дано не са ме лъгали.

Изпращам ти копие от равносметката на печатницата за изтеклата година.[3] Ако върви както досега, печатницата ще осигури в бъдеще един значителен приход за децата. Сега обаче всичката печалба се поглъща за изплащание на печатницата.

Софийка вади зъби и тия дни ни доволно много изплаши. Представи си, че вади вече кътници, и два са излезли. Това трябва да я мъчи много. Оная нощ ѝ стана изведнаж така зле, щото ни минаха през ума най-черни мисли. Сега е слава богу добре, но все треперяме. Как са мили децата и колко мъки причиняват.

Пиши ми как са децата. Изпращам им хиляди целувки. Надявам се да мога скоро да ги вида.

Приеми най-сърдечен поздрав от жена ми и мене.

Твой всепредан като брат,
К. Величков.

АИЛ, неинв., 6 с., ориг. ръкопис, мастило.

1899

131. До С. Гидиков

София, 15 февр. [18]99.

Уважаемий господине,

Изпращам Ви още два сонета за „Живот“. Би било желателно, ако Ви се понравят, да се публикуват още в тая книжка, защото е възможно през март да издам всичките си сонети в отделна книга.[1]

Моля Ви да приемете уверение в най-отличното ми почитание.

К. Величков.

ЦДИА, ф. 712, оп. 1, а. е. 8, 1 л., ориг. ръкопис, мастило

[1] Сонетите („Пролет“ и „Мечтание“), които Величков пратил с второто си писмо до С. Гидиков, излизат в кн. 4 на същата годишнина на списанието, с. 209—210.

132. До Стефан Симеонов

София, 25 ноември [18]99.

Любезний ми Симеонов,

Благодаря ти за бала[1], но благодаря ти най-много за писмото. То ме зарадва особено, защото подозирах отдавна, че някои добри приятели са употребили немалко усилия, за да изменят чувствата ти спрямо мене. Може и да се лъжа. За мене е важно да видя, че не си престанал да вярваш в моето приятелство и си запазил и своето към мене. А там по дявола да идат интригантите, ако е имало такива!

Изпращам ти един екземпляр от своята последня книга „Цариградски сонети", както и превода ѝ на чешки.[2] Надявам се, че ще ги туриш на почетно място в своята библиотека. От когато напуснах министерството аз се предадох изцяло на литературни занятия. Никога не съм работил може би повече. Друг е въпрос[ът], дали работеното заслужава да излезе пред хората. От 15 тек[ущи] почнахме да редактираме с Велчева „Летописи". Не зная дали издателят ти е изпратил първия брой. Може би няма да ти бъде интересно да ги четеш. Те съдържат и политика, и литература и са действително нещо ново в нашия периодически печат. Много ще ми се иска да ми кажеш своето мнение.

А твоите работи как отиват? Кризата, която прекарваме, не се ли отзова над тебе? До колкото се простират моите сведения, ти нямаш причини да се оплакваш и ще желая от сърце да се науча, че това е така. Приятно впечатление ми направи решението на вашия търговски клуб, на който мисля, че ти си душата, и обнародвах едно извлечение от него в „Летописи"[3].

За политика не ти пиша, па и не желая да би искал да ти пиша .Тя и мене е омръзнала.

Предай на госпожата поклоните мои и на жена ми. Как са децата? Желая им здраве, щастие и всякакъв успех.

Приеми уверение в най-искрените ми приятелски чувства.

К. Величков.

ЦДИА, ф. 249, оп. 1, а. е. 169, л. 1—3, ориг. ръкопис, 2 л.

[1] Думата е нечетлива. Може да се прочете и бела.

[2] „Цариградски сонети", както и преводът им на чешки, направен от Вл. Шак, излизат в една и съща година — 1899 г.

[3] Извлечението, за което става дума, е отпечатано в кн. 2 на Летописи, с. 43.

133. До С. Симеонов

София, 10 дек. [18]99.

Любезний ми Симеонов,

Сърдечно ти благодаря за писмото. То ме окончателно извади от едно затруднение, което истински ме мъчеше. Можал си да забележиш

от писмото ми, колко съм скърбял, като съм мислил, че може би коварни люде са успели, ако не да изменят, а то поне да охладят чувствата ти към мене. Малко ме вреди да знам, дали са се опитвали да посегнат на връзките, които ни съединяват. За мене е достатъчно да видя, че тия връзки ти са останали мили, както са мили мене, и това ми стига.

Искам да мисля, че „Летописи" ти са се харесали и си намерил, че са заслужавали щедрия подарък, който правиш за тях и за който ти особено благодаря. Аз нямам нищо общо с изданието, което е приел върху [себе си] един тукашен книжар, г. Д. Голов, който сам пътува из България да събира абонати.

Какво да ти пиша за нашите политически работи? Не вярвам в трайността на сегашното министерство. То е един скандал и вярвам пръв да съзнава това князът, но и за него, както и за всички, които гледат сериозно на бъдещето, затрудненият въпрос е, как ще бъде заместено. Всичките партии се самооболщават, че могат отделно да управляват, но се горчиво мамят. Ще могат ли обаче две или повече партии да се съединят искрено? Тая задача предстои може би [да се реши] в едно късо време. Разрешима ли е? От това ще зависи дали ще имаме ред и оправия, или ще продължаваме да се лутаме в мъглата и за тая нещастна страна ще бъде писано да я изтезават по отделно разните партии всяка на свой ред и за своя сметка. У нас и две партии са много, а ние имаме пет, като не считам социалистите!

Князът мълчи като сфинкс. Скроил ли е вече нещо, или остава да прави кроежите си, когато натири сегашните си министри?[1] Може би на мнозина да излязат погрешни сметките, които правят сега.

Радвам се, че си си набавил такава хубава и скъпа библиотека. Просто ми иди да съжалявам, че не ми е възможно да се ползувам от нея. Изпращам ти един екземпляр от моите „Писма от Рим", които не заслужват да стоят наред с толкова хубави произведения, каквито имаш от руската и други литератури, но ще ти бъде вярвам приятно, да ги видиш до тях просто за това, че са писани от приятел.

Жена ми се кланя от сърце вам и на госпожата, на която моля да предадеш и моите поздравления и поклони. Желая всекое благополучие и успех на децата. Добре си направил, че си изпратил голямата дъщеря в Дрезден, дето ще получи наистина хубаво възпитание. Щерка ми чудно хубаво расте и за мене е неоценима радост и щастие. Изпращам ви портрета ѝ.

Стискам ти най-сърдечно ръката.

К. Величков.

ЦДИА, ф. 249, оп. 1, а. е. 169, л. 4—7, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Като издават тревогата на поета, тези редове обясняват и решителния политически жест, който е направил Константин Величков, като напуснал кабинета на Стоилов и излязъл от редовете на Народняшката партия.

1900

134. До Е. Величкова

София, 9. февр. 1900.

Любезна Евдокио,

Мисля, че няма нужда да те уверявам колко и аз, и всички роднини тука сме страдали, когато се научихме какви неприятности непростителни са ви причинили ония негодяи, които разполагат сега с властта в Пазарджик.[1] Веднага щом се научих, исках да ти телеграф[ирам] и открито да изкажа възмущението си от мерзостите им, но приятели ме въздържаха и аз ги послушах от страх да ти не навея някои нови нещастия, защото няма какво да не чака човек от хора, които нямат срам и са се отрекли от всяка човещина. И диваци биха се замислили пред известни гадни дела, но у нас е останало, види се, от човещината само един образ. Чаках да ми пишеш, за да имам по-верни сведения, и да видя какво бих могъл да направя. Не ти се сърдя, че не си направила това, но вярвай, че би нанесла най-голяма обида да мислиш, че мога безучасно да гледам на оскърблението, което ти са нанесли. Аз го чувствувам като да е нанесено лично мене и двойно страдам, че се усещам безсилен да изпълня всичките си длъжности в случая. Живеем в едно време, когато трябва със скръстени ръце да гледаме най-отвратителни безчинства и посегателства с честта и живота на хората. Трябва да те утешава една мисъл, че твоите страдания са общи с ония на цял народ. Добре ще сториш да заведеш процес и мисля, че можеш. . .[2]

АИЛ — № 5999, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Не е ясно каква обида са нанесли стамболовистите в Пазарджик на К. Величковата снаха (жената на Богдан Величков).

[2] Краят на писмото липсва.

135. До С. Симеонов

София, 14 юний 1900.

Любезний ми Симеонов,

Пиша ти със смертелна тревога в душата. При дете болно в къщи, аз се намирам от друга страна в най-трудни обстоятелства. Единствения човек, към когото в тая тежка нужда мога да се обърна, си ти. Ако приятелството ти към мене ти е мило — и в това не мога да се съмнявам, — ти не ще ме оставиш. Тежи ми, че ти искам жертва в името на приятелството си, но правя това не само защото съм принуден от нуждата, но и защото съм убеден, че ти би ми се разсърдил, ако се научиш един ден, че като съм се намирал в затруднение, не съм те уведомил за това. Необходими ми са в най-къс срок поне 3.000 лева. Не ми се ще да допусна и

най-малко съмнение, че като можеш, ще се поколебаеш да спасиш своя може би най-добър приятел.[1]

Вярвай в моите неизменни чувства.

К. Величков.

ЦДИА. ф. 249, оп. 1, а. е. 169, л. 8—9, ориг. ръкопис, мастило.

[1] В дневника си К. Величков отбелязва, че Стефан Симеонов не се отзовал на молбата му в този тежък момент и не му изпратил никакви пари. — Вж. дневника, с. 155.

136. До П. Машев

София, 5 окт. 1900.

Любезний ми Машев,

Велчев ти е дал една покана за „Ученишки другар“[1], а ти си [се] почудил навярно като си получил преди няколко деня първата книжка от „Учен. беседа“. Списанието е същото само с изменено название. Принудих се да направя това, за да нямам неприятности с Толева[2], който се оказа, съвсем калпав човек. Изпращам ти три покани. Ще можеш ли сам или чрез други приятели да направиш нещо? Ще ти благодаря колкото и абонати да успееш да ни изпратиш, само не отпущай никому на вересия.

Поклон на госпожата.

Стискам ти най-сърдечно ръката.

К. Величков.

МКВ, 1 л., ориг. ръкопис, мастило.

[1] „Ученишки другар“, месечно илюстровано списание, започва да излиза през 1899 г. По-късно то променя заглавието си на Ученически другар и Ученическа беседа. Списанието е имало за сътрудници К. Величков, Ив. Вазов, Ц. Калчев, И. П. Кепов и др.

[2] Иван Толев бил отговорен редактор на списанието. Вземал е участие и в редактирането на Ученически устрем.

1901

137. До Велчо Т. Велчев

София, 24 януарий 1901.

Любезний ми Велчев,

Би имал право да ми се сърдиш, че не ти писах досега. Отлагах, защото исках да ти съобща решително ще ли дойда или не. Нека бъде каза-

но за мой срам, но аз не успях и досега да зема едно решение. Ти, който знаеш в какво душевно състояние се намирам, можеш да си обясниш как става това. Аз не чувствувам в себе си никакво въодушевление, как ще мога да внуша въодушевление у другите? Само едно нещо би ме накарало да дойда, то е, за да споделя заедно със своите съграждани и избиратели опасностите, ако има такива на изборите[1], и за това и сега ти не казвам, че няма да дойда. Сърцето ми се къса като чета безобразията, които стават в Пазарджик и в околията.[2] Съдбата поиска да въздигне Рачо[3], той не иска да се възползува от случая като му представя за друго, а за да остави име и памет на един вероломен главорез. С едно се теша, че няма да извлече полза от мръсната комедия, която разиграва. Убеден съм непоколебимо, че ще стане жертва на своето коварство и ще се сплуе под своите грехове преди още да вкуси от плода им.

Говорих на Страшимирова и на Вазова за твоето решение да се оттеглиш от деятелна политика, и те се прекланят пред високоморалните мотиви, които са ти продиктували това решение. И аз споделям тяхното удивление, но не преставам да мисля, че ти правиш грешка. Не бих могъл да ти обясня защо мисля така, но стоя на това мнение. Желая обаче от това си решение да извлечеш всичката оная морална полза, която заслужава то и да се приготвиш в бъдеще за големи роли. Нека това бъде отдръпване, за да можеш да скокнеш по-високо; а че ще дойде време за това, не се съмнявам.

Бих желал от сърце да надвием в Пазарджик, но не искам ни ти, ни кой да било от приятелите да се излага на опасност. Моля ти се да съобщиш на всички приятели това мое желание.

И в Хасково се прави всичко за да ни подбият[4], приятелите вярват в сполука. Те развиват неимоверна енергия и колкото и насилията и препятствията на властта да ги плашат и обезкуражават, подигнали са, напротив, въодушевлението им. Най-първите хора от града са тръгнали по агитация още на 17 и няма да се върнат освен в деня на изборите с избирателите на секциите. Положението навсякъде е еднакво. Рачо нека да си докара свое болшинство и напоследък като че ли е зел да тегли доверието си и от стамбулистите. Той е отстранил от Ихтиман кандидата им, Гатев, и е поставил свой кандидат, някой си Попов, учител, който си е дал нарочно оставката.

Войводов излиза със своя листа. На добър му час!

В Ихтиман ме е страх, че ще изгубим. При мене дохожда Янакиев от Сестримо, да ме пита, дали не е добре да гласуват за Гатева, за да провалят Рачовия кандидат. Онесъветвах (?) го от тая мисъл. Гатев би могъл да получи, ако можеше да се убеди народ. кандидат Станьо Христов[6], да отстъпи. Не може ли да се направи нещо за това от Пазарджик? Вярвах и вярвам, че твоята кандидатура в Ихтиман би успяла.

Получил си „Летописи". Доволен ли си от броя?[7] Краят на „Держ. мъж" излезе както го очаквах.

Поздрав на всички приятели. Стискам ти най-сърдечно ръката.

К. Величков.

АИЛ — № 5970, 10 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Става дума за законодателните избори за XI Обикновено Народно събрание
[2] Вж. дневника, бел. 49.
[3] Касае се за Рачо Петров.
[4] Тук текстът се прекъсва, навярно е изпаднал лист от писмото. Следва нечетлив текст поради скъсване на листа.
[5] Отнася се за Иван Войводов от Пазарджик, взел активно участие в подготовката на Априлското въстание като член на местния революционен комитет.
[6] Името е нечетливо написано.
[7] Величков има пред вид кн. 3 от Летописи, 1901, в която е поместен краят на статията на В. Т. Велчев „Държавният мъж“ (с. 57—58). Статията започва в кн. 1, с. 12—14, продължава в кн. 2, с. 33—35.

138. До В. Велчев

Рим, 11 окт. [1]901.[1]

Любезний ми Велчев,

Свърших криво-ляво книгописа и ти го пращам[2]. Вярвам, че чакате него, за да бъде окончателно готов броя. Даде ли нещо М. Георгиев[3] и д-р Джейков[4] довърши ли своята статия? Ами не дадохте ли телеграма за изборите?[5] В италиянските вестници не ми би възможно да срещна нищо и в тая минуга не зная как са се свършили.

Трябваше да се пише, та ако не друго, да се отвлече малко вниманието на Мистрис Стон[6]. За нея ми говори вчера и Нелидов.

Паметникът ще бъде много хубав.[7] Ние ще свършим работата си в неделя и в понеделник по всяка вероятност ще тръгнем.

От вчера времето е хубаво и ще можем да видим малко Рим.

Как отива печатницата? Уредиха ли се поне полиците с банката? Трябва да се мисли за уреждане на една поне от Гешовите полици.

Поздрав на всички приятели. Стискам ти най-сърдечно ръката.

К. Величков.

АИЛ — № 5975, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Датата според печата в София е: 14. X. 1901. Пликът е адресиран: Sofia (Bulgarie). Monsieur Velthco Veltcheff, directeur de la presse.
[2] В кн. 12 на Летописи, в рубриката „Книгопис“, е поместен кратък отзив от К. Величков за „Исландски рибар“ от Пиер Лоти, преведена от С. Атанасов (с. 288).
[3] В кн. 12 на Летописи от М. Георгиев е поместен разказът „Меракът на чичо Денчо“ (с. 268—270).
[4] Величков има пред вид статията на д-р Ив. Джейков „Охтиката“, публикувана в същата книга на списанието (с. 281—283).
[5] На 7 окт. 1901 г. били произведени допълнителни избори за 29 народни представители. От Прогресивно-либералната партия били избрани 12 депутати, от Демократическата и Народната по 6, стамболовистите спечелили 3 места, независимите — 2.
[6] Американската мисионерка мис Елен Стон била задържана от членове на Македонската революционна организация, които искали за освобождението ѝ парични суми, нужни за тяхната организация. Въпросът за мис Стон дълго занимавал пресата и дипломатическите среди.
[7] Величков е бил в Рим сигурно за поръчване бюста на паметника „Цар Освободител“ за предстоящото честуване 25-годишнината от Освобождението.

1902

139. До Стоян П. Данев

София, 26 януарий 1902.

Уважаемий г. д-р Данев,

С най-искрено съжаление се виждам принуден да Ви съобща, че въпреки всичките усилия, които употребих над себе си, не би ми възможно да надвия над своите колебания. Предложението, което ми сторихте чест да ми направите[1], е толкова ласкателно за мене, че не зная как да се извинявам пред Вас, че не мога да го приема. Аз Ви изложих причините, които ме заставляват да го отклоня. Тия причини, вярвайте, са за мене от такъв характер, че просто съкрушават всяка воля и сила у мене. Искам да вярвам, че Вие ще оцените напълно искреността, с която Ви пиша, и не ще ми вмените в грях огорчението, което неволно може би Ви правя.

Моля Ви да приемете уверение в най-добрите ми чувства.

К. Величков.

БИА — НБКМ, ф. 15, а. е. 262, л. 1—2, 2 листа, оригинален ръкопис, мастило.

[1] През последните години на миналия и началото на настоящия век К. Величков живее при много тежки материални условия. След съставянето на коалиционното правителство през март 1901 г., когато С. Данев е бил министър на външните работи, пред него се застъпват за Величков близки приятели на поета (вж дневника). Величков отказал на Данев предложения от него министерски пост поради разклатено здраве.

140 До В. Велчев

Белград, 13. февр. [1]902.

Любезний ми Велчев,

Първото ми писмо от Белград е за тебе. Ще ми кажеш сигурно, че щеше да бъде чудно, ако станеше друго. Заварих тука превъзходно време и можах да се представя за Белград в пълния си вид на хубава пеперуда. Днес ще отидем в Земун[1] за покупки. На първо място ще вземем шампанско за утре. Вуич[2] и Горинов ме приеха много добре. Очаквам да намеря у тях всичкото съдействие, за да изпълня с успех своята мисия на примирител между двата народа.

Намерих една великолепна статия от Гастон Дешан за Хюго и ти я пращам за „Летописи“[3]. Ще я четеш и вярвам, че ще я харесаш. Ще бъде странно, когато се празнува стогодишнината на Виктор Хюго, да нямаме нищо за него в „Летописи“, дето участвуват толкова сътрудници, които са се възхищавали и се възхищават от творенията му. Да се нареди с широк гармонд или медиевал и да се тури на четвърто или пето място. Може, ако се намери за нужно, да ми се прати втора коректура.

Тука има твърде малко работа, за да не кажа никак. За да имам работа, трябва да си я създам, и това ще гледам да направя. Във всеки случай ще имам маса време за литературна работа. Дано само душевното настроение бъде благоприятно, а то инак ще послужи времето само да се напишат много глупости.

Какво има по изборите?[4] Щях да ти пиша нещо мило за тебе, но оставям за втори път, след като получа писмо от тебе.

Поздрав на приятелите.

Стискам ти най-сърдечно ръката.

К. Величков.

Остави за брой V статията на Юрданова[5], а също и Бетховен[6]. Хюго стига.

АИЛ — № 5960, 4. с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Предишният град Земун, разположен на р. Сава близо до вливането ѝ в Дунава, е вече включен в пределите на Белград.

[2] Михайло Вуич (1853—1913), сръбски учен и държавник. Бил е професор по политическа икономия и в тая област има крупни изследвания; неколкократно заемал поста министър на финансите (1888, 1889, 1891, 1893, 1896—97). От 1901 до есента на 1902 г. бил министър-председател. Провеждал политика на разбирателство с крал Александър, което дало повод за разцепление на Радикалната партия.

[3] Статията на Гастон Дешан „Апотеоз на литературата" е поместена в Летописи, 902, кн. 4, с. 82—94. Името на преводача не е посочено.

[4] Касае се за законодателните избори, произведени на 17 февр. 1902 г. за XII ОН събрание. Правителствената Прогресивно-либерална партия спечелила в тия избори 91 места, Народната — 31, стамболовисти и демократи по 7, и пр.

[5] Статията на Н. Д. Йорданов „Как е възникнал романтизмът във френската литература (по Брюнетиера)" е публикувана в кн. 4 на Летописи, с. 88—90. Тя завършва в кн. 5, с. 114—116.

[6] В кн. 4 е отпечатана и статията от Т. Нетков „Бетховен и неговите камерномузикални произведения" (с. 90—95).

141. До В. Велчев

Белград, 18. февр. [1]902.

Любезний ми Велчев,

До тая минута нямам известие за резултата от вчерашните избори.[1] Страхувам се, че чак довечера ще чета във вестниците какво е станало.

Що си седнал да ме хвалиш? Аз тука рискувам да одурачея от нямане на работа. Представи си, че навикнах да спя подир пладне. Преведох статията на Хюго, просто за това, че много ми хареса. Тя разглежда и осветлява деятелността на Хюго от една страна, като съдържа много поучения. Хубаво ще бъде да имаме статия за Хюго и в идущия брой. Много ще ми се иска да преведа за същия брой някое Хюгово стихотворение. Дано успея![2]

Моли Заимова да направи нещо за печатницата, която тъкмо сега има най-много нужда от пари. Колко съжалявам, че не бях тука когато е

заминал. Щях да го задържа поне за един ден. Той навярно има да разказва чудеса. Поздрави го.

Днес ще пиша на Вуича за аудиенция при краля. Вярвам да ме приеме до петък, когато има народен празник.

Получих от княза една телеграма, която просто ме трогна до глъбина[та] на душата. Тук се касае за чувства искрени, за които му съм от сърце благодарен.

И мене не по-малко от тебе ме изненада кандидатирането на Вазова с Начова, но всичко трябва да се обясни с атмосферата в която живеем. Съжалявай, не се сърди.[3]

Времето продължава да е чудесно — истинска пролет — и всеки ден правя дълги разходки.

Покланям се на майка ти. Поздрав на всички приятели. Прегръщам те братски.

К. Величков.

АИЛ — № 5969, 4 с., ориг. ръкопис. мастило.

[1] Вж. писмо № 140, бел. 4.

[2] В следващите три книжки на „Летописи“ няма материали, посветени на В. Юго.

[3] Предизборната борба била доста ожесточена.Срещу Прогресивно-либералната партия се съюзили Народната, Либералната и Демократическата партия. С. Данев спечелил изборите с болшинство от 1—2 гласа. Ив. Вазов бил кандидат на Народната партия, но не бил избран. Не бил избран и М. П. Начев, също народняк.

142. До В. Велчев

Белград, 25 февр., [1]902

Любезний ми Велчев,

Благодаря ти за писмото и за новините. Аз се представих вчера на краля. Направиха ми изобщо твърде любезен прием. Въпреки очакванията на Хесапчиева и на Несторова, кралят не подигна никакъв щекотлив въпрос. Утре мога да ти пратя нещо по повод на приема ми, за публикуване било в „България“, било другаде[1]. Ще четеш, впрочем, за себе си, ако искаш, в първото, речта, която произнесох пред краля. Нашите тука я харесват. Но чувствувам, че е трудно да се споразумеем със сърбите. Те не могат да ни простят, че Македония е наша. А как може да се направи да не бъде така?

Вярвам, че ще ме оставят, за доволно дълго време поне, на мира тука. Положението няма само по себе нищо за завиждане. Тука видях и се уверих още по-добре колко голяма нужда имам от почивка. След тая почивка, която ще принесе своите резултати само ако се продължи повечко време, ще мога да се впрегна на работа в „България“. Засега просто не ме бива.

Не мога да ти кажа колко ми е мъчно, че „Летописи“ не са излезли още. Настой, моля ти се, да излязат тия дни. И тая работа е належаща. Следующий брой трябва да гледаме да излезе по-навреме.

Помоли, моля ти се, г. Бр. Попова, да подаде веднага в банката заявление за моята полица, на която падежът е на 1 март. Ще внеса 50 лева. Нека ми изпрати още утре полицата да я подпиша и да я върна навреме, за да я подпишеш и ти и да я дадат и на Говедарова да я подпише.

Времето се развали тука, но търпи се, като чакаме пролетта. Белград ще да е наистина хубав напролет.

Пиша ти набързо, за да не пропусна пощата.

Поклон на майка ти.

Поздрави всички приятели.

Стискам ти братски ръката.

К. Величков.

Аман! Моля те пак, гледай да излезе по-скоро IV брой от „Летописи". Защо ми не пише Стоян? Кажи му да се научи от Алексиева, колко са станали абонатите на „Летописи" от пощата. Не можеш да си представиш колко са ми мили „Летописи". И за това нека те остава, вярвам, че тъй много настоявам. Йоцов[2] се жени и ме е поканил за кум. Не съм му още отговорил.

К. В.

АИЛ — № 5983, 8 с., 7 изписани, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Като предава речта на Величков пред сръбския крал по повод връчване на акредитивните писма, правителственият орган пише: „Въобще приемът, оказан на нашия дипломатически агент, който е бил титулуван от краля министър, а не дипломатически агент, е бил много сърдечен" (България, бр. 468, 28 февр. 1902, с. 3).

[2] Става дума за Димитър Йоцов (1861—1914), дипломат и обществен деец. Бил е редактор на сп. Пчела, сътрудничил е на списанията Минало, Общ подем, Развитие и др. Автор е на книгите: „Дипломатически студии по нашето Освобождение" (1909), „Културно-политическа история на Враца" (т. I, 1937; т. II, 1943); „Граф Игнатиев и нашето Освобождение" (1939).

143. До С. Данев

Белград, 27 февр. 1902.

Уважаемий г. Данев,

Получих снощи шифрованата Ви телеграма. Ако да чувствувах в най-малка степен, че ще мога с полза да заема един портфейл в кабинета, не бих се колебал ни една минута да приема предложението, което ми правите. Условията, в които се намирам, не ми позволяват, за жалост, да направя това. Колкото и да се мъча, аз не мога да отстраня от себе си убеждението, че влизането ми в кабинета сега не би принесло ни чест за мене, ни полза на правителството. Зная от какви добри чувства се въодушевлявате и Вие, и приятелите Ви, като ме каните да зема участие в кабинета, и аз изпитвам истинско угризение на съвестта, че не се виждам в състояние да се отзова на Вашата покана. Мисля обаче, че мога да Ви уверя,

какво, ако бог ми даде сила и здраве, и Вие, и партията не ще да имате причини да скърбите за сегашния ми отказ.

Моля Ви да приемете уверение в най-отличното ми почитание и в най-искрените ми приятелски чувства.

К. Величков.

БИА — НБВК, ф. 15, а. е. 262, л. 3—4, ориг. ръкопис, мастило.

144. До В. Велчев

Белград, 27 февр. 1902.

Любезний ми Велчев,

Снощи получих от г. Данева една шифрована депеша, с която ме кани да приема един портфейл в кабинета, който тия дни щял да бъде попълнен. Не мога да ти представя колко това ме разстрои. Види се, че не ми е писано да намеря онова спокойствие, за което мечтая от толкова години и което ми е тъй необходимо, за да поправя нещастното си здраве, доколкото то е поправимо посем-сега. Не ги укорявам, защото зная, че предложението им излиза от най-добри чувства към мене, но не мога да не скърбя, че те не искат да влязат в моето положение. Каква фигура бих правил сега в кабинета, като ще мисля на всяка минута, че с това безвъз-[в]ратно съсипвам здравето си? Моето участие в кабинета би било сега така вяло и безжизнено, че нито чест ще направи мене, нито полза ще принесе някому. Аз искам да вярвам, че сам г. Данев няма да настоява и може би от вежливост само и за да даде удовлетворение на някои наши приятели, ме кани. Страхувам се, че и тука ще остана без воля за работа. Чакам с нетърпение да ми пишеш, с обратна поща, какво мислиш за всичко това и, в очакване на писмото ти, прегръщам те братски.

К. Величков.

АИЛ — № 5984, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

145. До В. Велчев

Белград, 4. март 1902.

Любезний ми Велчев,

Предложението да вляза в Кабинета затова ме разтревожи, защото ми беше тежко да отговарям и тоя път с отказ. Вярвай ми, че бих искал да услужа на г. Данева, но просто не мога да надвия на отвращението си да ставам министър, и не зная какви обстоятелства трябва да настъпят, които да ме накарат да победя това отвращение. При това е необходимо една-две години да се погрижа сериозно за здравието си, инак аз рискувам

след известно време да стана неспособен за никаква работа, а тая мисъл ме кара да тръпна.

От София не е последвало вече нищо, и заключавам, че г. Данев се е решил да попълни кабинета без мене. Па и да влезех в Кабинета, от каква ли полза бих могъл да им бъда сега? Мисля, че биха сторили добре да дадат един портфейл на Попова.[1] Тука всички се интересуват много за работите в България и чакат с нетърпение да видят как правителството ще се справи с Камарата.

Много ме огорчи запорът. Не зная дали това не е направено защото, съгласно с разговора ни с Ив. Е. Гешова от печатницата не се е писало, може би, досега, и полицата ще се уреди до края на април. Ако това писмо не е писано, помоли г. Брайко да го напише и да го изпрати на г. Гешова. Ако и след това не дигнат запора от твоята заплата, аз съм съгласен да наложат запор и на моята заплата. Това няма да ми тежи. Тъй и тъй има[2] [. . .] да платим полицата, по тоя начин [. . .] ще бъде изплатена по-скоро.

Вчера бяхме приети на ауд[и]енция с жена си от кралица Драга. Кралицата беше твърде любезна, задържа ни при себе си почти половина час и изказа твърде симпатични и верни взглядове за политиката на двата народа. Аз вярвам, че тя ще бъде наша съюзница за едно споразумение приятелско.

Приех днес „Летописи". Броят куца като няма статии от тебе и от Данаилова.[3] Това вярвам, ще стане за идущия брой. Аз тая неделя ще изпратя материали. Тоя път трябва да почнат да редят по-рано, за да не излезе броят много късно. Трябва да има нареден материал оставен. Виждали се с Голова и успя ли да земеш нещо?

Как е майка ти? Чакам да ми пишеш, че инфлуенцата е минала. Покланям ѝ се. Как е г. Консулов[4]? Предай му най-искрените ми поздравления.

Прегръщам те братски.

К. Величков.

[1] Касае се за Д. К. Попов, който влиза в кабинета на С. Данев по-късно (3. XI. 1902—5. V. 1903).

[2] Следва нечетлива дума.

[3] Говори за кн. 4 на Летописи, излязла на 28 февр. 1902 г.

[4] Отнася се навярно за Георги Консулов. Вж. писмо № 150, бел. 1.

146. До В. Велчев

Белград, 12 март, 1902.

Любезний ми Велчев,

Приех писмото ти и се зарадвах от сърце, че и ти и майка ти сте здрави.

Пиша ти набързо, защото след малко отивам на станцията да приемам г. Данева. От София ми направиха чест да ми съобщят с шифрована депеша, че заминава.[1]

Изпращам ти едно стихотворение и една рецензия.[2] Стихотворението мене не ми харесва, и ако и тебе не се понрави, можеш спокойно да го изоставиш.

Ръкописите са много и няма защо да ти ги пращам. Които от тях заслужават ще пратя да се печатат, а които не, ще останат у мене. Повечето за жалост са от последната категория. Защо да ти ги пращам да ти правят боклук в къщата?

Бях пратил на Стояна една статия „Изкуството в България". Бях му писал да ти я покаже и да я даде, ако си съгласен, да се реди.

Моля и тая статия, и стихотворението и рецензията, като се наредят, да ми се изпратят да направя само втора коректура.

Тия дни ще изпратя и други коректури.

Утре мисля да ида в Министерството на търговията за сведенията на Данаилова и ще му пиша.

Бях на станцията, кога князът мина, но спеше. Видех Добровича.[4]

Какво свърши с Гешовия запор? Вярвам да си се отървал.

Пиши ми по-често. Аз не гледам толкова зле на попълването на Кабинета. Де ще найдем по-добри хора за министри и има ли ги в някоя друга партия? Жално е само, че не са помислили за някои наши приятели от Ю[жна] България.

Дано вятър разсее заканванията на Радева.[5]

Печатницата трябва сега да е улеснена. Бъди примирителен. Няма какво да се прави.

Още тук не сме получили пари.

Сърдечен братски поздрав.

К. Величков.

АИЛ — № 5957, 6 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] С. Данев е заминал за Петербург с цел да затвърди контактите с руското правителство, но в. България пише твърде неопределено по тоя въпрос: „Възможно е пътуването на г. Данева да е свързано с някаква мисия и да има някакви практически последствия; това ще покаже времето" (България, бр. 475, 16 март 1902, с. 1). В Русия С. Данев остава три седмици.

[2] Величков е изпратил стихотворението си „Под чужди небеса", поместено в кн. 5 на Летописи, с. 97, и рецензията си „Дядо Генко Севдата" от Н. Начов", отпечатана в същата книга, с. 119—120.

[3] Статията на Д. П. Даскалов „Изкуството в България" е отпечатана в кн. 5 на Летописи, с. 116—119.

[4] Касае се за С. Д. Добрович. Вж. дневника, бел. 140.

[5] Отнася се за Александър Радев, член в кабинета на С. Данев, министър на правосъдието (21. XII. 1901—3. XI. 1902), министър на народната просвета (3. XI. 1902—5. V. 1903).

147. До В. Велчев

Белград, 15 март, [1]902.

Любезний ми Велчев,

Изпращам ти ръкопис, който не е ни разказ, ни нищо, а просто едно зевзешко нещо, което оставям на твое благоусмотрение да го обнародваш

или не, особено ако не е дошъл от никъде оригинален разказ. Впрочем, ако има разказ, моето може да се остави. В случай, разбира се, че го намираш достойно за публикуване, — за идущия брой. Но сакън да не променяваш инициалите, с които съм го подписал![1]

Останах поразен като се научих за смъртта на Ламбрева.[2]

На Данаилова[3] пратих една брошура. Друго не намерих. Днес му пиша. Много се радвам, че ще имаме от него статия. Имам предчувствието, че тоя брой ще бъде великолепен.

Тука иска да се абонира на списанието г. Несторов. Кажи, моля ти се, на книжарницата, да му изпратят веднага излезлите досега книжки. Той ще плати мене, та нека минат 10 лева на моята сметка.

Пращам една малка рецензия за Мадам Ролан.[4]

Стоян ми пише, че печатницата продължава да върви добре. Слава богу! Това ми е и тука най-големия кахър.

Стискам ти най-сърдечно ръката.

К. Величков.

Илиев ми пише, че иска да дойде тука, като мисли, че аз мога да му дам работа. Понеже иска да му отговоря чрез тебе, моля да му кажеш, че тука няма място.

К. Величков.

АИЛ — № 5968, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Величков е изпратил ръкописа на „Тема. . .“, отпечатан в кн. 6—7 на Летописи, с. 125—126. Подписан е с инициали С. К.

[2] Касае се навярно за някой сродник на д-р Никола Ламбрев.

[3] Отнася се за Георги Т. Данаилов, по онова време редовен сътрудник на Летописи. От него е статията „Ступанска солидарност“ между Ромъния, Сърбия и Бълга: рия и Балканският митнишки съюз“, обнародвана в кн. 5 на Летописи, с. 100—103 кн. 6—7, с. 127—129.

[4] Краткият отзив на Величков „История на мадам Ролан“ излиза в кн. 5 на списанието, с. 120.

148. До В. Велчев

Белград, 16 март [1902][1]

Любезний ми Велчев,

Пращам ти две коректури, които получих тая заран. Кажи, моля, да ми изпратят и коректурата от оня шегаджийски разказ[2] и от статията „Изкуството в България“[3], ако си дал да се редят за тоя брой.

Ще бъдеш ли тъй благосклонен да предадеш приключеното писмо на Стояна? Той ми е най-редовният кореспондент. Кой знае колко съм му омръзнал, като го карам постоянно да ми пише писма, но от добрината, момчето търпи.

Има ли някакви новости в София?

Тука положението е много заплетено и очаквам да падне скоро кабинета. Министрите не приемат никого, тъй много са заети с парламентарните интриги.

Поклон на майка ти.

Сърдечен поздрав.

К. Величков.

АИЛ — № 5967, с. 3, изписани, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Годината на писмото е установена според писмо № 147.
[2] Вж. писмо № 147, бел. 1.
[3] Вж. писмо № 146, бел. 3.

149. До В. Велчев

Белград, 19 март [1]902.

Любезний ми Велчев,

Връщам ти коректурата поправена.

Приятно ми [е], че темата ти се е харесала. Благодаря ти от сърце за топлите думи, които ми казваш в предпоследнето си писмо по повод на стихотворението. В него, моля, да направиш една малка поправка. Седмата или осмата строфа, не помня добре коя, свършва със следующия стих:

„Унисаше вълшебно моя дух".

Нека се измени стихът така:

Вълнуваше чаровно моя дух.[1]

Ето сега каква е тая лична работа, за която ти бях загатвал в едно от първите си писма. На станцията, когато тръгвах, Вазов ми каза под секрет, че на Гешова било тъжно, дето ти си говорил много ожесточено против Тодорова.[2] Той молил да не държиш такъв остър тон против него, защото вярвал, че в недалечно бъдаще ще бъдем повикани да работим пак заедно. Моля ти се за това да не казваш никому. Аз не съм го казал никому другиму, освен сега тебе. Само по себе то няма важност, но може лесно да послужи за повод за нежелателни интриги.

Прегръщам те най-сърдечно.

К. Величков.

АИЛ — № 5966, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Вж. писмо № 146, бел. 2. В. Велчев е направил исканата от поета поправка.
[2] Става дума за Тодор Тодоров (Теодор Теодоров).

150. В. Велчев

Белград, 3 март, 1902.

Любезний ми Велчев,

Вчера още исках да ти пиша и не можах, така бях съкрушен. Колкото и да исках да се издигна високо, не мога без тръпки да мисля, че го изгубихме.[1] Така малко са хората като него. От деня, когато се бях запознал с него, по чистота на светлите качества и добродетели, които бях разкрил в него, той беше ми станал образец в живота. Годините го бяха още повече въздигнали в моите очи. Той представляваше в моите очи моралното съвършенство, и, ако е имало амбиция в мене, то е да мога да му приличам. Като ти говоря това, знам, че още повече усилвам твоята скръб. Ти имаш двойни причини да милееш за него и като близък роднина. Мисълта, че сме имали до себе си такава светла личност, която остава да ни ръководи в пътя на нравственото възвишение и подир смъртта е единствената утеха, която трябва да търсим в своята горест.

Стискам ти братски ръката. Предай най-искрените ми съболезнования мои, и на жена ми, на майка си.

К. Величков.

АИЛ — № 5986, 6 с., 4 изписани, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Отнася се за Георги Консулов (1840—1902), починал на 22 март в Пазарджик. Участвувал в революционното движение и лежал в Одринския затвор. След Освобождението е назначен за първи префект на Пловдив (в Румелийско време). След падането на Стамболов два пъти е избиран за народен представител. Числял се е към Прогресивно-либералната партия.

151. До В. Велчев

Белград, 30 март, 1902.

Любезний ми Велчев,

Извини, че не отговорих веднага на писмото ти. Една утеха беше за мене да се науча, че многоброен свят се е стекъл да засвидетелствува своята почит към незабравимия Консулов.[1] Дано тия почести, отдадени на покойника, да са смекчили тъгата и болките на близките му. Тежи ми, че не можах сам да се намеря на погребението. Никога няма да престана да го мисля.

Не било писано и тука да намеря спокойствие. На тръне съм откакто се е подигнал и нещастния Фирмилянов въпрос.[2] С нетърпение чакам да мине Данев, за да науча, че е успял да отклони руското правителство от престъпната идея да ни тронизират [?] тоя тъмен тип за митрополит в Скопие. Русите искат да се мирим със сърбите, а с ръкополагането на Фирмиляна ще направят да не видят двата народа мир помежду си. Знае ли се в София как стои сега въпросът? За мене се пресича отсега нататък

пътя за всяка деятелност тука. Но поврага му всичко друго, само да не става това.

Почна ли да даваш материал за „Летописи“? Ще гледам да изпратя още нещо тия дни. Стоян ми пише, че се е загубил Коледаровия разказ.[3] Дано се намери. Аз го бях дал на Събева да го редят. Възможно е да е в купищата. Как отива печатницата?

Поклон на майка ти от всички ни. Прегръщам те братски.

К. Величков.

Прати ми, моля ти се, „Съвременни напеви“, стихотв. сбирка от Г. Стойнова, за да напиша една рецензия.[4]

АИЛ — № 5954, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Вж. писмо № 150, бел. 1.

[2] Още при слуха за ръкополагането на сръбския духовник Фирмилиан за митрополит в Скопие българската общественост е била разтревожена. По-късно БТА предава съобщение от Цариград, според което Българският екзарх заявил пред Портата и пред българското правителство, че ще си подаде оставката, ако Портата позволи ръкополагането на Фирмилиан (България, 30 март 1902, с. 5). „Фирмилиановият въпрос“ е заглавие на много статии в нашия печат. На 31 март в София се свиква голям митинг, на който говорят Д. Мишев, д-р Генадиев, С. С. Бобчев и др. Митинги се организират и в цялата страна.

[3] Величков има пред вид разказа от А. Е. Зорин „Купена слава“, преведен от С. Н. Коледаров и поместен в кн. 6—7 на Летописи, с. 150-158.

[4] Последният текст е написан на полето на листа. В Летописи не е отпечатана рецензия за стихосбирката на Г. Стойнов „Съвременни напеви“, излязла през 1902 г.

152. До В. Велчев

Белград, априлий, 1902.

Любезний ми Велчев,

Пращам ти за „Летописи“ една статия, която вярвам, че ще ти хареса, ако не за друго, то поне за това, че внася малко разнообразие.[1] Дай, моля, веднага, да се реди и кажи да ми изпратят по-скоро втора коректура. Ще бъде хубаво да може да излезе списанието за Великден. Скоро ще ти пратя може би и друг материал.

Ако правителството знае, че няма да бъде решен Фирмиляновия въпрос, желателно [е] да спре всякакви излишни демонстрации.[2] Аз съм тука в съвсем глупаво положение, което не желая никому.[3]

Прегръщам те най-сърдечно.

К. Величков.

АИЛ — № 5973, 2 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Касае се за статията „Една поетическа анкета“, поместена в кн. 6—7 на Летописи, с. 147—149. Статията продължава в кн. 8, с. 177—178, кн. 9, с. 204—205. Подписана е с псевдоним П. Димитров.

[2] Вж. писмо № 151, бел. 2.

[3] В „глупаво положение“ се е намирал не само К. Величков като дипломатически агент на България в Белград, но и цялото правителство на С. Данев, тъй като „Фирмилиановият въпрос“ занимавал и дипломатите на редица европейски държави.

153. До В. Велчев

Белград, 4 априлий, [1]902.

Любезний ми Велчев,

Изпращам ти за „Летописи“ едно свое стихотворение и няколко преводни стихотворения[1] от Качемакова.[2] Последните ми се харесаха и вярвам, че ще ги харесаш и ти. Те са хубави и за това, че дават едно понятие за румънската поезия. Добре е нашия добър приятел, Качамаков да види името си в „Летописи“. От толкова време вече той е бил лишен от това удоволствие, за което има право да ни се сърди.

Моето стихотворение е написано за един „юнашки“ сборник, който ще излезе в Търново, от дето ми го поискаха. Не вреди, мисля, ако се появи и там, и в „Летописи“. Па чини ми се, че не му е времето сега за други стихотворения. То отговаря на общото настроение на духовете.[3]

Как си с материала за „Летописи“? Ако има нужда, мисл[я] да ти изпратя от тука един разказ. Той е готов, има само малко да се поправи.[4]

Чакам писмото ти.

Стискам ти братски ръката.

К. Величков.

АИЛ — № 5965, 4 с., 3 изписани, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Поетът е изпратил стихотворението си „Всред книгите и цветята“, отпечатано в кн. 6—7 на Летописи, с. 121—122.

[2] В същата книга на списанието намираме и стихотворенията „Езерото“ от М. Еминеску, „Люби ме, о любезна“ от Михай Бонаки, „На Мария“ от Йон Н. Роман, „Странник“ от Болинтиняну и „Тъжна ли, остави ме. . .“ от Т. М. Стоенеску, преведени от Д. Качемаков (с. 164—165).

[3] Стихотворението на Величков „Юнаци“ е отпечатано в кн. 6—7 на Летописи, с. 126—127.

[4] Касае се навярно за разказа на Величков „Звънарницата на Свети Марко“, обнародван в кн. 10 на Летописи, с. 217—220.

154. До В. Велчев

Белград, 8. апр. 1902.

Любезний ми Велчев,

Писмото ти ме разтъжи. Искам да се науча, че си напълно добре и че госпожа Елена [1] е оздравяла. Трябва да се научиш да заповядаш на нервите си и да посрещаш мъжествено неприятностите.

Правителството не допусна да стане митинга, който беше свикан завчера, но допусна на събраната тълпа — 1500 души — да манифестира из улиците в продължение почти на 3 часа.[2]

Кралят и кралицата се явили на балкона, когато тя е цепела въздуха пред двореца с викове: „Долу българите! Долу шопите!“ Тълпата е искала да дойде и в агентството, но полицията не допусна. Агентството беше оградено няколко часа наред с повече от сто души жандарми, пешци и конници. Руский представител дойде още додето траяха манифестациите да ми направи визита в агентството. Аз съм напълно спокоен, но се чувствувам съвсем отчужден. Старая се да пазя едно сдържано и достолепно поведение, за което цялото дипломатическо тяло, доколкото зная, се отзовава одобрително.

Не получих още коректури. Вярвам, че си дал да се реди всичко, що съм пратил. Кажи да ми изпратят коректури от всичко. Пиша и нещо за тоя брой, което ще ти изпратя заедно с коректурите. Пиши ми, моля, какъв материал има вече за тоя брой. Ако е нужно и аз мога да промисля оттука. Прати ми и стихотворната сбирка на Г. Стойнова, която беше отбелязана в новите книги и за която ти бях писал в последното си писмо.[3]

Там ли е Голов и зел ли си нещо от него? Очаквах, че ще дойде тука, но нямам до сега никакъв хабер от него.

Сметката на г. Брайко е действително много утешителна. Ако върви така, ще излезем от батака. Да бихме могли да найдем поне 000 лева! Но кой ше ги даде?

Прегръщам те братски.

К. Величков.

АИЛ — № 5987, 6 с., 5 изписани, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Става дума за майката на В. Т. Велчев.
[2] За тая демонстрация намираме сведение и в България, бр. 484, 6 апр. 1902, с. 3.
[3] Вж. писмо № 151, бел. 4.

155. До В. Велчев

Белград, 18 апр., 1902.

Любезний ми Велчев,

Пращам ти коректурите поправени. От Митова[1] получих писмо, в което ми казва, че за великденските празници ще приготви разказа, който ни беше обещал. Ако е хубав, тури го начело, а моя нека влезе на 5, 6-то място.

Изглежда ми, че и тоя брой ще излезе великолепен, както последния.

Бях писал на Бояджиева[2] през празниците. Не зная дали е получил писмото ми.

Нищо добро за себе си не мога да ти пиша. Едно ме само радва тука, че Софийка се пука от здраве.

Данев и Сарафов не щяха да ме видят на отиване. Чакам с нетърпение да минат, като се надявам, че ще мога да ги видя, та да науча нещо.

Сърбите очакват скоро да се ръкоположи Фирмилиян. Какво знаете по тоя въпрос в София не ми е известно.

За следующия брой на „Летописи“ вярвам, че ще мога да изпратя поне един разказ.

Здрав ли си и здрав ли е Консулов[3] в Пазарджик?

Прегръщам те най-сърдечно.

К. Величков.

Ще ти изпратя тия дни няколко рецензии. Стихотворните сбирки не получих.

АИЛ — № 5831, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Отнася се за разказа „Спомени“ от А. Митов, поместен в кн. 6—7 на Летописи, с. 122—124.

[2] Димитър Бояджиев (1880—1911), даровит поет, родом от Пазарджик. По онова време завеждал литературния отдел на Летописи.

[3] Става дума за Стефан Консулов, брат на Георги Консулов, участвувал също в обществено-политическите борби в Пазарджик.

156. До В. Велчев

Белград, 0. апр., 1902.

Любезний ми Велчев,

Изпращам ти за „Летописи“ една рецензия. Тя е написана именно за да не пропуснем да кажем и ние нещо в „Летописи“ по случай на Екзархийския юбилей.[1] Като гледаш така на нея, вярвам, че ще намериш добре да се помести и то в тая книжка още, инак тя би загубила своята смисъл.

Вярвам „Летописи“ да излязат тая неделя. Стоян ми пише, че „Купената слава“ е била набрана.[2] Ще ми бъде приятно да я видя обнародвана.

Божия ръка е спасила княза.[3] Представи си, че жена ми беше сънувала преди няколко деня един сън, който чудно се схожда със станалото.

Положението ми тука се подобрява. Но страшно се чувствувам осамотен. Много ми се иска да подойда в София. Вярвам, че това ще ми се разреши към края на май. Тогава ще те отменя поне за един брой от „Летописи“.

Поздрави всички приятели. Силно се интересувам за ходът на работите в Събранието.

Стискам ти братски ръката.

К. Величков.

АИЛ — № 5976, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Величков е изпратил статията си „Юбилеят на Екзарха“, написана като отзив на издадена в Лайпциг книга за Екзарх Йосиф I. Поместена е в кн. 6—7 на Летописи, с. 134—136. Подписана е с инициали Х. Х.

[2] Вж. писмо № 151, бел. 3.

[3] Столичните вестници съобщават, че когато Фердинанд отивал в Народното събрание да прочете Тронното слово, конят на един офицер се подплашил и прескочил каляската на княза. В. Мир пише: „Само по едно божие провидение той можал да се спаси от опасността“ (Мир, бр. 1118, 25 апр. 1902, с. 2).

157. До В. Велчев

Белград, 4 априлий, 1902.

Любезний ми Велчев,

Не зная дали не си изменил мнение след като си получил днес моето писмо с една рецензия, която би могла да се помести като отделна статийка и с която мисля, че можем да считаме, че сме изпълнили своя дълг. Ние можем и друг път да пишем за Екзархията.[1] Но аз няма да имам нищо против, ако излязат два броя заедно. Така ще се уреди да излизат занапред навреме броевете. В такъв случай аз чисто и просто ще продължа статията, като развия последния параграф, което щях да направя и сега, ако не беше дошло известието за софийската случка с княза.[2] Има какво да се каже, а първата част е добра, при всичко че е написана набързо и на един сулук и не съм я дори прочел втори път. Ако излязат два броя ще изпратя и още едно стихотворение, което е почти готово, за да се запази правилото, което, по твое желание (виж как си пазя думата!), съм усвоил да има във всяка книжка на „Летописи“ по едно мое стихотворение.[3] Моята възлюблена „Купена слава“ ще се помести цяла.[4] Двойният брой би излязъл превъзходен. Само трябва всичко да се направи, за да излезе преди 15 май и да се обяви предварително за това в някои вестници („България“ и „Търговски“).

Как си могъл да помислиш, че не съм поздравил княза? Ти знаеш, че аз искрено го уважавам и му съм предан. Тръпна при мисълта за нещастието, което би ни сполетяло, ако не бе избягнал опасността. Считам, че бог ни е засвидетелствувал своята милост. Получих от него премил отговор: „Трогнат съм от любезните сърадвания и пълните с искреност чувства, изказвам Ви моята от душа благодарност. Князът“.

Със 100 члена правителството и Камарата ще могат превъзходно да действуват и да извършат хубави работи. Тука са всички отчаяни и оклюхнали от своя заем, особено като правят сравнение с нашия. Аз се радвам. Нашите акции между дипломатите тука стоят добре.

Не ми пишеш нищо за печатницата. Да заключавам ли, че всичко върви добре?

Щерка ми расте и се развива чудно добре. Говори сръпски као права сркинья.

Пиши ми веднага що си решил за „Летописи“.

Стискам ти братски ръка.

К. Величков.

Не съм приел никакви сбирки. Чакам ги.[5]

П. П. След като затворих писмото си, седнах да пиша или по право, да продължавам статията си за Екзархийския юбилей. При всичко, че малко съм още написал, доволен съм от писаното (извини за нескромността) и мисля, че статията ще излезе доволно хубава. Ще бъде добре да се нареди с цицер, ако вече не си дал пратеното да се реди с тесен гармонт. Събудиха се топли спомени за миналото. Не е възможно да се напише нещо като онова за Антима и Методий. То за други път.

Зарадва ме много избора на Попова[6] за подпредседател. Ако го видиш предай ми искрените ми поздравления.

Получих премило писмо от Бояджиева. Ще му пиша тия дни.

АИЛ — № 5832, 12 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Вж. писмо № 156, бел. 1.
[2] Вж. писмо № 156, бел. 3.
[3] Вж. писмо № 162, бел. 1.
[4] Вж. писмо № 151, бел. 3 и писмо № 156, бел. 2.
[5] Вж. писмо № 151, бел. 4 и писмо № 154, бел. 3.
[6] Д. К. Попов бил избран за подпредседател на Народното събрание.

158. До В. Велчев

Белград, 29. апр., [1]902.

Любезний ми Велчев,

Какво си беднал да ме хвалиш? Хабя[1] хартия тука просто от нужда да отбия от себе си това чувство на осамотеност, което ме измъчва в тая печална чужбина. Толкова заслужавам хвала, че работя, колкото ти — укори, че не работиш. Господ те е разгалил, че ти е дал много талант и способност, когато поискаш да можеш да произведеш и много работа и хубава работа. В деня, когато решиш да не злоупотребяваш със способностите, които ти е отделила (?) щедро майка[та] природа, няма да имаш равен на себе си. А тоя ден ще дойде.

Пращам ти остатъка от статията. Моля, щом се нареди, да ми се прати коректура, за да я поправя и да видя да изменя заглавието и може би нещо в първата част, та да се печата като статия.

Няма да се сърдиш, вярвам, че ти приключвам едно писмо за Стояна. То съдържа една статия по същия предмет за „Учил. Беседа".

Пращам ти и стихотворението.[2] То трябва да се помести, защото няма да струва за следующия брой. Искам и от него коректура.

Ще пиша тия дни на Бояджиева. От де го е зела него тая меланхолия? Срещай го често.

Покланям се на майка ти. Сърдечен поздрав от жена ми и от Софийка.

Прегръщам те братски.

К. Величков.

АИЛ — № 5963, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Следва нечетлива дума.
[2] Вж. писмо № 157, бел. 3.

159. До В. Велчев

Белград, 6 май, 1902.

Любезний ми Велчев,

Трябва ли да се пита де да се печата Вазовото стихотворение?[1] A haut seigneur tout honeur.[2] То трябва да се помести начело, а, понеже броят е двоен, то може, веднага след него, да се тури и моето стихотворение „Юнаци". Другото ми стихотворение: „Всред песните и цветята" ще влезе навътре някъде, където ти намериш за добре.[3] В него аз преработих щателно четире стиха, които захващат със стиха:

Защо, о боже мой, във таз минута,

За да не стане някоя грешка, намирам за добре да предам тука стиховете, тъй както трябва да се наредят:

Защо, защо, о боже мой, тогава,
когато пролет светла възсиява,
и всичко, под обширний кръгозор,
кат в чуден блян, увлича слух и взор.[4]

Благодаря на Ивчева за комплимента, но аз сам не съм много доволен от работата си. Прие ли той писмото ми?

Защо „Веч. поща" така се е ожесточила против Юрукова?[5] Тя го атакира твърде несправедливо. Той действува твърде коректно и патриотически. Не можеш ли да повлияеш за да го ненападат?

Възможно е скоро да дойда в София.

За юбилея направих щото можах, за да стане статия.[6]

Стискам ти най-сърдечно ръката.

К. Величков.

Утре ще гледам да ти изпратя две-три рецензийки. Стихотворните сбирки не получих още.

АИЛ — № 5835, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] В Летописи, 1902, кн. 6—7, с. 121 е отпечатано Вазовото стихотворение „Иманяр".
[2] На големия според достоинството.
[3] Вж. писмо № 153, бел. 1 и бел. 3.
[4] Велчев е взел под внимание поправката на поета.
[5] Около датата на писмото не се намира статия или дописка във „Вечерна поща" срещу Д. Юруков. Възможно е да се касае за някакво подмятане, с каквито са пълни колоните на тоя вестник.
[6] Вж. писмо № 156, бел. 1 и № 157, бел. 1.

160. До Д. Ризов

Белград, 13 май 1902.

Уважаемий г. Ризов,

Благодаря Ви, че ми дадохте случай да Ви направя една малка услуга. Очаквали сте може би някой грамаден пакет от вестници, и ще се очудите, вярвам, като намерите в свръзката, която Ви изпращам с днешня поща, само по два броя от „Сърбия“ и „Мале новине“. Само тия два вестника са писали за Вашето „Отворено писмо“.[1] Аз следих внимателно напоследък почти всичките тукашни вестници, но никой друг вестник не каза нищо за него. Сръбските вестници се занимават почти изключително със своите домашни работи. Колкото за „Сърбия“ и за „Мале новине“, Вие знаете наверно, че се пишат в дух твърде враждебен спрямо нас.

Жена ми Ви благодари за поздравления[та].

Ползувам се от случая да Ви уверя в своите искрени приятелски чувства.

К. Величков.

БИА — НБКМ, ф. 178, II В, 7658, 2 л., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Д. Ризов излиза с обширна статия, озаглавена „Отворено поздравително писмо до Н. Блаженство Екзарха (По повод 25-годишния му юбилей)“ (Пряпорец, бр. 99—100, 30 апр. 1902, с. 3—6), в която се изказва по Фирмилиановия въпрос. В редакционна бележка вестникът упреква Д. Ризов, понеже при решението да се организират митинги в страната той единствен останал на особено мнение. Критикуват се и позициите по същия въпрос на С. Данев.

През същата година статията на Ризов излиза в отделна брошура.

161. До В. Велчев

Белград, 18 май, 1902.

Любезний ми Велчев,

Благодаря ти сърдечно за писмото. Страшно ми беше тежко, като от няколко време, за това навярно, че ми са се надявали да дойда в София, никой не беше ми писал. Отрекох се сам да дохождам в София, защото не виждам какво ще правя там. Отложих да мисля за това след като Князът и Данев се завърнат от Петербург, отдето очаквам, че ще донесат вести, които ще подигнат малко духовете ни. Това унижение, което помрачава всинца ни, трябва да се премахне. Русите го създадоха и русите могат да го разсеят, и това те трябва да направят, ако действително са искрено благоразположени към нас. За тогава, мисля, че ще трябва и ти да отложиш своята идея за статия по Фирмилияновия въпрос. Знам, че всичко, което ще пишеш, ще бъде така умно и зряло обсъдено, че нямам страх, но трябват ни още данни, за да бъдем напълно осветлени по тоя нещастен въпрос, особено когато се касае до политическите последствия от него, в което собствено се заключава главно неговата важност за нас; тия данни ще ни ги донесат, нека вярваме, князът и Данев от Петербург. Днес князът заминува от тука и аз се надявам да го видя.[1]

„Летописи“ са тоя път много хубави. Сърадвам те за твоята статия, която четох първо.[2] Скоро ще мога да ти изпрата нещо за 8 брой. Ти наистина си даде много труд, и аз просто не си прощавам, че не мога да ти помогна. Дано мога да дойда преди да излезе 8 брой, за да те отменя колко годе.

Няма да се свършат нашите тревоги с тая пуста печатница и с онзи отвратителен Тартюф. Стоян ми дава някои подробни сведения за мъчнотиите, които постоянно изпъкват, и просто падам в униние. А трябва да надделеем на всичко. На всичко! Поговори обстоятелствено по всички работи с г. Брайко и пиши ми да ме осветлиш, и ако има възможност, да ме утешиш и успокоиш. Виждам, че имаме да зимаме много пари. Ако се земат, ще могат да се уредят някои работи, които особено не търпят отлагане. Много бих искал да науча, че се е дало нещо на Хаджиенова[3] и на Гешова. Ако потрябва и ако има полза, мога и аз от тука да пиша на някои, за да не ни душат. Не зная дали Събев се грижи достатъчно за интересите на печатницата. Добре е с Брайко да му говорите, ако виждате, че не действува както трябва.

Искам да бъдеш здрав и бодър. От това имаме най-много нужда. От другото, колкото и да се тревожа, искам да вярвам, че господ няма да ни остави.

Пиши ми по-често.

Прегръщам те братски.

К. Величков.

АИЛ — № 5955, 8 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Вж. писмо № 151, бел. 2.

[2] Величков има пред вид кн. 6—7 на Летописи. В нея В. Т. Велчев е обнародвал статията си „Европа и австрийския въпрос на прага на XX век“ (с. 129—134. Статията започва в кн. 5, с. 103—106 и завършва в кн. 9, с. 198—200).

[3] Иван Хаджиенов, известен български капиталист и предприемач, поддръжник на Батенберг и на австрофилската политика, един от кредиторите на К. Величков и В. Т. Велчев.

162. До В. Велчев

Белград, 30 май, 1902.

Любезний ми Велчев,

Изпращам ти за „Летописи“ едно стихотворение[1] и продължение от статията ми „Една поетическа анкета“[2]. Ще моля да ми се изпратят коректурите, за да ги поправя. Ще има ли разказ за тая книжка? Ако няма, ще мога, мисля, да изпратя един свой, който готвех за Великденския брой, но ако има друг, по-добре.

Едно гайле, за което мисля, че ще ме извиниш. Бъди така добър да предадеш веднага приложеното писмо на Стояна. Пращам го чрез тебе за сигурност, защото съм приложил в него пари за моята полица.

Оттука нямам [ни]що добро да ти пиша. Видех Данева на няколко минути. Каза ми, че е весел. Пожелах му да се върне по-весел от Петер-

бург.[3] Князът, както знаеш, не се отби на станцията. Калпаво съм настроен и ако ти пиша повече ще напълня писмо с тъга и с мрак (?).

Стискам ти сърдечно ръката.

К. Величков.

АИЛ — № 5972, 4 с., 3 изписани, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Отнася се за стихотворението на Величков „Така, така обичам те аз много", поместено в кн. 8 на Летописи, с. 169.

[2] Вж. писмо № 152, бел. 1.

[3] В началото на юни 1902 г. Фердинанд и С. Данев били за около десет дена в Русия за политически консултации.

163. До В. Велчев

Белград, 7 юний [1]902.

Любезний ми Велчев,

Не зная как да ти благодаря за хубавото писмо. Тия топли чувства, които изказваш в него, ти си ги намерил не в стихотворението, а в себе си, в обичта си към мене и към моята Софийка[1], и затова ме и трогват до дъното на душата.

Пращам ти една преводна статия за „Летописи", която ми беше обещал г. Ив. А. Цонев, контрольор при Централното управление на Земед. каса, когато беше тука преди месец. Тя е хубава, според мене, и аз ще ти се моля да я поместиш още в тоя брой.[2] Хубаво е да се посочва у нас на тия примери на чудна предприемчивост, та дано се разбуди тя и у нас. Статията ще се свърши в идущий брой.

Пиши ми веднага дали ще я дадеш да се реди, та да пиша г-ну Цоневу да дойде в печатницата да си я коригира. Той е един добър човек, и, като го задължим, ще може да ни бъде полезен.

Зарадвах се за парите, които са дали от „България". Дано се получат скоро и Георгиевите пари, та да уредим работите си с Хаджиенова и Гешова.

Времето от няколко деня е много лошо и аз бях почти болен.

Братски поздрав

К. Величков.

Гледай да излязат „Летописи" навреме, Тия дни ще ти изпратя две рецензии. Нека ми пратят Бурмовата книга, щом излезе.

АИЛ — № 5971, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Вж. писмо № 162, бел. 1. Както много други стихотворения на поета и то е посветено на дъщеря му Софийка.

[2] Става дума за „Свиждане", от Иван Бунин, превод от Иван А. Цонев, поместена в кн. 10 на Летописи, с. 229—232.

164. До В. Велчев

Белград, 10 юний, 1902.

Любезний ми Велчев,

Пращам ти своите коректури поправени и една малка рецензия. От всичко виждам, че докрая на неделята ще излезе броят. Дано бъда на края на месеца в София, та да се грижа аз за следующия брой.

От поп Забунова получих писмо, в което ми обажда, че ако до 15 тек. не му платим, ще издаде изпълнителен лист. Пиша днес и нему и на г. Брайко. Надявам се да се споразумеят, както пиша, за начина на изплащането. Поговори за това с г. Брайко. Пустите му проклетии!

Снощи мина Данев. Той е крайно доволен от приема в Русия и от постигнатите резултати.[1] Според него, можем да разчитаме напълно на Русия за своите национални и политически планове. Много ще желая да видя и княза и да чуя и неговото мнение. Ако и той каже същото, ще бъда съвсем спокоен за бъдещето.

Братски поздрав.

К. Величков.

АИЛ — № 5981, 4 с.

[1] Вж. писмо № 162, бел. 3.

165. До С. Данев

Белград, 19 юний, 1902.

Уважаемий г. Данев,

Крайно съжалявам, че не ми се удаде да услужа нито на госпожата и да ѝ поднеса своите почитания при заминуването ѝ през Белград, защото телеграмата Ви, при всичко че е била приета в същия час, когато е била предадена от София, ми се донесе за жалост след като тренът беше заминал. Ще се оплача за тая нередовност в Управлението на пощите и телеграфите. Узнах обаче веднага, че приставът на станцията ѝ дал нуждната разписка, за да може свободно да продължи пътя си.

Тука е г. Шерадам[1] и вчера ме посети в Агентството. Говорихме повече от два часа и половина. Той е изнесъл твърде добри впечатления от България и ми се видя, че споделя нашите идеи за Македония. Приятно ми е да Ви кажа, че той се отзовава твърде лестно за Вас и за начина, по който ръководите управлението на страната, както по външната, така и по вътрешната политика. Днес по пладне ще бъде приет от краля, който може да го задържи за обед. Тая вечер е поканен у г. Вуича[2], дето ще бъде и шефът на македонската сръбска пропаганда, г. Свет. Симич. Утре заран заминува.

Посвещението на Фирмилияна не възбуди голям ентусиазъм. Лошото вътрешно положение е предизвикало една обща апатия, която не може с нищо да се сгрее.

От телеграмата Ви за руските ученици с удоволствие заключих, че в България ще им се направи хубав прием.[3] Тука приемът беше много мъртав.

Ползувам се от случая да Ви поднеса уверение в своето най-отлично почитание.

К. Величков.

БИА — НБКМ, ф. 15, а. е. 262, л. 5—8, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Андре Шерадам (André Chéradame), чието име нашите вестници предават погрешно Шерадан, е виден френски журналист, автор на книги, които имат по няколко издания: „L'Europe et la question d'Autriche au seuil du vingtième siècle", „L'Allemagne, la France et la question d'Autriche", „La Colonisation et les colonies allemagns", „Le mond et la guerre Russo-japonaise " etc. През 1902 г. предприема пътуване из балканските страни и събира впечатления за книгата си „La question d'Orient: La Macédoine. — Le chemin de fer du Bagdat" (s. a.). В рецензията си за нея К. Величков пише: „Ние искахме да се възползуваме от случая, за да кажем на г. Шерадама своята благодарност за подкрепата, която дава със своето име и със своята известност на македонското дело. Ние го туряме в реда на най-добрите и скъпи приятели, които то има. И ние можем да го уверим, че името му ще се произнася всякога с благодарност от свободна България и от Македония. Те няма никога да забравят, че той е бил от ония малцина, които в първия час са издигнали смело и решително гласа си в полза на угнетените" (Летописи, 1903, бр. 7, с. 167—168).

[2] Д-р Вуич, м-р председател на Сърбия, положил големи усилия, за да бъде наложен Фирмилиан за епископ.

[3] През лятото на 1902 г. група ученици от Казанската гимназия посетили Сърбия и България. За тях четем съобщението: „Руските гимназисти, пристигнали в София от Сърбия, били посрещнати много сърдечно. Посрещането можело да бъде по-добро, но попречили две неща — дъждът и отсъствието на музика" (Дневник, 1902, бр. 44, 22 юни, с. 2).

166. До В. Велчев

Белград, 19 юний, 1902.

Любезний ми Велчев,

Писмото ти закъсня с един ден, защото г. Шерадам[1] беше вчера у дома и ми каза, че трябва да имам писмо от тебе. Разбрах каква е работата и [се] постарах, както можах, да те извиня. Благодаря ти, че си му казал да дойде да ме види. Той стоя при мене повече от два часа и половина и не зная дали остана въпрос, по който да не говорихме. Направи ми прекрасно впечатление. Жално е, че си отива утре заран, за втори път не ще можем да се видим. Сега отивам да му върна визита[та] в хотела, но боя се, че няма да го срещна. На пладне е бил у краля. Тая вечер ще бъде у Вуича. Доколкото мога да заключавам от разговора ми с него, той е спечелен за нашата кауза. Той цени високо българите и има голямо доверие в тях. Когато се свърши статията ти иска да има всички броеве от „Летописи".[2] Обещах му. Как [е] жално, че няма нищо от нея в тоя брой. Без това броя е хубав. Защо, обаче, не си задържал[3] някой разказ?

Ще чакам завръщането на княза, [за] да дойда в София. Без това не би имало смисъл дохождането ми.

Прегръщам те най-сърдечно.

К. Величков.

Не забравяй, моля, да дадеш до руските вестници някоя и друга телеграма за срещата на руските ученици. Тука ги посрещнаха и изпратиха много мършаво. Ах моите сърби! В нищо ги не бива.

АИЛ — № 5980, 4 с., ориг. ръкопис, маст ило.

[1] Вж. предходното писмо, бел. 1.
[2] Става дума за статията на В. Т. Велчев „Европа и австрийския въпрос. . .“ — Вж. писмо № 165, бел. 2.
[3] Думата е нечетлива.

167. До В. Велчев

Белград, 28 юний, 1902.

Любезний ми Велчев,

Каква мила и приятна изненада ми направи с книгата си![1] Четох я и чета я с непрекъснато увлечение и наслада. Статията за Сърбия ме очудва с верността на съжденията. Няма една дума в нея, която да не съвпада с истината. Аз съм имал случай да говоря с няколко сърби, които трезво гледат на работите, и техните заключения не са по-малко безотрадни от твоите. Това е една страна нравствено пропаднала. Не виждам как може да почерпи сили и енергия за едно прераждане.

Желая след тая книга да последват още много други още по-хубави. Втората ще бъде тая, която ще посветиш на австрийския въпрос. Ще я чакам с нетърпение да излезе.

Изпращам ти две стихотворения и края от „Поетическата анкета“.[2] Надявам се да мога скоро да ти изпратя една рецензия за Бурмовата книга. Знаеш ли, че тоя човек е написал една хубава книга?[3]

Пиши ми как стоиш с материала за 9 книжка на „Летописи“. Дано и тая книжка излезе навреме. Аз мисля все за юбилейната книга по Шипченските тържества и нещо вече готвя за нея. Вярвам, че и ти ще направиш същото. Тя ще бъде 11 книжка, която ще излезе през септември. Трябва да се поиска от всичките ни сътрудници да напишат по нещо за нея.

Тежи ми Белград като камък на гърдите, но едва ли ще се реша да дойда в София преди да се завърне князът, комуто трябва непременно да се представя.

Прегръщам те най-сърдечно.

К. Величков.

Любезний ми Велчев,

Предай, моля ти се, веднага приключеното писмо на г. Брайко, защото съдържа полици, които ми бе пратил за подписване и които трябва да се приподпишат и от Юрукова.

Не ми се сърдиш, нали, че те товаря с пощаджилък?

Твой
К. Величков.

АИЛ — № 5961, 6 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] През 1902 г. излиза книгата на В. Т. Велчев „Нашите задачи. Политически статии (1899—1902)", за която К. Величков го поздравява.
[2] Вж. писмо № 152, бел. 1.
[3] Отнася се за книгата на Т. С. Бурмов „Българо-гръцката църковна разпря", излязла през 1902 г. Величков написва рецензия за нея в кн. 9 на Летописи, с. 212—214.

168. До В. Велчев

Белград, 8 юлий, 1902.

Любезний ми Велчев,

Пращам ти рецензията на Бурмовата книга.[1] Тя е писана при тропическа горещина, та и не струва много, но читателите ни ще извиняват. Желателно е да има още в тая книга една рецензия за книгата на полковник Димитриева. Вярвам да си помислил за това. Драсни сам нещо, ако няма кой друг да напише. Книгата е добра. Може [да] дадеш на други да я четат, но сам може би и аз бих написал.[2]

Всичко ще направя, за да дойда в София. Има си хас да дойда и да те не намеря там! Мене още повече се иска да вида приятелите преди да се разотидат.

Г. Брайко ми е изпратил две полици за подписване. Пращам ги тебе да му ги предадеш. Извини ме пред него, че не му пиша и кажи му, че още не съм получил цигарите. И той и ти не ми пишете нищо за печатницата. Да заключавам ли, че всичко отива добре?

Трябва да ми се изпрати коректура и от рецензията.

Съжалявам, че се свършва тъй скоро статията ти за Австрия. Мислех, че ще продължава още.

Това, което съм писал, е за юбилейния брой по случай Шипченските тържества.[3]

Поклон на майка ти. Поздрави всички приятели.

Прегръщам те най-сърдечно.

К. Величков.

АИЛ — № 5979, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Вж. писмо № 167, бел. 3.
[2] За книгата на Р. Димитриев „Боевете и операциите около Шипка през 1877—1878 година" В. Велчев е написал рецензия, поместена в кн. 10 на Летописи, с. 240.
[3] Величков има пред вид стихотворението си „Добре дошли! на руските гости по случай Шипченските тържества", печатано в кн. 11 на Летописи, с. 241—246.

169. До В. Велчев

Белград, 11 юлий, 1902.

Любезний ми Велчев,

Щях много да скърбя, ако изключително за мене би останал един [ден] повече в София и не би заминал в Костенец да си отпочинеш. Изкарай нàдве-нàтри „Летописи“ и върви. Вярвам, че г. Данев няма да ти направи мъчнотии за отпуска.

Аз доволно се измъчих тука. Мога да се помъча още две недели. Ще бъде по-добре. Може да дойда през август в София. Приятелите от Камарата ще ме извинят, ако се не видим сега. Това ще бъде една причина да си домилеем още повече.

Много ме е яд за Юруковата работа. При обстоятелствата особено, при които става, правителството е неизвинително. Не би ли могло да се тълкува, че то иска да хвърли върху чужд гръб отговорност, която трябва да има доблестта да носи то всецяло?

Драго ми е, че е могла да ти хареса рецензията за Бурмовата книга.[1] Тя е почната собствено при по-добри условия, а свършена е при лоши условия. Дано има рецензия за Димитриевата книга![2]

Носи много здраве на майка си. Желая и тебе и ней да се върнете от Костенец с излишък от здраве.

Твой

К. Величков.

АИЛ — № 5982, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Вж. писмо № 167, бел. 3.
[2] Вж. писмо № 168, бел. 2.

170. До В. Велчев

Белград, 22 юлий 1902.

Любезний ми Велчев,

Получих днес Костинското ти писмо и бързам да те сърадвам, но не за това, че си поправил нервите си, а за това, че имаш нерви, за които нямаш никакви причини да се безпокоиш. Няма от какво да се оплакваш за нерви, на които е достатъчен два деня Костенски въздух, за да се оправят. Гълтай прочее тоя благодатен и чудесно целебен въздух колкото можеш повече време. На моето мнение вярвам да е и Коларов. Усети ли и той целебната сила на Костенския въздух за своите нерви? Той може би намира по-голяма лечебна сила в кебапа и в пастървите.

Юбилейния брой на „Летописи“ трябва да излезе за самите тържества през септември. Ще гледаме да го напълним колкото е възможно с юбилеен материал. Крайно се възрадвах, че Димитриев е обещал статия за тоя брой. Ами защо не драсна нищо за неговата книга? В прослава на

божата милост за здравите нерви, ти ще напишеш една превъзходна статия, ако не и две, защото теми дал господ. On n'a que l'embaras du choix.[1] Ще помолим приятелите да пишат по нещо, касаеще се до празненствата. Ще извлечем от книгите на Кисов и на Димитриева[2] по някой епизод от Шипченските сражения, и мисля, че всичко ще бъде така готово. Аз сам съм приготвил не разказ, а стихотворение, и стихотворение дълго, което, като се напечата, както мисля, на пълни страници, ще хване четире страници, то есть осем колони.[3] Писано е по времето на нещастния Фирмилянов въпрос, когато се мъчех като дявол. Ако вдъхновението ме е напуснало нейде, вината е във тая мъка. Няколко пъти съм се мъчил да го скъсам или да го оставя недовършено, въздържал съм се само благодарение на правилото, което съм усвоил в живота си, да не бързам в нищо.

Получи ли протеста на Тартюфа? Изобразил се е цял с всичката си мерзска негодяйщина в него. И тоя път лошият му дух му е дал съвет и, вярвам, ще излезе само за негово зло.

Мисля да дойда в София за 2. август, ако князът бъде там; ако ли не, ще дойда къде 5 или 6.

Поклон на майка ти. Поздрави от жена ми и от моята мила Софийка. Прегръщам те най-сърдечно.

К. Величков.

АИЛ — № 5956, 10 с., 8 изписани; ориг. ръкопис, мастило, крайно нечетлив почерк.

[1] Човек може да сбърка какво да избере.

[2] В кн. 11 на Летописи освен прочувственото стихотворение на К. Величков е поместен откъс от книгата на Р. Димитриев (с. 247—253) и споменът на Д. К. Попов „Ауденция у генерал Игнатиев" (с. 254—256).

[3] Вж. писмо № 168, бел. 3. Това стихотворение на Величков бива отпечатано отделно на луксозна хартия и предлагано на чуждестранни гости, дошли в България за Шипченските тържества.

171. До В. Велчев

Белград, 3. август 1902.[1]

Любезний ми Велчев,

Пращам ти ръкопис за X брой на „Летописи".[2] Крайно съм недоволен сам от статията си, но дано читателите ме простят задето им давам възможност да четат нещо за Венеция и за постигналата я катастрофа. Страхувам се, че никъде не се е писало за това събитие. Цял свят говори за него. Бива ли в България то да не се удостои поне с една статия, па била тя и най-келава?

Днес искам отпуск, и щом получа отговор ще тръгна. Вярвам да бъда в София в сряда. Пратих ти ръкописа сега, защото мисля, че трябва да гледаме да скърпим как да е тоя брой до 15 тек., та да имаме време повечко за другия, юбилейния. Вярвам, че си съгласен с мене.

Не намерихте ли за нужно да направите нещо в отговор на Тартюфовия протест? Добре е да се пита някой адвокатин за това.

Стискам ти най-сърдечно ръката.

К. Величков.

АИЛ — № 5834, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Пликът е надписан: Баня—Костенец (България). За господина Велчо Т. Велчев. Началник на пресата.

[2] В кн. 10 на Летописи не е отпечатана статия на Величков за Венеция. Велчев ще е получил писмото на своя приятел, след като колите са били вече вързани. Такава статия не срещаме и в следващите две книги на списанието.

172. До С. Данев

Белград, 5 август [1]902.

Уважаемий г. Данев,

Преди три деня почти всичките вестници тука, включително и „Дневник", съобщиха, че пристигате в Белград и обясняваха, че идете, за да поканите краля да присъствува на Шипченските тържества. Тая новина е протелеграфирана оттука в европейските вестници; и днес, като бях в Австрийската легация по случай празднука на австр. император, почти всички, които намерих там, ме питаха дали това е истина. Така мислят и в Москва, както се види от депешата, която се получи днес на Ваше име в Агентството. Надявам се, че ще ме извините, дето съм я отворил. Направих това, като мислех, че може да се отнася за нещо бързо, което ще трябва веднага да Ви съобща телеграфически. Тука вече и се правят коментарии за Вашето идване, както ще видите от статията, изрязана от в. „Двадесети век", която Ви приключвам тука.[1]

Ще ми бъде приятно, ако бъдете добър да ми съобщите, дали е истина, че ще дойдете тука и кога.[2] В случай даже, че ми разрешите отпуск, ще остана тука, за да Ви причакам, ако дойдете. Днес секретаря на Агентството, г. Несторов, е срещнал под-председателя на сената г. Гершич, и тоя последния му е казал, че е научил от г. Вуича, че ще дойдете.

В официалния доклад Ви съобщавам днес едно гнуснаво антрефиле, обнародвано в съботешния брой на в. „Вечерње новости". Моето мнение е, че трябва да се отнесем с презрение към писаното. Ако мислите обаче, че трябва да се действува, веднага ще изискам да се даде вестника под съд.

Моля Ви да приемете уверение в най-отличното ми почитание.

К. Величков.

БИА — НБКМ, ф. 15, а. е. 262, л. 9—12, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Към писмото на Величков не се намира статия от споменатия вестник.

[2] Възможно е слуховете за пътуването на С. Данев да са се разпространявали от политически противници. В. Нов век дори печата антрефиле, в което съобщава, че Данев, без да дочака Фердинанд, заминал в чужбина. „България" опровергава съобщението: на 5 авг. следобед князът бил приел Данев на доклад. В същия брой четем и съобщението: „Министър-председателя, г. д-р Данев, вчера замина за странство при семейството си, след като е бил приет на продължителна аудиенция от Князът" (България, 1902, бр. 527, 8 авг., с. 3). Според същия вестник К. Величков пристигнал в България на 9 август и щял да остане в столицата две седмици.

173. До В. Велчев

София, 12. септ., 1902.[1]

Любезний ми Велчев,

Приносителят е шурей на нашия безподобен по добрината си приятел, Шак. Той иде нарочно от Прага, за да види Шипченските тържества. На тая славянска ревност заслужава да се помага, и това възлагам на тебе. Моля ти се да го земеш под свое покровителство и да му дадеш всичкото си съдействие, за да може да се върне доволен. Мисля, че може да му се даде карта като на кореспондент на „Slovansky přegled".

Какво става с моите „Добре дошли"?[2] Напомни на Заимова[3], че няма да му простя ни на тоя, ни на оня свят, ако пропаднат.

Бѫзна какви залиси имаш. Но няма да забравиш, в никой случай, г. Артура и „Добре дошли". Нели? Твой

К. Величков.

АИЛ — № 5833, 4 с., 3 изписани; ориг. ръкопис, мастило.

[1] Пликът е надписан: За господина Велчо Т. Велчев. Началник на пресата. В Казанлък. Над тоя надпис с молив е написано на чешки: Pan Velčo Velčev, načelnik (следва нечетлива дума) Kazanlík. От другата страна на плика с мастило е написана следната бележка: Г-н Велчев, г-н Клафас, чехский представител във Виенский Райхстаг, виден славист е мой добър приятел и другар на шурея ми, А. Пфлайзера. Моля, направете за него каквото можете. Със сърдечен поздрав, ваш

Влад. Шак.

[2] Вж. писмо № 168, бел. 3, и № 170, бел. 3.

[3] Отнася се за С. Заимов.

174. До В. Велчев

Св. Петър, 4. окт., 1902.

Любезний ми Велчев,

Сещаш се, че не ти пиша от Пазарджишкия Св. Петър. Тука сме почти на крайния бряг дето е достигнала славянската вълна. Ни немци, ни италианци не са успели да покварят славянските характери на края. Ходихме в училището, гдето учителят ни прие много любезно. Учи се само словински. Разбираме и разбират ни всички. Язикът е чудно близък до българския. Спрели сме се да чакаме тренът. На 3 тръгваме и довечера на 10 сме във Венеция.

Сега да се върнем при нашите овце. В Будапеща се срещнах с г. Борашича. Той е разположен да ни направи всичките улеснения за изплащане на неговите полици. Първата трябва да се плати. С г. Брайко по това сме уговорили отде ще се намерят пари: от „Църковен вестник"[2] и от „Звездица"[3]. Затова и тая седмица не трябва да се зима нищо от „Ц. вестник", та на 15 октомврий да се земат парите изведнаж за 4 броя. За другите полици трябва 4—5 деня по-рано да му се пише какво мислим да правим, — ако можем, да му внесем нещо, за остатъка ще издадем нова

полица, а ако не можем, ще се задоволи с променение на полицата. Важното е да му се обадим няколко деня по-рано, та да земе мерки да се не протестират полиците, понеже той някои от тях е сконтирал. Поне той ми казва. Чини ми се, че нямаме причини освен да му бъдем благодарни. Той се туря на наше разположение и за други услуги. С готовност ще изпълни поръчките, които бихме му направили било за хартия, било за букви или за други неща.

Необходимо е поне 200 лева да се дадат на Хаджиенова и 150 или 200 на Шварц. Г. Брайко ще ти е разказал какво сме говорили с човека на Патак[4]. Ако тоя последния е в София, не би ли се решил да се срещнеш с него и да уредиш работата с изостаналите полици? Нови полици трябва да му се издадат, но колкото е възможно малки, за да можем при сроковете да ги платим, та поне от тоя дълг постепенно да се отървем.

За „Летописи" оставих доста материал нареден, а друг — да го прегледаш и ако ти хареса да го дадеш. Трябва да се поиска от г. д-ра Джейкова продължение от статията му за „Охтиката".[5] Аз ще пратя края от Книгописа от Рим. Гледай да излезе броя за 15 октомврий. Г. Голов ти е дал навярно контракта с изменението, което внесохме в него, и вярвам си го подписал.

Не отказвай да направиш, ако се яви нужда, някои малки жертви за печатницата. Това е за нашето душеспасение.

Какво повече мога да ти пиша от Св. Петър? Поздрави и благослови на всички приятели. Забравих на тръгване да кажа на бай Брайко да даде на Стояна[6] 30 франка за училищна такса. Той вече не може да минава за беден студент.

Много здраве от Заимова[7], който чака да свърша, за да ядем. У дома ще пиша от Венеция или Флоренция.

Сърдечен поздрав.

К. Величков.

АИЛ — № 5959, 8 с., 7 изписани; ориг. ръкопис, мастило, крайно нечетлив почерк.

[1] Sofia (Bulg.) Monsieur Veltcho Veltcheff, directeur du bureau de la presse au M/ère des affaires étrangères.

[2 и 3] Църковен вестник и Звездица са се печатали в печатницата на Ив. Г. Говедаров.

[4] Вж. дневника, бел. 182.

[5] Отнася се за статията на д-р И. С. Джейков „Охтиката", поместена в кн. 12 на Летописи, с. 280—283.

[6] Отнася се за Стоян Атанасов.

[7] Навярно К. Величков е бил включен в делегация, водена от С. Заимов, която пътувала в Италия във връзка с изработването на статуята за паметника „Цар Освободител". Една дописка от Рим съобщава, че през ноември 1902 г. бюстът за паметника бил завършен и изпратен за София. Бюстът пристигнал в столицата в началото на декември. (Вж. Вечерна поща, 1902, бр. 506, 7 ноем. с., 3; Пак там, бр. 529, 5 дек., с. 3.)

175. До В. Велчев

Белград, 9 окт. [1]902.

Любезний ми Велчев,

Вярвам, че писмото ми ще те намери в София. Трябва да си донесъл на цял живот трогателни впечатления от София. От разговора ни тука с Герит-Спиридовича (?) видях, че си имал немалко работа и че си изпратил кореспондентите с добри спомени за усилията, които си положил да им бъдеш полезен.

Пращам ти едно стихотворение от Гиляровски „Старым дружинникам", дадено от полк. Кисова на Стояна за „Летописи". Не знам защо не го е дал на г. Бояджиева, а го е пратил мене. Аз го харесвам и ще ти се моля да дадеш да се помести в тоя брой.[1] За читателите ни ще бъде мило да намерят един отзив на руски от Шипченските празненства. Но да се внимава при коректурата, за да не станат грешки!

Представи си, получих от Тартюфа едно предълго писмо пълно от единия край до другия с мерзости. Но защо ли те занимавам с тоя негодяй? Има време и други път да ти пиша за него.

Направи ли нещо с Данева, или Христов плаща вече? Трябва всичко да се направи, за да се дадат 200 или 300 лева на г. Абрашева[2]. Аз му обещах, че ще внесем нещо през тоя месец, и ако не направим нищо ще изляза лъжец и ще му дадем право да ни подгони чрез съд и да ни изложи на разноски. Също трябва макар сто лева да се дадат на Гешева. От Стояна имам уж утешителни вести напоследък за печатницата, но оставам си сѐ при тревогите.

Ангел[3] ми е писал два пъти да пита, дали не ще го земем за управител на печатницата. Днес ще му пиша да дойде да говори с тебе. Как ти се види, че работи сега Брайко? Не оставяй да държи работници за повече от 1200—1300 лева. Инак ще работим за работниците, пак ще я забатачим.

Няма, вярвам, да ми се сърдиш, че толкова много ти пиша за печатницата. Трябва да се бди над всичко що става там, ако искаме да изплуваме.

Пиши ми какво знаете положително за въстанието в Македония.[4] Тука не ми е възможно да си съставя точно понятие за това, което става там. Сърцето ми е обаче стиснато като в очакване на нещастие.

Говори ли нещо с Голова за „Летописи"? Той се не обади. Нищо не бил направил в Шипка и изглежда като да е паднал духом.

Най-сърдечен поздрав

К. Величков.

АИЛ — № 5951, 8 с., ориг. ръкопис, мастило, нечетлив.

[1] Стихотворението на В. Гиляровский „Старым дружинникам" е поместено в кн. 12 на Летописи, с. 269.

[2] Става дума за Петър Абрашев. Вж. дневника, бел. 79.

[3] Изречението почва с нечетливо име.

[4] Касае се за избухналото през септември 1902 г. въстание в Горноджумайско, потушено с големи жестокости от турската власт.

176. До В. Велчев

Белград, 12 окт., [1]902.

Любезний ми Велчев,

Писмото ти е пълно с толкова ободрителни и утешителни вести, че само радост щеше да ми причини, ако да не бяха последните му редове, в които ми говориш за лошото си душевно настроение, но ти имаш в ръцете си средството да го надделееш и да го разсееш, щом като чувствуваш в себе си воля да работиш. Желая ти да прогониш всяко униние и да гледаш ведро напред. Ще прегазиш злините, каквито и да са те, отдето и да идат, и ще излезеш на спасителен бряг.

Много ме радва убеждението, което си изнесъл от Шипченските празненства, че ще имат големи последствия за България. Вярвам в това. Убеден съм, че, писана при такава вяра, статията ти за празниците ще бъде великолепна. Не можеш да си представиш с какво нетърпение чакам да я чета. За кой дявол има да се скърби, че не щели сме да имаме разказ? Двайсе разказа не биха могли да заместят твоята статия.

За Вазовата книга ще гледам да напиша нещо и да ти го изпратя за понеделник или най-късно за вторник.[1] Много е жално, че не мога да имам тука български книги, бих писал с готовност по няколко рецензии за всеки брой на „Летописи".

Софийка расте и е чиста [?] радост и здраве. Жена ми искрено ти благодари и ти поднася своите поздравления.

Тука работите се изново замъгляват. Какво ще излезе не може да се знае. Кралят няма да посмее да обърне политиката, но чини ми се, че русите не ще могат вече да се отнасят с голямо доверие към него.

Стискам ти най-сърдечно ръката.

К. Величков.

Искам да вярвам, че Данев не ще откаже да ни услужи.

АИЛ — № 5988, 6 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Става дума за Вазовата книга „Пъстър свят", рецензия за която К. Величков написва в Летописи, III, кн. 12, с. 286—287.

177. До С. Данев

Белград, 19 окт. [1]902.

Уважаемий г. д-р Данев,

Имам чест да Ви приключа при настоящето си едно писмо от госпожа [. . .][1], която дохожда днес при мене и ме моли да Ви телеграфирам, за да ѝ изпратите 500 лева, които сте ѝ обещали, защото мъжът ѝ имал да посреща тия дни някои парични затруднения. Помислих, че по-добре ще бъде тя самата да Ви пише. От писмото ѝ ще видите колко много тя

разчита на Вашата помощ. Осмелявам се да се застъпя и аз от своя страна за нея и надявам се, че не ще откажете да уважите молбата ѝ.

Ползувам се от случая да Ви сърадвам за въодушевлението, с което виждам, че стъпяте (?) на работа в Народното събрание. Не се съмнявам, че ще намерите пълна и предана подкрепа у всички наши приятели.[2]

Моля Ви да приемете уверение в моето най-отлично почитание.

К. Величков.

БИА — НБКМ, ф. 15, а. е. 262, л. 13—14, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Името е нечетливо.

[2] На 15 окт. 1902 г. се открива първата сесия на XII ОНС. С. Данев като министър-председател прочел тронната реч, посрещната според някои вестници „с ура" както от правителствените, така и от опозиционните депутати. Поставя се въпросът за изменение на Правилника, който спъвал работата на Народното събрание. Съобщава се също, че правителството разполагало с повече от сто души свои поддръжници (Дневник, от 16 окт. 1902, с. 1). Тези и други някои стъпки на правителството има пред вид навярно К. Величков.

178. До В. Велчев

Белград, 12 ноември. [1]902.

Любезний ми Велчев,

Броят на „Летописи" е наистина хубав. Ако има нещо, което грози в него, то са само моите „Чорапи".[1] Вазов ни е задължил със своето стихотворение.[2] Особено ме радва участието в броя на д-ра Маренина.[3] Всичко що съм чел досега от него ми се е харесало. Той е един скъп сътрудник. Дано го запазим. Елин Пелин и в тоя си труд се явява даровит белетрист.[4] Говори, моля ти се, за него на Попова. Грехота е, когато имаме поети министри, да оставим млади и талантливи писатели да умират от глад.

У нас считат аферата с Шанговите факсимилета за свършена.[5] Tant mieux[6], ако това е така, и в такъв случай е напълно сполучливо уредена министерската криза.[7] Тука от ден на ден работите стават по-интересни. Човек би могъл да набере добър материал за съвременната история на Сърбия. Трябвало би обаче да бъде в по-добър дух, отколкото съм сега.

Пращам ти ръкопис за Стояна. Това правя, защото се страхувам да не е заминал за Русия със тамбурашите. Ако е заминал, дай моля ти се ръкописа на Димитра Христова (не ред. на „България", а фактора), той знае какво има да прави с него, и извини за главоболието, което ти правя.

Добре е станало, че сте махнали най-сетне Събева. Вярвам с Димитра работите да вървят много по-добре. Стоян ми пише, че „България" е пак забатачила и печатницата изново се намирала в зор за пари. Дано положението се е подобрило. Мислил ли си да говориш за Данева? Бих искал да може да се размине без това.

Пиши ми, ако има някои особени новости от София. Аз се мъча да работа, и надявам се да мога от идущия брой да дам нещо от новия си труд.

Как е Ивчов?[8] Защо не ми е писал?
Покланям се на майка ти заедно с всички домашни.
Прегръщам те най-сърдечно.

К. Величков.

АИЛ — № 5958, 8 с., 7 изписани; ориг. ръкопис, мастило.

[1] Отнася се за кн. 1 от четвъртата годишнина на Летописи, в която от Величков е поместен разказът „Страшните чорапи“ (с. 1—3).

[2] Отнася се за Вазовото стихотворение „През снежна Рила“, поместено на с. 1 от списанието.

[3] В кн. 1 е поместена статия от д-р Н. Маренин „Реформите в Европейска Турция“ (с. 4—11). Статията продължава и в други книги на списанието.

[4] В същата книга е отпечатан и разказът от Елин Пелин „Самодивските скали“ (с. 14—15).

[5] Нечетлива дума.

[6] Толкова по-добре.

[8] Касае се за Димитър Ивчов, редовен сътрудник на „Летописи“.

[7] В началото на октомври 1902 г., когато били дошли вече руските гости за отпразнуване на 25-годишнината от Освобождението, С. Шангов предоставил страниците на вестника си за разкрития по делото на Михаил Ставрев (Халю), обвинен в убийство на С. Стамболов. Той печата факсимилета на писма от А. Людсканов, м-р на вътрешните работи, до Наум Тюфекчиев, привлечен по същото дело. Говори се за връзка на убийството на Стамболов с убийствата на д-р Вълкович и Х. Белчев. По повод на тези сведения Фердинанд бил поискал оставката на А. Людсканов и на Никола Константинов, м-р на обществените сгради, но Данев бил отхвърлил всяка мисъл за частична промяна в кабинета. В края на октомври д-р Д. Радев, министър на правосъдието, и Н. Константинов си подали оставката, на 1 ноември Данев подал оставката на кабинета. След няколко дни Фердинанд разрешил министерската криза, като освободил от длъжност Н. Константинов и на негово място назначил Д. К. Попов, а министрите Радев и Тодоров си сменили местата. А. Людсканов, поддържан от влиятелния си тъст Д. Цанков и от С. Данев, останал в кабинета (вж. в. Вечерна поща, 1902, бр. 479, 6 окт., с.3; бр. 486, 15 окт., с. 3; бр. 489, 18 окт., с. 3; бр. 490, 19 окт., с. 3; бр. 492, 22 окт., с. 1; бр. 493, 23 окт., с. 3, бр. 494, 24 окт., с. 3; бр. 496, 26 окт., с. 3; бр. 497, 27 окт., с. 1; бр. 502, 2 ноем., с. 3; бр. 504, 5 ноем., с. 3, и др.).

179. До В. Велчев

Белград, 16/XI, 1902.

Любезний ми Велчев,

Виждам от писмото ти, че си разтревожен за здравието ми. Трогнат [съм] за добрите чувства, от които излиза това безпокойство, но приятно ми е да ти кажа, че съм добре, дотолкова поне, доколкото човек може да бъде добре през есента.

Една молба. Писах на г-ца Катя Стоянова[1], когато тя дойде тука за 23. тек[2], да ми направи чест да земе участие в една малка вечеринка, която мисля да устроя за дипломатическото тяло в неделя, 24 тек. Писах за това и на баща ѝ. Ти се познаваш добре и с нея, и с него. Не би ли се съгласил да подкрепиш пред тях молбата ми? Ще ми направиш голяма услуга.[3]

Съгласен съм да излязат два броя[4], но трябва да се съгласи и Голов. Моя труд е една драма в стихове, която ще може да се печата на парчета,

защото не е и довършена. Тъй не е довършена, че не съм се още установил дали да я направя от две или от три действия. Ще искам да се обнародва в три броя, ако не и в четири.[5]

С Данева ще направиш което намериш сам за добре. Не обръщай внимание на обноските му с тебе. Твърде е възможно само външно да е хладен. Поздрав на всички приятели. Прегръщам те най-сърдечно.

К. Величков.

АИЛ — № 5962, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Катя Стоянова (1.XI.1877—26.1.1956) — оперна певица и дългогодишна учителка по пеене. Учила в Дрезден, Мюнхен и Виена. Пяла е в Българската оперна дружба, изпълнявала е ролите на Азучена в „Трубадур", на Амнерис в „Аида" и др.

[2] На 23 ноември 1902 г. Йока Симич, бивш дипломатически агент на Сърбия в София, по онова време председател на Държавния съвет в Сърбия и председател на Славянското дружество в Белград, устроил литературно-музикална вечеринка в сръбската столица. Видният сръбски писател Бранислав Нушич лично дошъл в София да покани артистите К. Стоянова, Р. Попова и Г. Киров. За Белград заминала делегация от български депутати и културни дейци, водена от С. С. Бобчев (вж. България, 1902, бр. 570, 28. ноем., с. 2; Вечерна поща, 1902, бр. 510, 13 ноем., с. 3, и др.).

[3] В литературната програма на вечеринката, уредена в салоните на Българското агентство в Белград, взели участие К. Попова и Тифчева — вж. Вечерна поща, 1902, бр. 523, 28 ноем., с. 3.

[4] Става дума за издаване на двоен брой от сп. Летописи.

[5] Става дума за драмата на К. Величков „Опълченец", печатана в Летописи, 1903, кн. 8, с. 169—172; кн. 9—10, с. 193—199, кн. 11, с. 241—246; кн. 12, с. 265—270. Накрая на драмата стои дата: Белград, декември 1902 — февр. 1903.

180. До В. Велчев

Белград, 25 ноемвр. [1902][1]

Любезний ми Велчев,

Ще ли бъдеш тъй добър да предадеш приложеното писмо на Стояна Юрукова?[2] Пращам му едно малко съобщение за моята музикална вечеринка. Надявам се, че не ще откаже да го публикува в „България". Помоли и ти от своя страна да направят това.[3]

Почна ли да даваш материал за „Летописи" и чакаш ли нещо от мене? Страхувам се, че, като остава да се печата по-нататък моята драма[4], не ща да мога да дам друго нещо. Малко бях неразположен тия дни и не ми беше възможно да работя. Ще гледам да преведа нещо, ако ще трябва материал, и да пратя няколко рецензии.

Най-новото нещо тука е програмата на Министерството. Сърбия трябва да се готви за новата конституция. Три й не стигаха.

Стискам ти най-сърдечно ръката.

К. Величков.

АИЛ — № 5974, 4 с., 3 изписани; ориг. ръкопис, мастило.

[1] Годината е установена според писмо № 179.

[2] Стоян Юруков — син на Данаил Юруков, журналист, редактор на в. България.

[3] Вж. писмо № 179, бел. 3.

[4] Величков има пред вид очевидно драмата си „Опълченец“, която се печата в Летописи през 1903 г. Вж. писмо № 179, бел. 5.

181. До В. Велчев

Белград, 2 дек., 1902.

Любезний ми Велчев,

И тъй най-първо трябва да ти пиша за Тартюф. Глупаво би било да се вълнуваме за тоя негодяй. Яд ме е просто, че сме длъжни от време на време да мислим за него. Той иска да довърши докрай ролята си на истински Тартюф, който се мъчи да злодействува и след като са разкрити безчестията му. Слава богу зъбите му са изкъртени и можем равнодушно да гледаме как беснува в безсилието на подлата си злоба. Стоян ми беше писал, че е напечатал една брошура против мене собствено, но само в сто екземпляри, която обаче нигде не могла да се намери.[1] Не знаех само, че за нея са писали „Мир“ и „Пряпорец“, които тука се не получават. Не скърбя, че не ги чета и че не съм чел и това, що са писали по повод на Тартюфовите печатани гнусотии. Бих желал само да зная кога са писали. Колкото и да знам до къде отива злобата, ниска и кална, на тия вестници, не съм вярвал, че могат да се възползуват и от изверженията на един паршивец като Говедаров, за да я проявят. Светът впрочем знае на какви чувства да отдаде това, що са писали. А трябва ли ние да излезем да се защищаваме? Нямам нищо против това. Но мисля, че можем да потърпим. Не губим, че ще забавим отговорът си. Когато и да го получи, негодият ще го почувствува харно. Оставям ти да оцениш кога трябва това да стане, но, когато и да стане, ще почувствувам отвращение, че съм принуден да пипам тая гад. По[в]дига ми се при мисълта, че трябва пред светът да се разправям с него, но като трябва, ще се преглътне и това. Едно знам, че доволно е да тупнем с крак, и както Тартюф, така и приятелите му ще видят на каква гнила дъска са стъпили. Може би и той, и те мислят да ни навредят другояче, като ни представят за търговци уж, които не могат да занимават държавни служби. Как мислиш за това?

Червя се от срам, като мисля, че не мога никакво съдействие да ти дам за „Летописи“ и целият им [товар] остава на твоите плещи. Дано ми простиш дето те оставих с такъв тежък труд, без да мога да ти дам никаква помощ. Нареди, ако можеш, да ми се изпратят някои книги, за да мога да напиша няколко рецензии. Аз все работя над своята драма. Дано излезе нещо за пред света. Отделни сцени в нея ще бъдат несъмнено хубави, но за цялата не отговарям.[2]

Виждам колко искрено се тревожиш за моето здраве и не зная как да ти благодаря за това. Малко бях нехрив (?) напоследък и бях станал вследствие на това и малко меланхоличен, опасност обаче няма такава. Така се произнесоха и двама добри доктори, които консултирах. И двамата, като да се бяха споразумели, не ме съветват да живея в Белград и

препоръчват ми да живея край морето. Не се касае обаче за нещо належащо. Може да се потърпи. Много би ми се искало да не напусна Белград без да направя нещо. А това ще ли ми се удаде, кой знае. Сърбите, по отношение на Македония, държат засега едно поведение, от което можем да бъдем доволни. Те не само не противодействуват, но се представляват, че желаят да се въведат реформи. Това го правят наистина не толкова от добра воля, колкото отнямайкъде, но това за нас е все едно. Едно враждебно поведение в Македонската кауза би ги компрометирало пред цял свят.

Скърбя, че „България" са зели от печатницата.[3] Това е една свръзка между нас и приятелите, и за тая свръзка, чини ми се, че трябва да милеем. Ако Христов заплати наистина що ни дължи, добре ще бъде да се направи от наша страна щото се може, за да земем пак вестника. Виждам впрочем, че ти сам мислиш така. Трябва на много работи да гледаме засега през пръсти. Аз не губя надежда да дочакаме по-добри и по-щастливи дни, но трябва да се търпи и да се чака.

Тука положението е лошо. Просто съжаление сещам за тая нещастна страна, която едва ли някога ще заживее правилен и щастлив живот. Никой не може да знае що я чака утре. Съдбата ѝ не е в нейните ръце и не знам дали някога и ще бъде.

Прашам ти за „Летописи" няколко стихотворения от Качемакова[4] и едно малко нещо от Спространова.[5] Моля да ги поместиш.

Софийка е сега при мене и чете. Праща ти много здраве.
Направила е доста големи успехи.

Поздрав на всички приятели.

Прегръщам те най-сърдечно.

К. Величков.

АИЛ — № 5959, 10 с., ориг. ръкопис, мастило, ситен, нечетлив почерк.

[1] Брошурата, за която става дума, не се намира в каталога на Народната библиотека в София.
[2] Вж. писмо № 179, бел. 5.
[3] По онова време в. България се е печатал в печатницата на Ив. Г. Говедаров.
[4] Стихотворенията от Д. Качемаков са поместени в кн. 2—3 на Летописи, с. 71
[5] На същата страница е отпечатано и „Верното псе" от Е. Спространов.

182. До В. Велчев

Белград, 7. дек. 1902.

Любезний ми Велчев,

Днес получих едновременно и двете ти писма. Как е жално, че сме принудени да се занимаваме с тоя мръсник Говедаров! Не мога да помисля, че е възможно да се покруси в що да било честта ни от гнусотиите на един негодяй. Никой не може да прочете писмото му без да разбере, че то е дело на един отвратителен Тартюф и да не се погнуси. Воля им на ония подли неприятели, които искат да го експлоатират. Аз отивам

дотам, че съм готов, за да не създам на правителството неприятности, да си дам оставката. Временните бедствия няма да ме сломят. Аз гледам с вяра в бъдещето и за себе си и за тебе. Не зная дали е добре да прехвърлим веднага печатницата на Стояна.[1] Във всеки случай аз му пиша и ще искам да видя дали е той съгласен. След това, ако ти оставаш при своето мнение, ще ти пратя пълномощно. Сега ти го не пращам и затова, защото не знам как да го направа. Ще направиш добре да поговориш за цялата тая работа с Урумова, с Михайлова и с някои други наши приятели адвокати и да земеш тяхното мнение. Помоли някой от тях да направи едно копие за пълномощно.

Благодаря на г. Данева, че се е съгласил за отпуск, но ще отложа да помисля за това по-нататък. Не можеш да си представиш колко ми тежи, че ставам причина да му се създават главоболия. Ако го видиш, кажи му, че без колебание съм готов, чрез оставката си, да го спася от всякакви неприятности. Дòще време после пак за задружна работа. В мъчнотиите и бедите виждам колко още сили има в мене.

Пращам ти Говедаровото писмо.

Радвам се много за идването на Ламсдорфа[2] и очаквам, че ще има твърде благоприятни последствия за нас. Ще излеза да го срещна тука и вероятно ще го видя същата вечер. Трябва да му се направи блескава среща в София. За това пиша днес и на г. Данева. Тука се готвят да го срещнат добре.

Ще пиша на г. Балабанова[3] да му благодаря за статията. Ще гледам тия дни да ти изпратя няколко книгописни статийки.

Как е Бояджиев? Той се не обажда

Поздрав на всички приятели. Стискам ти най-сърдечно ръката.

К. Величков.

[1] И тук се говори за Стоян Атанасов. По-късно печатницата действително бива прехвърлена на негово име.

[2] Отнася се за граф Владимир Николаевич Ламсдорф, министър на външните работи на Русия. Във връзка с неговото посещение на Балканите, очаквано и посрещнато с голям интерес, правителственият орган пише: „Пътуването на Ламсдорфа се диктува от македонския въпрос и той е, който занимава днес двете велики сили — Русия и Австро-Унгария “ (България, бр. 575, 10 дек. 1902, с. 1). А в. Мир, като прецесия съобщенията на западноевропейската преса, изтъква, че Ламсдорф пътува с единствената цел да внуши на Сърбия и България да се занимават „само със своите вътрешни дела“, да не допускат да преминават през границите им в Турция „въоръжени хора“ и „да не позволяват у себе си да се развива никаква революционна агитация. . .“ (Мир, бр. 1208, 12 дек. 1902, с. 1).

[3] Става дума за Марко Д. Балабанов, чиято статия „Тържество по Дунава“ е поместена в кн. 3—4 на Летописи, с. 25—32.

183. До С. Данев

Белград, 10 дек. [1]902.

Уважаемий г. д-р Данев,

Може би се учудвате[1] защо нямате още от мене пълни подробности по посрещанието на графа Ламсдорфа.[2] Причината на това е внезапното

заболяване на Горинова, който от два деня не приема. Бях длъжен да се отнасям до секретаря на Посолството, който е дошъл само преди няколко деня и никак не е ориентиран в тукашните работи. Виждах се с министра-председателя, но той ми се представи като да знае малко за това, което се готви. В самото министерство на външните работи, дето ходи секретарят ми, не можаха да ни дадат пълни и точни сведения. Мъчнотията за правителството да знае всичко произтича до известна степен от това, че трябва да се чакат наставления от Ниш по посрещането.

В тая минута се видях със секретарят на Руската легация. Той ми каза, че ще мога да видя утре на обяд Горинова и ще мога да дам Вам и на Н. Ц. Височество сведения за посрещането. От страна на гражданите се готви импозантна среща, но графът ще приеме вероятно само няколко депутации, може би не повече от две. Отклонено е окончателно представляването на партийни депутации. Легацията се е изказала и против факелно шествие, но при все това то може така да стане. Певческото дружество се готви да пее пред Посолството руския гимн и сръбския. Имало се е пред вид да се аташира при графа Сава Груич. Но това се е видяло неудобно, тъй като той е още сръбски министр в Цариград. Така поне ми каза сам Цинцар Маркович.[3] Гражданите са избрали петочленна комисия, за да поздрави Ламсдорфа. В тая комисия влиза и Груич. Компанията за електрическото осветление ще нареди по електрическите жици от станцията до Посолството и малко по-нататък специални лампички с 15 000 свещи. Шефовете на мисиите са поканени с госпожите си за 12 вечерта на обед в Ниш, дето ще ги заведе особен трен. В тая минута не мога още да зная ще ли бъда на срещата на тукашната гара. Утре вечер г. Несторов ще замине за Ниш, отдето ще може да Ви даде телеграфически сведения за посрещането там на графа Ламсдорфа. От пресата с искрена радост за идването на Ламсдорфа говорят само опозиционните русофилски вестници. Те обаче увличат по тоя случай общественото мнение.

Моля Ви да приемете уверение в най-отличното ми почитание.

К. Величков.

7 часът вечерта.

БИА — НБКМ, ф. 15, а. е. 262, л. 19—24 (изписани с.5), ориг. ръкопис, мастило.

[1] В оригинала написано: очудвате.

[2] Още в първите дни на декември 1902 г. нашата преса осведомява, че руският министър на външните работи, граф Ламсдорф, на път за Виена, дето щял да отиде да се представи на императора Франц Йосиф, щял да остане два дена в София. В българската столица очаквали госта на 13 дек. и подготвяли „импозантно посрещане". (Дневник, бр. 202, 4 дек. 1902, с. 3; бр. 206, 8 дек., с. 3; бр. 209, 11 дек., с. 2, 3, и пр.).

[3] Цинцар Маркович, министър-председател на Сърбия.

184. До В. Велчев

Белград, 16. дек. 1902.

Любезний ми Велчев,

Изпращам ти заявлението. Подписът ми, съгласно нашите закони, се завери от секретаря на Агентството. Това става така с всички актове

от тоя род. Надявам се, че с прехвърлянето на печатницата на Стояна, да обезоръжим всичките си неприятели, па и да отворим път за избавлението си от всички неприятности с тая работа. Знам каква е тая бучка, за която ми пишеш, защото аз я нося на гърдите си от години. Но с божата помощ ще се спасим от нея и нашите неприятели ще останат сами да се гнусят от своите подлости. Не зная защо, станал съм тие дни голям оптимист. От мисията на Ламсдорфа[1] не може[2] да се чака веднага нещо, но тя ще поднесе несъмнено хубави работи за нас до едно не много далечно бъдаще.

Не знаеш как се радвам, че скоро ще излязат „Летописи". Отсега знам, че писаното от тебе ще бъде хубаво. Ще гледам да ти изпратя поне една рецензийка и за Вазовата комедия[3]. Темата хубава, но комедията слаба. Тя обаче заслужава да се похвали. Ако се срещнеш с Вазова кажи му, че не съм очаквал Гешов да допусне да се пишат мерзости по наш адрес в „Мир" по повод печатаните гнусотии на Тартюфа.[4] Неуже ли, ако им е да ни нападат, не могат това да направят по други поводи? Не знам дали ще имат случай нашите приятели да направят нещо за нас ако да, очаквам, че в един спор между един негодяй и двама честни хора ще изпълнят както трябва длъжността си.

Стискам ти най-сърдечно ръката.

К. Величков.

АИЛ — № 5947, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Вж. писмо № 182, бел. 2.

[2] В оригинала написано: не могат.

[3] Отнася се за Вазовата комедия „Службогонци". Величков написва за нея рецензия (подписана с инициали П. Д.) в Летописи, 1902, кн. 2—3, с. 71—72.

[4] Величков е изненадан от следното антрефиле: „Във вчерашното заседание на Народното събрание пещерският депутат г. М. Матакиев запита министра на външните дела г-на Данев, чел ли е брошурата на г. Ив. Говедарова за деянията на двама висши държавници — единът дипломатически агент, а другия началник на бюрото на пресата и мисли ли, че те могат да занимават и занапред службата, която той им е дал. Г. Данев отговори, че той нищо не знае за приписваните на неговите чиновници дела, но ще направи справка" (Мир, бр. 1205, 5 дек. 1902, с. 2).

185. До В. Велчев

Белград, 17. дек. 1902.

Любезний ми Велчев,

Изпращам ти обещаната рецензийка за „Службогонци". Тя е написана на бърза ръка, не съм я даже чел втори път, и бозна що е излязло, но ще я приемеш каквато е.[1] Ще мине край другите хубави работи, с които ще бъде пълен броят.

Забравих в снощното си писмо да ти кажа, че четох писаното в „България"[2]. То беше много хубаво и мисля, че с това от наша страна може да се тури точка на всеки явен спор с онзи негодяй. За ония, за които трябва, по-голямо осветление от това не е нужно, а за другите — воля им да правят колко[то] искат капитал от Говедаровите мерзости. Ще се унижим

да се разправяме повече с него. Ако потрябва можем да го дадем под съд, но като изберем предварително някои точки от писмото му, върху които ще искаме да дава отчет.

Имаше ли някой зор, та ми иска телеграфически заявлението? Как стоят спрямо нас приятелите ни по тая работа? Имал ли си случай да се съветваш било с Вазова, било с Гешова и да говориш по това?

Пиши ми, ако знаеш нещо по мисията на Ламсдорфа.[3] Днес една телеграма опровергава, че той се е обърнал за сведение към македонците и към шефовете на българските партии. Изпращането виждам, че е било така тържествено, както и посрещането и убеден съм, че е излязъл от България с твърде хубави впечатления.

Предай поклоните ми на майка ти и приеми моите най-сърдечни поздрави.

К. Величков.

АИЛ — № 5950, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Вж. писмо № 184, бел. 3.

[2] Касае се за статията „По повод на едно отворено писмо", в която се изнасят различни злоупотреби на Ив. Говедаров като управител на печатницата (България, бр. 572, 3 дек. 1902, с. 2—3).

[3] Вж. писмо № 182, бел. 2.

186. До В. Велчев

Белград, 21 дек. 1902.

Любезний ми Велчев,

Възрадвах се просто като четох писмото на Тартюфа в „Пряпорец"[1]. Той сам е турил въжето на шията си. След няколко деня ще получим фотографията на писмото му. След като се обнародва едно факсимиле от нея, можем да считаме изчерпан спорът с него. Според мене няма защо да правим когото и да било арбитър за цялата работа на печатницата. Това е работа, която не интересува никого. Единственото нещо, което важи за обществото, е да се види дали действително Говедаров е един мерзавец. Има ли някой да се усъмни в това, след като излезе наяве факсимилето на писмото? Или някой ще уйдише на умът му и ще ме обвини, че съм го фалшифицирал? Ако обаче милостта му излезе със подобно обвинение, тогава ще помислим да направим някого арбитър за писмото, или пък ще го предадем на съд да докаже там обвинението си. Много ми стана приятно, като се научих от писмото ти, че г. Шангов[2] се е възмущавал от поведението на оня мерзавец. Ако го видиш, предай му искрената ми благодарност за това. Аз ще го моля да бъде така добър да помести факсимилето. Желателно би било да се обнародва то и в „България"[3]. Засега не трябва според мене нищо да се пише по адрес на Говедарова. Ще пиша на Патака.

Чакам с нетърпение „Летописи“. Четох списанието на Церковски[4]. Хареса ми. Ще гледам да пиша за него нещо в следующата книжка на „Летописи“. Прегръщам те.

К. Величков.

АИЛ — № 5948, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Величков има пред вид писмото на И. Говедаров „До редакцията на в. Пряпорец. За г-н К. Величков“ (Пряпорец, бр. 64, 14 дек. 1902, с. 3—4). В него Говедаров отправя различни обвинения срещу Величков и печата откъси от писмата му до него, в които поетът благодари за помощта му.

[2] Отнася се за С. Шангов, редактор на в. Вечерна поща.

[3] В „България“ не е отпечатано факсимилето.

[4] Писателят Цанко Бакалов-Церковски (1869—1926) е редактирал „Селска пробуда. Общодостъпно списание за поука и просвета“ (1903—1905). Първата книжка на списанието трябва да е излязла към края на декември 1902 г.

1903

187. До В. Велчев

Белград, 8 януарий 1903.

Любезний ми Велчев,

Изпращам ти фотографическа снимка от Говедаровото писмо[1]. По вина на слугата от Агентството фотографинът направил една снимка, тая, дето ти пращам. Казах да направят и други пет и ако станат след някой ден ще ти пратя от тях.

Не мога да се начуда на тая смелост, с която негодяят отрича писмото си. Това ме накара да вникна в него и забележих, че е изпитвал някакво вълнение когато го е писвал, вълнението на престъпника в момента на престъплението. Както ще видиш, не е имал време да украси подписа си с всички ония заврангачки, с които обикновено го придружава. Не знам дали не се осланя на това, като се осмелява да отрича писмото си, или иска може би, като знае моята небрежност, не вярва, че съм го запазил. Във всеки случай така се явно види, че общия почерк е негов, че така явно личи, че писмото е писано естествено, щото и мисъл у някого не може да се роди, че може да има тука подправка.

Тоя негодяй е впрочем забравил, че не е само това писмо, дето ни говори за лошото положение на печатницата и за нуждата от фалит. У мене има едно негово писмо от 6 април, в което между другото пише: „Остава в такъв случай да поискаме или съдебна ликвидация, или мораториум, или пък да затворим и предадем заедно с тефтерите, ключовете в съда.“

Много мислех да седна да напиша едно опровержение на всичките му гнусливи лъжи и клевети и да го изрисувам такъв, какъвто е, но не зная дали няма да сгреша, като изляза в явна разправа с един такъв долен мерзавец. Кажи ми за това какво мислиш ти? Така също не съм се отказал от мисълта да го дам под съд за клевета — за писмото и за обвинението му, че съм му крал писма. Бих искал обаче предварително да се консултирам с някой адвокат.

Не зная какво мислиш да правиш с фотографическата снимка, но ако се решиш да дадеш да се печата някъде, не мисля, че ще бъде добре да стане това във „В. поща", особено сега, след като е обнародвано това факсимиле от Людсканова. Какво мислят за тия факсимилета в София? Не мисля да са това приятни работи за Данева и просто ми е жално за него. Не мога да се начуда на тая лекост, с която Людсканов е драскал така (?).

Не зная как да те хваля за твоята статия. Предал си в една чудна сжата и верна форма онова, което е на всички в умовете и в сърцата. Написана с неумолима логика, тя просто произвожда болка.[2] При все това аз искам да бъда още оптимист и да вярвам, че въпреки всичките си грешки ще достигнем най-сетне до своите цели.

От Баранина (?) получих тъкмо на Коледа едно писмо, с което ми се оплаква, че четире полици негови са оставени да се протестират и че има друга пета за 27 дек., която не знаял дали ще се изплати. Писах веднага на Брайка и го молех да ми пише за всичко, за да знам какво да отговоря на Баранина. За мое голямо чудо и досега не съм получил писмо от него. Дай си, моля ти се, труд, да му кажеш да ми отговори. Баранин също се оплаква, че му писал няколко пъти, и не получил отговор на писмата си. Съжалявам, че ти пиша и за тая неприятна работа, но няма какво да се прави.

Ти си бил в Пазарджик. Успя ли нещо да направиш там? Приятно ми е, че са дали пак „България" нам.

Сега съм по-добре със здравето. Прегръщам те най-сърдечно.

К. Величков.

АИЛ — № 5836, 8 с., ориг. ръкопис, мастило, крайно нечетлив почерк.

[1] Вж. писмо № 186.

[2] Величков има пред вид статията на В. Т. Велчев „Македонският въпрос", поместена в Летописи, 1902, кн. 2—3, с. 37—39.

188. До В. Велчев

Белград, 24. януарий 1903.

Любезний ми Велчев,

Забавих се да ти пиша, защото едва вчера бяха готови фотографиите.[1] Направих пет, защото ми зимат по четире лева за всяка. Повече изнася да се направи едно клише, от което могат да се изкарат колкото искаме отпечатъци. Аз задържах една снимка за себе си за спомен.

Какво стана със заема? Ако е сключен трябва хубаво да се обмисли как трябва да се употреби. Много ще моля да ми се изпрати предварително списъка на старите дългове, които ще се погасят с него.

Виждам от последните депеши от София, че имаш много работа. Харесват ми всичките ти депеши. Те са много уместни и много добре говорят в наша полза. Изпращам чрез тебе ръкопис за Стояна. Нели не ми се сър-

диш, че те товаря с такива ангарии? Боя се да се не изгуби като го изпратя с пощата.

Стоян ви е разказал за мене и за живота ми тука. Момчето щеше да се пукне от досада тука. Ний й навикнахме. Аз продължавам да съм добре със здравето. Ти как си?

Предай поклоните ми на майка си.

Почна ли да мислиш за 4 брой на „Летописи"?

Прегръщам те най-сърдечно.

К. Величков.

АИЛ — № 5933, 4 с., изписани 3; ориг. ръкопис, мастило.

[1] В плика на писмото са запазени 4 екземпляра (8 страници) от следното писмо на Говедаров:

„Г. Величков, Обявлението на съдеб. пристав за продажбата на печатницата на 28. того в събота е вече обнародвано в „Търговски вестник". Катастрофата е вече станала, но за да можем да се отървем от всички дългове и поръчителства, аз съм на мнение утре след обед да дадем заявление в Окр. съд заедно с баланци и тевтерите за спиране на платките и за обявяване в несъстоятелност. По тоя начин ще преварим да спрем продажбата и тогава ще се призоват всички кредитори да вземат участие в разпределението сумата от продажбата на целия имот.

София
25 юлия 1901."

Ив. Говедаров.

189. До В. Велчев

Белград, 3 февр. 1903.

Любезний ми Велчев,

Стоян не ме е разбрал добре. Не осъждам заема. С него се облекчава положението, и сам за себе си усещам като да се е снело нещо от гърба ми. Изказвал съм му само страх да не би сега, като се почувствува разслободен, по-леко бай Брайко да се заплита в нови задължения. Бих искал да се гледа да се издават колкото се може по-малко нови полици. Не може [да] не бъде това и твое желание. Но за това не струва да се говори повече. Аз съм доволен от положението тъй както бай Брайко ми го представлява с две сметки и едно обяснително писмо. Имаме един дълг от 42 хиляди лева и сме господари на съдбата си. Ако успеем да намалим дълга си на 30 хил. лева догодина ще можем да ударим капите си о земята.

Харесаха ми енергичните мерки, до които е прибягнало правителството.[1] Преди всичко трябва да се разбере, че в България няма място за Елиники етерия.[2] Но не ме греят от друга страна реформите, които Русия и Австрия тъкмят за Македония. Ако са това, което ми е било дадено досега да узная, ние далеко не можем да намерим в тях едно удовлетворение. Мене вече доволно ме безпокои факта, че сърбите са спокойни, а те не биха били спокойни, ако да имаха причини да се боят, че се дава едно разрешение на македонския въпрос благоприятно за нас. Чини ми се, че тепърва захващат тежки борби за нас в Македония и тепърва ще имаме нужда от силите, с които разполагаме тук. Дано ги запазим!

Поразени сме тука всички от скръб за трагическото примеждие с госпожа Роза Попова[3]. От всичко сърце желаем да оздравее и вярваме, че ще бъде спасена. Това няма ли да попречи на Попова да даде своя материал за „Летописи"? Да бих искал и да пратя нещо, не зная като за какво бих могъл сега да пиша?

От онзи негодяй явява ли се нещо по вестниците?

Да ти кажа една хубава новост за себе си. От 5 деня съм напуснал тютюня.

Прегръщам те най-сърдечно.

К. Величков.

АИЛ — № 5952, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Във връзка с изостреното положение след въстанието в Македония през септември 1902 г. сред обществото и в печата се говори за предпазни мерки от страна на България. Освен това на заседанието си от 30 януари 1903 г. правителството решава да бъдат разтурени Македоно-одрински те комитети и дружествата и техните клонове, след което биват арестувани председателите и подпредседателите на тия комитети: С. Михайловски, запас. ген. Цончев, Х. Станишев, К. Божинов и др. (България, бр. 593, 1 февр.; бр. 594, 4 февр.; бр. 609, 1 март; бр. 611, 22 март 1903, и др.). Очевидно тия мерки има пред вид К. Величков.

[2] Елиники етерия — Гръцко братство. Величков има навярно пред вид някоя гръцка свободолюбива организация.

[3] Роза Ст. Попова, писателка, редовна сътрудница на Летописи. Авторка е на книгите: „Лирически песни" (със Стоян М. Попов), 1901; „Орлица", разкази, 1939.

190. До В. Велчев

Белград, 18 ф. 1903.

Любезний ми Велчев,

Пиша ти само да ти благодаря за толковато хубави думи, които си счел за добре да ми кажеш за стихотворението[1]. За всичко друго остава да говорим кога дойда в София. Предполагам поне, че г. Данев не ще пожелае да ме заобиколи. Не виждам какво има да му кажа повече от това, което съм му писал и ще му пиша, но понеже е счел за нужно да повика Поменова, защо да не направи тая чест и мене?

От писмото ти разбирам, че „Летописи" са излезли, но аз не съм още получил броя. Бай Алексиев се оплаква, че тая година били намалени абонатите. Това ме много нажалява, а не мога да си го обясня. Аз очаквах напротив да порасте числото на абонатите.

Сърдечен поздрав от жена ми и от Софийка.

Прегръщам те братски.

К. Величков.

Нали няма да се сърдиш, че ти приключвам едно писмо за бай Брайко?

АИЛ — № 5931, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Касае се навярно за стихотворението на К. Величков „Дете, дете. . .", публикувано в Летописи, 1903, кн. 4, с. 73.

191. До В. Велчев

София, 7 март 1903.

Любезний ми Велчев,

Само за да възрадвам тебе и моите добри приятели чехи, които така искрено и така много обичам, съм седнал да пиша статията, която ти пращам.[1] Аз нямах [тука] нужните данни и статията излезе твърде слаба. Желая да ми се прости това за доброто намерение, което ме е въодушевлявало. Исках да се възползувам от случая, за да засвидетелствувам своите топли симпатии към Чехия и исках при това да не оставя моите мили „Летописи" без една, па макар каквато и да била статия за Ладислава Ригера. Оставям ти да ѝ дадеш, което място намериш за добре. Желая само да се нареди с цицер и да ми се изпрати коректура. Ако ми се поправи на коректура ще пожелая да се отпечатат от статията на отделно сто екземпляра.

Защо от толкова време не ми пишеш? Не знаем с жена си как да изтълкуваме мълчанието ти, дали не пишеш, защото скоро чакаш да ме видиш, или пък защото не ти се иска да ми съобщиш, че Данев се е отрекъл да ме вика?

Писах на Брайко да се съгласи да напечата Д. Иванов[2] два броя от списанието си „Селска Разговорка"[3] на вересия. Дай и ти своето съгласие, той ще се разплати. Заслужва да се отнесем съчувствено към тоя момък. Той ми пише, че ти е дал или ще ти даде един разказ за „Летописи": „Бекрия"[4].

Що става с кризата[5] и как гледаш на нея? Това е работа твърде сериозна според мене.

Прегръщам те братски.

К. Величков.

Поклон от мене, от жена ми и от Софийка на майка ти.

АИЛ — № 5932, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Касае се за статията на Величков „Ладислав Ригер", обнародвана в кн. 5 на Летописи, с. 97—99.

[2] Става дума за Елин Пелин.

[3] „Селска разговорка. Месечно списание за всички", излиза само една годишнина (1903) под редакцията на Елин Пелин.

[4] До края на IV годишнина на Летописи не е отпечатан разказът на Елин Пелин „Бекрия".

[5] Когато най-напред се появяват слухове за криза в кабинета на С. Данев, д-р Н. Генадиев опровергава в Народното събрание тия слухове (България, бр. 603, 25 февр. 1903, с. 3). По-късно се съобщава, че след четиридневно протакане избухналата криза се свършила с оставката на военния министър генерал Паприков (България, бр. 610, 19 март 1903, с. 1). Вестникът обяснява кризата с „някои енергични постъпки" на правителството.

192. До В. Велчев

Белград, 15. март, 1903.

Любезний ми Велчев,

От писмото, което приключвам за Стояна, ще видиш, че едва на последния момент съм решил да ти пиша. Не исках да те тревожа с мисълта, че очаквам да ми дадеш сведения по кризата[1]. Възложих на Стояна да узнае от тебе и от Доспевски, ако има нещо, което може да ме интересува, и да ми пише. Също нему пратих да ти предаде едно стихотворение, което оставам тебе да напечаташ, ако го харесаш и ако трябва.[2]

Няма що да се безпокоиш за неврастенията си, щом като за един два месеца може да се излекува. Не знам даже дали това може да се нарече, че е неврастения. Очаквам във всеки случай да ми пишеш скоро, че си съвсем здрав.

Не смея да те питам нищо за кризата и не искам да ми пишеш сам нищо по нея. Ако мислиш, че има нещо, което заслужва да ми се обади, кажи го на Стояна, той ще ми пише.

Оплаках със сълзи добрия бай Георги Минчев[3]. Пратих телеграма на жена му. Много бих желал да се обнародва във някой вестник. Кажи за това Урумову, ако го видиш. Впрочем аз сам мисля утре да му пиша.

Тука времето е хубаво и ние слава богу добре. Покланяме се всички на майка ти. Софийка ходи на училище и учи немачки и сръбски, а код кући учи бугарски и уме да чита и да пише.

Стискам ти най-сърдечно ръката.

К. Величков.

АИЛ — № 5953, 6 с., 4 изписани; ориг. ръкопис, мастило.

[1] Вж. писмо № 191, бел. 5.

[2] Става дума навярно за стихотворението на Величков „Пролетен мотив", отпечатано в кн. 5 на Летописи, с. 97.

[3] Отнася се за Георги Минчев от Хасково, народен представител, братовчед на Асен Златаров, приятел на К. Величков и В. Велчев.

193. До С. Данев

Господину г-ну д-ру Ст. Даневу,
Министър-председател,
Министър на външните работи.
Белград, 18-ий март 1903.
Поверително.

Бързам да Ви съобща сведенията, които са се получили тука за станалите вчера безредици във Вучитрън и Митровица, в Стара Сърбия, както и за станалите безредици в Прилеп.

Сръбският консул в Прищина, г-н Аврамович, явява с телеграма от вчера, че 10 000 арнаути нападнали на Вучитрън и поискали от властите да им предадат сръбските жандарми. След един юруш на конака, кайма-

каминът предал на беса жандармите, на брой 11, а арнаутите ги отвели в Прищина. По пътя за Вучитрън и там арнаутите били много сърби Фртунича. Градът бил затворен, турските първенци се били скрили и войска на помощ не била дошла. Арнаутите, съобщава по-нататък Аврамович, заплашвали да нападнат Митровица, а после Прищина. Те се противили на всякакви реформи и искали махването на руския консул от Митровица. Фанатизмът бил много разпален и се усилвала все повече умразата против християните и особено против сърбите.

В горнята телеграма изглежда да е преувеличен броят на арнаутите, които са нападнали Вучитрън, но другите сведения се потвърдяват и от съобщенията на руския консул в Митровица. Ето какво е той телеграфирал на Зиновиев:

„Арнаутите обиколиха Митровица и стрелят на града. Гарнизонът от Митровица отблъсна нападението с топове. От Азия е изпратена дивизия за подкрепление на румелийските войски."

Нападението на Митровица се потвърди и от една депеша от сръбския корпус в Митровица, която гласи: „Днес арнаутите са нападнали на Митровица. Войската ги е дочакала с топове пред градът, дето е станало сбиване."

Ето каква телеграма е изпратена вчера от Битолския сръбски консул за безредиците, които са станали в Прилеп:

„В Прилеп чаршията и училищата са затворени. 32 представители от разни еснафи дойдоха да се оплакват. Цял Прилеп се готви да избяга в Битоля. В Прилеп и в каазата турците са убили през последните дни много християни."

За забележване е, че в безредиците, които са станали в Стара Сърбия, са зели живо участие арнаутите-католици, и то тия, които се намират под влиянието на Австрия. Арнаутите-католици, които се намират под италианско влияние, се показали миролюбиви и устъпчиви.

Благоволете, Господине Министре, да приемете уверение в най-отличното ми към Вас почитание.

К. Величков.

БИА — НБКМ, ф. 15, а. е. 1804, л. 51—52; текстът е написан с друг почерк, подписът на К. Величков — оригинален.

194. До В. Велчев

Белград, 2 апр. 1903.

Любезний ми Велчев,

От кога чакам, боже мой, твое писмо? Добре си направил, че си напуснал лекарствата и си оставил на природата да те лекува, ако собствено може да се мисли, че имаш нужда от лекуване.

Много ми хареса тоя брой на Летописи. Видиш ли, че тоя Елин-Пелин се оказа истински талант?[1] Ами защо Ст. Попов не е дал продължение от своята драма?[2] Мислех, че ще бъде свършена в тоя брой, та да се отвори място за моята драма. Пиши ми, ще ли се печата краят от Поповата пиеса. Моята ще се печата най-малко в 5 книжки.

Разбирам по причина на последните главоболия по кризата Данев е забравил да мисли за мене. Не би ли се решил да го подсетиш? Ако ме не повика, аз едва ли ще мога да дойда в София по-рано от юлий или август.

Няма нужда да ти казвам колко искам да те видя. Толкова неща има да си говорим, щото не смея нищо да зачекна тука.

Поздрав от жена ми и от Софийка, и поклон на майка ти.

Стискам ти най-сърдечно ръката.

К. Величков.

АИЛ — № 5942, 4 с., 3 изписани; ориг. ръкопис, мастило.

[1] Величков има пред вид очевидно кн. 5 на Летописи, в която е отпечатан разказът от Елин Пелин „Един летен ден“ (с. 99—102).

[2] Първите три действия от историческата драма на С. М. Попов „Царица Деспа“ са отпечатани в Летописи, 1902, кн. 2—3, с. 32—37; 1903, кн. 4, с. 73—83.

195. До В. Велчев

Белград, 13 априлий [1]903.

Любезний ми Велчев,

Чаках да се върнеш от Плевен, за да ти пиша. Ако не си се още видел, ще можеш скоро да се видиш с Данева. Искам да вярвам, че няма да ти скърши хатъра, ако по един, разбира се, деликатен начин му поискаш да ме повика в София. Като остане на моята воля, аз не ща да мога да дойда по-рано от юлий. А така ми е домиляло да видя приятели и да видя София!

Бих искал да бъда там и за да уредя как да се печата драмата ми в „Летописи“. За тоя брой има великолепен материал. Изпращам и аз едно стихотворение. Не се мръщи на сюжета. Това е последното стихотворение от тоя род, което печатам в „Летописи“.[1] За драмата реших да почне да се печата от идущия брой. В тоя брой добре ще бъде да се обяви, че ще почне да се печата. Ако си съгласен, дай да се наредят където намериш за добре няколкото реда, които за тая цел приключвам тука.[2] Нека си направим най-сетне и малко реклама.

От писмото ти виждам, че си здрав и това ме много радва. Аз те съветвам впрочем да си не туряш на ума други път, че страдаш от неврастения. Аз се мъча, доколкото ми е възможно, да бъда добре.

Стоян ми е гост. Как щяхме да ликуваме, ако беше изпълнил намерението, което ни казва, че си имал, да дойдеш за няколко деня в Белград!

В София е пристигнал днес Иван х. Николов. Казах му да се срещне с тебе. От него ще научиш твърде важни работи.

Ще ли излезе скоро тоя брой от „Летописи“? Можеш ли да кажеш на Голова да ми изпрати едно ланско течение от „Летописи“? Искат ми го в Германия. Два пъти пиша в София, хабер нямат.

Поклон на майка ти. Стискам ти най-сърдечно ръката.

К. Величков.

АИЛ — № 5976, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Става дума за „Случайни станси“, отпечатани в кн. 6 на Летописи, с. 124.
[2] Преди отпечатване драмата на Величков „Опълченец“ в Летописи не срещаме съобщението, което авторът ѝ е пратил. Възможно е обаче то да е било отпечатано на обложката на някоя книжка.

196. До В. Велчев

Белград, 7 юний, 1903.

Любезний ми Велчев,

Твоята светла логика не те е излъгала и при оценението, което даваш за тукашните събития. Четох на един професор от Великата школа, който беше при мене завчера, тоя пасаж от писмото ти, който се касае до сръбските работи, и той се почуди на верността на твоите взглядове. Трябваше ли толкова кръв да се пролива? Само за това може да се порицава превратът от 29. май.[1] Дано Сърбия види по-добри дни с новия крал. Казват го свободолюбив и симпатичен, но не с особени умствени способности.

Тия работи могат да забавят само за няколко време тръгването ми за Швейцария. И без това аз се тъкмех да тръгна през юлий. Дано се не случи нещо друго, което да донесе някоя неодолима пречка за отпътуване!

Очаква ли се нещо от мисията на Начевича, или се счита окончателно фалирала?[2] До колкото можах да разбера тука, русите искрено са подкрепили Начевича и са искали да успее. Не знам само дали едно не говорят, а друго вършат.

Стоян ми пише, че „Летописи“ се редели. Изпращам ти една легенда, която ми беше дал още в София синът на Пундева.[3] Мисля, че може да се помести. Чакам коректури от драмата, от статията „Вестникът“[4].

Драго ми е, че си доволен от новото помещение, дето ще се премести печатницата. Дадоха ли пари от „България“?

Чакам да се науча, че си здрав. У мене има подобрение, но времето е много лошо: откак се прибрах тука почти всеки ден вали. Късмет!

Поздрав от жена ми и от Софийка. Покланям се на майка ти и тебе прегръщам най-сърдечно.

К. Величков.

АИЛ — № 5989, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Столицата на Сърбия осъмва на 29 май 1903 г. с вестта за избиване на цялото кралско семейство, на министрите и сановниците на крал Александър I. С тоя преврат се слага край на династията на Обреновичи. За крал на Сърбия бива провъзгласен от група офицери Петър Карагеоргиевич.
[2] От 5 май 1903 г. България има ново правителство. На власт дошла Народно-либералната партия начело с Рачо Петров. В желанието си да „сбратимява“ България с Турция правителството изпраща в Цариград Григор Начович, когото органът на Прогресивно-либералната партия нарича „отчаян приятел на султана“. Вестникът смята, че неговата мисия излязла „ялова“ (България, бр. 631, 1903, с. 3).
[3] Величков има пред вид „Звезда. Источна прикаска“, преведена от Михаил Пундев и поместена в кн. 8 на Летописи, с. 188—190.

[4] „Вестникът“ от Едмондо де Амичис, преведен от К. Величков, е поместен в кн. 8 на „Летописи“, с. 185—187.

197. До Ив. Шишманов

Белград, 20 юни 1903.

Уважаемий г. Шишманов,

Пиша Ви, за да изпълня една молба на приятеля ми и книжара г. Голова[1]. Вие се сещате за какво може да се касае една молба, която излиза от български книжар. Той се намира в големи затруднения и затова е помислил да се обърне към Вас, като вярва, че Вие ще влезете в положението му и ще посрещнете съчувствено предложението, с което ще се отнесе към Вас, — да се откупят от Министерството известно число екземпляри от собствените му издания или известно число течения от списанието „Летописи“. Позволявам си да подкрепя молбата му към Вас, защото го знам като един честен и трудолюбив ратник, комуто, вярвам, Вие пръв ще признаете, че заслужва да се помогне, стига да е това възможно.

Ползувам се от случая да Ви поднеса уверение в своето особено почитание.

К. Величков.

НАБАН, ф. 11, оп. 3, а. е. 255, л. 9—10, ориг. ръкопис, мастило.

[1] За Голов вж. дневника, бел. 70, с. 194.

198. До В. Велчев

Vevey, hôtel des Alpes,
31 юлий, 1903.[1]

Любезний ми Велчев,

Писмото ти ме възрадва много. От десетина деня го чакам. Аз сам се готвех да ти пиша и да те моля да ми дадеш по-верни сведения за събитията в Македония.[2] Ти не си знаял, както виждам, нищо за избухналото въстание, когато си ми писал. Преди мислех да искам още две недели отпуск, но сега не зная с какви очи бих могъл да се явя с такова искане. Не че ще има може би какво да се прави в Белград, но мене ще ме гризе съвестта да не съм в такова време там. Кой може да знае, какво ще изискат събитията?

Благодаря и тебе и на Шишманова за лестния отзив[3]. Дано запазите доброто си мнение и след като прочетете цялата драма. А аз искрено бих искал да хареса, защото се много боя че тя ще бъде лебедината ми песен, ако мога и аз да говоря за лебедина песен. Не ми се помислюва за работа и не знам как ще се измени това лошо настроение.

Времето тука е било досега повече дъждливо. При все това мисля, ме мога да се похваля от пребиването си в тоя благословен кът. Има вече известно подобрение, но не е още такова, каквото го искам аз. Придържам се за лечението наредено от д-ра Сарафова. Един доктор когото консултирах, го одобри и аз скрупольозно изпълнявам всички негови предписания. Как ми се иска да мога един ден да зарадвам и него и всички приятели с добри вести!

А Швейцария е хубава. Дойдох във Vevey за две седмици, а ще прекарам тука целия отпуск. От никъде не се откриват по-хубави и прелестни видове около езерото. Вероятно ще дойда пак тука или поне ще искам да дойда пак.

Зарадвах се от душа, че си добре. Значи ще може да се работи. Това е най-важното. Сега мога да кажа, че животът е мил само когато може да се изживява в труд и работа. Недей бърза във всеки случай още с оставката си. Аз очаквам скоро промяна у нас. Ти как гледаш на работите?

Поклон от Софийка, от жена ми и от мене на майка ти, и от всички ни приеми сам най-сърдечен поздрав.

К. Величков.

Софийка се старае да говори френски. Направила е вече доста големи успехи.

АИЛ — № 5990,8 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Пликът е адресиран: Bulgarie. Kostenetz — les bains. Гара Костенец-баня. Monsieur Veltcho T. Veltcheff. (*Г. Велчо Велчев*). Датата на пощенския печат от Вевей е: 13. VIII. 03.

[2] Става дума за Илинденското въстание, обявено на 2 авг. 1903 г.

[3] И тук се касае за драмата „Опълченец".

199. До В. Велчев

Vevey, Hôtel des Alpes,
11 авг. [1]903.

Любезний ми Велчев,

Благодаря ти от сѐ сърце за писмото. То беше безкрайно мило и ми донесе голяма утеха. Всякога кога съм опасно боледувал, бог ми е помагал да намеря лекар, който да заслужва пълната ми вяра. Такъв доктор ми се чини ми се падна да намеря и сега в лицето на доктора Сарафова. Изпълнявам всички негови предписания и се надявам, че ще постигна утешителни резултати. Но тая надежда, колкото и голяма да е, не може да ме предпази от тежки душевни терзания. Такъв е проклетия характер на болестта. Всяко усилие, което направя, ме подсеща за нея, и това представлява едно тежко чувство, което може да доведе човека не зная до къде. Пръв път в живота ми съм усетил да ми се отвръща всяка работа. Има чувствително подобрение, но аз искам нещо повече и вярвам, че то ще дойде.

Готвих се в събота да замина оттука. За твой само хатър се реших да поискам още 15-дневен отпуск. Искам да се надявам, че ще се уважи молбата от г. Петрова. Но тъй като не ще могат да ми отговорят, освен след събота, когато изтича отпуска ми, то ще те моля, щом узнаеш, че ми е продължен отпуска, да ме уведомиш телеграфически. Доволно е една телеграма с две думи: Otpousk prodaljen.

Много ми падна тежко, че двойния брой от „Летописи“ ще закъснее.[2] Вярвам да си наредил всичко и да са премахнати пречките, които Голов правил. Как бих искал да има в тоя брой една твоя статия за Македонското въстание! Това е статия очаквана от „Летописи“. Седни, моля ти се, и я напиши. Един дълг ще изпълним към тия герои да ги възвеличим в списанието си. И това ще ни се зачете. Ще я напишеш, нели?[3]

Възможно е, ако ми се даде отпуск, да отида да прекарам последните десет деня в околностите на Вена. Ще ти пиша. С жена си сме решили да оставим Софийка във Вена. Нужно е да се дисциплинира и то отсега, кога е още на крехка възраст. Чуда се още как ще се реша да се отделя от нея, но за доброто ѝ ще пренеса тая жертва поне за една година.

От всички ни поклон на майка ти, а тебе сърдечен поздрав.

К. Величков.

Дай, моля, адреса ми в Министерството.

АИЛ — № 5991, 8 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Пликът е надписан: Bulgarie. Monsieur Veltcho T. Veltcheff, chef du bureau de la Presse. Sofia.

[2] Новата книга щяла да закъснее, понеже била двойна — кн. 9—10.

[3] В. Велчев наистина написал статия за Илинденското въстание („Въстанието в Македония“) — кн. 9—10, с. 199—200.

200. До Парашкева Величкова

Vevey, 20 авг. [1]903.

Любезна ми Парашкево,

Сега получих писмото ти и бързам да ти отговора веднага. Не мога да ти кажа колко бях безпокоен дето нямах по-рано писмо. Карточката от Тирол получих.

Ти не си била, както виждам, в Notre-dame de Sion. Верни ли са сведенията ти, че не струва? Може действително да не е за прехвала, но по-добре щеше може би да видиш пансиона. Във всеки случай няма що да се говори, ако Софийка не ще. А защо е тя почувствувала такава умраза против тоя пансион?

Много ме радва, че тя се е сдружила веднага с г. и г-жа Кубичек. Това е необходимо условие, за да можем да се решим да я оставим при тях. Дай ми повече сведения както за тях, така и за къщата. Говорят ли френски и ще ли могат да се занимават по френски със Софийка? Как се хранят? Как са мобилирани? На игиенично място ли е къщата им? Ще

ли има другарки на нейни години, с които да се среща и си играе? Има ли градина и зеленина?

Как е сама[та] Софийка разположена? Готова ли е да остане у г. Кубичек? Недей изглежда на нейните недостатъци. Умът с време ще поправи всичко. Па не е грях да бъде човек и малко требователен.

Тука времето е много хубаво. Собствено откак сме дошли сега за пръв път от 6—7 деня може да се каже, че сме имали хубаво време. Онзи ден се понамръщи, но бързо се пак оправи.

Аз мисля, че отивам на добре, но не смея още да твърдя нищо. Ще чакам да изминат още няколко деня и тогава ще кажа.

Писах ти оттука писмо и две карточки, които трябва да сте приели. Направи щото ти пиша в писмото. Дето ти е станало зле, се дължи на нервите. Трябва да се възползуваш от пребиването си във Вена и да ги лекуваш. Г. Кубичек би могъл да ти покаже добър доктор.

Чакам да ми пишеш веднага, щом получиш настоящето. Искам сведения по всички въпроси, които ти задавам и сама от себе прибави всичко, щото аз не съм се сетил да питам.

Виж се във всеки случай с Шишманова.

Как ви хранят у баронката? Не си отказвайте отвън за допълнение на храната. Искам само да бъдете здрави и доволни.

Обсипвам Софийка с целувки. Вярвам, че е мирна, gentille и послушна.

Прегръщам те сърдечно,
К. Величков.

КМКВ, 4 листа, ориг. ръкопис, мастило.

201. До В. Велчев

Vevey, 21 авг. [1]903.[1]

Любезний ми Велчев,

Чакам писмо от тебе, за да ти пиша и да ти благодаря за отпуска. Но ти, види се, си отложил да ми пишеш след завръщането ми в Белград. Много ми тежко стана, че „Летописи" се не редяли, защото Голов не заплащал на Бояджиева възнаграждението му за 2 месеца. Днес писах Голову да уреди тая работа. Моля ти се, постарай се и ти да си влезе всичко в пътя. Аз ще замина идущия вторник за Вена. Ако щеш пиши ми там на адрес: III. Mossgasse (?) 24, Mezzanin 9. Ще пиша утре в София да ми приготвят акредитивните писма да ги предам щом се завърна. Сърдечен поздрав.

К. Величков.

АИЛ — № 5992, отворена карта.

[1] Писмото е написано на отворена карта: Carte postale. Union postal universselle, Suisse.

202. До В. Велчев

Vevey, 24. авг. [1]903.[1]

Любезний ми Велчев,

Други ден заминувам за Вена и в петък или в събота най-късно ще бъда в Белград. Там ще чакам да ми пишеш. Твърде много съм разтревожен за събитията в България.[2] Просто не виждам де се отива. Дано бог бди над нас. Трябва князът да е сигурен, че нямаме да се боим от такава изненада, та е допуснал на кабинета да разпусне Камарата. Не мога инак да си обясня, как би се осмелил да остави страната в такова време два месеца без народно представителство.[2]

За здравето си ще ти пиша от Белград. Искам да вида как ще се отзове над него тамошния климат. Оттука във всеки случай ще тръгна подобре отколкото бях когато ти писах предпоследното си писмо.

Нареди ли се работата с „Летописи"? Очаквам да намеря в Белград коректура от своята драма. Писах на министра да приготвят акредитивните писма и да ги изпратят, та да мога да ги представя скоро след завръщането си в Белград. Кажи и ти от своя страна няколко думи за това. Ще ни обвинят във враждебни чувства, ако се забавим повече време. Трябва да гледаме да бъдем изправни по въпросите от чиста формалност.

Голяма услуга би ми сторил, ако, в случай, че стане това, употребиш влиянието си в министерството да ме повикат през септември за няколко деня в София. Бих искал да видя д-ра Сарафова и чини ми се, че едно пребиваване от десетина дена в София би ми донесло полза. След тоя дълъг отпуск не ми иди да искам нов, а причини да ме викат ще има много, особено след като престоя известно време в Белград.

Поклон на майка ти и тебе предан поздрав.

К. Величков.

АИЛ — № 5978, 6 с., ориг. ръкпис, мастило.

[1] Датата на пощенския печат от Вевей е: 7. IX. 03.
Пликът е адресиран: Bulgarie. Imprimerie „St. Athanassoff". Pour monsieur Veltcho Veltcheff, à Sofia.

[2] През лятото на 1903 г. рязко се изявява бруталната политика на Фердинанд, провеждана чрез Народнолибералната партия. На 14 юни той издава указ за отменяне на някои членове от Закона за чиновниците, което предизвиква организирана акция на опозиционните партии. Д. Цанков, Т. Тодоров, Н. Мушанов и Т. Г. Влайков поднасят на княза протест, подписан от 140 народни представители. Разтурянето на Народното събрание предизвиква силно негодуване сред цялата българска общественост (България, 1903, бр. 639, 5 юли, с. 1, 2; бр. 2, 26 авг., с. 1, 2; бр. 3, 27 авг., с. 1—2, и др.).

203. До Е. Величкова

Белград, 10 окт. 1903.

Любезна Евдокио,

Извинете, че не отговорих веднага на писмото ви. Писах на г. Доспевски и надявам се, че ще ме чуе и ще нареди да се прекрати подигнатия

процес.[1] Аз не съм чул ни от него, ни от Стоянка да искат дялба, и то чрез съд. Не бих бил противен, за да настане пълен мир, да се направи нещо за Стоянка, която не е в някое бъзна какво завидно положение, но всичко това трябва да стане по миролюбив начин и да се не чуе от никого. Това е моето единствено желание и искам да вярвам, че то отговаря и на вашите чувства и на техните.

Васил[2] не ви е излъгал, че аз съм казал, че ще се погрижа за него. Само че тогава вярвах, че през септември ще мога да дойда в София, а обстоятелствата се така сложиха, че осуетиха съвсем това ми желание. И аз мислех да се даде в някое земледелческо или занаятчийско училище, и, между друго, имах тоже пред[вид] него същото заведение, дето, по съветите на г. г. Берберова, Шейханова и Миндова, сте намислили да го дадете. С един добър занаят в ръката той може да бъде по-честит от много други, които получават гимназиално, па и висше образование. Виждате, че одобрявам вашата мисъл и бих искал да се науча, че и Васил е съгласен. Съжалявам обаче, че пред кметството в Пазарджик не мога да ви услужа, но не ми се вярва, че там не ще поискат да ви дадат нужното свидетелство.

Ще ми бъде приятно да науча какво е станало, и дето мога и с каквото мога не ща се откажа никога да бъда полезен на Васила, от когото искам само да се предаде ревностно на работа.

Нам ни е много тъжно, че няма Софийка при нас. Оставихме я във Вена у едно добро семейство. Постоянно ни идат най-добри отзиви за нея, но е скучно до смърт в къщи без нея. Ще дам по-после адреса ѝ, за да ѝ пращат от време на време по някой поздрав Марийчето, Олчето и Васил и Костадин.[3] Вярва ми се, че я обичат и я смишляват.

Прегръщам децата и им изпращам своите най-горещи благопожелания. Желая да се учат добре, да ви слушат и да ви доставляват щастие и радост.

Сърдечен поздрав от жена ми и от искрено преданният ви

К. Величков.

АИЛ — № 5993, 8 с., 6 изписани, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Навярно Никола Доспевски е завел дело за наследство.
[2] Отнася се за сина на Богдан Величков.
[3] Децата на Б. Величков.

204. До В. Велчев

Белград, 27 ноември., [1]903.

Любезний ми Велчев,

Бях захванал да мисля, че си зел решение никога вече да ми не пишеш. Ще оставя да ти пиша други път за „Ден". Мисля, че ще има успех, но както писах и на Стояна, съжалявам искрено за тая безпощадна война, която сме открили против княза.[1] Бог знае към какви нещастия може тя

да ни доведе, ако в скоро време не настъпят условия, при които да земе край.

Днес пиша на Голова за „Летописи“. След появяването на „Ден“ не ми се вижда удобно да фигурират заедно имената ни. Трябва да отстъпиш или ти, или аз. Няма да скърбя ни най-малко, ако престана да фигурирам като директор. Мисля, че добре ще бъде да те замести явно като редактор Д. Бояджиев.[2] Той трябва да се съгласи да направи това и за нас, и за Голова, комуто не искам по никакъв начин да отнемем тая работа.

Цял треперям от гняв като помисля за намерението на правителството да ме пенсионира. Не знам дали може да ми се нанесе по-голямо оскърбление. Аз го не заслужвам и надявам се, че добрата ми съдба ще ме предпази от него. Приятно ми е, че мога да кажа на приятелите си, че съм вече доволно здрав, за да мога с труд да си изкарвам хляба.

Радвам се, че се чувствуваш здрав и бодър. За управлението на печатницата отдавна мисля като тебе.

Полицата е за моя дълг на банката. Изпратена ми е [от] Стояна, когото моля да ме извини, че не му пиша сега. Направи, моля, щото трябва, за да излезе XII кн. от „Летописи“. Най-сърдечен поздрав,

К. Величков.

АИЛ — № 5994, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Още в първите броеве на Ден В. Велчев и други журналисти печатат остри статии против Фердинанд и правителството на Рачо Петров. Това писмо на Величков свидетелствува за разликата в отношението към княза между поета и неговия приятел.

[2] Тези редове свидетелствуват за доверието, което Величков е имал към Д. Бояджиев.

205. До В. Велчев

Белград, 22. дек., 1903.

Любезний ми Велчев,

Приех днес писмото ти и бързам да ти отговоря. За всичко, що ми пишеш по печатницата, съм напълно съгласен с тебе и ще одобря всичко, което направиш. Гайдаров, доколкото го знам, ще може да бъде много полезен. Би могло почти, ведно с факторството да се повери нему управлението на печатницата, като се хване особен бухалтер с 50 до 80 лева. В такъв случай Христов ще може да бъде един вид под-фактор или втори фактор и ще може да му се остави една по-добра заплата, ако не напълно това, което зима сега. Желателно е, мисля, във всеки случай, да се задържи, като добър работник и като предан нам.

Виждам, че тоя път ти сериозно се грижиш за печатницата, и ако и да имаш много главоболия, това ме радва. Защото искам да те видя мъжки да се заловиш за работа, и ако утраем няколко месеца, убеден съм, че ще се постигнат големи успехи.

А какво да ти пиша за вестника? От ден на ден вие загазвате все повече в едно направление, което аз не мога да одобря. Утешавам се с на-

деждата, че сам князът ще вземе во време мерки да спре това вратоломно вървене към катастрофална неизвестност. Тръпна като мисля за бъдещето. Чини ми се, че ти сам не си доволен от тая безпощадна война, която не само вий, но целия опозиционен печат, един повече, други по-малко, са открили против княза. Старай се да въздържаш другарите си, които отиват много далече, особено в личните обиди. Изпращам — и на тебе, и на майка ти моите най-искрени благопожелания за празниците.

Тежко ще се карат „Летописи", но впрегнах[1] се в колата, ще гледам да я тегля и тая година, па после ще гледам да тура точка.

Моята Софийка върви чудесно във Вена. Не знаят тия там как да ми я нахвалят. Аз я гледам като истинска геройка и не мога да й се начуда. Ще излезе чудно момиче. Защо не беше момче?

Сърдечен поздрав,

К. Величков.

АИЛ — № 5995, 4 с., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Първоначално написано: впрегнахме се в колата; ще гледаме.

206. До Кирил Христов

Белград, 28 дек. 1903.

Любезний г. Христов,

Благодаря Ви сърдечно за хубавата книга[1] и за милото писмо. Ще изпълня само един дълг като пиша за стихотворенията Ви, дълг, който ми се налага толкова повече, че никога досега не ми се е паднало да дам какъв да било отзив за Вашите сбирки. Съжалявам само, че не ще да мога да кажа всичко онова, което Ви се пада.[2]

Отсега Ви изказвам благодарност за писмото, което ми готвите. Трогнат съм от интереса, който показвате към „Летописи". Приех отнемайкъде да ръководя и тая година списанието, но ще срещна големи затруднения. Преди всичко по причина на слабо още здраве, принуден съм да се предпазвам от всеки усилен труд. Дано ония поне, които знаят това, ме извинят донейде, че съм се нагърбил с работа не по силите си.

Моля Ви да приемете уважение в моите най-добри чувства.

К. Величков.

ЦДИА, ф. 131, оп. 1, а. е. 446, л. 1—2, ориг., с мастило.

[1] Величков е получил книгата „Избрани стихотворения" от К. Христов, излязла през 1903 г. с предговор на Ив. Вазов.

[2] За тая книга Величков дава най-напред кратък отзив в Летописи (1904, кн. 2, с. 46—47) и по-обширна рецензия в кн. 3 и 4 на списанието (с. 94—96). В нея покрай положителната оценка на поетическото дело на К. Христов той прави и някои критични бележки.

1904

207. До Стоян Атанасов Хаджистоянов

Печатница „Ст. Атанасов".
За г-н Ст. Атанасов
Sofia, Bulgarie.

[Белград, 20. I. 1904][1]

Любезний ми Стояне, благодаря ти за писмото. Писа ми същий ден и Доспевски. Бих искал да е за добро радостта на приятелите. Аз гледам съвсем равнодушно на цялата тая работа. Официално още нищо не ми е съобщено.[2] Облягам се на твоите предчувствия, че годината ще бъде и за тебе, и за мене добра. Да оставим бог и могущите на земята да вършат своето, а ние да си гледаме работата. Пратих ти една статия за „Летописи".[3] Ако има доста оригинални статии, разказът на Мих. Георгиев[4], и ако се земе, може да се остави за идущата книжка. Пиши какъв материал има досега и дали стига. Аз бих могъл да избера нещо от Каравеловите стихотворения да се печатат по случай юбилея му.[5] Дал ли е някой стихове? Тука беше твърде студено напоследък. Днес времето се отпусна.

Сърдечен поздрав,

К. Величков.

ЦДИА, ф. 350, оп. 1, а. е. 4. Написано на пощенска карта.

[1] Мястото и датата са определени според пощенския печат.
[2] Касае се очевидно за пенсионирането на К. Величков. Вж. дневника, бел. 67.
[3] Величков е изпратил спомена си „Един разговор с госпожа Наталия Каравелова", отпечатан в Летописи, 1904, кн. 2, с. 29—32.
[4] В цялата V годишнина на Летописи от М. Георгиев е печатан само разказът „Една досадна визита" (1904, кн. 1, с. 5—6). К. Величков може да има пред вид него само ако не е видял излязлата книжка, когато е писал писмото.
[5] В следващата книжка на списанието не намираме стихотворения от Л. Каравелов.

208. До К. Христов

До Господина Кирила Христова
ул. „Алабинска", № 111
Тук

[София, 8. III. 1904][1]

Любезний ми Христов,

Не зная как да Ви изкажа своята благодарност за безкрайната Ви любезност. Аз се считах виновен спрямо Вас и мислех да не се обаждам доде не излезе III кн. от „Летописи", за да видите, че съм изпълнил даденото си задължение. Ще ми бъде много приятно да мога да Ви видя.

Сърдечен поздрав,

К. Величков.

Ф. 131, оп. 1, а. е. 447, л. 1, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Написано на пощенска карта. Мястото и датата са установени според пощенския печат.

209. До П. Машев

София, 20 авг. [1]904.

Любезний ми Машев[1],

Извини, преди всичко, че тъй късно отговарям на писмото ти. Бях лично много улисан и при това някои лица, с които трябваше да говоря по работата, отсъствуваха оттука и едва тия дни можах да ги видя.

От „Ден" няма за какво да се безспокоите. Няма нищо да печатат. Понеже ни обещаха и ще одържат, вярвам, обещанието си.

Г. Доспевски[2] искаше сам много да говори за вас на министра[3], който е добре разположен към него. Но намерихме за добре да почакаме доде се завърне г. Ламбрев.[4] В случай че тоя последний не дойде скоро, той ще му пише, за да направи писмено някои постъпки за Вас пред министра от странство. В такъв случай и Доспевски ще му говори.

Г. Мусевич[5] дохожда при мене наскоро и ми съобщи, че за син Ви е готов да [. . .][6]

МКВ — неинвентирано.

[1] Няколкото писма на Величков до П. Машев са свързани с ходатайство за сина на Машев (Георги Машев), който през 1903 г. е искал да ходи като четник в Македония. Вж. писмо № 215.

[2] Отнася се за Борис Доспевски, син на Станислав Доспевски.

[3] Министър на народната просвета по онова време бил Иван Д. Шишманов.

[4] Касае се за д-р Никола Ламбрев, юрист, стипендиант на Фердинанд и по-късно негов частен секретар.

[5] Петър Мусевич (известен и с името Бориков) — културно-обществен деец в Пазарджик; русофил, взел участие в детронирането на Батенберг. След контрапреврата емигрирал в Русия.

[6] Краят на писмото липсва.

210. До К. Христов

За Господина Кирила Христова, писател
Улица Алабинска, № 111
В града

[София, 13 .IX. 1904][1]

Любезний ми Христов,

Не мога да Ви кажа колко съм трогнат от писмото Ви. Какво сте, за бога, длъжни, та се и извинявате, че не сте дали нищо за „Летописи"?

Не заслужава и да се мисли за това.
Да не би да Ви е[2] постигнала радост в къщи! Ще ми бъде мило, кога и да е, да Ви видя, но чакайте да мине това калпаво време. Трябва да се вярва още, че ще видим малко хубава есен.

Със сърдечен поздрав,

К. Величков.

Ф. 131, оп. 1, а. е. 447, л. 2, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Написано на пощенска карта. Мястото и датата са установени според пощенския печат.
[2] В оригинала написано: ви я.

1905

211. До В. Велчев

[София, 22 май 1905][1]

Любезний ми Велчо.

Изпращам ти за напечатване още в днешния брой на „Ден", ако е възможно, на една новина[2] и на едно обявление за „Ад"[3], направено по условия, уговорени между мене и г. Ив. Х. Николова[4]. Ако ти се чини, че може обявлението да мине без моето име, можеш да го заличиш. Но аз мисля, че е по-добре да остане. Не е укоризнено да се грижим за своите интереси.[5]

Биха ли могли да ми се напечатат френски картички (100) с по-красиви букви, само с името ми: C. Velitschkoff.

Времето е добро, и ще гледам, ако бъда свободен, да дойда да ти видя къщата.

Поздрави на всички.

К. Величков.

[1] Писмото е без дата. Датата е установена съобразно с данните, които то съдържа.
[2] В Ден, бр. 504, 22 май 1905, с. 1—2, е поместена „новината", която Величков е изпратил. В нея се говори за значението на „Ад" от Данте и за превода, който нашият поет е направил.
[3] В същия брой на вестника, на с. 1, е отпечатано и обявлението за откриване на подписка за „Ад".
[4] Иван Х. Николов имал в София „Интернационална книжарница", в която продавал книги и учебни помагала на чужди езици.
[5] В. Велчев е оставил името на поета под изготвения от него информационен материал, тъй като в него няма нищо „укоризнено".

212. До Д. Ризов

София, 26 юний [1]905.

Любезни г. Ризов,

На всички почти агенти съм изпратил покана за „Ад". Позволявам си да направя това и за Вас, само че за другите придружих поканите с писма написани на канцеларски език, а Вам си позволявам да пиша приятелски. Искам да вярвам, че няма да ми се сърдите за това.

Ще ме задължите, ако Ви бъде угодно, да абонирате било Вас, било Агентството за един или повече екземпляри, и в случай че това Ви е възможно и не Ви създава отегчение, ако поканите да се запишат абонати някои близки Вам лица.

Ползувам се от случая да поднеса и Вам, и на госпожата, от моя страна [и от страна] на жена ми моите най-искрени благопожелания.

Моля Ви да приемете уверение в моите най-добри приятелски чувства.

К. Величков.

БИА — НБКМ, ф. 178, II В, 7656, 2 л., ориг. ръкопис, мастило.

[1] По онова време Д. Ризов е бил дипломатически агент в Белград.

213. До Родолф Кубичек — Виена

София, 1 юлий 1905.

Любезний приятелю,

От писмата ни до[1] скъпата Ви госпожа сте видели колко ни възрадва отличния изпит, който Софийка е дала. Считам за свой дълг да изкажа и Вам по тоя случай, от моя страна и от страна на жена ми нашата искрена благодарност за родителските грижи, които е намерила у вас.

Надявали сме се, че ще можете и вие да дойдете това лято да прекарате няколко време у нас заедно с госпожата и ще ни бъде мило, ако тая наша надежда се сбъдне. Вие ще ни бъдете прескъп гост. Ако, за жалост, не Ви молим да направите една жертва и да допуснете на милата Ви госпожа да ни дойде на госте поне за един месец със Софийка.

Вярвам, че колкото и жертвата, която Ви искам, да е голяма, Вие ще я направите от обич към Софийка и към нас. Затова изражавам Ви отсега своята благодарност и Ви моля да приемете уверение в моята неизменна приятелска преданост.[2]

НАБАН, ф. 1, а. е. 214, 2 листа, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Следва зачеркнато: любезна.

[2] Ръкопис — чернова на писмото. Оригиналът навярно е изпратен на френски или немски език.

214. До Р. Кубичек — Виена

[София, юлий, 1905.][1]

Любезний приятелю,

Приятно е да Ви кажа и на маджарски, за да стигне още по-дълбоко в сърцето Ви, колко съм признателен за жертвата, която направихте за нас. До сълзи сме трогнати и аз, и жена ми от това ново доказателство, което ни давате за своята обич към Софийка и към нас.[2] Как щехме да бъдем честити, ако можехме да Ви видим! Нека вярваме, че което не е станало сега, ще стане догодина.[3]

Моля Ви да приемете уверение в най-искрените ми приятелски чувства.

Ваш предан.[4]

НАБАН, ф. 1, а. е. 4, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Датата е определена според датата на предходното писмо.
[2] Следва зач.: Дано можем за всичко това.
[3] Следва зач.: Прегръща Ви.
[4] Подпис липсва. Писмото е във връзка с гостуването на Хедвига Кубичек в семейството на К. Величков.

С това писмо е свързано друго, с което К. Величков е помолил неизвестна жена да преведе на унгарски писмото му до Р. Кубичек:

София, 18 юлий [1905]

Уважаема госпожо,

Позволявам си да Ви изпратя писмото, което с безкрайна любезност ми обещахте да преведете на маджарски.

Прося Ви най-покорно извинение, задето злоупотребявам така с голямата Ви добрина.

Ползувам се от случая да Ви поднеса уверение в своето най-отлично почитание,

К. Величков.

НАБАН, ф. 1, а. е. 3, ориг. ръкопис, мастило.

215. До П. Машев

София, 4 авг. [1]905.

Любезний ми Машев,

Бързам да ти съобща що съм направил. Щом получих писмото ти, срещнах се с Агура, който впрочем, знаеше донейде твоята работа, защото ти си му бил говорил. Той ми обеща да говори заедно с Милетича на Шишманова, като ме увери, че ще направи всичко, що е в ръката му, за да излезе успешно ходатайството му. Понеже не можах да се вида с Милетича, писах му. Днес се видях пак с Агура. Той ми каза, че търсил пет пъти министра, но не го намерил. Обеща ми изново да иди пак да го търси заедно с Милетича, преди да замине за Чам-Кория, дето са и децата му. Обеща да ми пише за извършеното.

Не зная дали и Агура и Милетич ще успеят да трогнат Шишманова, но и ако не сполучат сега, те вярвали, както са зели, по думите поне на Агура, присърце работата, ще действува[. . .][1]

Има ли нужда да ти казвам колко ще ми бъде мило да мога скоро да те възрадвам с добра вест?

Поклон на госпожата.

Сърдечен приятелски поздрав.

К. Величков.

МКВ, 2 листа, ориг. ръкопис, мастило.

[1] На това място текстът е изтрит от прегъване на листа.

216. До София К. Величкова

Sofia, le 12 décembre 1905.

Chère fille,

Ta charmante lettre nous a profondément attendris. Rien ne peut nous rejouir comme d'apprendre, que tu jouit d'une bonne santé et que tu t'appliques toujours à être sage et à faire des progrès dans ton instruction à l'école et à la maison.

Mais nous avons été bien chagrinés d'apprendre que ta chère tante est malade. Embrasse-la et dis-lui que de tout notre coeur nous faisons des voeux pour son prompt rétablissement. Nous serons bien heureux d'apprendre au plus tôt qu'elle se porte bien.

Dis bien de bonnes choses à ton cher oncle.

Il neige ici. Avez-vous la neige a Vienne? Il faut prendre des précautions pour ne pas te refroidir. Nous comptons sur les soins maternels de ta chère tante[1] pour avoir la joie de recevoir toujours de bonnes nouvelles de ta santé. Exprime-lui nos salutations les plus affectueuses.

Nous te couvrons de milliers et de milliers de baisers, t'envoyons nos plus chaleureux voeux de santé, de joie et de bonheur.

Papa, Mama

Ton cher Tchitcho Stoyan[2] te remercie de coeur pour les paroles affectueux, que tu lui adresse.

БИЛ—НБКМ, ф. 153, а. е. 8, л. 1, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Отнася се за Хедвига Кубичек.
[2] Отнася се за Стоян Атанасов.

Превод

София, 12 декември 1905.

Скъпа дъще,

Твоето очарователно писмо ни трогна дълбоко. Нищо не може да ни зарадва повече от това да научим, че ти се радваш на добро здраве, и че

се учиш да бъдеш винаги послушна и да напредваш в обучението си в училище и в къщи.

Бяхме много опечалени да научим, че твоята скъпа леля е болна. Целуни я и ѝ кажи, че от цялото си сърце ѝ желаем скорошно оздравяване. Ще бъдем много щастливи да научим по-скоро, че е добре.

Предай много хубави неща на твоя скъп чичо.

Тук вали сняг. Имате ли сняг във Виена? Трябва да се пазиш да не настинеш. Разчитаме на майчините грижи на скъпата ти леля, за да бъдем винаги щастливи да имаме добри новини за здравето ти. Предай ѝ нашите най-сърдечни поздрави.

Покриваме те с хиляди и хиляди целувки, като ти изпращаме нашите най-топли пожелания за здраве, радост и щастие.

Татко, мама

Твоят скъп чичо Стоян ти благодари сърдечно за милите думи, които му изпращаш.

217. До Д. Ризов

София, 30 дек. [1]905.

Любезний ми Ризов,

Прости ми, преди всичко, че едва сега отговарям на премилото ти писмо от 8 тек. м. Приех парите и искрено ти благодаря за направената услуга.[1] Чудиш се, че не ми се чуе гласа по вестниците. Не виждам защо може да бъде скрьбно това, но и да бих искал, не бих могъл да сторя това от големите мъки, които си бях създал с „Ад". Рискувах просто да се погребя под него, ако не беше се явил да ми дойде на помощ г. П. Генадиев, който пое на себе си издаването на книгата на съвсем безкористни условия. Книгата почва да се печата и ще излезе към края на февруарий.

Хубава работа ти се е създала с митническия съюз. Дано тая работа пон[е] даде случай да се отличиш като дипломат!

Покланям се на госпожата и ти изпращам, заедно с поздравите си, благопожелания за Нова година.

К. Величков.

БИА — НБКМ, ф. 178,IIВ,7660, 2л., ориг. ръкопис, мастило.

[1] Вж. писмо № 212.

1906

218. До Олга Б. Величкова

София, 17. юний, 1906.

Любезна ми Олдже,

Ти си толкова добра, че не ми си, вярвам, сърдита, дето едва сега ида да ти кажа колко ме зарадва с хубавите чувства, които си ми засвидетелствувала и с отворената си карточка и в последнето си [писмо]. Още повече ме радват успехите, които виждам, че си направила. Но щях да бъда на върха на радостта, ако се научех, че сте всички добре. Желая поскоро да изпълните това, което ви е препоръчал доктора и да идете да прекарате лятото в Балкана, отдето, не се съмнявам, ще се върнете всички пълни със здраве, бодрост и веселост. Ти особено не бива да се оставаш да упадаш в униние. На твоите години трябва да гледаш на живота и на бъдещето с пълна вяра и надежда. Това толкова ще ти помогне да закрепнеш, колкото чистия въздух, който ще дишаш в Беловския Балкан.

Ние сме малко тъжни, че се видехме принудени, поради нужда да се предадем сами на грижи за поправление на своето малко разклатено здраве, да оставим Софийка да прекара това лято във Вена. Инак тя ни много радва, защото е здрава и се учи много добре. В училището е първа ученичка и не може да се познае, че не е немкиня. Много ми е драго като мисля, че един ден ще се радвате, че имате една добра братовчедка.

С удоволствие виждам от писмото ти, че обичаш да рисуваш. Трогнат съм много, че си намислила — първата работа, която направиш, да я дадеш мене. По-нататък ще размислим дали ще не бъде по-хубаво да постъпиш в Рисувалното училище. Ако имаш дарба, това ще бъде най-хубавото поприще, което можеш да избереш. Вярвам, че и мама ти, която знам колко много те обича, ще се съгласи на това. Но сега гледай на спечелиш в Балкана здраве, сила и радостен поглед на живота.

Изпращам на мама ти, на Марийка, на Коста и на Васила своите най-сърдечни благопожелания. Учинайка ви ме моли да присъединя и нейните към моите. Тя беше много опечалена, че няма да дойде Софийка, но малко по малко се примири с тая тежка жертва. Как бих искал да чуя, че Васил се поправя! Да можеше да разбере колко ни огорчава всички! Но може би ще се вразуми с време. Не трябва да ни напуща тая утеха.

Целувам те от сърце.

К. Величков.

АИЛ — № 5857, 6 с.

219. До С. Величкова

Sofia, le 10 Juillet 1906.

Chère fille,

Que Dieu te benisse pour la joie et le bonheur dont tu combles nos coeurs avec le brillant certificat que t'ont fait obtenir a l'ecole ton zéle et ton application.

Profite bien maintenant de tes vacances, joue, gambille, respire à pleins poumons l'air pur et salubre de la campagne et rentre à Vienne pour y reprendre tes études, überante de joie, de santé et d'ardeur.

Nous comptons sur la promesse que tu nous fais de nous envoyer très souvent de belles cartes. Rien ne peut nous être plus doux.

Nous t'embrassons des milliers et des milliers de fois.

Mami et Papa

БИА — НБКМ, ф. 153, а. е. 8, л. 3, ориг. ръкпис, мастило.

Превод

София, 10 юли 1906.

Скъпа дъще,

Нека бог те благослови за радостта и щастието, с които изпълваш сърцата ни с отличното свидетелство, което си получила в училище с твоята упоритост и прилежание.

Сега се възползувай добре от ваканцията, играй, танцувай, дишай с пълни гърди чистия и здравословен въздух на село и се върни във Виена, за да започнеш отново училище, изпълнена с радост, здраве и плам.

Разчитаме на обещанието, което ни даде, да ни изпращаш често хубави картички. Нищо не може да ни бъде по-приятно.

Целуваме те хиляди, хиляди пъти.

Мами и татко

220. До Ив. Шишманов

София, 16 авг. [1]906.

Господине Министре,

Позволявам си да Ви изпратя един екземпляр от „Ад". Закъснях да направя досега това, което ми беше един дълг, само защото едва сега можаха да се приготвят такива екземпляри, от които исках да Ви поклоня един. Това излезе за мое щастие, защото мога да свържа скромния си поклон с радостта, която ми дадохте повод да изпитам, една от най-хубавите, които са ублажили живота ми, като преименувахте Рисувалното училище, което е тъй скъпо за сърцето ми, в Академия на изящните изкуства.[1]

Приятно ми е, че мога по тоя повод да Ви поднеса уверение в своето най-отлично почитание и искрена преданост.

К. Величков.

НАБАН, ф. 11, оп. 3, а. е. 255, л. 14—15, ориг. ръкопис, мастило.

1 Държавното рисувално училище, създадено по предложение на К. Величков в 1896 г., било преименувано след десет години на Академия на изящните изкуства.

Само след две години обаче то получава името Художествено-индустриално училище. От 1921 до 1922 г. то носи име Държавна художествена академия. През 1951 г. тя е наименована Висш институт за изобразителни изкуства „Николай Павлович".

221. До Ив. Шишманов

София, 7 септ. 1906.

Уважаемий г. Министре,

Това писмо е съвсем лично и Ви моля, преди всичко, да ми простите, че си позволявам още веднаж да Ви безпокоя с една своя молба. По съветите на доктора, трябва да отида да прекарам тая зима в Южна Франция или въобще в някоя страна с по-топъл климат, за да се опитам, доде е още време, да заякча колкото е възможно повече своето здраве. Г. д-р Сарафов вярва, че едно пребивание няколко месечно в Ница ще има за здравето ми твърде благоприятни резултати. За да мога да направя това обаче, нужно е да бъда уверен колко-годе, че ще мога да посрещна разноските, които ще имам да правя за себе си, за къщата си тука и за възпитание на детето си. Аз имам да разчитам само на тристата лева, които, по причина на запор за чужди дългове, получавам от своята пенсия и на онова, което мога да зема от „Ад". До тая минута не мога да знам на какво мога да разчитам от книгата си. Страхувам се, че и въпреки най-добрата воля на г. П. Генадиева, който, не се съмнявам, че ще направи всичко що може, за да ми услужи, не ще мога да имам такава сума, при която ще бъда гарантиран да прекарам зимата в чужбина в такива условия на спокойствие, без които от пребиването си, където и да било и каквото и време да било, не бих могъл да извлека съществена и голяма полза.

За да добия колко-годе такава гаранция, зимам смелост да попрося от Вашето благосклонно снизхождение към мене, да наредите да се дадат на жена ми няколко извънредни часове по френски или латински в някоя от девическите училища в столицата. Не бих смеял да се обръщам с такава постъпка към Вас, ако да не бях убеден, че жена ми е напълно в състояние да отговори на задълженията, които ще поеме. Тя, впрочем за да ми услужи, е готова да земе часове и в най-долните класове. За нея ще бъде важно да бъде полезна на ученицте, с които ще ѝ бъде предоставено да се занимава и да изпълни добросъвестно задачата, която ще ѝ се възложи.[1]

Искам да вярвам, че каквато и съдба да постигне настоящата ми молба, тя ще ми се прости.

Приятно ми е, уважаемий г. Министре, че ми се дава случай да Ви уверя още веднаж в своята висока почит и най-искрена и неизменна преданост.

К. Величков.

НАБАН, ф. 11, оп. 3, а. е. 256, л. 16—19, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Преди жената на К. Величков помолила Ив. Шишманов за работа в неговото министерство, но не получила обещаните часове (вж. дневника, с. 111—112). При все че тогава Величков изразил недоволството си от постъпката на Шишманов, сега бил принуден сам да го моли за работа на жена си.

222. До Г. Д. Христов

[София, септември 1906][1]

Бай Христов,

Може да се тури само следното като съдържание на Аталия[2].

Няколко думи за Расина по повод на стр.
Аталия, от К. В. . . . . .
Предговор от Расина XV
Аталия, трагедия. 3

За отпечатване на новия подлистник сега не може да се мисли; за това трябва да се съгласи г. Велчев. Аз съм му писал, но той трябва да е на маневрите и надали ще му се даде писмото по-рано от 22 до 25 тек. м. И дума не може да става да се хабят новите букви. Бих искал обаче по тая работа да поговора с Вас.

За да спечелим още един [ден] изпращам за утре, вместо началото на романа, една биографическа статия за автора. Тя може да се напечата като подлистника. Всички ще я четат с жив интерес.[3]

С поздрав.

К. Величков.

АИЛ — № 5996, 4 с., 3 изписани, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Датата е установена според следващото писмо.

[2] Поетът е предназначил това съдържание за книгата „Аталия. Трагедия в пет действия от Жан Расина". Превел К. Величков. С., 1906. Тя обаче излиза без предложеното от преводача съдържание.

[3] Писмото е сложено в плик за визитна картичка, адресиран: За господина Г. Д. Христов, фактор. Тук. На гърба на плика Величков е написал: „Биографията на Ханри Консианс е в една тетрадка, която съдържа и други работи, та не трябва да се късат листове. Дайте да я реди някой добър словослагател, без да омаца тетрадката. Аз ще поправя коректурата. Да се напечата и рекламата както си е, като се измени само началото на последния параграф така:

Даваме днес, в отделна статия, на местото на подлистника, по. . ."

223. До В. Велчев

15 септ. [1]906.

Любезний ми Велчев,

Бързам да ти се похваля, че намерихме за подлистник на „Ден" такъв роман, „La tombe de fer" от Henri Consciance[1], какъвто по нравствена

висота и художествено достойнство надали е видял досега свят на български. Утре ще дам да се печата една реклама великолепна за него[2], а след няколко деня ще поместа една хубава биография за автора.[3]

Романа ще се печата и ако се отпечата на отделна книга [. . .].[4] Затова ти пиша. То е роман, за да се чете с всички чувства (?) и ще го четат и тия, които са го чели във вестника. Това няма да ти костува повече от 250 до 300 л. за хартия. Желателно е само да се печата с по-добри букви. За него може да се допусне, във вид на изключение, да се употребят някои от новопристигналите букви. Цената на книгата — 1.50. Само една облага за жена ми: от печалбата 10%.

Желая ти да се върнеш още по-здрав и бодър от солдатлъка. Сърдечен поздрав на бачо Стефо. Кажи му, че скоро ще има своя „Ад".

Сърдечен поздрав,

К. Величков.

ЦДИА, ф. 249, оп. 1, а. е. 89, ориг. ръкопис, мастило, л. 1—3.

[1] Вж. за тоя роман на Консианс в дневника, тук, с. 141.

[2] Под заглавие „Новия ни подлистник" между другото четем: „Има един факт, който мимо всичко друго, може сам по себе, по най-очевиден начин, да докаже колко високо стои Ханри Консиянс като писател, и какво достойнство представляват, като литературни произведения, неговите романи, между които един от най-хубавите е: „Желязната гробница". Г. Ханри Консиянс е белгиец, и увлечен от идеите за независимост, които са били зели надмощие в Белгия в негово време, при всичко че е владеел до съвършенство френския език, с изключение на едно само съчинение, е написал всички свои произведения на фламандско наречие. Трябвало е да бъдат преведени, за да станат френски. Това обаче не е попречило на френците да признаят Ханри Консиянс за свой и да му дадат място между своите най-първостепенни романисти" (Ден, бр. 971, 17 септ. 1906, с. 2).

[3] Биографията на Х. Консианс е печатана в Ден, бр. 972, 18 септ. 1906, с. 2.

[4] Мисълта на това място от писмото се прекъсва и не е ясна връзката със следващия текст. Възможно е да е имало още един написан лист, който да не е запазен.

224. До Ив. Шишманов

Мантон, 30. XII. [1]906.[1]

Уважаемий г. Министре,

Приятно ми е Да Ви поднеса своите най-искрени благопожелания за Нова година и именния Ви ден. Покланям се най-почтително на г-жата и благодаря ѝ крайно за хубавия прием, с който е удостоила жена ми.[2] Тука се наслаждаваме с чудно хубаво време. Днес напр[имер] е истински майски ден. Но аз не смея още да се хваля за своето здраве. Впрочем, запазвам си право за това да пиша в особено писмо.

С най-отлично почитание,

Ваш пред[ан]

К. Величков.

НАБАН, ф. 11, оп. 3, а. е. 255, л. 20, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Написано на илюстрована пощенска карта с изглед от Мантон, на адрес: Son Excellence Mr le Docteur Iv .Schischmanoff, Ministre de l'Instr. publique à Sofia (Bulgarie).

[2] Писмото свидетелствува, че Шишманов не е престанал да се грижи за жената на болния поет.

1907

225. До В. Велчев

[Мантон], 2 февр. 1907.

Любезний ми Велчев,

Не можеш да си представиш откога се каня да ти пиша и колко пъти съм сядал да пиша, а свършвал съм с това, че съм оставял писмата недовършени. Причина за това е, че, не зная защо, всякога съм мислил, че трябва да ти пиша не зная какви дълги послания. Тоя път няма да впадна в такъв грях и захванатото писмо ще ти стигне.

Преди всичко считам за дълг да ти стисна ръката и да те сърадвам заедно с всичките ти сътрудници за хубавото и доблестно поведение, което държи „Ден". Всички ония, които го четат, не ще могат да не си спомнят като мене за „Прогрес" и да не ти се порадват, че и сега пишеш с онова въодушевление, което издигна така високо първия вестник, в който стъпи на публично поприще. Вероятно са твои ред малки уводни статии, които се появиха в „Ден" подир 3 януарий, в които силата на логиката съперничи с живостта на изразите и художествената хубост на езика.[1] Сравнявах ги, след като ги четох с неизразимо удоволствие, на бързи и челичени стрели, които прехвърчат стремително във въздуха и попадат в целта, в която ги хвърля една опитна ръка. И разбирам защо публиката трябва да очаква „Ден", както е очаквала някога „Прогрес" и да го чете с най-жив интерес и въодушевление. От всичкото си сърце се радвам за успеха на вестника и горещо желая все повече да се дига и по-широк кръг читатели да намира.

Дълбоко скърбя, че не мога да им бъда полезен за постигане на тая цел. Тука съм станал много ленив. С окончателното установяване на хубаво време и с растящето поправление в здравието ми, надявам се да стигна изново усърден към работа. Узнал си, че се преместих в нов хотел, дето намирам събрани всички условия, при които от пребиването в Мантон могат да се очакват благоприятни резултати. Хотела, ново здание, изградено с всички съвременни удобства и сгоди, костувало повече от два милиона, се намира вън от града, на високо място, отдето се открива към морето вълшебна просто панорама, и е обграден с обширни градини, в които изобилствуват най-хубави южни дървета; лимони, портокали, борики, мимози. Всичко това пълни въздуха с благоухание. Просто се считам честит, че живея тука, и при това хубаво настроение, всред толкова благоприятни условия, искам да храня несъмнена вяра, че ще се върна със закрепнали сили, способен още за работа и ще доставя радост така на всички ония, които истински ме обичат.

Знаеш ли кому дължа, че можах да се реша да се преместя от един скромен пансион в един от първите хотели на Мантон? Това се осмелих да направя, защото съвсем неочаквано получих от княза хиляда лева на 10 или 14 ян. Стори ми се, че ми паднаха от небето. Ако не бяха дошли, оттогава досега още щях да стоя тука, без да имам счупен мангър в джеба. Моля те обаче, за това да не говориш никому. Какви надежди възлагах на д-ра Сарафова и с каква непростителна бездушност постъпи спрямо мене! За да си съставиш понятие за тоя човек трябва да знаеш, на какво тържествено обещание за щедра помощ, непредизвикано с нищо от моя страна, а напълно доброволно направено, съм се основал, за да се реша да дойда тука. За това ще ти говоря кога се върна. Досега ми е пратил само 500 л., и те са изискани с едно умолително писмо; преди да получа пари от княза му писах пак за пари, но и досега не ми се е обадил. И поведението му не ми внушава умраза, а само тежко съжаление, че видях така мизерно да се сгромолясва пред мене един човек, когото исках така високо да държа в своята обич и почит.

Няма нужда да даваш на други да превежда „Мазаниело“.[2] Ръкопис бях пратил и трябва вече да сте го приели. Завчера пратих и друг.

Нищо няма да ти пиша за неприятностите, които са ти правили за Данаиловите полици. Бих помрачил радостта, която усещам, че ти пиша. Друг път за това.

„В темница“ е преведена на чешки и изданието е чудно хубаво. Не е ли дадена в редакцията? Много би ме зарадвало да видя няколко думи в „Ден“ за това.[3] Аз сам мисля да пиша една статия, но ще бъде по-късно.

Поднасям моите най-почтителни поклони на майка ти и с най-сърдечен поздрав оставам както всякога твой всепредан

К. Величков.

ЦДИА, ф. 249, оп. 1, а. е. 89, ориг. ръкопис с мастило.

[1] Величков има пред вид статиите „Народният театър“, „Демонстрацията против княза“, „Реваншът на реакцията“, „Професорите“, „Кървав режим“, „Из фатален път“, „Манифестът на професорите“ и др., печатани в Ден, бр. 1076, 1077, 1079, 1080, 1081, 1083 от 1907 г. Всички тия статии, писани по актуални проблеми, са без подпис; с инициалите на В. Т. Велчев излиза само последната.

[2] Вж. бел. № 145 към дневника, с. 200.

[3] В излезлите около тая дата броеве на Ден не намираме отзив за „В темница“.

226. До В. Велчев

[Мантон], 17 февр. [1] 907.

Любезний ми Велчев,

Наместо на г. Куртева, който няма, вярвам, да се сърди за това, адресирам до тебе изпратените от него полици за подписване, които получих вчера, за да ти драсна по тоя случай няколко реда.

Преди всичко мога да ти дам и тоя път доста хубави сведения за себе си. Времето от ден на ден става все по-хубаво — днес е топло като през

юлий — и аз вече чувствувам доволно ефикасно неговото благотворно влияние. Условията, при които живея в хотела, са съединени с чудно хубаво време, така великолепни, че се усещам честит като да живея в някакъв земен рай. Много разчитам за едно по-радикално поправление на това радостно настроение.

Тука не само аз, но всичката българска колония, която брои не помалко от 9 души, чака с нетърпение „Ден“ и го чете с голям интерес. Получава го някой си Нейчев и от него го зимат всички да го четат. Истинско удоволствие усещам от твоите и Силяновите[1] уводни статии и духовитите статии на Шишманова[2]. Страшимиров[3] се е надминал в своя подлистник за Университета. Не може по-вярно и по-майсторски да се осмее и окарикатури чудовищната по своята мерзост и глупост на правителството с Университета. Ако правителството и да е помислило да връща стария закон, след като чете тая статия, ще се откаже от намерението си, защото с това ще се ридюкилизира съвсем. Вашето гледище по въпроса е право.

Печати ли статията ми за Клементина?[4] Ще ми бъде, вярвай, тежко, ако не си я обнародвал. Аз това не можах досега да узная, защото, за едно чудо, кога всички броеве ми идат, броя от 5 февр., дето статията е могла да бъде поместена, не дойде.[5] Дали са пропуснали да ми го изпратят? За това съм писал и на жена си. Пазете се и ти, и всички от „Ден“ от шайката[6].

Стискам ти най-сърдечно ръката, покланям се на майка ти и пращам поздрави на всички приятели в „Ден“.

Твой К. Величков.

ЦДИА, ф. 249, оп. 1, а. е. 89, л. 8—9, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Отнася се за Христо Силянов, сътрудник, а по-късно редактор на „Ден“.
[2] Отнася се за Владимир Шишманов, сътрудник на Ден.
[3] Касае се за острата статия на Д. Т. Страшимиров „За афоресания Университет“, печатана в Ден, бр. 1112, 11 февр. 1907, с. 2—3.
[4] Величков е изпратил статия за вестника по случай смъртта на княгиня Клементина.
[5] Статията на Величков не е поместена нито в броя на Ден от 5 февруари, нито по-късно. През целия месец, пък и по-късно колоните на вестника се пълнят с материали, които отразяват напрегнатата борба на българския народ срещу дръзкото посегателство на правителството към университета: обнародват се статии, дописки, съобщения за митинги в столицата и в провинцията, за издевателства над културни и политически дейци, печатат се смели карикатури. На В. Велчев навярно е било неудобно при това положение да печата статия за смъртта на Клементина, при все че е била написана от неговия приятел.
[6] Касае се за организирани шайки, които всявали страх сред прогресивната интелигенция. В бр. 1092 от 21 ян. 1907 г. на Ден е отпечатана дописка за побой над художника-карикатурист Иван Славов.

227. До В. Велчев

26 март ,[19]07.

Любезний ми Велчев,

Вярвам, че г. Куртев не ще ми се сърди, че пращам тебе полиците. Страхувам се, че ги забавих малко повече отколкото трябваше, за което

моля да ми простиш. Дано не съм дал повод с това за някои неприятности.

Пиша ти, за да те сърадвам за успеха на „Ден“. Стоян ми дава за тиража такава [цифра], че аз почти се боя да ти я кажа от страх да не би радостта му за успеха на вестника да го е увлякла в преувеличение. Той ми пише, че вестника се печата в 6000 екз. Да даде господ, ако не е напълно вярна тая цифра, да не е далече много от истинската! Ликувам просто, защото чувствувам, как това те ободрява за работа и с какво доверие гледаш вече на бъдащето. Впрочем това е една напълно заслужена награда за усилията, жертвите и мъките, които си внесъл в тоя вестник. И мене ми е мило, за мене си, да си спомня как те увещавах да не се отчайваш след завръщането си от Белград, когато тиража на вестника не беше такъв, да ти внушава вяра и кураж. Добре стана, и че не се сбъдна ни една от ония комбинации, за които мислеше. Мисля, че и при изменени условия вестника ще запази това, което е спечелил веднаж.

За мене си ти не пиша нищо, защото просто не бих знаял и какво да пиша. Понякога ме наляга такова униние, че всяка вяра угасва в душата ми. Окончателно ще знам как ми е подействувало пребиването тука, в София. Оттука ще тръгна на 5 апр. и ще се върна през Вена, за да видя Софийка, така че в София ще бъда около 15 апр.[1]

Покланям се най-почтително на майка ти, а тебе прегръщам братски.

Твой всепредан

К. Величков.

ЦДИА, ф. 249, оп. 1, а. е. 89, л. 11—12, ориг. ръкопис, мастило.

[1] По-късно К. Величков променя датата на завръщането си в България.

228. До Тодор Пеев

София, 23 авг. 1907.

Уважаемий г. Пеев,

Преди няколко недели се появи във вестниците едно обявление от Българското книжовно дружество, с което се известяваше, че се определя от фонда „Напредък“ една сума от 1000 лева за премии на книги, излезли от печат не по-рано от 1906 година.

Като желая да участвувам в конкурса за тия премии с „Ад“, който е излезнал от печат през месец май от миналата година, позволявам си да Ви изпратя, едновременно с настоящето си, в качеството Ви на деловодител на Книжовното дружество, два екземпляра от книгата.

Както Ви е, несъмнено, известно, книгата съдържа, освен превода в стихове на текста от първата част на „Божествена комедия“, украсен със знаменитите илюстрации на Доре, и един оригинален, написан от мене, биографически и литературен очерк за Данте.

Не се съмнявам, че Кн. дружество ще повери оценението на труда ми, от който, подир толкова мъки и истински тегла, не съм получил до-

сега ни една стотинка облага, на комисия от люде напълно безпристрастни.[1]

Моля Ви да приемете уверение в най-искрената ми почит и преданост.

К. Величков.

НАБАН, ф. 1, оп. 2, а. е. 1159, л. 146, 2 листа, ориг. ръкопис, мастило.

[1] В архивната единица, дето се намира писмото на К. Величков, не са запазени нито протокол, нито рецензия за предложената книга. Известно е обаче, че поетът не е получил премия от фонда „Напредък".

229. До С. Данев

[София], 27 септ. 1907.

Уважаемий г. Данев,

Бих желал да не се видех в нужда да Ви пиша настоящето.

Известно Ви е, че от ред години партията дължи на печатницата „Ст. Атанасов и С-ие", в която тогава и аз участвувах за мое нещастие, повече от 3000 лева, станали досега с лихвите повече от 5000 л. може би, за печатане на партийния орган.[1]

Много пъти са направени опити да се измоли Центр. комитет на партията да ги плати, защото печатницата се е намирала всякога в лошо положение, па и без това, едно индустриално предприятие не може да издържа на задълженията, когато и от такива солидни места като една партия, близка при това, има да зима такива крупни суми, които се равняват на 3000 и повече лева, с лихвите повече, и не може да извади ни сантим. В това време един член от центр. бюро на партията, пълномощник като адвокатин на една германска фирма, на която печати, беше останала да дължи една не много голяма сума, не престана всеки месец да ми праща писма в Белград да ми иска да го изплащам със свои пари, което съм и правил.

Положението на г. Велчева, ще Ви кажа без заобикалки, е твърде тежко. Често го виждам да изпада в най-голямо униние. Ако не прави никакви постъпки за тоя дълг, това се дължи на едно високо душевно благородство, за което всички честни хора му дължат почит. Той много е отчаян особено като е видял, въпреки не редко давани обещания, че не е намерил никой в София да се съгласи да му стане поръчител по съдебните актове, които са подигнати против „Ден" и които са вече няколко.

Не мога да се поколебая и на минута, че, при толкова богати хора, които се числат в партията и тука и в провинцията, Вие не ще се решите на прибегнете до най-енергични мерки, като шеф на партията, за да [се] разплати тя честно и в най-непродължително време с печатницата.

При всичко че аз съм се оттеглил отдавна от печатницата при условие да заплатя в известен срок една доста голяма сума, от която вече, въпреки всички затруднявания, в които се намирам, аз съм изплатил вече голяма част, аз разчитах на приятелската преданост на г. Велчева, в случай че партията разчисти сметките си с него, да получа известна сума,

която, колкото и малка да [е], е от голяма необходимост за мене, тъй като съм длъжен, за укрепление на своето здраве, да замина след няколко деня за Южна Франция, дето е възможно, ако се сбъднат известни мои предположения, да се установя за повече време със своето семейство, най-малко поне дотогава, докогато България ще престане да не принадлежи на себе си и когато се установи в нея истински парламентарен режим, при който партиите ще се съгласяват за съставление на кабинети, като се представляват в тях не от своите някои щабове, а от такива люде, които отговарят за постовете, които ще им се предложи да дадат кандидатури. За това впрочем ще пиша по-напространно от Франция. Сега, след припадък,[2] който имах, греша може би, че пиша толкова.

Покланям се на госпожата и Ви моля да вярвате в моето отлично почитание и искрена преданост.

К. Величков.

БИА — НБКМ, ф. 15, а. е. 262, л. 15—18, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Касае се за в. „България", орган на Прогресивно-либералната партия, който за известно време се е печатал в печатницата на Ив. Г. Говедаров.

[2] Тук за пръв път Величков назовава състоянието, в което изпада в Народния театър при представяне на „Доходно място" от Островски.

230. До С. Атанасов

[28 окт. 1907][1]

Любезний ми Стояне,

Благодарение на един благоприятен случай, помогнахме си до Гренобл. Но, ако е дошло нещо,[2] прати го веднага в тоя град пост рестант, за да не накърняваме, доде дойде пенсията, от икономисаните пари за санаториума, жена ми своите.[3] Нека Велчо помоли пак с телефона Серафимова[4] поне за тоя месец да не правят запор. Да биха знаяли колко стават жестоки тие хора с нескончаемия си запор! Утре вечер сме навярно в Гренобл. Тук е студено.

Със сърдечен поздрав,

К. Величков.

ЦДИА, ф. 350, оп. 1, а. е. 2.

[1] Едно от последните, а може би последното писмо на К. Величков. Датата на писмото е приблизителна. Мястото не е посочено. Писмото е написано на илюстрована картичка с изглед от Венеция, на адрес: Monsieur St. Athanassof, éditeur de „Biblioteka" à Sofia; (Bulgarie). Rue Moskovska, numéro 5.
На свободната страница с червен молив е написано: Получено на 2/XI — починал на 3/XI. 1907.

[2] Величков е очаквал несъмнено пари от продадени екземпляри от „Ад".

[3] Следва зачеркната нечетлива дума.

[4] Н. Серафимов е бил директор на Народната банка в София.

231. До неизвестен руски дипломат

До негово превъзходителство. . .

[Мантон, 1907][1]

Отдавна ме е съблазнявала мисъл[та] да Ви пиша, но са ме въздържали колебания, за които Ваше Високопрев[ъзходителство] може, без да ги казвам, да се догади. Ако ги надвих, то е защото вярвам, че снизходителността е качество, пресъще на една природа, която се отличава с истинско превъзходство. Реших при това да Ви пиша на български, не само защото на тоя език мога най-уверено да изкажа своите мисли, но защото съм убеден, че той Ви е мил като език на оная страна, дето, за мене поне, Вие почнахте своята дипломатическа кариера и дето проявихте[2] най-първо на дело ония дарби и качества, които Ви доведоха до най-високото стъпало, до което тя може да изведе. Не съм престанал, от когато напуснахте Пловдив, да следя, доколкото това ми е било възможно, за всички перипетии, през които Ви е било писано да минете в полето на своята деятелност. Не веднаж съм очаквал да Ви видя на поста, който днес занимавате. Ако и да се[3] [. . .] е видело на мнозина, че се е извършила несправедливост към Вас, че по-рано не сте били удостоени с поста на съветник по външната политика на Русия, на който Вие бихте предупредили може би нежелателни и немилопаметни събития, би рекъл човек, че съдбата Ви е пазила да Ви издигне на това положение, когато Русия, за да тръгне успешно по новия път в своя живот, който царят в своята[4] далекогледна и високопредвидлива мъдрост откри за нея, тя имаше нужда да види начело на управлението лица, достойни за сложната и велика задача и способни да издигнат високопрестижа на властта пред общественото мнение в Русия и пред чуждестранния свят. . .

ЦДИА, ф. 350, оп. 1, а. е. 13, л. 1—2, ориг. ръкопис, мастило.

[1] Писмото е написано на същата бланка с надпис Riviera palace, на която през април 1907 г. е писано и стихотворението „Ти искаше, Виена. . .“. Според това стихотворение се датира и писмото.

[2] Първоначално написано: показахте.

[3] Следва зачеркнато: било.

[4] В оригинала написано: своите.

С ПРЕДПОЛАГАЕМО АВТОРСТВО

232. Писмо на С. Горски до Н. Огарьов и до другите руски емигранти[1]

Константинопол (Пера). Април, 1873 г.

Господа,

Ако е позволено на един непознат младеж, беден и без никаква защита, който едва излиза от спокойните младежки години, за да се хвърли с отворени обятия в океана на света, ако му е позволено да избира водач, който да направлява сърцето му и да го води твърдо към определена цел, аз ви моля, господа, да извините свободата, която си позволявам, като ви изпращам тези редове.

Аз съм българин; Търново — новото и старо Търново, е видяло моето раждане. Още от ранното ми детство съдбата ми ме е осъдила да живея далеко от родината си, далеко от родната земя, далеко от моите сънародници. Но окото на Провидението бдеше над мен; израснах и в мен се разви свещеният огън на патриотизма, който черпех под небето на България.

Днес съм само на осемнадесет години. На тази възраст човек има горещa кръв, буйни страсти, твърда и непобедима душа, благородно и щедро сърце; на моята възраст, измъчван от огъня на ентусиазма, преизпълнен с любов към идеала и старанието към всичко, което води към славата, обхванат едновременно от хиляди различни чувства, човек се намира изведнъж пред два различни пътя: единия е този на удоволствията, на сладострастието, на почестите и на разкоша; той е широк, великолепен, той ни разсейва един миг, но неговите парфюми са измамни, под покривалото на привидното щастие той крие мизерията и безчестието, и най-после, трови живота и води до пропастта. Другият е трънлив, мрачен и безрадостен, покрит с мрак, криещ най-големите опасности, пресечен от хиляди препятствия; на пръв поглед ни плаши, като предлага непреодолими пречки пред нашата енергия; но той увенчава старостта и води до безсмъртие.

Аз избрах последния път. Кариерата, която поех, е опасна, но аз се хвърлих с толкова жар, защото съм убеден в моя непоклатим характер, малко се страхувам за бъдещето си, а светостта на моите намерения ми се струва толкова очевидна, че съм готов всичко да пожертвувам за каузата, на която служа. Какво ме интересува останалото?

На хоризонта на развълнуваното море, в което плува лодката на моята съдба, изоставена на волята на вълните, виждам тъмни облаци, които може би предвещават големи бедствия, тежки изпитания. . . Напразни предчувствия! Напразни заплахи!. . . Аз съм господар на моите дни, аз ги посвещавам на моя дълг и нищо на света не може да ме спре.

Много пъти, когато съм мечтал, съм размишлявал върху моята съдба и съм търсил на земята място, където сам, проникнат от любов, мир и свобода, да мога спокойно да изпълня моите задължения и да следвам пътя, който ми начерта моята съвест. Това толкова търсено убежище най-после

[1] Писмото е на френски език.

бе намерено. Женева — мирната и независима Женева, привлече моите погледи; тук намерих града на свободата, справедливостта и братството, тук моето сърце намери подслон на нуждата и на честта, убежище на добродетелта и на невинността. Този град ще бъде за мен втора родина и може би ще ме накара да забравя горчивината на изгнанието.

Господа, вие, които сте избрали същото местожителство, вие, които сте намерили гостоприемство сред този благороден и симпатичен народ, реших да се присъединя към вас. Да, ще дойда; мога да посветя живота и усилията си за каузата на човечеството; искам да впиша името си в храма на свободата; искам да дам моя дял в приношението върху олтара на световното освобождение; най-после, ако някога се издигне паметник на изкуплението върху развалините на тази мрачна сграда на тиранията, искам да имам удоволствието да кажа: „Аз също съм допринесъл за делото на възраждането!".

Вие ме вдъхновихте, господа, защото трябва да ви призная, вие ми вдъхнахте най-голяма привързаност още отдавна. Когато в часовете на жестоки колебания не знаех накъде да обърна погледа си, когато, измъчван от хиляди различни мъки, моята душа се смущаваше, надеждата изчезваше от моето сърце, моето чело потъмняваше, изведнъж слънчев лъч озаряваше главата ми, запалвайки моята загасена жар, като й придаваше тази непреодолима сила, която я въвличаше в потока на блестящ и славен живот: тези слънчеви лъчи идваха от вас.

Моята душа е окрилена от дълбоко обожание винаги когато си припомням какъв пример за твърдост, величие, патриотизъм и постоянство сте показвали винаги със вашето поведение. Ръководени винаги от [идеята за] справедливост и равенство, вие винаги сте били предани на каузата на човечеството, посветили всичко, за да я защищавате. Нищо не ви е обезкуражавало, нищо не е могло да спре вашето бързо и смело решение. Русия, вашата родина, винаги е присъствувала във вашето съзнание: вие работихте денонощно за нейното благосъстояние; вие нищо не пожалихте, за да подобрите съдбата на вашите съотечественици. Дълго време русите са свеждали глава под мрачния скиптър на тиранията; дълго време бледият лешояд на деспотизма е кръжал над тях. Вие направихте всичко, вие изразходвахте всичките си сили, за да го сразите. И ако още не сте успели, ако още не сте напълно преобразували социалния ред в Русия — този ред на кръв и мрак, който представлява срам за нашата епоха, — поне можете да се похвалите, че сте разтърсили неговите основи, че сте допринесли за разпространяването на светлините на братството и независимостта сред един подтиснат народ, унижаван от короната и аристокрацията, тези два бича на Ориента. Вие можете да се гордеете, господа, че сте разпръснали всички ужаси на незнанието и фанатизма, че сте дали първия сигнал на това благородно и свещено дело.

Вие показахте на вашите съотечественици бездната, в която бяха паднали и начините да излязат от нея; вие ги освободихте от това състояние на оглупяване, където те бяха попаднали под бича на деспотизма. Най-после, винаги ожесточени врагове на робството, вие посочихте на русите пътя на свободата и щастието въпреки клеветите, обидите, фалшивите обвинения и проклятия, които вие посрещнахте от страна на враговете ви, въпреки гнева и яростта на вашите преследвачи.

Бих искал, господа, да бъда пред вас, за да можете да прочетете върху лицето ми до каква степен достига моето възхищение пред вас. Позволете ми, моля, да излея в тези редове чувствата, които разбудихте в дъното на сърцето ми. Поздравявам ви, господа, че винаги сте показвали най-голяма преданост към вашата страна. Поздравявам ви, че сте били привърженици на панславизма, че сте били винаги щедри, справедливи, непреклонни в личните си убеждения. Поздравявам ви, че сте били винаги големи демократи, заклети врагове на всевластието на московския трон. Поздравявам ви, че сте преминали всички бариери, които руската аристокрация постави пред вашия плам, че сте победили окончателно мрачната политика на правителството на Санкт Петербург, че сте се вдигнали срещу ужасната формула на деспотизма на царете „Бить по всему". Най-сетне, господа, ви поздравявам, че сте предпочели доброволното изгнание на чужда земя пред подъл и мизерен живот в Русия.

Ето такъв е гласът на моята съвест, ето това е, което всички хора, които обичат отечеството си, говорят чрез моята уста, ето това е, което моето сърце величаеше във вас.

Затова не се учудвайте, ако в желанието, което породихте в мен да следвам вашия пример, и в скромната неопитност да реша да се наредя под вашето знаме; не се учудвайте, ако като верен обожател на вашите действия, на всички каузи, на които сте помогнали, съм ви избрал за свои водачи и защитници.

Вие ще бъдете моите учители; вие ще научите душата ми как човек може да живее като изгнаник, нещастен, във вечно изгнание, как може всичко да изстрада за отечеството си. Вие ще ме научите как мога да доведа докрай висшата мисия, която съм си поставил. Тук, близо до вас, ще бъда недосегаем за всички суровости, които съдбата може да ми изпрати, ще презирам всички опасности, ще бъда над болките и страданията. Най-после, моето перо, потопено в жлъчта на възмущението, ще прогони безмилостно източната тирания и в омразата или в любовта си, в заплахите или в признателността си, ще бъде живо и неумолимо.

Напускам родината си; бягам от родната си земя. Но какво говоря? Ах, небето, което ме чува в този момент, Господ, който познава всичките ми чувства и който чете в дъното на сърцето ми, Бог знае, че съм пролял горчиви сълзи, напускайки бащината стряха. Той е видял моята мъка, моето отчаяние. Той знае, че тъжните ми сбогувания бяха пресичани от мрачни въздишки, че моята душа безмълвно стенеше.

Но съдбата така беше пожелала, а законът на съдбата е неизбежен; трябваше да тръгна. . . Да тръгна без надежда за връщане. Преценете положението ми, господа, тъй като се отделям от моята родина така, както се излиза от преизподнята, понеже бягам от бащиното огнище, както човек бяга от ада!. . .

О, трябва най-сетне да ви разкрия всичко. Господа, не моята родина, а Турция напускам: моята родина е турска сега; тя е привързана към трона на мюсюлманския деспот. Моята родина е край, където непрекъснато тече кръв, защото е подчинена на жестокото и варварско владичество на турците. Този азиатски народ гази безнаказано земята на Дунава, осквернява името на нашите деди и ни държи в кърваво робство.

Следователно моята родина е Турция, а Турция ми е отвратителна, Турция е всичко, което мразя на света; по-скоро бих отишъл да живея между канибалите, отколкото сред отоманите.

Да, господа, тук волята на тиранството разполага със всичко, тук самият закон е образ на деспотизма, символ на подтисничеството. Тук всичко е безчестие, мрак и тъмнина. Тук правосъдието е низвергнато, невинността — преследвана, честта — пожертвувана пред несправедливостта, а благочестието третирано като престъпление. Тук бедността носи траур, заслугите се презират, слабият е подтискан. Тук произнасянето на думите „справедливост“ и „патриотизъм“ е провинение. Тук е хаос, ужасна бездна, където хората стенат в ужаси. Тук нещастие постига всеки, който иска да живее в честност, който не се унижава пред началниците си, като ги ласкае и на свой ред пие кръвта на по-долустоящите от него като граблива птица. Тук общите интереси се жертвуват за удоволствията на фанатичен и невеж султан, чиито широки дворци са убежище на порока и на най-недостойната прострация, чиято личност е оградена от кръвопиещи лешояди, палачи на поданиците му. Най-сетне, тук е истинското социално объркване, където нищо не може да избегне от всякакъв род насилия, където най-свещените права се потъпкват подло, където свободата на съзнанието е непрекъснато оскърбявана от бесни предразсъдъци. . . Ето това е Турция; това всички го знаят, господа, но има други неща, които човечеството не знае, неща, каквито ръката отказва да опише на няколкото кървави страници!

След това, милост, господа, мога ли да остана в Турция? Кажете ми, на мое място кой човек би действувал по-различно от мен?

Аз изпълнявам дълга си. . .

Моята съвест ми повелява да замина. . .

Мога ли да остана? . . Изплашени от моето решение, треперейки за съдбата ми, моите приятели ми казваха: „Останете, останете, милост! Не отивайте да се погубвате накрай света, не ни потапяйте в скръб! Останете в Турция, молим ви!“

Уви! Моето задължение и моята съвест взеха връх над молитвите на тези, които са ми най-скъпи на земята, моят патриотизъм взе връх над думите на тези, за които бих пролял всичката си кръв, която тече във вените ми!

Правя и други жертви, но те ми се струват дреболии, ако в дъното на сърцето не чувах гласовете на най-жестоки съжаления. . . Ах, моите роднини, моя баща, моята майка, да ги напусна така! Моите родители, на които дължа деня, който вдишвам, моите родители, които са оформили сърцето и душата ми, моите родители, които винаги са показвали към мен неотслабваща добрина, които никога нищо не са спестявали за моето образование, моите родители, чиито родителски съвети блестят като факли над главата ми — аз се отдалечих от тях!

Аз се отдалечих от тях! Ах, ако за да получа тяхната прошка, трябваше да загубя живота си, ако за да получа тяхната благословия, трябваше да се затворя в гроба, да хвърля в небитието моето чело, което иска лаври, главата си — моята дръзка глава, която, устремявайки се към славата и благополучието, посмя да изгради толкова проекти за реформи и еманципация, ако трябваше да направя всичко това, за да им се

харесам, щях да се посветя доброволно, щастлив, че мога да ги удовлетворя, молейки се за тяхното благополучие и преуспяване.

Но те искат моето щастие, аз съм техният голям син, предмет на техните молитви към всемогъщия, аз съм надеждата, гордостта, радостта на тяхната старост. Те ме обичат нежно, те биха съкратили дните на съществуването си, за да ги прибавят към тези на моя живот.

Ще отида да коленича пред краката им, да ги изкъпя в сълзите си и, изпросвайки тяхната прошка, ще ги закълна в името на Бога, в името на сълзите на радост, които са пролели върху люлката ми, ще ги убедя, че щастието ми е далече от родното небе, че честта и младостта ми ме прокуждат на чужда земя, че моят дълг, непоколебим, както и моята съвест, ме правят изгнаник далеч от родния покрив.

Ето така ще им говоря, за да успокоя тяхната старост за моето отсъствие. Те безсъмнено ще позволят, ще простят, няма да останат безчувствени към моите молитви. . .

Но каквото и да стане, ако цялата природа, ако цялата земя се обърнат против мен, ще замина жив или мъртъв, ще изляза от Турция. Ще бъда готов в моето отчаяние да се убия, проклинайки Провидението, поскоро, отколкото да отстъпя на нещо.

Когато видя моите приятели, дори моите братя да падат на колене пред мен, дори ако ме обвинят в неблагодарност, ще бъда непреклонен. . . Какво! Да живея в Турция! . . . Какво съм направил, за да отравям младостта си със жлъчта на безчестието, да давя моето чисто и невинно сърце в мрачните укрития на сладострастието и угнетението,да се потопя в утрото на моя живот в ужасите на варварството? Какво съм сторил, в какво престъпление съм се провинил, за да заглушавам в душата си пламъка на чистосърдечието и на порядъчността, този свещен огън, който съм получил още от люлката и който ще ме вдъхновява цял живот и ще ме доведе до гроба? Какво провинение съм извършил, за да живея в подлост, безчестие, глух за виковете на моята съвест, към упреците на моята чест.

Не, не, няма да мога да живея в Турция повече; защото един тайнствен глас ми крещи денонощно: „Отивай, заминавай, излизай от този ад! Тук въздухът е отровен, тук под краката ви има тъмна пропаст, тук животът ви ще бъде винаги в тежест, тук, живеещи в бездействие и безразличие, вашата съвест винаги ще ви укорява, че сте били неблагодарни към вашата родина, съюзник на враговете ѝ, на тези, които ѝ забиха нож в гърба!.“

Да, ще замина! . . Трябва ли да изпитам всички възможни нещастия да живея сам, без приятели, без опора, без защитници, да присъединя мъките на една дълбока мизерия към горчивината на едно вечно изгнание, да бъда изоставен от всички, жертва на най-жестоки необходимости, на най-мъчителни съжаления, и най-после, трябва ли да умра на чужда земя, без да има някой, който да ми затвори очите и да чуе последната ми въздишка, без дори да бъда утешаван с надеждата, че един ден прахът ми ще бъде пренесен под родното небе — ще замина, без да се колебая нито миг.

Ще замина! . . Отказвам се от фортуната, която ми прави блестящи обещания като че ли да ме примами; отказвам се от богатствата, от почестите, от разкоша, който лесно мога да придобия в тази страна, където

всичко е мрак и заслепяване; отказвам се от всички почести, които мога да достигна в Турция, жертвувам всичко, защото аз съм господар на собствената си съдба между отоманите и само от моята воля зависи да бъда отрупан с успехи.

Това е братска изповед, която ви правя, господа, и искам да ви кажа, от дъното на сърцето си чувам гласа на друго съжаление, по-жестоко от другите. . . Аз напускам не само моите родители, не само моите братя и приятели, на които отпращам моите сбогувания. . . Небето, за да защити моята младост, ми даде ангел пазител, едно божествено дете; имах херувим непорочен и чистосърдечен, който единствен в света, идваше да облекчи и успокои душата ми, когато мрачната мъка и черната меланхолия завладяваха духа ми. Това беше нежният спътник на моя живот; той разделяше моите съкровени мъки, знаеше винаги как да успокои сърцето ми. Когато въпреки че бях още много млад, горчивината ме натъжаваше, помрачаваше челото ми, когато виждах около себе си само убийства, тирания, престъпления, мрак, страдания, когато се измъчвах от най-жестоки вълнения и най-голяма мъка, единствено тя сядаше до мен и само с единствен поглед, с единствена дума ме успокояваше, вдъхваше надежда в сърцето ми. . .

Уви! Трябваше да се разделим! Трябваше да се разделим! Но небето е милосърдно, рано или късно се смилява над нас: може би един ден (и това е най-нежната надежда на сърцето ми, най-съкровената ми мечта), може би един ден ще се срещнем щастливи, вдъхващи любов, мир и блаженство там, където сме проливали единствено горчиви сълзи!

. . . . . .

О Турция! Страна на мизерията и на безчестието, напускам те! Въпреки кървавите жертви, които ме накара да сторя, скоро ще замина! Приеми за сбогом моето проклятие, моите проклятия като вечен спомен. Ти, която ме правиш глух към вика на природата, като ме принуждаваш да бягам от това, което ми е най-скъпо на света, ти, която правиш моето сърце безчувствено към гласа на любовта и на приятелството,ти, която хиляди пъти ме умъртви, преди да съм умрял, и ако не е достатъчно да загинеш, за да се изпълнят моите пожелания, нека бог даде отмъщение в ръцете ми, за да бъда сам инструмент на твоето мъчение, избавител на българската нация. Нека името ти да бъде завинаги закачено на позорния стълб на историята, покрито с безчестие, нека завинаги през бъдещите векове да бъдеш предмет на проклятие, а споменът за твоето падение да се предава от поколение на поколение, за да си спомня потомството, че има Бог-отмъстител, който рано или късно наказва престъпленията на хората.

. . . . . .

Простете тези отклонения, господа, на моето негодувание. Завършвам писмото си с душа, изпълнена с надежда; през пропастта, която ни разделя, един таен глас ми казва, че ще ми протегнете ръка и ще ми помогнете да изляза от бездната, в която се намирам. Вие господа, сте предприели свещената задача да изградите изкупително творение върху развалините на мрачната сграда на тиранията. Исках да присъединя моите усилия към вашите, да направя за Сърбия и България това, което сте направили за Русия и Полша; ще се съгласите ли да ме вземете под ваша закрила? Разбира се, предварително съм сигурен и в очакване на вашия

отговор, по никакъв начин не мога да повярвам, че един младеж предан на делото на човечеството, който жертвува всичко, за да предложи своя дял пред олтаря на световното освобождение, няма да бъде отхвърлен от вас.

Изпълнен с доверие във вашата бащинска доброта, господа, имам честта да бъда ваш най-ревностен почитател и ваш най-предан служител, Симеон Горски.

Моят адрес е:

Г-н Константин Великов, ученик в Лицея Галата-Сарай (за г-н Симеон Горски).

Константинопол/Пера

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ

Абрашев, Петър — 194, 376
Аврадалиев, П. — 81, 190
Аврамович — 392
Агата, св. — 163
Агостино, падре — 274
Агура, Димитър Д. — 189, 196, 408, 409
Акер, Пол — 170, 203
Александър I, сръбски крал — 337, 338, 348, 349, 365, 368, 373, 377, 395
Александър III — 246
Алигиери, Данте — 119, 122, 145, 172, 198, 201, 206, 319, 324, 406, 419
Амичис, Едмондо де — 396
Анастасиев, Константин — 263
Ангелов, Божан — 205
Андрейчин, Иван Ст. — 205, 271
Антим Видински — 243
Арнаудов, Иван — 171, 173, 204
Арсенов, К. — 254
Атанасов, Н. — 205
Атанасов, Стоян — 120, 121, 122, 130, 133, 136, 156, 181, 193, 198, 200, 202, 346, 350, 353, 354, 357, 360, 362, 365, 375, 376, 378, 380, 381, 383, 385, 388, 389, 394, 395, 400, 401, 402, 404, 409, 419, 420, 421
Аурелиян — 85
Ахтаров, Н. С. — 20
Ачков, Д. — 174, 204

Базен, Рене — 202
Балабанов, Александър — 126, 183, 199
Балабанов, Марко Д. — 86, 191
Баламезов, Г. — 191
Балкански, Б. Н. — 195
Баранин — 388
Барес, Морис — 202
Батенберг, княз Александър — 191, 221, 226, 228, 243
Бахметиев, Георги Петрович — 189
Бахметиев, Порфирий Иванович — 189
Белинов, Иван — 193
Белчев, Христо — 305, 379
Бенев, Георги — 81, 83, 216
Бенев, Найден — 189
Бенковски, Георги — 199
Бержера, Емил — 202
Берковски, Петър — 323
Берон, д-р Петър — 163
Бешовишки — 338
Бисмарк, Ото Леополд — 244
Благоев, Димитър — 254
Бобеков, Иван — 90, 193
Бобчев, Стефан Савов — 118, 191, 192, 195, 213, 234, 248, 254, 258, 319, 321, 322, 337, 357, 380
Богориди, Алеко (Алеко паша) — 214, 215, 217
Божинов, Александър — 205
Божинов, К. — 390
Божков, Дино — 120, 123, 140, 146, 198, 199
Бойчев, Дечко Петров — 190
Болинтиняну, Димитрие — 358
Бонаки, Михай Д. — 358
Бонев, доктор — 142
Борашич — 374
Бордо, Анри — 202
Ботев, Христо — 185, 199, 205
Бояджиев, Димитър — 359, 360, 362, 376, 383, 399, 402
Бракалов, Д. — 289
Бриан, Аристид — 152, 202
Брюнетиер, Фердинанд — 384
Бунин, Иван — 366
Бурже, Пол — 202
Бурмов, Тодор — 192, 366, 369, 370, 371
Бъзайтов, П. М. — 289, 290

Вазов, Иван — 69, 86, 123, 131, 182, 183, 189, 191, 192, 195, 196, 197, 198, 203, 205, 210, 213, 215, 221, 226, 230, 234, 237, 238, 242, 243, 248, 249, 253, 254, 255, 258, 264, 266, 271, 283, 284, 285, 288, 289, 290, 303, 336, 338, 344, 345, 349, 355, 363, 377, 378, 379, 385, 386, 403
Вазов, д-р Киро — 231, 234, 235, 243
Вайс — 284, 286
Валтрович, Михаил — 332
Величков, Богдан — 143, 191, 201, 221, 222, 223, 224, 225, 231, 232, 240, 245, 246, 247, 249, 252, 253, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 272, 273, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 287, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 323, 324, 325, 326, 328, 329, 330, 332, 334, 335, 336, 337, 339

Величков, Васил Богданов — 310, 340, 401
Величков, Костадин Богданов — 401, 411
Величкова, Атина — 142, 201, 232, 265, 266, 276, 279, 286
Величкова, Евдокия (Доша) — 266, 267, 268, 271, 272, 273, 274, 275, 277, 279, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 295, 299, 300, 301, 318, 320, 324, 325, 327, 333, 338, 339, 343, 400
Величкова, Мария Богданова — 295, 340, 401, 411
Величкова, Олга Богданова — 401, 411
Величкова, Параскева Димитрова — 196, 318, 326, 328, 329, 330, 331, 335, 337, 398
Величкова, София — 115, 116, 118, 120, 122, 123, 126, 132, 133, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 143, 146, 147, 149, 150, 157, 159, 160, 162, 164, 167, 170, 174, 178, 179, 181, 182, 183, 194, 340, 359, 362, 366, 372, 377, 382, 390, 391, 392, 394, 395, 397, 398, 399, 401, 403, 407, 408, 409, 411, 419
Величкова, Стоянка — 191, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 229, 240, 241, 242, 247, 248, 250, 252, 258, 265, 267, 268, 272, 273, 274, 275, 277, 279, 281, 282, 283, 284, 287, 294, 295, 299, 300, 310, 318, 320, 324, 401
Величкова, Теофана (Фанчето) — 191, 216, 218, 220, 226, 229, 231, 233, 234, 235, 237, 238, 239, 241, 244, 245, 246, 247, 249, 252, 254, 268, 269, 270, 272, 275, 276, 282, 293, 336
Велчев, Велчо Т. — 86, 87, 88, 90, 91, 94, 118, 121, 130, 134, 135, 142, 154, 169, 180, 191, 192, 193, 300, 303, 331, 333, 344, 346, 348, 349, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 399, 401, 402, 403, 414, 416, 417, 420, 421
Верга, Джовани (Giovanni Verga) — 142, 200, 201
Вергилий, Публий Марон — 313
Вешин, Ярослав — 179, 181, 204
Виктор-Емануил, крал — 206
Вилет — 199
Вилхелм II — 264
Владикин, Никола Йонков —172, 173, 204
Влайков, Т.Г. — 400
Войводов, Иван — 345, 346
Вуич, Михайло — 347, 349, 367, 368, 373
Вълкович, д-р Георги — 25, 379

Гагов, д-р — 88, 192
Гайдаров — 402
Гайдов — 327
Ганчев, Добри — 268
Гароглио, Диего (Diego Garogllio) — 269
Генадиев, Никола Иванов — 156, 163, 184, 203, 205, 391
Генадиев, Павел Иванов — 127, 131, 132, 147, 152, 154, 156, 164, 165, 173, 179, 180, 181, 198, 199, 205, 410, 413
Генадиев, Харитон Иванов — 272, 274, 275
Георгиев, Д. — 121, 122, 123, 198
Георгиев, Евлоги — 84, 190
Георгиев, Михалаки — 306, 346, 404
Георгов, Иван — 254
Герит — Спиридович — 376
Гершич — 373
Гешанов — 265
Гешов, Иван Евстатиев — 84, 85, 189, 194, 210, 213, 214, 220, 221, 248, 253, 254, 258, 325, 352, 353, 355, 365, 376, 385, 386
Гидиков, Стефан С. — 339, 340
Гиляровский, В. — 376
Говедаров, Иван — 121, 154, 194, 195, 227, 244, 247, 250, 252, 264, 269, 271, 272, 273, 276, 284, 285, 287, 290, 305, 306, 308, 316, 317, 327, 350, 365, 372, 375, 376, 381, 382, 383, 385, 386, 387, 389, 390, 421
Голдони, Карло — 153, 202
Голов, Димитър — 131, 194, 342, 352, 359, 375, 376, 379, 394, 396, 398, 399, 402
Горинов — 347
Греков, Димитър П. — 88, 192
Григорий Доростолочервенски, митрополит (още: дадо Григорий или дядо владика) — 83, 84, 190
Груев, Георги — 213
Груев, Йоаким — 218, 219
Груич, Сава — 384
Губиделников — 82, 83
Гудев, Петър — 184, 189, 205
Гюзелев, Иван М. — 195, 198

Данаилов, Георги Т. — 352, 354
Данев, д-р Стоян Петров — 85, 88, 90, 191, 192, 193, 194, 337, 347, 349, 350, 351, 352, 353, 356, 358, 359, 364, 365, 366, 367, 371, 373, 376, 377, 378, 379, 383, 385, 388, 390, 391, 392, 394, 420
Данич — 332
Данов, Христо Г. — 116, 117, 288, 306
Даскалов, Д. П. — 353
Деникин, Антон Иванович — 305
Депретис, Агостино — 233, 235, 246, 272
Депре, Сюзан (Suzanne Desprès) — 156
Дешан, Гастон — 348
Димитриев, Радко — 370, 371, 372
Димитров, Яков — 209
Дифил — 313
Дишков, Н. — 254
Джакоза — 182

Джейков, д-р Ив. С. — 346, 375
Домародски, Еразъм Станиславович — 128, 146
Донателo, Донато — 236
Доре, Гюстав — 198, 419
Доспевски, Борис (син на Станислав Доспевски) — 405
Доспевски, Никола — 333, 338
Доспевски, Никола — 400, 401, 404
Драгомиров, д-р Иван — 142, 149, 201, 224, 246, 250, 264, 267, 268, 269, 276, 277, 278, 279, 285, 286, 288, 289, 291, 318
Дуков, А. — 128, 129, 144, 146
Душанов — 300
Дюкмеджиев, Л. — 205
Дюма, Александър — 202

Еврипид — 313
Елин Пелин (и: Д. Иванов) — 378, 379, 391, 393, 394
Еминеску, Михай — 358
Енний, Квинт — 313
Ерирот, Йохан Казимир Густавович — 242, 243
Есхил — 313

Желязков, д-р — 185

Заимов, Стоян — 89, 193, 322, 374, 375
Заимов — 348
Захариев, Христо — 209
Зиновиев — 393
Златаров, А. — 123
Златаров, проф. Асен — 392
Златаров, Иван — 191
Зорин, А. Е. — 357
Зотов, В. — 295
Зюлоала, Ж. — 126, 199

Иван Грозни — 150
Иванов, Никола — 81, 189
Иванов, Минко — 169
Иванови, братя — 81, 83
Иванчов, Тодор — 192, 226
Ивчов, Димитър — 379
Иероним, св. — 312
Икономов, Матей Спасов — 194
Икономов, Тодор — 321
Илиев, Атанас Т. — 293
Илич, Христо — 323, 325

Йовев, Дико — 88, 192, 193
Йонов, П. — 174, 204
Йорданов, Велико — 146, 201
Йорданов, Н. Д. — 348
Йорданов — 91, 92, 93
Йорданов, Хр. Д. — 194
Йосиф I (Лазар Йовчев), български екзарх — 149, 150, 357, 360, 362, 364
Йотов, Ив. — 199
Йоцов, Димитър — 350

Каблешков, Тодор — 199
Каз, Е. — 193
Кал, барон — 190
Калчев, Ц. — 344
Канели, Радул — 338
Кантала, Е. — 268
Кантони, Алберто (Alberto Cantoni) — 269
Кар, Лукреций — 313
Каравелов, Любен — 193, 286, 404
Каравелов, Петко — 89, 191, 193, 226, 228, 243, 260, 267
Каравелова, Наталия — 404
Карайовов — 329
Карагеоргиевич, Петър (сръбски крал) — 395
Карастоянов, Д. — 95
Карл Хохенцолерински — 190
Кардучи, Джозуе — 268, 311
Касаткин, Н. — 199
Касъров, Иван Б. — 286
Катул, Кай Валери — 313
Каулбарс, Алексей Василиевич — 228
Качемаков, Д. — 358, 382
Кепов, Ив. П. — 344
Кесяков, Тодор — 217, 219
Кирил и Методий — 177
Кирков, Георги — 189
Киров, Гено — 380
Киров, С. — 302
Китанчев, Трайко — 327
Клареси, Жюл — 151, 201, 202
Клементина, княгиня Сакс-Кобург-Готска — 144, 145, 418
Климент, митрополит (Васил Друмев) — 191, 193, 243
Клисуров, Петко Д. — 174, 204, 239, 240, 241, 251, 264, 265
Коларов, Н. П. — 371
Коледаров, С. Н. — 357
Консиянс, Хендрик (и Ханри) — 141, 143, 200, 414
Константин, врачански митрополит (и дядо владика — Костадин Димитров) — 161, 203
Константинов, Никола — 379
Консулов, Георги — 352, 356
Консулов, Стефан — 216, 217, 218, 260
Костов, Стефан — 161, 162, 203, 265, 266, 267, 268, 270, 271, 293, 299
Коцов, Димитър Цанков — 268
Крилов, Иван Андреевич — 93
Криспи, Франческо — 244, 245, 271, 272
Кроче, дела, граф — 206
Кръстев, д-р Кръстьо Котев — 118, 120, 189, 191, 306, 307, 315, 317, 319
Кръстич, Георги — 332
Ксо, Фердинанд (Ferdinand Хаu) — 202
Кубичек, Родолф — 398, 399, 407, 408
Кубичек, Хедвига — 96, 116, 118, 122, 123, 132, 133, 134, 139, 157, 160, 162, 164, 167, 174, 194, 398, 399, 408, 409

Кънчев, Васил Иванов — 294, 297
Кърджиев, Георги Антонов — 253, 254, 256, 263, 267, 271

Лазаров — 314
Ламартин, Алфонс — 164
Ламбрев, д-р Никола — 354, 405
Ламсдорф, Владимир Николаевич — 383, 384, 385, 386
Ласков, Данаил Т. — 198
Лафчиев, Стефан Николов — 116, 189
Левски, Васил — 199
Лобелич, д-р — 258
Де Лоск — 199
Лоти, Пиер — 346
Луи-Филип — 145
Луцилий, Кай — 313
Льометър, Жюл — 202
Людсканов, Александър — 193, 209, 211, 214, 327, 379, 388

Маджаров, Михаил Иванов — 86, 191, 192, 211, 213, 217, 226, 236, 237, 238, 242, 244, 248, 258, 320,322, 336
Мандес, Катюл — 202
Македонски, В. Д. — 302
Манолов, Андрей — 198
Манчов, Драган Василев — 210, 215, 269, 271, 272, 288, 292, 293, 311
Маре, Анри (Henry Maret) — 164, 203
Маренин, д-р Н. — 379
Маринов, Д. — 302
Мария Луиза — 144
Маркович, Цинцар — 384
Матакиев, д-р Илия — 216
Матакиев — 218
Матакиев, М. — 385
Матакиев, Я. Д. — 298
Матов, Димитър — 297
Машев, Георги — 405
Машев, Петко — 291, 292, 294, 314, 325, 344, 405, 408
Менандър — 313
Метастазио — 260
Милетич, Любомир Георгиев — 118, 120, 408, 409
Милоевич, Милош — 261
Милюков, Павел Николаевич — 189
Мингрелский, Никола — 242, 243
Минчев, Георги — 392
Минчович, Димитър — 85, 190
Мирбо, О. — 202
Мирдитски — 218
Мирекур, Евгений дьо — 200
Мистрал, Фредерик (Frédéric Mistral) — 152, 153, 162, 163
Митов, А. — 359, 360
Михаилеану — 67, 192
Михайлов, Йордан — 194, 383
Михайловски, Стоян — 195, 196, 198, 210, 212, 213, 214, 215, 390
Мишев, Димитър — 203, 299, 357
Мишу, Н. — 192
Молиер — 153, 156, 201, 205
Моллов, Димитър Петров — 85, 191
Мопасан, Ги дьо — 200
Моради, Джовани (Giovanni Morradi) — 269
Москов, М. — 271
Мацони, Д. (G. Mazzoni) — 269
Муравьов, Михаил Николаевич — 189
Муратори, С. — 297
Мусевич, Петър — 405
Мутафов, Константин — 206
Мушанов, Н. — 400

Наполеон Бонапарт — 202
Наумов — 327
Начович, Григор Д. — 213, 325, 395
Начов, Никола А. — 255, 353
Негри, Ада — 142, 201, 331
Нелидов, Александър Иванович — 324, 346
Ненчиони, Енрико (Enrico Nencioni) — 269
Несторов — 349, 354, 373, 384
Нетков, Т. — 348
Нигон, Габриел (Gabriel Nigond) — 157, 203
Николай II — 330, 332
Николов, Георги — 194
Нушич, Бранислав — 380

Обреновичи (династия) — 395
Огарьов, Николай Платонович — 423
Орошаков, Гаврил Л. — 226
Островски, Николай — 184, 185, 421

Павлитов, Георги — 233
Павлитов — 231, 234, 235, 242, 243, 249
Пайерон, Едуард (Edouard Pailleron) — 182, 205
Панайотов, Константин — 205
Паница — 123, 199
Паприков, генерал — 193, 391
Паскалев, д-р Паскал — 185
Пасколи, Джовани (Giovanni Pascoli) — 269
Патак, Самуил — 155, 202, 375, 386
Паяков, Лазар — 205
Пеев, Тодор — 419
Пенев, Г. — 88, 298
Петков, Величко — 229, 269, 277, 296, 318
Петков, Димитър — 95, 163, 189, 194, 203, 205
Петлешков, Васил — 199
Петрарка — 268
Петров, Григорий — 123, 199
Петров, Рачо — 88, 89, 95, 192, 193, 194, 205, 325, 330, 345, 346, 395, 398, 402
Пешев, Петър — 271
Плавт, Марк Акций — 310, 313
Пожаров — 329

Попов, Брайко — 350, 352, 359, 365, 367, 369, 370, 374, 375, 376, 388, 389, 390, 391
Попов, Георги Д. — 270, 271
Попов, Д. К. — 352, 362, 372, 378, 379
Попов, Стоян М. — 88, 192, 390, 393, 394
Попова, К. — 380
Попова, Роза — 380, 390
Поповилиева, Койка (Кося) — 259, 260
Прокопиев, К. — 303
Протопопов, М. — 303
Пундев, Марин — 314
Пундев, Михаил — 395
Пушкин, А. С. — 201
Пфлайзер, А. — 374

Радев, Александър — 89, 193, 353, 379
Радев, Симеон — 25, 127, 199, 205
Радославов, Васил — 189, 226, 325
Радулов, Цв. П. — 297
Райна Княгина — 199
Рас Алула — 233, 234, 245
Расин, Жан — 195, 414
Рафаело — 273
Рашев, Панарет — 209
Рембранд — 126, 159, 199
Рени, Гвидо — 274
Ригер, Ладислав — 391
Ризов, Димитър — 250, 254, 255, 260, 261, 262, 275, 277, 305, 364, 407, 410
Робилант — 233
Род, Едуар (Edouard Rod) — 157, 202
Роман, Йон М. — 358
Рудолф, Алфред — 160, 161, 198

Салабашев, Иван — 216
Самарджиев, К. Т. — 291, 292
Сарафов, Борис — 192
Сарафов, Иван К. — 304
Сарафов, Кръстьо — 185, 205
Сарафов, Михаил — 89, 191, 193
Сарафов, д-р Стефан Константинов — 115, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 165, 168, 179, 196, 397, 400, 413, 417
Сартори — 82, 83
Свирачев — 317
Сгурев, Георги — 85, 87, 191
Сем — 199
Серафимов, К. — 190
Серафимов, Н. — 85, 305, 421
Сервантес — 195
Сети, Д. (G. Setti) — 269
Силва, Кармен (Carmen Sylva) — 85, 190
Силянов, Христо — 302, 418
Симеон Преславски — 120
Симеонов, Стефан — 81, 83, 154, 155, 164, 190, 341, 343, 344
Симидов — 337
Симич, Йока — 380
Симич, Свет. — 367
Симон, Валентен — 202
Сирак Скитник — 126
Славейков, Ив. П. — 193, 254
Славейков, Пенчо — 195, 196, 306
Славейков, Петко Рачев — 196, 306
Славов, Иван — 418
Славов, П. — 192
Смирнов, Василий — 126, 199
Сперани, Бруно (Bruno Sperani) — 269
Спространов, Е. — 382
Ставрев, Михаил — 379
Стамболов, Димитър — 248, 276, 277, 281
Стамболов, Стефан — 155, 189, 190, 192, 193, 210, 234, 245, 262, 305, 324, 325, 327, 356, 379
Станишев, Х. — 390
Савчев, Г. — 205
Станчев, д-р Димитър Янев — 85, 189, 205
Стекети, Л. — 268, 272
Стерев, Д. — 295
Стефанов, Г. — 300
Стоенеску, Т. М. — 358
Стоилов, Константин — 81, 83, 84, 85, 86, 88, 189, 190, 191, 192, 193, 213, 285, 325, 330, 332, 336, 337
Стойнов, Г. — 357
Стойнов, Иван — 189
Стон, мис Елен — 346
Стоянов, Рачо (и Рафаил Миленков) — 194
Стоянова, Катя — 379, 380
Страшимиров, Антон — 195, 202, 345
Страшимиров, Димитър — 271, 418
Стурза, Димитрие — 85, 190
Събев, 365, 378

Тасо, Торквато — 272
Тацит — 311
Тилев, Георги (още: хаджи поп), по-късно архимандрит Теофилакт — 191, 216, 218, 229, 243, 252, 259, 289
Тициан — 284
Тодоров, Тодор (или: Теодор Теодоров) — 81, 84, 85, 88, 191, 192, 355
Тодорович, Стефо — 332
Толев, Ив. — 344
Толстой, Л. Н. — 271, 319
Томачели, Анджело (Angelo Tomacelli) — 269
Тончев, Д. — 325
Тотев — 85, 86, 87, 190
Транквилла, Кай Светоний — 312
Трифонов, Т. Ц. — 271
Търнер, Йосиф — 126, 199
Тъпчилещов, Петко Христов — 83, 86, 190
Тьорие, Андре — 202
Тюфекчиев, Наум — 379

Узунов, Атанас — 271, 323
Урумов, Апостол П. — 90, 91, 193, 383

Фердинанд (още: князът, Кобург) — 81, 84, 88, 95, 144, 183, 184, 189, 193, 194, 195, 205, 239, 243, 244, 251, 256, 260, 261, 262, 264, 329, 330, 331, 333, 334, 342, 349, 353, 364, 366, 367, 368, 369, 372, 373, 379, 384, 400, 401, 402, 403, 405, 417
Филаретова — 303
Филемон — 313
Фирмилиан, митрополит; Фирмилианов въпрос — 356, 357, 358, 360, 367, 368, 372
Фитовски — 192
Фогацаро, Антонио — 199
Фотиядис, доктор — 320
Франц Йосиф — 88

Хаджиенов, Иван — 365, 366, 375
Хаджиниколов, Иван — 394, 406
Хаджистоянов, Ст. Н. — 20
Хайне, Хайнрих — 306
Хаканов, доктор — 238, 242, 243, 248, 249, 250
Халачев — 184
Харокур, Едмонд (Edmond Haraucourt)— 152, 202
Хесапчиев — 349
Хораций — 272
Хорейши, Ото — 113, 196
Хранов, Димитър В. — 297
Христов, Димитър — 378, 382, 402
Христов, Кирил — 120, 147, 154, 201, 205, 403, 404, 405
Христов, Станьо — 345
Христов, Христо — 218

Цанков, Драган — 89, 191, 193, 228, 230, 233, 234, 235, 243, 254, 260, 305, 327, 379, 400
Цанков, Тихол — 163
Церковски, Цанко — 387
Цицерон, Марк Тулий — 313
Цонев, Д. — 113
Цонев, Ив. А. — 366
Цончев, генерал — 390

Чаранфи (и Джаранфи) — 171, 204
Чахотин, Степан Иванович — 128
Ченчи, Беатриче — 274
Ченчи, Франческо — 274
Чиамполи, професор — 206
Чомаков, д-р Стоян Иванов — 20

Шадурн — 305
Шак, Владислав — 113, 123, 154, 161, 196, 198, 341, 374
Шангов, Стоян — 194, 378, 379, 386
Шахназар — 83
Шварц — 375
Шекспир — 271
Шер, Йохан — 295
Шерадам, Андре — 367, 368
Шилер — 306
Шишман, доктор — 299, 300, 304, 305
Шишманов, Владимир — 338, 418
Шишманов, Иван Д. — 131, 133, 181, 189, 191, 192, 196, 227, 332, 333, 396, 399, 405, 408, 409, 412, 413, 414, 415, 416,
Шопов, Атанас — 235, 281, 287, 302

Юго, Виктор — 164, 201, 218, 272, 347, 348, 349
Юрданов, В. — 271
Юруков, Данаил — 86, 88, 191, 192, 215, 216, 219, 224, 227, 229, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 242, 244, 245, 247, 248, 264, 268, 270, 272, 273, 275, 276, 278, 279, 282, 285, 287, 288, 289, 300, 306, 310, 311, 316, 317, 318, 322, 324, 334, 369, 371
Юруков, Стоян — 380
Юрукова, София — 218, 220

Янколов, доктор — 210, 214

ПОКАЗАЛЕЦ НА СЕЛИЩАТА, НА ИСТОРИЧЕСКИТЕ И ГЕОГРАФСКИТЕ НАЗВАНИЯ

Австрия (и: Австро-Унгария) — 84, 175, 190, 194, 234, 244, 251, 261, 262, 263, 331, 370, 373, 380, 389, 393
Адриатическо море — 200
Адуа — 246
Азия — 393
Амиен — 219, 220
Англия — 221, 234
Априлско въстание — 156, 191, 193, 205, 208, 334, 346
Арбанаси — 254
Атина — 189, 276, 323
аферата Драйфус — 202
Африка — 234, 245
Бавария — 326
Балкан (Беловски балкан) — 411
Балкапан (хан) — 315, 317
балкански войни — 305
Балкански п-в — 261
Белгия — 262, 415
Белово (и: Бельово) — 250, 299
Белград — 68, 87, 128, 129, 132, 193, 194, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 283, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 392, 393, 394, 395, 396,

400, 402, 403, 404, 407, 419, 420
Берковица — 318
Берлин — 151, 156, 245
Берлински конгрес — 210, 213
Бесарабия — 189, 314
Битоля — 83, 393
Благодетелна дружина — 209
Болоня — 274
Бориго — 153, 162, 163
Босфора — 291
Браила — 163
Брацигово — 334
Брюксел — 262
Будапеща (или: Пеща) — 226, 227, 230, 231, 374
Букурещ — 67, 84, 85, 189, 190, 192, 208, 209
Бургас — 87, 243
България (още: Княжеството, Южна България) — 28, 84, 85, 86, 97, 123, 144, 145, 177, 179, 183, 185, 189, 191, 192, 193, 194, 196, 198, 204, 206, 210, 213, 215, 218, 220, 221, 227, 228, 230, 231, 235, 236, 238, 239, 243, 244, 249, 251, 253, 254, 255, 256, 258, 259, 260, 261, 262, 264, 283, 286, 289, 290, 292, 304, 308, 315, 324, 325, 328, 330, 333, 346, 352, 353, 354, 358, 367, 368, 372, 373, 377, 383, 386, 389, 397, 398, 400, 404, 416, 421, 423, 428
Българско книжовно дружество — 190, 191, 195, 419

Варна — 83, 94, 243, 322
Вевей (Vevey) — 396, 397, 398, 399, 400
Везувий — 275
Венеция — 126, 133, 372, 373, 374, 375
Виареджио — 237, 265
Виена — 28, 123, 132, 133, 139, 144, 157, 162, 166, 170, 174, 182, 189, 194, 199, 205, 296, 380, 384, 398, 399, 400, 401, 403, 409, 419
Villers-Bocage — 219
Враня — 178
Вучитрън — 392, 393
ВМРО — 192

Габрово — 292
Генуа — 231, 335
Германия — 244, 251, 263, 394
Герц — 332
Гренобъл — 421
Гривица — 163
Гръцко-турска война — 83

Дебър — 83
Демократическа партия — 326, 346, 348, 349
Диарбекир — 323
Дирекция на просвещението (в Източна Румелия) — 218
Дрезден — 342, 380
Дунав — 348, 425

Евксиноград — 95, 145, 194
Европа (и: Западна Европа) — 137, 177, 200, 212, 214, 221, 230, 259, 288
Българска екзархия — 203, 236, 243, 255, 282, 291, 297, 302, 311, 316
Египет — 320, 322
емигрантски въпрос — 85, 335
Етиопия — 246

Женева — 194, 424

Загреб (и: Аграм) — 332, 333
Земун — 347

Източна Румелия — 191, 201, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 220, 221, 226, 235, 255
Илинденско въстание — 397, 398
Иробас (днес: Криво поле) — 217
Испания — 195
Италия — 141, 174, 182, 186, 188, 200, 201, 205, 206, 207, 217, 228, 231, 233, 234, 235, 236, 242, 244, 246, 249, 251, 252, 260, 261, 263, 272, 326, 328, 333, 335
Ихтиман — 88, 345

казионна партия — 214
Казанлък — 204, 305, 330
Казълагач — 212
Кайро — 320
Кап-Мартен — 163, 167
Карло („Св. Карло“ — църква) — 274
Карнобатско — 212
Кастелламаре — 275, 276, 277, 278, 279
Киев — 146
Комеди Франсез — 153, 201, 202
Консервативна партия — 214
Костенец — 371, 373, 397
Креди Лионе (Crédit Lyonnais) — 146, 149, 150, 164, 201
Кукуш — 83, 309
Кърджали — 212, 213
Кюстендил — 330

Лазурен бряг — 134, 200
Либерална партия — 210, 214, 249, 254
Ливорно — 237, 242
Лион — 202
Лондон — 126, 189, 190, 218, 245
Лъджене — 326

Мадрид — 189
Македония, македонски въпрос — 83, 189, 190, 223, 255, 297, 316, 333, 349, 367, 368, 376, 382, 383, 386, 388, 389, 396
Мантон (и: Menton) — 28, 71, 123, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 136, 138,

141, 142, 147, 149, 160, 162, 163, 166, 169, 174, 175, 182, 199, 200, 204, 415, 416, 417, 422
Мелник — 83
Милано — 200, 201, 331
Министерски съвет — 131, 154, 190, 191, 193, 311
Министерство на народното просвещение — 131, 147, 154, 189, 190, 201, 289, 316, 396
Митровица — 392, 393
Монтенегро — 207
Москва — 318, 332, 373
Мюнхен — 380

Народен (и държавен) музей — 179
Народен театър — 182, 205, 206, 421
Народна библиотека — 69, 201, 382
Народно-либерална партия — 395, 400
Народно събрание (или: Камара) — 88, 89, 190, 193, 213, 216, 243, 244, 245, 325, 326, 335, 336, 346, 348, 360, 361, 371, 378, 385, 391, 400
Народняшка (Народна) партия — 189, 342, 346, 348, 349
Неапол — 248, 252, 270, 272, 273, 274, 275, 335
Нерви — 328, 329, 332, 334, 335, 338
Ница — 167, 304, 413
Ниш — 128, 384

Областно събрание (в Източна Румелия) — 210, 212, 213, 214, 215, 217, 219
Одеса — 194, 229, 235, 249, 334
Одрин (и Одринско) — 163, 212, 255, 292
Олендорф — 141, 200
Органически устав (за Източна Румелия — 213
Ортакьой — 250, 282
Освободителна война, Освобождение на България — 163, 193, 213, 292, 305, 324, 346, 356, 379

Пазарджик — 69, 88, 191, 192, 193, 208, 209, 215, 216, 218, 220, 222, 225, 234, 240, 248, 252, 253, 260, 270, 276, 277, 279, 281, 282, 286, 287, 291, 292, 296, 298, 300, 340, 343, 345, 356, 360, 388, 401
Панагюрище — 282
Париж — 25, 145, 153, 154, 189, 196, 202, 204, 215, 216, 218, 219, 220, 333
Петербург — 189, 237, 264, 330, 331, 334, 353, 364, 365, 425
Пещера — 218
Пиза — 265
Плевен — 193, 205
Пловдив — 89, 191, 203, 204, 210, 213, 214, 215, 220, 222, 224, 227, 232, 233, 234, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 252, 254, 256, 258, 260, 263, 267, 269, 270, 271, 272, 277, 278, 281, 289, 290, 291, 292, 293, 321, 323, 325, 330, 331, 334, 356, 422
политически терор при Стамболовото управление — 242, 243, 244, 245, 249, 251, 253, 254, 255, 256, 258, 259, 260, 261, 262, 281, 305
Помпей — 275
Портата (Високата порта) — 211, 212, 213, 233, 304, 357
Постоянен комитет (в Източна Румелия) — 210, 212, 213, 214
Прага — 161, 374
Прилеп — 392, 393
Принкипо (о-в) — 198, 280, 299, 300, 312
Прищина — 392, 393
Прогресивно-либерална партия — 337, 346, 348, 349, 351, 356, 395, 420, 421

Разград — 146, 317
Райхенхале — 11, 12, 326
Ривиера — 200
Риечки залив — 200
Рим — 189, 245, 246, 248, 249, 255, 263, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 346, 375
Римски университет — 206
Рисувално училище (по-късно Академия на изящните изкуства) — 179, 204, 411, 412
Роберт колеж — 190
Румъния — 85, 88, 163, 190, 192, 354
Русе (и Русчук) — 81, 83, 84, 85, 155, 189, 190, 193, 221
Русия — 183, 184, 189, 191, 193, 228, 236, 237, 238, 239, 242, 244, 245, 251, 253, 254, 255, 256, 259, 262, 263, 305, 324, 329, 330, 334, 353, 356, 366, 367, 378, 383, 389, 395, 405, 421, 424, 425

Сава (р.) — 348
Самоков — 209
Санто Доминго — 298
Света гора — 298, 312
Свети Петър (г.) — 374, 375
Светият Синод — 120, 161, 162
Сестримо — 345
Синая — 85
Скопие — 356, 357
Сливен — 292, 339
Славянска беседа (д-во) — 196
Солун — 255, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 299, 314, 315, 316, 318, 326
Солунска гимназия — 255, 291, 293, 294
София (или: Столицата) — 28, 85, 86, 91, 131, 132, 133, 144, 145, 147, 155, 156, 157, 163, 169, 176, 178, 179, 189, 190, 192, 193, 198, 199, 201, 203, 204, 205, 213, 216, 224, 225, 226, 230, 243, 255, 256, 260, 265, 283, 290, 318, 319, 330, 332, 334, 337, 338, 339, 340, 341, 343, 344, 346, 347, 352, 354, 356, 360, 363, 364, 367, 368, 368, 370, 372, 374, 375, 376, 378, 380, 382, 383, 384, 388, 390, 391, 394, 399, 400,

401, 404, 405, 406, 407, 409, 410, 412, 414, 419, 420, 421
социалисти — 342
стамболовисти — 342, 348
Стара Загора — 203
Струмица — 83
съединисти — 214, 254
Сърбия (и Сръбско) — 235, 251, 261, 354, 364, 368, 369, 378, 380, 382, 383, 384, 392, 395, 428

Табор — 123
Театър франсез (Théatre Française) — 151
Терапия (кв.) — 317, 318
Тирол — 174, 398
Тунизия — 218
Турция (и Турско) — 190, 194, 267, 311, 312, 395, 425, 426, 427, 428
Търново — 327, 358, 423

Фиезоли — 236, 237, 238, 240
Фиуме — 133, 200, 332
Флоренция — 204, 227, 228, 229, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 238, 240, 242, 243, 244, 246, 247, 248, 249, 250, 252, 253, 253, 254, 255, 258, 260, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 272, 337, 360, 361, 375
Фонтенбло — 154, 202
Форум — 274
Франция — 116, 123, 152, 154, 164, 202, 206, 219, 221, 224, 236, 263, 305, 331, 413, 421
Френски лицей — 213

Хавас (агенция) — 305
Халки (о-в) — 317, 318, 319, 320, 321, 323
Хасково — 90, 192, 326, 345, 392
Хиршови железници — 335, 336
Хисар — 222, 223
Холандия — 151

Цариград (и Константинопол) — 83, 84, 155, 190, 198, 203, 208, 210, 211, 213, 228, 229, 231, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 244, 246, 249, 251, 259, 260, 276, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 287, 290, 291, 292, 294, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 325, 326, 327, 330, 331, 333, 357, 384, 395, 423, 429

Чам кория — 408
Чепино — 316
Черна гора — 251
Чехия — 391

Швейцария — 395, 397, 399
Шейново — 305
Шипка, Шипченски тържества — 305, 369, 370, 371, 372, 372, 373, 374, 376, 377

ПОКАЗАЛЕЦ НА ЛИТЕРАТУРНИТЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ И ПЕРИОДИЧНИТЕ ИЗДАНИЯ

Ад (Божествена комедия) — 118, 119, 120, 121, 122, 128, 129, 131, 145, 147, 149, 154, 156, 172, 173, 174, 180, 181, 182, 186, 198, 199, 201, 204, 206, 320, 324, 406, 407, 410, 412, 413, 415, 419, 421
Аида — 380
Ана Каренина — 319
Annales politiques et littéraires (сп.) — 153, 157, 202, 213
Аталия — 120, 195, 414
Ауденция у генерал Игнатиев — 372

Басните на Лафонтен — 157
Библиотека за самообразование — 198
Библиотека свети Климент (сп.) — 266, 267, 271
Библия — 161, 162
Бисери из чуждите литератури — 141, 152, 200, 201, 202
Борба за независимост — 267
Боевете и операциите около Шипка през 1877—78 година — 370, 371
Борис Годунов — 120
Братство (в.) — 254

Le Bourru bienfaisant — 154
Българин (в.) — 268
България (в.) — 192, 194, 210, 350, 353, 357, 359, 361, 366, 373, 378, 380, 381, 382, 383, 385, 386, 387, 388, 390, 391, 395, 395, 400, 420, 421
българо-гръцката църковна разпра, 1902 — 370
Българска сбирка (сп.) — 120, 191, 195, 289, 319, 320, 321, 322
Българска христоматия (Вазов — Величков) — 269, 270, 291
Български лекар (сп.) — 195
Български преглед (сп.) — 118, 120, 196, 198, 319, 320
Български притчи или пословици — 306, 307
Българско (в.) — 258

В механата — 185
В темница — 160, 161, 322, 417
В честити минути — 199, 200, 201, 203, 204
Варненский вестник (в.) — 254

Вести (в.) — 236
Вестникът (в.) — 395, 396
Вечерна поща (в.) — 194, 195, 205, 363, 375, 379, 380, 387, 388
Вечерньe новости (в. сръбски) — 373
Война и мир — 319
Временен лист (в.) — 298
La vie des Romains — 282, 283
La vie privée de M. Tessier — 157
Vita Nuova (сп.) — 269, 271
Всеобща история на литературата — 295, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 305, 306, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 315, 316, 317
Възраждане (в.) — 268

Le Gaulois (в.) — 152, 202
Гражданин (в.) — 203, 205
Гусла — 271

Дамата с камелиите — 156, 202
Двадесети век (в. сръбски) — 373
Демократически преглед (сп.) — 205
Демократически сговор (в.) — 191
Ден (в.) — 20, 93, 191, 193, 195, 198, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 401, 402, 405, 406, 414, 416, 417, 418, 419
Денница (сп.) — 286, 289, 290, 298, 303
Детинска почивка (сп.) — 307
Деятел (в.) — 254
Добре дошли! На руските гости по случай Шипченските тържества — 370, 372, 374
Дон Кихот — 195
Дон Кихот в България — 197, 198
Доходно място — 184, 185
Дневник (в.) — 194, 195, 196, 204, 368, 373, 378, 384
Духовна пробуда (сп.) — 147, 196, 198, 199, 200, 201
Дядо Генко Севдата — 353

Eclateur de Nice (в.) — 144
L'Echo de Paris (в.) — 152, 156, 202, 203
Епоха (в.) — 206

Живот (сп.) — 339, 340
Животописание на първите дванайсе цезари — 312
Le Journal — 152, 164, 202

Задружен труд (сп.) — 195
Записки по мисълта и живота (сп.) — 254
Звезда. Източна прикаска — 395
Звездица (сп.) — 307, 374
Знаме (в.) — 190, 326
Зой — 222
Зора (сп.) — 227, 253

Ивайло (от И. Е. Гешов) — 253, 254, 258
Ивет (Yvette) — 141
Избрани стихотворения — 403
Изгрев (в., проектиран) — 338

Искра (сп.) — 271, 292
Исток (в.) — 191
История всемирной литературы — 295
История на мадам Ролан — 354
Историята на папите — 274

Бележник на дивака (Carnet d'un sauvage) — 164
Клетниците — 272
Книжици за прочит (сп.) — 297
Като листата (Comme le foglie) — 182
Комеди франсез — 157
Jl Corriere della Sera (в.) — 151, 201
Кукуригу (в.) — 288

Лаура — 268
Летописи (сп.) — 67, 69, 192, 194, 195, 201, 341, 342, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 352, 353, 354, 357, 360, 361, 363, 365, 366, 368, 369, 370, 371, 372, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 385, 387, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 398, 399, 400, 402, 403, 404, 405
Летописи на лекарския съюз в България (сп.) — 196
Лъча (сп.) — 191, 201, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 311, 313, 315, 316, 317

Мазаниело — 141, 143, 146, 200, 417
Майска китка (сп.) — 297
Макбет — 227
Македония (в.) — 258
Македонски глас (в.) — 251
Мале новине (в.) — 364
Марица (в.) — 212, 214, 215, 216, 217, 221
Меракът на чичо Денчо — 346
Мизантроп — 153, 205
Миналото — 322, 350
Мир (в.) — 190, 191, 192, 336, 361, 381, 383, 385
Мисъл (сп.) — 118, 120, 191, 199, 306, 307, 310, 315, 316, 324
Млада България (в.) — 251
Младина (сп.) — 307

На морския бряг — 182, 183
Напред! Научно-книжевен и политически вестник (в.)—253, 254, 256, 260, 271, 281
Narodni Listy (в.) — 161, 202
Народни права (в.) — 192, 330
Народний глас (в.) — 210, 212, 214, 215, 217, 218, 220, 222
Народно съзнание (в.) — 281
Наука (сп.) — 222
Нашето училище (сп.) — 314
Независимост (в.) — 251
Нов век (в.) — 192, 194, 206
Нов дневник (в.) — 185, 206
Новини (в.) — 236, 301, 302
Ново време (сп.) — 205
Ново общество (в.) — 201

Обзор (в.) — 254
Обзор (сп.) — 195
Общ подем (сп.) — 350
Опълченец — 379, 380, 381, 393, 394, 395, 396, 397, 400
Mes origines — 163
Освобождение (в.) — 268
Освободений Йерусалим — 272
Отечество — 205, 220, 221

Le Papa de Simon — 141
Писма от Рим — 276, 282, 283, 285, 301, 316, 329, 342
Пловдив (в.) — 305
Pod Vitoši — 123, 198
Правда (в.) — 258
Преглед (в.) — 191
Прогрес (в.) — 190, 191, 192, 201, 324, 331, 334, 336, 338, 416
Просвета (сп.) — 314
Пряпорец (в.) — 205, 364, 381, 386, 387
Пряпорец и гусла — 271
Псалми — 161
Пчела (сп.) — 350
Пъстър свят — 377

Работник (в.) — 254
Работнически вестник (в.) — 190
Развитие (сп.) — 350
Родолюбец (в.) — 258

Сборник за народни умотворения — 289
Светлина (сп.) — 194
Свиждане — 366
Свобода (в.) — 243, 244, 305, 324
Свободно слово (в.) — 171, 204, 205, 206
Свят (в.) — 88, 192
Селска пробуда (сп.) — 387
Селска разговорка — 391
Славянски глас (сп.) — 116, 196
Слово (в.) — 191
Службогонци — 385
Старым дружинникам — 376
Ступан (сп.) — 297
Съединение (в.) — 226, 288, 289
Съзерцания — 164

La tombe de fer — Желязната гробница — 141, 143, 414
Трубадур — 380
Труд (сп.) — 271
Тъги и радости — 196, 197, 200, 201, 203, 204
Търговски вестник (в.) — 389
Търновска конституция (в.) — 251, 253, 260

Ученическа беседа (сп.) — 198, 344, 362
Ученически устрем (в.) — 344
Ученически другар (сп.) — 344
Училище (сп.) — 314
Училищен преглед (сп.) — 189, 194

Хадерал — 298, 306, 308, 310
Хиляда и една нощ — 85
Христоматия за долните класове — 294, 295
Христоматия по изучване словесността — 203, 265, 266, 272
Художник (сп.) — 126, 152, 199, 200, 202

Цариградски сонети — 161, 341
Царица Деспа — 394
Целина (сп.) — 289
Църковен вестник (сп.) — 120, 198, 374

Човекът, който се смее — 272

Юбилеен сборник Славянска беседа — 195, 197

СЪКРАЩЕНИЯ

АИЛ — Архив на Института за литература при БАН. (Понастоящем предаден към Научния архив на БАН).
БИА — НБИВ — Български исторически архив при Народна библиотека „Иван Вазов“ — Пловдив.
БИА — НБКМ — Български исторически архив при Народна библиотека „Кирил и Методий“ — София.
КМКВ — Къща-музей „Константин Величков“ — Пазарджик.
НАБАН — Научен архив на Българската академия на науките.
ЦДИА — Централен държавен исторически архив.
ТР — К. Величков. Тъги и радости. Лирически стихотворения. Под ред. на Иван Вазов. Т. II. С., 1911.
ЧМ — К. Величков. В честити минути. Пълно събрание на съчиненията. Под ред. на Иван Вазов, Т. IV. С., 1911.

СЪДЪРЖАНИЕ

Архивното наследство на Константин Величков 5

Литературни произведения

Необнародвани произведения 25

Je souhaite que l'année qui commence 25
Желание ми иди всеки ден 27
От бога само, в гордото смиренье 27
Не, теб природата не е родила 28
Ти искаше, Виена, със мъглата 28
Ехти морето 28
Как се запознахме и сприятелихме с Бобекова 29

Неизвестни редакции на печатани художествени произведения 32

Цариградски сонети 32
В темница 42
На едно дете 64
На нашите съседи отвъд Дунава 66
В светлина 68
В необозримий шир I редакция 70
В необозримий шир II редакция 71

Дневник 74

Писма 208

1876

1. До Антим I, Цариград — Ортакьой, 7 декември 208

1877

2. До Панарет Рашев, Букурещ, 24 август 208

1879

3. До Александър К. Людсканов, Пловдив, 21 декември 209

1880

4. До А. Людсканов, Пловдив, 10 януари 211
5. До А. Людсканов, Пловдив, 29 февруари 211
6. До А. Людсканов, Пловдив, 11 юни 214
7. До Данаил С. Юруков, Париж, 9 декември 215

1881

8. До Д. Юруков, Париж, 13/25 април 216
9. До Д. Юруков, Амиен, 16/28 май 219

1884

10. До Богдан Величков, Пловдив, 28 април 221
11. До Б. Величков, Хисар, 28 август 222

1885

12. До Б. Величков, Пловдив, 20 февруари 223
13. До Б. Величков, Пловдив, 13 август 223

1886

14. До Б. Величков, София, 24 юни 224
15. До Б. Величков, София, 8 юли 225
16. До Б. Величков, Пеща, 30 септември 226
17. До Иван Шишманов, Флоренция, 5 ноември 227
18. До Величко Петков, Флоренция, 20 декември 229

1887

19. До Д. Юруков, Флоренция, 5/17 януари 229
20. До Д. Юруков, Флоренция, 6 февруари 231
21. До Атина Величкова, Флоренция, 16/28 февруари 232
22. До Д. Юруков, Флоренция, 16/28 февруари 233
23. До Д. Юруков, Флоренция, 2/14 март 234
24. До Д. Юруков, Флоренция, 24 февруари (5 март) 235
25. До Д. Юруков, Фиезоли, 16/28 юли 236
26. До Д. Юруков, Фиезоли, 22 юли/3 август 237
27. До Д. Юруков, Флоренция, 7/19 август 238
28. До Теофана Д. Юрукова, Флоренция, 7/19 август 239
29. До Б. Величков, Флоренция, 11/23 август 240
30. До Б. Величков, Флоренция, 10/22 септември 241
31. До Д. Юруков, Ливорно, 11 септември 242
32. До Д. Юруков, Флоренция, 28 септември 244
33. До Д. Юруков, Флоренция, 4/16 ноември 245
34. До Т. Юрукова, Флоренция, 7 декември 246

1888

35. До Т. Юрукова, Флоренция, 2/14 февруари 247
36. До Стефан С. Бобчев, Флоренция, 7/19 февруари 248
37. До Б. Величков, Флоренция, 1 март 249
38. До Димитър Х. Ризов, Флоренция, 2/14 март 250
39. До Б. Величков, Флоренция, 12/25 март 252
40. До Б. Величков, 28 март 253
41. До С. Бобчев, Флоренция, април 254
42. До Д. Ризов, Флоренция, 16/28 април 255
43. До Б. Величков, Флоренция, 4 май 257
44. До С. Бобчев, Флоренция, 5/17 май 258
45. До Д. Ризов, Флоренция, 9/21 май 260
46. До Д. Ризов, Флоренция, 1 юни 261
47. До Д. Ризов, Флоренция, 8 юли 262
48. До Б. Величков, Флоренция, 9 юли 264
49. До Б. Величков, Виарежио, 5/17 август 265
50. До Б. Величков, Флоренция, 4/16 ноември 266
51. До Б. Величков, Флоренция, 3/15 декември 267
52. До Б. Величков, Флоренция, 25 декември 268
53. До В. Петков, Флоренция, 25 декември 269

1889

54. До Б. Величков, Флоренция, 2/14 февруари 270
55. До Б. Величков, Флоренция, 11/23 февруари 272
56. До Б. Величков, Рим, 25 март/6 април 273
57. До Б. Величков, Рим, 30 март/11 април 274
58. До Б. Величков, Кастелламаре, 17/29 април 275
59. До Д. Юруков, Кастелламаре, 18/30 май 276
60. До Б. Величков, Кастелламаре, 24 юни 277
61. До В. Петков, Кастелламаре, 13/25 юли 277
62. До Б. Величков, Кастелламаре, 13/25 юли 278
63. До Б. Величков, Кастелламаре, 21 юли/2 август 279
64. До Б. Величков, Цариград, 22 август 280
65. До Б. Величков, Цариград, 2 септември 281
66. До Б. Величков, Цариград, 28 септември 282

67. До Б. Величков, Цариград, 4 ноември 283
68. До Б. Величков, Цариград, 18 декември 284

1890

69. До Б. Величков, Цариград, 21 януари 285
70. До Б. Величков, Цариград, 8 февруари 287
71. До Б. Величков, Цариград, 16 февруари 287
72. До Б. Величков, Цариград, 25 април 289
73. До Б. Величков, Цариград, 23 май 290
74. До Б. Величков, Цариград, 27 юли 291
75. До Б. Величков, Цариград, 1 септември 292
76. До Б. Величков, Солун, 21 септември 293
77. До Б. Величков, Солун, 25 октомври 294
78. До В. Петков, Солун, 27 декември 296

1891

79. До Б. Величков, Солун, 28 февруари 296
80. До Б. Величков, Солун, 7 март 297
81. До Б. Величков, Цариград, 12 юли 298
82. До Б. Величков, Цариград, 6 август 299
83. До Б. Величков, Цариград, 24 септември 299
84. До Б. Величков [Цариград, септември — октомври] 300
85. До Б. Величков, Цариград, 10 октомври 301
86. До Б. Величков, Цариград, 6 ноември 301
87. До Б. Величков, Цариград, 5 декември 302
88. До Б. Величков, Цариград, 11 декември 303
89. До Иван К. Сарафов, Цариград, 27 декември 304

1892

90. До Б. Величков, Цариград, 7 януари 305
91. До Б. Величков, Цариград, 4 февруари 306
92. До Б. Величков, Цариград, 25 февруари 307
93. До Б. Величков, Цариград, 17 март 308
94. До Б. Величков, Цариград, 29 март 309
95. До Б. Величков, Цариград, 12 април 310
96. До Б. Величков, Цариград, 22 април 311
97. До Б. Величков, Цариград, 27 април 312
98. До Б. Величков, Цариград, 3 май 313
99. До Марин Пундев, Цариград, 13 май 314
100. До Б. Величков, Цариград, 13 май 315
101. До Б. Величков, Цариград, 1 юни 316
102. До Б. Величков, Цариград, 11 септември 317
103. До В. Петков, Цариград, 31 декември 318

1893

104. До Михаил И. Маджаров, Цариград — Халки, 12 ноември 319
105. До. Б. Величков, Цариград — Халки, 1 декември 319

1894

106. До М. Маджаров, Цариград — Халки, 7 януари 320
107. До С. Бобчев, Цариград — Халки, 28 януари 321
108. До М. Маджаров, Цариград, 4 февруари 322
109. До Б. Величков, Цариград — Халки, 28 март 323
110. До Б. Величков [Цариград], 21 май 324
111. До Петко Машев, Constantinople, le 24 май 325
112. До Б. Величков, Constantinople, le 24 май 325
113. До Б. Величков, Лъджене, 9 август 326

1895

114. До Б. Величков, София, 20 януари 327

1896

115. До Б. Величков, София, 5 януари 328
116. До Б. Величков, Italia, Nervi, 22 февруари 238
117. До Б. Величков, София, 15 февруари 329

118. До Б. Величков, София, 6 март 330
119. До Б. Величков, София, 22 март 330
120. До Ив. Шишманов, София, 1 април 332
121. До Б. Величков, София, 3 април 332
122. До Д. Юруков, София, 26 април 334
123. До Б. Величков, София, 27 ноември 334
124. До Б. Величков, София, 22 декември 335

1897

125. До Б. Величков, София, 20 януари 336
126. До С. Бобчев [София], 12 февруари 337
127. До Б. Величков, София, 18 февруари 337
128. До Евдокия Б. Величкова, София, 2 декември 338

1898

129. До Стефан С. Гидиков, София, 11 януари 339
130. До Е. Величкова, София, 15 март 339

1899

131. До С. Гидиков, София, 15 февруари 340
132. До Стефан Симеонов, София, 25 ноември 341
133. До С. Симеонов, София, 10 декември 341

1900

134. До Е. Величкова, София, 9 февруари 343
135. До С. Симеонов, София, 14 юни 343
136. До П. Машев, София, 5 октомври 344

1901

137. До Велчо Т. Велчев, София, 24 януари 344
138. До В. Велчев, Рим, 11 октомври 346

1902

139. До Стоян П. Данев, София, 26 януари 347
140. До В. Велчев, Белград, 13 февруари 347
141. До В. Велчев, Белград, 18 февруари 348
142. До В. Велчев, Белград, 25 февруари 349
143. До С. Данев, Белград, 27 февруари 350
144. До В. Велчев, Белград, 27 февруари 351
145. До В. Велчев, Белград, 4 март 351
146. До В. Велчев, Белград, 12 март 352
147. До В. Велчев, Белград, 15 март 353
148. До В. Велчев, Белград, 16 март 354
149. До В. Велчев, Белград, 19 март 355
150. До В. Велчев, Белград, 23 март 356
151. До В. Велчев, Белград, 30 март 356
152. До В. Велчев, Белград, 2 април 357
153. До В. Велчев, Белград, 4 април 358
154. До В. Велчев, Белград, 8 април 358
155. До В. Велчев, Белград, 18 април 359
156. До В. Велчев, Белград, 20 април 360
157. До В. Велчев, Белград, 24 април 361
158. До В. Велчев, Белград, 29 април 362
159. До В. Велчев, Белград, 6 май 363
160. До Д. Ризов, Белград, 13 май 364
161. До В. Велчев, Белград, 18 май 364
162. До В. Велчев, Белград, 30 май 365
163. До В. Велчев, Белград, 7 юни 366
164. До В. Велчев, Белград, 10 юни 367
165. До С. Данев, Белград, 19 юни 367
166. До В. Велчев, Белград, 19 юни 368
167. До В. Велчев, Белград, 28 юни 369
168. До В. Велчев, Белград, 8 юли 370
169. До В. Велчев, Белград, 11 юли 371
170. До В. Велчев, Белград, 22 юли 371

171. До В. Велчев, Белград, 3 август 372
172. До С. Данев, Белград, 5 август 373
173. До В. Велчев, София, 12 септември 374
174. До В. Велчев, Св. Петър, 4 октомври 374
175. До В. Велчев, Белград, 9 октомври 376
176. До В. Велчев, Белград, 12 октомври 377
177. До С. Данев, Белград, 19 октомври 377
178. До В. Велчев, Белград, 12 ноември 378
179. До В. Велчев, Белград, 16 ноември 379
180. До В. Велчев, Белград, 25 ноември 380
181. До В. Велчев, Белград, 2 декември 381
182. До В. Велчев, Белград, 7 декември 382
183. До С. Данев, Белград, 10 декември 383
184. До В. Велчев, Белград, 16 декември 384
185. До В. Велчев, Белград, 17 декември 385
186. До В. Велчев, Белград, 21 декември 386

1903

187. До В. Велчев, Белград, 8 януари 387
188. До В. Велчев, Белград, 24 януари 388
189. До В. Велчев, Белград, 3 февруари 389
190. До В. Велчев, Белград, 18 февруари 390
191. До В. Велчев, София, 7 март 391
192. До В. Велчев, Белград, 15 март 392
193. До С. Данев, Белград, 18 март 392
194. До В. Велчев, Белград, 2 април 393
195. До В. Велчев, Белград, 13 април 394
196. До В. Велчев, Белград, 7 юни 395
197. До Ив. Шишманов, Белград, 20 юни 396
198. До В. Велчев, Vevey, 31 юли 396
199. До В. Велчев [Вевей], 11 август 397
200. До Парашкева Величкова, Vevey, 20 август 398
201. До В. Велчев, Вевей, 21 август 399
202. До В. Велчев, Vevey, 24 август 400
203. До Е. Величкова, Белград, 10 октомври 400
204. До В. Велчев, Белград, 27 ноември 401
205. До В. Велчев, Белград, 22 декември 402
206. До Кирил Христов, Белград, 28 декември 403

1904

207. До Стоян Атанасов Хаджистоянов [Белград, 20 януари] 404
208. До К. Христов [София, 8 март] 404
209. До П. Машев, София, 20 август 405
210. До К. Христов [София, 13 септември] 405

1905

211. До В. Велчев [София, 22 май] 406
212. До Д. Ризов, София, 26 юни 407
213. До Родолф Кубичек, София, 1 юли 407
214. До Родолф Кубичек, София, юли 408
215. До П. Машев, София, 4 август 408
216. До София К. Величкова, Sofia, le 12 décembre 409
217. До Д. Ризов, София, 30 декември 410

1906

218. До Олга Б. Величкова, София, 17 юни 411
219. До С. Величкова, Sofia, le 10 Juillet 411
220. До Ив. Шишманов, София, 16 август 412
221. До Ив. Шишманов, София, 7 септември 413
222. До Г. Д. Христов [София, септември] 414
223. До В. Велчев, 15 септември 414
224. До Ив. Шишманов, Мантон, 30 декември 415

1907

225. До В. Велчев [Мантон], 2 февруари 416
226. До В. Велчев [Мантон], 17 февруари 417
227. До В. Велчев, Мантон, 26 март 418
228. До Тодор Пеев, София, 23 август 419
229. До С. Данев [София], 27 септември 420
230. До С. Атанасов, Гренобъл, 28 октомври 421
231. До неизвестен руски дипломат [Мантон] 422

С предполагаемо авторство 423

232. Писмо на С. Горски до Н. Огарьов и до другите руски емигранти. Константинопол (Пера), април 1873 423

Показалец на личните имена 430
Показалец на селищата, на историческите и географските названия 435
Показалец на литературните произведения и периодичните издания 438
Съкращения 441

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ, т. 7
КОНСТАНТИН ВЕЛИЧКОВ
*
Съставител В. Вълчев
Редактор Цв. Попова
Художник Л. Басарева
Художествен редактор Д. Донков
Технически редактор Д. Костова
Коректор А. Христова
*
Издателски индекс 7187
Дадена за набор на 15. VI. 1979 г.
Подписана за печат на 17. XII. 1979 г.
Формат 700×1000/16 Тираж 800
Печатни коли 28,13 Издателски коли 36,46
Код 19 $\frac{9535372611}{5062\text{-}16\text{-}79}$
Цена 4,46 лв.
*
Печатница на Издателството на БАН
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев"
Поръчка № 357